

IOHANNIS WYCLIFFE

DE DOMINIO DIVINO

LIBRI TRES

Oxford

HORACE HART, PRINTER TO THE UNIVERSITY

IOHANNIS WYCLIFFE
DE DOMINIO DIVINO
LIBRI TRES

*TO WHICH ARE ADDED
THE FIRST FOUR BOOKS OF THE TREATISE
DE PAUPERIE SALVATORIS BY RICHARD FITZRALPH
ARCHBISHOP OF ARMAGH*

EDITED BY
REGINALD LANE POOLE, M.A.
DOCTOR IN PHILOSOPHY OF THE UNIVERSITY OF LEIPZIG

LONDON
PUBLISHED FOR THE WYCLIF SOCIETY BY TRÜBNER & CO.
57 AND 59 LUDGATE HILL

M DCCC XC

CONTENTS.

PREFACE :

	PAGE
The treatise <i>de Dominio divino</i> :	
The manuscripts	vii
The present edition	xiv
Relation of the manuscripts	xvii
Title of the work	xix
Division into books	xx
Fragmentary state of the work	xxi
Authorship and date	xxii
Contents	xxiv
Richard FitzRalph's treatise <i>de Pauperie Salvatoris</i> :	
Origin and date of composition	xxxiv
Contents	xxxvii
Relation to Wycliffe	xlvi
Conclusion	xlviii

IOHANNIS WYCLIFFE DE DOMINIO DIVINO:

LIBER I.	I
LIBER II.	173
LIBER III.	199

APPENDIX :

RICARDI FILII RADULPHI DE PAUPERIE SALVATORIS	
LIBRI I.—IV.	257
Preliminary notice:	
The manuscripts	259
Table of contents of the books not here printed	264
Liber I.	273
Liber II.	332
Liber III.	379
Liber IV.	434
ADDITIONS AND CORRECTIONS	477
GLOSSARY to Wycliffe's treatise <i>de Dominio divino</i>	479
INDEX OF AUTHORITIES CITED	485
INDEX OF SUBJECTS	488

P R E F A C E.

WYCLIFFE'S three books *de Dominio divino* are preserved in four manuscripts in the imperial library at Vienna. Of these Cod. 1339 (formerly known as Cod. theol. 900¹, and denoted in the present edition by the letter A) is an octavo volume written on parchment and bound in the original wooden boards. It measures $21\cdot4 \times 13\cdot2$ centimètres. The page is divided into two columns (here distinguished by A, B, and C, D, for the recto and verso respectively); and each column measures about $15\cdot4 \times 4\cdot1$ centimètres, the interval between the two being about 9 millemètres. The book is all written with great regularity and singular clearness in one beautiful trained hand; the characters are small with thick down-strokes, and the contractions are comparatively few and rarely present any difficulty to the reader. Throughout the margins are scattered rough headings, catchwords, and glosses, which it has not been thought worth while to reproduce in this edition. The beginnings of chapters are distinguished by coloured initial letters, red and blue, for the most part alternately; the initial letters which begin the several books are illuminated chiefly in green, mauve-blue, and pink, with a gold framing, and the work is executed not only with skill and

¹ The designation of this manuscript given by Michael Denis is Cod. theol. ccclxxx.: Codd. MSS. theol. Biblioth. palat. Vindobon., 1 (2 1446 seq., Vienna 1794 folio.

delicacy but also with some pretension to artistic design. The date of the manuscript may be assigned to the first years of the fifteenth century, and the corrections *altera manu* are those of a contemporary *διωρθωτής* who apparently did nothing more than collate the text with its exemplar. There is no evidence to show the country in which it was written. Like the manuscript of the *De civili Dominio*, though in neither case is it possible to arrive at a certain conclusion, it may well have been written by a Bohemian scribe in England and then transported into Bohemia. On the ground of its early date this is perhaps, on the whole, most likely¹. The volume contains :—

1. The three books *de Dominio divino*, f. 1.
2. ‘*Liber Mandatorum* qui est primus in ordine Summe sue et presupponit istos tres tractatus de Dominio precedentes,’ f. 91.
3. ‘*Tractatus de Statu Innocencie*,’ f. 237, ending defectively on f. 248.

Within the first cover of the binding is the following note :—

‘Iste est ordo librorum Summe sue in theologia:
Primus, liber Mandatorum, et presupponitur tres libros
de divino Dominio;
Secundus, de Statu Innocencie;
Tercius, quartus, et quintus, de Dominio civilis;
Sextus, de Veritate sacre Scriptura,’

and so on to the twelfth book *de Blasphemia*. Then follows :—

‘Secundum aliam quotacionem iste est ordo:

¹ The regular spelling of *evangelium* and its derivations with a *w* probably points in the same direction: so too the abbreviation of *Imolnicii* as *Imol'n.* p. 246 l. 1, and of *Ardmachi*, which is often written more like *Ardinat*, a form which actually occurs, with the *r* dotted, in the margin of f. 42 c.

Primus liber est de divino Dominio ;
 Secundus, de Dominio Status Innocencie ;
 Tercius, de Dominio Hominis post lapsum.
 Hec patent in tractatu Status Innocencie in fine, ubi
 addendum dicit ad primum librum trac[ta]tum de
 Mandatis, ad secundum de Dominio Angelorum, ad
 tertium de Dominio Clericorum.
 Hec patent ubi supra alleg[atur].'

Cod. 1294 (formerly known as Cod. theol. 388¹ and COD. B. here denoted by the letter B) is a large octavo volume written on parchment and bound in wooden boards, the flyleaves consisting of a Moravian charter of the year 1401. The book measures 24·5 × 16 centimètres. The page is divided into two columns; and each column measures 18 × 5·5 centimètres, the interval between the two being about 5 millemètres. The whole work, except the indexes, is written in one very fine delicate hand, from which proceed also some of the marginal catchwords and glosses, the remainder being due to the correctors. The initial letters of the chapters are not filled in, as they were intended to be, in colour. The volume contains :—

1. The treatise *de Veritate sacrae Scripturae*, f. 1; with index in a later hand, f. 120.
2. The treatise *de Ecclesia*, f. 128; with index in a later hand, f. 208.
3. The three books *de Dominio divino*, f. 212, ending defectively on f. 251 D.

The three sections bear an old separate pagination, and a comparison of the dates given in the margin of the manuscript leads to the conclusion that originally

¹ Cod. theol. ccccv. in Denis' catalogue, 1(2) 1507-1510. Dr Loserth takes this manuscript (which he calls A) as the basis of his edition of the treatise *De Ecclesia* published in 1886. He gives a full description of the volume in his introduction, pp. xvii.-xix.

the *De Dominio divino* stood second and the *De Ecclesia* last in the volume¹. That the scribe was a Bohemian is shown by the fact that not a few marginal notes are written in Czech. These notes further inform us that he wrote in England, that the correctors were likewise Bohemians, and that their work was completed in 1407, or perhaps more probably 1408. At the end of the treatise *de Veritate sacrae Scripturae* is the note 'Correctus graviter A.D. 1407 in vigilia Purificacionis sancte Marie Oxonie per Nicolaum Faulfiss et Georgium de Knychnicz' (f. 119 D). Now Faulfisch is the man whom Aeneas Sylvius credited with being the first to introduce Wycliffite books into Bohemia²; and although the statement is so far incorrect that other Bohemians before him had brought home works by Wycliffe with them, yet its substantial accuracy in mentioning the works *De Iure divino* and *De Ecclesia* among the books which Faulfisch took into Bohemia may induce us to attach more weight than is usually done to the list Aeneas gives of the works carried home by him³.

Other Czech notes scattered through the volume enable us to trace a little more of the scribe's history. Of the *De Dominio divino* the tenth chapter of book i. was finished on Maundy Thursday⁴, the eleventh on Easter Eve⁵. At the end of the fifth chapter of book iii. there is a note, *Braybrug psano*⁶, written at Braybrook, which indicates that the scribe was working

¹ Loseith, intr. to De E. cl. p. xviii.

² Hist. Bohem. xxv. Opp. p. 103, ed. Basle 1571 folio, or with a slight textual variation in the edition of the Hist. Bohem., Helmstadt 1699 quarto, p. 49.

³ Cf. Wycliffe, *de civ. Dom.*, i. pref. pp. viii., ix. For further particulars concerning Faulfisch see Dr Loseith's introduction, pp. xvii., seq.

⁴ Intra. p. 77. n. 51.

⁵ P. 89. n. 29.

⁶ P. 249. n. 8.

at a village in Northamptonshire, the rector of which, Robert Hoke, was reputed in 1405 to be a heretic, and was tried and made his recantation in 1425¹. The manor-house belonged to the Latimers, and its late owner, sir Thomas Latimer, who died in September, 1401, was a well-known Lollard leader². Braybrook too was on the borders of Leicestershire, which was in a sense the headquarters of Lollardy. It is Henry Knighton, canon of Leicester, who says, speaking of the latter years of the fourteenth century, ‘Secta illa in maximo honore illis diebus habebatur, et in tantum multiplicata fuit quod vix duos videres in via quin alter eorum discipulus Wycliffe fuerit³;’ and he gives several specimens of Lollard activity in the neighbourhood of Leicester which have become commonplaces of Wycliffite history.

Passing on to the *Dc Ecclesia*, which, as we have seen, now stands second in the volume, we find that the second chapter⁴ was completed at Kemerton in Gloucestershire, a village lying not many miles from Evesham, the home of the Lollard tailor, John Badby⁵, who was burned in 1410, and between the towns of Tewkesbury and Pershore, which furnished armed support to sir John Oldcastle when he was at Malvern preparing for revolt a few years later⁶. The fourth

¹ Wilkins, Conc. Magn. Brit., 3. 437.

² Knighton, de Event. Angl. v., Hist. Angl. Scriptt. decem, 2. 2661, ed. R. Twysden, 1652; Walsingham, Hist. Anglic. 2. 159, 216, ed. H. T. Riley, 1864: cf. Dugdale's Baronage, 2. 33 b, 1676; Bridges' Hist. and Antiq. of Northamptonshire, 2. 11, 1791.

³ De Event. Angl. v., p. 2666.

⁴ De Eccl., p. 47, n. 5.

⁵ Rymer's Foedera, 8. 627, ed. 1709.

⁶ Walsingham, Hist. Anglic., 2. 306 seq.

chapter is dated in Latin on the vigil of Whitsunday¹. Further on, at the end of f. 163², the scribe commemorates in a Czech couplet the imprisonment of two English Lollard priests, possibly the cases of William Sawtree and John Purvey in 1401; for there is no need to assume that the verses relate to an absolutely contemporaneous event.

When we observe that the dates given follow one another continuously,—Candlemas, Maundy Thursday, Easter Eve, Whitsun Eve,—it is difficult to avoid the conclusion that the work of transcribing and of ‘correction’ went on side by side, and that all these dates belong to the same year. In other words, our scribe and his friends (or friend, for there is no reason why the scribe himself should not be either Faulfisch or Knychnicz) finished the *De Veritate* at Oxford on the 1st February, 1407, went to Braybrook apparently some time after Easter, and then removed to Kemerton shortly before Whitsunday. If, as is on the whole most likely, our Bohemian visitors adopted the English reckoning of time, the first date, February 1, will fall in 1407-8, Maundy Thursday on April 12, Easter Eve on April 14, and Whitsun Eve on June 2, all in 1408. But the possibility, of course, remains that they adopted the practice of beginning the year at Christmas, in which case the dates would all belong to 1407 and the times fixed by Easter would be nineteen days earlier.

Cod. c. Cod. 39,35 (formerly known as Cod. theol. 886³ and here distinguished as c) is a quarto volume written partly on paper and partly on parchment; the leaves containing the *De Dominio divino* are of

¹ De L. I. p. 92, n. 5.

² Ibid., p. 250, n. 16.

Cod. theol. ccxxv. in Denz' catalogue, 1-2 1519-1523.

paper. It measures 30×21.5 centimètres. The page is divided into two columns, each measuring roughly 23×7 centimètres, but the writing is very irregular; the interval between the columns is about 1 centimètre. The volume is the work of various scribes of the date of the first quarter of the fifteenth century; the corrections of the text and the glosses are all added by one hand. The manuscript contains:—

1. Index to the *De Dominio divino*, lib. i., f. 1.
2. *De Dominio divino*, lib. i., f. 13.
3. „ „ „ lib. ii., f. 37.
4. „ „ „ lib. iii., f. 40 B.
5. *De Apostasia*, f. 49.
6. *De Blasphemia*, f. 129.
7. A list of Wycliffe's writings [printed by Shirley, Catalogue of the original Works of John Wyclif, 63–69, and by Dr Buddensieg, in his introduction to Wycliffe's Polemical Works, 1., pp. lxvii.–lxxiii., 1883], f. 223 C.
8. *De Statu Innocentiae*, f. 225.
9. *De Trinitate*, f. 237.
- 10, 11. FitzRalph's ‘propositiones et articuli contra’ ordines mendicantes,’ and sermon before the pope, A.D. 1357, ff. 273, 291.
12. Peter Payne's defence of Wycliffe. *Ine.*: ‘Quia nuper in regno Bohemie,’ f. 309.
- 13, 14. A letter to a Wycliffite with his reply, ff. 340 D–343.

Cod. 3929 (formerly known as Cod. theol. 880¹ and Cod. D. here distinguished by the letter D) is a paper manuscript written not long after 1415. It has been fully described by Dr Buddensieg in his introduction to Wycliffe's *Polemical Works*, 1., pp. xxix.–xxx.; a briefer account will be found in Lechler's edition of the *Triologus*, pp. 33 seq. (Oxford 1869)

¹ Cod. theol. ccclxxxv. in Denis, 1 (2) 1453–1459.

and in Dr Loserth's of the *De Ecclesia*, intr., pp. xix.-xxi.¹ It contains:—

1. *De Ecclesia*, f. 1.
2. *De Dominio divino*, lib. i., f. 114 B.
3. " " " lib. ii., f. 159 A.
4. " " " lib. iii., f. 168 c.
5. *Supplementum Triologi*, f. 170 c.

and other works for which reference may be made to Dr Buddensieg's account.

In the *De Dominio divino* it may be noticed that the title of book iii. is wanting: it follows book ii. without a break, and its beginning is marked only by a large initial letter. The chapters also, excepting book i. 1-4 and book ii. 4, bear no numbers. The scribe has inserted some notes in Czech.

The
present
edition.

Shortly after the foundation of the Wyclif Society in 1882 arrangements were made for the transcription of the text of the *De Dominio divino* from Codex A, in order to serve as the basis of an edition of the work. The transcript was sent to Dresden to be collated under the direction of Dr Buddensieg with Codex B, which was at that time lent to him for the purpose of his intended edition of the *De Veritate sacrae Scripturae*. Dr Buddensieg was so kind as to execute almost the whole of the collation with his own hand, and he transmitted his work to me at Zürich, where I was then resident, in March, 1883. I have gone over the ground again in all doubtful cases, and have peculiar pleasure in saying that this collation of a manuscript presenting an unusual number of pitfalls to the reader, for instance, in ambiguous

¹ The manuscript is variously denoted as 'b' by Lechler, 'A' by Dr Buddensieg, and 'A₁' by Dr Loserth.

letters and contractions, is—as indeed might have been expected from the special experience and learning of the collator—as near absolute accuracy as any human performance can be. With A, unfortunately, the case was very different. The copyist who undertook the work was entirely without palaeographical training, and did not even take the pains to inform himself of the meaning of familiar contractions. Although a classical student, he blundered on from sentence to sentence without a thought whether the words yielded any sense at all; and to add the last straw to the editor's and the printer's burthen he wrote a handwriting which seemed ingeniously devised with the object of preventing its being read. Portions of letters were separated by a space, whereas separate letters and words were run into one another; letters liable to confusion were so written as to be most easily confounded; and the spelling, while professing to be that of the original, was frequently but silently normalised.

In reading through the transcript I marked all the places which seemed to me wrong, and noted all those in which A differed from B to be collated with C. These points were verified by Dr Rudolf Beer partly under my direction and with my help in September, 1884, and partly by himself; but so soon as I came to printing, I found that the thorough untrustworthiness of the transcript made it necessary not merely to test it but to collate it afresh throughout. Accordingly in January, 1889, I began a regular collation of A with the printed sheets, a work which Dr Beer continued and finished for me. Meanwhile I devoted myself to the task of settling the various readings of B and C, of course with constant reference to the text of A. Further doubts which arose in the course of the proof-

reading I submitted to Dr Beer, who verified them, wherever needful, in all the three manuscripts.

The present edition is thus made on the foundation of A : a complete collation of B, omitting only orthographical variants¹, is added²; and C has been collated wherever A and B differ, as well as in a number of cases where the reading both of A and B presented difficulties, but not regularly in the same way as B has been collated. I have often regretted that the transcript was not at the outset made from B, on account of the peculiar interest attaching to that manuscript and of the fact that it was written in England. On the other hand, A has the appearance of being the earlier manuscript, and it has the further claim upon the Wycliffe editor of forming, like the unique copy of the *De civili Dominio*, one of a series of manuscripts of the English divine written in the same size and style and comprehending a large proportion of his most considerable works. Moreover, while A is written with the punctilious regularity and precision of a standard book—as a work of one of the fathers would be reproduced,—B is written with an independence which had no scruple to correct mistakes. Many of these corrections are indeed plainly right, and not a few have been received into the text of the present edition; but many also give evidence of the scribe's having altered sentences to agree with what he thought was the meaning of the passage, when the passage rightly understood needed no change at all.

¹ It should be stated that where A has 'ergo' B uniformly reads 'igitur.' This variant has been only noticed, once for all, in the critical note to p. 5, l. 15.

² The beginning of each folio and column of this manuscript is entered in the critical notes with the sign ' prefixed.'

In other words, A is a mechanical transcript, while B is the work of one who thought for himself.

That A and B are independent copies, and not even copies of the same archetype, may be taken as certain. They have all the appearance of standing to one another in the relation not of sisters but of cousins. As for C, I have little doubt that it is a direct transcript of A¹. The number of cases in which it agrees with B as against A is very small, and most of these are of the nature of corrections of obvious errata. Had I been persuaded of this at first, I should not have carried out the collation of the manuscript even as far as I have done; but since the collation was done and in part printed before I had arrived definitely at this conclusion, I thought it best to leave it as it stood. Still, it must always be borne in mind, in considering the evidence for any particular reading, that, unless my judgement is quite wrong, C has no claim to be regarded as an independent witness. With respect to D, Dr Loserth's proof that its text of the *De Ecclesia* is 'simply a copy of' B may be confidently extended to that of the *De Dominio divino*, which I collated in selected passages taken from various parts of the book. The instances in which it conforms with A or C, or both, as against B, are very few, and may for the most part be accounted for as due to misreadings of contractions or ambiguous

¹ The following example affords nearly convincing evidence of this. In p. 97, ll. 20-24 a passage is omitted both in A and C. In the former manuscript the omission occurs at the end of a page, and may easily be accounted for by the common mistake of homoeoteleuton as the scribe turned over the leaf. In C on the other hand the error cannot be explained in this way, since it does not occur at the end of a page; the presumption therefore is that the scribe was copying from A.

letters¹ in B or as the corrections of manifest blunders. It has therefore seemed needless to make a regular collation of the manuscript, or to record the results of so much collation as I actually made. In two or three cases I have taken a reading from it²; but as a rule I have used it only to substantiate my extension of the extremely contracted forms of words which are characteristic of B, and for this purpose it has proved very serviceable in difficult or doubtful places.

In preparing the text of the present work for publication, I have followed the same general rules as in my edition of the *De civili Dominio*, to the preface of which (especially pp. xvi–xviii) I may be allowed to refer. The readings supplied by the correctors of the several manuscripts are distinguished in the critical notes by the numeral², as A², B², &c. The marginal headings and notes in the manuscripts, excepting the Czech ones in Codex B, have been omitted altogether. How slight an interest they possess may be seen from the parts of B and C printed by Dr Loserth and Dr Budensieg, who have scrupulously reproduced them in their footnotes. The book itself I have endeavoured to print without any alteration, except in cases where the alteration is indicated in a note. Roman numerals, however, have been uniformly employed in citations from books, the usage of the manuscripts being various; and in the case of citations from the Bible, in order to avoid a needless multiplication of foot-

¹ Thus it has ‘generalissimo,’ p. 180, l. 9, with A C as against ‘generalissime’ in B.

² See p. 185, l. 31; 186, l. 3. In p. 57, l. 13, the marginal reading ‘denotaciones’ may be worth mentioning. See too p. 217, n. 5. But such specimens of readings supplied by D which are found in none of the other manuscripts are quite exceptional.

notes, the reference has been supplemented by the number of the verse in the Vulgate. I have also paid no attention to the use of capital letters, punctuation, and division into paragraphs found in the manuscripts. With these exceptions the edition aims at a faithful following of its original, with all its irregularities and monstrosities of spelling¹; but I cannot but fear that this aim, in consequence of the exceedingly bad transcript I had to work upon, has been not quite perfectly carried out. Each new collation discovered new and gratuitous blunders, and I am by no means confident that I have succeeded in effacing all the mischievous doing of my transcriber. I believe however that such errors as remain concern only details of spelling, which are apt to elude even the most vigilant collator, and do not affect the sense.

That the *De Dominio divino* was intended to stand as an introduction to Wycliffe's *Summa in Theologia*, is shown not only by the first note written in the cover of A², but also by the first of the four early catalogues of Wycliffe's works printed by Dr Buddensieg³. It has, however, been disputed whether its title, or at least the title of its first book, should not be simply *De Dominio*. Lechler inferred this, first, from the terms of the prologue, 'Consonum videtur a dominio inchoandum,' and secondly, from the fact that the third catalogue of Wycliffe's works gives the title as

¹ Perhaps it should be mentioned that *uu* has been printed for *w* where the latter stands for two letters, as in 'distingwntur,' 'wlt.'

² Supra, p. viii. The second note, ibid., which makes it the first book of the Summa, is contradicted by the numbers given in the manuscripts to the actual books of the Summa.

³ Polemical Works, 1., intr., p. lxvi. So too apparently in the second catalogue, where the title is miswritten 'de dominio domino (?)', ibid., p. lxxii.

*De Dominio*¹. On the other hand, the language in the prologue is hardly precise enough to fix a title, while two of the other catalogues speak of the work as *De Dominio divino*. Still, that there was evidently a doubt on the subject is proved by the headings in the manuscripts. Before book i. A and C have *De Dominio divino*, but over the last word the corrector of C has added *absoluto*: B and D have simply *De Dominio*, while the latter manuscript has in the table of contents written within the cover *De Dominio in generali*. Further, though the second book is so numbered in all the manuscripts, the word *secundus* has in C the number *primus* written above it, and the table of contents in D gives this book the specific title of *De Dominio divino*. Lastly, book iii., as has been noticed², bears no title at all in Codex D.

Division into books. Wycliffe himself, at least when he wrote the *De civili Dominio*, treated the work as a single book. To show this I give the citations as there made, with the places to which they refer:—

<i>De civ. Dom.</i> i.	<i>De Dom. div.</i>
ii p. 73, 'in principio tractatus de div. Dom. cap. iii.'	= i. 3
ii p. 78, 'de div. Dom. cap. ii.' (apparently).	= i. 3 ³
16 p. 111, 'de div. Dom. cap. xxiii.'	= ii. 3
36 p. 259, 'de Dom. div. cap. —'	= iii. 6

It may be conjectured that the treatise was divided into three books for the sake of convenience, whether by Wycliffe himself or a disciple may be left doubtful. Perhaps on the whole it is most likely that Wycliffe

¹ Polem. Works, 1., intr., p. lxxix. See Lechler, Johann von Wicifl, 2. 560, Leipzig, 1873.

² Supra, p. xiv.

³ I presume the figure in the citation is miswritten: in any case the reference is plainly to the early part of book i.

did not himself make the arrangement, and that we have in the uncertainty of the titles of the several books an indication that the editors were not quite sure of their ground. They found the first chapter of book i. beginning ‘In tractando de dominio’; and comparing this with the phrase ‘a dominio inchoandum’ in the prologue, they headed the book *De Dominio*. Book ii. begins ‘Iam secundo restat lacius disserere de dominio divino’; and this furnished a natural title about which there could be no doubt. It ought of course to have followed that book iii. should be numbered book ii.: but the parallel between its opening words, ‘Redeundo iam tercio ad materiam que directius concernit dominium,’ and the words in book ii. just quoted, left the editors no choice but to call it book iii. Afterwards as the work was repeatedly read and transcribed it became clear that *De Dominio divino* was the real title, as it was the real subject, of the whole treatise; and this conclusion we find adopted in A as well as in two out of the three catalogues of Wycliffe’s works which mention the title¹.

All the three books of the *De Dominio divino* have come down to us in a defective state, and in all the manuscripts they break off at the same point. Nor do the old catalogues give any evidence of more com-

¹ It is absent from the fourth of these catalogues (Buddensieg, l.c., pp. lxxx. seqq.), which is in other respects very incomplete. Shirley suggested (Catal. of the orig. Works of J. Wyclif, p. 53, Oxford 1865, that the work de Arte sophistica from which erroneous opinions were excerpted by a committee appointed by the University of Oxford in 1409 (see H. C. Maxwell Lyte, Hist. of the Univ. of Oxford, p. 283, n. 2, 1886, was really the same with the *De Dominio divino*; but only one of these articles, which will be found in Wilkins’ *Concilia*, iii. 346, bears any close resemblance to the latter work, and it is likely that they come from Wycliffe’s philosophical treatises. Two of them, however, artt. 169, 170, refer manifestly to his latest doctrine.

plete copies being in existence. It is true that one of these, the third, speaks of book i. as containing 29 chapters instead of 19; but it gives the number of chapters in books ii. and iii. exactly as we now possess them, and for a reason that will immediately be adduced we may take it that 29 is a mistake of the copyist for 19, the figures 1 and 2 being frequently confounded in transcription. The only evidence for the number of chapters of which any of the books originally consisted is that supplied in the reference given above from the *De civili Dominio* to chapter xxiii. Since this reference is apparently to be verified in book ii. 3, it results that book i. in its complete form contained twenty chapters; so that less than two are missing from our existing copies. The original length of books ii. and iii. must at present be left unsettled; but it is far from improbable that some indication may be discovered in one of the books of the *Summa* which await publication.

Authorship and date of the treatise. That the treatise *de Dominio divino* is by Wycliffe is attested, first, by the titles in the manuscripts; secondly, by its inclusion in three out of the four existing catalogues of Wycliffe's works¹,—its absence from the fourth need raise no difficulty since this list is in many ways defective;—thirdly, by the reference it contains² to Wycliffe's book *de Incarnatione Verbi*; fourthly, by the references to it in Wycliffe's *De civili Dominio*³, the genuineness of which has early testimony in the quotations from it in pope Gregory the Eleventh's bulls of 1377; fifthly, by the mention of it (in the form *De Iure divino*) by Aeneas Sylvius among the books brought by Nicolas Faulfisch into

¹ See above, pp. xix. xxi. ² Lib. i. 8, p. 55. ³ See above, p. xx.

Bohemia¹. The external evidence, so far as it goes², is unanimous; and every argument from the style and method of exposition employed in the work points in the same direction. As for the date at which Wycliffe wrote the treatise, the internal evidence is slender. From the terms of the prologue it might seem as though this were Wycliffe's earliest theological production; but the reference made in it to the *De Incarnatione Verbi* shows that the latter work was at any rate completed before the *De Dominio divino*³. The position it occupies as the introduction to the *Summa in Theologia*, and the references to it in the several books of the *Summa*, furnish us with a *terminus ad quem*; but unfortunately the dates of these books have not yet been fixed with any precision. The utmost that can be said with certainty respecting the *De civili Dominio* is that it was written previously to 1377, while Shirley's date, 1372, is probably not very far from the truth⁴. How much earlier the *De Dominio divino* was composed can at present only be conjectured;

¹ See above, p. x. Its title does not occur in the list of books condemned at Prague in 1410; *Docum. Mag. Ioh. Hus*, p. 380, ed. F. Palacký, Prague 1869.

² I have not noticed any allusion to the work in Woodford's polemic against Wycliffe, printed in Orthinus Gratius' *Fasciculus Rerum expetendarum et fugiendarum*, pp. 190–265, ed. E. Brown, 1690 folio; nor in T. Walden's *Doctrinale Fidei*, for the citation made in the latter work, lib. ii. art. iii. 82, p. 402 b, Venice 1571 folio, as from the *De Dom. div.*, cap. ii., is really taken from the *De civ. Dom. i. 2*, p. 11.

³ Where Wycliffe refers to the *De civili Dominio* (or, as he here styles it, *De humano Dominio*), it is rather by way of a general allusion to a future work which he had in contemplation. In book iii. 4, p. 224 the particular reference is only apparent; for 'libro tercio' denotes merely the third book of the *Summa*. On the other hand, in book iii. 6, p. 255, we have a reference (though apparently a wrong one) to a specified chapter, which may be a later insertion.

⁴ *Fasciculi Zizaniorum*, intr., pp. xvii, xxi n. 2.

but the fact that Wycliffe wrote a *Determinatio de Dominio*¹ with reference to the parliamentary repudiation of the papal tribute in 1366, and in it stated the essential principle of his doctrine of lordship, may naturally lead to the conclusion that in or about that year he was engaged in the composition of the book before us. More closely it would be hazardous to affirm.

Subject of
the work.
BOOK I.

The treatise opens with a short prologue, in which Wycliffe declares his intention of entering upon a course of divinity by an exposition of the doctrine of *dominium* or lordship based upon the proofs of holy Scripture. *Lordship* may be used in a wider or a narrower sense: it may denote in the most general way the relation of agent to patient; but for the purpose of Wycliffe's argument it has to be limited to a particular class of superiority. He therefore describes it as a habit, pertaining only to the rational nature, by virtue of which that nature is said to be set over that which serves it. Lordship and service are thus the two terms of a relation concerning which we have at present learned little more than this fact, that it belongs only to rational beings. Incidentally, however, a principle has been stated, namely, that *use* is not necessarily lordship, which is of historical interest in connexion with the controversy of the early part of the fourteenth century between the spiritual Franciscans and pope John the Twenty-second. Wycliffe on this head adopts the Franciscan view, which had been maintained by Marsiglio of Padua and William of Ockham².

CH. II. Wycliffe proceeds to distinguish lordship from

¹ Printed by Lewis, *Life of Wicif*, pp. 349-356, 2nd ed., Oxford 1820.

² Cf. p. 5, n. 15.

things with which it might plausibly be identified. It is not, he says, synonymous with *right*, since a man may have a right to a thing without obtaining lordship of it; but it includes right as the basis upon which the relation proceeds. So again lordship is not *power*. ‘No catholic will deny that the power of the keys is committed to the priest, albeit he have none subjected to his power.’ Power therefore may exist without lordship; it may be granted to a man and take effect when lordship is superadded; but it is always implied in lordship. A further question arises, how lordship came into existence; for that it is not eternal is clear from the fact of its postulating objects to act upon. The answer, that lordship originated with creation, is supported by the language of the Book of Genesis, in which the work of creation is attributed to *God*, and it is not until *the heavens and the earth were finished* that the name *Lord* is used; it was not until there were creatures to serve God that he became Lord. God’s lordship therefore is the immediate result of creation; and he is lord of his creatures because he created them, not because he governs and keeps them. As FitzRalph explains¹, ‘God has lordship by reason of his creation of things, possession by reason of his preservation of them, and use by reason of his governance of them.’

Lordship may be divided according to its subject,^{CH. III.} its foundation or principle, and its object. In the first classification we distinguish the lordship of God, of angels², and of men; in the second, specially in

¹ De Paup. Salv. i. 5, p. 286.

² FitzRalph, it may be noticed, denies that angels can hold lordship in the strict sense of the word, lib. i. 9, 10, pp. 292 seqq.

human lordship, that according to the law of nature, the law of grace, and positive law; in the third, the lordship over a house, a city or community, and a kingdom or state. Of these classes the first, the lordship of God, calls for consideration before the rest, because it is the measure of all others, and surpasses them in three respects: in its subject, since God stands in need of no service; in its foundation, since the right by which he holds lordship is in essence God himself; and in its object, since all creatures are compelled by the fact of their creation to do him service. Whatever we do *we are unprofitable servants*, for our best works bring God no profit, and are but the gifts of his mere grace; whatever merit we have comes through his aid, and abounds only to our own indebtedness to him. His lordship is so vehement that none can escape his service; even the sinner serves him by suffering his due punishment. Yet there are degrees in service, as there are degrees in the capacities of men; but only in accidentals, service in essentials remaining in all the same.

CH. IV.

In examining more closely into the nature of the use which God has of lordship, concerning which he dissents in part from FitzRalph's opinion, and into the distinction between that use and possession, Wycliffe takes occasion to dwell upon the greatness of God's lordship, and announces a principle which becomes of the highest importance in the later development of his theological views: 'God,' he says, 'is lord not mediately, as other kings are, through the rule of subject vassals, since immediately and of himself he makes, maintains, and governs all that which he possesses, and helps it to perform

CH. V.

its works according to other uses which he requires¹. The significance, however, of this proposition is not further insisted upon in the present work, which resumes at once the metaphysical bearings of its subject.

Lordship, it has been seen, is consequent upon creation: but creation implies the creation of *something*, and we have thus to enquire into the nature CH. VI, VII. of being, and the relation of universals to sensible objects. Three questions are put: Is there a necessary limitation in the number of created species? Is God's lordship of the universal prior to his lord- CH. VIII. ship of the particular? What are the different CH. IX. stages of being, *essentia* and *esse*, *posse esse*, *esse intelligibile*, and *esse actuale*, and in what relation do they stand one to another? The ontological problem is approached and discussed very much in the spirit of Scotism. The ideas, the *rationes exemplares*, are in God², and are essentially the same with his Word³, who is *all things in all things*⁴. 'Every creature in respect of his *esse intelligibile* is God⁵.' There is one *ens*, the *ens analogum*, which includes in itself and comprehends all other *entia*,—all universals and all the individual parts of the universe⁶. The process by which the primary *ens* is specified, or by which a higher and more general class passes into sensible existence, is that it receives the addition of substantial form whereby it is rendered capable of acquiring qualities and other accidents⁷.

Having considered the object of creation, that is, created being, in its various classes, Wycliffe turns

¹ P. 33.

² Pp. 59 seq.

³ P. 42.

⁴ P. 39.

⁵ P. 43.

⁶ Pp. 58 seq.

⁷ Pp. 48 seqq.

CH. X. to creation itself, that is, the manner in which the creative act takes place. Creation may be either out of nothing, as that of the *ens analogum*; or out of preexisting material, as the rendering of the *esse intelligibile* into proper existence, in which the *ens analogum* is the material cause of the production of the effect. *Qui vivit in aeternum*, in the words of Ecclesiasticus, *creavit omnia simul*: ‘all things,’ adds Wycliffe, ‘in their primordial causes, as genera and species, or else in their material essences, according to hidden *rationes seminales*¹? It is next argued that creation is the only mode by which God can produce, and that he alone is of creative power; the creature therefore can only produce that which God has already created, so that God is strictly the author of every work which the creature performs: *Deus immediate illabitur cuilibet, non distans ut astrum quod mediante suo lumine effectum efficit sublunarem; sed postquam agens extrinsecum cessaverit, Deus ad intra continuat, dans ultimum complementum*².

CH. XI. Three objections follow. The first turns upon the text of S. Gregory, *Fides non habet meritum cui humana ratio praebet experimentum*: enquiry into matters of faith is therefore inexpedient and dangerous. Wycliffe replies by arguing in favour of free enquiry, so long as it is conducted in a becoming spirit of reverence, and confined to the learned. He maintains that all articles of faith are susceptible of demonstration, though not all in the same manner. The second objection, in the scholastic form of a telling *reductio ad absurdum*, raises the question of the being of God, and leads to an

¹ P. 66.² P. 74.

investigation of the relations of the Persons of the holy Trinity. The third objection urges that Wy-
CH. XIII.
cliffe's view of creation admits the eternity of the world. The answer, which includes an interesting survey of various opinions on the subject, maintains that the world began, in its entirety, at a given instant of time, and that to suppose it to be an eternal emanation from God would involve its absolute necessity and consequently the destruction of free will and merit.

Here the first book might have ended ; but the introduction of the question of necessity and free will in the last chapter, as well as incidentally elsewhere, makes it desirable to pursue the enquiry further ; especially since two of Wycliffe's masters in the
CH. XIV.
generation preceding his own, Archbishop FitzRalph and Archbishop Bradwardine, held discordant views on the subject, the former laying the greater stress upon free will, the latter upon necessity. Wycliffe seeks to hold a middle course between them by the help of the Aristotelian distinction between that which is necessary absolutely and that which is necessary on a given supposition. God necessitates man to perform actions which are in themselves neither right nor wrong ; they become right or wrong by man's free agency. He does not will sin, for he only wills that which has being, whereas sin has no being ; what he wills is the punishment for sin. Necessity
CH. XV.
is antecedent to man's will : he is necessitated to will, but free to will what he chooses. Wycliffe
CH. XVI.
then attempts, by means of an enquiry into the divine attributes of intelligence, knowledge, and volition, and their correlation, to ascertain more closely the relation subsisting between God's will and human

action. His will, he decides, is determinate, because he knows beforehand what will come to pass; it is not conditional, for this would imply that he was uncertain as to the result. Wycliffe now returns to Bradwardine's position respecting the inevitability of human action, and urges in answer that a man may be in part the determining cause of God's will, because that will presupposes that a man will act in a particular way. There is an interdependence in the whole scheme. 'As the idea of the effect causes eternally in God volition contingent [upon it], so on the other hand God causes eternally every creature *ad intra* in the idea'¹. The discussion is not completed when at the beginning of the nineteenth chapter the first book breaks off abruptly.

BOOK II.
CH. I. The subject of the second book is the relation of God's lordship to that of which he is lord, and first to the *ens analogum*. Wycliffe resumes and re-states his position as to the order of the different stages; and much that has been already treated in book i. receives a further investigation. He deals (1) with the existence of universals, (2) with the priority of the *ens analogum* to all other universals, (3) with the priority of God's lordship of the universal to his lordship of the particular². He replies to the objection that on his reasoning the object of lordship, the *ens*, is eternal, and consequently that lordship is eternal, by insisting on the equivocation with which *ens* is spoken of with respect to God and to other beings. After a disquisition upon the laws of perception, it is true, he admits, that the *ens analogum* is common to God and to created beings —this he had denied, doubtfully, in book i. 6—and

¹ P. 165.

² Already discussed in book i. 8.

that all *ens* is eternal: nevertheless it is equivocal CH. V. with respect to God or to the intelligible being of the creature, and with respect to the creature's actual existence; in its first or intellectual principle entity belongs in one and the same sense to all beings, but as touching actual existence it is equivocal. Therefore, since it is actual existence which determines the relation of lordship, the community of *ens* in the former sense does not involve the eternity of lordship.

Wycliffe has now completed his discussion of the metaphysical basis of his system, in which, so far as his treatment is philosophical, he adds little if anything to the stores already accumulated,—*pressed down, shaken together, and running over*,—in the daily debates of the schools; and in the fourteenth century the logician was apt to take the chaff for grain. I have run very briefly through the contents of this portion of the *De Dominio divino*, because they are of a character in which all but professed students of the history of philosophy have long ceased to take an interest. Indeed, so far as I am aware, hardly a single work of this description has passed into print for near three centuries: in order to find its models one has to seek among the black-letter quartos of the fifteenth and early sixteenth centuries. Wycliffe's work is of the spuriously technical type of Holcot or Strode; it has not the true philosophical spirit which, in spite of all his over-refinement, impresses one with admiration in Duns Scotus. With his third book Wycliffe quits the ground of theory Book III. and passes to the practical bearings of his subject. His method is now that of the theologian. Enumerating the various acts in which lordship can be

exercised, he enquires how far they are applicable to God's lordship. Creation, maintenance, and governance have already been considered in book i.; Wycliffe now discusses giving, receiving, and lending. It may be assumed that the other acts were dealt with in the part of the book now lost, and in its absence the corresponding chapters of FitzRalph's work, the treatment of which agrees closely with what remains of Wycliffe's third book, may be consulted with interest.

CH. I. The subject of *giving* leads to a statement which is of importance in connexion with Wycliffe's developed doctrine of lordship. When one gives, he says, he does not necessarily part with his lordship of the thing given, and this is in a special sense true of God's giving. Once that the notion of feudal lordship is attributed to God, the other element of feudalism, which consists in the separation of ownership from possession, naturally follows. God, we have seen, is the immediate lord of every creature¹; whatever lordship therefore the creature possesses must be held subject to due service to the lord in chief, and man is but God's steward or bailiff². Not merely is lordship not necessarily, it is only improperly, proprietary: property was introduced by reason of sin; our Lord and his apostles held none.

CH. II. The next proposition is a strictly theological one: God gives nothing to his servants except he in principle give himself; for the first thing he gives, the *esse intelligibile*, is really the divine essence, and so it is with respect to the primal truth, unity, and goodness with which he endows his creatures. In a special sense he gives himself when he com-

¹ *Supra*, p. xxvi.

² So too pp. 250, 255.

municates to them the holy Spirit and the gifts consequent upon the gift of him, so that *in him we live and move and have our being*. So complete is God's gift to man that, unless he fall into sin, he has the use of all things. We have here the sketch of what Wycliffe afterwards expanded in the early part of his first book *de civili Dominio*. The correlative of CH. III. giving, *receiving*, is with regard to God but another aspect of the same act, since he never loses that which he gives; he gives to his own and receives back his own. This reciprocity has its analogy in human relations; so that among men lordship stands by virtue of ministry, and he is most a lord who is most God's servant¹. *Lending* in like manner is only CH. IV. another mode of expressing the way in which God gives, since it has been shown that man is but the steward of that of which God is lord.

From this point what remains of the book is concerned with the question of merit and grace. If all a man has is lent to him, his merit is not his own; how can he then *deserve* any reward? In an earlier place Wycliffe had asserted, in forgetfulness of the emphatic declaration of Bradwardine to the contrary², that 'no one denies that the creature can deserve of congruity as touching grace³'. He now argues the matter at length. A man can deserve from another man *de condigno*, the reward due to him for his labour; but from God he can only

¹ The doctrine of lordship by virtue of ministry is here but briefly touched; a fuller treatment will be found in the *De civ. Dom.* i. 10, 14, &c. But the doctrine is of course a familiar one in theological exposition: see for instance William of Auvergne, *de Sacram. Ordinis*, x., Opp. p. 513 b., ed. Venice 1591, folio.

² *De Causa Dei*, i. 39, pp. 325-364, ed. Sir H. Savile, 1618, folio.

³ P. 170.

deserve *de congruo*, that is, *ex condescente lege magnifica ac gracioso iuvamine Dominantis*. Grace is the antecedent condition of such deserving; but the fact that God's help is necessary does not take away from the merit of him who runs his course aright. The merit is of grace and the reward is of grace; but none the less man would deserve nothing unless by the exercise of his own power of volition. An exposition of the doctrine of grace leads to a further enquiry into the relative shares taken by God and man in causing man's merit. It is shown that the operation of God's grace is the principal cause, and that while no one can have merit 'of works' (*ex operibus*) he can have merit 'through works' (*per opera*) of God's grace. The discussion of the subject, in reply to objections, is carried on to the end of the book as we now possess it.

CH. V.

CH. VI.

Archbishop
Fitz-Ralph's
treatise *de
Pauperie
Salvatoris*.

As the *De Dominio divino* forms an introduction to Wycliffe's *Summa*, so the work of Richard Fitz-Ralph, archbishop of Armagh, *de Pauperie Salvatoris*, of which the first four books are printed in the appendix to the present volume, may be considered in many ways as an introduction to Wycliffe's doctrine of lordship as a whole. I give an account of the manuscripts from which it is edited in a notice prefixed to the text of the work¹; here it will be necessary only to explain the circumstances in which the treatise was written, and to give a sketch of its contents.

¹ Infra, pp. 259–264. I have had the advantage of an exceedingly faithful transcript of the Bodleian manuscript, which was made for me, under the superintendence of Mr George Parker, assistant in the library, by his daughter, Miss A. F. Parker, to whose care and knowledge I am greatly indebted.

In 1349 FitzRalph paid a visit to Avignon in connexion with the approaching papal jubilee. He was ^{Date of composition.} commissioned on the part of the English clergy, to lay before Clement the Sixth a number of well-known complaints against the friars. That, however, he was not yet known to be animated by any unfriendly feeling towards the mendicant orders may be inferred from the fact that he was appointed to preach in the Franciscan church on the great festival of the order, the feast of St. Francis¹. He executed his commission in an address, which exists in manuscript², on the 5th July, 1350. A little before this³, FitzRalph tells us in his dedication, he was deputed by the pope to make enquiry with two other doctors into certain questions which had long been agitated in the mendicant orders concerning property, lordship, possession, and the right of use. Their deliberations went on for some time, but led to no result, and FitzRalph was urged by some of the cardinals to undertake an independent examination of the subject. He set to work, but, having soon to return to Ireland⁴, found himself hindered by the charge of his diocese from making rapid progress with his book.

In 1356 he quitted Ireland for the last time, and it was then that he took up a position of declared and

¹ I have endeavoured to fix the chronology of the archbishop's life with more exactness than had previously been attempted in an article upon him in the *Dictionary of National Biography*, 19. 194–198, 1889.

² *Proposicio Ricardi archiepiscopi Armachani Hibernie primatis ex parte prelatorum et omnium curatorum tocius ecclesie coram domino nostro papa in pleno consistorio, A.D. 1350, mense Iulii die quinta,* Bodl. MS. 144, f. 251 *b–255.*

³ 'Anno octavo,' *infra*, p. 273. The eighth year of Clement VI. ended on 8 May, 1350.

⁴ He was summoned back by a royal order dated 18 February, 1349–1350, *Rymer's Foedera*, 3 (1) 192, Record edition.

public hostility to the friars. He found, he tells us¹, a discussion going on in London *super mendicitate et mendicatione Christi*, and entered actively into it. In the course of the winter he preached a number of sermons at St. Paul's Cross², in which he asserted that voluntary poverty was neither of Christ's example nor of present obligation, and that mendicancy had no warrant in Scripture or primitive tradition. The friars were hotly excited by the archbishop's action, and succeeded in procuring his citation to appear and defend his opinions before the pope at Avignon. On the 8th November, 1357, he preached a famous sermon before Innocent VI, which has been frequently published under the title of *Defensio Curatorum*. FitzRalph's case was at once entrusted by the pope to four cardinals for examination³, but unfortunately no record of the result is known to exist. It seems most likely that, in view of the weighty interests engaged on either side, the decision was purposely delayed, and that FitzRalph died, probably in November, 1360, before judgement was given. In the end the friars received a confirmation of their privileges. The statement current among English Benedictines was that the friars won in consequence of their more plentiful supplies of money, and it was hinted that had the English clergy contributed more liberally than they did the issue might have been different⁴. We are here, however, concerned with the circum-

¹ *Defensio Curatorum*, *ad init.*, Goldast's *Monarchia s. Rom. Imper.*, 2. 1392, Frankfurt 1614, folio (or Brown's *Fascic. Rer. expet. et fug.*, app., p. 466).

² Four are printed at the end of his *Summa in Quaestionibus Armenorum*, Paris 1511, quarto. Cf. *infra*, pp. 261 seq.

³ Bodl. MS. 158, f. 174.

⁴ *Chron. Angl. a monach. S. Alban.*, p. 38, ed. E. M. Thompson, 1874; *Walsingham, Hist. Anglic.* 1. 285.

stances of FitzRalph's biography only so far as they bear on the date and composition of the *De Pauperie Salvatoris*. We have seen that it was begun in 1350, and its dedication to Innocent the Sixth shows that it was finished not earlier than 1353¹, but how much later is not quite certain. I was formerly of opinion that FitzRalph completed his work during the time of his last sojourn at Avignon between 1357 and 1360²; but a more careful study of the language of his dedication has convinced me that it was written before he left Ireland in 1356. Like Ockham, he chose the form of a dialogue for his work, a form which lends itself more conveniently than a direct discourse to the raising of objections and the narrowing down of points at issue.

After a dedication recounting the circumstances in which the work was composed, FitzRalph states the problem of which he seeks a solution : The religious orders all profess to follow the life and teaching of Christ and his apostles, and yet their rules differ and have received different interpretations from different popes ; the divergence mainly proceeds from the sense they attach to certain terms, 'lordship,' 'property,' 'possession,' and the 'right of using,' and the voluntary surrender of these rights ; it is desirable, therefore, to examine minutely the true meanings and senses of these words. *Lordship* is first distinguished from *property*, which it does not necessarily involve, the *right of using*, which it includes but which does not necessarily include it, and *possession*, which is the immediate result of lordship. Lordship is not eternal ; God's lordship is dependent upon his creation of the world, and antecedent to his government and main-

CH. II.
BOOK I.
CH. I.
CH. III, IV.
CH. V.

¹ Innocent was elected on the 18th December, 1352.

² Dict. of Nat. Biogr. 19. 196 b.

tenance of his creatures, which latter acts may be more properly described as his use and his possession

CH. VII. than as his lordship. God had possession of the

whole world from the beginning, and use of it so far

CH. VIII. as there was any room for its exercise. The formal

description of God's lordship is 'the full right of possessing the world and using it fully and freely

with all things therein contained, by means of pos- session solely ; so that right is the genus of lordship,

and all else in it is as the specific difference whereby God's lordship is distinguished from all lordship of his creatures.' His lordship cannot be alienated by any grant of his ; it remains entire and universal.

CH. VI, When he entrusted government to the angels, this was IX-XII. a commission of office, not properly of lordship. The

CH. XIII. subject of God's possession and right of use is then briefly resumed ; the former, the fruit of lordship,

consisting in the safe-keeping and maintenance of the world, the latter being part of the definition of lordship.

Use, however, is a general term which covers a variety of particular acts, and it is necessary to en-

quire in detail which of these acts are applicable to God's lordship. Can he annihilate (this is denied),

consume, change, multiply or increase, give, lend ? can he protect and resume his gifts, sell, buy, and receive ? (all these acts are affirmed). The main

stress of the argument lies in the subject of giving. If God's lordship cannot be alienated, in what sense

can he be said to *give* anything ? FitzRalph takes the example of a number of men holding land in

common who admit a new member to the enjoyment of their rights. In such a case they transfer or

alienate no part of their lordship, nor do they even diminish it in extent. The paradox of the latter

CH. XIV-
XXXIV.

position is vindicated by the argument that the men have still *ex hypothesi* enough to live upon, and if they wanted more this would be grasping, in other words, not an act of lordship but an abuse of lordship; and as it is not supposed that men would admit a co-partner beyond the resources of their land, the difficulty which would thus arise is eluded¹. But the community of the lordship is an essential element in the argument, which would not hold good were it a question of holding in severalty (*proprietas*); and so it is in like manner communication which forms the essential fact of God's giving. He gives, and loses nothing by the act. He communicates to all creatures himself and his lordship, albeit they are capable of receiving it but incompletely²: he retains not only his lordship over the thing given, but also his possession and right of use of it³.

From God's lordship FitzRalph proceeds to man's Book II. natural or original lordship, that which he had before CH. I. the fall of Adam, a subject which occupies books ii. and iii. This, he argues, is no true lordship, since the true lordship, with the right or authority which it includes, remains with God; all that man receives is really lent him. Original lordship is 'the mortal right CH. II. or original authority of the rational creature of naturally possessing the things subjected to him by nature conformably to reason.' The terms of this descrip- CH. III-V. tion are explained in detail, and it is inferred from the CH. VI- fact that lordship was granted to man in a state of VIII. innocence in the image and likeness of God, that he was created in justifying grace, which was the antecedent ground of his lordship. Lordship is founded in grace, and without grace there is no lord-

¹ Pp. 307 seqq.

² P. 310.

³ Pp. 313 seq.

CH. IX-XIV. ship. It is then shown how Adam received his lordship for himself and his descendants, and how Christ received it as man. Adam by sinning lost all his original lordship, but when he repented and received grace he received it also again, though without the full power of exercising it. Original lordship is distinguished from the lordship acquired by virtue of positive laws by the fact that it cannot be refused when granted, nor abdicated except through sin.

CH. XV-XIX. CH. XX-
XXII. CH. XXIII. It cannot be increased or diminished in itself, only limited in act. When one man is preëminent over others, he has not on that account any larger original lordship, because this lordship depends upon nature, not upon extrinsic conditions. His preëminence may diminish the use of lordship among his subjects, but not their lordship itself. Positive laws became necessary in consequence of sin; but still, even had man never sinned, some laws must have come into existence for the guidance of human life. Nevertheless rule conducted under such laws would not be lordship, since the ruler would not thereby be enabled to exercise all the acts of lordship; would not have the power of giving, selling, &c., his subjects, nor free use of their possessions. Civil lordship by means of kings would never have been necessary in a state of innocence.

CH. XXVII-
XXXII. Varieties in circumstances, natural gifts, and acquirements would still have led to the preëminence of some men over others; but the original lordship of each would have remained equal.

BOOK III. In the third book FitzRalph considers the relation CH. I-III. in which original lordship stands to possession and use and to the objects on which it can operate. After enumerating the different ways in which a man may possess, he shows possession to be not a right but a

title, the outward sign of lordship. All possession in CH. IV-
the proper sense of the word is righteous. To man ^{VIII.}
was given at his creation both lordship and possession
of the whole world and of every part of it ; but he has
them in varying degrees according as he has a freer
or less free use of the things subjected to him. The CH. IX-XV.
question whether property could have come into
existence without sin, is argued at length and finally
decided in the negative. The conditions of natural CH. XVI,
possession follow upon those of natural lordship, and ^{XVII.}
that which has been asserted of the latter, that it is
universal and is lost only through sin, is equally true
of the former. Lordship further involves use, which CH. XIX-
is its end and fruit, nobler and more desirable than it ; ^{XXII.}
but use is to be understood only of the reasonable
employment of things, any excess being not use but
abuse. The various acts in which original lordship CH. XXIII-
may be exercised are next reviewed ; and here, as in ^{XXXIII.}
book i. the chief interest centres in the act of giving.
This, it is explained, does not imply the transference
of the entire right to possess the thing given.
As in God's giving, so in the state of innocence, to
give is to share possession ; it is also the rule of the
apostles and the rule of charity that all things should
be had in common. By sharing the gift both giver
and receiver derive most benefit from it¹. Even
when, as under civil laws, a lord grants away one of
his lordships, he retains his natural lordship in that
which he grants. Indeed, a grant of this sort is not
really an act of lordship at all ; the transfer is purely
accidental, dependent on the will of the receiver ;
whereas lordship is by its very nature independent of
will². Is then all civil lordship vain ? Not altogether,

¹ Pp. 417-420.² Pp. 422 seqq. ; cf. pp. 390, 455 seq.

since, in the present state of sin, it serves as a protection against the attacks of evil doers : but when it is maintained that no one can really have a thing unless he have it by way of property, this is simply an abuse resulting from the cupidity and self-seeking of wicked men.

The difficulty of adjusting the two titles to possession, that given by original lordship and that authorised by civil law, has been already more than once approached, but from the point of view of the state of innocence, not as a substantial problem confronting man in practical life. For it is clear that the doctrine that the righteous man has original lordship, or the title to possess everything—that is, everything that he needs, —and that civil law ought to support this title, does not go very far towards meeting the actual conditions of wealth and poverty. Moral virtues, as things are, do not, as a matter of fact, bring their possessor all he needs in temporal concerns ; and the practical question which FitzRalph proposed to himself at the outset is not carried nearer to a solution by the postulation of a state of things not known to present experience.

BOOK IV. Nor even in the fourth book, which treats specifically of property and civil lordship, is there any serious attempt to descend from the ideal atmosphere in CH. I. which its predecessors move. Original lordship, it has been said, held by one person does not exclude others from the use of it : if any one is excluded it is not by virtue of that lordship, but by virtue of a positive law ; and the reason why others are excluded is that they cannot know that the possessor has not civil lordship, which would exclude them. In other words, we might all freely enjoy another man's land but for the *possibility* of his having a civil title to it, and this title implies property. But this civil condition is no

real part of lordship, it is merely accidental to it. Before sin came into the world there was no property. Property then is no element in original lordship, nor CH. II. clearly is it the same with possession: it is a lordship acquired by one or more persons in a civil state of society, which excludes use in others; but this exclusion of use, though an invariable accompaniment of civil possession¹, is nevertheless accidental. This accidental character runs through all the current notions of civil lordship. We speak of the eldest son CH. III, IV. as heir to his father's goods, one who will in course become lord in his place, whereas in truth no man is lord except through justifying grace. The argument is complicated by a confusion of two distinct uses of the phrase 'civil lordship.' Ideally it is that only which is conditioned by grace; practically, it is that which is protected by civil law. The former condition, according to FitzRalph, is the essential fact in civil lordship; the latter is merely accidental. Lordship is granted by God on the condition of doing him due service, and so soon as a man falls into mortal sin he forfeits not only his original but his civil lordship. All that the firstborn has in respect of his father's CH. V. possessions is a title to the obtaining of them, supposing that he fulfil the other implied condition: his primogeniture raises a presumption in his favour; that is all. It is naturally objected that the law seems to CH. VI. point in a different direction: but FitzRalph replies that no law or legal award confers lordship or right; it only declares who may hold particular things without molestation on the part of legal authority. The CH. VII. truth of the facts upon which a legal decision is given^{x.} is assumed as an antecedent condition to its validity;

¹ Cf. p. 454 *ad init.*

CH. XI,
XII.

failing such condition the law authorises nothing, and thus it authorises nothing except *per accidens*. A sinner may have a right or title to the civil acquisition of a thing, but in no case to lordship, which is dependent upon grace. In the course of the argument it appears that FitzRalph uses the words 'civil possession,' as it has been seen he uses 'civil lordship,' in two different senses : in the one it is definitely righteous, in the other it is, as the case may be, either righteous or unrighteous, human laws not going behind the fact that a man is in possession.

CH. XIII.

In conformity with the arrangement observed in books i. and ii.-iii. FitzRalph proceeds to discuss the acts of civil lordship ; but not in the same regular order, because it at once appears that giving cannot without qualification be attributed as an act to civil lordship. When a man hands over a thing to another, this is not really an act of lordship at all, unless *per accidens*, since the receiver may not choose to take the civil lordship of the thing given : the only way in which giving can be an act of civil lordship is by communication.

CH. XIV.

To this doctrine several objections are urged. Supposing that the law requires the actual conveyance of the thing given, may not the giver on our showing declare that the transaction is complete by the 'communication of civil lordship' and withhold the thing itself? Will not the law say that gift is incomplete, and that the giver is still the lord of the thing given? Nothing, it is answered, can excuse a man's retaining that of which he is not lord, and the man in question is not lord of that which he has given. If the law, looking only at the fact of possession, adjudge the thing to him who is not lord, recourse must be had to a higher law. Are then the

defects of human judicature to be redressed by appeal CH. xv,
to the laws of the church? FitzRalph does not
^{xvi.} reply directly: he only says that the clergyman
ought to work upon the delinquent by refusal of
absolution or by spiritual censure. But has the law
no right to lay down rules for civil practice, in order
that disputes may not arise, and thus to prescribe the
mode in which certain transactions of gift, sale, or
barter, shall be made? They can only prescribe in
matters which are in themselves good, or else neither
good nor bad; they cannot prescribe an act which is
in itself evil, and so they cannot lay down that he who
withholds what he has given may remain in posses-
sion of it. But, the objector proceeds, civil lordships
and rights depend upon the will of the lawgiver, and
he has the power to modify them, and to say that
lordship shall only pass from one person to another
by conveyance or putting in corporal possession.
On the contrary, is the reply, the civil law pres-
poses civil lordship; but even assuming that the first
establishers of civil law with respect to lordship pre-
scribed particular modes of transfer, they could not
run counter to the higher law of God or of nature.
A judge who is called upon to decide a case of dis-
puted possession 'ought not only to enquire of the
bodily transfer,—*seisin*, as they call it,—but of the
form and manner of the gift, barter, or sale; and to
discover the fraud, if any be found; and to compel
the giver, if he be proved by witnesses to have made
a simple gift in the manner aforesaid, to restore the
thing to the grantees by a just judgement; and in like
manner in cases of barter or sale.' FitzRalph admits
that the judge may be acting beyond the law of men,
but he ought to be guided by the rule of giving to

every man his due conformably to the law of God. It is a long discussion, and the primary contradiction between FitzRalph's theory and the existing conditions of human society and law does not seem to be brought nearer a reconciliation.

The book concludes with a discussion on property and the right of use in connexion with civil lordship.

CH. xvii. Property in a thing in its direct sense is nothing else than the civil lordship of that thing, but all civil lordship is not property. For instance, the king or a higher lord may demand support for a war from an inferior lord, but they have no power to enjoy his revenues. They are but lords mediate of the baron's lordship, whereas he is lord immediate ; and the lord immediate is he who has property in that which is

CH. xviii.-subjected to his lordship. Use, on the other hand, XXI. may be exercised without any civil, indeed without any natural, lordship. The servant may exercise acts of lordship in his master's goods ; one may use things

CH. xxii. in which he has but a limited interest : one may receive a gift offered him and at the same time decline to receive any civil lordship in it ; his refusal will not prevent his right of freely using the gift. All these rights of use, however, proceed in some measure from lordship, though it is not necessarily the user's lordship. The subject of use leads naturally to the treatment of the questions which more immediately concern the controversy touching the manner in which the mendicant orders could enjoy, if they could not hold, property ; and to this point the three following books are more particularly addressed. I have not printed them because their bearing upon Wycliffe's views is less direct ; but the table of their contents will be found below, pp. 264-272.

It is no part of the plan of this preface to examine minutely the relation subsisting between the doctrine of Wycliffe and that of his predecessor. The connexion was indeed noticed very early. Woodford, in his polemic against Wycliffe, discussing the latter's position *quod ad verum dominium seculare requiritur iustitia dominantis, sic quod nullus in peccato mortali est dominus alicuius rei*¹, quotes FitzRalph, *de Paup. Salv.*, ii. 11, pp. 352 seq., and other places, in support of the condemned doctrine², and controverts FitzRalph and Wycliffe in a single argument. Walden also seems to allude to the archbishop as a well-known source of Wycliffe's opinions³. But the close connexion subsisting between the two writers is too manifest to need proof from outside. Only the first book, however, of the *De Pauperie Salvatoris* comes into account with reference to the present treatise of Wycliffe; and of this latter it may be safely asserted, that did we possess it entire, the points of connexion would be much more striking than now when we miss (apparently) a large part of the exposition of the acts of God's lordship. The *De Dominio divino* is indeed only in a small part devoted to the immediate subject indicated by its title. Wycliffe seems, as it were, new to the work, and is more anxious to attach his doctrine of lordship—the importance of which probably he had as yet but imperfectly realised—to a well-known and accredited metaphysical groundwork than to develop it independently. He hints at the solution of problems which he is not yet prepared to work out. Fitz-

¹ *Fascic. Rer. expetend. et fugiend.*, p. 232.

² Pp. 237–240, 246. Cf. Mr F. D. Matthew's comments, *English Works of Wyclif*, intr., p. xxxiv, 1880.

³ 'Auctoris eius in hac schola Richardi,' *Doctr. Fid.* ii. art. iii. 82, p. 401 b.

Ralph, on the other hand, has a fully matured scheme to propound. With a remarkably clear arrangement and with few digressions he deals with lordship, possession, and use as they concern God and man in his state of innocence and then in his state of sin. His treatment is as lucid as the nature of the subject allows; his contradictions lie in the nature of the subject as conceived by him. With Wycliffe's *De civili Dominio* the work of FitzRalph presents more direct points of agreement ; and I have no doubt that, when the former's treatise *De Statu Innocentiae* is printed, it will be found that the same close connexion exists with regard to it. The already published works of Wycliffe gives us a sufficient proof of his indebtedness to FitzRalph, and what may be published hereafter can only add volume to the evidence for a fact which I think may be stated as definitely established, namely, that he has added no essential element to the doctrine which he read in the work of his predecessor. All he has done—this is in the *De civili Dominio*—is to carry the inferences logically deducible from that doctrine very much further than the purpose of FitzRalph's treatise required him to pursue them, and very much further than, from all that is known of FitzRalph's character, it is in the least degree likely that he would have pursued them.

It remains to add that in the footnotes of the present volume citations from the fathers are made, unless otherwise stated, from the editions published at Paris by the Benedictines of Saint Maur. References to Migne indicate the Latin series of his *Cursus completus Patrum*. Aristotle is quoted by *pages* from the edition of the royal academy of Berlin ; sometimes a reference

is added to the volume and the *folio* of the Latin version contained in the edition of Aristotle with the commentaries of Averroes published at Venice 1550-1552. The italic letters *a* and *b* denote the two columns of a page, and the small capital letters added to citations of pages mark the place in the page; but the letters A, B, and C, D, when referring to manuscripts or books not paginated, indicate respectively the two columns of the recto and verso of a folio. I am indebted to Mr F. D. Matthew and the Rev. H. Rashdall for a number of suggestions and corrections in my edition, to Dr Rudolf Beer and Mr George Parker for help in the collation of the manuscripts at Vienna and in the Bodleian Library, and to Mr Furnivall for the kindness with which he has borne with me during the long delay attending the completion of this book. Nor must I omit to record my obligations to Dr Göldlin von Tiefenau, and Herr Ferdinand Menčik, of the imperial library of Vienna, for their courtesy during my visits to that library, and to the warden and fellows of Merton College for the loan of their manuscript of FitzRalph's treatise which they generously permitted.

REGINALD L. POOLE.

OXFORD,
August 28, 1890.

DE DOMINIO DIVINO
LIBRI TRES

INCIPIT

LIBER PRIMUS DE DOMINIO DIVINO.

CUM quilibet Christianus et specialiter theologus mori PROLOGUE, debeat virtuosus, quia (iuxta conclusionem beati Augustini Subject and plan of the 5 in De Disciplina Christiana) non poterit male mori qui bene treatise. *vixerit*, tempus est mili per totum residuum vite mee tam speculative quam practice, secundum mensuram quam Deus donaverit, inniti virtutibus, ut sic salubrius discam mori. Et quia de tribus bonorum generibus, scilicet, fortune, 10 nature, et gracie, bonum infimum maxime movet hodie nimis prepostere hominis appetitum; ideo ut cecitas hominum sit melius ad sensum Scripture professoribus huius sciencie declarata, consonum videtur a dominio inchoandum. Inmitar autem in ordine procedendi rationibus et sensui Scripture, 15 cui ex religione et speciali obediencia sum professus. Scio enim ipsam in modo loquendi, tam quoad gramaticam quam rethoricam, scripturarum propriissimam; quoad facilitatem, rectitudinem, et soliditatem logice vel metaphysice subtilissimam; et quoad veritatis et sensus constanciam,

1. B f. 212 A *Incipit liber de dominio*: C *Incipit de dominio divino [absoluto secunda manu supra scripto] prologus.* 17. *Ante rethoricam A addit quodad. facilitem B C: fallacitatem A.* 18. *soliditatem B C: solitudinem A.*

4. August. de Disc. Christ. xii. § 13, Opp. 6. 588 G.

6. *Per totum residuum vite mee*, &c. This passage can scarcely be made to bear the inference which Shirley draws from it, namely, the author's 'intention of dedicating his time henceforth exclusively to theology.' *Fasciculi Zizaniorum*, intr., p. xxxix., 1858.

9. *De tribus bonorum generibus, scilicet, fortune, nature, et gracie.* This is the common classification; the goods of nature are those which are intrinsic to the body; the goods of fortune are external events which affect it in any way; while the goods of grace are those which concern man's spiritual nature. Elsewhere Wycliffe has a more minute subdivision distributing the three 'goods' into five classes: *De civili Dominio* i. 13 pp. 88 seqq.

utilitatem, et probacionem fecundissimam. Sed ut sensum [1A] huius incorrigibilis Scripture sequar, securius innitar ut plurimum duobus ducibus, scilicet, rationi philosophis revealate et postillacioni sanctorum doctorum apud ecclesiam approbate.

5

* CAPITULUM I.

B

OF LORDSHIP IN
GENERAL.What is lord-
ship?1. The agent has
lordship over the
patient;and lordship may
be not only pos-
itive but even
privative;that is, produced
and maintained
by him who is
subjected to it;

... in

In tractando de dominio oportet in primis supponere ipsum esse: nam in questione prima, Si est dominium, non discrepant sed convenient omnes leges. Sed pro questione secunda, Quid est dominium? declaranda, oportet reducere tertium analogum ¹⁰ ad univocationem proposito pertinentem. Dicitur enim apud philosophos omne agens vel faciens suum passum subici, de tanto pacienti huiusmodi *dominari*. Sic enim secundum naturales omne agens phisicum se habet in dominio ad suum passum. Et secundum sentenciam Salvatoris peccatum ¹⁵ dominatur super subiectum: *Omnis, inquit, qui facit peccatum servus est peccati* (Ioh. viii. 34). Et quod peccatum econtra relative dominetur homini patet per illud Psalmi cxviii. 133, *Non dominetur mei omnis iniusticia*. Econtra tamen est de domino privativo et domino positivo: nam privative domi- ²⁰ nans, ut mors et peccatum, efficitur et conservatur continue a suo servitore, et sic innaturale est quodlibet privacionis dominium; econtra autem domini positivi est conservare vel regere servitutem, vel saltem aliquod eius positivum, ut post patebit. In hoc tamen habet privacio rationem dominii, ²⁵ quod ipsa subicit interiorem hominem ad ipsum penaliter sufferendum, ut innuit apostolus ad Romanos sexto capitulo: *Vetus, inquit, homo noster simul transfixus est, ut destruatur corpus peccati, et ultra non serviamus peccato*; et sequitur, *Non ergo regnet peccatum in vestro corpore*; et, paucis interpositis, ³⁰ *Peccatum enim in vobis * non dominabitur*. Tales autem **C**

12. *subiecti BC*: A, ut videtur, subicere.
24. *positivum A*: *positum BC*.

13. *pacienti AC*: *Paciente B*
28. *transfixus (infixus) AB*: *crucifixus*
(cifus) C.

1C] negative non essent pertinentes proposito nisi peccatum possit non solum dominari sed et regnare super peccatorem. Ipsum enim subicit hominem pessime servitui et dicit eum tanquam captivum de peccato in peccatum contra voluntatem 5 deliberativam (ut loquitur apostolus ad Rom. vii.), et denum dicit eum ad carcerem perpetuum. Nunquam tamen dat occasionem homini ad faciendum sed ad paciendum quod debet. Ideo dicitur tirannice, improprie, et equivoce dominari.

Mors tamen, que videtur naturalis, non sapit, ut huiusmodi, ^{and death.}
10 penam culpe, licet dicat in aliquo supposito culpam precedere. Christus enim passus est mortem simplam non ultra moriturus, ut figuraret ipsam pro nostra duplici morte sufficere et nos debere in mortem anime non ultra incidere. Unde sicut ipse lotus est aqua tribulacionis vel passionis usque ad mortem, et
15 post resurrexit in gloria non ultra moriturus; ita *quicunque baptisati sumus in Christo Iesu, in virtute mortis sue baptisati sumus*, resurrecti ad novitatem vite spiritualis non ulterius peccaturi, ut dicit apostolus, ad Rom. vi. 3, 4. Et hec est una de causis quare baptismus sicut nec mors Christi est iterabilis.
20 Tales enim figure sunt nobis adhuc viantibus et speculariter bona patrie videntibus, effectualiter observande; licet clarius et proprius videamus quam patres Veteris Testamenti. Patet ergo modus loquendi fundatus de dominio privativo. *Christus,*
D inquit apostolus, * ubi supra, *resurgens ex mortuis iam non 25 moritur; mors illi ultra non dominabitur.* Correspondenter mortui in Christo sunt surrecturi ad vitam perpetuam, ut probatur 1 Cor. xv.: unde postquam dixerit quod *novissime inimica destructetur mors, insultat morti pro die iudicii sub his verbis, Ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors, stimulus tuus?*
30 Et est sensus istius locucionis pro intellectu Scripture apud theologum nota dignus. Nam ad Rom. vi. 16 scribit apostolus, *Nescitis quoniam cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi*

3. *Et dicit* B f. 212 B. 9. *videtur* A C: *vocatur* B. *ut huiusmodi* A B; in A autem *ut expunctum* est: *huiusmodi* C. 15. *ultra* A: *ulterius* B C.

20. *Speculariter:* cf. 1 Cor. xiii. 12.

27. 1 Cor. xv. 26.

23. Rom. vi. 9.

29. Ver. 55.

estis eius? Unde vocat *servos iusticie* vel *peccato* quoscunque qui [1D illis active serviunt, et *liberos iusticie* peccatores qui exempti sunt ab activa iusticie servitute: et ad conformem sensum dicitur *iustus liber peccato* eo quod est sibi deobligatus, cum tamen sibi servire poterit. Strictius tamen et magis pertinenter menti politici dicitur natura rationalis que preest sibi subdito, eius *dominus*.

*2. Description of
Lordship.*

It is
a habit,

*b. pertaining
only to the
reasonable
nature,*

*not to that of the
lower animals,*

Unde ad hunc sensum potest dominium sic describi: Dominium est habitudo nature rationalis secundum quam denominatur suo prefici servant. Primo, quoad genus dominii, patet quod sit relacio, et per consequens habitudo: nam dominus et servus (ex Predicamentis et quinto Methaphysice) dicuntur ad aliquid, et per consequens illud quo formaliter dicuntur huiusmodi est relacio. Et quod soli nature rationalis (ut Dei, angeli, et hominis) sit ad sensum expositum dominari, patet ex hoc quod dominium sic sumptum dicit preminenciam ad regendum actus liberos, quod non est alicius quod est natura rationali inferius. Unde *dominus** a *domo* dicitur, quia domini est domum gubernare, ut Deus gubernat creatu (de qua Baruch iii. 24 dicitur, *O Israel, quam magna est domus Domini*); vel, ut aliis placet, *dominus* dicitur ethimologice quasi *do minas*: et utrobique sonat nature rationali proprie pertinere, sicut et donare, comodare, emere, vendere, et alii liberi actus dominii. Unde non sequitur irrationabilia ex usu vescibilium habere dominium super illa: quod videtur textum Genesis primo capitulo nobis ostendere, ubi Deus sic alloquitur primos parentes: *Ecce, dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et omnia ligna que habent in semelipsis semen generis sui, ut sint vobis in escam: et*

*13. dicuntur A C: sunt B. 19. creata A C: creatam B. 21. do minas B:
do minans A C. 26. || primos B f. 212 c. 28. ut A C: et B.*

11. Omnia autem quae sunt ad aliquid, ad convertentia dicuntur: ut servus domini servus, et dominus servi dominus esse dicitur: Arist. Praedic. ii. 3, Opp. cum comm. Averr. i. f. 19 A, Venice 1552 (Categ. vii. p. 6 b.). Cf. Metaph. iv. (v.) 15, Opp. 8. f. 62.

17. Cf. Rich. FitzRalph, archbishop of Armagh, de Pauperie Salvatoris iv. 4: *Cum dominus a domo dicatur, eo quod presit aut presesse debet domini, &c.* The passage is cited, De civ. Dom. i. 5 p. 36.

26. Gen. i. 29. 30.

2A] *cunctis animantibus terre, omnique volucri celi, et universis que
moventur in terra et in quibus est anima vivens, ut habeant
ad vescendum.* Ubi nota quod Deus dicit, *Dedi vobis bestias
et terre nascencia, et non dicit, Dedi animantibus terre talia;*
5 ad denotandum quod homo dominatur super talia, et non bestie,
ut patet ex titulo doni Dei. Et idem patet per illud Genesis
primo capitulo, *Faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem
nostram, ut presit piscibus maris et volatilibus celi,* etc. Ecce
primo, constitucio hominis in esse secundo ad ymaginem et
10 similitudinem Dei, secundum quam est capax dominii; et se-
cundo patet preffeccio dominativa hominis super sublunaria ipso
inferiora; et tertio patet utrobique in Scriptura negacio pre-
feccio dominativa nature inferioris homine, quod tamen
B Scriptura incorrigibilis non taceret si natura talis * dominium
15 haberet. Non ergo quilibet usus licentia est dominium.

Ulterius supposito quod hec preposicio *secundum* connotet ^{c.} by virtue of
circumstanciam cause formalis, et *prefeccio* dicat ordinem ^{which any}
superioritatis quoad accidens dominii, et tertio quod *serviens* creature is set
neutraliter intelligatur pro quoconque faciente suo superiori
20 quod debet; patet tota descripcio. Sic enim quilibet creatura ^{Every creature}
necessario continue servit Deo, ut sibi canit ecclesia, ^{serves God,}

Serviunt tibi cuncta que creasti;

quia, Hester xiii. 11, *Dominus universorum tu es: in tantum*

2. ante terra B aqua inserit; sed est expunctum. 11. *prefeccio* B, ut et infra:
perfeccio A C. 12. *perfeccionis* B: *perfeccionis* A C. 13. *tamen* A C: *tantum* B.
15. ergo A C: B igitur, ut passim. 18. post *usus* in A C legitur *vcl*; sed in A ex-
punctum. 18. *accidens* A² (in margine) B: *actus* A¹ C.

7. Gen. i. 26.

15. *Non ergo quilibet, &c.* The power of using does not necessarily imply lordship. This was the contention of the spiritual Franciscans, which was resisted by pope John XXII in his bull of December 8, 1322, 'Ad conditorem canonum,' Extravagg. xiv. 3, Corpus Iuris canonici, 2. 1225 seqq., ed. E. Friedberg, Leipzig 1881, quarto. Compare the arguments in support of the Franciscan doctrine given by Marsiglio of Padua, *Defensor Pacis*, ii. 13 (in Goldast's *Monarchia s. Romani Imperii*, 2. 225 seq., Frankfurt 1614, folio).

22. *Serviunt, &c.:* Hymn. in laudibus in festo s. Trin. ('O Pater
sancte, mitis atque pie'), Breviarium ad Usus Eccl. Sarum. 1. p. mliv,
ed. F. Procter et C. Wordsworth, Cambridge 1882; also in F. J. Mone's
Latinische Hymnen des Mittelalters, 1. 20, nr. xii., Freiburg 1853.

quod claudit contradiccionem aliquam creaturam esse propter [2B] vchemenciam divini dominii nisi sibi subserviat, vel paciendo quod debet, ut peccatores, vel faciendo quod debet, ut alie creature, singula gradu suo. Unde servus pro sexu masculino non dicitur ex equo correlative ad dominum; sed quecumque crea- 5 tura servit alteri, sive fuerit sexus femineus sive neutrum, dicitur, ut sic, servus Dei, quia effectus Deo serviens, et sic ex equo dicitur relative ad dominum. Nec intelligitur *servire* ita stricte sicut concipiunt grossi pollitici; nam quandocunque serviens operando, pausando, vel quomodolibet aliter se ha- 10 bendo, facit quod debet, cuicunque domino suo servit. Et patet secunda questio de quiditate dominii.

We have nothing here to do with anything but lordship formally understood,

according to the description above given.

Nec oportet hic sollicitari circa opiniones hominum intendencium probare quod non est distinccio dominii ab absoluto, quia nemo potest hoc facere: nec est difficile argu- 15 cias ad hoc nitencium statim tollere. Nec exinde oportet credere * quod dominium huiusmodi sit aliquid quod possit & per se intelligi, vel etiam per se esse, eo quod dominium est veritas primarie signabilis hoc complexo, Natura rationalis dominatur suo servienti. Scio tamen quod dominium nunc 20 accipitur formaliter, ut patet in descripcione dominii superius declarata; et nunc causaliter vel materialiter, pro subiecto vel fundamento vel termino ad quem est formale dominium; ut volgus vocat rem possessam *dominium*, dicens quod predia et cetere possessiones sunt possessori *dominium*. Sed nostrum 25 est loqui de dominio formaliter intellecto et per illam distinctionem tolluntur controversie loquencium de quiditate dominii. Omnes enim loquentes de dominio ponunt ipsum esse generaliter aliquod istorum quatuor, videlicet, relacionem, vel subiectum dominans, vel ius in quo fundatur dominium, vel 30 possessum: et sic sane intelligentes, licet non verbaliter saltem sentencialiter sunt concordes.

3. The correlative term service is the habit of

Et ex hiis patet descripcio servitii; quod, quia relativa opposicione dominio correspondet, ideo (secundum artem Porphyrii)

5 & 8. *dominium A C: dominium B.*

29. *videlicet (e) A C: vel B;*

27. *controversie A C: controversie B.*

30. *|| quo fundatur B C. 212 D.*

32. *senti-*

cialiter A² (in margine) B; sensualiter A C.

2C] necesse est utrisque uti in rationibus utrorumque. Ser- the creature by
vicium namque est habitudo creature secundum quam dicitur virtue of which
formaliter suo subici dominanti. Et ita servicum et servitus, it is said to be
sicut servus et servitor vel serviens, distinguuntur. Servus set under that
5 enim quandoque restringitur ad famulum coercitive suo domino which is lord
obligatum; ut loquitur apostolus 1 Cor. vii. 21, *Servus vocatus* service is applic-
D es? *Non sit tibi cure.* Et ex hinc servitus est condicio * vio- able to Christ
lencie peccatum sapiens; non autem servicum, cum Christo and to the
conveniat et beatis. Et patet quod servus sic contractus non blessed,
10 opponitur domino relative, sed servus sumptus pro quolibet
serviente. Et per idem paupertas, que dicit bonorum fortune
carenciam, non relative sed privative opponitur temporali
dominio. Unde in signum quod servitus sit condicio pecca- while servitude
torum, primo fit mencio nomine servi, Gen. ix. 25, post irre- is the condition
15 verenciam paternam factam Noe per Cham: *Maledictus*, inquit of sinners:
Scriptura, *Chanaan puer; servus servorum erit fratribus suis.* Et illud notat beatus Augustinus, xix. de Civitate Dei,
capitulo xv., sub hiis verbis: *Deus rationalem spiritum factum
ad ymaginem suum noluit nisi irrationalibus dominari; non
20 hominem homini, sed hominem pecori.* *Inde primi iusti pastores
pecorum magis quam reges hominum constituti sunt; ut eciam
sic insinuaret Deus quid postulat ordo creaturarum, quid exigat
meritum peccatorum. Condicio quippe servitutis iure intelligitur
imposita peccatori.* *Proinde nusquam scriptum legimus servum
25 antequam hoc vocabulo Noe iustus peccatum filii vindicaret.*

Scio tamen quod servus in Scriptura accipitur crebrius pro the one is the
ministro, ut patet in capitibus epistolarum apostolorum condition of a
scribencium postquam fuerant magis liberi a peccato: et isto servant through
modo Christus et beati in patria sunt potissimi servi Dei, ut ministry,
30 patet posterius. Unde servum sic dictum voco servum a the other
ministerio, et alium servum a servitute, sicut dyabolus et sibi through slavery.
subditi sunt inter singulos summe servi. Et dominium corre-

18. *xv. (15°): 13° B.C. spiritum A C: om. B. 24. scriptum A C: scriptum B (cum August.). 31. ministerio A C: misterio B (i ex errore pro i scripto).*

13. Cf. de civili Dominio i. 32 p. 229.

17. August. de Civit. Dei, xix. 15, Opp. 7. 559 F, G.

spondens voluntario ministerio ad edificationem * corporis [3A] Christi mystici voco caritativum dominium sive vicarium; quod habent ecclesiastici, sicut et servicium, eo magis quo sunt in ministerio plus perfecti. Aliud autem est dominium coactivum, quod, quantum ad primam fundacionem attinet, 5 est ecclesiasticis interdictum, ut post diffusius declaratur.

The reasonable creature must be both a freeman and a servant with respect to different things.

Et patet quod repugnat esse rationalem creaturam nisi sit tam liber quam servus sub dispari habitudine ad diversa. Nam si est rationalis creatura, ad minimum servit Deo; et si est rationalis creatura, habet libertatem arbitrii, et sic ad minimum respectu actus intrinseci erit liber. Patet ex hoc quod si sit natura rationalis, tunc est volitiva; et cum nichil potest cogere voluntatem, patet quod exhinc est libera ratione potentie volitive. Et idem confirmatur ex sentencia Augustini supra dicta: nam si aliqua sit rationalis creatura, tunc est iusta vel iniusta; si est iusta, tunc servit iusticie et est peccato libera; si iniusta, tunc est libera iusticie et servit peccato. Non tamen putandum est esse possibile quod peccator sit exemptus ne paciendo serviat iusticie: sed, quantum ad liberationem servitutis attinet, deobligatur ne exhinc sit servus activus iusticie. Illud declaratur posterius in processu.

CAPITULUM II.

DISTINCTIONES
TOUCHING
LORDSHIP.
i. It is not
simply
a right, since
this may exist
without actual
lordship;

Lordship presump-
tively right as its
basis;

Ex istis patet error quorundam putancium quod dominium dictum formaliter sit ius aliquod vel potestas. Nam homo potest habere idem ius ad rem possidendam cum privacione eius dominii; quod ius habebit nacto dominio: cum ergo dominium * non potest una vice esse dominium et alias non esse dominium, patet quod dominium non est ius illud, sed ipsum presupponens ut fundamentum. Nec est facile invenire aliud fundamentum dominii, tum cum de natura 30

9. *Prius est A* in marg. additum: om. B C. 14. || *confirmatur B f. 213 A.*
Augustini A (in margine): *apostoli A* (expunctum) B C. 19. *Ante sed B scilicet*
adit. 21. *Illud A C: Istud B.* 28. *est A C: esse B.*

30. *tum cum.* There is an anacoluthon here. Wycliffe expands his first reason at such length that he loses sight of the second argument

3B] cuiuscunque relacionis proprie et realis sit habere subiectum ut substanciam correlatam, fundamentum ut accidens absolutum, et terminum ad quem principaliter terminatur: ut similitudo Petri ad Paulum est subiective in Petro et terminative in Paulo, fundamentaliter autem in qualitate Petri et Pauli secundum quam dicuntur similes. Unde propter defectum talis fundamenti in Deo non dicitur relacio Dei ad aliquid esse realis per se in genere, sed nec relacio unius accidentis ad aliud, sed solum relacio rationis; et propter 10 defectum extremorum non est relacio ydemptitatis per se in genere relacionis, ut logicus satis novit. Et correspondenter oportet inveniri in qualibet relacione propria per se in genere ista tria, ut alibi discussum est. Ius ergo cum sit fundamentum dominii, licet sapiat relationem respectu cuius 15 dicitur ius, non tamen est formaliter ipsum dominium; sicut vis generativa patris non est formaliter ipsa paternitas, sed ad ipsam ut fundamentum pro aliquo tempore requisita.

Et per idem sequitur quod potestas non sit genus dominii: *b. nor a power.* nam omne dominium dependet a possesso serviente vel servo 20 principium terminante, sed nulla potestas sic dependet, ergo nullum dominium est potestas. Minor patet ex dictis alibi. *The priest has*
 C Nam nullus catholicus * negabit quin potestas clavum sit tradi*the power of the*
keys,
albeit he has no
man on whom
to exercise the
power.
 dita sacerdoti, licet non habeat sue subditos potestati; et ita intelligitur de qualibet alia potestate: ymo, cum dominium 25 sit illud quo natura rationalis formaliter dominatur, patet quod nec ius nec potestas sit formaliter ipsum dominium. Unde Deus potest dare homini ius et potestatem, qua proficietur successive sibi servientibus generandis, ubi successive acquires dominium non acquirendo proporcionaliter potest 30 tam: et idem videtur de iure. Relacio ergo posterius

3. terminum A: termini, ut videtur, B C. 8. sed A C: sicut B. 12. in-
 veniri A C: iuuenire B. 15. tamen om. B. 17. ut om. B. 19. omne B:
 om. A C. servio (f,uo) conieci: codd. suo. 20. principium A C: princi-
 paliter B. 28. generandis A C: generandum B.

which should have followed with a corresponding *tum cum* or *tum eciam cum.*

4. *Petrus* and *Paulus* are Wycliffe's regular examples, like the 'Caius' and 'Balbus' of the grammarians.

acquisita consequens ad possessum, ut causatum ad sui [3C causam, non est ipsa potestas temporaliter antecedens. Ecce probacio huius in particulari: nam Deus concessit Aaron et filiis suis decimas et hostias pro peccato pro suo ministerio, ut patet Num. xviii., ubi notum est quod ex dacione habuerunt 5 titulum et potestatem ad vendicandum talia cum venerint, sine nova potestate danda pro tempore oblacionis, quia aliter prior potestas superflueret. Et idem patet de dominis dantibus in communi de multis acceptilibus quecunque donatariis voluerint eligere, ubi patet quod est ius et potestas 10 acquisita sine dominio illius respectu cuius est ius. Et si foret dominium dominii relativi sine dominio absoluti, ad quod terminaretur, foret processus in infinitum in differenciis nimis superflue.

2. Lordship is
not eternal:
it is subsequent
to, and depen-
dent upon
creation.

Secundo ex descripcione patet quod nullum dominium est 15 eternum simpliciter, cum sit effectus incipiens ad incepionem creature subservientis, ipsa creatura posterior natura. Et hoc notatur per doctrinam qua ponitur * quod in dominio D denominatur subiectum suo prefici servant: si enim dominio, in quantum huiusmodi, subiectum preficitur, sequitur quod 20 dominium, in quantum huiusmodi, fit a preficiente. Unde Deus in creando creaturas consequenter ipsum prefecit eisdem. Et hinc dicit Augustinus, quinto de Trinitate, capitulo xxxvi., et Anshelmus, Monologio xxvii., quod Deus incepit esse dominus nec mutatus est per acquisitionem illius dominii; 25 quia sufficit pro acquisitione relationis mocio alterius extreborum: *dominari* ergo, sicut et *servire*, sibi correspondens, dicit suum terminum communem in tempore. Et in figuram huius veritatis Scriptura, Gen. i., non facit mencionem de *Domino* sed semper sub nomine *Dei*: dicit enim quod *Deus* 30

*God in the first
chapter of
Genesis becomes
Lord in the
second.*

4. || *et hostias* B f. 213 n. 6. *vendicandum* B: *vendendum* A C. 12. *do-
minum* B C: *dominum* A. 15. *patet* in B post Secundo legitur, in C deest.
18. *in om.* B. 23. *Trinitate:* codd. *civitate.*

18. Vide supra, p. 4 l. 8.

23. August. de Trin. v. 16 § 17, Opp. 8: 841 G-843 A.

24. Anselm. Monolog., perhaps cap. xxv., Opp. 14 a, ed. G. Gerberon, Paris 1721, folio; where however there is no mention of 'dominium.'

3D] *creavit et fecit* hoc et illud. Sed Gen. ii. 4, postquam *perfecti sunt celi et terra*, introducit Moyses nomen Domini: *Iste, inquit, sunt generaciones celi et terre quando create sunt, in die quo fecit Dominus celum et terram*. Deus enim prius fecit 5 omnia simul antequam servierunt, et non antequam servierunt sicut Deus eorum dominus: ideo non antequam universitas narratur perfecta vocatur Deus *dominus*. Et quod dominium sit natura posterius creatura ad quam principaliter terminatur, patet ex hoc quod ab ipso termino essencialiter dependet 10 dominium, ut a causa: ergo talis terminus est naturaliter prior dominio. Ex quo patet quod prius est servantis creacio quam est Dei, respectu illius, dominacio: nam ideo Deus dominatur creature, quia est eius creator; et creatura, quia a Deo creatur, ideo servit Deo: ergo conclusio. Prius enim 15 habet creatura esse a Deo, et per consequens a Deo creatur, antequam servit Deo. Nec est inconveniens sed rationi 4A consonum quod creatura * causat in Deo quotlibet dominia, cum quodlibet tale dominium sit accidentaliter Deo inexistens sine eius mutabilitate, ut dicit Anshelmus, ubi supra. Nichil 20 tamen potest facere Deum efficaciter vel finaliter dominum, preter se ipsum; nec aliquid subjective vel materialiter causat vel facit Deum dominari ad Dei indigenciam, ut patebit posterius in processu.

Tercio videtur probabiliter posse dici quod Dei dominium 3. It is probable
25 est inmediate et per se ex creacione, et nec ex eius gubernacione nec conservacione. Pro quo declarando suppono quod, a. God is lord
sicut conservacio creature est eius servacio in esse naturali
a nichilo, sic eius gubernacio est creature direccio sine Dei
mercede sive pro nichilo. Quo supposito, patet sic prima
30 particula: Omnis creatura, in quantum huiusmodi, habet esse
subserviens Creatori; ergo super omnem creaturam, in quantum
huiusmodi, habet Creator dominium; et per consequens
ratione creacionis est dominus. Confirmatur ex hoc quod

4. *Dominus A* (in marg.) C *Dominus Deus B.* *prius fecit BC: fecit prius A.*
20. *tamen A² B: tam A¹ C.* 26. || *quod sicut B f. 113c.*

he governs and
keeps them
because he is
lord of them, not
tunc tanta.

conservare vel gubernare creaturas ex hoc ad Deum pertinet [4A] quod est dominus earundem; ergo prius causaliter est Dei dominium quam conservacio vel gubernacio creature. Et illud videtur elici ex cantico Iudith xvi. capitulo, ubi sic: *Tibi serviat omnis creatura tua, quia tu dixisti et facta sunt.* Ecce 5 in faccione Dei in verbo, que indubie est creatura, arguitur servicium creature, et indubie tanquam ex per se causa; quia ad rerum creacionem per se sequitur earum dominium, etsi nunquam eas preservaret vel eciā gubernaret. Unde Sap. xi. 27 scribitur: *Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt.* 10 *Domine.* * Ecce quod preservacio creature ex nichilo pro- B cedit ex eius dominio: si enim intellectus creatus sit dominus suorum actuum quos adintra producit, et si illa non preservet ne cadant in nichilum... Unde Deut. xxxii. 18 signanter loquitur sanctus Moyses, *Oblitus es Domini creatoris* 15 *tui.* Ecce quod officio creacionis immediate coniungitur nomen *domini.* Et Hester xiii. 10, *Tu fecisti celum et terram et universa que celi ambitu continentur;* et tunc sequitur superius allegatum, *Dominus universorum tu es.* Ecce prefertur faccio Dei causans dominium. Unde videtur domino Ardmacano, qui istam materiam egregie pertractavit, quod Deus habet dominium propter creacionem, possessionem propter conservacionem, et usum propter gubernacionem.

Sed contra illud tripliciter obicitur. Primo per hoc: 25 *Creacio, conservacio, et gubernacio creature a Deo nulla-* *tenus distingwuntur, cum nullum illorum potest a reliquo* 30 *separari; ergo, sicut ex gubernacione, sic indifferenter ex* *conservacione et creacione possidet Deus usum.* Secundo *per hoc quod in Deo non potest fangi distincio dominii,* 35 *possessionis, et usus, respectu eiusdem creature.* Tercio 40

5. *creatura A C; creacio B.* 13. *illa . . . cadant A C; illam . . . cadat B.*
14. V. not. infra. 22. iii. : B 31° A C.

4. Judith xvi. 17.

14. The apodosis of the sentence is wanting in all our manuscripts, but no sign to indicate the omission appears in them.

18. Esth. xiii. 11; v. supra, p. 5 l. 24.

20. R. FitzRalph, de Paup. Salv. i. 5.

4B] 'per hoc quod, posita distinccione, videtur quod creature iii. 'and even if
 'sustentacio sit prior et per se causa dominii: nam si Deus
 'eternaliter conservasset naturam creabilem ut luminosum
 'lumen (sicut credunt philosophi), adhuc fuisse vere eius
 5 dominus, subducta creacione; igitur prius, inmediacus, et
 'per se est conservacio creature causa dominii quam eius
 'creacio; quia si creacio causat dominium, tunc et conservacio.
 C 'et non econtra, * ut patet de multis dominiis creatis. Com-
 'munius ergo, quod potest esse sine minus communi, videtur 'because it con-
 10 secundum logicos ipso prius, potissime cum oportet causam
 'rei esse continue cum eadem: sed creacio, cum sit subita,
 'statim relinquit dominium in causando; conservacio autem
 'manet continue cum eodem; ergo videtur quod conservacio
 'sit causa potior.'

15 Pro quo dicitur quod ratio non procedit, quia tunc non *c. Answer:*
 esset distinccio personarum nec accidencium vel passionum *i. The distinction*
 inseparabilium a subiecto. In istis ergo tribus non est dis- *is not founded in*
 tinccio penes subiectum nec essencialis, sed distinccio *the essence of*
 racionis; ut creatio est productio creature de nichilo, conser- *God;*
 20 vatio est creati servacio ne redeat in nichilum, et sic pre- *but in the suc-*
 supponit dupliciter creacionem; gubernacio autem est con- *sive stages of his*
 servate direccio in perfectionem secundam. Et ita, sicut in *operation with*
 materia de Trinitate secundum presupponit primum, et *respect to his*
 tertium presupponit cardinaliter utrumque priorum, sic et hic *creatures:*

25 quodammodo: sed utrumque posterius potest esse suo tem- *whose creation is*
 pore sine primo; non sic in Deo. Et ista sentencia videtur *antecedent to*
 innui per illud Sap. viii. 1: *Sapientia attingit a fine usque ad* *their mainten-*
finem fortiter, et disponit omnia suaviter. Nam ex infinitate *ance and govern-*
 sue potencie producit opus ex puro esse intelligibili, ut ex fine *ment:*

30 remotissimo, ad esse existere creature: quod ex hoc conservat
 in esse creato, quod est finis secundus infinitum distans a
 priori: et tertio, actu gubernacionis, suaviter et miseri-
 corditer conservatum gubernat; quem actum regiminis
 Psalmus cxliv. 9 sic expressit: *Suavis Dominus in universis*

x. per AC: ex B. 8 communius: communius A. 16 & 18. distinccio:
 distinctio A. 20 || creati servacio B f 213 D. 34. in om. B.

*et miseraciones eius super * omnia opera eius.* Ecce explanacio [4D suavis gubernacionis universitatis, cum Deus miseranter bonificat omnia opera sua, et per consequens sine retribucione aliqua vel mercede: quod notat apostolus, ad Rom. xi. 35, *Quis prior dedit et retribuet ei?* et subdit pro causa, *Quoniam ex ipso, tamquam creatore, per ipsum, tamquam conservatorem, et in ipso, tamquam gubernatore, sunt omnia.* Non enim obest istam scripturam notare cum misterio Trinitatis sensum expositum: nam in qualibet creatura creacio ex nichilo attestatur infinitatem potentie que Patri appropriatur; supportacio a nichilo in ¹⁰ forma exemplari attestatur actum vel Verbum Dei; et tertio in Deo tendendo finaliter benigna et suavis gubernacio attestatur Spiritui sancto. Unde ad denotandum quod nullum istorum trium potest esse cum hoc quod non sit reliquum, preposteratur ordo, Deut. xxxii. 6, ubi dicitur, *Nonne ipse est pater tuus qui possedit te, et fecit te, et creavit te?* Nam primo notatur conservacio. Qui enim scit bene conservare res suas, ideo possidet illas; et qui promovet alium ad perfectionem secundam dicitur illum facere; et notum est quod creacio precedens causaliter ista duo est instantanea in paternitate creacionis notata, et finaliter expressa ad denotandum quod creacio sit ultima in intento. Et patet istorum distinctione, sive loquamur de creancia, conservancia, et gubernancia in deo formaliter, sive de creacione, conservacione, et gubernacione que inexistunt formaliter creature. Et sic ²⁵ interimitur assumptum secundi argumenti, * scilicet, quod 5A non est distinctione dominii, possessionis, et usus dominii, ut post declarabitur. Quoad tertium, negetur quod conservacio Dei respectu eiusdem creature causat dominium primum respectu eiusdem; sed bene facit Deum habere dominium ³⁰ creature productae a priori conservata, sicut conservacio parvum mortuorum facit Deum post resurrectionem habere dominium, cum non potest esse quod aliquid pure creabile sit eternum simpliciter: ideo illo posito, sequitur utraque pars contradictionis; et patet quod utraque consequencia est ³⁵

ii. the same answer applies to the second objection;

iii. the third objection is to be denied;

5A] neganda. Nec obest aliquid esse causam alterius cum hoc a cause need not
quod non maneat continue cum eodem; patet de privacione continue with
quam Aristoteles, primo Phisicorum, ponit generandi principium: the thing caused,
sufficit enim ad tales causanciam quod causans sit
5 ad esse alterius pro suo tempore requisitum. Prius ergo
requiritur creacio ad Dei dominium quam sustentacio vel
gubernacio, ut patet ex dictis. Nec oportet ex hoc quod
creacio causat ipsam manere continue cum causato, ut patet
pertinenter de vi generativa et actu parentis, que causant
10 paternitatem, et tamen manet paternitas illis subductis, ut as Averroes
docet commentator quinto Methaphisice, commento ii.

CAPITULUM III.

HABITUM est ad dicta videre divisiones dominii. Cum OF THE CLASSES autem dominium capit suum esse, et per consequens speciem OF LORDSHIP.
15 et differentiam, a subiecto, fundamento, et ab obiecto, patet I. Lordship may be divided:
quod ex quolibet horum trium capi potest divisio dominii in suas species et partes alias subiectivas. Unde cum tres sint a. according to manerias rationalium naturarum, patet quod correspondenter B est dare tres modos dominii: * ut aliquod est dominium di- into those (i) of God, (ii) of angels and (iii) of men;
20 vinum, aliud angelicum, et aliud est humanum. Solum autem b. according to its foundation, tali nature declaratum est dominium posse inexistere subiective.
Iterum secundum fundamenta dominii variantur sue species, aliud est dominium naturale, into (i) natural, (ii) evangelical, and (iii) political;
specialiter in homine. Nam, sicut aliud est ius naturale, aliud ius evangelicum, aliud ius humanum; correspondenter
25 aliud est dominium naturale, aliud evangelicum (ut est domi- into (i) natural, (ii) evangelical, and (iii) political;
nium caritatis sive vicarium, quando quis in nomine Christi accipit ab alio ministerium), et aliud est dominium coactivum, and ut supra dictum, quod variatur secundum variacionem legum

4. || quod causans B f. 214 A. 23. aliud A C: aliquod B. 25. loco utriusque aliud B aliquod habet.

3. Arist. Phys. i. 7 p. 191, Opp. 4. f. 19.

11. Averrois comm. in Arist. Metaph. v. (iv.) 2: Causa autem, quae est potentia, cum fuerit in actu, non remanebit insimul cum suo actu. Domus enim et aedificator non corrumpuntur insimul: sed alterum corrumpitur, et reliquum manet: Arist. Opp. 8. f. 49 D.

and
c. according to
its object; as, in
the last class,
into those
(i) of a house,
(ii) of a city, and
(iii) of a state.

2. The lordship
of God,

which is the
measure of all
others,

God being
supreme lord
of all lords,

excels them in
three respects;

a. as touching
the subject,
since God needs
no service;

et iurium ipsum fundancium. Variatur eciam ex termino [5B] obiectivo, ut ex principio subiectivo: ut dominii politici aliud est dominium monasticum, aliud civile, et aliud est regale; monasticum respectu unius domus sive familie, civile respectu civitatis vel communis amplioris familia, et regale respectu regni 5 sive imperii. Unde Aristoteles, primo Politicorum, iii. ex istis principiis distinguit dominia, et ex istis putat capi ulteriores divisiones dominii.

Sed cum dominium divinum, tamquam metrum et principium simplicissimum, omnium aliorum obtinet principatum, 10 de ipso naturalis ordo exigit principaliter pertractandum. Ipsum autem, quamvis multiplicetur secundum multitudinem serviencium, nec habet distinctionem subiecti a suo fundamento (cum omne ius quo Deus quidquam possidet sit realiter ipse Deus), nec requiritur communicatio ulterior propter eius 15 complectionem preter dominabile et ipsum dominium, * cum C non possit esse dominabile nisi Deus eo ipso fuerit eius dominus. Ex quo sequitur quod dominium Dei mensurat, ut prius et presuppositum, omnia alia assignanda: si enim creatura habet dominium super quidquam, Deus prius habet dominium 20 super idem; ideo ad quodlibet creature dominium sequitur dominium divinum, et non econtra. Quomodo, queso, posset creatura alteri dominari, nisi illa creatura serviens crearetur? sed eo ipso quod creatur, Deus habet de ipsa dominium; ergo eo ipso quod creatura super aliam dominatur, Deus 25 previe dominatur utriusque.

Et ex istis colligitur quod ex tribus specialiter capi potest excellencia divini dominii super quocunque dominium creature; scilicet, ex subiecto, ex fundamento, et ex obiecto. Ex subiecto, cum ipsum propter sui excellenciam non potest 30 ad sui indigenciam, secundum necessitatem servitoris et sui gloriam, nancisci dominium: quelibet autem creatura dominans preficitur vel indiget servitore. Et istam rationem

5. regni sive B; regis sui A.C. 9. divinum om. II. 27. Et om. B.
20. tertium ex B.C: om. A. 30. cum: B.C aut, quod vero et in A existit,
at in cum corrctum est. 31. * secundum B f. 214 b.

6. Arist. Polit. i. 3; rather, perhaps, ch. 1.

5C] prerogative divini dominii tangit Augustinus, epistola quinta ad Marcellinum, sub hiis verbis : *Falluntur autem qui existimant hec Deum iubere causa sue necessitatis vel voluptatis ; et merito moventur cur Deus ista mutaverit, quasi delectacione 5 mutabili aliud iubens sibi offerri illo prius tempore, aliud isto. Non autem ita est : nichil Deus iubet quod sibi pro sit, sed illi d cui iubet. Ideo verus est dominus qui servo non indiget,* et quo servus indiget.* Et eadem sententia patet octavo super Genesim ad litteram, xix. Ista autem veritas crebrius 10 inseritur in Scriptura, ut Psalmo xv. 2, *Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non egas.* Ecce racio ad confitendum illum dominum esse Deum, eo quod dominatur sine sui indigencia servitori; homo autem noscitur indigere ad relevamen sue miserie servitore, vel saltem ad sui ministerium, 15 quod supremus dominus exigit perficiendum, sicut et angelus.

Unde si homo accumulet habundancius servitores quam iste cause requirunt, sine dubio peccat superflue dominando; ut patet de superbis sibi providentibus magnam familiam, sumptuosos apparatus, et onerosas divicias, ut apparent gloriosi 20 ceca superbia, que vere facit taliter inaniter aspirantes ignobiles; cum creatura sit eo dominans perfectius et Deo similius, quo finem perfecciorem aut eque perfectum attingit cum paucioribus mediis pro sui indigencia relevanda; ut si homo posset currere tam virtuose viam presentis vite sine 25 possessione castrorum, familie, vel cuiuscumque proprietatis civilis, ille perfectius et nobilis dominaretur civiliter dominante. Ideo talem modum dominii Christus sibi elegit, ut post declarabitur loco suo.

A fundamento etiam rationabiliter extollitur dominium ^{b.} as touching its foundation, 30 divinum. Nam Deus non habet ius sibi accidentale, quod 6A] demerendo * posset, stante dominabili, perdere perdendo because it cannot be destroyed unless its object come to an end, dominium, sicut contingit de qualibet creatura per iuris de

7. *ervo* BC, cum Augustino: *servo suo* A. 10. *xv*: codd. 19⁷. 14. *minis-*
terium AC: *misterium* B. 18. *sumptuosos* A C: *sumptuosq* B.

1. August. epist. cxxxviii. 6, Opp. 2. 412 C D.

8. Eiusd. de Gen. ad litteram lib. viii. 26, § 48, Opp. 3¹. 240 C-E.

perdicionem dominium deperdente. Deus autem per se iustus [6A] puro actu creandi adquirit dominium. Cum ergo creacio sit incommunicabilis creature, eo quod solum omnipotens creare poterit, sequitur quod modus divini dominii tantum excellit dominium creature quantum omnipotencia creatam potentiam. 5

... as touching its object,
because the latter is com-
pelled to do service to God.

Tercio ex parte dominabilis cum suo servicio patet idem. Nam tam vehemens est dominium divinum quod creatura non potest omittere servire Deo, serviendo alteri domino et non sibi; quia si homo servit dyabolo, cum omnis dyabolus sit servus Dei, eo ipso servit Deo. Itaque homo servit Deo, 10 aut faciendo ut debet, sicut servus bonus et fidelis, aut ut servus nequam et sibi ipsi inutilis, paciendo quod debet, Dei gloriam manifestando, et suis utilibus servitoribus proficiendo. Nec omittit Deus eciam tali servo nequam vicissitudinem mutuam supererroganter rependere; cum omnem servum 15 factum ex nichilo, ubicunque fuerit, preservat essencialiter et gubernat: et sic creando prevenit conferendo solarium, sustentando comitatur iuvans ad mercedem vel premium, et gubernando consequitur augens beneficium. Sed secus incommensurabiliter est de quolibet creato domino. Nam 20 dominus terrenus, ut plurimum plus indiget servitore quam econtra, et pro men*ura absencie nichil influit. B

Our best works
do God no
profit;

Istas veritates, etsi sint patentissime demonstrabiles, propter earum patenciam narrative refero. Sed si queris testimonium Veritatis, ecce quam salubriter eum docet Salvator 25 per locum a maiori, Luc. xvii. 7-10. Nam si terrenus dominus conduxisset servum ultra condignitatem servicii rationabiliter iniungendi, non propter complectionem ministerii haberet graciam servo illi; multo plus ergo sic de Ieo: sic, inquit Salvator, *Cum feceritis omnia que precepta sunt 30 vobis, dicite. servi inutiles sumus; quod debuimus facere fecimus.* Ecce tiriaca emperica contra subrepentem superbiam ex prerogativa dominii Dei sumpta. Nam quantumcunque viator meruerit implendo omnia Dei mandata se-

16. negotiam B f. 214 c. 17. solarium A C; salariuum B. 21. plus B;
om. A C. 22. ante ministerii B. ab itt in marg. addit. 23. ante fecimus A
nisi habet.

6B] cundum ultimum sibi possibile, non exinde aliquam utilitatem insert Deo : et ad istum sensum est Deo *inutilis*, cum omnia sui naturalia et gratuita superaddita ad utilitatem accipientis ex mera gracia Dei dantur. Insuper et Deus preveniendo et ^{and all merit we have comes through his aid} continuando coadiuvat ad merendum ad puram merentis utilitatem et indigenciam, sine hoc quod quidquam accrescat boni utilis Deo suo ; sed totum servicium iure debitum redundant in ulteriorem obligacionem et comodum ^{and abounds only to our own indebtedness to him.} sic merentis : et totum hoc insurgit indubie ex summa perfectione divini dominii. Unde propter tam disparem excellenciam huius ad cetera sibi canit ecclesia, * *Tu solus Dominus* : iuxta illud apostoli ad Eph. iv. 5, *Unus Dominus, una fides* ; et 1 Cor. viii. 6, *Nobis unus est Deus pater, ex quo omnia et nos in illo; et unus dominus Jesus Christus, per quem omnia et nos per illum.*

15 Unde precipui doctores catholici sumpserunt pro regula, Quandocumque *dominus* affirmative et assertive per se ponitur in Scriptura, sumitur pro Domino simpliciter, qui est Deus ; ut in Hebreo ponitur, loco *domini* in Latino, pluribus locis nomen Domini thetragramathon, ut dicit doctor de Lyra et alii. Nec oportet timere instancias sophisticas contra ista ; quia, cum dominus dicatur equivoce, utputa tam disparacione de Deo et creatura, stat distribucione vel negacionem cadere super terminum secundum unam rationem analogam, omittendo reliquam ; et hoc erit super famosiori, quando 25 terminus per se sumitur. Omnis ergo creatura non habet possessiones nisi ex mutuo, iuxta illud apostoli, 1 ad Thim. vi. 17, *Divitibus huius seculi precipite non sublime sapere; non sperare in incerto diviciarum, sed in Deo qui prestat nobis habunde omnia ad fruendum.* Ecce, quod Deus prestat ^{who giveth us all things richly to enjoy.} hominibus quidquid habent : et hinc in oracionibus canit ecclesia, *Presta, quesumus, hoc vel illud.* Creatura ergo

19. *thetragramathon A: tetragamathon B: tetragamaton C. 27. non sperare A C: nec sapere B. 28. prestat (pstat) B: prat A.C.*

11. From the Gloria in Excelsis in the Missal.

19. Nic. de Lyra Postill. in Ex. vi., Biblia sacra cum glossa ordinaria, 1. 534, Venice 1603, folio.

25. Cf. de civili Dom. i. 20.

proprius accommodaria quam dominans debet dici, nisi forte ^{6C}
ad sensum equivocum posterius exponendum. Et patet
* quod magnitudo dominii non absolute attenditur penes ^D
valenciam servientis, quia tunc dominium Dei et dominium
cuiuscunque hominis poterunt coequari; sed pocius penes ^S
usus vel servicii quantitatem.

3. Objections.
a. 'Is God's
lordship then
a *relatio*?'

No: it is a *sub-*
stantia, not a
relatio per se
in genere.

Contra istud instatur tripliciter: primo per hoc quod, 'si
' dominium Dei sit dominium propriissime dictum, et ipsum
' est per se relacio, ergo est relacio propriissime dicta; con-
' sequens falsum, cum valde inpropre et per reduccionem ¹⁰
' solum sit in genere relacionis.' Ad istud argumentum
logicum dicitur, concedendo quod Dei dominium propriissime
est substancia, sed nullo modo est relacio per se in genere,
sicut nec Deus est substancia per se in genere, sed utrimque
principium creature per se in genere: unde quando con- ¹⁵
cedimus talia, ampliamus terminos generum ad sensum
analogum ultra adequatam significacionem generis. Et sic
intelligende sunt concordantie doctorum, quorum aliqui
ponunt Deum esse substanciam et Dei dominium relacionem,
et alii ista negant equivocantes indubie in signis generum. ²⁰
Sie ergo raciones duorum generum nec proprie nec improprie
conveniunt dictis rebus, sed racio alia analogia, virtute cuius
sunt dicta genera, ut methaq. hisici satis noscunt.

b. 'If lordship
be a relation it
is not active, but
a thing of least
entity and thus
of least goodness.'

But a relation
may, though not
active, be causative
of good

(as God's grace
^{is})

Secundo obicitur per hoc quod 'dominium, si sit relacio,
' tunc non est activum nec cum tanta diligencia appetendum, ²⁵
' cum sit res minime entitatis et per consequens minime
' bonitatis.' Ad illud dicitur concedendo nullam relacionem
et per consequens nullum * dominium esse activum, et tamen ^{7A}
esse multorum bonorum causativum (ut patet de propor-
cionibus) et sic est valde appetibile; sicut gracia Dei vel eius ³⁰
amicicia, quam notum est non esse de genere rerum que
potuerunt per se esse, et tamen amicicia huiusmodi est
creature rationali melior et ideo eligibilior quam totum
autum mundi vel quavis alia creata substancia. Relacio

* Et patet B f. 214 v.
ipsum BC, per ipsum A

4. valenciam coniecit; volenter AC; valenter B.
14. utrumque B; utrumque AC 21. duorum
AC, dictorum B.

7A] autem vel alia accidentalis forma non est per se, sed concomitanter, sic bona; quia ad illam consequitur quod Deus multum bonificat sic relatum. Ideo, sicut relacio est minime it is good by virtue of comitatis, sic etiam minime vel verius sub non gradu bona in comitance: 5 se, sed solum concomitanter; quia ad dominium creature consequitur eidem domino dominium dari, et gracia concomitancie dominium est sic bonum. Sola quidem substancia est in se bona, sicut est in se ens; et accidentia concomitanter vel inherenter bona, sicut sunt encia. Sed si subtiliter 10 attendamus, magis distanter et equivoce dicitur quelibet creatura bona quoad Deum cui adheret, quam accidens quoad subiectum cui inheret: quia sicut accidens non potest habere bonitatem vel essenciam nisi computando bonitatem subiecti cui inheret; sic creatura, nisi participando bonitatem 15 Dei cui adheret. Ideo, propter analogiam et equivocationem bonitatis Dei ad bonitatem creatam, dicit Salvator, Luc. xviii.

19, *Nemo bonus nisi solus Deus.* Sicut autem simpliciter and, as for the goodness of B melius est * hominem esse, quam ipsum esse iustum; quia mundus plus imperficeretur per ablacionem substanciali vel 20 essentie humanae quam per ablacionem huiusmodi qualitatis, licet sibi sit utilius esse iustum quam simpliciter nude esse: sic infinitum melius est quocunque creabile habere esse intelligibile quam existenciam actualem, licet utilius sit universitati vel alteri creature quod data creatura habeat 25 existenciam creature quam pure esse intelligibile; quia oportet existenciam creature presupponere suum esse intelligibile, quod est essencialiter idem Deo, et eius participio fore bonam. De isto alibi tractabitur diffusius.

Tercio obicitur per hoc quod ‘sequitur ex dictis quemlibet c. ‘If a man serves God even 30 ‘peccatorem, in quantum peccat vel recedit a Deo, de tanto by sinning, sin is by serving him, he displeases God.’ sibi servire; et cum omne servicium creature placet Deo, ‘sequitur quod peccator, ut sic, placet Deo: tali ergo ‘domino foret facilimum deservire, cui quidquid homo fecerit ‘vel omiserit complacetur.’ Sed hic dicitur quod duplex

4. *minime* A C: *est minime* B.
21. || *iustum* B f. 215 A.

14. *participando* A C: *compartiri* ipando B.

Answer:
"Service is of
double meaning,
active and pas-
sive;"

*the sinner serves
God by suffering
punishment."*

*None can escape
the service of
God: but by sin
a man recedes
from God, serving
both God and sin.*

est et equivocum Dei servitum (ut supra), scilicet, agendo [7B] vel paciendo; ministerium autem vel famulatus consistit in agendo id quod et qualiter servus debet. Unde videtur mihi quod prima conclusio est concedenda: cum quante aliquis peccat, tante punitur pena essenciali (ut tertio de libero Arbitrio); et quante punitur tante servit Deo, paciendo penam pulere inflictam. Servire tamen, cum sit idem quod esse servum, non dicit operationem (ut concipitur aput vulgum, qui errando * concipit servire et ministrare esse idem); c et ita, quia homo peccat, ideo servit Deo quia ideo punitur.¹⁰ Unde non restat quorsum aliqualiter creatura aufugeret Dei servitum. Verumtamen peccando recedit ab unitate, et per consequens sic a Deo; quod, ubi prius servivit soli Deo, iam servit sibi et peccato: et sic omnis remissibiliter peccans servit Deo et binario maledicto. Quod si tantum Deo et ¹⁵ peccato servit, tunc est infamis peccans irremissibiliter, ut primus angelus. Binarius enim secundum arismetricos est infamis propter recessum primum ab unitate. Peccatum itaque videtur multis servire Deo, quia facit quod debet causando penam; et cum ex se non habeat legem tales, ²⁰ videtur quod a Deo ex lege obligatur sic facere, et per consequens servit Deo. Michi autem videtur quod peccatum dictum formaliter, cum non sit creatura, non servit Deo, eo quod tunc ad hoc crearetur a Deo: sed sicut Deus dominatur sine aliquo ex equo participante nec de possibili super- ²⁵ dominante; sic et peccatum, quod a Deo maxime distat, non sic quod sit Deus malus, sed pessima privatio, que habet suum dominium atque leges, sicut et Deus suas. Conceditur iterum quod facilimum est Deo servire, tanquam domino mansuetissimo; et difficilimum servire peccato, ³⁰ pessime et tirannice dominanti. Nec est putandum quod Deus propter variacionem quantamecumque mutet compla-

^{1.} *silhet B; in A.C.* ^{2.} *vel prius B; et A.C.* ^{3.} *tercio de libero arbitrio.* Hinc in marg. codicum a subscriptum est Augo 24. ^{4.} *esse A.C.; ut B.*
^{5.} *aliud aliter V.C.; aut qualiter B.* ^{6.} *Dico B; om. A.C.* ^{7.} *aliquo A.C. aliis B.* *participante ne A.C.; comparticipante vel B.*

7C] cenciam vel aliam passionem; sed uniformiter gaudet, quid-
d quid advenerit, cum sit inmo*bilis, previdens quidquid erit
Magnam tamen vim oportet adipisci ad Deo debite minis-
trandum.

5

CAPITULUM IV.

CONSEQUENTER restat incidenter pertractare si servicium OF DEGREES IN
THE SERVICE OF
GOD.
Does it admit of
less and more?
Dei magis et minus suscipiat; sic, videlicet, quod stet ^{1.} Arguments
against the
position:
candem creaturam nunc magis et nunc minus Domino de-
servire. Et videtur quod non, quia quelibet creatura servit ^{2.} a. God's service
is essential to the
creature,
Deo secundum ultimum sui esse, ergo nullum unum et idem ^{3.} and essence does
not admit of less
and more.
potest vicissim servire tanto domino plus vel minus. As-
sumptum patet ex hoc quod quelibet creatura essencialiter
servit Deo, secundum quidlibet sui; ergo precise quante est
aliqua creatura, tante essencialiter servit Deo: cum ergo esse ^{4.} and essence does
not admit of less
and more.
creature non suscipit magis et minus, sequitur quod nec ^{5.} Deo servire, quod est idem, vel eius passio; passio autem vel
proprietas non suscipit plus vel minus eciam iuxta logicos.

Item, si creatura posset intendi et remitti in Dei servicio, ^{6.} If service
could be in-
creased or dimin-
ished, it might
be dispensed with
altogether.
cum idem sit iudicium de quoconque ut de aliquo, videtur
quod creatura posset totaliter exi ne Deo subserviat, et
quilibet tante serviret ut aliqua per intensionem et remis-
sionem proporcionaliter servicii: quod non potest esse ad
nudam potentiam Dei et creature, sed ponit unum realiter et
absolute distinctum in Deo, quod vanum est credere. Et con-
sequencia patet, quia proporcionaliter ut servicium crescit vel
decrescit oportet crescere vel decrescere dominium correlatum.

Item, si creatura potest minui in Dei servicio, hoc foret ^{7.} Again,
c. if anything
could diminish
service, sin
would;
potissime per peccatum, ubi dispersum est servicium creature
in servicium dyaboli et peccati, quod ex integro tenderet in ^{8.} yet this does not,
Deum; sed non exinde minus servit creatura Deo ^{9.} peccat; ergo nullo modo potest minorari creature servicium.
Et per idem sequitur quod non minorabitur per virtutem. ^{10.} and so too virtue
does not.

2. || previdens B f. 215 B. 13. quante A C: quanta B. 19. ut A C: igitur
ut B. 21. serviret A C: servire B. 27. fuisse B: fit A C.

Minor argumenti patet ex hoc quod creatura peccando servit [8A] Deo, et tante sufferendo penam quante serviret habendo virtutem correspondentem peccato quod penam inducit: ut si A creature servit Deo virtuose operando a non gradu usque ad gradum, ut quatuor, et B creature per idem tempus de- 5 meretur a gradu, ut quatuor, usque ad non gradum; tantum servit B paciendo penam demeriti, sicut A operando eque meritorie in suo genere. Nec videtur racio de servicii dispersione movere, cum serviendo cuicunque servo Dei servitur et sibi, sicut et quidquid acquiritur servo acquiritur Domino 10 dominorum; omnis enim servicii est ipse dominus, etc.

2. Arguments to the contrary:

a. Service affects not only essentials but also accidentals, which are variable.

In oppositum sic: Quilibet creature servit Deo nedum secundum eius essencialia sed secundum eius omnia accidentalia positiva; sed contingit eandem creaturam in numero nunc plus nunc minus habere de talibus accidentibus positi- 15 vis: ergo contingit illam vicissim servire Deo proporcionaliter plus et minus. Confirmatur sic: Nullum peccatum servit Deo (ut dictum est); ergo nullus peccator secundum peccatum servit Deo: et per consequens, mutato virtuoso in peccatorem, sic quod, stantibus omnibus aliis positivis preter 20 cambium B peccati pro A virtute cum consequentibus ad eadem, data creature minus servit Deo peccando quam prius fecit merendo, tantum * quantum virtus talis addit ad servi- B cium et vicium inductum abstrahit ab eodem. Nec aliter videtur qualiter ad sensum Scripture aliquis foret *servus 25 bonus obligacionis et fidelis*, alias autem *servus deobligacionis et nequam*. Ideo videtur milii, salva pociori sententia, quod pars affirmativa dubii est tenenda. Pro quo notandum quod quelibet creata substancia dupliciter ad propositum servit Deo, scilicet, secundum eius essencialia vel per se inexistencia. 30 et secundum eius accidentalia positiva vel privativa que peccatum non sapiunt. Et cum tam dominium quam servicum (ex dictis superius) specificatur ab illo ad quod

19. ¶ et per B. f. 215 c.

26. et nequam AC: sive nequam B.

18. V. supra, p. 22.

25. *Servus bonus*: Matthi. xxv. 23.

33. V. supra, pp. 10 seq.

8B] principaliter terminatur, vocetur primum *essenciale servitum* et secundum *accidentale servitum*: tunc dico quod quelibet creatura, quoad essenciale servitum, quoad ultimum sibi possibile servit Deo; sed quoad accidentale servitum proportionaliter ad variacionem accidentalium variatur. Prima pars patet ex dictis; cum quelibet creatura per se servit Deo, et per consequens, sicut essentia creature non suscipit magis et minus, sic nec illud per se servitum quoad Deum. Et secunda pars patet eo quod omne accidens creature est essencialiter eadem, et formaliter vel secundum rationem eius modus; et per consequens omne servitum huiusmodi accidentis est servitum sui per se subiecti: ut non servit Deo quod Petrus currit nisi de quanto Petrus, ut huiusmodi, servit Deo; et ita de aliis accidentibus, ut notum est cuiuscumque * metaphysico non erranti.

Ex isto secundo sequitur quod de qualibet permanente creatura Deus habet dominium successivum, eo quod *omnis talis creature continue variatur in aliquo accidente crescendo*

A. As the accidentals of the creature change, so his service is renewed.

vel decrescendo: cum igitur Deus dominatur *omnis recti servitii*, sequitur quod ad innovacionem servitii Dei servitum innovatur. Nec ex isto sequitur quod in dominiis et serviciis sit processus reciprocus infinite, quia servitum servitii, et dominium dominii nullatenus distinguuntur. Sicut enim substantia est quantitate distincta quanta, et illa non accidente distineto sed per se quanta, sic Deus est dominus creature absolute distincto dominio, et dominus illius dominii se ipso dominio. Nec valet pro opposito quod dominia distinguuntur penes terminos ad quos principaliter terminantur, quia oporteret probare previe quod dominium dominii terminatur ad ipsum dominium, ut suum terminum; quod negatur, cum nulla talis relacio terminatur principaliter ad se ipsam. Maior itaque pars contendencium in ista materia propter ignoranciam logice nugatorie barbarisant.

Tercio elicetur ex predictis quod Deus tripliciter in genere *c.* God can acquire lordship of
35 potest acquirere sibi dominium creature; scilicet, per eius *the creature*

i. by creation,

produccionem, per sui accidentis innovacionem, et per novi ^{SC} modi serviendi limitacionem. Primum patet ex dictis; nam creando universitatem creat Deus sibi eius dominium, et sic de qualibet eius parte: * et secunda pars patet ex eodem et ^D sentencia proxima: tercua autem pars patet de obligacionibus ⁵ et dedicacionibus factis Deo, que propter usum, ministerium, vel servicium varium a priori fundant in Deo dispar dominium; cum Deus noviter sit dominus talis servitii, ministerii, sive usus: sic enim acquirit continue accidentale dominium. Nec credo mentem cuiusquam ad tantum despere quod credat ¹⁰ divinitatem moveri in acquirendo dominium; cum stat Petrum ex pacto, per vitam vel mortem patris vel fratriss vel cuiuscunque alterius, secundum formam compacionis, tam acquirere quam deperdere dominium, sine motu per talis dominii acquisitionem vel deperdicionem materialiter intro- ¹⁵ ducto: ut, posito quod Petrus existens Oxonie spositus pepigit cum Paulo parente Rome quod post ^B instans habebit e thezaurum, sicut successione hereditaria habebit immobilia Pauli patris; tunc, Paulo defuneto, pro ^B instanti acquires ad tantam distanciam ignoranter dominium, sine hoc quod pro- ²⁰ porcialiter moveatur. Nulla enim relacio potest esse per se materia talis motus, ex quinto Phisicorum. Et illud potest ex variacione compacionis quantumlibet variari; ut quod pepigi me habere a dominabile per vitam filii conviventis vel post mortem decrepiti compangentis, etc. Multo plus ergo ²⁵ Deus sic poterit, ut dicunt doctores quos supra memini.

3. Answer to
arguments
ab oboe nr. 1).
a. Accidental
service may vary;

Ad primum obiectum, patet ex dictis quod probat nec essenciale dominium nec servicium magis aut minus suscipere, nec accidentale dominium * nisi per produccionem nove ^{9A} creature: sed sicut essencia potest in accidentibus magis et ³⁰ minus suscipere, sic de accidentalis servicio. Non ergo precise secundum idem permanens continue innovatur dominium, sed secundum accidens innovatum. Et sic tam dominium quam

1. et per B: per A.C. 7. fundat B: fundat A.C. 9. acquirit:
acquirit A. dominium B. f. 215 b. 10. spositus: sposita A: spositi BC.
21. convivitis BC: convivitis A.

2. V. supra, p. 10.

22. Arist. Phys. v. 2 p. 226 a.

9A] servicium suscipit et magis et minus, proporcionaliter ad eius materiam, ut similitudo et inequalitas in excessu fundata; non autem equalitas, paternitas, et similia, que non respiciunt fundamentum, qua suscipit plus et minus.

5 Ad secundum, patet quod consequencia non valet, quia ^{b.} No creature can be dispensed in respect of essential service, logici locuntur, requiritur ut habeat accidentale servicium; sed nullum requiritur ipsum habere proporcionaliter, ut sophisticatur de inherentia accidentis: et sic cuiuslibet ^{but only in accidental.} creature capacitas finita ad recipiendum quodlibet accidens naturale ponit limitem ad maximum servicium creature, quod alludit tractatui et sentencie de maximo et minimo alibi declarate. Et patet quod racio ulterior, propter omissionem distinctionis dominii supradicte, non obviat; cum oportet 15 novitatem dominii habere novitatem in aliqua materia, licet quantumlibet faciliter ad cuiuscumque creature produccionem, sicut cetere relaciones, acquiri poterit.

Ad tertium dicitur quod minor est falsa, cum creatura ^{c. i. It is not true that the sinner serves God in respect of sin but in respect of its punishment.} secundum virtutem et secundum gaudium, bonitatem, vel 20 meritum consequens servit Deo; peccator autem non secundum peccatum sed secundum penam paciendo servit: et sic triplex est racio in iusto serviendi Deo, et simpla in peccatore. Et patet quod non est idem, Petrus, in quantum B * vel quia peccat, servit Deo, et, secundum peccatum servit 25 Deo; quia, iuxta secundum dictum, peccatum serviret Deo: quod negatur, cum non sit creature, nec Deus approbat vel auctorisa^t eius servicium, nec facit quod debet; quia tunc iustum esset quod peccatum obliget peccatorem vel causet penam, sicut iustum est quod punitur et proficiat exemplariter 30 et feliciter viatoribus quibus prodest. Passionem itaque et occasionem datam ex vicio insurgente approbat Deus, et non esse peccati primum vel eius agenciam: ut in assimili passiones martirum approbat Deus, et tamen agencias tortorum convertibiliter correlatas, tanquam viam iniquitatis, odit plurimum.

^{10.} finita codd. ^{fif^a}. ^{13.} declarato AC: declarato B. ^{15.} licet A: sed B C. ^{22.} triplex AC: duplex B. ^{23.} non B: om. A C. ^{31.} insurgente A C: insurgentem B. ^{32.} approbat B f. 216 A.

ii. The service of
the sinning na-
ture is limited to
its *primum esse*,

Secunda responsio, quam alias plurimum explanavi, stat in [9B] isto, quod sicut Deus naturam peccantem amat quoad primum esse nature, et odit quoad secundum esse, vel deficere et non univoce esse sed potius deesse, maxime distans a prima essencia, cui esse est proprium; sed approbat ipsum quoad 5 secundum eius esse, quod est occasionaliter proficere: et quia ad servire Deo requiritur creacio servi et complacencia esse primi, ideo nullum peccatum dictum formaliter servit Deo.

iii. Another ar-
gument which
holds God's au-
thorisation of the
esse secundum
of sin

is to be rejected
because its ad-
mission would
lead to impossible
conclusions.

Tertia responsio quoad primam partem convenit cum secunda: sed, ut omne dominium reducatur ad unum 10 principium, dicit quod peccatum, non secundum eius esse primum, sed secundum esse eius secundum servit Deo; et illud esse Deus approbat misericorditer ac omnipotenter creat, et per consequens auctorisat: * et omnia in oppositum C alleganda intelliguntur de esse primo peccati. Sed ista re- 15 sponsio minime placet mihi, quia non dicit absolute quod peccatum est creatura vel servit Deo, quod tamen principaliter est quesitum. Quod si dicat, oportet dicere quod Deus auctorisat peccatum secundum eius esse primum; et per consequens, cum peccatum sic dictum sit creaturam 20 peccare et sic viciose ac iniuste agere, Deus approbarer quod creatura sic se haberet, quod est impossibile; cum tunc non tam instanter preciperet et doceret oppositum, puniendo iustissime peccatores: ymo, tunc peccatum esset non peccatum, eo quod qualitercumque placet Deo est iustum esse. 25 Si ergo placet Deo quod Deus iniuste agat, tunc iustum est quod iniuste agit; ymo, debet sic agere sciendo hoc esse de voluntate prime iusticie, que sunt impossibilia, ut patet alibi. Deus ergo, si approbarer peccatum huiusmodi, ut creaturam suam, approbarer eius naturalem informacionem vel denomi- 30 nacionem: videtur ergo mihi primus sensus securior. Unde, sicut aliqua sunt directe in genere et aliqua indirekte, sic aliqua sunt directe sub Dei dominio, ut singule creature, et aliqua indirekte, ut via et peccata; non quod ipsa serviant

31. *primus AC: prior B* 32. *et aliqua AC: et alia B.* 34. *aliqua AC: alia B.*

1. Cf. de civ. Dom. i. 1 p. 8.

Sins are indirect-
ly under God's
lordship.

8C] Deo, sed quod subiecta peccata causancia et ipsis serviencia principalius serviunt summo Deo. Ac Deus ex peccatis dat occasionem, non illa peccata, ut bonum suis ex eis proveniat.

D * Unde Salvator condescendens infirmitati nostre, intelligendo simul sub quodam involucro tam equivoca dominia Dei et peccati, Matt. vi. 24, dicit, *Nemo potest duobus dominis servire*; id est, nemo potest duobus dominis capitalibus, quorum neuter subest reliquo nec ambo alicui tertio, simul debite ministrare, cuiusmodi domini sunt Deus et peccatum. Unde nemo servit inordinate alteri creature, nisi quia in quantum principalius servit culpe. Nam tolle culpam et servicium erit laudabile. Ymo, cum *nemo leditur nisi principaliter ledatur a se ipso*, patet quod impossibile est hominem servire culpabiliter extero inimico, nisi ex hoc quod prius consciendo illicite, et per consequens serviendo peccato proprio, servit posterius carni, mundo, sive dyabolo, a quo ex propria vecordia superantur. Peccatum ergo habet esse et leges suas iniustas ad ipsum consequentes a creatura Dei. Et sic prima causa prime culpe est peccabilitas primi angeli, que indubie est bona creatura Dei, que cum actu inordinato vel omissione debiti peccatum principiat. Aliter autem locuntur fideles, ut in methaphysica varie educantur: ut alii nolentes condescendere modo loquendi Scripture dicunt quod non est possibile peccatum aliquod posse esse; alii, quod non est peccatum aliquod nisi substancia ipsa peccans, et sic de ceteris. In ista quidem materia relinquo posteris sine temeraria eleccione iudicium elegendi. Videtur * tamen michi, cum peccatum quoad esse primum non servit Deo, sicut facit virtus quoad esse utrumque, necnon ad virtutem consequitur essenciale premium pari vel maiori evidencia qua

10. *alteri* B: *alicui* A C. 17. *¶a quo* B f. 216 B. 21. *omissione* AC: *omissive* B.

12. *Nemo leditur*, &c. See S. Jo. Chrysostom's *Δόγμα οὐτι τὸν ἑαυτὸν μὴ ἀδικοῦντα οὐδεὶς μὴ ποραβλάψαι δίνναται*, Opp. 3. 444-464, ed. Montfaucon. Cf. de civili Dom. i. 38 p. 274; Libellus quem porrexit Parlamento, viii. (printed in Fascic. Ziz. 250 and in Lewis's Life of Wiclif, 385, ed. 1820); De Diab. et Membr. i., Polem. Works, 1. 362.

No man can serve two lords

independent of one another.

The righteous man serves God more than does the sinner.

ad omne peccatum essencialis pena consequitur, quod iustus, [10A] ut huiusmodi, plus servit Deo et multiplicius quam peccator. Et patet sententia secundo capitulo supradicta, quod, sicut servus a ministerio in beatitudine maxime servit Deo, sic servus a servitute in dampnacione perpetua minime servit sibi, licet ex recessu ab unitate et dispersione dominii sit iuxta secundam maneriem summe servus.

CAPITULUM V.

OF GOD'S USE OF
LORDSHIP.

*a. Richard
FitzRalph's
view*
It consists

*i. in God's de-
light in his work :*

*ii. and in his
government of
the creature.*

*b. Arguments
against this
view.*

*i. God's delight
is eternal,
and thus not af-
fected by his*

CONSEQUENTER restat videre in quo inmediate et formaliter consistit usus divini dominii. Usus enim dominii videtur esse pluribus eius fructus, et Dei possessio inter usum eius et dominium mediare. Sed ad illud respondet dominus Ardinacanus in primo de Pauperie Salvatoris, capitulo vii, quod duplex est fructus divini dominii scilicet intrinsecus et extrinsecus. Intrinsecus est delectatio quam ipse, sicut et alii artifices, habet de suo opere; et illum indubie habuit in mundi principio, quando *spiritus Domini fecerat super aquas, et vidi cuncta que fecerat et erant valde bona*, Gen. i. 2, 31. Usus autem extrinsecus videtur fundari in agencia creature. Et ita primum usum dominii habuit Deus in primo instanti mundi; sed secundum per remotionem de presenti inceperat tunc habere; et sic per instans fuit Deus dominus sine usu extrinseco. Illum autem usum extrinsecum vocat Dei * gubernacionem. B

Sed cum expediat pro scrutinio veritatis quod diversi doctores in eadem materia diversimode cum suis evidenciis senciant opinando, senciendo semper humiliter quod plus ignorancie quam scientie habeant de quolibet scibili hic pro via; ideo tenendo istam regulam cum debita reverentia ponam oppositum. Videtur enim in primis quod omnis delectatio Dei, sicut eius scientia vel actus intrinsecus, est eternus; sed omnis usus creature est solummodo tempo-

22. instans: B ϕ^x (et passim).

3. Apparently ch. 3 p. 22.

12. R. FitzRalph, de Paup. Salv. i. 7 f. 4 d.

10B] ralis; ergo nullus usus divini dominii est eius delectacio. ^{use of the creature;} Assumptum patet ex hoc quod, si Deus correspondenter ad bonitatem productam in creatura eliceret delectacionem, et per consequens displicenciam pro malicia opposita, ipse foret secundum affeciones summe mobilis; consequens impossibile. Ideo Augustinus in quinta Epistola (ubi supra allegatur) proinde negat Deum ex dominio noviter delectari; et quinto de Trinitate, xxxvii., *Deus autem absit ut temporaliter aliquem diligat quasi nova dilectione que in ipso antea non erat, auctor quam preferita non transierunt et futura iam facta sunt.* Sed et hoc hic supponitur, tanquam diffuse alibi declaratum. Et probatur minor, scilicet, quod omnis usus Dei est temporalis: ^{whereas his use is temporal:} nam omnis usus presupponit dominium, ut fructus fructiferum; sed omne Dei dominium est solum temporale; ergo et 15 quilibet eius usus. Confirmatur ex hoc quod, si usus est ^{ii. else the thing used would be} eternus, cum usus, ut huiusmodi, sit illud quo utens for- ^{iii. God would then be dependent on the creature.} maliter utitur assignato, sequitur quod Deus eternaliter Cuteretur aliquo; et per consequens* eternaliter foret usibile.

Item, si Deus capit suam delectacionem a creaturis ad extra, ^{besides,} et in completa eius delectacione constitutus eius beatitudo, ^{iii. God would then be dependent on the creature.} Deus caperet suam beatitudinem a creatis, et per consequens maxime indigeret creaturis, ut perficiatur sua felicitas; consequens contra dicta de excellencia divini dominii, qui non ad indigenciam acquirit dominium: tunc itaque foret in Deo 25 delectatio essencialis et delectatio sibi accidentalis a creaturis capta, et per consequens aliqua talis in successione consisteteret et delectatio a Deo semper efflueret, quod dementis est dicere.

Concedendum est ergo, meo iudicio, quod Deus nullum ^{2. God's use is formally in himself, and materially in the creature.} usum habet de aliquo quod sibi subserviat, nisi solummodo relativum, qui est Deum uti creatura; et ille presupponit creaturam et eius dominium. Omnis itaque talis usus, cum

4. *opposita A C: apposita B. 10. || et futura P f. 216 c. 17. assignato A C: assignando B.*

6. August. epist. cxxxviii. ad Marcellinum, 6, Opp. 2. 412 C, D
(cited above, p. 17).

7. Eiusd. de Trin. v. 16, § 17, Opp. 8. 843 seq.

23. V. supra, pp. 16 seq.

sit uti Dei, est in Deo formaliter, et obiective vel materialiter [100] in creatura ex eius gubernacione creata; et non formaliter gubernacio activa vel passiva, ut patet metaphysico. Usus itaque quem Deus habet de quacunque creatura consistit immediate et materialiter in eadem essencia et in quacunque eius causancia ordinata; ut, eo ipso quod creatura facit vel causat quod debet, Deus ipsa utitur. Et cum claudit contradictionem, creaturam esse pro primo instanti mundi vel alias, nisi causet quod debet, patet quod non potest esse creatura nisi ipsa Deus * utatur; quilibet enim particularis creatura causando perficit universum, et ipsum universum reciproce finaliter causat quamlibet eius partem materialiter recausantem.

His lordship is greater than that of any other lord;
for he has use, a. of the essence of the creature,

b. of his substance,

and c. of his accidenta.

Et patet, iuxta sentenciam supradictam, quod Deus habet maius dominium super quamlibet eius creaturam, quam aliis dominus habere poterit. Nam ipse utitur essentia creata in quantum ipsa naturaliter dicit Deum esse suum dominum, quod faceret etsi non esset mundus vel aliud eius servicium fundatum in accidentibus. Secundo utitur Deus creatura, utputa creata substancia, ex hoc quod ipsa ex potentia vel sufficiencia substanciali intrinseca producit ad intra actum vel formam; et secundo ex sufficiencia qua substancia sufficit appetere actualiter suum esse, ac appetitu actuali secundum ultimum sibi possibile procedit finalis quietacio vel contentatio in suo esse, et, ut sic, quilibet creatura ostendit naturaliter Trinitatem. Tercio utitur Deus huiusmodi creatura ut ipsa principiat propriam passionem vel cetera accidentia quecunque separabilia vel inseparabilia, dum in aliquo directe faciunt in pulcrificationem universi: nulla autem creatura utitur alia nisi de quanto est sibi utilis secundum aliqua eius accidentalia; et sic non immediate utitur essentia ut creator, sed tantum accidentibus sub ratione qua bonum utile sic utenti. Unde, sicut accidens non est ens nisi quia entis (ex

14. eius in B expunctum. 21. secundo (2°) A C: 3° B. 31. || bonum B f. 216 b.

24. Compare below, p. 57, and the analogies collected by Peter Lombard, Sentent. i. 3 pp. 11 seq., Louvain 1568; see also dist. 10 pp. 35 seq. The general notion is taken from S. Augustin.

10D] septimo Methaphisice), sic nec usus creature nisi quia ab usu

11A Domini * exemplatur.

Unde Deus (ut supra) racionabiliter capitalis dominus debet God therefore is
dici. Qui ergo credit creature dominium posse Dei dominio rightly called the
5 coequari, videat primo si subiectum et suum accidens possunt Lord in chief,
esse in entitate paria, vel si creatura potest facere simpliciter aliquam substancialis essenciam, ut sibi dominetur quoad substancialis; et constat quod non. Ideo Deus non mediate, holding lordship
per regimen vasallorum subservientium, ut reges ceteri, not mediately,
10 dominatur, cum immediate et per se facit, sustentat, et gubernat, but immediately making, maintaining, and governing all things.
15 in tanta fabrica delectentur. Unde Baruch iii. 33-36, post declaracionem dominii Dei et sue possessionis, exprimitur eius usus: *Qui, inquit, emittit lucem, et vadit; vocal eam et audit eum cum tremore. Stelle autem dederunt lumen in custodiis suis, et letate sunt: vocate sunt, et dixerunt, Ecce 20 assumus: et luxerunt ei cum iocunditate qui fecit illas. Hic est Deus noster.* Ecce primo, quia non est distancia temporis in opere prime lucis, ideo ad denotandum quod inanimata non ociantur a Dei ministerio dicitur, et vadit: nec dedignetur methaphisicus quod agere lucis sit suum vadere, audire cum tremore sit cum metu ad instinctum Dei intendere, letari sit quietari in suis finibus, prompte dicere sit naturaliter ostendere. * In isto itaque naturali ministerio consistit usus perfectissimus Dei nostri. Talem ergo usum habet Deus de qualibet creature, non ad sui indigenciam vel utilitatem, sed ex eius mera gratia, qua vult producere mundum cum eius partibus, ut ipse fructus finaliter et innexus ad creature commodum collaudetur. Ipse enim est bonum quod omnia appetunt (primo Ethicorum), et finis, gratia cuius omnia agencia,

^{4.} posse B C: om. A. ^{10.} dominatur B: dominantur A C. ^{17.} vocal eam et audit A: vocavit eam et audit B: vocal et audit C. ^{23.} dicitur et vadit om. B. ^{25.} metu A: motu B: meta C. ^{27.} letari A C: locari B. ^{26.} naturaliter A C: naturale B.

33. Bonum: Arist. Eth. Nicom. i. 7 p. 1098.

naturalia vel sensitiva agunt quidquid agunt, et illum ultimate [11B] intendunt (ex secundo de Anima).

3. God's delight
is eternal because
it is an immanent
act ;

his delight in the
existence of the
creature is but
accidental.

Nec negandum est quin Deus eternaliter delectatur et dilit quamlibet creaturam: sed, cum amor ille vel delectancia sit actus inmanens, non potens incipere vel desinere 5 esse, sicut est de dominio et eius usu, negandum est illam delectacionem esse eius dominium, possessionem, vel usum: accidentale tamen vel contingens est Deo quod delectetur in existencia cuiuscunque creature, cum taliter delectari ponit, ultra rationem exemplarem absolute necessariam et eternam, 10 existenciam delectabilis. Unde similis est distincio de Dei delectacione sicut dictum est de Dei sciencia, quod aliqua est simplicis apprehensionis vel intelligencie terminata ad ydeam, et omnis talis est absolute necessaria; aliqua autem est delectacio creature in proprio genere: prima delectacio Dei respectu creature est ydealis, et secunda contingens effectualis, ut patet de obiectis ad que principaliter terminatur. Et patet divisio * divini dominii, ut aliquis terminatur ad essentialem creature causanciam, et aliquis ad eius accidentalem causanciam; et talium sunt tot divisiones quot divisiones acci- 20 dencium. Patet etiam quod de mundo vel de qualibet eius permanente particula habet Deus usum, sicut dominium successivum; eo quod in quantum aliqua creatura facit successive ut debet, in illa successiva faccione fundatur materialiter usus Dei: nulla delectacio vel usus creaturarum est beatitudo divina 25 vel pars eius, cum previe in delectacione quam habet essencialiter de se ipsa, que indubie est ipsa divina essencia, consistit divina beatitudo, et non formaliter in ratione exemplari, et multo minus in delectacione rerum in proprio genere: nulla ergo delectacio est sic accidentalis Deo quod potest adesse 30 postquam absuit, vel econtra. Sed si posset, cum non possit singi relacio distincta a dominio, foret accio ab intrinseco a D:o elicita; et per consequens Deus esset mobilis, ut natura intellectualis creata que potest vicissim in affectionibus variari.

8. esse om. B. 17. deictis B f. 217 A. 19. et aliquis ad eius accidentalem causanciam B: om. A C. 21. vel A C: et B. 27. ipsa A C: ipso B.

2. Arist. de Anima, ii. 4 p. 415.

11c] Melior enim esset cum foret continue pure letus, quam si protunc ex aliqua causa fingibili foret tristis. Existencia ergo creature non facit ad Dei delectacionem augendam; cum, posita creature non-existencia, tantum volendo negacionem 5 oppositam, eternaliter delectaretur.

Ex istis patet quod possessio divina non est eius sustentacio intrinseca creature, sed ipsam precedens causaliter, d sicut gubernacio Dei usum. Possessio itaque quandoque sumitur active pro habitudine possidentis, quandoque passive 10 pro illo quo creatura formaliter possidetur, et quandoque materialiter pro posesso: et ista tercia significatio est famosa; unde Baruch iii. 24, postquam dixerat quod domus cui dominatur est magna, subdit quod sequitur, *Et ingens locus possessionis eius.* Possidere namque est habere suum domi- 15 natum: et sic omnis possessio consequitur dominium tamquam posterius tempore vel natura. Unde possidere dicitur quasi *post sedere*, quando quis post nactum dominium habet quiete sibi subserviens ad utendum. Et sic est standing midway between that and possessio medium inter usum et dominium, ex Dei sup- 20 portancia causata, qua illabitur essencialiter induens quamlibet creaturam. Nec est putandum quod in Deo aliquod and being with istorum posset per tempus vel instans temporis a reliquo God inseparable. separari; sed utrumque posteriorum ad prius consequitur, sicut passio ad subiectum. Nec sunt ista a politico respu- 25 enda, quia indubie sunt principia tam essendi quam cognoscendi dominium, possessionem, et usum, conveniencia creaturis: nec distinguuntur in Deo penes subiectum vel obiectum cum sit idem penitus in hiis tribus; sed penes actus Dei, ut creanciam, conservanciam, et gubernanciam, ex quibus ut funda- 30 mentis per ordinem sunt causata. Ex quibus patet dominium, possessionem, et usum divini dominii non distingui; nam sicut dominium dominii est dominium, sic et possessio possessionis, et usus usus. Nec inveniet contenciosus logicus * quod in aliquo istorum sit reciproce vel directe procedere sine fine.

10. possidetur: codd. possidet, sed in B in possidetur correctum.
AC: ut B. 18. quiete B; quietem A.C. 23. ad A.C: a B.

12. unde
tingwi B f. 217 B.

31. || dis-

4. R. FitzRalph denies that God can have different lordship over the same thing :

a. 'because his lordship must be most complete and does not admit of addition :'

but this statement is not true with respect of each single creature but only of the entire universe.

(God alone is lord of time,

whereof man has but imperfect lordship).

Et per ista responderi potest duobus argumentis domini [11D] Ardmacani, libro primo, capitulo xxvii., quibus probare sibi 12A videtur quod Deus non potest de eadem re manente habere vicissim diversa dominia : primo ex hoc quod Deus habet de qualibet creatura dominium plenissimum et sufficientissimum : 5 cum igitur *frustra fit per plura quod potest fieri per pauciora*, quia frustratorum non potest Deo competere, sequitur quod Deus post tale dominium completissimum non potest superaddendo novum acquirere. Et istud verum concluderet nisi servitori adveniret nova creatura, ratione cuius 10 acquireretur de subiecto ratione sui accidentis novum accidentale dominium. Nec habet Deus de qualibet creatura sufficientissimum et completissimum dominium, sed solum de universitate creata pro tempore eterno et nulla eius parte ; illa enim *dominatio est in omni generacione et generacionem* ¹⁵ que fuit vel erit, ut dicit Psalmus cxliv. 13 : et ita de qualibet creatura permanente habet completissimum eius dominium non adequate pro instanti vel parte sui peryodi, sed primo in tota sui peryodo. Et patet quod quotlibet Dei dominia non possunt desinere de sui potencia absoluta, sed secundum 20 partem ; non autem secundum totum possunt incipere, ut patet de tempore. Unde patet triplex racio unde solus Deus potest plene temporis dominari : primo, quia tempus est duracio mundi, que non potest aleius * deservire ; secundo B quia dominium temporis est subiective ubique, et per conse- 25 quens eius usus ; et tertio quia tempus habet extensionem successivam, sicut et eius dominium, quod ratione immensitatis eternitatis est Deo proprium. Et hinc Salvator, per hoc quod dixit se simpliciter *Dominum sabbati* (Math. xii. 8 et Luc. vi. 5), innuebat se esse Deum, et per consequens faciendo in 30 sabbato miracula non ipsum solvere. Coneeditur tamen hominem in parte habere usum temporis, non tamen ut

^{a.} xxvii. A C: 25 B. 6. *fit* B: *sit* A C. *quod potest fieri* A C: *quo fieri potest* B. ^{b.} *acquireretur* A C: *acquiretur* B. ^{c.} *primo* B: *prima* A C.
24. *aleius* A C: *alterius* B.

2. R. FitzRalph, de Paup. Salv. i. 27 f. 12 B, c.

6. *Frusta*, &c.: quoted in De civili Dom. i. 44 p. 401, as from Arist. Phys. i. [4 or 6?].

12B] posset tempus facere, conservare, vendere, abdicare, et sic de aliis accidentibus dominii quos posset circa sublunaria possessa exercere: est ergo homo incomplete et imperfecte dominus temporis.

5 Et ex isto capiunt logici evidenciam suadendi quod quilibet beatus est infinitum magnus dominus, et sic immensus; eo quod dominium, ut diurnius, sic est maius: sed cuiuslibet beati est dominium suorum actuum sempiternum, sicut et temporis dominium; ergo est infinitum magnum. Et ita arguunt 10 dominium terminatum ad partes quantitativas quanti subiecti permanentis esse mole magnum, sicut dominium rei successive habet magnitudinem successivam: sed neutrum sequitur. Nam sic omne sempiterne diuturnum foret infinitum magnum, ut singule partes celi, nec potest aliquid preter Deum esse 15 infinitum magnum, infinite longum vel diuturnum, ut patet logicis. Unde dominium tocius temporis non est infinitum C maius dominio instantis, cum finita instancia sint, * quia omnia que sunt integrant totum tempus, quorum non est ultimum, licet finis post omnia illa et singula sit dominus 20 Deus noster. Ipse enim est principium et finis cuiuslibet creature. Et cum omne subiectum dominii sit natura intellectualis, et per consequens mole indivisibilis, patet quod nullum est dominium mole magnum.

Secundo arguit idem dominus quod, per multiplicacionem & ^{‘Because by the multiplication of grants to him God might acquire infinite lordship,’} 25 donacionis vel oblacionis facte Deo de eadem creatura, posset Deus acquirere infinita dominia. Sed probato quod infinite creature offerunt Deo infinicies idem dominabile vel diversum, concedo conclusionem, sicut Augustinus, xv. de Trinitate, 31, concedit de replicacione actuum reflexorum. Sed non oportet 30 expectare probacionem talium casum. Nec oportet, si quotlibet talia dominia Deus habeat, quod habeat omnia illa simul, cum dominium decidit dominabili decidente. Et sic nobis infinita dominia habet Deus de quotlibet permanente tam simul quam eciam successive.

17. *sint* om. B.

20. || *deus* B f. 217 c.

28. Apparently August. de Trin. xv. 12 § 21, Opp. 8. 982.

CAPITULUM VI.

[12C]

FIRST PRINCIPAL
DIFFICULTY.
Was the first
creature pro-
duced by God
of necessity?

1. The *ens ana-*
logum is not
common to God
and to his
creatures.

CONTRA dicta instatur tripliciter. Videtur enim primo quod prima creatura de necessitate nature a Deo producitur, ymo quod preter ipsum analogum non potest esse alia vel multiplicior creatura; et per consequens non possunt esse plures vel 5 pauciores species ad maximum in genere creature, quod videtur derogare divine potencie. Primum ex hoc deduci videatur, quod prima creatura est ens communissimum, quod de necessitate absoluta adintra * producitur secundum aliquam D eius partem, utputa secundum Verbum et Spiritum sanctum 10 ac quotlibet formas vel raciones creabilium exemplares. Ens enim analogum est commune ad creaturam et essenciam increatam, ergo secundum partem adintra produci poterit; et cum nichil potest adintra produci nisi quod de facto adintra producitur, sequitur concludendum. In isto probabiliter 15 potest dici quod ens in sua communitate analoga non est commune Deo et creaturis, quia, si propter distanciam in natura sit aliqua equivocatio excludens, rationem generis maxime possibilis evidenter excluderet. Nulla enim est racio in qua deitas et natura creata convenientiunt. 20

2. The subject of
metaphysic is the
ens creatum
analogum.

Et quoad obiectus replicatos, communiter respondetur primo quod methaphysica non esset una sciencia propter defectum subiecti communicati principiatis et suo principio; ymo, cum tunc non contingeret creaturam intelligere Deum, et per consequens nec amare nec credere, periret omnis 25 virtus theologica et omnis religio, et falsitas omnis Scripture secundum quamlibet eius partem; quod est expresse contra apostolum, Rom. i. 20, *A creatura mundi per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus et divinitas*: si ergo Deus conspici possit ab homine hoc foret 30 potissime actu analogo transcendentis. Hic dicitur quod

6. *creature B: create A.C.*

26. *alterum omnis om. B.*

2. The discussion of this point fills this and the following chapters; the second and third principal objections are stated in chapters viii and ix.

22. *Una sciencia.* Cf. infra, lib. ii. 4 f. 65 v.

12D] subiectum methaphisice est ens creatum analogum, et extra illud considerat primus philosophus de principio increato et ceteris entibus extra genus, ut naturalis considerat de 13A natura, de motu, loco, * et vacuo. Pro secundo dicitur quod 5 spiritus creati est naturalissime intelligere et amare Deum suum, sed varie in patria et in via. Nam in via intelligimus Deum cum creaturis quas distincte concipimus, et per hoc sub quodam involucro Creatorem sicut substanciam materialem concipimus sub specie accidentis: et istam noticiam vocat 10 apostolus enigmaticam specularem. In patria autem econtra, cum Creator plene fuerit illapsus spiritui et absorptus cura tocius generis creature immediate per ipsum, sine velamine speciei vel simulacri mediantis ipsum intuebimur, nobis summe et inseparabiliter diligendo, noscemos quod omnes raciones 15 exemplares et quod omnes creature in proprio genere non sunt aliquid quoad Deum, pocius quam motus vel aliud accidens est aliquid quoad suum subiectum, ut loquitur apostolus, 1 Cor. iii. 7, *Neque qui plantat neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat, Deus.* Tunc enim cognoscemus quomodo Christus secundum raciones exemplares est 20 *omnia in omnibus* illapsus, ut dicit apostolus, 1 Cor. xv. 28. Ipse autem est fundamentum essentiale, quod secundum esse vitale adintra est omnia, iuxta illud Ioh. i. 3, 4, *Quod factum est in ipso vita erat;* et omnis creatura in se vel suo genere 25 propriè nichil, iuxta illud Gal. vi. 3, *Si quis se existimat aliquid esse, cum nichil sit, ipse se seducit.* Quotlibet sunt talia dicta Scripture que sonant quod nulla creatura habet in proprio B * genere nisi incompletum et equivocum dependens esse respectu divine essencie quam speramus beatifice intueri. Unde, 30 sicut accidens non habet esse nisi inherere, et sic equivocum quoad substanciam, sic nulla creatura habet esse nisi adherere, quod esse primo plus discrepat, licet hoc non sufficimus nunc intuitive videre. Et secundum istam maneriem videndi lo-

10. || *specularem* B f. 217 D. 11. *absorptus* A C: *absorta* B. 12. *per* B: om. A C.
18. *est aliquid* om. B. 32. *nunc* B C: om. A.

quitur evangelium, Ioh. i. 18, *Deum nemo vidit unquam*, supple, [13B] nullus pure viator pro viacionis tempore. Et de prima manerie videndi loquitur apostolus, 1 Cor. xiii. 12, *Videmus nunc per speculum in enigmate; tunc autem facie ad faciem.* Et patet quid possumus secundum sapienciam methaphysicam vel theo- 5 logicam pro tempore vie noscere Deum nostrum : et ipse est subiectum nostre sciencie, ut sonat terminus. Patet eciam quod, sicut nemo potest sentire accidentis substancie nisi de tanto noverit substratam substanciam, sic nemo potest noscere creaturam nisi sic sub aliquo gradu noverit Deum suum, cum 10 omne ens ipsum signat, ut accidentis fundamentum.

3. Does the same act of thought conceive at the same time God and his creature? Difficultas autem cui involvimus in disputacione scolastica stat in isto : Utrum idem conceptus vel eadem intencio simul Deum signat et effectum. Et certum est quod simul tempore ; quia intencio substancialium materialium sive immaterialium, 15 sicut et rerum non primo et per se sensibilium, est habitus vel disposicio quiescens in anima inclinans ad actum signabilem cognitionis, et non res potens * per se existere, sicut nec **C** ymago habitualis nec simulacrum aut species per se sensibilis in ymaginativa fundata, ut hic supponitur ex alibi declaratis. 20 Et talis intencio distincta ab actu movet animum ad apprehendendum simul Creatorem et creaturam, primum enigmatische et confuse, secundum autem distincte ; et sic licet simul tempore, tamen summe equivoce sine correspondencia nature communis Deo et aliis, cum Deus non potest habere naturalem et propriam creatam speciem. Unde signata intencione singularissima talis compositionis, Hoc est Deus, disposicio que est subiectum signat confuse omne signabile, respicitque ad pronomina vel res secunde impositionis communiter ; et, si primo ac principaliter sic intelligatur, omnium rerum principali- 30 sissima est compositione satis vera. Intencio tamen subiecti est inclinativa ad concipiendum mundum, solem, lunam, vel quamvis aliam partem mundi, quam errans potest credere esse Deum. Nos autem fideles cognoscimus quod nulla

1. *i.e.* coll. 4°. 6. *est AC* : om. B. 11. *signat BC* : *significat A.*
12. *scolasticas B* : *sophistica A.C.* 31. *BC* : *significat A.*

13C] natura sensibilis, divisibilis, vel quomodolibet aliter causata, est Deus deorum et natura summa. Et sic intencio appropriate Deum nostrum principaliter signans movet ad quidlibet apprehendendum et per viam negacionis vel preeminencie 5 dicit esse unum ens supra omnia nobis innominabile appropriate. Et actus vel conceptus ex talibus principaliter aggregatus est Deo proprius, hoc est, ad eum principaliter D terminatus. * Iste quidem actus non est habitus vel quodvis aliud quiescens in anima, sed cogitacio ex multis elicita, que 10 statim post diversionem mentis ad alia est extincta; nec potest Deus habere creaturam que ipsum propriissime representet, sed simul dispariter se et Deum: nec ex tali conceptu quo simul cognosco Deum et creaturam, sequitur quod sit unum communicatum sibi et aliis.

15 Et si queritur quid terminat actum huiusmodi transcenden- 4. What is the
tem, dicitur quod Deus principaliter terminat omnem actum,
term of the *actus*
cum sit causa faciens ipsum ponit in suis limitibus. Quod si
ultra queritur, quid terminat obiective, dicitur quod Deus et
universitas creata; quia ad ipsam terminatur intelleccio, et
20 nulla intelleccio terminatur ad aliquid nisi quod est eius
obiectum cognitione per eandem. Unde valde aliena sunt hec
duo: a actus terminatur ad b obiectum, et b obiectum ter-
minat illum actum. Potest enim aliquid terminare actum
huiusmodi vel quomodounque causaliter vel specialiter
25 obiective; quod solum est quando terminans apprehenditur
tali actu, quod numquam contingit de intencione vel actu in
anima, nisi forte vel in confuso vel dum animus reflectit
actum secundo elicium super primum: de istis est alibi
declaratum. Quod autem non sit dare genus analogum
30 communicatum ex parte rei deitati et aliis, ex isto creditur:
Illa communicacio vel est eque primo cum deitate vel ipsa
posterior: non eque primo, cum Deus primus est quam
14A communicatur allii cuicunque et * per consequens prius est
illo communi analogo; et sic non sub ratione essencie sim-
35 pliciter, que est ante rationem prime essencie, vel alii cuivis
comparate est Deus, cum prius est antequam sit alii com-

paratus, et per consequens antequam super aliud sit excellens. [14A] Et pure sub ratione illius prioris non est nostrum viancium ipsum concipere, cum non possumus terminum vel conceptum quo possumus ipsum pure sub illa ratione concipere; et ideo dicit Plato in Thimeo quod primum superius est omni nra- 5 ratione, et non deficiunt lingue in eius nominacione nisi propter suum excellens esse. Et ad iubilose inprimendum in nobis illum gradum essendi dicit Dyonisius, de divinis Nominibus, multis locis, quod Deus non est substancia bonitas sed supersubstancia; et vere concedimus Deum esse sub- 10 stanciam, hoc est essenciam, bonitatem, et sic de aliis de Deo et ceteris multum equivoce predicatis. Ex istis patet responsio ad argumentum factum superius, cum ens transcendentium non communicatur essencie increase et nature create, licet signa ipsas equivoce significant.

15

Christ is the subject of theology,

Et videtur mihi, iuxta sentenciam Lincolniensis in suo Exameron capitulo vii., quod Christus sit subiectum theologie. Pro quo considerandum est quod in Verbo est triplex unitas: prima est unitas essencie cum Patre et Dono, de qua Ioh. x. 30, *Ego et Pater unum sumus*; secunda est unitas supposi- 20 talis in qua secundum benedictam incarnationem utraque natura creata, scilicet, corporea est incorporea, est ipsum Verbum; * tercia est unitas in natura communi qua ipsa et B omnis creatura sunt unum, cum omnis creatura sit corporea vel incorporea; et sic duplii ratione communicatur cuilibet 25 creature, primo secundum raciones ydeales, que omnes, licet distinguantur ratione, sunt idem essencialiter Verbo Dei, et quelibet creatura est etiam idem essencialiter cum ydea. Et alias declaravi quod non sequitur, 'Hec ydea est Deus, quia essencialiter, et hec eadem ydea est creatura, quia sibi acci- 30

7. *inprimendum in nobis* B; *in nobis reprimendum* A C.
¶ *de deo* B f. 218 B.

11. *est om.* B.

15. *nature* A B mg. C: *nulle* B text.

5. Apparently Plat. Tim. pp. 29, 30: or see rather Pseudo-Arist. de Causis prop. vi., Arist. Opp. cum comm. Averr., 7. f. 115 B., where almost the exact words quoted occur.

8. Pseudo-Dion, de div. Nom., i., ii., &c., Migne 122, 1116, 1121, &c.

16. *Et videtur mihi.* This whole passage is substantially repeated, infra, lib. ii. ff 67 B, 68 A.

14B] dentaliter; ergo hec creatura est Deus.' Sed bene sequitur quod quelibet creatura secundum esse intelligibile sit Deus.

Et sic idem est subiectum adequacionis theologie quod ^{and likewise of metaphysic;}
 et subiectum dignitatis, et idem subiectum theologie et
 5 methaphisice. Sed raciones diversificantur in tribus. Nam ^{but the methods of the two sciences differ.}
 theologus recte considerat de creatis secundum raciones exemplares quas habent in Verbo, et indirecte secundum existenciam in genere proprio. Ideo non perficietur theologia antequam deventum sit ad patriam. Secundo theologus
 10 adheret fide et auctoritate Scripture cuicunque conclusioni sue sciencie; ymo, hoc debet explicite, in quantum theologus, cognoscere. Tercio theologus humiliter procedit a proprio subiecto maxime, primo, et per se cognito, sed confuse; minime autem cognito quoad distinctam noticiam
 15 quoque ipsum fuerit distincte cognitum in patria. Et ideo ordo theologicus non erit reversus in patria, sed devorabit omnes alias sciencias, et deponet prepostorum ordinem procedendi: econtra autem * de methaphysica. Et patet quod
 in verbo est sufficiens connexio veritatum, etsi creatura nichil
 20 sciat nisi dominum Iesum Christum et ea que secundum essenciam vel esse intelligible in Filio connectuntur.

CAPITULUM VII.

REDEUNDO igitur ad difficultatem concedunt quidam quod *Continuation.*
 Deus non possit perpetuo continere non producendo aliquam ^{1. God cannot produce another universe greater or less than that which now is.}
 25 creaturam, quia tunc non esset summe communicativus aut bonus, ut alibi diffusius disputatur. Sed tenendo multis facilius quod est summa contingencia quoad omne preteritum vel futurum, dicitur quod liberrime et contingentissime libertate contradictionis producit Deus quidquid ad extra
 30 produxerit. Et cum hoc dicendum est consequenter, quod omnem effectum necesse est fieri necessitate, scilicet, ex

3. theologie quod et subiectum dignitatis et idem subiectum B: om. A C.
 5. diversificantur B: diversificatas A C. 7. indirecte B: indirecto A C.
 14 cognito A C: cognosco B. 26. multis B C alt. manu; lacuna in A.

suppositione, et tamen omnis effectus potest contingentissime [14C] non fuisse; ulterius etiam dici potest quod, producto mundo, quamlibet partem mundi, sicut quemcunque effectum, necesse est pro suo tempore conproducere, sicut non stat hominem perfectum fieri, nisi concomitanter ad eius complectionem tam 5 corpus quam anima producatur: sic, inquam, si Deus velit, non potest mundum producere nisi illum produixerit ex istis partibus ac accidentibus integratum, nendum ad species sed ad individua descendendo. Et cum non potest defectus ex superabundancia vel peccato in opere primo consistere, cum 10 tunc Deus impossibiliter oberraret, sequitur quod Deus non potest universitatem aliam, * maiorem vel minorem, producere D cum aliis partibus vel accidentibus quam est aliquod illorum que isto tempore producuntur.

15

Proofs:

- a. Quod primo confirmatur de tempore, quo non potest maius vel aliud esse factum, ut hic supponitur ex alibi declaratis:
- b. secundo ex hoc quod non potest esse aliud analogum creatum
- c. quod est primum creatum principium huius mundi. Tercio confirmatur ex hoc quod non potest fuisse aliud genus 20 substancie, et per consequens nec genus aliud accidentis: satis namque videtur ad esse huiusmodi generis substancie quod sit creature huiusmodi de parte potens existere, et
- d. differens genus substancie non potest Deus producere. Quarto confirmatur ex hoc quod eadem species fenicis vel alterius 25 imperfecti redit post sui desicionem, cum aliter individuaret a tempore vel subiecto, quod est contra rationem universalis: ergo, per locum a sufficienti similitudine, si Deus anihilaret totum illud genus substancie et iterum recrearet quemcunque substanciam, foret realiter eadem definicio substancie et per 30 consequens idem genus; et idem videtur de quolibet universalis substancie vel accidentis que causat quomodolibet istum mundum. Quinto confirmatur ex sufficiencia generum creature: nam Deus non potest quicquam ad extra producere quod nec sit substancia vel accidens, nec substanciam nisi 35 vel corpoream vel incorpoream, nec corpoream nisi vel

14D] animatam vel inanimatam, nec animatam nisi sensibilem vel
 insensibilem, nec sensibilem nisi rationalem vel irratio-
15A nalem; * et sic de aliis quibuscunque generibus sive substancie
 sive cuiuscunque generis accidentis. Aliter enim genera
 5 quecunque essent materiales potentie, vacue a differenciis
 et speciebus quas possunt causaliter continere; et possent,
 sicut accidentia in concreto, vicissim magis et minus suscipere:
 ut si esset locus qui maiorem naturam corpoream posset
 suscipere, consequens esset ipsum fore in parte vacuum.
10 Ergo per idem si genus posset plures formas differentiales
 vel specificas suscipere, ipsum de tanto esset vacuum, quia
 formis sibi possibilibus semiplenum. Sexto confirmatur ex *f*
 hoc quod nec plures nec alias species figurarum, numerorum,
 proporcionum, et similium accidencium potest Deus pro-
15 ducere quam iam effectualiter producuntur. Cum ergo par-
 sit racio utrobique terminandi divinam potentiam, scilicet,
 quod facit incorrigibiliter opus suum, sequitur quod in nullo
 genere alias species potest producere. Et confirmacio illius est
 conceptus philosophorum ponendum species substancialium
20 et aliorum generum assimilari numeris mathematicis: sic,
 videlicet, quod sicut inter unitatem et binarium, ymo inter
 quoscunque numeros proximos, non potest alias in specie
 mediare; sic et in speciebus substancie. Et patet de ratione,
 admissis diffinitionibus philosophorum quas attribuunt spe-
25 ciebus: unde ad tantam penuriam deducuntur aliqui, quod
 dicunt nichil esse proprie diffinibile, nec quod est dare
 ultimam differentiam speciei; contra quos est alias sufficienter
B replicatum, querendo quid sequitur, data * bonitate diffinitionis
 specierum et generum secundum sentencias antiquorum.
30 Septimo confirmatur ex consideracione logica de communi- *g*
 tate et significacione terminorum communium. Nam, iuxta
 opinantes oppositum, omnem hominem quem Deus potest
 producere signat iste terminus *homo*, et econtra; sed, iuxta
 illos, infinitos homines potest producere; ergo infinitos iste
35 terminus *homo* significat.

2. *nisi A C: nisi vel B.* 23. || *ratione B f. 218 d.* 35. *significat A C: signat B.*

2. Could the world be of infinite magnitude? Ex quo videntur inconveniencia tria sequi: primo quod [15B] infinitum magnus potest esse mundus, quia simul infinitorum equalium non communicancium contentivus. Quotquot enim Deus potest successive producere, tot suscitatos potest simul beatificare; quo posito, in esse foret mundus infinitus sim- 5 pliciter quaquaversum: quod suppono impossibile simpliciter a. ex alibi declaratis. Si enim tot homines septipedales incomunicantes forent in quarta mundi orientali quot sunt puncta in nostra quarta nunc de facto, et sic de tribus aliis quartis mundi, adhuc tantum forent finiti homines sicut iam sunt 10 tantum finita puncta constituencia molem mundi: ergo, cum hec non sinit primus numerus propter inconveniens implicatum, multo magis non sineret esse tot et tantos b. homines multitudine infinitos. Secundo confirmatur ex hoc quod, posita hominum multitudine infinita, adhuc non 15 valeret, nisi quilibet eorum posset hominem producere quem actualiter non producit; et sic possibile esset fore infinicies infinitos, ymo infinicies infinitos, et sic in infinitum: c. ymo tercio, cum * non sit dare omnes quos Deus potest C producere, quod esset quod non sit dare omnes quos terminus 20 significat, et per consequens nec communitatem vel gradum inferioritatis aut superioritatis termini cuiuscumque, nec com- 25 municabilitatem maximam speciei, contra alibi determinata. Unde videtur quod sit dare mensuram medianam inter quantitatem fabe et magnitudinem infinitam, tanquam duo ex- tremis improportionabilia moli mundi, in qua mensura sit optimum mundum poni, et sic de numero individuorum cuiuslibet speciei. Et cum Deus infinite sapiencie disponit *omnia in mensura, numero, et pondere*, philosophicum videtur ponere quod Deus omnia sic posuit in effectu: sic, videlicet, 30 quod, si superadderet, foret monstrum, et si diminueret, foret fabrica defectiva.

Ex quibus probabiliter credi potest quod, si Deus mundum produxerit, tunc ipsum mundum et omnia que sunt eius

21. significat A C: signat B.

29. Sap. xi. 21.

15C] mensurat ad hanc regulam. Nec illud obstat infinitati divine potencie sed pocius hanc includit ; quia potencia Dei, cum non sit sibi accidens, non mensuratur vel causatur proporcionabiliter ad obiectum, sicut quelibet creata potencia diffinitur in suis limitibus ab increata sapiencia, secundum proporcionem quam eternaliter ordinaverit ad alium. Eadem quidem est in Deo potencia et sapiencia, qua adintra producitur Verbum et Spiritus sanctus, et adextra producitur mundus, conservatur, et sapientissime gubernatur. Et D per consequens, sicut sapiencia deficeret * in gubernando machinam infinitam, sic et potencia ad creandum. Potencia ergo creata est eo maior, quo plus est factibile per eandem : non sic potencia infinita ; cum tunc non esset dare maximum gradum divine potencie, sicut (iuxta adversarios) non est dare 15 effectum maximum in quem potest. Sed, ut alias declaravi, tales potencie producunt adintra res simpliciter sibi pares, et creature possunt adextra, cum iuvamine prime potencie, producere effectus se ipsos in aliquo excedentes. Potencia autem increata ex immensitate sue perfectionis ad parem sibi effectum 20 non potest attingere. Ideo fatuum est credere effectum posse mensurari divinam potenciam. Quoad alios obiectus contra istam sentenciam, suppono esse alibi plerumque expeditum.

Sed hec dicta videntur gravem difficultatem methaphysicam parturire ; videlicet, si mundus iste non possit produci sine 25 lapsu primi angeli et primi hominis, et per consequens sine hoc quod vermes et alia animalia venenosa secundum iam currentem ordinem procreentur. Et videtur dupliciter ex dato sequi pars affirmativa dubii : primo per hoc quod iste mundus non posset esse sine istis partibus et omnibus istis accidentibus positivis ; secundo per hoc quod pereunte quacunque specie bestiarum foret genus animal, et per consequens omne genus superius, minus plenum. Sed pro isto videtur quod sic opinans concederet conclusionem, cum Deus eternaliter ordi- 30 navit suum carcereum cum aliis que secuntur,* ut patet posterius.

6. ad alium B : obiectum A C.
potest om. B. 23. hec A C : hic B.
31. animal A C : animalis B.

7. || et sapiencia B f. 219 A.

20. non
30. quacunque B : quantumcunque A C.

3. Could the world have been produced without the fall of the first angel and of the first man?

4. Of the specific distinction of beings. Verumtamen difficultas non modica stat in distinctione [16A] specifica naturarum. Videtur enim multis quod omnis substancia corporea sit eiusdem speciei specialissime, sicut et omnis creata substancia incorporea convenit specialissime cum quacunque. Nam omnia elementa convenient in essentia 5 corporea, et per consequens in corporeitate; et cum omne adveniens enti in actu sit accidens, videtur quod omnis disposicio adveniens nature corporee, sive qualitas seu vocata forma substancialis, ut ignetas et cetera, sit pure accidentis. Illud autem confirmari potest eo quod in trans- 10 mutacione elementorum simbolorum manet eadem qualitas, cum aliter non esset transmutacio facilior, contra philosophum, primo de Generacione capitulo — . Et idem videtur de quantitate, continuacione, et aliis multis formis accidentalibus, que manent in utroque generacionis termino, quas notum est 15 presupponere eandem substancialiam in numero conmanere. Nec differunt specifice elementorum differencie, ut loca, levitas, gravitas, cum ceteris que maxime videntur inferre differentiam specificam naturarum. Et de mixtis videtur idem probabile: nam omne mixtum est aggregatum ex 20 elementis, et potest manere idem aggregatum ex elementis secundum aliam maneriem miscendi paululum variatis ad qualemcumque formam superadditam producendum: ex quo videtur quod quelibet natura mixta, sicut potest in aliam transmutari, sic est eiusdem speciei. Aliter enim non foret 25 idem corpus * conversum in formam aliam, ut uxor B Loth in statuam salis (Gen. xix. 26); et meminit Augustinus in De Mirabilibus Scripture sacre capitulo — . Unde secundum Augustinum quodlibet corpus converti in

18. post *levitas* B et inserit. 21. ex om. B. 27. || *uxor* B f. 219 B.

13. The reference may be to more than one place in Arist. de Gener. et Corrupt i; but Wycliffe probably had in his mind the following place from book ii. 4, "Οὐα μὴ γὰρ ἔχει σύμβολα πρὸς ἀληγλα. ταχεῖα τούτων η μετάβασις, οὐσα δὲ μὴ ἔχει βραδεῖα, διὰ τὸ δέσμου εἴναι τὸ ἐν η τὰ πολλὰ μεταβάλλειν: p. 331 a. It is curious that *σύμβολον* whence Wycliffe makes his adjective seems not to occur in the Latin version of Aristotle.

28. Pseudo-August. de Mirab. s. Script. i. 12, Opp. 3. app. 9 n. c.

16B] quodlibet est satis possibile; corpus autem converti in spiritum, vel econtra, est impossibile. Quid, queso, novum foret si Deus minucias elementorum secundum alium ordinem conpangeret, ut alie forme superaddite resultarent? Revera nichil, nisi quod eadem multitudo sit aliter immutativa sensuum, quod est qualitas sensibilis: et sic de aliis accidentibus variatis, ut complexione, virtute, etc. Unde illam eandem multitudinem esse corpus, quasi habitualiter fundatum ad qualitates huiusmodi et cetera accidentia conservandum, ponitur forma substancialis superaddita penes philosophos: quod cum accidat corpori potest rationabiliter vocari prima disposicio accidentalis qua movetur corpus ad alia accidentia subiectandum. Et istam reor esse sentenciam antiquorum ponendum latitacionem omnium formarum in chaos con-fuso, ut recitat Aristoteles primo Phisicorum, primo de Generacione, et alibi multis locis. Conveniens autem videtur sensui Scripture, verbis Aristotelis, atque vulgi, vocare illas primas disposiciones huiusmodi attomorum per quas multitudo conservat quantitatem et qualitatem et cetera genera accidentis, *formas substanciales*, que a signo noscuntur specifice variari secundum variacionem accidentium sensibilium que ipsas naturaliter consecuntur. Et sic * sunt multe species animalium et herbarum, ut dicit Scriptura; multe etiam elementorum species, sicut et mineralium, lapidum, et etiam metallorum. Sensus autem utriusque positionis videtur philosophicus sane aptus, quia omnes substancialis corporee, quoad essenciam precedentem genus, quantitatem, vel communem qualitatem, sunt paris condicionis, sicut et omnes substancialis incorporee adinvicem convenient: sed post ad-venit forma vel disposicio substancialis faciens quid, et sic oportet nos hic plurimum tam formas substanciales quam species ignorare; quia, cum cognoscimus substancias, ut plurimum, in suis accidentibus, capimus communiter loco

^{12.} *qua* *movetur* conieci: codd. *quam*. ^{17.} *vocare* B: om. A C. ^{20.} *formas* B²: *forme* A B¹ C. ^{27.} *quantitatem* A C: *quiditatem* B. ^{28.} *paris* A B^{mg.} C: *partes* B text. ^{32.} *ignorare* om. B.

15. Arist. Phys. i. 4 p. 187; De Gener. et Corrupt. i. 1 p. 314.

essencialis differencie accidens separabile vel passionem, [16C] quorum utrumque est subiecto posterius. De aliquibus autem, ut homine et bestiis, discerni potest differencia; sed inter irrationabilia, mixta, et elementa est discrecio solum topica, sicut et inter angelos. 5

CAPITULUM VIII.

SECOND PRINCIPAL DIFFICULTY.
Is God's lordship
of the universal
prior to his lord-
ship of the par-
ticular?

1. FitzRalph
denies this;

but the affirmative answer is
true in respect of
its formal and
final meaning.

SECUNDO principaliter obicitur de prioritate divini dominii quoad creaturam universalem super dominio sui singularis. Videtur enim econtra quod dominium singularis sit altero dominio dato prius; quia impossibile est dominium rei universalis alicui accidere nisi consequenter ad dominium singularis: cum ergo communis causa efficiens sit prius naturaliter suo causato, sequitur quod singularis dominium originans antecedit. Et ista est racio conclusionis domini Ardmacani, primo de Pauperie Salvatoris, xxi. capitulo, asserentis quod species non possunt in*mediate recipere divinum dominium, quia **D** non possunt creari, conservari, etc., nisi mediantibus suis suppositis. Sed ad illud patet ex dictis: nam proportionaliter ut universale ad suum singulare se habet in ordine, sic dominium ad dominium se habebit. Unde, sicut singulare precedit generacione vel secundum genus cause materialis suum communius, cum sit pars subiectiva de qua universale formaliter predicatur; econtra autem universale, ut forma et finis, causat in alia manerie singulare: correspondenter de dominiis est dicendum. Prius quidem generacione et subiecto est dominium singulare, sed prius formaliter et finaliter est commune: et cum causa posterior generacione sit simpliciter dignior atque prior, vere et signanter dicitur quod Deus primo omnium communissimo dominatur. Et sicut illi dominatur ratione dominii particularium, ut causarum; sic econtra quocunque singulari dominatur ratione dominii uni-

^{3.} et B: om. A.C. 9. *singularis* B.C: *singulare* A. 10. *dato prius* A¹
B.C: *prius dato* A². 13. *singularis* B: *singulare* A.C. 21. || Unde
B f. 21 v.c. 22. *generacione* A.C: *generative* B.

14. R. FitzRalph, de Paup. Salv. i. 21 f. 9 d.

16D] versalis essencialiter hoc causantis. Unde singulare est per accidens et incompleta causa cuiuscumque sui suppositi necessario requisita. Et correspondenter de dominiis est dicendum. Nec est putandum quod dominacio Dei qua 5 universalibus dominatur non sit singularis, cum sit † illum dominium taliter dominari; sed est universalis quoad obiectum et servicium correlatum. Et si obicitur quod Deus non utitur re communi, cum actus sunt suppositorum solummodo, dicitur quod Deus maximum usum habet de rebus communib[us], cum sibi subserviunt ad causandum quecunque sua sup-
 17A posita et per consequens ad causandum * omnia que sua supposita consecuntur. Sed non ex hoc sequitur quod res communis currit, ambulat, vel forma aliqua sui individui informatur, ut Deus causat motum, generacionem, et breviter 15 quamlibet formam creatam; sicut et quamlibet creaturam, licet non secundum formas huiusmodi informetur. Non enim est precise idem currere et cursum causari, quia tunc curreret obiectum, anima, et quidlibet iuvans animal ad currendum. Universalia ergo, cum faciunt utilissime, efficacissime, et 20 regulatissime illud quod debent, indefectibiliter serviunt Deo suo: et per consequens Deus de eis habet usum uberrimum, sicut superius, constancius, et sibi similius ipsa sustentat, dirigit, et gubernat. Universale namque est in pluribus locis simul, ymo universale substancie, puncti, et corporis, et huiusmodi,
 25 quorum singularia sunt insuper universalia, ingenerabilia, et incorruptibilia, et per consequens intransmutabilia et eterna, et sic de multis condicionibus laudabilibus quibus Deo supra supposita simulantur; utputa quod habent minus rationem substancie, quod sunt magis simplicia, et per consequens plus 30 attingencia unitatem, quod minus habent de causabilitate, et sic de multis condicionibus quas non expedit hic narrare.

Ex quibus sequitur quod solus Deus habet super universalia plenum dominium. Creatura namque non potest perfectam speciem generare, corrumpere, vel aliter immutare ad

12. *ex hoc A C: exhinc B.*

13. *informatur: codd. informetur.*

^{2.} God alone
has full lordship
over the uni-
versal.

sibi utiliter serviendum. Et hinc mirantur aliqui, quomodo in [17A] eo^{*} mutationibus potest universale alicui homini subservire, B ut sit de possessione vel dominio singularis. Videtur enim quod usus universalium a creatura qualibet sit suspensus, cum nec possunt agere nec pati. Sed constat quod communia 5 naturalia usibia et artificialia, ut apparatus, utensilia, et moneta, sunt nota cadere sub possessione hominum, et de eis cambium fieri empacione, venditione, promissione, acceptione, et ceteris actibus dominii posterius recitandis. Sic enim stat hominem emere equum vel aliud artificiale usibile, et soluta 10 pecunia acquirere sibi ius atque dominium ad crementum vel decrementum possessionis vel dominii precedentis, sine hoc quod aliquod singulare ab alterutro commutancium specialiter intendatur. Ubi patet quod, dato iure divino in novacione dominii vel quacunque habitudine pertinenti, dandum est 15 obiectum ad quod principaliter terminatur; et non superest nisi commune, de quo principaliter fiunt actus huiusmodi commutandi. Cum ergo Deus ordinat species huiusmodi homini subservire, sequitur ex descripcione dominii quod homo speciebus huiusmodi secundum aliquid dominatur. 20 Serviunt quidem in hoc quod sunt supposita que ministrant, et ipsa supposita causant tamquam intrinsece quiditates.

3. Of man's
Lordship over
things common.

Ex quo patet quod homo, ut dominatur maiori multitudini bestiarum, numismatum, vel cuiuscumque talis usibilis, sic illi communi amplius et multiplicius dominatur. * Ideo C consonat dare speciem quam quis proprius habuit, quia homo potest possidere speciem multis titulis et iuribus uberioris sive exilius. Unde idem est sic instare sophistice, ac si sic argueatur, ‘Tu habes bovem, ergo nec potes super hoc recipere, ‘nec debeo tibi bovem.’ Idem enim in specie potest de 30 essendo esse mihi debitum, et tamen satis multipliciter habitum, sicut constat. Unde dominium quod homo habet de tali specie est singulare secundum subiectum et universale quoad obiectum, ut dictum est de dominio divino; sed differenter, quia Deus non potest esse dominus speciei nisi 35

7. nota A C: nota B.

9. || dominii Bf. 219 b.

14. divine A C: dominie B.

17C] eo ipso fuerit dominus cuiuscumque eius individui. Homo autem est dominus parcialis unius accidentis vel aggregati per accidens specie stricioris; ut homo non ex hoc quod dominatur homini dominatur cuilibet individui speciei, sed 5 satis est quod alicui individuo vel consequenter servo suo dominetur. Credo tamen quod nemo vere dominatur et ewangelice speciei nisi unicuique eius individuo dominetur. Sic enim homo secundum animam sibi ipsi secundum corpus disposite dominatur. Ymo, cum idem spiritus ministrare 10 poterit sibi ipsi, non obest quod sit sibi dominus et servus secundum dispares raciones; Christus autem secundum hominem assumptum est servus servorum; et iusti (ut post dicetur) sunt omnia. Dominium ergo iusti super speciem monete, asini, sive equi est dominium super quocunque eius 15 individuum, cum species sit quodlibet singulare. Et illi do-
D* minio correspondet universale servicium quod communicacione speciei est servicium cuiuslibet singularis. Et hoc plane testatur apostolus in 1 Cor. iii. 22, 23, de iustis Dei; *Omnia, inquit, vestra sunt: et specificat singularia; Sive, in-*
20 quit, Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita,
sive mors, sive presencia, sive futura; omnia enim vestra sunt;
vos autem Christi; Christus autem Dei. Ex quo textu patet, ex octavo et ultimo singulari, de futuris bonis beatitudinis, quod apostolus sensit omnia preterita vel futura esse tempore 25 suo presencia, iuxta illud Eccles. iii. 1, *Omnia tempus habent et suis spaciis transeunt universa sub sole.* Et idem indubie patet ex quolibet libro Scripture canonice. Alter enim non diceret apostolus, 1 ad Thim. vi. 14, 15, *Serves mandatum irrehprehensibile usque in adventum domini nostri Iesu Christi,* 30 *quem suis temporibus ostendet Beatus.* Et consimile habetur 1 ad Thim. ii. 6 cum locis similibus.

Sed redeundo conceditur quod dominium quod habet homo

6. dominetur A C: om. B.
om. A C: ostendit B.

24. || tempore B f. 220 A.

30. ostendet:

12. *Iusti . . sunt omnia: so De Civ. Dom. i. 9 p. 65, cf. cap. 7*
passim.

4. Of man's lordship over the species. de specie est dominium quod confuse habet de eius quolibet [17D] singulari. Et preter illud commune dominium oportet dare singulare dominium secundum utrumque terminum, respectu cuiuscumque individui, proprium et distinctum dominium singularare, et correspondenter servicium. Idem enim dominium 5 speciei manet quounque individuo desinente : non sic autem dominium ad individuum singularitatis terminatum. Et patet * quod species humani dominii habet duplē maneriem 18A singularis, scilicet, individuati solum ab altero terminorum dominii, vel communiter ab utroque ; et utrumque priorum 10 restringitur citra specificatum quoad extremum individuans, et quoad aliud ampliatur. Sed tercia maneris est simpliciter singularis ; ut, signato dominio specifico per A quo quidquid dominatur speciei humanae, tunc A est dominium Petri, Pauli, et sic de ceteris dominantibus quibuscunque : signato 15 vero dominio quo Petrus singulariter dominatur eidem per B, ipsum B non communicatur dominiis aliis in subiecto, sed totidem distinctis dominis quoad obiectum super quo per illa principaliter dominatur ; ut B est dominium quo Petrus dominatur singulariter super Paulum, et sic de aliis quibus- 20 cunque. Posito ergo quod C sit nomen commune ad quodlibet singulare tertii nudi dominii, patet quod quotcunque sunt quoad obiectum individua A speciei dominii, totidem, quantum ad obiectum, sunt B modi ; sed A excedit B multipliciter in subiecto. Et correspondenter dicitur de paternitate, simili- 25 tudine, et aliis consimilibus relacionibus quibuscunque : ut, posito quod Petrus habeat multitudinem filiorum, sicut omnes posteri sunt filii primi Adam, tunc quotquot sunt homines secundi, tot sunt paternitates individue in primo homine ; et preter hoc est una communis paternitas, qua est pater tocius 30 generis succedentis. Aliter enim * non diceret Veritas Iudeis, B Ioh. viii. 37, *Scio (inquit) quod filii Abrahe estis* ; et beata Virgo, Luc. i. 55, *Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham et semini eius.* Vmo de filiacione Adam, ecce, I Cor. xv. 22 : *Sicut in Adam omnes homines moriuntur, ita et in Christo* 35

24 post obiectum B attinet habet.

18B] *omnes vivificabuntur.* Ipse enim est pater infectus omnium posteriorum, ut patet 2 Reg. vii. 14, Eccl. iv., Eccli. xl. 1, ubi dicitur quod *Occupatio magna creata est omnibus hominibus, et iugum grave super filios Adam.* Et consimile patet Ozee xi. 1, 5 et pluries in Scriptura quam hic expedit recitare. Communis ergo paternitas ad obiectum est quelibet singularis paternitas ipsius Adam ad filium singularem; et tamen secundum rationem distinguitur, sicut universale distinguitur a suo supposito: et correspondenter de habitudinibus domini est dicendum. 10 Est enim una communis adopcione paternalis que est omnis Dei adopcione. Verumtamen tenetur communiter quod tantum una est paternitas Dei, sicut et una filiatio quoad Christum; cum tantum sit una persona gignens eterna, et tantum una persona genita: verum tamen alia filiacione est filius Virginis et alia Ioseph patris legitimi putativi. Et sic tribus filiacionibus multum equivocis est Christus filius, quibus propter equivocationem non est una communis. Et sic correspondenter multiplicantur filiaciones quoad patres proximos et remotos, sicut dictum est de paternitatibus correlatis: et 20 de istis patet tractatu de Incarnatione Verbi.

C

* CAPITULUM IX.

TERCIO principaliter obicitur per hoc quod essentia videtur prior quam esse, sicut multi moderniores doctores consenciantur; ^{THIRD PRINCIPAL DIFFICULTY.} *Is essentia prior to esse?* ymo, mundus est prius quam genus analogum, quia finis, 25 gratia cuius hoc genus producitur ut pars integrans suum totum. Nec tollitur difficultas per supradicta de ente creato primo analogo, quia in Deo adintra signanda est tanta multitudine rationum exemplarum et longe plurium veritatum quam effectualiter sunt adextra; ergo commune ad hec omnia est

5. post *hic A C non addunt.* 9. || *de B f. 220 B.* 27. *ad intra B: ab intra A C.*

20. De Incarn. Verbi (printed under the title De benedicta Incarn.) ix. pp. 156 seq., ed. Harris.

ens summe analogum. Et cum idem sit ydea et ydeatum, [18C] videtur quod sit unum commune analogum communicatum cunctis exemplaribus adintra et cunctis adextra effectualiter exemplatis.

*i. Answer:
a. Distinction
between esse
and essentia.*

Ad primum non occurrit michi adhuc racio quin quodlibet 5 esse sit essencia, et econtra, et tamen in quolibet creato esse et essencia distingwuntur. Non enim capio quod creata essencia sit quoddam potenciale capiens esse in fluxum posterius tamquam actum, que quidem essencia non sit esse: quia, si illa essencia pro illo priori habet esse, eo quod esse¹⁰ est commune ad omne esse intelligibile, et esse possibile creature, multo magis ad esse possibile creatum, et certum est quod illud esse, quod habet data essencia pro dicto priori, non distingwitur ab illa essencia; ergo aliquod esse est pro quacunque mensura signabili data essencia. Nec¹⁵ oppositum adhuc video. * Si autem intelligatur quod essencia **D**ivina distinguitur ab esse creato, ut fundamentum a suo effectu in se producto, patulum est et nulli perito dubium. Si secundo intelligatur quod omne individuum creature habet priorem communem essenciam communicabilitate²⁰ distinctam, sensus est patulus sicut prior. Quod si tertio intelligatur quod omnis creatura habet esse creatum analogum quod precedit quocunque esse creatum in suo genere, est sentencia satis sana; ut essencia materialis est prius essencia quam est materia, et prius est materia vel potencia ad formam²⁵ quam est substancialis forma, et per consequens essencia prius est essencia quam ipsum est substancia. Et si queritur quid est pro illo priori, patet quod non est quid, sed ens creatum pro illo priori, non autem aliquid; sed non potest stare in illa nuda entitate nisi consequatur pro instanti nature³⁰ quiditas vel forma substancialis, ut patet alibi. Restringendo ergo abusive esse ad formam vel actum substancialiem, colorari poterit predicta posicio. Sed esse est communissimum, cum de multis veritatibus predicamus esse, ut negacionibus, privacionibus, pretericionibus, futuracionibus, et possibili-³⁵

18. esse A C: omne B. 23. essentia bis B C: esse A. 34. I. predicamus B f. 220 C.

18D] tatis logicis, que non sunt formaliter quevis essentie. Ideo, si alterum istorum foret communius, evidencius caderet super esse. Nunc autem quodlibet esse est vel formaliter vel essencialiter predicando essentia, et econtra; ut veritates 19A eterne sunt essencialiter prima essentia, licet formaliter * distinguuntur; privaciones vero sunt essentiae per se in genere sic private: solum quidem divina essentia, creata substancia, vel accidens per se in genere est essentia, ut patet alibi.

Quod si ex isto deducitur quod quelibet creatura habet *The esse actuale threefold.*
 10 triplex esse actuale, conceditur conclusio: habet enim esse actuale analogum extra genus, antequam habeat subsistenciam in genere, secundum quod esse est ens unum, verum, et bonum, correspondenter passionatum extra genus ad notaciones increase Trinitatis: unum, a primo principio, Deo 15 patre, sicut unitas est principium quantitatis discrete, que est prima species accidentis; verum, a Verbo, quod est actus vel forma potencie adequata, et per consequens prima veritas, et hinc relacio est genus proximum accidentis; tertio est bonum, ab Amore mutuo vel quietacione ex potentia prime 20 essentiae et ex noscencia equaliter precedente. Et sicut in Trinitate increata nichil est natura prius aut posterius, sed omnia hec tria sunt eadem essentia, ac omnia et singula coetera; sic in creatura omnia ista tria, unitas, veritas, et bonitas, sunt eadem essentia vel natura, et per consequens 25 nullum illorum est alteri passio natura prius aut posterius, sed omnia sunt eadem essentia et coeva. Et hinc tertium genus accidentis, scilicet, qualitas, exemplatur. Alia autem sex principia dicunt habitudinem substancie in quantitate, in
 B ad aliquid, et qualitate fundatam; * ut accio et passio pre-
 30 supponit qualitatem; tria alia quantitatem, et habere relationem: ymo, quodlibet predicamentum posterius presupponit naturaliter suum prius. Nec putandum est quod una persona divina potest quidquam facere si reliqua non coagat cum eadem; cum omnia opera Trinitatis sunt necessario in-

10. *triplex A C: duplex B.* 13. *notaciones B: nocēs A C.*

13. Cf. supra, p. 32.

divisa: sed in qualibet fabrica Creatoris reluent raciones [19B] beatissime Trinitatis. Nec putandum est istas esse passiones entis, cum omnis passio presupponit quiditatem, prioritatem nature, et per consequens intelligibilitatem subiecti, cum ignorancia passionis, que dicit unum, extrinsecum a subiecto; 5 que omnia sunt aliena ab ente, quod dicit omnia, ut ens non est aliquid, aut unum, verum, aut bonum: ita quod entitas sit quiditas causans unitatem, veritatem, et bonitatem, tres passiones quibus subiectum sit per se secundum quale; ut homo, in quantum homo, est risibilis, non econtra: ideo 10 humanitas non est risibilitas et quiditas et passionis causa. In transcidente vero unitas, veritas, et bonitas est entitas, et econtra: habent tamen similitudinem passionum, cum res sit ens; ut creatura vel effectus a Trinitate vel natura divina ad extra productus est unum, ut creatura a creante distincta, 15 cum creans habet potentiam actum nullatenus precedentem. Unum autem creatum habet potentiam ante actum; et verum, ut creatura primo intellectui adequata; et bonum, * ut crea- c tura a prima benevolencia appetita: et sic, quasi tres pas- siones eiusdem essencie, alludunt tribus personis Essencie 20 increase. Sed hec sunt ante quiditatem entis pro mensura qua terminat questionem, Si est? ante questionem, Quid est? Ideo est secundum rationem vel respectum distinctio, non autem essencialis. Ideo nominantur ut passiones et prin- cipia passionum; secundo succedit esse quiditatium, vel esse 25 actuale in genere, in quo res est aliquid distinctum ab aliis; et tunc secuntur passiones, que sunt per se habitudines posteriores naturaliter quam subiecta; et tertium est esse in accidentibus, ut alibi diffusius est discussum.

b. Of the ens cre-
atum analogum.

Quoad difficultatem secundam, dicitur quod ens creatum 30 analogum est mundus, cum sit omnis et singule creature; et sic, licet habeat quotlibet creaturas eque primo quoad sub- sistendi consequenciam, ut genus substancie, mundum, et alia, que necessario se consecuntur, est tamen prius quam

B 2. quibus: quius A C, quibus quibus B. secundum: codd. secundo. 12. entitas
B C: entis A. 20. || essencie alludunt B f. 220 v.

19C] aliquod aliorum; et per consequens, cum causat mundum tamquam eius principale suppositum, et cum universalia non ponunt in numerum cum suis singularibus, patet quod non est unum aggregatum ex universalibus et individuis partibus 5 huius mundi. Tunc enim universalia, que sunt partes quiditative et formales, forent eciam indistincte partes integrales, cum tamen propter equivocationem parcum iste mundus est unum aggregatum ex omnibus individuis creaturis, quod est maximus et optimus effectus possibilis, * et 10 per consequens est pars subiectiva natura posterior genere substancie atque entis. Et sic ens creatum est finis proximus sub Deo, gracia cuius est mundus et singule eius partes; et ipsum totum finaliter propter Deum, sicut quelibet pars quantitativa mundi est finaliter propter ipsum. Ex quibus 15 colligitur, cum quelibet pars subiectiva speciei sit ipsa specie natura posterior, quod tota universitas suppositorum sit natura posterior analogo entis, quod est universitas universalium; eo quod partes se habent proporcionaliter ad partes, sicut totum ad totum. Utrum autem species vel genus in- 20 termedium sit paris perfectionis vel imparis cum hoc mundo, videtur mihi quod melius est esse quamcunque speciem substancie quam hunc mundum, si species possit servari sine hoc mundo. Nam creacio novi mundi tunc foret possibilis, et per consequens plus imperficeret speciem mundi privacio 25 speciei humane vel cuiuscumque alterius speciei, quam privacio huius mundi. Ergo cum privacioni peiori maius bonum opponitur, sequitur concludendum. Et hoc est evidencius de genere et ambobus proximis generibus subalternis. Genus autem entis est melius isto mundo: ymo, melior est 30 essencia singularis huius mundi quam forma a qua est quid in genere, quia eius privacio foret anichilatio vel saltem malum induceret.

Pro tercia difficultate tacta, conceditur quod tot vel <sup>c. Of the relation
of the rationes
exemplares to ex-
ternal essentiae,</sup> plura sunt raciones in Deo adintra quot essentie sunt adextra; quia, cum omnes adintra sunt divina essentia, 20A * adextra autem sunt equivoce secundum existenciam in

suo genere create essencie, ideo non ponunt in numerum [20A] vel multitudinem specierum. Oporteret enim quod adintra forent distincte essencie participate unitate a natura communi ad hoc quod adintra speciem constituerent, quod est impossibile, cum unica essencia sit eterna; et quod habent 5 existenciam in effectu est secundum esse equivocum a priori. Multitudo ergo vel pluralitas rationum exemplarum in Deo adintra non arguit multitudinem specierum vel naturarum communium, sed unitatem simplissimam nature eterne; cum oportet quod singularia speciei dicant multas singulares 10 essencias materialiter condistinctas; et nullum ens secundum esse primum intelligibile et secundum existenciam in proprio genere est simul univoce intelligibile. Et hinc dicit beatus Iohannes de virtute sermonis verissime, *Omnia per ipsum facta sunt* (Ioh. i. 3): *Omnia, id est, omnes creature,* 15
quia rem increatam, ut primam essenciam, et peccatum moris
distribucio non capit univoce. Deus ergo est commune analogice ad ista omnia intra et extra. Ideo, ut alias ostendi, inter tres manieres communium, scilicet, creacione, predicacione, et representacione, primum est primum metrum 20
 et amplissimum aliorum; et in secundo gradu ens creatum est communissimum possibile; in tertio gradu iste terminus ens est communissimus significacione possibilis.

a. As to the potential and intelligible esse.

Ex quo elici aliquando quod posse esse vel intelligibile non est communius quam * esse, sicut nec terminus est termino communior. Si enim aliquis terminus superadderet illum terminum *ens*, res quam significacione superadderet foret ens vel saltem isto termino *ens* signabilis. Et cum omne quod potest signat continue, sequitur quod datum signum non superaddit illum terminum *ens* in signacione. 30
 Signabile ergo intelligibile vel possibile signat primarie rem que potest signari vel intelligi sine esse, et per consequens solum signat rem signatam alio termino transcendentem.

b. As to the necessary presupposition of the

Et ex isto quandam elici, cum omne creatum sit absolute

*3. I forent B f. 221 A. unitate A C; unice B. 4. adintra B; intra A C.
 est om. B. 19. causacione B; creacione A C. 32. vel om. B. 34. quandam
 B; condam A C.*

20B] necessario intellectum, et esse presupponitur ad intelligibilis creatum, sicut subiectum ad passionem, sequitur quod omne creatum habet esse intelligibile absolute necessarium quod est esse intelligibile vel esse intellectum adintra in Deo (iuxta 5 illud Ioh. i. 34, *Quod factum est in ipso vita erat*): et res secundum esse intelligibile, quod est secundum ultimum sue intelligibilitatis eternaliter intellectum, est ydea creature vel ratio exemplaris; et eadem res secundum existenciam in genere est effectus. Et solvi alibi argacias vocatas ex-
10 positionum sillogismum.

Ex isto eciam ulterius elicui quod si ens signabile potest esse, tunc intelligitur a Deo, quia ab eo potest intelligi si poterit produci: et cum non potest incipere vel desinere quidquam intelligere, sequitur quod si aliquod signabile potest a Deo intelligi vel produci, eternaliter, * ymo absolute necessario, intelligitur ab eodem; et per consequens, si res potest esse sive existere, tunc est necessario quodam modo. Et patet quomodo talia expositorie debent inferri, Homo, chimera, inintelligibile, vel aliud signabile intelligitur a Deo.
20 Debet enim sic argui: Hoc intelligitur a Deo, et hoc est homo, chimera, inintelligibile, vel aliud assignandum, ergo etc. Unde falsum est quod Deus intelligat aliquam creaturam que non est, quia tunc idem simul est et non est; ymo, admissio quod multe creature possunt esse, que non sunt, adhuc est
25 fallacia accidentis, sic arguendo: ‘Deus potest intelligere istam substanciam, et sic de quacunque nominacione super-addente essenciam, et iam non intelligit istam creaturam, ergo potest intelligere aliquod ens quod iam non intelligit.’ Nam omne ens quod potest esse, data creatura, Deus ne-
30 cessario absolute intelligit, quia esse intelligibile vel illud quod potest esse exemplar vel ydea date creature. Sed ex hoc non sequitur quod Deus intelligit istam creaturam; sicut

9. *vocatas* B: *notatas* A C. 13. *poterit* om. B. 19 & 21. *inintelligibile* B: *intelligibile* A C. 21. || *vel* B f. 221 B.

5. *Quod factum est, &c.* This division of the text is found for instance in S. Augustin, In Ioh. Evang. ii. 16, Opp. 3 (2) 295 G-296 B. Wycliffe has it elsewhere, e. g. De civ. Dom. i. 44 p. 397.

non sequitur, ‘Si intelligo istum hominem et iste potest esse [20C
‘episcopus, ergo intelligo istum episcopum.’ Nam tam
accidentale est isti rei, secundum esse intelligibile, quod est
divina essencia, ut sit creatura, quam accidentale est homini
ut sit episcopus. Ideo dixi quod non sequitur, ‘quamvis 5
‘omne quod Deus potest intelligere absolute necessario
‘intelligitur, quod quidquid potest intelligere intelligit;’
quia quidquid dicit formam * per se in genere. Unde, licet **D**
aliquid Deus potest intelligere quod non intelligit, non tamen
aliquam rem; nec aliquid potest incipere vel desinere in- 10
telligere, licet omnem creaturam contingenter intelligat, quia
si illa creatura non est, Deus non intelligit creaturam,
licet intelligat quod potest esse data creatura. Et sic
intelligo Aristotelem, xii. Metaphysice, quod Deus solum in-
telligit quod secundum aliquid esse est divina essencia, quia 15
aliter indubitanter nimis vilesceret, si intelligeret aliquid
quod non est Deus vel racio exemplaris.

d. Of the rationes exemplares. Et iste rationes exemplares sunt universalia eterna, que
sunt necessario presupposita ad existenciam creature; et
preter ista sunt universalia in creaturis, utputa rationes cau- 20
sales create; et tertio forme communes fundate in suis
suppositis, de quibus Aristoteles est locutus. Nec sequitur
ex isto quod nulla creatura potest generari vel corrumphi,
vel quod aliquando non est, quia ratione subiecti limitatur
ad existenciam creature: ita quod bene sequitur, Ista 25
creatura tunc non est, et tunc est aliquando, ergo, etc. Si
enim ista creatura tunc est, tunc est ipsa creatura. Unde
non sequitur, ‘Hoc tunc est, scilicet, ante mundi constitu-
cionem, et hec est ista creatura; ergo ista creatura tunc est;’
quia equivocatur in medio a ratione exemplari vel divina 30
essencia ad existenciam creature. Et si queritur, quid hoc
est, *ante mundi constitutionem*, dicitur quod racio exemplaris
et per consequens * Deus; et hoc est ista creatura: et tamen 21A

24. *est om. B.*

14. Arist. Metaph. xi. 9 p. 1074 b.

21A] ista creatura non est Deus, sed idem Deo in ratione exemplari, et secundum esse intelligibile adintra est Deus. Non enim possum demonstrare vel intelligere creaturam, nisi demonstrando et intelligendo Deum. Et diu fuit antequam 5 ex Scripturis intellexi istam sentenciam de ydeis; quam cum illustratus a Deo perfunctorie repperisse, cum gaudio gracias egi Deo, cum suo famulo Augustino et aliis quos Deus eternaliter ordinat ad hoc ministerialiter me iuvare.

Tercio patet quod nulla creatura potest aliquid intelligere 10 nisi quod Deus suus intelligit, et per consequens nulla creatura intelligit inintelligibile melius Deo montem aureum et cetera. Sed, ut alias exposui Proslogion Anselmi, creature intelligunt simulacra, et oraciones nostre predicate simul signant materialiter nostrum modum intelligendi et res intel- 15 lectas a Deo: et indubie illo modo propter imperfeccionem Deus non potest intelligere, ut ego intellego Deum conponendo sic, Deus non est. Et hinc false dicitur quod intelligo Deum non esse. Sed intelligo Deum et ens sic fantastice compонendo. Proposicio quidem sic impossibilis non habet prima- 20 rium significatum, quia tunc ratione illius veritatis foret logice vera. Sed partes eius vere habent significata primaria, vo- cando *significatum primarium* veritatem, quam proprio, primo, perfecte, et ex impositione adequate significat, ut hec propo- 25 sicio vera, Deus creat, significat * primarie creanciam Dei, ut ab ipso efficitur. Quamvis autem verbum et Deus eandem rem significat, non tamen perfecte proporcionaliter, cum verbum significat compositionem quam sine extremis, scilicet, subiecto et predicato, non est proporcionaliter intelligere. Querenti ergo, quid significat iste terminus, inintelligibile, chimera, et 30 similes, dicitur quod significant omne intelligibile, quodam conceptu privative, et omne animal quod fantasians intelligit modo erranti componi. Et talem modum connotatum non

3. No creature
can understand
anything save
what God under-
stands.

1. in B C: et A. 7. || cum B f. 221 c. 8. eternaliter B: eternitatis A C.
12. Proslogion codd: *pro solo*^{on}. Anselmi: *Anf*, *hl* A, *Ans* B, *Anf* C. 29. in-
intelligibile B: intelligibile A C. 30. quodam B: quod A C. 32. componi:
gph B, *gphm* A, *gphm* C.

12. Anselm. Proslog. iv., Opp. 31 a, ed. Gerberon, 1721.

contingit in esse formaliter libro vite, cui solum verum in- [21B] scribitur. Et Deus nichil intelligit, nisi quod ibi inscriptum eternaliter *intus legit* et Verbo suo, quo primo se ipsum dicit, semel eternaliter loquitur, omnia ibi scripta.

Unde propter equivocationem modi intelligendi Dei et 5 nostri concedit Anshelmus insipienti quod homo intelligit maius Deo, id est, intelligit Deum et magnum, sic fantasma- tice conponendo. Et tamen Deus non potest intelligere maius Deo. Et equivocans in tali composicione actus con- notati liberius loquetur in pluribus quam aliis ad rem extra 10 pure se dirigens. Quantum autem ad instancias pro et contra, oportet hic supponere ex declaratis olim satisfactum. Non enim sapit michi quod non est dare optimum intelligibile, sed quod quilibet intellectus creatus potest intelligere deos infinitum meliores quam Deus noster sufficit intelligere vel 15 creature ostendere; et tamen omnes istos videre potest quilibet beatus in libro vite. Nam cum intellectus creatus *sit potencia obiecto primo finita, in nichil potest ultra proprium c obiectum, ut si aliquid terminaret nescio quid pocius quam Deus noster, cuius est intelligibilitas infinita, et per conse- 20 quens maior quam est aliqua creata potencia cognitiva. Quidquid ergo capciosus narraverit, scio quod Deus noster est optimus quem ipse vel creatura sua potest cognoscere, quia aliter meliorem posset diligere; cum tamen datus melior habet secundum eos solum esse intelligibile, ut chimera: melior ergo esset si haberet existenciam actualiem. Item, si inintelli- 25 gibile et quod non potest intelligi capciosus ex immensitate sue potentie intelligit, tunc inintelligibilis est intelligibilitas, et per consequens in Deo exemplar eternum ad ostendendum quod non potest ostendi; et sic intellectum et per consequens 30 intelligibile esset non intelligibile, et per consequens intelligibilitas inintelligibilitas, que sunt notorie impossibia. Item,

2. *verum* B: *unum* A.C. 3. *intus* B: *intellectus* A.C. 12. *olim* A.C.:
alibi B. 18. *finita* B: *finito* A.C. 22. *scio* B: *sante* A.C. 23. *quem:*
que B. 26. *inintelligibile* B: *intelligibile* A.C. 30. || *quod* B f. 221 D.

6. The reference is probably to Anselm. Lib. contra Insipientem, but the exact place is uncertain.

21C] iuxta sic laborantes in signis, quilibet terminus signaret omne signabile; quia da quod iste terminus homo non sic significet: contra, iste terminus omnem hominem intelligibilem signat: sed, ut dicunt, potest intelligi unus homo, qui sit in infinitum melior Deo nostro, ydemptificatus cuiuslibet et quantumlibet plura entitate; ergo talem iste terminus significat. Et per idem quilibet terminus communis significat. Sed benedictus Deus qui nos liberavit ab inviscacionibus superfici-
D alibus verborum ad pene*trative dirigendum mentis intuitum
10 ad signata.

CAPITULUM X.

CONSEQUENTER restat de extensione divini dominii pertrac-
tandum; in quo sunt quatuor tangenda per ordinem: Si deduci poterit philosophice, quod Deus sit potentie creative;
15 secundo, posito quod sit, utrum sit necessario effectus Dei per creacionem in actum procedere; tercio, si, hoc posito, necessario sit vacuum situm precedere; et quarto, si sequatur Deum anichilare posse eo ipso quod est potentie creative.

In primo videtur michi philosophicum ponere quod Deus 1. a. God is of creative power.
20 sit potentie creative. Pro quo suppono quod *creare* sit effectum de puro esse intelligibili ad existenciam suam producere ex nichilo in effectu. Sic enim intelligit Anshelmus, Monologion viii., et alii doctores concorditer dicentes ad hunc sensum, quod *creare* est producere effectum ex nichilo.
25 Et patet quod nec persona divina nec ratio exemplaris vel aliquid adintra creatur, quod non adextra efficitur in propria existencia; nec peccatum dictum formaliter, cum non sit proprio effectus sed defectus, et non aliquid dici debet. Et sic intelligit Augustinus in dyalogo ad Felicianum, dissiniens

2. significet A C: signet B. 6. entitate A C: ente B. 6, 7. significat A C: signat B. 16. necessario A C: necessarie B. 27. vit om. B.

11. To this chapter, which opens a new section treating of creation as an attribute of God, and of the mode according to which it proceeds, there follow three leading objections, one to the principle of the enquiry and the other two to difficulties raised by it, which are discussed in chaps. xi-xiii.

22. Anselm. Monolog. viii, Opp. 7.

29. Vigil. contra Felician. de Unitate Trinit. Dial. vii., printed in August. Opp. S. app. 42 F. 43 A.

creaturam. Et ex isto patet quod dupliciter dicitur *creatura*, [21D] vel quia pure ad extra producitur sine preexistente creato principio, vel quia in suis causis secundis ita efficitur. Et sic quodlibet ens predicamentale et solum huiusmodi dicitur creatum; ens quidem analogum est primum creatum,* quia 22A a Deo efficitur sine causa creata que ipsum precederet: sed ipsum presupponitur tamquam causa materialis ad hoc quod alius effectus producatur; sicut ad efficienciam hominis pre-exigitur animal, et ad efficienciam particularis generaliter plus commune, et correspondenter quocunque divisibile, ut 10 materialis substancia sit ex suis partibus materialiter causantibus, quia intrinsece non est forma efficiens sive finis. Ideo sicut domus fit ex suis partibus quantitativis, tamquam causis materialibus (ex secundo Phisicorum et alibi), sic omne materiale quantum fit ex suis partibus, tanquam causis materi- 15 alibus previe requisitis; quia totum est omnes sue partes, ut post tangatur: ideo creatur in suis principiis. Et patet sensus Eccli. xviii. 1 (quem Augustinus, notat — super Gen. ad litteram, capitulo —) quod Deus *qui vivit in eternum creavit omnia simul*; omnia quidem in suis causis primordialibus, ut 20 generibus ac speciebus, vel aliter in essentiis materialibus, secundum raciones absconditas seminales. Et ad illum sensum dicitur quod Deus, qui prius facit effectus principia, creat ipsum propter habitudinem ad priorem actum quando- 25 cunque secundum opus administracionis ipsum produxerit.

b. God cannot produce save by way of creation

Et patet quod philosophicum est ponere nendum quod Deus sit potentie creative, sed quod non potest nisi creando effectum quemquam, ut mundum vel aliquam eius partem, producere. Patet sic: Deus non potest effectum producere, nisi a puro esse intelligibili ad propriam existenciam in se vel in suis 30 causis produixerit ex nichilo in effectu; * sed si sic, tunc creat, **B** ex descripcione supra posita; ergo conclusio. Maior patet ex

i. Et om. B. 9. generaliter A² (in marg.) B C: om. A¹. 18, 19. Numeri libri et capituli in codicibus desunt. 24. ¶ quocunque II f. 222 A.

14. Arist. Phys. ii. 9 p. 200 a.

18. August. de Gen. ad litt. vii. § 28, Opp. 3. 103 c, d; xxxiiii. § 52, p. 179 G.

22B] hoc quod omne intelligibile, et per consequens omnis effectus, habet esse intelligibile absolute necessarium; nulla huiusmodi existencia in proprio genere est absolute necessaria; ergo, si habet propriam existenciam, hoc est a puro esse intelligibili ad existenciam consequentem. Minor patet ex hoc quod existencia effectus dependet nedum a Deo, sed a suis partibus integralibus sive communibus; non sic autem esse intelligibile; ergo ipsum est longe prius quam existencia in proprio genere: nec dubium de hoc, cum essencia divina, que est omne esse intelligibile, distat quantumlibet ab effectu.

Ex istis patet quod mundus iste sensibilis si producitur ex priori materia, cum ista materia sit essencia a Deo distincta, quod ipsa a Deo producitur ad existenciam a puro esse intelligibili, et per consequens (iuxta descripcionem supra positam) tunc creatur, et vel dabitur processus in infinitum, vel dicetur quod ista universitas creatur secundum se et quamlibet eius partem. Confirmatur ex hoc quod precipue partes mundi, ut angeli et materie prime, que videntur aliis esse fundatum, non possunt ab esse intelligibili procedere ad existenciam nisi per creationem, eo quod omnis talis produccio est creacio, ex petito; multo magis nullus alias effectus sine creatione producitur. Illud patet capiendo totam universitatem essenciarum causatarum: ipsa enim non causat se primo recipere (ut c scies postea); et cum a Deo * producitur extra ipsum, sequitur quod creatur. Quidquid enim Deus causat adintra vel ad extra, ab eo producitur, ut patet de personis necessario coeteris; nec dubium, quin Deum posse producere causatas essencias, cum sit divina potencia et per consequens ipse Deus, est prius naturaliter quam ipsas existere; et per idem Deum ipsas intelligere, et per consequens ipsas posse a Deo produci ac ipsas intelligi, est longe prius quam ipsas existere: et sequitur intentum.

Ex quo patet quod si sit effectus aliquis, tunc est in eo In all production
potencia prior actu. Nam omnem effectum Deus prius the potential
35 potest producere, et per consequens ipse a Deo prius produci precedes the
poterit, antequam actualiter producatur. Et cum nec pro- actual.

- ductiva potencia nec produccionis potencia passiva separari [22C] poterit, sic quod non insit producto, sequitur quod in omni effectu est potencia prior actu. Nec hoc verti debet in dubium, cum prius sit rem intelligibilem posse intelligi quam effectualiter consistere; et cum omne posse esse vel posse 5 intelligi presupponit essenciam cui insit (cum omne respectivum preexigit absolutum), sequitur quod omnem potentiam effectus precedit simpliciter actus primus. Et ista est conclusio Aristotelis, nono Methaphysice. Nam si posse logicum vel intelligibilitas non ponit primam essenciam tamquam aliis 10 fundamentum, ut fantasiantur illi qui dicunt quod sit possibile nichil esse, * cum statuunt sibi defectivum principium quod D solum affirmativa sit impossibilis, cum nulla affirmacio (ut asserunt) inducitur ex negativa;—si, inquam, sic est, tunc est forma, ut intelligibilitas vel potencia, sine formato, et ens 15 respectivum melius absoluto. Nam tam malum esset rem posse esse deficere; quod si foret eius privatio, res simul esset simpliciter et non esset. Numquid, rogo, Deum nostrum esse sit melius, qui ordinat eternaliter ita esse? et, cum constat quod sic, patet quod eius existencia foret peior. 20
- ii. Item, posita universitate potencie logicalis, adhuc foret ordo inter istas potencias, ut prius foret aliquid posse esse quam hoc corruptibile sive illud; et per consequens in ordine prioratum foret aliquid optimum et primum simpliciter: quod cum non posset poni universale quod omne universale ordinatur 25 causari a suis suppositis causatis, ergo est extra multitudinem causatorum, et illud oportet ponere affirmacionem simplicem; cum nullum hominem esse quantitatem sit absolute necessarium, eo quod nullum animal nec substanciam esse quantitatem sit sic necessarium, quod est immediata negacio (ex 30 primo Posteriorum). Si ergo sit ordo causacionis in negacionibus necessariis absolute, oportet quod extra illas negaciones sit affirmacio cunctis prestancior; illa ergo est causa

B. 7 procedit B f. 222 n. 18. deum nostrum B: deum A, nostrum altera manu suppleto: nostrum C, deum in margine addito. 27. affirmacionem B C: affirmacioni A.

9. Arist. Metaph. viii ix) 8 p. 1049 b.

31. Eisdem. Anal. Post. i. 2 p. 72 a.

22D] quare nichil simul est et non est, quare nullum genus est
23A aliud, et sic de ceteris negacionibus * absolute necessariis.

Item, posito quod non sit essencia absoluta, sed multa signabilia posse esse, ponatur quod in **B** instanti incipiat esse **5** intellectiva essencia, que sit **c**, prima omnium naturarum: et patet quod **A** essencia creatur, quia producitur a puro esse intelligibili ad existenciam actualem; et cum non immediate a se creatur nec a negacione vel posse logico, cum actiones sunt solum suppositorum, sequitur quod est dare naturam vel **10** essenciam singularem naturaliter precedentem. Et de illa est conformis deduccio, sic procedendo continue quoisque ad primam essenciam fiat status. Omne namque agens per se et primo est prius naturaliter extra factum: ymo, si de necessitate nature adextra causaverit adhuc, cum presupponitur **15** ad suam causanciam, et ipsa presupponitur ad causatum; patet quod mens philosophi non consentit quod idem per se et immediate se ipsum efficiat.

Item, proporcionaliter ut res est natura prior, tamquam finis et efficiens, est ipsa melior et per consequens diligibilior, cum **20** eius privacio foret peior et effectus cognitivus sit sibi de lege nature obligacior: sed nullum posse logicum sive negacio potest finaliter quietare rationalem naturam, ergo nec esse simpliciter prima causa. Non ergo gaudet creatura rationalis in huiusmodi esse logico, quod nec potest in se quiescere, **25** effectu aliquo dominanter uti, adextra providere vel agere, aut **B** actum saga*citer gubernare. Oportet ergo quod natura positiva quietetur in summo positivo directe intuito, quod supereminenter habeat rationem cuiuscumque perfectionis simpliciter, quoniam melius est aliquid habere quam est aliquid non habere. **30** Deus ergo noster non est ens pure logicum, sed natura plenissima, felicissima, absolutissima, et tante bonitatis ac positive constancie quante mens creata poterit cogitare; quia iuxta rationem Anshelmi, dato quod cogite meliorem, vel existit

3. multa A¹ (expunctum) B: in^a, hoc est intellecta, A² (in marg.) C. 23. post rationalis B finaliter habet. 29. || non B f. 222 c.

33. Iuxta rationem Anshelmi, apparently a general reference to the argument of the early part of the Monologium.

iii.

iv.

vel intelligitur, et tunc est Deus, quem nosse contendimus; [23B] cum ex concordi suppositione omnium loquencium Deus est natura omniusque perfectissima. Quod si non existit sed habet pure esse intelligibile, hoc vel est possibile vel impossibile sic impleri: si impossibile, tunc est ficticia, ut 5 chimera, sed eciam quidlibet in effectu sub ratione qua sit intelligibile foret Deus; si possibile sit Deum cogitatum ad tantum perfici, longe gloriosior esset si absolute necessario foret huiusmodi, sine hoc quod de possibili ab aliquo moveatur. Et patet ex consideracione philosophorum quod quelibet creatura manifeste se denegat formaliter esse Deum.

v. Ulterius, quoad fundamentum logicum, patet quod omniusque capit calumpniam. Nam si nulla veritas est, tunc non est ita, quod Deus non est; et si hoc, tunc Deus est, cum due negaciones in assumpto equivalent uni * affirmacioni, ut docet Augustinus in libello suo Unde malum: si enim potest esse quod nulla veritas est, tunc est possibile ita esse, et per equivalenciam tunc possibile est veritatem vel verum esse quod nichil sit, et sic veritas est et eius oppositum.

vi. Item, iuxta hos logicos possibile est quod nullus homo vel asinus potest esse; et cum sequitur ex eorum principiis, ‘Si impossibile est hominem vel asinum esse, tunc, ipso posito in esse, ipse simul est et non est,’ sequitur quod possibile est de qualibet danda essencia quod, si ipsa est, ipsa simul est et non est. Et cum talis veritas condicionata non potest 25 incipere vel desinere, ymo nec esse, nisi fuerit absolute necessaria, sequitur quod unum quodque positivum esse includit absolute necessario formalem repugnanciam: quod est nimium puerile.

vii. Item, cum solum affirmacio includit opposita, pono ad-30 versario sic opinanti quod, si opinio sua sit vera, ipsa non est vera. Patet possibilitas casus, tum quia est una condicionalis non affirmativa ponens quidquam, tum eciam quia possibile est iuxta sensum suum neminem posse esse: et indubie, si

^{1.} quem: codd. que. ^{15.} post due B dande inserit. ^{19.} oppositum: codd. suffpositum. ^{27.} quodque BC: quodlibet A.

23C] nemo potest esse, non potest esse quod opinio sua sit vera, nisi etiam non sit vera, sicut patet examinando oppositum. Admisso ergo casu, patet, ut prius, quod ista opinio non poterit esse vera : cum nulla veritas condicionata poterit mutari * a necessario in contingens ; et per consequens cum potest esse absolute necessarium quod hec opinio non sit vera, est absolute necessarium quod continue non sit vera. Tales multas instancias quandam adduxeram pro istis logicis destruendis.

Secundo principaliter patet ex sentencia principali quod ^{2. None but God is of creative power.} solus Deus est potentie creative. Nam solum illud creare

poterit quod a puro esse intelligibili potest effectum producere ad esse in genere ; solus Deus hoc potest ; ergo conclusio. Minor patet ex hoc quod solum motor ille potest mobile a signo ad signum movere, qui precedit aliqualiter illa 15 signa : ut si in omni motu movens et motum sunt simul (ex septimo Phisicorum), mobili existente in termino a quo, oportet per se motorem vel illum terminum precedere vel saltem virtualiter ibi esse. Cum ergo nulla pure creatura etiam secundum virtutem se extendit ad esse intelligibile 20 alicuius, cum omne tale esse precedit quantumlibet singulas creature; sequitur quod ab illo esse non potest creatura quidquam in effectu producere. Confirmatur ex hoc quod creatura nichil producit nisi secundum creatam potentiam sibi datam, et per consequens non ab esse intelligibili in 25 potentia increata, sed citra ab esse possibili in causa secunda ad producciones huiusmodi ordinata : cum ergo in causis secundis sit disposicio propinquior ad effectum quam esse intelligibile absolute necessarium et eternum, sequitur quod 24A remotissimus terminus * a quo creatura producit effectum est 30 creata potentia citra ipsum. Ideo negandi sunt casus quibus ponitur quod Deus communicet angelo potentiam creativam, et erronee putatur quod mens creata creat cum Dei influencia actum suum ; quia omnis talis actus, cum sit mentem acci-

15. || *signa* B f. 222 D.

16. Arist. Phys. vii. 1 p. 131 b.

dentis agere, producitur ex movencia Dei et obiecti de [24A] potencia materie vel subiecti. Non enim sunt accidentia anime res tales que poterunt per se esse. Et per idem sequitur quod luminosum non creat producendo in medio vel in vacuo lumen suum, quia lumen huiusmodi, cum sit 5 disposicio que est medium illuminare, educitur de potentia subiecti, ut cetere qualitates. Sunt autem qui ponunt huiusmodi accidentia esse res absolutas, que poterunt per se esse, ut qualitates primas in hostia vel calice consecrato ponunt generare molliciem, ac redinem, vel aliam qualitatem secundam; 10 que omnia sunt absolute essencie possibles per se esse sine hoc quod substantia quevis ipsa recipiat: ymo, ut alias ostendi, nec quantitas nec qualitas ipsas recipit subiective. Illis autem relinquo sollicitudinem responsionum ad obiectus huiusmodi, credens quod, si creatura posset producere abso- 15 lutam essenciam sine presupposita creata essencia, sine hoc quod subiecta substantia vel causa secunda ipsam recipiat, secundum suam causatam potentiam vere posset creare, cum * creare sit producere absolutam essenciam sine presupposita B 20 creata essencia concausante.

3. The creature
can produce no-
thing except God
first create it.

Tercio principaliter videtur inferri quod impossibile est creaturam quidquam producere nisi Deus prius creaverit illud idem: nam si creatura quidquam produxerit, Deus prius et principalius illud efficit, cum concurrit in accione qualibet creature; et cum pro illo priori non coefficit vel concusat 25 aliqua creatura, sequitur conclusio. Deus enim concurrit cum qualibet creatura communicative concausando cum illa, et preter hoc habet propriam causanciam in qua non com- municat creatura: ut si Petrus producit motum vel aliud accidens respectivum quod videtur a creacione maxime elon- 30 gatum, Deus prius tempore et natura producit ipsum in suis principiis, ut in spiritu et in atomis principiantibus corpus Petri, et genere analogo, cum aliis causis secundis principiantibus ipsum Petrum, in quibus virtualiter vel originaliter pro-

14. *restaminum* B; *restans* A.C. 24. *inferri* B; *inferre* A.C. 26. *enim* B:

non A; *nd* C, littera - in parte erasa. 24. *Ipsum* B f. 223 A.

24B] ducitur ille motus; non sic intelligendo quod iste motus vel aliud accidens produci possit in suo individuo sine subiecto et efficiente causato materialiter concausante, sed quod principia, que sunt essencialiter ille motus, producuntur pro 5 sua mensura sine concausancia creature. Quando autem causa secunda instrumentaliter agit quidquid, tunc eadem accione in numero instrumentaliter agit Deus sicut et quelibet c * causa secunda superior; nec illa accione creatur effectus, sed agencia superiori, prius tempore vel natura. Sicut enim, 10 agentibus ex equo concurrentibus, quodlibet habet propriam agenciam et ex omnibus illis est una aggregata agencia passioni vel motui correspondens; sic multis agentibus gradatim in natura, sed temporaliter coagentibus, omnis inferioris agencia communicatur superiori. Et preter hoc omne 15 superius habet propriam agenciam qua movet proximum subditum in natura; ut, exempli gratia, Deus suprema intelligentia et orbis movent in vere bestiam ad prolificandum. Tunc Deus habet propriam agenciam sive movenciam, qua movet primum angelum sine alio conmovente; in secunda 20 agencia communicat cum angelo; et in tercia cum angelo et cum orbe. Cum enim omnis creatura in agendo producit positivum effectum, et per consequens creaturam, oportet quod Deus concurrat, utens ea in proprio instrumento. Ideo vere dicit Aristoteles in De Mondo quod Deus est coraula 25 in quolibet ordine motus et specialiter in ordine motus celi, cum ducit coream manens eternaliter immobilis in se ipso. Nec denominat agencia creature immediate et formaliter Deum nostrum; cum tunc nulla creatura haberet propriam agenciam, d sed idem esset formaliter Deum et cre*aturam agere, et tunc 30 agens inferius esset Deus, et per consequens Deus loqueretur, comederet, curreret, et sic de multis denominacionibus, quas dementis esset concedere. Deus ergo, utens sua creatura in data agencia, movendo eam ad creaturam suam producendum, denominatur efficienter agere instrumentaliter per 35 organum quod sic movet; et illud agere instrumentaliter

24. Arist. de Mondo vi p. 399 *a*; where the Greek is *κορυφαῖος*.

non est superior Dei agencia. Sic igitur Deo ascribitur [24D] agencia creature, non quia illa Deus agit formaliter, sed quia immediate movet ad illam, ut instrumentum suum, creaturam, efficiat quam intendit.

4. Of every work God is the author in the first place, in the most direct way, and in the strictest sense.

Et patet quod Deus principalissime, immediatissime, et 5 propriissime efficit omne opus: principalissime, cum sit dux et archimotor in toto opere; immediatissime, quia pro mensura sua creat effectum sine adminiculo se iuvantis, sed creatura nichil facit, nisi mediante previa Dei movencia se iuvantis; et propriissime, cum agere proprius ascribitur 10 supremo et principalissimo Agenti, quod tot agenciis et movenciis agit, quam suo postero instrumento. Et forte in ista equivocacione laborant plurimi: ut aliqui dicunt quod Deus nichil agit ad extra excepto creacionis opere, sed omnem aliam produccionem movendo communicat creature; 15 quia (ut dicunt) illud movere non est agencia, nec agencia creature denominatur Deus formaliter. * Nos autem di- 25A cimus quod illa movencia est agencia; cum serrator movendo serram serrat proprius sua serra: creatura vero (secundum Ysa. x. 15) se habet utpote serra Dei. Alii vero 20 dicunt quod nichil immediate agit quod coefficit instrumento, quia mediante instrumento agit, quod est tam natura quam efficiencia agens proximum ad productum: Deus autem est agens remotissimum et mediatisimum, ut contendunt. Sed si considerent quod Deus immediate illabitur cuilibet, non distans ut 25 astrum, quod mediante suo lumine effectum efficit sublunarem, sed postquam agens extrinsecum cessaverit, Deus ad intra continuait, dans ultimum complementum; consentirent sentencie supradicte. Et illud sensit apostolus, 1 Cor. iii. 7, *Neque qui plantat neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat,* 30 *Deus:* nam plantans non ut sic efficit aliquid absolutum; et sic est de irrorante vel applicante secundum produccionem respectuum senciendum. Ille autem qui intrinsecus movet vim seminalem ad producendum naturales formas immediatissime, facit opera, et specialiter cum suo tempore creat principium: 35

25A] creatura autem solum proprie facit modum. Ideo apostolus sepe sentit quod creatura non est aliquid quoad Deum, ut **B** Gal. ultimo, *Si quis se existimat esse aliquid, * cum nichil sit, ipse se seducit.* Respectus itaque accidentales facimus Deo 5 previe dirigente, et non essenciam per se stantem.

Nec obviat quod agens proximum sit remotum in natura ; Agency may be instrumental and immediate, or causal and immediate ;
sed bene innuitur quod est dare mediacionem et immediacionem duplicem in agendo, scilicet, instrumentalem et causalem. Prima est subiciencie et secunda preeminencie ; ut quecunque the former pertaining to the creature infime iuvat Deum ad effectum producendum, since inferior, the latter to the hoc quod habeat agens inferius instrumentum, immediate instrumentaliter producit effectum, quia omne agens superius instrumentaliter per ipsum, et de tanto immediate in isto ordine et alia mediate. Sed, cum omne agens secundum 15 agit per Dei adiutorium principalius et eminentius co-agentis, rationabiliter dicitur quod creatura, quidquid agit, agit mediante Dei movencia, qui immediate quoad illum ordinem facit opus ; et sic, ex bonitate Dei in producendo effectus, Deus et agens secundum in eversis ordinibus se iuvant 20 reciproce, dicente apostolo, **1 Cor. iii. 9,** *Dei enim adiutores sumus.* Nec ex hoc sequitur quod omne productum a creatura multociens producatur, quia Deus a primo instanti creacionis effectus producit ipsum continue, quoque opere administracionis in suo individuo producatur, et per con- 25 sequens ratione continuacionis producencie non bis fiet.

Nec videtur mihi, quoad pro instanti producencie creature, **C** quod ante * temporaliter creat Deus ; quia movencia, qua prima postremo movet agens secundum simul temporaliter cum eius agencia, non est creancia, sed presupponit subiectum, sicut omnis Dei agencia respectu forme individue administracionis, scilicet, opere condicionis in creancia sue cause.

5. *dirigente* B C (e corr.); *dirigentem* A. 26. *quoad*; codd. *quod.* 30. *sicut*: codd. *sed.* 31. **II** *administracionis* B f. 223 c. *scilicet*; codd. *sed.* Ad finem capitulo in B legitur, *v velky czwarty psano* (Latine *Scriptum die Iovis magni*, hoc est, *die absolutionis vel mandationis*).

CAPITULUM XI.

[25C]

FIRST OBJECTION
as to the laudable-
ness of enquiry
in matters of
faith.

CONTRA dicta instatur tripliciter. Primo videtur quod 'tales inquisiciones curiose circa articulos fidei tollunt de merito, cum secundum sentenciam Gregorii, omelia —, *Fides non habet meritum, cui humana racio prebet experimentum*: ymo 5 'ex pari evidencia videtur quod omnis articulus in lumine 'naturali cognosci poterit evidenter; et tunc non oporteret 'dare lumen fidei, cum nichil esset inevidens.'

1. Reply.

To the humble Christian such enquiry has many uses,

so it be pursued with meekness and fear.

Ad istud dicitur concedendo quod contingit in inquisicionibus huiusmodi, vel superbiendo vel utilius omittendo, fa- 10 cillime male uti: verumtamen contingit humilem Christi discipulum in isto studio plurimum promerer, in elidendo aliorum superbiam, qui gloriantur se invenisse vias novellas que a veritate antiqua exorbitant, in preparando posteris per invia vagantibus semitam veritatis, et in laudando Opificem 15 qui concessit post fidem intellectum articuli, ut sciatur impugnatori fidei tam respondendo quam apponendo satisfacere ratione, iuxta iniunctionem beati Petri (1 Pet. iii. 15, 16), *Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad satisfaccionem omni* * *poscenti vos rationem* D *de ea que in vobis est fide, sed cum modestia et timore.* Et istam regulam secuti sunt doctores agricole Scripturarum et colligentes que supersunt fragmenta ne pereant. Hoc enim est opus supererrogacionis doctorale, servata semper modestia cum timore: *modestia*, non evagando inaniter circa 25 inutiles questiones; *cum timore*, non alta sapiendo, sed Scripture sacre ut fundamento, pro cavendo lapsu a veritatis tramite, innitendo, et quod plus habemus ignorancie quam scienzie de quoconque scibili, humiliiter confitendo. Cum ista autem

5. *cui* B.C.; *cur* A. 20. *parati* A.C.; *pariti* B. 21. *fide* A.C.; *spe* B.
cum textu s. Petri. 25. *evagando* B.; *evaganda* A.C. 27. *veritatis* B.C.;
veritate A.C.¹.

4. Greg. Hom. in Evang. ii. 26 § 1, Opp. I. 1552 D.
22. *Colligentes*, &c.: Joh. vi. 12.

25D] modestia possumus raciones de quoconque articulo fidei licenter inquirere, quia aliter nimis graviter peccarent Augustinus, Ambrosius, Ieronimus, Anselmus, et alii pugiles qui rationibus vivacibus de altissimis articulis hereticos 5 impugnaverunt; ut patet de summa Trinitate, de mundi creacione, et de Verbi incarnatione, cum sibi similibus, que philosophice defenderunt et multipliciter persuaserunt.

Istis premissis, tria videntur mihi per ordinem declaranda: ^{a.} We can know nothing except we be first enlightened by God through faith.

primo, quod impossibile est hominem quidquam scire, nisi

10 previe illustretur supernaturaliter pura fide. Fides enim

quandoque sumitur pro actu quo creditur, secundo pro

habitu per quem creditur, et tertio pro veritate que creditur;

sicut diffuse alibi est fundatum. Sed primo modo intelligitur

fides equivoce apud multos: primo pro actu primo intellectus

26A *creati quo assentit absque formidine veritati; ut con-

siderando si aliquid simul est et non est, statim plene

consencio negative, nec protunc dubito de hoc vel suo

opposito. Ideo dicit Hugo de Sancto Victore quod fides est

supra opinionem, cum expellit formidinem quam ponit

20 opinio; et est citra scienciam, quia non expectat rationem

crediti, per quam ut evidencius cognitum cognoscatur.

Secundo modo accipitur pro actu primo adhesionis veritati

pro illa mensura non intuite credente; et sic videtur apo-

stolum loqui ad Hebr. xi; et Augustinus, super Iohanne,

25 omelia xl., *Fides*, inquit, *est credere quod non vides*.

Faith is either
i. intuitive assent
to a truth as soon
as propounded;

Accipiendo autem fidem primo modo est conclusio pro-

posita manifesta. Nam si homo scit veritatem aliquam ex

All demonstra-
tion presupposes
faith.

evidencia magis noti (ut loquitur philosophus, primo Pos-

teriorum) et supponitur *scire* intelligi pro presenti, cum non

30 sit processus in infinitum, est dare principium talis sciencie,

cui assentitur sine discursu a prius cognito pura fide; ymo,

3. Ieronimus: *Ponit* A C, *Ieo* B. 5. *impugnaverunt* A: *impugnarunt* B C.
6. et A C: om. B. 7. *forsuaserunt* A C: *swaserunt* B. 11. *post creditur*
A et addit: om. B C. 12. et B: om. A C. 23. *intuite* B: *intuito* A C.
26. || *proposita* B E. 223 D. 29. *scire* B: *satis* A C.

18. Hug. de s. Vict. de Sacram. x. 2, Migne, 176. 330 et seq.

24. August. in Ioh. Evang. tract. xl. 9, Opp. 3 (2) 568 f.

28. Arist. Anal. Poster. i. 2 1 P. 71 b, 72 a.

quidquid demonstrative deduxero, prius naturaliter sibi [28A] assencio quam per tale medium demonstrandi. Sed cum intellectus humanus non potest taliter illustrari nisi a Deo ad minimum moveatur, patet quod instigans ad assensum huiusmodi illustrat supernaturaliter ad credendum. Et cum 5 nemo eciam in utero materno ad tantum desipit, quin cognoscat primo omnium ad minimum ens esse (sicut alibi B declaratur), patet quod *lux * vera necessario illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, ut dicitur Ioh. i. 9: et tale lumen fidei nedum stat, sed supponitur ad scienciam et 10 beatificam visionem. Et sic intelligitur Isa. vii. 9: *Si non credideritis, non permanebitis.* Credere enim precedit intelligere, ut patet Isa. xlvi. 10; *Uisciatis, inquit, et credatis mihi, et intelligatis quia ego ipse sum.* Primo namque scimus creaturem noticia hominis animalis; secundo ex hoc credimus 15 Creatorem; et tertio homo interior legit in Deo inscripciones eternas cuiuslibet creature, et sic intelligit librum inscriptum ultra noticiam fidei qua primo omnium adheretur; et ista noticia vocatur intelligere apud doctos.

b. The apostle's definition of faith (Hebr. xi).

Faith here probably means God.

Quoad dictum apostoli, videtur aliis quod non est moris 20 vel intencionis apostoli aliquid diffinire; sed dicit particularem veritatem de fide, non respectu omnium credendorum, sed pertinenter ad suum propositum de speratis. Alii dicunt quod describit habitum fidei, qui est *substancia* vel fundamentum cuicunque alii virtuti theologicae vel morali. Michi autem 25 videtur probabiliter posse dici apostolum intelligere de fide in-creata, que est Deus, quod est *substancia*, fundamentum aliquid vel essentia in quo fundantur omnes veritates credite vel sperate, sicut patet ex modo loquendi apostoli. Vocat enim Deus authonomatice aliquid fundamentum sive sub- 30 stanciam, et per rem modo Scripture intelligit * veritatem; C ut Hebr. vi. 13-18 vocat promissionem et iuramentum Dei *duas res immobiles*. Et ad illum sensum dicitur quod *fides est substancia rerum sperandarum, quia omnis articulus*

*11. ante beatificam B ad. 28. veritates A B mg. C: virtutes B. 30. authono-
maticae: authono^{te} A: authono^{te} B: authono^{te} C. 32. vocat B: not A C. 34. sub-
stancia rerum sperandarum A C; sperandorum substancia rerum B.*

26C] fidei est essencialiter Deus ipse, ut patet de Trinitate, de incarnatione, et ceteris veritatibus, que Christo secundum alteram substanciam inexistunt: et quia omnes articuli cedunt sanctis ad gloriam, ideo dictam substanciam describit 5 sub ratione qua ad beatitudinem expectatur. Et quia Deus non est nobis fides nisi sub ratione qua illapsus intime movet mentem, ideo dicitur *argumentum*; omne quidem quod facit evidenciam creature dicitur argumentum, ut Act. i. 3. dicitur quod Christus *in multis argumentis* apparuit discipulis *loquens de regno Dei*: et quia gracie instruit et saluberrimis et difficilimis ad credendum, ad que in penam peccati difficultamur, ut sic supplet defectum quem peccando incurrimus, dicit quod est *argumentum non apparens*, id est, non intuitarum a nobis viantibus pro tempore quo speramus. Quando autem 15 evacuabitur quod *ex parte* est et succedit fruicio loco spei, tunc eciam succedit clara visio intuitiva, loco visionis enigmatis de absente. Et connotando sic negative actum vel habitum fidei, decidet in patria secundum id quod imperfectionis est, et stabit necessario secundum id quod positive dicit 20 actum primum simpliciter ad assensum. Talis enim actus D preexigitur * ad demonstrativam scienciam, ad visionem claram, et omnem posteriorem noticiam; sicut questio propter quid est scibile presupponit questionem quia est de eodem. Et ex istis patet quod non est peccatum, tenendo 25 fidem cum modestia, studere ad intelligendum quod creditur: ymo, idem esset opinari oppositum et credere quod nemo debet proficere in virtute ne fiat Deo obligacione pleniori dono, quod est turpius et plus Saracenicum quam prohibere ratione discutere fidem suam.

30 Et quoad illud Gregorii dicitur quod intentionis sue est *c. Explanation of the saying,*
dicere quod fides meritoria viantis non est nisi de virtuti sue *Fides non*
intuitive absconditis. Et ideo dicit *experimentum*: constat *habet meritum;*
etc.

16. || *intuitiva* B f. 224 A. 17. *connotando* C; *convocando* A B. 19. *id* A;
om. B C. 24. *cf*: om. B. 27. *pleniori*; *plri* B; in A C lacuna. 31. *virtuti*
B, *i ex e emendato: virtute* A C.

quidem, ex secundo Posteriorum et secundo Methaphi. [26D] sice, quod ex multis sensibus colligitur memoria et ex multis memoriis experimentum acquiritur. Viator, inquam, non meretur in quantum credit intuitum vel naturaliter demonstratum, sed in quantum humiliter auctoritate divina 5 credit sibi difficile supra sensum; ut Abraham creditit Deo de multitudine seminis, postquam fuit centenarius et Sara nonagenaria; et ideo *reputatum est ei ad iusticiam*, Gen.

Reason does not take away from the merit of antecedent faith, but adds a new merit.

xv. 6. Mereor itaque primo adherendo veritati credite; mereor secundo studendo illam intelligere: et secundus¹⁰ actus meritorius non habet rationem meriti in credendo; sed meritum adhesionis simplicis superaddit edificatorie in inquirendo et merium prime fidei fructuosius confirmando.

* Absit enim quemquam catholicum adeo insanire quod 27A credit, si fidei adventiat humana racio vel experimentum de¹⁵ credito, eo ipso periret meritum fidei precedentis. Tunc enim non diceret Salvator, *Palpate et videte, quoniam spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (Luc. ultimo); nec Salvator dixisset in confirmationem fidei sancti Thome, *Infer digitum tuum huc, et vide manus meas, et mitte manum tuam in latus meum, et noli esse incredulus sed fidelis* (Ioh. ultimo). Et simile ¹ Ioh. i. 1, *Quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostre contrectaverunt de Verbo vite.* Oportet enim fidelem inniti articulis fidei tamquam principiis; sed, plebeis in pura fide quiescentibus, doctores ecclesie debent²⁵ progrediendo mereri sibi et aliis, solvendo instancias sophisticas, que faciunt cathecuminos fluctuare et quibus infideles videntur fidem creditam infirmare, et inveniendo raciones probabiles, quibus instabiles roborentur et constantes in Creatoris sapientia delectentur. Et hec doctrina Anselmi, primo Cur 30 Deus homo, secundo capitulo: *Sicut rectus ordo exigit ut*

^{10.} illam A C: eam B.

^{24.} post enim Bonum inserit.

^{1.} Aristot. Anal. Poster. ii. 19 p. 100; Metaph. i. 1 pp. 980 b, 981 a.

^{17.} Luc. xxiv. 39.

²⁰ Joh. xx. 27.

^{30.} Anselm. Cur Deus homo, i. 2 Op. p. 75 a.

27A] profunda Christiane fidei credamus, priusquam ea presumamus ratione discutere, ita negligencia mihi videtur si postquam confirmati sumus in fide non studemus quod credimus intelligere.

Unde Monologion, primo capitulo, Anshelmus profitetur se **B** velle inniti puris racionibus philosophicis, ad * exemplum beati Augustini, in probando trinitatem divine essencie; quod et facit: *Si quis, inquit, ignorat ea que de Deo credimus, puto si sit vel mediocris ingenii potest sibi sola racione articulos suadere.*

10 Secundo dicitur quod omnis articulus Christiane fidei est ^{2.} Every article of faith is capable of demonstration by some method or another.

demonstrabilis modo suo; utputa vel per deducens ad impossibile vel aliqualiter ostensive. *Aliqualiter* dico, quia que-

dam veritas est solum demonstracione, quia demonstrabilis ab effectu; ut philosophus probat ex motu primi mobilis

15 Deum esse: quedam vero est demonstrabilis demonstracione potissima a priori, sicut mathematicus demonstrat veritates sue sciencie. Patet sic: Omnis articulus fidei est prima veritas

vel secunda; omnis secunda veritas est demonstrabilis ^{Proof of the Trinity by argument from nature.} a priori; ergo conclusio. Minor probatur fideli danti quod

20 non est de Deo demonstrabile quod sit trinus. Contra: pos-

sibile est fidelem post adhesionem dicto articulo pura fide,

quod acquirat ulteriorem noticiam de trinitate anime, de trina-

entis passione, vel effectu naturali consimili. Formet ergo

doctor catholicus talem discursum: Omnis effectus creatus

25 est secundum similitudinem analogam a primo principio ex-

emplatus, sed trinitas anime intellective est effectus creatus,

ergo est a primo principio secundum similitudinem analogam

exemplata; sed nulla similitudo analogia est completa, nisi

30 trinitas prime cause; ergo illa * est ponenda. Suppono

Augustinum fidelem formare istam racionem, assiendo

antecedenti et consequenter adherere conclusioni noticia

supra fidem simplicem ex auditu. Cum ergo omnis discursus

sillogisticus, procedens ex effectibus necessariis concluden-

4. || monog^o B f. 224 B.
suff^o B.

5. ad B: om. A C.

29. suff^o A C

4. Anselm. Monolog. i. p. 4 a.

tibus formaliter suam causam, sit demonstracio ab effectu, [27C] possibilitas autem antecedentis positi non negabitur a fideli; nec superest racio quare ista foret demonstracio, Omne motum movetur ab alio, et mundus movetur sine processu in infinitum inter motorem et motum, ergo est dare primum 5 motorem simpliciter, quin per idem contingere quod talis discursus sit demonstracio ab effectu. Unde pro possibilitate assumpti, vide Augustinum, x. de Trinitate, xxvii: *Hec, inquit, tria, memoria, intelligencia, et voluntas, quoniam non sunt tres vite sed una vita, nec tres mentes sed una mens; consequenter 10 itaque nec tres substanciali sunt, sed una substancialia.* Et sequitur, *Idcirco hec tria sunt unum, quo una vita, una mens, una essentia, et quidquid aliud ad singula dicuntur: eo vero tria, quo ad se invicem singula referuntur.* Et tamen beatus Augustinus non fuit ex fide necessitatus ad ponendum anime trinitatem; nec est 15 verisimile tam sanctum episcopum mendicare ficta mendacia ad fundandum fantastice fidem suam, quod sic credit philosphice senciendum. Nec * dubium de hoc studenti debite D sentenciam Augustini.

Quod autem assumptum principalis argumenti sit evidens in 20 lumine naturali patet doctori catholico ponenti exemplaria in Deo, iuxta que effectus singuli producuntur; ymo in hoc consentit Averois infidelis, xii. Methaphisice; ymo omnes argucie sophistarum que moverent contra trinitatem prime Essentie eque efficaciter moverent contra trinitatem creati spiritus. 25 Patet ergo quod evidencia capi potest ex trinitate creata, ut supra fidem fidelis asseniat trinitati prime Essentie. Et illud declaravi diffuse alias, quomodo non est possibile creatam essenciam sive substanciam per se esse, nisi habeat inclacionem sive appetitum ad propriam existenciam; 30

12. quo B: que AC. In August. quippe verba ita se habent; *Quocirca tria haec eo sunt unum quo, &c.* 13. aliud ad B: a'd ad AC; aliud ad se ipsa August. eo B cum August.: ea AC. 16. mendicare B: mendaciter AC. 23. Averois A: Averois BC. 25. || moverent B f. 224 c.

8. August. de Trin. x. 11 § 18, Opp. 8. 898 D, E.

23. Apparently Averr. in Arist. Metaphys. xii. comm. 18, 36, Arist. Opp. cum Averr. comm. 8 ff. 143 b, 149 b, Venice 1552.

27D] gracia cuius inclinatus vel quiescit in loco proprio, resistit sibi contrario, et agit extrinsecus quidquid agit: et cum non potest expergisci ad eliciendum actum appetendi propriam existenciam, sicut potest appetere nunc quiescere, nunc 5 moveri, secundum quod destituitur a fine suo extrinseco; sequitur quod inseparabiliter et essencialiter appetit suum esse. Et cum impossibile sit quicquam appetere nisi ex noticia precedente, sequitur quod omnis talis substancia habet proporcionalem noticiam naturalem, modo quo primo 10 Phisicorum dicitur, *Magis nota nature minus cognita sensu elicita*, et econtra. Et cum omnis crea ta noticia presupponit potentiam vel sufficienciam sic noscentis, sequitur quod in 28A omni * creata essencia absoluta est dare potentiam vel sufficienciam ad se ipsam noscendum, actuandum, dicendum 15 intrinsece, vel formandum. Et indubie quanto talis potest se noscere vel formare, tanto necessario se cognoscit. Et cum appetitus non potest esse ante cognitum acquisitum, sequitur quod eque ad sufficienciam et noscenciam in ipsa naturaliter quietatur. In substancia autem materiali distinguuntur ista tria satis signanter ab invicem; quia sufficiencia est materia prima, noscencia autem est forma substancialis, et quietacio est unio earum in eadem essencia singulari. Et ex ista ratione convincit Augustinus, Octoginta trium Questionum questione xviii., et sexto Musice xvi., trinitatem increate 25 substancie.

Prima autem et propriissima similitudo possibilis est in spiritu creato angelico vel humano, ubi memoria, que est potencia retinendi cognitum, principiat rationem vel intelli-

11. *elicita* conieci: codd. *elicto*.
24. et 6^a mis^c 16^a trinitatem A²B²C²: lacuna in A^b.

10. Arist. Phys. i. 1 p. 184 a: cf. Thom. Aquin. ad loc., Opp. 2. 1 b, ed. Antwerp 1612.

23. August. de div. Quaest. Ixxxiii. 18: Omne quod est aliud est quo constat, aliud quo discernitur, et aliud quo congruit... Caussam quoque eius [creaturae] trinam esse oportet, qua sit, qua hoc sit, qua sibi amica sit: Opp. 6, 4 G, 5 A.

24. Eiusd. de Musica vi. 17 § 56, Opp. 1. 537 F. 538 A.

genciam abditam de se ipso : et hec secundo simul principiant [28A] complacenciam in se ipso. Si enim terra quietatur quoad locum accidentis situantem, sic quod non potest ultra appetere, quanto magis quecunque essencia quietatur essencialiter in propria bonitate. Nec potest singi quod inter ista non sit aliqua subtilis distinctio, sicut ex ordine causandi satis convin-
citur : nec potest secundo dici quod iste sunt passiones sub-
iecti, cum pure dicant eandem essenciam : nec potest tertio
singi quod sit processus in infinitum in talibus, quia nullum illorum * multiplicatur nisi multiplicata essencia. Et sic B intelligitur illud Ysa. lxvi. 9, *Numquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam?* dicit Dominus ; et illud unius de viginti quattuor philosophis Deum dissidentis per hoc quod est monas monaden gignens et in se ardorem reflectens. Et cum quelibet res dicit se, patet quod forma, verbum, vel diccio est 15 secunda res cuiuscunque essencie. Unde illud Ioh. i., *In principio erat Verbum, etc.*, dicit Augustinus, —, se invenisse in libris Platonis fere sub eisdem verbis usque ad hoc exclusive, *Verbum caro factum est.* Et patet quod theologus potest habere intellectum Trinitatis increase ultra fidem simplicem 20 6. plebeorum. Ulterius, quoad omnes veritates secundas, cum quelibet habet completam causam ex qua infertur formaliter, patet quod, precognita causa ex revelatione vel aliunde, demonstrari poterit talis veritas sillogistice a priori : ut si Deus vult vel ordinat quidquam esse, tunc ipsum est pro suo 25 tempore ; sed Deus ordinat datum effectum esse, esto, quod

Inferences : a.

12. Post illud in B spatium reliquitur vacuum.
B.C. 19. [est B f. 224 D.

14. monaden A: monadē

13. Liber xxiv. Philosophorum i.: Primus dixit, Deus est monas monaden gignens in se reflectens super ardorem : printed from a manuscript at Erfurt (Cod. Amplon. quarto, 151 f. 22) by father H. Denifle, in the Archiv für Litteratur- und Kirchengeschichte des Mittelalters, 2. 427 et seq. (1886). For 'super,' which is absent from Wycliffe's citation, father Denifle emends 'suum.'

17. August. Confess. vii. 9 § 13: Procurasti mihi . . . quosdam Platonicorum libros ex Graeca lingua in Latinam versos, et ibi legi, non quidem his verbis, sed hoc idem omnino multis et multiplicibus suaderi rationibus, quod in principio erat Verbum, &c.: Opp. 1. 138 A 14.

28B] videatur a Paulo in Verbo ; ergo conclusio. Sicut ergo diametralis interposicio terre inter solem et lunam infert, demonstracione propter quid licet in particulari, eclipsim lune ; quanto magis volicio Dei, evidencius cognita et causa adequacior, ⁵ infert demonstrative volitum ab eodem. Tercio patet quod, demonstracione ducente ad impossibile, potest quilibet articulus fidei demonstrari. * Nam quilibet talis revelatus est, vel potest revelari ; et tunc formetur ratio fideli revelationem huiusmodi cognoscenti : ‘ Datus effectus non eveniet et Deus ¹⁰ ‘ hoc revelavit, ergo Deus se ipsum negando mentiri poterit.’ Talibus autem demonstracionibus utitur frequenter apostolus, ut patet ¹ Cor. xv. in probanda resurreccionem.

Tertia veritas est, De omni veritate potest intellectus creatus ^{3. The created intellect can have evidence of all truth,} habere evidenciam in lumine naturali, licet nichil possit ^{a.} cognoscere sine lumine supernaturaliter illustrante : et per consequens nullus articulus fidei est iure inevidens. Evidens quidem proprie participantur intelligitur pro illo quod vis cognitiva extra suam essenciam intuetur ; secundo modo apud modernos accipitur pro cognoscibili ; quod vis cognitiva nata ²⁰ est plene cognoscere, ut veritates fidei abscondite predicanter hodie inevidentes in lumine naturali.

Tunc patet prima pars, primo per hoc quod totum genus ^{a. in the light of nature,} entis, et per consequens veritatis, est obiectum creati spiritus, quia aliter non haberet unde cogitare poterit quod aliqua ²⁵ veritas foret inevidens ; sicut sensus non habet unde credat aliquod genus sensibilis fore sibi incognitum. Secundo videtur ex hoc quod prima veritas est cognoscibilis maxime difficulter (ut secundo Methaphisice), ratione excellencie et elongacionis a noticia sensitiva. Cum ergo ipsa sit ³⁰ clare intuibilis, ut patet ex ratione beatitudinis, sequitur **D** * evidencius quod quelibet veritas citra ipsam. Tercio ex hoc quod Deus nimis desiceret, ordinando quod rationalis creature ad similitudinem sui facta laudaret ipsum in sua

^{2.} demonstracione AC : demonstrationem B. ^{5.} infert AC : inferret B.
^{12.} In B post resurreccionem est lacuna. ^{16.} iure AC : mere B. ^{20.} plene
 AC : plane B. ^{25.} inevidens B C : inevidentes A.

28. Arist. Metaph. ii. 1 p. 996 a.

fabrica, si non totus eius ambitus esset cognoscibilis ab [28D] eadem, quia plenius tunc laudaret; nec vim cognitivam aliam oporteret producere, cum intellectus immaterialis per nullam differenciam ad cognoscibile aliquod sit contractus, eo quod bonum cognoscit et appetit sub ratione summe analoga.⁵ Et constat quod confusa noticia est quasi materialis disposicio ad distinctam. Unde secundum artem divisionis devenimus per confusam noticiam ad distinctam, eciam de quocunque noscibili; ut patet per divisionem entis in suas species. Ideo signanter dicit philosophus, tertio de Anima ix., quod ipsa ¹⁰ est quodammodo omnia.

^{5.} albeit it can know nothing except it be enlightened by supernatural light.

Secunda pars patet ex hoc quod anima nichil potest cognoscere nisi ad hoc a Deo specialiter moveatur, ut hic supponitur; et cum ipse non potest nisi supernaturaliter agere, sequitur concludendum. Quod si alicubi sit lumen infusum quod ¹⁵ sit illustratio creature, constat quod non est spiritum creatum expurgisci a Deo ad aliquid cognoscendum nisi de quanto illustraverit cognoscentem. Illustratio quidem vel illuminatio non est substancia, sed per lumen increatum manifestacio prius absconditi. Et in illa sunt tot gradus generum, quot ²⁰ sunt modi generales vel individui quibus * spiritus creatus ^{20A} potest aliquid evidere. Ille ergo qui *solem suum facit oriri super iustos et iniustos* utrosque irradiat, sed differenter ad fines varios secundum exigenciam pulchritudinis universi. Quamvis itaque nemo potest vivere sine fide infusa actu vel ²⁵ habitu, Christianus tamen credendo articulos fidei de Christo dicitur autonomatice habere lumen fidei, ut meritorie sit fidelis. Et propter talē excellētiā dicunt nostri nimis improvide quod homo potest consentire primo principio et aliis conclusionib⁹ sine lumine fidei supernaturaliter infuso.³⁰ Sed contradicunt apostolus et invincibile argumentum. Nam secundum apostolum, 2 Cor. iii. 5, *Non sumus sufficiētes cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed omnis sufficiētia*

2. *vim A C; una B.*

8. *ecciam B f. 225 A.*

32. *2 Cor.: Cor. B.*

10. Arist. de Anima, iii. 8 p. 431 b.

22. Matth. v. 45.

20A] *nosta ex Deo est.* Insuper si nulla potest fieri naturalis accio sine Deo previe concurrente, quanto magis concurreret tanquam intellectus agens in quolibet actu sue ymaginis. Sive ergo ex Scripturarum scrutinio, sive ex communicacione sonora cum fide digno, sive ex disputacione scolastica, sive ex oracione vel operacione meritoria, sive ex mirabilium sensacione vel quacunque alia creature causacione, fides acquiritur; semper oportet primo et ultimo Magistrum primum concurrere et tangendo animam immediate ad quemlibet actum suum per se et proprie docere infundendo disciplinam quamlibet acquisitam.

Et hinc actus fidei sumitur tam multipliciter in loqueliis: ^{4. The act of}
B * ut nunc pro primo actu adhesionis cuilibet veritati; nunc ^{faith is under-}
 pro adhesione veritati catholice a virtute intuitiva absconde; ^{stood in many}
15 tercio pro actu evidenter credendi quamcunque topicam veritatem (ut primo Topicorum Boecii, ii., *Argumentum est racio rei dubie faciens fidem*); quarto vero contrahitur ad veracem assercionem viantis quoad actus polliticos, et habituatum ad taliter asserendum absque duplicitate *fidelem*
20 dicimus. Et hii secundum Tulium in deposicionibus sunt testes fundantes iusticiam, cum sentencia testium deposita sit minor premissa in sillogismo iudicis; et proporcionaliter de habitibus est dicendum. Unde, sicut error prime fidei interimeret omnem speculativam scienciam, sic error secunde fidei
25 tolleret omnem veram religionem. Quis, queso, decertaret in aliquo promereri, nisi crederet Deum esse tam bonorum quam malorum actuum equissimum premii redditorem? Ideo dicit apostolus ad Hebr. xi. 6, *Sine fide impossibile est quemquam placere Deo; accedentem ad Dcum credere oportet quia est, et quod remunerator bonorum sit.* Et indubie defectus

2. concurreceret A C: concurreret B.
23. ||interimcret B f. 225 B.

19. habituatum A C: habituatus B.
30. defectus B: effectus A C.

12. Cf. supra, p. 77.

16. Cic. Topic. i. 2: Argumentum autem rationem quae rei dubiae faciat fidem; quoted repeatedly by Boeth. in Topic. Cic. comm. i. pp. 762 et seqq., ed. Basle, 1570.

20. Tulium; perhaps Cic. Topic. xx., &c.

quarte fidei est, ut plurimum, causa defectus civilis iusticie [20B] destruendo rempublicam. Unde sicut ex fide credita vivit quelibet creatura vitalis (iuxta illud apostoli Act. xvii. 28, *In ipso vivimus, movemur, et sumus*), sic ex fide triplici derivata vivunt, secundum vitam triplicem, speculativi,⁵ politici, et fideles. Ideo dicitur Abakuk ii. 4, et allegat apostolus * Rom. i. 17, quod *iustus ex fide vivit*. Fides enim c est primus actus iustificans; nec facit vim differencie, sive a Deo pure infundatur, sive ex auditu vel creature iuvamine acquiratur, quia certum est quod parentes oracione vel¹⁰ sacramenti ministerio possunt suis natis mereri dispositionem quod facilius adulti consenciant legi Christi. Et quot sunt sciencie tot sunt fides.

*Illustration
from the law-
giving of Moses.*

Et hinc propter fidei necessitatem ordinavit Deus peculiari populo Moysem legislatorem ydoneum, cui ex miraculis rationabiliter darent fidem. *Quis, inquit Augustinus, in Questionibus Veteris et Nove Legis iii., non crederet ei, cuius tanta signa in rebus gestis existarent?* Unde credo quod sancta conversacio, miraculorum operacio, et constans ac humilis iniuriarum perpessio foret argumentum efficacius²⁰ infideli quam disputaciones scolastice, quibus insistimus vel propter proterviam negando principia, vel propter inevitabili predicti ex vita contraria in effectu, vel propter ruditatem et incapacitatem in animo convertendi. Ideo dicit Scotus, super distinccione ii. primi Sentenciarum Lum-²⁵

3. *xviii.* : 7° A C : lacuna in B. 19. *sancta* B : *facta* A C. *operacio* B : *opera* A C.

16. Pseudo-August. Quaest. Vet. et Nov. Test. iii, Opp. 3 (2) app. 43 G.

25. Joh. Duns Scot. in Sentent. i. dist. ii. qu. 3 : Populus Iudaicus fuit rufus et pronus ad idolatriam : ideo indiguit instrui per leges de unitate Dei, licet per rationem naturalem poterat demonstrari . . . Hila etiam quae possunt demonstrari utile est communitati tradi per viam auctoritatis, et propter negligentiam communitatis in inquirendo veritatem, et propter impotentiam intellectus, et propter errores inquirentium per demonstrationem, quia veritatibus suis multa falsa permiscent, ut dicit Aug. 18, *de civitate Dei*, et ideo quia simplices sequentes tales demonstrationes bene possent dubitare cui esset assentendum. Ideo tuta est via et facilis et communis, auctoritas certa quae non potest fallere nec falli : Opp. 5 (1) 294 et seqq. Lyons 1639

29C] bardi, quia quatuor sunt cause quare Deus dedit Israelitis legislatorem, communicantem Scripturam tanquam authenticum et legale, licet magna pars eius ratione naturali poterit demonstrari: prima, *propter populi negligenciam circa inquisitionem veritatis*, circa sensibilia ut plurimum * occupati; secunda, *propter intellectus plebeorum impotenciam*, que non sufficeret debite capere rationem; tercua, *propter errores inquirencium, quia multa falsa et ambigua miscent veris, ut dicit Augustinus, xviii de Civitate Dei, 40*; et quarta causa, propter excellenciam Auctoris dignificantis multipliciter legem suam. Omnes enim natura consencidunt quod apud Deum residet auctoritas infallibilis, monicio summe rationabilis, et premiatio plus utilis observanti; unde et nos docemur in Novo Testamento, quidquid fecerimus, *in nomine Domini* illud efficere. Plus enim dubitaretur a simplici de conclusione quantumlibet philosophica, eciam potissime demonstrata, quam de difficilimo articulo fidei, docto sub auctoritate ecclesie, sponse Christi. Nam unam parvipendens vix corticem sensus concipiet, et per aliam doctam finaliter exponeret se ad mortem. Inter omnes siquidem loquentes videtur michi quod moderni magis exorbitant qui ponunt lumen fidei tanquam contrarium, confundere que videmus in lumine naturali. Econtra equidem est dicendum quod lumen supernaturale est forma perfectiva luminis naturalis, que ordinata sunt ordinate concurrere ad perficiendum noticiam quam homo non sufficit attingere ex puro lumine naturali; et sic indispositioni privative opponitur quam incurrimus ex peccato, et illa ignorancia non lux sed tenebra est dicenda.

^{2.} *communicantem*: codd. *communem*. ^{7.} *tercia* B: *tercio* A.C. ^{8.} *quia*: codd. *que*. ^{9.} *40°* B: *4°* A.C. ^{18.} || *vix* B f. 225 c. ^{19.} *aliam doctam* A.C.; *alia docta* B. ^{22.} *lumen* B: *terminum* A.C. ^{29.} Ad finem capituli in B haec addita sunt: *v. veliky patek* (i. e. in Paracœue.)

^{9.} August. de Civit. Dei xviii. 40, 41, Opp. 7. 522 et seqq.

^{14.} Col. iii. 17.

* CAPITULUM XII.

[30A]

SECOND OBJEC- SECUNDO instatur per hoc quod ‘eque in Deo est esse intel-
TION: ‘God is created.’ ‘ligibile distinctum ab esse existere, sicut in aliqua creatura;
‘ergo, cum Deus adintra producitur, sequitur quod ab esse
‘intelligibili; et per consequens creatur. Assumptum videtur 5
(i) ‘tripliciter: primo per hoc quod sustineri potest sine repug-
(ii) ‘nancia quod nullus Deus sit, licet possit intelligi; secundo
‘per hoc quod eque videtur Deum, sicut aliquid aliud, habere
(iii) ‘esse intelligibile in intelligencia creature; et tertio per hoc
‘quod potentia Filii, et per consequens eius intelligibilitas pre- 10
‘redit in Patre suam existenciam.’

Answer. Ad istud dicitur quod assumptum est impossibile ad sensum
quem faceret pertinenter, scilicet, quod differt Deum esse
actualiter et ipsum posse esse. Tunc enim oporteret dare
causam priorem, in qua fundetur Dei possibilitas prior actu; 15
et tunc indubie ens esset contractius potentia precedente.
Primum ergo esse est Deus, a quo dependet esse creatum
analogum, potencie eque amplum: et ita, si Deus potest esse,
ipse est; quod de sua essentia solum tenet: et per conse-
quens, cum absolute necessario potest esse, sequitur quod 20
absolute necessario sit in actu.

i. It cannot be maintained that there is no God.

Per hoc ad primum dicitur quod nullus protervus sustinere
potest quod nullus Deus sit, sicut nec intelligere, nec animo
cogitare: sed signa cogitat, quorum signata intelligit et
modo suo ficte conponit; ratione quorum, mixtum significa- 25
tive et materialiter cogitando, dicitur ad sensum equivocum
quod creatura cogitat Deum non esse, vel aliqualiter, qualiter
nichil penitus * potest esse. Et ad exprimendum illam com- B
mixtam materialitatem signorum utor ego hoc adverbio *sic*,
ut intelligo ‘Sic Deus non est,’ quia intelligo Deum et ens 30
analogum negative, consequenterque compono modo quo
Deus non potest componere. Sed loquendo pure de intel-
lecto vel cognito adextra, solum quod est potest intelligi; et sic

30B] intelligitur quod signum significat quod vel qualiter impossible foret esse. Equivocatur enim in signis ad illum sensum quod signum significat ens vel encia, dando modo, ut puta, montem aureum, Deum, vel aliud assignandum conponendo vel dividendo, sic, Aggregatum ex terra et lapidibus est aurum, Deus non est; et sic de ceteris impossibilibus quibuscunque. Non enim est impossibilitas extra signa. Ideo, conponendo quod impossibile est Deum non esse nullum ens, nego posse esse; sed Deum vere assero necessario esse: et sic quando 10 demonstro sic, 'Non potest esse quod Deus sit ternus,' (sicut commentator, xii. Methaphisice commento, 39); vel aliter, qualiter alius hereticus impossibiliter opinatur, demonstro Deum vel aliud positivum, et superaddo modum concipiendi erroneum cui non est possibile cognitum coe- 15 quari, et de toto facio demonstracionem connotando quod conceptum sit veritas adequata. Et sic utrobique demonstratur, signatur, et apprehenditur pure veritas in quolibet opere intellectus; sed modus conponendi facilitates c * vel defectum correspondie adequati signati inexistere signo vero: et ita est signum verum de quanto est creatura que scitur existere, et est falsum de quanto ab intellectu creato fictie concipitur sine correspondencia signabilis adequati.

Nec oportet timere concedere quod idem signum sit verum ^{b. The same sign is at once true and false.} et falsum, ut docet Augustinus secundo Soliloquiorum, quinto 25 capitulo. Nam sicut eadem creatura est bonum et malum, cum nec malicia nec bonitas esse poterit nisi in creatura defectibili sit fundata, sic de falsitate debemus accipere. Unde sicut turpitudo originatur ex defectu creature rationalis

10. *deus sit A C: deus non sit B.* 13. *¶ positivum B f. 225 D.* 16. *conceptum A C: conceptui B.* 20, 23. *verum A C: v^m B.* 28. *originatur B: ordinatur A C.*

11. Averr. in Arist. Metaph. xii. comm. 39: Est igitur unus Deus sapiens: et hoc putaverunt antiqui trinitatem in Deo in substantia, et voluerunt evadere per hoc et dicere quia fuit trinus et unus Deus, et nescierunt evadere; quia, cum substantia fuerit numerata, congregatum erit unum per unam intentionem additam congregato: Arist. Opp. 8 f. 151 C, 1552.

24. August. Soliloq. ii. 9 § 18, Opp. 1, 376.

^{a.} Falsehood arises from the mode of combining statements.

pulcras Dei creaturas indebite applicantis, sic falsitas ex turba [30c] fantasmatum, in quibus quiescit animus fatigatus, ut patet in De vera Religione xlix. Et patet quod si chimera intelligitur, tunc aliquo demonstrato hoc intelligitur, et hoc est chimera; et ita de aliis: non sic quod quidlibet signat in- 5 differenter quidlibet, sicut dicunt hii qui addunt talem minorum, ‘et hoc est intelligibile esse chimera’ ad indefinitam huiusmodi expositorie inferendam. Nec est credendum a sano capite quod creatura quidquam adextra signatum vel signum intelligit. Aliter enim nesciret quam vane sunt cogi- 10 taciones hominum, contra psalmistam, Psalmo —, *Dominus scit cogitationes hominum quoniam vane sunt*. Sed dicentes oppositum laborant in equivocatione * signorum, quod homo D intelligit signa pro suis signatis, componitque fantasticē, modo quo Deus non potest cognoscere; et sic sub uno involucro 15 telligunt res extra signa pro quibus est composicio et actus anime: sicut intelligit Anshelmus et alii concedentes quod insipiens dicit vel cogitat Deum non esse, quod hereticus dicit pertinaciterque defendit nullum principium esse terminum, et sic de multis impossibilibus cogitatis. Sic enim 20 loquitur ad sensum expositum.

c. Man can think nothing except God first think it. Quo sensu notato, ne laboremus in equivocis, patet quod nec vians nec beatus potest quidquam cogitare nisi quod pre-cogitat Deus; et cum ipse nihil cogitat nisi quod scit vel cognoscit, et quod in quantum huiusmodi habet esse, patet quod 25 nec aliqua creatura. Simus itaque infra limites entis cum Deo, et tunc possumus sustinere quod ens, id est, res que est (ut loquitur philosophus, primo Phisicorum), sit communissimum; et ita iuxta antiquam grammaticam si nominatum est intelligibile, tunc est res que potest intelligi, et sic de antiquis rudi- 30

7. *et om. B.*
sic A C.

12. *quoniam vane sunt:* B. etc.
29. *est A C: sit B.*

17. *sicut B: et*

3. August. de ver. Relig. xlix. §§ 95, 96, Opp. 1. 782: cf. cap. llii.
§ 102 p. 784.

11. Psalm xcliiii. 11.

17. Anselm. Proslog. ii., Opp. 30 b.

28. Arist. Phys. i. 2. 3.

30D] mentis efficacibus cum antiquis doctoribus et Scriptura. Quod si sophista pompat se scire contenciose defendere, tamquam possibile, quod Deus non sit, sed quod cum hoc possit intelligi, dicatur sibi cum apostolo (1 Cor. xi. 16), ‘*Si quis taliter contenciosus est, nos talem consuetudinem non habemus, sicut nec ecclesia Dei:*’ et credamus Augustino, secundo Soliloquiorum capitulo ii., quod veritas est tante constancie quod 31A sequitur * ex utraque parte contradiccionis ut declarat Anselmus in De Veritate primo capitulo. Et patet quod sensus 10 antique logice sit necessarius, quod sicud absolute necessarium sequitur ad quodlibet, sic ex impossibili sequitur quidlibet; et indubie utrobique satis formaliter. Nam nullus rectilogus plus requirit de bonitate conditionalis huiusmodi, ‘*Si nichil potest esse, tunc Deus est,*’ nisi quod non possit esse quod 15 nichil potest esse nisi Deus sit. Et examinando hoc ponit logicus oppositum, scilicet, quod ita sit quod nichil possit esse, et cum hoc quod nullus Deus sit; et contradicco statim instat. Et per idem, dato pro absolute necessario quod 20 omne ens intelligitur, quia aliter oporteret dare quod possit esse quod aliqualiter est, cum hoc quod aliquod ens non intelligitur; et ita cum sit possibile aliquid ens non intelligi, non est absolute necessarium omne ens intelligi, quod est datum: et sic generaliter est arguendum.

Ad secundum argumentum dicitur quod esse intelligibile 2. The *esse intelligibile* and *esse actuale* are cuiuscumque, cum sit absolute necessarium, est ubique, et per consequens a nullo intellectu creato causatur, vel alicui creature inexistit ut eius causatum, sed solum intellectui increato:

Deus ergo sicut habet esse summe possibile, sic et summe intelligibile, sed non distinctum ab eius esse actuali, sicut nec 30 aliqua persona divina. Patet sic: Quam primo est essentia divina, est existencia trium personarum; sed eque primo cum esse intelligibili vel possibili est essentia divina, ergo et 35 B existere personarum. Minor patet eo * quod aliter foret natu-

4. 1 Cor.: codd. 2^a Cor. 6. || credamus B f. 226 A. 9. quod A C: quod (i.e. quomodo) B. 33. Minor (Mior) A; Maior B: M^o C.

6. August. Soliloq. ii. 5 § 8, Opp. 1. 372.

8. Anselm. de Verit. i, ii, Opp. 109 seq.

^{a.} There is no natural order of priority among the essences and persons in the Godhead.

ralis prioritas inter divinam essenciam et personam, cum [31B] essencia non possit preesse origine nisi personam produceret: quod negatur, cum tunc eque produceret Patrem, sic^{*} essent quattuor persone divine (ut abbas Ioachim arguebat). Et patet deduccio eo quod gignere est actus suppositi, quod non 5 competit nature communi formaliter, ut hic supponitur: patet ergo quod natura divina nulla suarum personarum est aliquo modo prior. Et ex isto patet solucio ad istam instanciam, Pater est prior Verbo, quia origine (ut dicit Augustinus), et quam primo Pater est, natura divina est; ergo natura divina 10 est prior Verbo. Peccat deduccio eo quod oportet equivocare in ‘priori,’ intelligendo in maiori prius origine et in minori nature primitatem, quia in paritate gradus originis cum Patre non potest poni divina essencia nisi posset originare personam adintrā. 15

- Et si queritur utrum pro illo gradu prioritatis originis Pater
- i. sit pater, constat quod sic; quia Pater, cum non per accidens sit pater, eque primo sicut est, est pater; nec prius aut posterius est essencia quam pater; et eque primo, quia natura eque primo, sicut Pater est pater, est Verbum filius, licet non 20
 - ii. eque primo origine. Et si queratur ulterius quid est Pater pro illo priori originis, utrum pro illo sit essencia vel intelligens Filium, et sic intelligibile Filii precederet suum existere; dicitur quod pro illo priori non est essencia nec quid, sed pro illo priori est Pater causa et origo Filii, et nec pro illo priori 25 * intelligit, ignorat, cogitat, aut vult Filium, sed omnia ita agit C
 - iii. eque primo natura cum Filio. Quod si tertio queritur utrum instans paternitatis nature et instans primitatis nature et instans primitatis originis omnino sint paria, dicitur quod gradus primitatum propter disparitatem rationum non sunt formaliter 30 comparabiles: essencialiter autem primitas est eadem. Et ita sicut Pater extra accidentaliter pro gradu prioritatis est

^{12.} in minori A.C.: minori B. ^{26.} || sed B.f. 226 n. ^{28.} primitatis B.; paternitatis A.C. ^{31.} primitas B; paternitas A.C. ^{32.} gradu B; gracia A.C.

4. The inference was charged by Joachim against Peter Lombard's doctrine. See Conc. Later. 1215 cap. ii., Mansi 22, 982 seq.

9. Cf. August. contra Maximin. ii. 18 § 4. Opp. 8. 718 B.

31C] pater, pro quo gradu non est essencia ; sic Pater in divinis pro instanti originis est, pro quo est pater, sed differenter, quia nec prius nec posterius est essencia quam est pater.

Nec sunt tres cause, tres veritates, aut tria principia, sed ^{b.} No person in the Godhead is a prior cause than the others. **5** unica causa simplicissima que causat causatum quodlibet positivum : et sic tria sunt duo, quia Spiritus sanctus et eius commune principium ; et eadem tria sunt unicum, quia unica simplicissima essencia. Et sic non plures quam due res sunt Deus, licet plures quam due persone sunt Deus : nec pater **10** est prior causa quam Filius, cum sit omnis causa que adintra est filius, licet prius causet quam Filius ; prius quidem causat Filium, quam ipse vel Filius sunt unicum principium Spiritus sancti. Et sic tota Trinitas eque primo causat raciones exemplares, sicut et eque primo causat res adextra. Et per **15** consequens nulla persona divina est prior causa quam reliqua, cum omnis persona divina sit omnis causa que reliqua, **D** licet utraque* prior persona sit prior origine, sicut prius causat quam persona posterior. Unde quidam logici dicunt quod Pater non est prius sed prior quam Filius, quia adverbium vel **20** neutrum genus dicit prioritatem nature. Nec sequitur, ‘Si ‘Pater est prior quam Filius, ergo est prius quam filius est ‘Deus :’ quia consequens limitat ad prioritatem nature, et antecedens verificatur pro prioritate originis ; que nisi esset prioritas, non constitueret Patrem esse primam personam. **25** Nec implicat hec, Pater est prior Filio, quod prius sit principium originans quam Filius, quia eque primo sunt una origo Spiritus sancti ; sed satis est quod originet filium. Nec sequitur, ‘si pro illo priori sit esse, quia originacio, quod ‘Pater pro illo priori sit esse,’ quia Pater non ut Pater est **30** essencia vel aliquid. Et sic in Deo esse vel adesse et essencia distinguntur, quia relacio ac personalitas ratione distinguuntur ab essencia. Sed non est dare esse in Deo vel creatura que non sit essencia ; ymo, in Deo non est dare essenciam natura priorem supposito, sicut tamen est in qualibet indivi-

t., *gradu* B : *gracia* (*grā*) A C. *essencia* B : *econtra* (*ēkōntrā*) A C. **4.** *sunt* B C : *sunt* A. **21.** *ergo est prius* A C : *est igitur prior* B.

dua creatura. Et ita, facta exclusione alietatis essencie, tan- [31D] tum Pater est Deus, sicut omnis Deus est Pater. Facta autem exclusione alietatis personae, tunc correspondent isti universaliter, Omnis persona divina est Pater.

c. Rule touching
exclusives and
exceptives.

Each person in
the Godhead is
communicable to
the three persons.

Unde regula Augustini est, sexto de Trinitate, capitulo viii., 5 quod quandocumque in Scriptura sacra nominatur una persona, eciam * cum exclusione vel exceptione quoad predi- 32 A catum quod cuiilibet est commune, cointelligenda est que- libet earundem, cum quilibet sit indivisibiliter eadem essencia; ut Ioh. xvii. 3: *Hec est vita eterna, ut cognoscant te, solum 10 verum Deum*, non excluditur Spiritus sanctus, cum non sit aliud a Patre. Et sic de illo Ioh. xiv. 6, *Nemo venit ad Patrem nisi per me*, subaudiendum est, nisi veniat per es- senciam que sum ego vel nisi per me veniat. Et Mat. xi. 27, *Nemo novit Patrem nisi Filius et cui voluerit Filius revelare.*¹⁵ Nichil enim potest persona divina comprehendere nisi fuerit natura divina, vel ab ipsa specialiter illustratum. Et sic gene- raliter, ubi fit mencio de una persona divina cointelligenda est quilibet, si permiserit predicatum; ut Ioh. i., non fit mencio explicita de Spiritu sancto, sicut nec de Filio, Ioh. — in pro- 20 cessione Spiritus sancti; et tamen cointelligendi sunt neces- sario, ut patet ex rationibus et collacionibus Scripturarum. Quandoque autem fit exclusio personalis, ut Tantum Filius incarnatur. Et istam oportet theologum annotare, sicut et differenciam terminorum. Aliud quidem dicit distinctionem 25 essencie, et aliquid (quod dicitur quasi *aliud quid*) dicit substanciam designati; et ens cum ceteris analogis est com- mune. Unde bene sequitur, Ista natura est Pater, et ista eadem est Filius; ergo illud quod est Pater est Filius. Sequi- tur eciam, Omnis natura divina est communicabilis tribus 30 * personis; omnis persona divina est natura divina; ergo B omnis persona divina est communicabile vel essencia com- municabilis tribus personis. Et ita in secundo modo prime figure: Nulla natura divina est incomunicabilis; quilibet

15. || Et B. f. 226c.

5. August. de Trin. vi. 9 §. 10, Opp. 8. 849.

21. Ioh. xv. 26.

32B] persona divina est natura divina; ergo nulla persona divina est natura incommunicabilis. Unde hec, Nulla essentia divina est incommunicabilis, debet sic converti: Nulla natura incommunicabilis est essentia divina. Unde isti termini, res 5 communicabilis et res incommunicabilis, non sunt opposita, cum de eadem simplicissima essentia predicanter.

Et sic de exclusivis ac exceptivis oportet diligenter attendere quod fiat proportionalis et debita supposicio terminorum: ut, sic dicto, Nulla essentia generat, debet esse talis conversio, 10 Nulla natura generans est essentia. Et hec, Omne Verbum divinum est Deitas, habebit huiusmodi exclusivam, Tantum persona que est Deitas est Verbum divinum, cum natura humana sit Verbum divinum. Hec etiam est falsa, ‘Omnis ‘Deus est corporeus et mortal is,’ sive subiectum distribuatur 15 pro essentia vel persona: unde hec est sua exclusiva, Tantum res corporea est Deus; et hec est sua contradictoria, Aliqua res que est Deus non est corporea. Unde hec, Omnis Deus est Filius, habet duplum sensum equivocum: nam sensus in quo est distribucio pro persona est impossibilis, habens hoc con- 20 tradictorium, Aliqua persona divina non est Filius; unde et hanc exclusivam, Tantum Filius est persona divina: facta autem distribucione pro essentia generabitur sensus verus; cum contradicit hec, Aliqua natura divina non est Filius; et ita convertitur, Tantum natura divina est Filius. 25 C* Unde falsum est quod nichil est immobile, cum natura divina sit omnino immobilis; et per consequens non omnis res est mobilis, licet quidquid est sit mobile, cum natura divina sit suppositum quod movetur. Ex quo patet quod non sequitur, Quidquid nunc est est immobile, ergo nichil est 30 mobile, posito quod Filius sit incarnandus et demonstretur mensura pro qua solus Deus est. Sic ergo contingit exercitatum logicum in materia de universalibus et de formis evadere argumenta sophistica istius materie in puro lumine naturali. Et contenciosa variacio stat in verbis: et unus con-

20. *Verba unde et hanc exclusivam usque ad Tantum natura divina est Filius,*
quae in A C prorsus omissa sunt, ex B supplevi. 31. *mensura B: persona A C.*
Ex exercitatum B f. 226 d.

cedit quod omnis Deus generat Deum, quia Pater, qui est [32C] omnis Deus; alius autem dicit quod non omnis Deus generat Deum, quia Verbum, quod est aliquis Deus: et sic videtur michi probabile quod, quandocunque dicitur *omnis Deus*, sit distribucio pro persona; et sic, licet tantum sit unus Deus,⁵ non tamen omnis Deus est genitus, quia persona alia quam persona genita est Deus.

3. The Potential
being of the
Word does not
precede his
actual existence.

Et ex istis patet responsio ad tertium. Nam potencia vel possibilis Verbi Dei non precederet ipsum Verbum nisi Pater posset esse pro instanti nature pro quo non esset pater¹⁰ vel filius; quod cum sit impossibile, patet quod non distinguitur potencia personae divine ab eius essentia actuali.

a. Meanings of
potentia.

Potencia autem quandoque sumitur pro potentia increata;

i. increase, a. et tunc vel essencialiter, ut convenit communiter Trinitati;

b. vel secundo personaliter pro Patre; vel tertio relative pro¹⁵

y. posse Dei,* quo potest creaturam ad extra producere (et secundum illam dicitur Deus *omnipotens*, quia omnem creaturam potest efficere nec ab aliqua tali potencia potest Deus

s. exceedere); quarto accipitur pro posse creabilis quod ydealiter correspondet divine potencie. Et hec quattuor sunt absolute²⁰

ii. created, necessaria. Secundo principaliter accipitur pro creata po-

a. tencia quater sicut prius. Primo modo pro substancia creature

b. secundum quam potest producere actum suum; secundo pro prima re create substancia, ut in natura rationali memoria,

y. et in corpore inanimato materia; tertio pro qualitate de²⁵

s. secunda specie qualitatis; et quarto pro sufficiencia creature.

Potencia ergo Filii intransitive est Filius non habens naturam priorem in qua fundari poterit. Et patet solucio.

6. The creature
is being only by
participation,
but the Creator
with out partici-
pation.

Ex istis evidenter poterit apparere quomodo omnis creatura est ens solum participative; Creator autem sine participatione³⁰ vel communione distincte essentie. Patet tripliciter, primo

i. ex hoc quod omnis individua creatura est ens secundum participationem sui creati generis, cuius est pars subiectiva; et genus est creatura sibi et aliis impertitum: Deus autem,

R. Et om. B.
z. ex hoc addidi

10. posset B; possit A C

31. distincta B; distincte A C.

32D] cum sit superior omni genere et quantumlibet distans a qualibet creatura, non sic participat quodvis genus. Secundo ^{ii.} patet idem ex hoc quod omnis creatura habet partem suam de universitate formarum exemplarium; et ab illa ydea sibi ⁵ propria habet formaliter esse suum: Deus autem non habet ydeam, cum esse suum intelligibile non precedit suam existen-
 33A ciam actualem sed prioritate * originis est prior qualibet forma ydealis. Tercio ex hoc quod quelibet creatura componens ^{iii.} cum alia constituit magis bonum, cum vel sit pars finite boni ¹⁰ vel ex partibus integratum; Deus autem est essentia summe simplex, immensurabiliter excedens in entitate, veritate, bonitate, et positivis ceteris universum: ut si esset natura corporea infinita simpliciter quaquaversum, non esset possibile quidquam in magnitudine ipsam excedere, sed oporteret omne ¹⁵ aliud corpus magnum ipsius participare tanquam finalis principii; correspondenter quodammodo intelligitur quod Deus virtualiter sit immensus et quod nulla creatura potest in magnitudine virtutis sibi equiparari vel commensurabiliter comparari, nec habere bonitatem aliquam vel veritatem nisi ²⁰ de quanto eius ratione participat. Et sicut corporeum infinitum non sineret coexistere sibi contrarium (ex primo Phisicorum), sic nec virtus vel bonitas prime essentie, cum omne positivum emanat ab ipso. Et cum solum in esse convenit equivoce cum creatis essentie, quia non potest aliud ²⁵ esse oppositum, patet quod nullum ens sinit opponi sibi formaliter in tantum quod defectus creaturarum rationalium, quibus deficiunt a servicio sibi debito, non posset sinere nisi exinde bonum eliceret. Vide itaque in ambitu entis analogi utrum unum sub ratione qua ens est alteri opponitur, et ^B constat quod * non, quia ut sic omne ens convenit cuicunque. Ydeo secundum doctrinam Aristotelis oportet opposita habere rationem sub genere, ut calidum frigidum, et sibi similia; Deus autem supra omne genus non potest rationem talem suscipere;

2. *quodvis A C: quamvis B.* 13. *asset B: est A C.* 16. *|| quod deus B f. 227 A.*
 21. *coexistere B: consistere A C.* 30. *ut B: om. A C.* 31. *oportet om. B.*

21. Arist. Phys. i. 4 (?).

31. Cf. ibid. i. 5, 6.

ideo, cum non potest cogitari quidquam opponi sub ratione [33B] analogia nisi fabulando non ens contradicere enti vero . . . Sed constat quod Deus non potest sinere simpliciter non ens esse. Contradiccio enim solummodo est in signis. Et ideo signanter Exod. iii. 14 dicit Moysi, *Ego sum qui sum.* Ait, Sic dices filiis Israel: *Qui est misit me ad vos.* Et sequitur, *Hoc nomen mihi est in eternum, et hoc memoriale meum in generacione et generacionem.* Et sic pure presens, quod est simplex eternitas, est nomen Domini thetragramathon, et per consequens divina essencia; quod nomen non sufficimus hic 10 pure concipere.

c. The sinner as such is no being,

but a lack of being

because deficient in truth.

Quod autem veritas dicit peccatum et peccatorem esse, in quantum huiusmodi, contra eum; patet quod hoc non est opposizione completa sed secundum quid; dum peccator, in quantum huiusmodi, non sit ens vel veritas, sed defectus.¹⁵ Veritas enim est adequacio sermonis ad rem quam quomodo-libet representat. Unde cum summa adequacio sit sermonis divini ad suum dicens, patet quod ibi est summa et prima veritas, iuxta illud Iohannis xiv. 6, *Ego sum via, veritas, et vita.* Quilibet enim creatura est veritas de quanto se adequate habet, ut dicitur, in ydea, quod si deficit, * tunc peccatum vel defectus est falsitas propter carenciam exemplaris; et sic omne peccatum est falsitas, et econtra. Falsitas autem naturalis est in intellectu errante et non formaliter in re extra: falsitas autem moris est in affectu, dum sic, peccatum 25 vel defectus alicuius, quod dicit naturaliter se debere, et per consequens defectiva inequacio ad exemplar. Et hinc secundum Anshelnum in De Similitudinibus, omnis peccator est mendax vel propter duplicitatem inter verbum oris aut operis ad verbum mentis vel propter discrepanciam dicencie 30 naturalis ad vitam. Cum enim quilibet mens creata dicit naturaliter se ad ymaginem Dei factam et debere servare

8. sic A C: sic est B.

26. dicit B: dicitur A C.

2. The conclusion of the syllogism is wanting in the manuscripts.

29. Pseudo-Anselm. (vel Eadmer.) de Simil. cxxx, Eadmer. Opp. 180, ed. G. Gerberon. alt. Paris, 1721, folio.

33C] Dei similitudinem, iusticiam partes ymaginis accidentaliter informantem, patet quod defectus huius similitudinis est pes-sima falsitas et peccatum, quia caret ratione exemplari in Deo, qui eternaliter dicit omnia. Unde dyabolus, primus mendax, semper defuit a veritate perpetua quam debuit habuisse, ut ostendit Augustinus undecimo super Genesim ad litteram, xxiii., ex textu ewangelii Iohannis viii. 44. Falsitas autem logica, que est defectus veritatis quam ex impositione signum significat est impertinens huic loco. Sed patet quod signum non potens habere veritatem significacioni impos-ite adequatam, dicitur impossibile. Signum autem cui deficit veritas adequata solum pro loco vel tempore dicitur secundum quid falsum et secundum quid verum, si extra se pro quo-d cunque loco vel tempore adequate cor* respondet veritati. Et sic, ut ostendi in materia de insolubilibus, loquendo tam de veritate methaphisica quam logica, oportet concedere idem simul et semel esse verum et falsum. Omnis quidem falsitas presupponit veritatem (de qua secundo Methaphisice, iv.) cui fundamentaliter inexistat. Peccatum itaque moris quod est falsitas a Deo maxime elongata, non habet univoce nomen entis: et sic Deus, ens creatum, et peccatum moris dicuntur esse multum equivoce, ut patet ex isto textu Ioh. i. 3, *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nichil.* In primo quidem fit distribucio pro omni creato, quia alterum duorum non cointelligit intellectus univoce. Et per secundum dicitur peccatum non esse creaturam sed factum equivoce sine Deo.

Ulterius patet ex ratione entis secundum participationem ^{a.} The world added to God does not make a greater good than God alone. quod universitas Deo adveniens non cumulat maius bonum. Primo ex hoc quod nullo infinito potest aliquid esse maius. Secundo ex hoc quod bonum ex Deo et creature communica-return illis univoce. Multa enim possunt, ut partes subiective, commune constituere, que non possunt integraliter constituere

^{2.} *huius* B: om. A C. ^{3.} *et peccatum* B f. 227 B. ^{7.} *viii.* om. B.
^{9.} *significat* A C: *signat* B. ^{10.} *significacioni* A C: *signacioni* B. ^{23.} *primo:* codd. *prima.*

6. August. de Gen. ad litt. xi. 23 § 30, Opp. 3 ⁱ 283.

18. Arist. Metaph. ii., Opp. 8 f. 14 D (= a. p. 993 b, with an additional paragraph not in the Greek text).

quodvis totum, ut universale et suum suppositum, accidens et [33D suum subiectum; igitur, cum bonum analogum non sit univoce communicatum Deo et creature, multo magis nullum bonum cumulatum ex Deo et eius opere potest esse sic commune. Tercio ex hoc quod nullum commune ponit in 5 numerum cum suis suppositis; ut, sicut non sunt plures res in Deo adintra propter communem essenciam, sic nec sunt plures homines propter naturam universalem communicatam * humanis suppositis. Cum ergo rationes exemplares in Deo 34A sunt universalia creature secundum Platonis sentenciam, 10 quam Augustinus approbat, Octogintatrum Questionum questione xlvi, videtur quod non ponunt in numerum cum eisdem. Igitur tam bonum est Deum esse cum rationibus huiusmodi quam bonum est illis rationibus creaturas effectualiter generari, quia si superadderent bonitatem augerent 15 et numerum et per consequens non convenirent in eadem essencia; quod est contra suppositum.

CAPITULUM XIII.

THIRD OBJEC-
TION to the view
here taken of
creation.

TERCIO instatur contra dicta de divina creancia. Videtur enim quod supradicte sentencie nulli philosophi dissentient; ymo, cum illa creancia stat eternitas mundi simpli- citer post et ante, cum omnis essencia extra Deum in quantum huiusmodi producitur a puro esse intelligibili ad existenciam actualem.

Statement of our
position.

Hic dicitur quod omnes recte philosophantes debent con- 25 cedere, tanquam philosophicum, creacionem universitatis cum eius partibus universis. Sed huiusmodi posicio contingit dupliciter. Quidam enim, ut Moyses et puriores phi- losophi nostre fidei, ponunt pro dando instanti temporis mundum totaliter incepisse: et abhinc usque in diem univer- 30 salis iudicii currit generacio hominum et ceterorum sublunarium que ordinata sunt homini subservire; et expost

2. non B C: om. A. 10. sunt A C: sunt B. creature A C: creaturis B.
12. vlv A C: 47 B. 26. || creacionem B f. 227 C. 31. generacio B: genere A C.

11. August. de divers. Quaest. octoginta tribus xlvi., Opp. 6. 18.

The world began
as a whole, at a
given instant of
time,

and continues
until the day of
judgement,

34A] cessabit motus celorum ac generacio sublunarium, humano
genere secundum incorruptibilia corpora bipartito, virtuose
morientibus tam corpore quam anima perpetuo feliciter
when the movement
of the
heavens and the
generation of
sublunar beings
will cease;
B quietatis, viciose * vero morientibus perpetuo carceri pena-
5 liter mancipatis. Et sicut pro tempore viacionis habent
locum medium, sicut et liberum arbitrium ac alternacionem
lucis et tenebre, gaudii et messoris, sic post finale iudicium
habent aptissime loca tam situ quam qualitate summe di-
stancia; dum hii prope centrum includuntur in baratro, hii
10 in celis. Lapsus autem in parte philosophancium opinatur
quod, sicut eternaliter Verbum emanat a sui principio, sic et
mundus. Unde sicut, pede eternaliter infixo in pulvere
mansisset vestigium eternaliter concusatum, sic Deus eterna
causancia insidet universo. Et ista creditur fuisse sentencia
15 Porphyrii, Averrois, Avicenne, Aristotelis, et Platonis, cum
suis sequacibus. Unde Avicenna tractatu sexto sue Metha-
phisice, secundo capitulo, ita scribit: *Omne, inquit, causatum*
a Deo ab eo per creacionem producitur. Si quis autem laxa-
verit nomen inceptionis citra omne ens quod habet esse post
20 *non esse, quamvis posterius hec non sit temporis, tunc omne*
causatum erit incipiens: si vero non laxaverit, sed fuerit con-
dicio incipientis quod habeat esse secundum tempus post non
esse, tunc non omne causatum incipit esse. Nos autem, inquit,
Avicenna, *non curamus de nominibus.* Et istam eandem sen-
25 *tenciam recitat Augustinus de Platone et suis sequacibus de-*
cimo de Civitate Dei, capitulo xxxi., et Aristoteles, octavo
Phisicorum x. Sic ergo vocantes laxe vel large omnem
C causacionem * inceptionem dicunt quod mundi inceptionio,
sicut et eius creacio, est eterna. Nos autem magis restrin-
30 gimus creacionem, inceptionem, et eius similia; quia aliter

2. *bipartito* B: *bipartite* A.C. 6. *liberum arbitrium* B: *libar* A.C.
ac A.C: et B. 23. *incipit* B: *incipit* A.C.

12. *Sicut pede eternaliter infixo.* Cf. August., ubi infra.

17. Loosely quoted from Avicenna, Metaphys. vi. 2, Opp. f. 92 A,
Venice 1508 folio.

25. August. de Civit. Dei x. 31, Opp. 7. 267.

26. Arist. Phys. viii. 1 p. 251 b.

concederemus quod utraque persona divina eternaliter creatur [34C
et incipit, cum tamen conformiter de desacione diceretur.

*Arguments
against the doc-
trine of the eter-
nity of the world.*

1. The successive
existence and
duration of the
world in time in-
volves a starting-
point in time.

Quia ergo ista posicio multipliciter inficit eciam fideles nomine, arguitur multipliciter contra illam. Videtur ergo primo quod mundus incipiat esse eciam incepione temporali; quia sicut mundi existencia et suum esse intelligibile distinguuntur, sic et mundi existencia et suum esse existere successivum: ergo sicut eterna mocione mundus a primo esse incipit ad secundum, sic et a secundo ad tertium; et per consequens cum mundi duracio sit tempus, mundus habet incepionem aliquam temporalem; et per consequens oportet dare instans temporis preter instans nature precedens in qua mundus ista incepione incipiat. Assumptum est evidens scienti distinguere inter tempus, quod est accidens natura posterius, et subiectum. Quod si dicitur mundum semper eciam secundum tempus incipere, per idem semper secundum tempus desineret, quia ab aliquo esse successivo decideret, et per idem quidlibet continue inciperet et desineret motu continuo, ut dixit Heraclitus.

2. The existence
of that which is
later in time im-
plies the exis-
tence in time of
that which is
earlier.

Item, cum tota mundi duracio successiva sit posterior quam eius substancialis existencia, sequitur quod instans posterioritatis huius duracionis * non solum sit instans nature sed temporis; et per consequens est dare instans huius incepionis secunde sicut prime; et sic ista duracio successiva est finita quoad suam essenciam secundum finem intrinsecum, sicut et suum subiectum et quelibet creata essentia: primum ergo instans proprium in quo iste mundus incipit existere successive est primum instans temporis. Nec tollitur difficultas ponendo quod mundus incipit esse in specie instantis et in nullo eius individuo, tum quia tunc data species foret primum instans temporis, sicut et ultimum, ut patet per pueriliter exponentes; tum eciam quia species instantis, cum non potest secundum quodlibet eius suppo-

16. *mundum B: mundas A C.* 20. *¶ sit posterior B f. 227 D.*

AC: tunc B. 32. *tum A C: cum B.*

30. *tum*

19. Cf. Heracliti Reliqq. xli. p. 16, ed. I. Bywater, Oxford 1877.

34D] situm incepionem huius mensurare, secundum aliquod illius ordinis specialiter mensuraret.

Item, impossibile est esse ordinem prioritatis et posterioritatis sine primo illius ordinis mensurante; sed est dare gradus 5 prioritatum temporalium; ergo et primum et minimum illius ordinis quo alia mensurantur. Antecedens patet de universitate summe multiplici, cuius prior est primum principium, et probatur specialiter de dato ordine supponendo nos laxe loqui de tempore. Nam aliter sequitur quod omnis effectus 10 infinitum cito vel infinitum sero erit, et per consequens nullus potest esse celerior in aliqua manerie operandi; quia da quod *B* instans temporis nec infinitum cito nec infinitum 35A sero erit: contra, tam Deus quam homo * sciet quod infinitum cito erit et omne quod Deus sciet, scit, ergo Deus 15 scit; et per consequens sic est quod hoc infinitum cito erit. Antecedens patet eo quod proporcionabiliter ut instans erit sibi proprius, erit ita quod illud erit cicius; sed infinitum propinquum erit sibi aliquod instans; ergo erit ita quod quantumlibet cito erit illud; et cum quod erit est, sequitur 20 quod verum est quantumlibet celeriter illud esse. Nec hoc verti debet in dubium, cum omne generandum immediate post dandum tempus vel instans temporis producetur. Et per idem sequitur quod infinitum tarde vel sero omne generabile erit, quia proporcionabiliter ut maius tempus 25 secundum se totum intercidet antequam illud erit, erit tardius vel plus sero; sed quoconque dato quod in instanti temporis incipit, infinitum magnum tempus intercidet antequam ipsum erit; ergo conclusio: nam Deus, qui est per annum ante instans huiusmodi, scit quod certe sero 30 erit ratione illius temporis intercepti. Cum ergo duplum tempus quadruplum, et sic in infinitum, precedit, sequitur quod infinitum sero, et per consequens nunquam erit. Medium ergo per quod tenet ista deduccio stat in isto quod 35 proportionaliter ut maius tempus secundum se totum erit antequam datum erit, sic ipsum datum erit tardius vel plus

9. *sequitur BC²: sc^θ; A C¹.*

35. *sic ipsum datum erit B; om A C.*

3. The order of priority and posteriority requires a first point measuring that order.

sero; et proporcionabiliter ut minus tempus erit adequate [35A] intercidens, ipsum erit cicius. Ex quibus, cum hoc medio omnia que fuerunt vel erunt sunt Deo presencia for-*maliter, sequitur concludendum: quod tamen videtur im-B possibile, cum sero et cito sunt vel contrarie vel privative 5 opposita, sic, videlicet, quod proporcionaliter ut aliud suc-cessit minus cito, sequitur ipsum succedere magis sero; et per consequens nichil potest esse cicius vel tardius tempore quolibet assignando. Et indubie si non potest esse ordo vel prioritas temporis, cum Deus non potest 10 sinere creaturam esse sine ordine, tunc non poterit esse tempus vel aliud successivum.

Reply to objections:

Et patet quam insipide locuntur qui non ponunt esse prius aut posterius in tempore vel alio successivo simpli-citer, set tantum respectu huius vel huius instantis tem-15 poris. Primo, quia tunc negandum esset simpliciter quod-cunque post vel ante aliud in tempore succedere; cum sequitur simpliciter, ‘*A* instans est post *B* instans, ergo ‘est simpliciter ipso posterius; et per consequens *B* est b. ‘*prius*.’ Secundo, quia tunc nulla prioritas temporis esset 20 prioritas cum utrobique fallit a quoad simpliciter talis deduccio, ‘*A* est prius quoad hoc tempus vel instans ipso ‘*B*, ergo *A* est prius temporaliter ipso *B*.’ Et per idem non sequitur, nisi forte ut ex impossibili, ‘si *A* sit tem-‘poraliter prius *B*, quod tunc sit simpliciter ipso prius:’ 25 et tunc non esset aliquod genus prioritatis, ut natura et philo-sophi docuerunt. Omne quidem prius tempore de virtute sermonis supponitur esse magis cito, et tempore posterius magis sero. Sic enim differunt celeritas vel citeritas tem-poris a motus * velocitate, et temporis tarditas sive seroitas C a tarditate motus. Ymo, ut dicit Aristoteles, quarto Phi-

5. *vel* prius om. A C. 6. *successit* A C: *successerit* B. 10. || *ordo* B f. 228 A.

31. Arist. Phys. iv. 14 p. 223. The quotation is, as commonly, in-exact, and the clauses are given in inverted order. ‘Tractatu suo de tempore’ refers to the division of the fourth book of the Physics in the Latin version into three ‘summae,’ the third of which (beginning at the modern chapter 10) is entitled *De tempore*.

[35] sicorum, tractatu suo de tempore, *ut aliquid erit propinquius presenti instanti, erit prius; et ut distancius, erit posterius: econtra vero de preterito, ut fuit proprius, fuit posterius; et ut fuit distancius, fuit prius.* Et ita concedit ipse simpliciter in tempore prius et posterius, licet non tractet simpliciter eius primum et generaliter proximum principium mensurandi, per quod Deus supra tempus scit omnia instancia que erunt vel fuerunt succedere ordinate. Taliter ergo ampliantibus est questio, utrum hoc instans sit ultimum, primum, vel medium; et utrum hoc precedens illud datum sit prius posteriori, quod post presens instans succedit; et penes quid ordo talium debeat mensurari. Non enim est possibile ordinem talem esse preteritorum instantium sive futurorum vel mixtim, ymo, nec tempus nec aliud successivum, nisi omnia que erunt vel fuerunt sint tempore suo Deo presencia ut alias diffuse est ostensum. Discusat ergo fautor Aristotelis vel quicunque alter philosophus quomodo non est ordo situum quod inferius et superius in ordine universi, nisi sit dare primum illius ordinis; et par iudicium inveniet in ordine temporali. Sicut ergo posita infinitate mundi simpliciter nullum * foret medium a quo inferioritas et superioritas mensurarentur; sic, posita infinitate duracionis mundi simpliciter, nulla foret prioritas vel posterioritas temporalis propter defectum primi illius ordinis a quo mensura huiusmodi caperetur.

Item, si sit eternitas mundi simpliciter, tunc oportet ponere universitatem intrinsece, nedum quoad totum simpliciter, sed quo ad instance et multitudines animarum; sed solum Deus est quocunque infinitus (ut patet alibi); ergo mundus non est simpliciter sic eternus. Quantum ad animas hominum, pro subterfugiis evitandis oportet supponere quod mundus non mansit per tempus sensibile sine individuo hominis in quo species hominis sit fundata; et in isto videntur precipui philosophi et theologi consen-

8. fuerunt A C: fuerant B.
mundus B f. 228 B.

20. inveniet B: invenit A C.

32. || quod

^{4.} The doctrine
of the eternity of
the world would
have its applica-
tion to souls:

a. the world did
not exist for a
sensible time
without the in-
dividual in which
the species of
man is founded;

b. man's spirit is tire. Secundo supponitur quod spiritus copulatus humano [35D] immortal and not terminable with corpori tanquam forma sit immortalis et non desinens cum the body;

c. each man has his own immortal spirit, not a share in a single intellectual form common to all men; corpore, sicut alie forme educte de potentia materie, sicut posuit Alexander. Tercio supponitur quod non sit unica forma intellectiva omnium hominum, sicut videtur Averois,⁵ tercio de Anima, commento vii, sub formidine affirmare; sed quod quilibet homo habeat proprium spiritum immortalem. Quarto supponitur quod non sit reformacio animarum in magno anno mundi triginta sex milium annorum, ut Plato posuit; cum, hoc posito, periret beatitudo hominum et resurreccio mortuorum. Quinto supponitur quod quilibet viator habet unam finitam * vite periodum,^{36A} quam anima copulata mortali corpore non transcendent. Patet ex attestacione philosophorum, secundo de Generacione, capitulo —, et primo de Celo, cxvii. Et quoad historias¹⁵ sacras patet quod nulli patriarcharum attigerunt in mortali corpore annos sexcentos. Sexto non video superesse nisi opinionem horribilem Avicenne et Algazelis de infinita multitudine animarum; que cum non possit esse nisi secundum se tota superflua, patet quod Deus non possit sinere multitudinem talem esse. Signata quidem multitudine infinita, si quilibet unitas impar sublata fuerit, residuum plene sufficeret ad omnem effectum vel finem, ad quem sufficeret integra multitudo; ergo quilibet impar unitas foret simpliciter per se frustra, et per idem quilibet impar unitas²⁵ numeri derelicti. Et sic, signando quodlibet infinitum, illud patet generaliter posterius de partibus continuis, unitatibus, sive punctis, quod nulla multitudo creaturarum est sim-

^{16.} attigerunt A C; attigerant B.

^{17.} sexcentos, Sexto B: 600 A, 6° C.
^{18.} opinionem horribilem B: opinor horribile A C.

^{27.} continuis: codd. contini.

4. Cf. Alex. Aphrod., de Anima, printed with Themist. in Arist. Comm., f. 134 b, Paris 1528 folio.

5. Averrois commun. in De Anima lib. iii. 5, Arist. Opp. 6 ff. 163 C seqq.

14. Arist. de Gener. et Corrupt. ii. 10 p. 336 Opp. 5 f. 174 C.)

15. Eiusd. de Coelo i. 12 p. 282 (Opp. 5 f. 38 A, the section-number in the Latin edition being 118).

18. Cf. Avicenn. Metaph. ix. 5, Opp. 103 b, et seq.

Algazelis Philos. i. tr. i. 11, Venice 1506, quarto.

36A] pliciter infinita; ubi patet quod nullum infinitum est maius aut minus reliquo, sed solus Deus est simpliciter infinitus. Destructis ergo hiis sex viis non superest nisi una via catholica, ponens totam universitatem, et precipue multitudinem creatorum spirituum, *in numero, pondere, et mensura.*

Potest autem generari deduccio ex hoc quod, si in quo- 5. To assume the libet millenario annorum incommunicante cum reliquo in- number of spirits infinite,
B novatus fuerit mundus per unum hominem, * esset modo multitudine spiritum infinita, eo quod infiniti huiusmodi mil-
 10 lenarii temporum precessissent; sed constat quod mundus est in quolibet tali millenario longe amplius innovatus; ergo olim fuisset numerus huiusmodi spirituum infinities infinitus. Et additis argumentis probantibus resurreccionem vel de it would be facto vel posse contingere, sequitur possibilitas infinitacionis
 15 mundi quoad molis magnitudinem, eciam si quodlibet cor- infinitely great.
 pus hominis requiret tantam magnitudinem ut granum milii; et indubie infinita multitudine granorum huiusmodi infinitum magnum cumulum integraret. Et, ut communiter deducitur, continget ab infinita multitudine spirituum subtrahere in-
 20 finicies infinitos cum hoc quod residuum sufficeret data in-
 finita corpora informare.

Et potest illud confirmari ex hoc quod magnitudo molis *Further proof.*
 attenditur penes multitudinem punctualium ex quibus conponit-
 nitur; quod Deo sunt omnia que intelligit sub certissimo
 25 numero limitata; et quod species vel genus cuiuscunque multitudinis, sicut diffinit individua quoad substanciam, sic et finit ipsa quoad omnimodam quantitatem, qualitatem, vel cetera accidentia quecumque sibi formaliter inexistunt, ut species instantis temporis est omnia instacia, et per conse-
 30 quens est instans quo non est prius nec aliud posterius, et sic primum et ultimum. Et cum sint solum finita genera,
C quia decem, que * omnia sunt unum genus analogum, patet quod tota universitas saltem in suis generibus est finita, quia

1. *maius A C: magis B.* 2. *Post sed B quod inserit.* 8. *modo B:*
non A C. 11. *tali B: trium A C.* 13. *magnum in B bis scriptum.*
 21. *|| corpora B f. 228 c.*

decem genera et non plura. Et cum Deus distinctissime in- [38C telligit omne genus, sed omnia et singula eius individua, sequitur quod ipse distinctissime noscit numerum individuorum ; et sic apud eum sunt certissime finita. Infinitum enim secundum quod huius alicui est sibi cognitum ; ut multitudo 5 quam nescio numerare est, ut sic, mihi incognita, nisi forsitan in confuso ; ut scio quod data multitudo est par sibi ipsi vel alteri, licet ignorem speciem numeri mensurantis. Patet ista sententia secundo Methaphisice, xi. Cum ergo Deus non sistit in confusa noticia, sed penetrat distinctissime ad summum 10 gradum cognoscibilis cuiuscunque, patet quod apud eum omnia et singula sunt finita. Absit quod infinite anime Avicenne una sufficiat distincte cognoscere duo quanta, aliaque alia duo, et sic in infinitum : et Deus non sufficiat simul distinctissime cognoscere omnia distincte cognita ab eisdem, 15 cum intellectivitate et perfeccione quacunque superaret monstruosam multitudinem infinitam. Patet ergo, etsi per impossibile species humana simpliciter sit eterna, adhuc multitudo animarum et hominum solummodo est finita, cum species hominis et instantis sint tam primum quam ultimum 20 illius generis. Quando ergo dicitur, ‘non est dare ultimum ‘temporis vel alterius speciei,’ intelligitur quod non est dare individuum quod ultimo succedit, licet species * finiens sit D ante quodlibet eius individuum tanquam principium, et post quodlibet eius individuum tanquam finis ; et per consequens 25 est primum et ultimum illius generis, sicut Deus est primum et ultimum universi. Patet ergo quod, sicut Deus est finis omnium, sic finit continue ; et per consequens omnis creatura ad ipsum necessario est finita. Et patet quam monstruosum foret genus, posito quod Deus per tempus eternum a parte 30 ante servasset Petrum, a quo processissent secundum limitatas periodos homines infiniti. Illud quidem infinitum haberet principium et finem ; ymmo eadem generacio potuit

*2. sed omnia et singula eius individua sequitur quod ipse distinctissime B: om.
A C. 5. quod om. B. 33. ymmo B: ergo A C. generatio BC:
ratio A.*

9. Arist. Metaph. a. 2 p. 994 b 'ii 11 Opp. 8. f. 16 c).

36D] totam suam genelogiam per ordinem texuisse. Sicut ergo idem instans subiecto secundum Aristotelem, quarto Phisi-
corum, civ., est omne instans et per consequens primum
instans, sic est de omni genere vel ordine senciendum quod
5 sit unum primum illius generis, metrum omnium aliorum.
Vide . . .

Item, si mundus eternaliter emanat a Deo, sicut senserunt dicti philosophi, tunc est absolute necessarium ipsum esse, et per idem quamlibet partem eius; et per consequens nichil

10 est contingens: et pereunte contingencia ad utrumlibet per-

iret in Deo et per consequens in qualibet creatura rationali libertas contradiccionis; et sic tollerentur meritum et deme-

ritum, vicia et virtutes, quod est tam contra philosophiam

moralem quam sacros canones. Pro prima consequencia ^{a. in God,}

15 notandum secundum Aristotelem, primo de Celo, capitulo

ultimo, quod ingenitum et ingenerabile convertuntur, sic

quod, si aliquid sit ingenitum, ipsum est ingenerabile et

37A econtra; * sic, videlicet, quod de nulla potencia poterit

generari. Nec hoc multum distat a veritate theologica, cum

20 in talibus eternis absolute necessariis non distinguitur esse a

posse; ut idem est verbum *posse produci* et *actualiter produci*,

et si mundus est generabilis, tunc est genitus et econtra.

Verumtamen catholici pie credunt quod Deus potest pro-

ducere mundum sensibilem etsi ipsum non produxit in

25 effectu. Sed econtra oportet quemcumque philosophum po-

nentem mundum esse ingenitum opinari; quia, si potuit

fuisse creatus, cum omnes illorum argucie, si concludunt, eque

efficaciter concludunt quod non potest stricte creari, sicut

quod non creatur de facto, non haberent evidenciam unde

30 mundum crederent proprie non creatum. Ideo certum est

quod ipsi consequenter negarent ex suis principiis quod fuit

mundi potencia ante actum, sic, videlicet, quod mundus

2. subiecto B: subito A.C.
vacuum, in B nullum.

6. Post *Vide in A C spatium relinquitur*
tollerem A C. 11. || *rationali B f. 228 D.* 12. *tollerentur B:*

2. Arist. Phys. iv. 104, 13 p. 222 (Opp. 4 f. 84 C).

15. Eiusd. de Coelo i. 12 p. 283 b (Opp. 5 f. 44 D).

potuit indifferenter ad utrumlibet non causari, sicut patet [37A] respicienti eorum argucias. Si ergo mundus eternaliter emanat a Deo, tunc pure naturaliter et non libere contradictriae, quia tunc pro aliquo instanti temporis mundus posset incipere, et per consequens idem tempus posset anteriorari et 5 posteriorari secundum quamlibet eius partem. Consequencia patet tractatu de Tempore, capitulo —, sicut et impossibilitas consequentis; et quod tanta sit necessitas ad quaslibet partes mundi, ymo, ad quemlibet effectum, patet superius ex eterna presciencia, preordinancia, et paritate omnis efficiencie eque 10 libere quoad Deum, * neconon ex naturali concomitancia B huius mundi et istarum parcium, ut superius tangebatur.

Et quod exinde tolluntur libertas ad utrumlibet et omne meritum viatoris, videtur ex hoc patescere, quod nemo propter illa que non sunt in potestate sua est laudandus 15 simpliciter vel culpandus: ut sicut non meretur producendo adintra vel adextra, nec bestie que suo tempore de necessitate nature actus faciunt naturales; sic nec homo pocius propter opus quod absolute necessario facit, eciam non coacte quam propter actuacionem corporis vel actum alium 20 naturalem. Et tunc vane hortaremur alias ad innitendum operibus virtuosis. Consiliacio quidem non est de absolute necessariis scitis esse huiusmodi: ut nemo provide consiliatur de ortu solis, de eterno tempore, et ceteris, que non possunt accelerare varie ex suo opere vel frustrare. Unde 25 licet omnis effectus necessario ex suppositione eveniet, et sic est necessarium mereri consiliando agere libere et hortando, hoc tamen non tollit contingenciam, libertatem contradictionis, et possibilitatem oppositi, et per consequens nec statum meriti. Ideo nimis oblique respicit qui putat istas duas sen- 30 tencias de necessario ex suppositione quod ponit contingenciam ad oppositum et de absolute necessario convenire.

18. sic B: sicut A C.

25. possunt A C: potest B.

30. || ideo B f. 229 A.

7. The reference is apparently to Wycliffe's *De Ente lib.* i. tract. vi. de Tempore (Shirley, Catal. of the orig. Works of Wyclif, 3, Oxford 1865).

31. The distinction between $\tau\delta\ \epsilon\acute{e}\ \acute{a}v\acute{a}\gamma\kappa\eta\varsigma$ $\epsilon\acute{e}\ \acute{e}\pi\acute{o}\theta\acute{e}\sigma\acute{e}\omega\varsigma$ and $\tau\delta\ \acute{a}\pi\lambda\bar{\omega}\varsigma$ is in Arist. Phys. ii. 9 pp. 199 seq. Cf. infra, p. 116.

and
b. in man who
could in that
case have no
merit.

37B] Prima enim ponit quod Deus potest semper non produxisse mundum vel aliquam creaturam, ymo, quod quilibet homo **C** potest omnem actum quem fecerat liberrime * non fecisse. Ista autem secunda dicit quod nec preteritum nec presens **5** vel futurum potest non esse; sed sicut absolute necessarium est Deum esse vel quamlibet veritatem, sic omne instans preteritum vel futurum, sicut et omnem effectum, est absolute necessario esse pro suo tempore, quia non potest esse quin fuerat, est, vel erit, et per consequens non potest non esse **10** pro suo tempore.

Contra quod videtur Scriptura multiplex, cui oportet fide- ^{contrary to} _{Scripture} lem credere. Nam Mat. xxvi. 53 dicit Veritas pertinenter ad Petrum volentem ipsum humanitus vindicare, *An non putas quod possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi **15** modo plus quam duodecim legiones angelorum?* Non videtur illud dictum fuisse pertinens nisi ad sensum quod potuit adversarios suos per angelos confusisse. Notatur etiam quod si Christus simpliciter quidquam petit, tunc illud habebit. Ideo indicative enunciat cum dicit, *exhibebit*, supple, **20** *si volo simpliciter*. Nec videtur prima interrogacio fuisse pertinens nisi innueret Christum potuisse rogare Patrem pro subsilio nedum totum exercitum angelorum sed quantumlibet magnum humanum brachium, vel omnes emulos propria virtute, sicut legitur Iohannis xviii. capitulo, prostravisse. **25** Et idem sonat reprobacio apostolorum dormientium, cum paulo ante eodem capitulo ait Petro, *Non potuistis una hora vigilare mecum?* ubi videtur verba increpatoria impertinenter **D** et irrationabiliter protulisse * nisi apostoli habuissent tunc potentiam et debitum vigilandi: aliter enim irrationabiliter **30** increpasset pro illo cuius oppositum ordinat absolute necessario evenire; et per consequens nemo obligatus ad impossibile simpliciter debuit oppositum implevisse.

B. necessario A C: necesse B.

13. Petrum. The name is taken from the parallel place in Joh. xviii. 10.

24. Ver. 26.

26. Matth. xxvi. 40.

making God the author of sin Et ex isto videtur quod Deus foret auctor cuiuscumque [37D] peccati, quia necessitat ad ipsum ultra hoc quod potest aliqua creatura: et per consequens nemo debet pocius cavere peccatum quam cavere ne Deus sit vel quocumque aliud absolute impossible; cum debitum quodlibet et obligacio, si 5 sit iusta, dicit possibilitatem obligati respectu illius ad quod obligacio terminatur. Aliter enim eque posset Deus obligare me sub pena peccati gravissimi quod creem quotlibet novos mundos; ymo, cum nullum impossible absolute potest intelligi, Deus posset obligare creaturam suam ad aliquid quod 10 nec creatura nec Deus poterit cogitare. Si ergo omne peccatum sit absolute necessarium esse, ut dicitur, tunc tam malum esset cuiuscumque peccati carencia sicut Dei, quia iuxta sepe dicta tam bonum est quidlibet quam mala foret eius privacio. Et vere tunc omne peccatum vel aliquid foret 15 realiter ipse Deus obligans hominem strictissime ad peccandum, contra Scripturam, Rom. vi., ubi dicit apostolus quod non sunt facienda mala ut bona eveniant; et Eccli. xv. 21, 22, *Nemini mandavit impie agere et nemini dedit spacium *peccandi; non enim concupiscit multitudinem filiorum infide-* 38A *lium.* Aliter enim Deus non odiret peccatum, quod tamen Scriptura crebro attestatur. Unde et hanc opinionem patenter refellit sapiens Salomon, Prov. iii. 27, 28, sub hiis verbis, *Noli prohibere benefacere eum qui potest; si vales et ipse benefac. Ne dicas amico tuo, Vade et revertere; cras 25 dabo tibi, cum possis statim dare.* Et ad idem reducit dominus Ardmachanus, libro septuaginta de Questionibus Armenorum, quotlibet auctoritates pulcerrimas Scripturarum; quia aliter concedi oportet quod prima veritas necessitat homines ad peccandum, cum tanta necessitas absolute non poterit 30 causari ab aliquo citra Deum. Et sic domini principaliter

16. || ad B f. 229 B.

14. Tum bonum est quidlibet, &c. So De civ. Dom. i. 14 p. 97.

17. Rom. iii. 8.

27. R. FitzRalph, Summa in Quaestionibus Armenorum, xvii, passim, ff. 137-144. Paris 1511, quarto.

38A] constiparentur militibus ad sui custodiam, ne Deus preveniens omnem actum prius impellat hostes pro illa mensura volentes in ipsos irruere; et illud nephas principalius timerent quam facinus inimici, quia sciunt homines non possent ipsos invadere, nisi impellantur a Deo previe necessitante ad taliter invadendum. Et per idem mariti principaliter adhiberent custodiam suis uxoribus ne Deus impellat adulterum prius nolentem concubere cum uxore. Et sic generaliter politici penas statuerent, hortarentur, et consulerent principiter et pure superflue contra Deum; cum ipse absolute necessitat ad cuncta scelera facienda. Ex talibus de*duccionibus ad impossibile credit Augustinus, octavo super Genesim ad litteram, xxxi., quod non sit possibile creaturam esse Deo sine temporis inicio coeternam.

15

CAPITULUM XIV.

SED quia introducitur materia de necessitate futurorum tacta superius, sexto et septimo capitulo, et duo precipui doctores nostri ordinis, scilicet, dominus Ardmacanus et Doctor Profundus, videntur in ista materia discordare; nec non inter omnia dubia Scripturarum videtur illud esse maxime scrupulosum in tantum quod rotatur communiter in disputationibus pleborum; ideo restat declaracioni illius dubii paululum insistendum: sciencia enim, secundum Lincolnensem, gaudet extraneis.

25 In primis quidem suppono cum doctore secundo quod omnia que evenient sit necessarium evenire. Secundo sup-

7. adulterum B: adulterium A C.

8. nolentem concubere B: volente concubere A C.

i. Preliminary assumptions:
a. Whatever will happen, happens of necessity,

12. August. de Gen. ad litteram lib. viii. 22 § 44, Opp. 3 (1° 240 G.
16. The question of necessity having been touched in the last chapter, it now forms the subject of more elaborate enquiry, extending to the end of chapter xvi i.

17. V. supra, pp. 38, 43 seqq.

18. R. FitzRalph, Summ. in Quaest. Armen. libb. xiv., xvii.

19. T. Bradwardine, de Causa Dei lib. iii, ed. H. Savile, 1618 folio.

b. through God's cooperation; c. necessary is either i. ex suppositione, or absolutely. 2. Reconciliation of the doctor's statements.

pono quod Deus preveniendo coagat cum quolibet agente [38B secundo ipsum necessitando ad quemlibet actum suum. Et tercio suppono, tanquam necessarium pro concordia disponenda, supratactam distincionem de necessario, quod aliquod est necessarium ex suppositione et aliquod est necessarium absolute. Necessarium ex suppositione est quecunque veritas habens causam eternam ex qua sequitur formaliter ipsam esse; ut me currere sequitur formaliter ex Deum velle me currere, et ita de qualibet etiam contingentissima veritate. Nam omne peccatum oportet necessario 10 penam consequi, * et ratione bonitatis immense occasionaliter C multis modis proficere; et per consequens Deus vult eternaliter tam penas huiusmodi quam profectus: et per consequens, vocando peccata propter esse consequens veritates, sequitur quod respectu omnis peccati sit veritas eterna; ex 15 qua sequitur formaliter saltem logice ipsum esse. Et patet modus loquendi secundo Phisicorum: et isti modo loquendi innititur sanctus Thomas, prima parte, questione xix., articulo iii. . . ., et alii duo doctores concorditer cum Scriptura. Quare, rogo, non diceretur omnis effectus habens causam 20 completam, ex qua formalissime sequitur ipsum esse, fore ut sic necessitatum ad esse? Secundum membrum de necessario absolute a cunctis conceditur, cum necessarium absolute, cum sit descriptive veritas que non potest non esse, est in re divina essencia, licet sint quotlibet veritates tales in 25 Deo formaliter condistincte.

Istis premissis, patet, cum primus doctor intelligit de necessario absolute et secundus intelligit omnem effectum esse necessarium dumtaxat ex suppositione, quod sentencie non repugnat; sed quecunque Scriptura vel sana doctrina 30 doctoris, que videtur hiis duabus primis suppositionibus

^{1.} coagat A C: coagit B. ^{14.} II consequens B f. 229 c.

^{19.} Post

citationem in codd. spatium relinquitur vacuum.

^{4.} V. supra, p. 112.

^{17.} Arist. Phys. ii. 5 p. 196 b.

^{18.} Thom. Aquin. Summ. theol. i. qu. xix art. iii., vol. i. 783 seq., ed. Migne.

38C] obviare per distincionem suppositionis tercie, concordan- ^{a.} An event may
tur. Nam nisi necessitas ex suppositione foret ab Auctore be in one sense
veritatis sentencialiter approbata, non diceret, Mat. xviii. 7, necessary, in
gent.

D Necessse est ut veniant * scandala; et Luc. xxiv. 44, Ne-
cessse est impleri omnia que scripta sunt in lege Moysi et
prophetis et psalmis de me. Et tamen, cum omnia talia
dependent a creaturis, quas contingentissimum est non esse,
patet quod contingentissimum et necessarium non repug-
nant. Nec sequitur ex isto quod Deus necessitat aliquem ^{b.} God does not
ad peccandum, ut luxuriandum, iniuste occidendum, vel aliter man to do wrong;
operandum. Pro quo notandum quod in omni actu iniusto
est quedam deformitas, obliquitas, vel peccatum, preter sub-
iectum actus cui deformitas talis inest; et Deus ad omnem
actum talem necessitat, cum sit bonum, sed nec facit pec-
¹⁵ catum nec necessitat ad peccandum. Nec sapit ista sentencia he necessitates
nisi philosophis qui vident quod omnis actus vel creature actions which are
mala moraliter est accidentaliter solum mala: ut omnes in themselves
actus extrinseci, sicut occidere, procreare, et actus ceteri
sunt solum mali moraliter propter maliciam voluntatis; quia,
²⁰ ablata illa malicia, non restat quid moraliter foret malum;
cum libertas arbitrii non primo residet in natura corporea,
sed solum in natura intellectuali que potest indivisibiliter
super se voluntarie reflectere actum suum. Et quoad actus
intrinsecos voluntatis, cum individuantur a subiecto et bono
²⁵ volito, patet quod possent manere iidem et cum bonis cir-
cumstanciis boni moraliter, ut omne velle creature possibile
posset perfici cum circumstanciis bonis moraliter. Nam velle
procreare, occidere, vel quemcumque actum extrinsecum
39A * signandum facere, posset homo nedum merendo sed et
³⁰ actum extrinsecum proseguendo; ut patet, posito coniugio
cum voluntate licita procreandi, vel potestate iudicaria reos
merito occidendi, et sic de omni bono quod homo intrinsecus
potest appetere. Nulla quidem creature potest appetere Deo
simpliciter coequari; sed potest in modo appetendi deficere,

^{1.} concordantur B C: concordanter A. ^{16.} nisi B: om. A C. ^{17.} Pro altero
mala, B malus. ^{26.} boni: codd. bonis. ^{ut omne velle creature possibile posset}
^{perfici cum circumstanciis bonis moraliter B: om. A C.}

qui defectus si relinquetur penitus impunitus, sic peccans [30A] relinquetur alter deus propter carenciam correctoris. Sed pena essencialis consequens taliter presumentem arguit veritatem rectificantem, superius esse Deum. Sic ergo Deus causat omnem actum voluntatis vel intellectus, et a 5 pari omne opus extrinsecum, ut occisionem, procreacionem, vel quodlibet aliud populi predicamentum. Et cum non potest iniuriari cuiquam vel peccare, cum in defectu modi creature stat peccatum formaliter, quandocunque ergo aliquis luxuriatur, iniuste opprimit, vel occidit, omnem talem 10 actum facit Deus, sicut ad illum necessitat. Politici ergo carent attencius consulendo ne defectus modi agendi creature ex peccatis proximi, gignat ipsis iniuriam; cum sciunt omnes passionem et mortem non eis inferibilem.

this is the answer
to opponents who
say that, since
he foresees the
wickedness, he is
responsible for it.

Sed constat mihi quod contradicentes remurmurant in hoc 15 quod ‘Deus, si necessitat ad actum ydolatrie, fornicacionis, periurii, vel alterius actus inordinati * ex defectu circum- B stancie debite racione, cum sciat deformitatem necessario ‘consequi et poterit impedire, videtur esse peccato con- ‘senciens et per consequens reus culpe?’ Hic dicitur quod 20 non sequitur, ‘Deus facit actum incestus, ydolatrie, periurii, vel ‘iniurie cuiuscumque; ergo luxuriatur, ydolatratur, periurat, ‘vel cuivis iniuriatur;’ sicut patet rudi metaphisico qui videt non consequi, ‘Si Deus vel alia causa facit causando actum ‘animi vel alium actum correlatum, tunc sic vult, intelligit, 25 ‘sentit, vel extrinsecus operatur.’ Sed bene sequitur quod graciosissime facit omnem actum huiusmodi positivum. Et per idem non sequitur quod Deus facit homines luxuriari, iniuste opprimere, vel peccare, licet faciat ipsum actum in quo cum obliquitate animi peccatum huiusmodi est fundatum: 30 nec ponit vim, sive loquens precedenter ponat terminos vel sequenter; quia intelligendo simpliciter idem est, Petrum periurari fit a Deo, et Deus facit Petrum immodaliter periurari. Illi autem qui ponunt in talibus variacionibus terminorum

^{2.} alter B: aliter A C. ^{4.} ergo B f. 229 D. ^{7.} *predicamentum* (*pm̄tm̄* : *fūlūm̄* A C, *pn̄tīm̄* B). ^{31.} *precedenter* B: *precedentis* A C. ^{32.} *sequenter* B: *sequentis* A C.

39B] gigni varie sensum compositum et divisum, distinguunt et concedunt sensum divisum quod actus talis iniurie et non illa iniuria sit a Deo. Sed in illa contenciosa logica non habitat difficultas. Et patet quod non oportet consulere ne Deus inpellat inimicum ad opus nepharium perpetrandum, **C**um scitur * certissime quod non potest; sed proximi malicia est timenda, Deique liberalitas collaudanda. Et si gravetur quod Deus iniuriantem facit occidere, sicut adulterum necessitat procreare, conceditur conclusio, cum similibus 10 predicatis que de se peccatum non sapiunt. Verumtamen cum omnis talis necessitas non cogit peccantem sed ponit in libertate sui arbitrii tam actum facinoris quam eius oppositum, patet quod ex ista summa non excluditur ratio meriti vel demeriti.

15 Difficultas autem scholastica stat in istis: videre primo que **Care is needful to use only language that is applicable to God.** predicata peccatum sapiunt, ut negetur Deum ipsum facere vel causare, sicut patet de istis et sibi similibus, luxuriari, impellere implanare, ydolatrare, iniuriari quomodolibet vel peccare: secundo videre que predicata sunt propria creaturis, 20 ut ymaginari, loqui, progredi, et redire; et utraque istorum generum neganda sunt de Deo formaliter predicari: tertio videndum est que predicata in signis secundum analogiam vel equivocationem sint Deo communia et creatis, ut mouere procreare, et occidere, et istis similia; et illa ad sensum 25 equivocum concedenda sunt Deo competere, et per locum a maiori predicata que sunt Deo propria, que omnia concedenda sunt ad sensus suos Deo inesse formaliter. Et patet quod non sequitur, ‘Si duorum convertibilium unum sit a **D**eo, tunc Deus vult vel facit * et reliquum.’ Nam peccatum 30 et pena peccati mutuo convertuntur, de quibus, concedendo esse ad sensus equivocos, manifeste patet instancia. Ideo, ut alias dixi, consequencia pene ad culpam est a Deo volita, non autem antecedencia correlata; nec oportet, si Deus velit illud consequens, quod velit positum illud antecedens. Econtra

8. *gravetur* B: *contrarietur* A C.
AC: *ipsam* B.

14. *vel* A C: *sicut* B.

21. *formaliter* B L 230 A.

16. *ipsum*

24. *et occidere* B;

occidere A C.

autem de peccato sequente in penam peccati prioris, antecep- [39D
dens est a Deo volitum, et consequens non volitum ab eodem.

3. God wills the punishment for sin but not the offence itself.

Sed ad hoc semper ingenium humanum obtunditur, quomo-
do non dicitur Deum velle illud quod eternaliter ordinat
esse bonum et secundum primum esse suum scit et ordinat 5
tam multipliciter suis proficere. Sed ad illud patet ex dictis
alibi quod secus est de effectu et defectu secundum con-
ditiones oppositas. Nam omnis effectus in quantum huius-
modi placet Deo secundum esse primum, quamvis secundum
deesse (quod a vulgo vocatur equivoce esse secundum) 10
sibi displiceat: econtra autem omne peccatum moris dictum
formaliter secundum deesse (quod a quibusdam esse primum
peccati dicitur) non placet Deo, sic quod propter defectum
sue entitatis nec habet Deus volitionem nec nolitionem
defectus huiusmodi. Sed quoad profectus qui ex Dei 15
ordinancia inde proveniunt (qui a quibusdam dicuntur esse
secunda peccati) dicuntur a Deo volita, sed varie conse-
quenter: ut quidam concedunt simpliciter omne peccatum
esse a Deo volitum, vel quia ab eo est permissum cum
poterit * prohibere, vel quia profectus inde proveniens placet 40A
Deo. Alii autem dicunt, quod esse secundum peccati est
beneplacite a Deo volitum: nec ex hoc sequitur, propter
defectum esse primi, quod peccatum aliquod placet Deo;
sed est fallacia a quoad simpliciter. Tercii autem, satis
probabiliter mihi, dicunt quod omne peccatum placet Deo, 25
non quia placet Deo quod quis peccet, sed quia placet Deo
quod peccatum occasione accepta proficiat; et ita, si duorum
convertibilium alterum placet Deo, tunc et utrumque, licet
dispariter. Et sic non sequitur, ‘Peccare Petri vel eius
‘peccatum (quod idem est) placet Deo, ergo placet Deo quod 30
‘Petrus peccet, quod peccatum suum sit, vel sit de con-
‘vertibili predicato;’ quia omne tale predicatum innuit quod
peccatum secundum esse primum Deo complacet, quod non
potest iusticie summe competere. Et tunc est labor dis-
cernere, que propositiones concedi debeant, que negari, 35

2. Ante consequens A per habet; quod et in C extiterat, sed erasum est.

He wills the positive effect, but sin is negative, being only a defect.

40A] potissime cum modis nimis inutilibus possent sophistice variari: ut, licet idem sit peccatum esse et esse peccati vel peccatum, concedi tamen debet quod peccatum ac esse peccati placet Deo, et cum hoc negari quod peccatum esse placet sibi, cum non placet Deo esse taliter quod quis peccet. Et occasione sophisticacionis huiusmodi evitande dicunt aliqui quod *velle* est equivocum ad *permittere, consulere, proponere,*
B vel *placere*; et ratione * illius dicit Gregorius quod peccatum Adam est necessarium atque felix, eo quod utilitatem et
10 felicitatem maximam occasionaliter fecit sanctis.

Unde querenti quare Deus non prohibuit peccatum cum 4. Sin is permitted because it potuit, respondetur quod magnum bonum est humano generi results in great et toti mundo (ut patet posterius) quod creaturam rationalem permiserit sic peccare: nec decuit bonitatem divinam
15 vetare omnem creaturam rationalem penitus ut non peccet. Pro cuius declaracione ymaginem pium patrem, magistrum, et dominum dicere creato subdito predilecto, 'Ecce 'premunio te de omnibus malis sive periculis precavendis,
'consuloque quod sub pena dampni notati nichil horum
20 'perpeteres; cum dedi tibi virtutem et graciōsam assisten-
'ciam, quibus non potuerunt adversantes extrinseci te gra-
'vere nisi tu ipse primo volueris recorditer consentire.
'Verumtamen ex condicione tue libertatis tam nobilem et
''excellētem te ordino quod habeas in libera potestate
25 'quidquid volueris, vel bonum vel malum, peragere, asse-
'curans quod ratione excellēcie mei, gradus quorsum-
'cunque converteris, coassis̄tam, conservans et cooperans in
'quolibet positivo, non impellens vel violentans ad aliquid,
'sicut nec permittens aliquid nisi forte in penam peccati, quo
C 'succubueris indebite ex te ipso.' Taliter, * inquam, agit
Deus cum homine, ut patet ex processu generis. Et istam
sentenciam videtur mihi sapiens Ecclesiasticus, xv. 11-19,
adnotare: *Non dicas, inquit, Sapientia per Deum abest; que-*

5. || taliter B f. 230 B.
a quibus A C.

6. evitande: codd. evitandi.
gravare A C: gravire B.

21. quibus B:
29. aliquid: codd. aliud.
31. generis: ge A C, ge'u B.

33. Post inquit A C quod, in B delectum

enim odit ne feceris: ne dicas, Ille me inplanavit (id est, [40C] *decepit vel in errorem duxit*). Et sequitur causa, *Omne enim execramentum erroris odit Deus.* Et sequitur, *Deus ab inicio constituit hominem rectum et reliquit eum in manu consilii sui; adiccit mandata et precepta sua: si volueris mandata 5 conservare, conservabunt te et in perpetuum fidem placitam servare. Apposuit tibi aquam et ignem: ad quod volueris porrige manum tuam. Ante hominem vita et mors, bonum et malum: quod placuerit ei dabitur illi.* Et subditur causa huius: *Quoniam multa sapiencia Dei, et fortis in potencia, et 10 videns omnia sine intermissione.*

Hence
a. i. God created
man with free-
dom of will,
ii. which he does
not force to any
act,

iii. least of all to
sin:

but sin he hates.

Ex istis verbis plane videntur tria patescere: primo quod Deus sapientissime creavit hominem iustum cum libertate arbitrii; secundo quod non prevenit cogendo voluntatem ad aliquid nec permittens quidquam cogere ipsam, nec eam ser- 15

vantem regulam unquam deserit; tertio quod non necessitat vel

incitat ad peccandum, cum odit peccatum, ut patet hic Zach.

viii. 17, *Unusquisque malum contra amicum suum ne cogiteatis in cordibus vestris, et iuramentum mendax ne diligatis; omnia autem hec sunt que odi,* dicit Dominus. * Et Apok. ii. 6 D dicitur angelo ecclesie Ephesine, *Odisti facta Nicolaitarum que ego odi.* Et sic iniquos et peccatores dicitur omnes odire et despicer in Scriptura, et per consequens plus peccatum; ergo non ordinat ipsum esse: cum omne per accidens sit reducibile ad pure per se, et Deus per accidens odit crea- 25 turam peccantem, est dare unum quod Deus per se et primo odit; quod non est singibile aliud a peccato. Non ergo facit illud quia nichil suorum operum pure odit. Item,

b. Else sin would serve God, and man would serve simul Deo servire debite et peccato; consequens est contra 30 God and sin at the same time.

sentenciam Salvatoris, *Nemo potest duobus dominis servire, ut exponitur supra, secundo capitulo.* Si enim placet Deo quod

6. te B: om. A C. fidelem (cf. infra, p. 346): codd. fidicem. 14. cogendo A C: agendo B. 19. vestris om. B. 22. odi A C: odit B. sic B: si A C. 26. peccantem B f. 230C.

4. Rectum, apparently supplied from Eccl. vii. 30: Quod fecerit Deus hominem rectum.

31. Matth. vi. 24.

32. Supra, ch. iv. p. 29.

40D] homo peccet, placet sibi quod peccato serviat ; et per consequens ut sic serviens servit Deo. Item, si Deus vult peccatum esse et peccatum est factibile (ut patet Ioh. viii.) sequitur quod facit peccatum. Et cum *omnis qui facit peccatum* ^{c. If God willed that sin should be, he would commit sin,} **5 servus est peccati**, secundum Veritatem, Ioh. viii. 34, sequitur quod Deus serviens peccato non sit summus dominus, sed peccatum ; quod est contra declarata secundo capitulo. Item, ^{d. and might en-join man to sin;} ex quo placet Deo quod homo peccet, sequitur quod potest precipere me peccare ; et patet quod hoc facto debo parere **10 mandato Domini** ; et per consequens, cum debo sic peccare, sequitur quod non peccatum sed meritum sit peccatum. Nam si Scripture et racioni debemus credere, patet quod **qui-**

41A cunque servaverit mandata Domini, de tanto * diligit et meretur, cum nemo sane dicit quod quis iuste dampnatur **15 quia** facit quod debuit ex precepto. Nec videtur fingibile quin, si Deus diligit quod quis peccet, potest illud ostendere et precipere ut opere compleatur. Item, si Deus velit quod ^{e. and his example would teach us to say,} **homo peccet**, hoc vellet potissime propter bonum inde ^{f. Let us do evil that good may come;} consequens, vel perfectionem vel pulcritudinem universi ; sed **20 cum** omnis Dei actio sit nostra instruccio, sequitur quod liceret nobis tamquam filii imitacionis taliter sequi Deum, faciendo (scilicet) *mala ut bona eveniant* : consequens contra ^{against the teaching of S. Paul.} doctrinam apostoli, Rom. v. et vi. capitulis. Si ergo nos non debemus appetere media illicita propter fines licitos, quanto **25 magis** Deus omnipotens, in cuius potencia est ordinare omnem finem utilem per media licita et honesta, non diligenter peccatum propter finem licitum et honestum ; ymo, si diligenter inspicimus, sequitur quod nullum peccatum potest esse illicitum, quia summo Domino licet facere omne bonum scibile **30 quod** oculis suis placet : consequens tamen contra Scripturam cum ratione morali ponentem peccata esse turpia et illicita ; ut patet de arguacione Herodis per sanctum Baptistam asserentem quod non licet sibi habere uxorem fratris sui, Marc.

^{17.} compleatur A C; implatur B.
nentem B; ponente A C.

^{18.} vellet B; volet A C.

^{31.} po-

vi. 18, quia Levit. xx. 21 scribitur *Qui duxerit uxorem fratris* [41A] *sui rem facit illicitam.* Cum ergo ex ista opinione sequitur quod licet cuilibet peccatori quocumque facinus perpetrare, cum placet Deo quod ita faciat: * consequens contra omnem B religionem et horrorem piis auribus incussurum, cum tunc 5 esset iniquitas principalissime apud Deum: sed apostolus, Rom. iii. 6, dicit, *Absit.* Item, omne quod Deus dat alteri, sive sit substancia sive accidens, vere donat; sed non est possibile Deum donare peccatum aliquod creature; ergo nec dare: sed cum omne quod Deus facit creaturam habere 10 ipsum, ut sic, dat eidem, sequitur quod non potest facere creaturam suam peccare, habere peccatum, vel deficere in moribus, quod est idem. Assumptum patet posterius. Nam gratia, fides,—ymo, cecitas, pena, et omnia accidentalia que Deus inmittit homini,—sunt gracia dona Dei, cum neminem 15 punire poterit nisi misericorditer et gracie punit, ut patet alibi. Numquid ergo concedi poterit quod peccatum huiusmodi sit donum Spiritus sancti? Constat quod non, cum Deus nulli faciat graciā, nisi de quanto gratificat; sed dando peccatum homini, ut sic, ipsum abicit, non acceptat: patet 20 ergo quod cum *omni dato vel dono a Patre lumen descendente* stat gracia gratificans, que tamen non repugnat peccato formaliter, patet quod ipsum non potest fingi racionabiliter datum Dei. Nec video quomodo peccans primo, ut Lucifer, Adam, vel aliis, sit racionabiliter increpandus, si a Deo 25 necessitatur aut cogitur sine suo precedente demerito ad peccandum, sic quod inclinancia * Dei preventiendo inevitabilis C tans ad defectum, sit forcior omni data potencia resistiva. Istam prevencionem non credo esse catholicam, impossibilem Deo bono, cum secundum apostolum, 1 Cor. x. 13, *Deus 30 fidelis faciet cum temptatione proventum.* Revera infidele factum esset et subdolum introducere creaturas in orbem et post inducere super eas temptationes ad malum, ut perent,

3. *licet* B: *si* A.C. 5. *incussurum* A.C: *incussivum* B. 6. *sed* B:
secundum A.C. 9. *deum* B: *deo* A.C. 15. *||neminem* B f. 230 n. 22. *tamen* A.C. *cum* B. 25. *increpandus* A.C: *increpandum* B. 26. *suo* B: *om.* A.C.

41C] sic quod non potuerunt resistere. Item, Deus nullum ens ^{g.} All being has
facit nisi cuius exemplar eternum habet intrinsecus ; sed non ^{its eternal}
pattern in God ; ^{but sin, as a}
habet exemplar talis defectus in moribus ; ergo non facit ^{deficiency, has}
none such. ^{defectum huiusmodi.}

5

CAPITULUM XV.

SED videtur quod 'dicta necessitas tollit libertatem creati', ^{OBJECTION:}
'arbitrii, cum sapiens esset Deum non cooperari cum ^{Necessity is in-}
'homine in quolibet actu malo : tunc enim homo esset
'liberior, et Deus inculpabilior, non faciendo nec creaturam
10 'suam necessitando ad actum quem prius prohibuit. Angelus
'enim improvide movisset ad actus quos sciret esse malos
'atque prohibitos, et per consequens esset culpabilis. Num
'quid ergo dominium Dei et eius excellencia ipsum eximunt
'ne sit culpabilis legem propriam infringendo et dando pecca-
15 'toribus excusaciones coloratissimas in peccando ? cum
'quilibet homicida, mendax, latro, ydolatra, vel adulter vere
'diceret (iuxta predictam sentenciam), Deus me necessitat
D 'ad omnes istos actus ne*pharios pro perfeccione pulcri-
'tudinis universi.'

20 Hic dicitur quod creatura rationalis est tam libera sicut ^{Answer:}
creatura aliqua potest esse, licet non possit equari libertati ^{1. The will is so}
summi Opificis; cum sit tam libera quod cogi non poterit,
licet tam Deus quam bonum infimum ipsam necessitare
poterit ad volendum. Necessitacio quidem non dicit nisi ^{necessity con-}
25 naturaliter primum antecedens ad consequens quod necessitari ^{cerns only the}
dicitur, cum quo non potest dictum consequens evitari; et ^{impulse to will,}
sic necessitatur quelibet creatura beata felicissime ad
volendum, et generaliter quelibet voluntas creata ad quem-
libet actum suum, sicut patet de causa completa cuiuslibet
30 talis actus. Verumtamen est in potestate libera sic volentis
facere quod non sit aliqua talis causa. Quamvis enim Deus
non sit sub potestate beati, quilibet tamen beatus citra
Christum habet potentiam qua potest facilime ante beatifi-

14. ^{ne} B, ^{ut} C, ^{ut} A.

22. *opificis* B : *pontificis* A C.

tudinem facere quod Deus eum sic moveat ad fruendum. [41D] Et per consequens omnis creatura par vel inferior voluntate, quantum ad eius movenciam et ad possibilitatem declinacionis illius movencie, volendo oppositum, facilime sue subiacet potestati. Et sic quelibet voluntas creata simul cum necessitate est utrobique libera, libertate contradiccionis et libertate immuni a coaccione possibili. Cogere quidem importat

it is not compulsion, which occurs only when a man is forced to act against his will.
reinclinanciam coacte potentie appetentis simul oppositum illius ad quod sic cogitur. Et si obicitur quod voluntas

* perplexa secundum doctores coacta dicitur, videtur tamen 42A quod coaccio referibilis est ad corpus cui voluntas compatitur: ut volens proicere merces in mari nunc vult et nunc non vult ipsas proicere; ideo referendo ad diversas partes temporis dicit sapiens, Prov. xiii. 4, *Vult et non vult piger*. Nam si pro eodem instanti volo merces istas vel 15 confuse vel distinete proicere, pro illo instanti non volo istas non proicere, cum contradicco non potest esse volita; sed movente periculo volo ipsas proicere, et statim instanter, dum speratur evasio, nolo ipsas proicere. Et propter indistincionem instancium putatur eronee illos actus anime fore 20 simul. Vide de Perplexitate. Patet ergo quod non sequitur quod voluntas cogitur, licet inclinatur ex coaccione corporis vel causa consimili ad volendum. Unde patet quod necessitus a Deo sine remurmure ad virtuose voluntarie conversandum non pocius cogitur quam grave, leve, vel corpus 25 neutrum cogitur ad motum sibi naturalissimum, vel quam beatus cogitur ad volendum suam beatitudinem, vel alia quelibet creatura cogitur appetere ipsammet esse. Unde errant turpiter qui putant omnem necessitationem creature esse sui coaccionem, licet quandoque ad sensum equivocum 30 necessarium necessitas vel necesse dicat coaccionem quod discerni poterit ex adjuncto.

² All things past and future are in their own time present. Nec ista dicta sapiunt ignaro qui non videt quomodo omnia preterita * vel futura sunt suo tempore presencia. B

2. *par* B f. 231 A. 9. *cogitur* B; *coagitur* A C. 10. *perplexa* B C;
properplexa A. 12. *mari* A C; *mora* B.

42B] Videns quidem istam notabilem veritatem satis percipit quomodo beati, cum sint viatores peccabiles, possunt non esse quotlibet miseriis viancum fatigati et finaliter condemnari, cum Deus, qui est ante esse illorum, non absolute necessitatur ipsos producere. Et cum illi tempore suo sunt viantes non absolute necessitatibus ad merendum, patet totum residuum. Nam nec Deus nec creatura potest a tali posse excidere, ut nunc possum non fecisse, sicut Deus nunc potest mundum non fecisse, et omnem actum quem feci possum nunc et semper contingentissime non fecisse; et sic de talibus in quibus adverbium determinat verbum potentie. Nec ex isto sequitur quod de preterito potest fieri non preteritum, vel quod idem verbum vel opus individuatum a tempore repetatur, et sic de similibus que ignari replicant in ista materia. Putant enim, si creatura fuerat et Deus potest eam facere non fuisse, tunc de preterito potest facere non esse preteritum; ac si sic arguerent, 'Hoc non est, et Deus potest facere illud esse, ergo Deus potest facere idem simul esse et non esse.' *De* quidem significans circumstanciam cause presupponentis faccionem, implicare facit in sensu composito quod Deus potest facere rem esse preteritam, et cum hoc post eandem rem non esse preteritam; quia aliter, si Deus faceret creaturam non esse preteritam, non de preterito illud faceret, sicut * ex nocte dies non fieret nisi nox illa precederet. Et patet quod a privacione forme materialis ad eius habitum non potest esse regressio. Tanta ergo contingencia est in quibusunque creaturis preteritis quanta in aliquibus nunc futuris. Et tam certi sunt beati continue de futuris nobis ambiguis, cum vident ipsam in Verbo, quam certi sunt de quibusunque preteritis, cum apud Deum, penes quem debent huiusmodi mensurari, sit tanta certitudo et contingencia utrobique. Nos autem, nichil scientes nisi desuper nobis datum, de nobis preteritis quorum noticiam Deus nostre impressit memorie

^{1.} *percipit* A C; *percipiet* B. ^{3.} *fatigati*: codd. *fatigari*. ^{19.} *esse*
de B f. 231 B. *significans* A C; *signans* B. ^{20.} *presupponentis*: *presup-*
ponente A, *psupponē* B, *psupponē* C. ^{29.} *nobis* B; *vel* A C.

habemus evidentem noticiam, servata memoria; de futuris [42C] autem post nostram consideracionem habemus a Deo probabilem coniecturam ex sensacione causarum secundarum, cum universali experimentali quiescente in anima, vel aliter de illis aut absconsioribus noticiam specialius revelatam: et 5 ideo dicit Annomius super secundo Peryermenias quod sciencia futurorum est noticia diis reservata.

The recognition
of this truth
would have saved
FitzRalph from
a threefold
error.

Et patet quod profuisset plurimum domino Ardmacano de modernioribus prolapsis a via veritatis in errores turpissimos, quod notasset terciam sapienciam capitulo sexto superius 10 annotatam, quomodo apud Deum omnia sunt presencia: tunc enim videre poterant quod Deum, mundum, et omnia que fuerunt sit contingentissimum ad utrumlibet fuisse; **D**tunc non involvisset se in illis argumentis * de necessitate futurorum, in quibus doctor, libro sextodecimo de questionibus 15 Armenorum, secundo et quarto capitulis, dicit se viginti annis ut plurimum studuisse, concedens finaliter, si bene habeo, quod Scriptura sacra poterit esse falsa, quod Veritas incarnata potuit falsam sentenciam predicasse et tam seipsum quam alios multiplicitate decepisse, tercioque quod nulli beati 20 vident intuitive in Verbo quod effectus aliqui sunt futuri. Non dubito quin horum trium opposita sunt tam necessaria quam necessarium sit mundum esse vel Deum aut aliud pre- fuisse. Est ergo absolute necessarium si Christus vel Scrip- tura sacra aut liber vite, quod idem est, quidquam asseruit, 25 tunc ipsum secundum formam assercionis est necessarium evenire; quia Ioh. x. 35, 36, legitur Veritatem sic alloqui Phariseos, *Non potest solvi Scriptura; quem Pater sanctificavit et misit in mundum: solveretur quidem si post eius publicacionem et fidei adhibicionem falsa vel instabilis sit reperta.* 30 *Culum quidem et terra transibunt varie transmutata;* sed

7. *reservata A C: servata B.* 16. *se: codd. de.* 30. *falsa B C: om. A.*

6. Ammon. comm. in sect. ii. libri Arist. de Interpret. § 6, &c., printed at the end of Alex. Aphrod. de Fato, London 1658.

10. V. supra. cap. xiii. p. 104.

15. R. FitzRalph. Summ. in Quaest. Armen. xvi. 2, 4 ff. cxxix. c, cxxx. B.

42D] verba Veritatis, que sunt vera sentencia quam ipse asseruit, non poterunt sic transire, quia secundum apostolum, 2 Thim. ii.

11-13. *Fidelis sermo : nam si mortui sumus, et convivemus ; si sustinebimus, et corregnabimus ; si negaverimus, et ille negabit nos : 5 si non crediderimus, ille fidelis est ; negare se ipsum non potest.*

Non audeo dicere quod hec triplex condicionalis apostoli, cuius

43A prefacio est *fidelis sermo* sit mere in*possibilis, sic videlicet, quod potest esse facilime, quod mortificemus membra nostra imitando Christum ne profluant in peccata, eciam usque ad **10** mortem continue, et tamen quod in fine Deus dampnet nos eternaliter pro mercede ; et quod sustinebimus tribulaciones et angustias usque ad finem vite propter iusticiam, et tamen cum hoc in fine annichilabimur pro labore ; et tertio quod negemus Christum nequissime blasphemando et per totam **15** vitam nostram scelere gravissima perpetrando, cum hoc tamen quod in die iudicii retribuat nobis premium beneficum infinitum. Ista credo esse verba de quibus post, eodem capitulo,

Noli verbis contendere : prophana autem et vaniloquia devita.

Ubi, queso, haberemus spem tutam *ut anchoram* et firmissimum **20** solacium de promissione et iureiurando, de quibus apostolus ad Hebr. vi. 18, dicit quod sunt *due res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum*, si potest esse cum implecione mandatorum Dei ad regulam quod sic implens eternaliter puniatur, et provocans Deum peccatis gravissimis beatissime **25** premietur ? Deliramenta sunt ista et Christiane fidei nimis contraria.

Credimus itaque connexionibus Scripture quod sunt abso- **3.** *Application
to the statements
of Scripture.*
lute necessarie, sed quod non sit necessarium nisi ex suppo-
sitione Scripturam aliquid affirmasse, ut iam potest esse quod **30** Christus non asseruit negacionem Petri vel cuiuscumque **B** alterius quod predixit, sicut habet quiscumque concedere * qui non incarcera omnia presencia in instanti ; et sic beatus, **a.** *The blessed
are secure in
their bliss,*
cum videt se esse beatum et eternaliter beatificandum, leges,

4. || *et ille* B f. 231 c. **5.** *non* B C (ex u'ō correctum) : *uero* A. **18.** *pro-*
phana B : *propter hanc* A C. *autem* A C : *ante* B. **29.** *scripturam* A C :
scriptura B.

18. 2 Tim. ii. 14. 16. .

quia Dei iura, et ceteras veritates omnino immobiles, est [43B] securus sine charta superaddita de hereditate perpetua. Quod si obicitur quod beati semper timerent, cum sciunt se eciam nunc posse delinquere et dampnari, conceditur assumpta conclusio, cum *timor Domini sanctus permanet in seculum 5 seculi*. Verumtamen beati evacuaverunt timorem penalem filiali servato, cum sciunt se esse in statu cui repugnat coesse vel succedere mortem, miseriam, vel peccatum: et ad illum sensum dicunt sancti quod beati sunt immortales, impeccabiles, et impunibiles, non quia non possunt in talia, sed 10 quia sunt in statu cui repugnat coassistere vel succedere tales miseras. Viantes autem in gracia gratum faciente secundum preuentem iusticiam licet sint in statu cui repugnat mortale piaculum: non tamen repugnat penalitates multas sibi coesse et dampnacionem eternam succedere. Ideo 15 securitas patrie est maxima pars beatitudinis secundum multiplex testimonium, cum secure replet omni bonorum genere pro suo perpetuo et plene pellit omnes miseras. Et si inveniantur doctores vel Scriptura ponere huiusmodi negativas, ‘Beati non possunt delinquere ecclesiam,’ modificande 20 sunt negaciones ad sensum compositum et statum beatitudinis * sicut supra; et certus sum quod nemo inveniet aliam solucionem argumentorum de necessitate futurorum, etsi per tam diutinam vitam sicut vixit Mathusalem studuerit quantumlibet diligenter. Vere quidem concluditur quod omne 25 futurum ex preordinancia Dei est necessarium evenire; sed sicut potest esse quod Deus non sic preordinavit, quod Christus vel Scriptura sacra non sic asseruit, nec quod eius discipulus promulgavit, sic potest esse quod prophetatum a Christo vel eius discipulo non contingat, et est paritas contingencie utro- 30 bique.

^{12, 13.} [faciente... iusticiam licet sint... refugen[at].] Litterae uncis inclusae in charta super lacunam obsuta in cod. A suppleta sunt.
^{19.} scriptura A C:
scripturam B. ^{19.} *ponere* B f. 231 r. ^{24.} *Mathusalem* A; *Mathusalem* C;
Mathusalem B. ^{29.} *sic* B C (e sicut correctum); *sicut* A. *prophetatum* B C;
propheta cum A.

43C] Alia autem subterfugia que finguntur ab aliis nimis ^{b. Christ as man knew all things.} gravant, ut hii dicunt quod Christus non potuit quidquam factibilium absolute asserere vel docere, et nichil scivit de futuris et conting ^{ibus} quoad humanam scienciam, vel si 5 scivit prohibitus fuit a Deo vel actualiter considerare sibi cognitum vel ad extra detegere, ne forte imponat necessitatem ex sua consideracione vel predicacione. Nos autem credimus Christum absolute actualiter scivisse humanitus omnia futura, et passionem suam, Iudeorum punicionem, 10 diem iudicii, et cetera misteria simpliciter predixisse, sicut verba sacramentalia et veritates alias, ut sonat sensus litteralis Ewangelii, simpliciter predicasse. Aliter enim omnisciens non diceret, Ioh. xiv. 29, *Nunc dixi vobis priusquam fiat, ut* cum factum fuerit credatis.* Ymo, foret conscius sibi ipsi, dicendo 15 fidem simpliciter faciendo absolute et simpliciter quod voluit, solum conditionaliter affirmare: magna duplicitas in viro qui nobis precipit, *Sit sermo vester Est, est, Non, non.* Non ergo fuit duplicitas in qualibet doctrina huius Domini, qui non venit legem solvere sed implere, incipiendo continue secundum 20 legem facere et docere. Apostolus autem dicit, 2 Cor. i. 18, quod *non fuit in eo Est et Non*, quia aliter fideles nimium titubarent. Quidam autem fingunt quod credulitas, assercio, vel actus huius speciei potuit fuisse non credulitas, et sic species mutari in speciem, et homo potuit noviter credidisse quociens 25 voluerit sine hoc quod generet novum actum. Alii autem fingunt quod actus Christi eiusdem speciei cum nostro potest non fuisse, cum dependeat a futuro; sed non sic de nostris actibus. Inevidencia autem istorum et similium moveret ad consciendum laudabili veritati.

30 Sed redeundo ad solutionem argumenti, dicitur quod ^{4. Conclusion.} liberum arbitrium potest sumi pro potentia volitiva data ^{a. Free will is a power given to the created spirit of choosing concerning good and evil.} creato spiritui ad arbitrandum de bono et malo pro rectitudine conservanda; et cum ille spiritus corrumpi non poterit, patet quod illa potentia non potest desinere vel magis aut

^{20.} 2 Cor. i. 18. B.

17. Matth. v. 37.

18. Ver. 17, Act. i. 1.

allowing neither
of increase nor
diminution.

minus suscipere. Et ista est sententia Anshelmi in libro [43D] sua de Gracia et libero Arbitrio capitulo iii. Et patet, sive accipiatur essencialiter pro illo * spiritu, sive passionaliter pro 44A proprietate que consequitur ad illum spiritum sicut passio ad subiectum; sed tertio accipitur pro sufficiencia qua virtuo- 5 sus disponitur ad incedendum faciliter per viam iusticie. Et sic beati virtuosi vel naturaliter facilitati dicuntur esse plus liberi, dampnati vero peccatis irretiti vel aliter naturaliter difficultati dicuntur opposite minus liberi. Et ista videtur esse sententia Augustini, Enchiridion viii. Et de illa videtur 10 Veritas loqui, Ioh. viii. 36, *Si filius liberavit vos, vere liberi eritis*: et apostolus, 2 Cor. iii. 17, *Ubi spiritus Domini, ibi libertas*; quam libertatem exponit ad Gal. iv. 31, dicens quod illa *libertate Christus nos liberavit*. Sed quomodocumque loquatur, nemo dicit quod homo est liberior quia peccator, 15 cum Christus impeccabilis sit liberrimus. Nec dicitur quod creatura libera citra Christum posset de Dei potencia esse tam libera quod omnino peccare non poterit, quia Deus non esset omnipotens si non posset creaturam talem permettere incidere in peccatum; et per consequens esset libera simul et 20 non libera. Unde primam libertatem creature rationalis, sicut Deus non potest minuere, sic eciam nec augere. Et patet quod duplicitate potest aliquid denominari liberum, vel active, ut solum natura rationalis est libera, vel passive, ut effectus. Si enim actus voluntatis create, sicut et opus ex- 25 trinsecum, dicitur liberum, quia precedit a libera potestate; quanto magis tota universitas creata erit libera* quoad Deum. B Et per consequens verum liberum et necessarium convertuntur in tantum quod peccatum eciam originale secundum Augustinum, primo Retractacionum xiii., non foret peccatum nisi 30 eo ipso esset liberum, cum primus parens libere facit omnem

3. *passionaliter* B; *personaliter* A C. 7. *beati* B f. 232 A. 9. *opposite*
B C. *apostole* A. 10. *vixit* A C; 18° B.

2. Anselm. de lib. Arbitr. iii., Opp. 118.

10. August. Enchir. de Fide, Spe, et Car. xxx, § 9, Opp. 6. 207 seq.

29. Iusd. Retract. i. 13 § 5, Opp. 1. 20 B.

44B] talem defectum in posteris. Et patet quod si Deus sineret creaturam rationalem movere se libere sine coagencia vel necessitancia ad agendum, tunc simul esset liberior et non liberior, Deusque stultissime commutabit dando gloriam suam fabrice incapaci.

Et quantum ad inculpacionem Dei, patet quod non est ^{b.} God does not make the evil color, si Deus facit actum malum, id est, actum qui ex ^{a.} act defectu peccatoris cum quo Deus graciouse coagit est sic ^{b.} but the act which by the malus, quod sit inde culpabilis; quia non facit illum esse ^{c.} becomes evil. ^{b.} malum, cum non facit nec auctoritat moralem maliciam, licet faciat iustissime malum pene. Cum ergo non potest habere superius sibi mercedem ut servitori tribuens, quomodo mereri poterit vel culpari? Si ergo homo potest facere malum bene, quanto magis hoc invenietur in iusticia coextemplante, que non potest facere bonum male. Non ergo esset Deus increpandus propter actum malum moraliter, nisi faceret illum formaliter, et non solum ut efficiens extrinsecum sive motor; tunc enim faciendo actum fornicacionis aut peccati, subiceret se formaliter illi actui fornicando: sed ^{d.} He cooperates with the sinner so far that he supports his natural existence, **C** dicitur causaliter coagere cum eodem. Et sic credo * docet intelligere quod, si Deus impelleret voluntatem apponendo vim vel applicando suam virtutem ad coagendum univoce actum malum, tunc ageret viciose. Nunc autem illabitur peccatori, conservans eum et omnem actum malum quem approbat, sicut et animam quam creat, et semen, cum parcium agencia naturali; et tamen deformitatem in istis ^{e.} but the deformity in him he neither makes nor approves. entibus positivis nec facit nec approbat, quia tunc essent creature, quarum esse primum foret bonum de genere. **30** Movere ergo Dei vel facere tales actus non est nisi graciouse conservare substanciam sic agentem, approbando substanciam actus, sicut producit animam in semine adulterantis, quod semen lincat eo ipso quod natura creata naturaliter illud facit. Si ergo non concurreret cum actu aliquo creature hoc

^{3.} eset B C; est A. ^{4.} densque B; deus quod A C. ^{5.} quo om. B.
^{14.} invenietur A C; inveniretur B. ^{23.} coagendum B C; cogendum A.
^{25.} peccatori B f. 232 v.

potissime foret de actu odii, quo blasphemus odit Deum, ut [44C] dicitur Ioh. vii. 7 et xv. 18. Sed cum nemo odit Deum nisi in membris in humanitate assumpta vel alia ratione citra bonitatem summam (cum iuxta apostolum, 1 Cor. ii. 8, *Si clare cognovissent, numquam Dominum glorie crucifixissent*),⁵ patet quod odiendo Deum appetitur bonum simpliciter, et per consequens ille actus posset esse sic circumstancionatus quod esset nedum lictus et bonus de genere sed meritorius. Et per consequens, cum nulla sit natura quin posset esse a Deo, nisi effectualiter sit a Deo, patet quod actus * et omne Dens per se in genere sit a Deo. Non ergo increpemus Deum quod facit tot bona de nostris nequiciis, nec ex hoc quod sciendo nos peccare inprovide gracie interim sustentat substancialiter quidlibet positivum, permittens ignarum peccare libere. Si enim statueret legem quod creatura racionalis non 15 poteret libere sic peccare, sequeretur nedum quod creatura talis mereri non poterit sed simpliciter non posset esse sine huiusmodi libertate.

Et si queratur quare non concurrit preservando ab actu illicito, dicitur, Cum Dominus sit gracie dans esse et quid- 20 libet aliud creature, non potest iuste conqueri vel amplius vendicare, sicut ad Rom. ix. 21 exemplificat apostolus de figulo et luto: ymmo, credo quod Deus non potest iuvamen subtrahere nisi occasione data a priori demerito, ut Deus ideo non dat gratiam vel iuvamen quia creatura que reciperet non est 25 capax. Ideo impossibile sunt casus quibus ponitur quod Deus permittat creaturam suam temptari amplius quam possit resistere, ut confitetur apostolus, 1 Cor. x. 13, *Fidelis autem est Deus, qui non faciet vos temptari supra id quod*

potestis. Et patet quod iste mundus non posset secundum 30 individuationem ultimam procreari, nisi Deus permetteret sic peccare et ordinaret eternaliter de penis et remedii graciosis.

Non ergo sequitur, 'Deus necessitat * ad actum peccati signum,^{45A} nabilis, ergo necessitat ad peccandum.' Unde intelligendo

⁵ *Vel* om. AC. ⁷ *... ante lat' B de inserit. iuvamen B; misericordiam AC.*

⁷ *Potestit AC in addunt.*

c. 'Why then does God not preserve his creature from sin?'

He gives being to all,

but grace he gives only to him who is capable of receiving it.

The world would not be complete unless God permitted man to sin.

45A] personaliter concedi debet quod fornicacio, perjurium, blasphemia, etc., fit a Deo; et illi quibus idem est quod Deus facit blasphemiam et cetera debent concedere quod Deus facit fornicacionem, blasphemiam, et huiusmodi pre-
 5 dicata, licet neminem faciat fornicari; et sic de ceteris. Illi autem qui concipiunt signa simpliciter pro actu huiusmodi et defectu, habent concedere quod nec fornicacio nec blasphemia, etc., fit a Deo, nec Deus facit blasphemiam; nec est vis in ista logica, nec est difficile distinguere actum huiusmodi et
 10 defectum, dicente Augustino, primo Retractacionum, xv., quod homo tum non fecisset peccatum si voluisset. *Patet,* inquit, *quod non est coactus facere; quia ergo voluit peccavit, etiam si non fecit actum extrinsecum quia voluit, peccavit;* itaque nec tale peccatum sine voluntate esse potuit, sed voluntate
 15 facti, non voluntate peccati, quod tamen factum peccatum fuit. Ecce, vult quod velle sit peccare, licet opus extrinsecum non sequatur. Et patet quod distinguit inter voluntatem et peccatum dictum formaliter, que simpliciter est defectus. Voluntas enim, ut ibi diffinit, est motus animi sine cogencia ad admit-
 20 tendum vel adipiscendum rem volitam. Et patet ulterius quod nulla pure creatura potest univoce cum Deo movere vel coefficere talem actum. Ideo propter equivocationem
 B agencie est homo vel angelus increpandus, quando a proposito facit actum malum moraliter in se ipso vel movet alios
 25 ut male faciant, quia non potuerunt sic movere nisi subi-
 cerent se inordinato actui de genere actionis et sic velint indebite. Deus autem nulli accidenti per se in genere potest subici nec velle quicquam indebite.

Ideo oportet theologum purgare mentis oculos et videre
 30 illapsum Dei et motionem equivocam sine actu elicto, non
 ut peccet, sed ut naturam vel substanciam actus eliciat, tam-

3. || blasphemiam B f. 232 c.

15. tamen A C cum Aug. : tantum B.

10. August. Retract. i. 15 § 3: Quod enim si noluisset non fecisset, non coactus est facere. Quia voluit ergo fecit, etiamsi non quia voluit peccavit, nesciens peccatum esse quod fecit: ita nec talc peccatum, &c.: Opp. i. 24 F.

quam summus Auctor primo sustentans quamlibet creaturam. [45B] Et patet quod Deus non dissolvit vel infringit legem propriam vel mandatum, sicut nec movet alios ad frangendum, nec movet ex sentencia verissima male interpretantes corruptum sensum elicere; ut in proposito ex dicto apostoli, 5 Rom. v. 20, *Ubi habundavit delictum superhabundavit et gracia, ceperunt pseudo occasionem nimis paralogistice concludendi quod facienda sunt mala ut bona eveniant: sed apostolus dicit, Absit.* Et ideo sic scribit de eo princeps apostolorum (2 Pet. iii. 15, 16); *Karissimus, inquit, frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis, sicut in omnibus epistolis, loquens de hiis que sunt difficulta intellectui, que indocti et instabiles depravant.* Per hoc quod est *karissimus frater* Petri patet quod non est reiciendus propter hoc quod non est conversatus cum Domino ut pseudo * arguunt. Secundo patet quod non immisceret ex propriis falsa veris, quia *in omnibus epistulis*, etc.; et per consequens illud quod impingerant ex sentencia apostoli ad Romanos non sequitur, sicut indocti in philosophia et sacris litteris ac instabiles in fide et moribus ex ignorantia arguerunt. Et patet pro parte solucio ad obiectus domini Ardmacani.

CAPITULUM XVI.

OF THE WILL
OF GOD

SED quia ista materia videtur esse plurimum preciosa, cum secundum apostolum sit difficultas intellectu, nec omnes legentes doctores in ista materia plene concipiunt, ideo restat ulterius 25 declarandum si ponatur in actu peccati necessitas ultra contingiam ad utrumlibet, sicut videtur multis Doctorem Profundum dicere; ymmo, quod Deus velit beneplacite hominem peccare: contra quod superius est argutum; quia, ut dicit, omnis Dei permissio est eius bonum placitum, cum 30 tam potens Dominus non permittit aliquid nec aliqualiter quod non placet. Maximum autem fundamentum in ista ma-

12. intellectui A.C.; intellectu B. 18. ¶ sicut B.f. 232 v. 31. tam B;
tamen A.C.

S. Rom. iii. 8.

45C] teria est de actu volitionis divine, quod non subsequitur sed precedit naturaliter quemlibet actum vel effectum ad quem dicitur relative. Ex isto quidem videtur sibi, libro tertio, quarto capitulo, quod omnis actus est inevitabilis creature, et 5 per consequens nulla volicio creata est pure libera. Nec mirum si variet ab aliis in ista materia, quia tertio libro, capitulo vi., ponit quotlibet voliciones in Deo esse eternas D essencias * absolutas.

Ideo cum modicus error in principio, scilicet, in questione 1. a. The will of 10 quid est huiusmodi voluntativum, facit variacionem maximam God may be understood in in opinione de passionibus, consequenter non mirum si variet five ways : a sapientibus qui ponunt omnes voliciones huiusmodi non esse absolutas essencias sed respectus. Volicio itaque Dei i. of the essence quandoque accipitur essencialiter pro illa communi essencia 15 sic volente. Secundo accipitur personaliter pro tercia per ii. of the third Person, persona. Tercio pro nociione vel passione divine essencie vel iii. of the notion or passion of the persone. Et quarto pro relatione Dei volentis ad volitum person, quomodolibet condistinctum : et sic dupliciter, vel adintra, ut iv. of the relation ad raciones coexemplares (et quelibet talis volicio est abso- towards the thing willed, 20 lute necessaria) ; vel adextra, respectu effectus in suo genere (et quelibet talis volicio, licet non possit incipere vel desinere, est contingens). Et illam vocat sanctus Thomas, prima parte Summe, questione xv. et xix. habitudinem Dei scientis ad scibile ; Doctor Subtilis vero dicit quod est relacio raci- 25 onis ; dominus Ardmacanus, libro decimo sexto capitulo v., de Questionibus Armenorum, dicit quod est conformitas Dei scientis ad scibile. Unde cum sciencia creature principalius dicit actum vel habitum quam relacionem scientis ad scibile,

24. *vero A C : vere B.*26. *v. B: 11° A.C.*

3. T. Bradwardine de Causa Dei iii. 4 pp. 651 seqq.

6. Ib., cap. 6 p. 666.

22. Thom. Aquin. Summ. Theol. i. qu. xv. art. 3, vol. I. 755, xix. art. 3, 4 pp. 783 seqq., ed. Migne.

25. R. FitzRalph, Summ. in Quaest. Armen. xvi. 5: Prescientia Dei, in quantum huiusmodi, nullius rei est causa; sed est conformitas Dei scientis, in quantum res subest illi differentie temporis, ad rem futuram, seu divine essentie ad rem scitam.

in Deo autem non est aliquod absolutum preter substanciam, [45D] multi negant relationem huiusmodi esse scienciam; sicut dicunt quod omnis divina intelligencia, sciencia, vel volencia est realiter Deus ipse. * Sed cum Deum velle datam crea- 46A turam existere sit contingens, et cuicunque veritati contingit 5 ad votum nomen imponere, supponatur conformiter cum antiquis quod omnis talis contingens veritas sit volicio dis- tincta formaliter contra Deum. Est iterum ulterior famosa dissensio, ut dominus Ardmacanus cum aliis dicit quod talis sciencia nichil causat: sed cum sapit fundamentum omne 10 causatum et sit relacio superior previe requisita, videtur quod, sicut proporcio, sic et ista relacio causat quocunque ad quod est previe requisitum. Sed et hoc supponitur ut magis pateat difficultas. Quinto vero accipitur essencialiter pro quoquaque a Deo volito: ut nunc pro effectu (ut prima ad 15 Thess. iv. 3, *Hec est voluntas Dei, sanctificatio vestra*; et Psalmo cxlii. 10, *Doce me facere voluntatem tuam*); nunc autem pro veritate eciam eterna volita (ut voluntas Dei est quod Christus non solvat legem vel peccet in aliquo). Et correspondenter volicio Dei accipitur quintupliciter pro signo 20 volicionis intrinsece, ut dum Deus precipit aut prohibet, per- mittit, consultit, agit. est signum temporale volicionis eterne. Deus enim nichil potest precipere nisi volitum eternaliter esse in se vel suo proporcionali secundum speciem executum: ut Abrahe precepit, Gen. xxii., ymolare filium suum Isaac. Et 25 indubie tertio voluit, cum meritorie fuit factum, verumtamen noluit, nec * mandavit eum occidi gladio et comburi. Sed B voluit Deum patrem ymolare Filium suum pro redēmctione humani generis et, persona secundum deitatem impassibilem seruata immuni, humanitatem voluit occidi, herentem brachii 30 crucis cornibus, ut arietem inter spinosos Iudeos confederatos in malicia tanquam vepres. Sed longe post patris substanciam vidi illam humanitatem agnum innocentissimum sic herentem.

^{10.} videlicet B f. 233 A. omnes: codd. omni.
^{11.} agit B C, om. A.

^{21.} permittit A C: promittit B.
^{22.} Post suum B Cristum addit.

46B] Et si obicitur de illo Ozee, primo capitulo, *Vade, sume tibi b. Objection from the command to uxorem fornicariam, et fac filios fornicacionum,* dicitur com-
muniter quod non preceptorie sed yronice fuit dictum ; sicut illud Gen. iii. 22 a Deo dictum est angelis, *Ecce, Adam factus 5 est quasi unus ex nobis sciens bonum et malum,* cum tamen peccato fuit factus insipiens. Sed per illam yroniam posset cognoscere temptans mendacium deorum, scienciam ex paricione suo mandato subdole promittentis, et talibus suggestionibus contra mandatum obligans amplius non parere. Talis enim 10 locucio est crebrior in Scriptura : ut Iob ii. 9, dicit uxor, *Benedic Deo et morere;* per benedictionem maledictionem volens yronice intelligere, quam non audebat propter horrorem blasphemie expressius nominare. Sed videtur proba-
biliter posse dici quod preceptum sit Osee ad litteram sic 15 *Cubere et filios procreare,* * cum stat specialiter ex mandato dato Dei quantumlibet sanctum ritus Iudaici mulieri tempore suo ydolatre, et sic spiritualiter fornicarie, matrimoniali alter meritorie copulari, et filios qui post suo tempore sunt ydolatre procreare. Sic enim videtur quod Deus voluit hunc 20 prophetam, sicut Iesaiam, Ieremiam, et Ezechielem non solum verbis sed operibus prophetare, quod (scilicet) sancti patriarche in synagoga germinant ydolatras quibus fuit possi-
bilitas alio tempore fore sanctos. Et conformiter dicitur ad 25 illud preceptum Veritatis, Marc. i. 25 et Luc. iv. 35, quando imperavit demonibus ut tacerent, docens per hoc neminem debere inardescere laudi proprie et specialiter ab indignis. Et consequenter, sicut demones demeruerant ostendendo excellenciam Veritatis, sic posset dici de sanatis, Mat. ix. 30 et Mar. i. 44, quibus precipitur ne cui dicerent, et tamen postea 30 diffamarunt. Vel aliter docemur fugere inanem insolenciam nostre laudis nec aliorum magnificenciam de nobis extollere ad ostensionem proprie dignitatis. Et hoc videtur optativum modum, non imperativum, Salvatoris exprimere ; et ita potest

6. factus B: om. A C. 9. enim A C: quidem B. 17. ydolatre A² in mg. B: ydolante A¹: ydolatria C. 21. prophetare B f. 233 B.

esse quod diffamantes miraculum non peccarunt. Et patet [46C] quod nihil potest precipere quod non velit in aliquo secundum speciem adimpleri. Et sic prohibicionibus iudicatur. Nam licet non voluit * ne Adam de fructu prohibito (Gen. ² ii. 17) manducaret, voluit tamen quod non debuit comedisse, ⁵ cum sit eterna veritas vere iusta; et voluit quod debuit non gustasse, ac quod secundus Adam vel iustus mandatum simile non solvisset: et semper innuitur possiblitas precepti et abstinentie a malo prohibito, et sic species, precepta et prohibita, secundum Scripture exigenciam limitata, tollunt ¹⁰ ampullas sophisticas, quibus instant quod preceptum vel prohibitum, cum non sit, non est obligacionibus fundatum. Et conformiter de consilio est dicendum. De omni quidem peccato permisso est eterna Dei volicio ut ipsum iustissime puniatur, et de omni sua faccione vel opere habet eternam ¹⁵ volenciam ut sic fiat. Notandum tamen quod preceptum vel mandatum nunc sumitur pro virtute, ut humilitate, caritate, vel alia; et illa vocatur *iugum* vel *lex Domini* (Mat. xi. 29, *Tollite iugum meum super vos et discite, quia misericordia sum et humilis corde;* et Ioh. xv. 12, *Hoc est preceptum meum, ut diligatis ²⁰ invicem*): et generaliter cuiuscunque mandati eterni implecio est preceptum. Secundo sumitur preceptum vel mandatum pro veritate vel lege eterna, ut sunt decem precepta decalogi, Ex. xx, sicut Deum esse colendum et veritates cetere affirmative * vel negative. Quod autem preceptum sumitur pro actu ^{47A} precipientis, pro ipso supposito, vel vibrana vel aliter distrahenter circumloquendo, est ad sensum equivocum: ut preceptum est Adam quod non comedederet de fructu vetito, ubi ipsum non comedere, cum non fuit, non fuerat res precepta, nisi forte quia hoc habet esse intelligibile, et precipitur eius ³⁰ observancia in effectu.

² God's volition
is distinct from
his essence:

Premissa itaque equivocatione volacionis divine, supposito que quod fiat limitacio ad formam qua Deus dicitur velle formaliter res adextra, videtur mili quod nulla talis volicio

¹. non AC: nec B. ^{12.} fundatum AC: fundamentum B. ^{14.} permisso AC:
permisso B. ^{15.} et B: om. AC.

47A] potest poni essencia, sed quod ratione solum a Deo distinguitur. Nam omnis essencia est creator vel creatura, secundum Augustinum in De . . . ; nulla talis volicio est formaliter creator vel creatura ; ergo nulla est formaliter essencia. Minor patet eo quod, si formaliter esset Deus, tunc non esset distinctio inter voliciones inter se invicem atque Deum, nec prioritas nature inter divinam essenciam et easdem ; cuius oppositum dicit doctor et alii videntes quomodo veritas est contingens, Deum velle quamcunque creaturam existere. Patet ergo quod volicio illa non est essencia per se in genere, quia tunc infinite creature, et per consequens universitas creata, essent simpliciter Deo coeterne. Item, tunc Deus esset composicius et proprius substancia habens potentiam ante actum : nam huiusmodi voliciones forent potissime qualitates, et per consequens * Deus haberet globum infinitum qualitatum, que sunt perfecciones aut bonitates eius secunde, quibus perficitur contingenter ; et cum omne quale accidentale presupponit quid in genere, esset dare formam substancialem que sit actus quem consequitur talis qualitas contingenter ; et cum omnis quiditas continenter qualis presupponit essenciam, sicut questio Quid est questionem Si est, sequitur quod Deus esset univoce substancia habens potentiam ante actum. Deus ergo, cum sit tam equivoce ens cum singulis creaturis, non habet subiectus huiusmodi qualitati ; quia aggregatum ex illis essenciis cum Deo, cum esset summe bonum, foret Deus, et sic infinite essentie forent Deus. Item, tales voliciones, cum sint essencialiter absolute, possent esse sine hoc quod essent volite creature ; sed tunc non essent voliciones huiusmodi ; ergo sunt voliciones huiusmodi contingenter : et non habebuntur quid per se sunt nisi divina essencia ; ergo non sunt essentie condistincte. Si autem non possunt esse sine crea-

3. || in B f. 233 c. formaliter B: om. A C.

22. cum sit om. B.

3. Cf. August. contra Julian. Pelag. i. 8 § 36: A quo summo . . . atque incomunicabili bono universam conditam dicit [fides] esse creaturam naturasque omnes bonas ; quamvis impares Creatori, quia ex nihilo creates, ideoque mutabiles ; ita ut omnino nulla natura sit quae non aut ipse sit aut ab ipso facta sit, &c. : Opp. 10. 520 D.

a. for all essence
is either creator
or created,
but volition is
neither ;

God is prior to
his volitions :

b. if God's
volition were his
essence he would
be substantia ha-
bens potentiam
ante actum :

c. if such voli-
tions were essen-
tially absolute,
they would not
be conditioned
by the being of
the creature.

turis quas referunt, non est fingendum quod non dicuntur [47B] ad aliquid et dependeant causaliter a creatis: et si possent non esse, ut doctor ponit in eis contingenciam primam liberam, non videtur quin possent desinere et iterato incipere, sicut alie causate essentie absolute; et sic omnibus 5 mobilibus mobilior esset sapiencia nedum communiter per acquisitiones * et desperdiciones respectuum, sed proprie per C acquisitionem et desperacionem huiusmodi qualitatum; et pari evidencia ille forent volitionibus distinctis volite, et sic reciproce infinite. Cum ergo illis positis oportet superaddere 10 in Deo volenciam respectivam, que sufficeret cum volitis et divina essentia, illis non positis, videtur michi nimis erroneum tales omnes fingere propter inconveniencia que secuntur.

3. In God there are intelligences, cognitions, and volitions, which are *relationes rationis*.

Things are subjects of his intelligence as beings, of his knowledge as true, and of his will as good.

God has not intelligence of a creature unless it exists.

Ideo iuxta alias declarata est dare in Deo intelligentias, sciencias, et volencias, que sunt relationes rationis subiectate 15 in Deo sine dispari fundamento et terminante ad volita in suo genere; distinguunturque ratione ab invicem, cum intelligentia sit entis vel unius absolutissime sub mensura essendi, sub ratione scientia sub ratione veri, et volencia sub ratione boni: et sic intelligencia qua Deus intelligit hominem vel aliam creaturam 20 sub ratione effectus est contingens, ut scientia vel volencia correspondens, cum superaddit intelligentiam huiusmodi vel huiusmodi rei, aut esse intelligibilis noticiam intuiti in effectu; ut Deus absolute necessario intelligit hoc, quacunque creatura nude signata secundum esse suum primum, quod est 25 esse intelligibile vel esse intrinsecum ydeale, et tamen contingentissime intelligit hunc hominem vel quamcumque aliam creaturam. Nec refert * volentibus simpliciter intelligere utro- D bique, sive dicatur quod hanc creaturam Deus contingenter intelligit, vel Deus contingenter intelligit creaturam. Unde, 30 posito quod non sit creatura, tunc Deus non intelligit creaturam, quia non legit intus in libro vite quod non est ibi simpliciter. Et cum nichil potest Deus intelligere nisi quod actualissime intelligit, patet quod raciones exemplares, quas

*C. estet B: est A C.
C. contingens B f. 233 v.*

13. omnes A C: essencias B.

18. sit A C: sic B.

47D] absolute necessario intelligit, sunt eis accidentaliter creature.

Et patet fallacia talis argucie, ‘Omne quod Deus intelligit
‘absolute necessario intelligit, omnem creaturam intelligit,
‘ergo omnem creaturam absolute necessario intelligit;’ ut in
5 assimili, ‘Omne quod est deitas absolute necessario est deitas,
‘omnis creature causa est deitas, ergo omnis creature causa
‘absolute necessario est deitas,’ posito quod subiectum con-
clusionis intelligatur simpliciter. Aliter enim sophisticandum
esset quod omnem creaturam absolute necessario Deus intelli-
10 git, sed non sic necessario intelligit aliquam creaturam; et tunc
omnis creatura absolute necessario est, licet sit conting-
tissime creatura; et sic nulla creatura posset incipere vel
desinere, licet posset incipere et desinere esse quelibet crea-
tura. Ego autem elegi per terminos per se in genere vel

48A connotantes esse secundum intelligere * simpliciter illud esse,
ut creatura est solummodo contingenter. Et tamen hoc quod
est illa creatura est necessario absolute, quia pronomina sine
qualitate essenciam mere significancia possunt indifferenter
signare pro ratione exemplari adintra, que realiter est divina
20 essencia, vel pro re extra in proprio genere, ut patet anterius.

Et super istis propter ignoranciam methaphysice et logice
nimis inaniter clamant multi.

Ex istis videntur michi sequi aliique veritates. Prima : ^{4. Three further conclusions :}

Omnis intelligencia, sciencia, vel volencia Dei terminata ad ^{a.} All intelli-
25 creaturam in suo genere est eterna, infrustrabilis, et contin-
gens, et per consequens a suo termino temporali causata. ^{b.} i. eternal,
Quantum ad eternitatem, patet ex hoc quod Deus non potest ^{c.} since all things
incipere vel desinere quidquam intelligere, scire, vel velle ; ex ^{d.} are dependent on
quo cum posizione creature sequitur quod quelibet huiusmodi ^{e.} God, and his
30 sit eterna : et antecedens patet ex hac veritate, quod non est ^{f.} knowledge and
possibile quidquam fore vel fuisse nisi fuerit Deo presens ; et ^{g.} will are un-
cum sequitur, Si aliquid sit Deo presens, tunc ipsum intuetur, ^{changeable ;}
vult, et intelligit, sequitur conclusio quantum ad eternitatem
huiusmodi racionum. Sicut ergo Deus nunc scit omne quod
35 fuit et erit, cum nunc videt quod est pro suo tempore ; sic

27. *Quantum* B : *Ex^m* A C.

28. *vel* B : om. A C.

eternaliter videt omne preteritum vel futurum. Unde Ier. [48A] xxxi. 3, *In caritate perpetua dilexi te;* et Ioh. xvii. 24 * dicit B assumpta Veritas quod Pater dilexit eum *ante mundi constitutionem.* Et hinc 1 Ioh. iv. 7, 19. hortatur discipulus predilectus, *Diligamus invicem quoniam ipse prior dilexit nos.* Vide 5 in capitulo nonodecimo evidencias ad hoc idem. Et quod sit infrustrabilis patet ex hoc quod, si est, habet terminum respectu cuius dicitur; Deus enim non potest fantastice cogitare ut homo: sed si quidquam intelligit, vult, aut videt, tunc illud est, et per consequens nullus illorum trium actuum est frus- 10 tratus. Et illud sonat Scriptura sepissime, ut Gen. l. 19, dixit Joseph fratribus, *Numquid possumus Dei resistere voluntati?* et Psalmo cxxxiv. 6, *Omnia quecumque voluit Dominus fecit in celo et in terra;* et apostolus Rom. ix. 19, *Voluntati eius quis resistet?* quasi diceret, Nichil potest. Aliter enim Deus non 15 esset omnipotens summe beatus nisi haberet quidquid velit. Unde Hester xiii. 9, dixit ille sapiens Mardocheus, *Domine, rex omnipotens, in dicione tua cuncta sunt posita, et non est qui tue possit resistere voluntati:* et sequitur causa, *Tu enim fecisti celum et terram et quidquid celi ambitu continetur; dominus 20 omnium tu es.* Si enim quis omnipotens omnisciens quidquam produxerit quod suo beneplacito postmodum rebellaret, sciret eternaliter ante productionem rebellionem * et omnes eius circumstancias summe plene; et per consequens non repugnaret eius beneplacito sed impleret, cum voluntarie illud pro- 25 duceret ut sic esset. Et quoad contingenciam huiusmodi relativi, patet, si creatura terminans non fuerit, tunc non est illa intelligencia, sciencia, vel voluntas; sed contingens est omnem creaturam existere, ergo et relacionem huiusmodi terminatam. Nec ista possunt verti in dubium apud sapientem 30 bene notantem quid nominis terminorum. Et de eius causacione patet posterius. Quod autem oramus ut voluntas fiat *sicut in celo et in terra* (Matt. vi. 10), patet ex dictis quod

and
iii. contingent
upon the existence
of the creature.

2. *xviii:* codd. 1° *perpetua* B f. 234 A. *xvii:* codd. 15°. *4. pre-*
dilectus B; *predictus* A C. *6. in om.* B. *7. si est* B; *sicut* A C.
11. sepissime B; *sapientissime* A C.

19. Esther xiii. 10, 11.

48C] voluntas accipitur pro signo volitionis interne, ut pro consilio vel precepto; et tunc est oracio universalis et efficax, sicut constat. Sic enim loquitur Veritas, Ioh. v. 30, quod descendit principaliter ut voluntatem Patris sui faciat et non suam; et **5** Isa. lxii. 3 dicitur quod Ierusalem vocabitur *Voluntas mea*. Voluntas ergo est effectus quilibet secundum beneplacitum Dei factus, sed limitata est locucio ad intrinsecam volitionem eternam. Conformiter dicitur de resistencia: Act. vii. 50 dicitur Iudeos sancto Spiritui restitisse; illi quidem qui in **10** vacuum gratiam Dei recipiunt resistunt effectui vel signo divini beneplaciti, ut interiori instinctui, consilio, vel precepto.

D Secunda veritas est: Intelligencia, sciencia,* et volencia^{b.} God's intelligence, knowledge, and will correspond.
Dei sunt paris ambitus; sic, videlicet, quod omne quod Deus vult beneplacite, et cognoscit; ergo conclusio. Quamvis **15** enim Deus non intelligit filium meum et possit eum cognoscere, verumtamen nichil potest esse filius meus vel creatura alia, nisi quod Deus absolute necessario iam cognoscit; quia si filius meus vel aliquid potest esse, est in Deo eterna ydea que potest effectualiter ipsum induere. Unde simile est **20** in argumentis appositis, quando sic arguitur, 'Omne quod 'Deus potest cognoscere nunc cognoscit, filium meum potest 'cognoscere, ergo eundem filium nunc cognoscit;' ac si sic argueretur, 'Omne quod mater mea ista genitura potuit genui- 'sse de facto genuit, illum episcopum ista genitura potuit **25** genuisse, ergo istum de facto genuit.' Sed dato isto modo arguendi sequitur quod nulla possunt existere que non erunt. Ideo est in talibus fallacia figure diccionis; cum tam contingens sit esse intelligibili vel ydee quod sit esse existere creature, quam accidentale est michi quod sim episcopus vel **30** quomodolibet aliter alteratus. Sed oportet notare ulterius quomodo omne ens et sibi similia distribuunt analogice pro esse intelligibili vel existencia creature, sed quidquid et ali- quid specificant quiditatem vel substanciam creature. Et **49A** patet diligenti solucio ad quotlibet argucias* in ista materia

5. *Ixii. B: 63° A.C.* **17.** *iam B C: illam (i^{am}) A.* **20.** *|| quando B f. 234 B.*
28. *intelligibili:* codd. *intelligibile.* **33.** *vel B: et A C.*

variandas. Unde non repugnat, sed sequitur, quod *creatura* [49A] incipiat et desinat, ut *racio philosophica* contestatur, cum non sequitur, ‘*Quilibet creature, secundum esse quod habet ad-intra, est vita prima et nec factibilis nec dependens, ergo quelibet creature non est factibilis vel dependens;*’ quia 5 variatur significatio et supposicio terminorum. Nec obest quin Deus, secundum omnes raciones exemplares intrinsecus, sit subiectum theologicæ facultatis adequatum; et tamen ipsa considerat de multis rebus ac essentiis, quarum quelibet differens est a Deo: et sic Deus nimis vilesceret si primo et immediate intellegereret aliud a seipso; nam quoad esse intrinsecum vel in Deo, secundum apostolum ad Col. iii., non est essentia-10 lis distinctio cognitorum.

Et sic concordanda sunt dicta Augustini. Nam decimo-quinto de Trinitate, xvi., ita scribit, *Quis ergo hominum 15 novit sapientiam qua Deus novit omnia? ita ut nec ea que dicuntur preterita ibi pretereant, nec ea que dicuntur futura quasi desint expectentur ut veniant; sed et futura et preterita cum presentibus sunt ibi presencia: nec singula cogitantur ut ab aliis ad alia cogitando transeantur, sed in uno con-20 spectu simul presto sunt universa.* Unde infra, xxxiii., dicit, *Nos oramus Deum, nec tamen necessitates nostras docemus eum: Novit enim, ait Verbum eius, * Pater vester quid vobis neces-25 sarium sit prius quam petatis ab eo (Mat. vi. 8).* Nec ista ex aliquo tempore cognovit, sed futura omnia, atque in eis, 25 eciam quid et quando ab illo petituri fuaramus, et quos et de quibus rebus vel exauditurus vel non exauditurus esset, sine inicio ante prescivit. Ideo, ut concludit xxxv. in fine, quelibet persona divina simul omnia videt, quorum nullum est quod non semper videt. Ideo dicit sanctus Thomas, prima 30 parte Summe, questione xiv., articulo ix.: *Deus, inquit, scit*

4. *factibilis* B; *scibilis* A C. 27. *vel non exauditurus* addidi ex August.

12. Apparently Col. iii. 10, 11.

14. August. de Trin. xv. 7 § 13, Opp. 8. 975 c, d.

21. Ibid., 13 § 22, p. 983 f, g. 28. Ibid., 14 § 23, p. 984 g.

30. Thom. Aquin. Summ. Th. i. qu. xiv. art. ix. vol. i. 739 seq.

49B] *omnia quecumque sunt quocumque modo. Nichil autem prohibet ea que non sunt simpliciter aliquo modo esse. Simpliciter autem sunt ea que sunt actu: ea autem que non sunt actu sunt in potentia vel activa Dei vel passiva creature,*
5 sive in potentia ymaginandi, opinandi, vel quocumque modo signandi. Quecumque ergo creatura potest cognoscere, omnia cognoscit Deus, etsi actu non sunt. Sed horum que actu non sunt est quedam diversitas. Quedam enim, licet non sint nunc in actu, tamen erunt vel fuerunt; et omnia illa scit Deus scientia visionis; quia, cum intelligere, quod est eius esse, eternitate mensuratur, que sine successione existens totum tempus comprehendit, eius prescns intuitus fertur in totum tempus et
C*omnia que sunt in quocumque tempore, sicut in subiecta * sibi principaliter. Sed eorum que sunt in potentia Dei vel creature,*
15 et nec sunt nec erunt vel fuerunt, non dicitur habere scientiam visionis sed simplicis intelligencie. Hec doctor. Ex quibus patet quod antiqui sapientes senserant quod nichil cognoscitur, scitur, vel intelligitur nisi proporcionaliter habeat entitatem. Unde Augustinus, decimoquinto de Trinitate, xxi. :
20 Nemo enim falsa novit nisi cum falsa esse cognovit; quod si novit, verum novit: verum est enim falsa esse. Et Anshelmus de Concordia i., Non enim nisi quod futurum est prescritur, quia sciencia non est nisi veritatis. Et idem patet per Aristotelem et ceteros philosophos. Unde necessitati sunt ponere quod res habet
25 triplex esse; scilicet, esse existere in proprio genere, esse possibile in causis secundis, et esse intelligibile in primo principio.

Tercio sequitur quod Deus determinatissime vult omne volitum ab eodem; et per consequens neminem diligit vel odit pure condicionaliter si bene vel male se gesserit, sed ^{c. God's will is unconditional and unchangeable.} 30 eternaliter, uniformiter, et distincte. Prima pars patet ex eo quod Dei volicio et eius sciencia correspondent; sed Deus determinatissime scit omnem bonitatem vel circumstanciam cuiuslibet creature, cum eternaliter ordinat omnia et est cum

5. ¶ *yimaginandi* B f. 234 c.14. *creature BC: creatura A.*

19. August. de Trin. xv. 10 § 17, Opp. 8. 978 c.

21. Anselm. de Concord. i. 2, Opp. 123 b.

25. Cf. Determ. contra Kylington, Fascie. Ziz., app., 463 seqq.

illis principaliter post et ante; ergo et determinatissime vult [49c] eadem. Non enim talis condicionalis volicio nisi * ex igno- **D**rancia boni, quod volitiva potencia debet velle. Deus ergo, qui certissime scit et ordinat quomodo creatura quelibet se habebit, semper absolute diligit, sicut absolute vult quod 5 habeat tantum bonum; et cum non potest mutare voluntatem, nunc volendo unum et nunc eius oppositum, patet residuum. Nemo quidem dicit, si Deus nunc diligit creaturam, quod illa nunc est vel nunc sic diligitur, sed satis est quod tempore suo habeat illud bonum quod Deus eternaliter vult 10 eidem: Deus ergo tantum diligit et odit hominem quando peccat, sicut quando perpetuo est beatus; sed non vult sibi tantum bonum inesse pro tempore peccati, sicut alias cum mere- tur. Ideo nunc et semper vult Petrum habere penitenciam detestacionem Cristi sequentem, sed nunquam vult Petrum 15 semper sed solum pro mensura peccati sic puniri. Ideo oportet attendere quomodo adverbium temporis determinat actum volendi, et quomodo verbum sequens; et tunc videbitur quomodo volicio Dei permanet eternaliter uniformis, volitis quantumlibet variatis. Et hoc vellem eos attendere 20 qui negant quod creature sint cause volitionis divine: ipsis quidem non proficit quod Deus varie nunc vult hoc, nunc eius oppositum, proporcionaliter ut volibile variatur. Nec concipietur ista sententia nisi precognita necessariissima veritate, quomodo apud Deum sunt omnia presencia. 25

CAPITULUM XVII.

*Continuation.*Is all created ac-
tion inevitable?1. Man may be
the partial deter-
mining cause of
God's will,

* PER hec responderi poterit ad argumenta Doctoris Pro- **50A** fundi, libro secundo capitulo iii., de inevitabilitate cuiuscumque actus voluntatis create ratione volitionis divine, que non subiacet, ut creditur, hominis potestati. Quamvis enim non 30 possim impedire Deum ad volendum, et de tanto Dei volicio

11. *quando* B: *quantum* A C. 12. *sicut* B: om. A C. 14. *penitenciam*: codd.
a.
Am. 18. || *sequens* B f. 234 D. 27. *Per* B: *Post* A C. 28. *iii.* A C: 30° B.

28. Bradwardine, de Causa Dei, apparently lib. iii. 2, pp. 647 seqq.

50A] non subiacet hominis potestati, possum tamen parcialiter esse causa unde Deus possit datum volibile aut non velit; cum sit consonum veritati quod data creatura sit obiectum triplicis relationis predicte, et de tanto obiective vel materialiter 5 causans illam: subiacet ergo cuiuscumque potestati create facere quod Deus velit eternaliter hoc vel illud. Et patet ^{although that will so far as it relates to things per se in genere, is unchangeable} quod omnis volicio Dei adintra est immobilis, et per conse- quens non est trahibilis, curvabilis, annullabilis, obedientia, regibilis, ducibilis, gubernabilis, fragilis, impotens, vincibilis, 10 frustrabilis, licenciabilis, activa per se proprie, vel passiva. Ista enim solum competit rebus per se in genere, et non relationi solummodo rationis. Quomodo, quero, posset volicio contingens, que non posset esse nisi ubique fuerit et eterna, moveri, localiter alterari, flecti, vel aliter commoveri?

15 Et patet quod ex condicione bonitatis divine homo potest facilius causare volicionem in Deo quam dominus aurum B vel aliud vile volibile potest in suo subdito ser*iente, cum nichil plus sit in potestate nostra quam bona volicio que, in quantum elicetur, placet Deo; et patet quod Deo inter om- 20 nes dominos sit facilissimum complacere. Et ideo Veritas, ^{God is the easiest of lords to please,}

Mat. xi. 30, verissime asserit iugum suave et onus suum leve. Particulares autem domini ex flexibilitate sui arbitrii eliciunt actus nunc iustos instabiliter, nunc iniustos; ideo est difficile propter incertitudinem suis volicionibus conformari: 25 sed cum scimus quod Deo nichil complacet nisi iustum, nec ^{because his will is unchangeable,}

potest mutare volicionem suam ex eius invincibilitate, patet nobis exemplar universalissimum cui in volicionibus facilissime conformemur. Unde ex infirmitate humana est quod potest velle quocunque invito reliquo. Deus autem non potest 30 velle me mereri vel demererri nisi eciam ego velim. Nec ex quotlibet talibus conclusionibus sequitur volicionem creatam esse liberiorem volacione divina, vel ipsam esse in hominis potestate, eo quod ipsam causare poterit vel frustrare. Quotlibet sunt tales conclusiones per se note theologo, ut quod

3. *triplicis* A C: *triplicioris* B. 4. *vel* B: *et* A C. 20. *Post veritas* codd. *ait*
inserunt. 27. *universalissimum* B C: *utilissimum* A. 33. *ipsam* B f. 235 A.

volicio divina non potest servire Deo vel homini, licet homini [50B] sit tantum utilis quod non potest sine illa salvari, quam tamen potest causare sed non infringere, licet Deus non possit nisi ipse voluerit illa velle. Et ex talibus per locum a simili nimis faciliter arguunt multi docti quod homo * Deum licenciat ad volendum, quod volicio Dei eterna sit in hominis potestate, et sic de multis similibus inevidentibus sciendo quid nominis terminorum. Potestas enim est respectu actus proprii temporalis et aliorum circa quos potest actus proprius exerceri promovendo ipsam, impediendo, vel aliter ut subditos transmutando. Ideo Deus non habet potestatem super volicionem propriam, sed super omnes creature, quarum multe habent potestatem ad faciendum Deum velle sine Dei coaccione possibili. Potestas ergo est super opus hominis et non super volitione eterna quam potentatus potest causaliter terminare.

2. No human act can be right unless it be conformed to God's will,

Ex istis patet secunda veritas, quod propter vehemensiam divine libertatis et facilitatem sue conformitatis omnia regulantis, non est possibile actus, vitam, vel creaturam aliquam bene esse nisi volitioni divine sit conforme; licet non consequantur se, creaturam rationalem solum velle quod Deus vult et ipsam vivere meritorie, vel econtra. Prima pars patet ex hoc quod non est possibile creare essentie bene esse nisi quod Deus complacet ita esse; ergo, si alicui creature bene fuerit, illa congruencia Dei beneplacito est conformis. Et secunda patet de Iuda, Iudeis, et gentibus volentibus demeritorie Christum mori, quod et tota Trinitas voluit; et tamen beata Virgo cum ceteris apostolis meritorie doluerant ipsum mori. Et idem patet * de martiris antibus sanctos Dei. Et ex alio latere Deus vult quod multa suis famulis volentibus sint mandata, que non vult esse opere executa, ut patet de omnibus sanctorum benevolenciis opere incompletis, ut patet de Abraham, Gen. xxii. Et pertinenter 3 Reg. viii. 18, 19, ex testimonio veritatis inquit, *Cogitasti in corde tuo edificare domum nomini meo: bene fecisti hoc ipsum mente tractans.* 35

50D] *Verumtamen tu non edificabis michi domum, sed filius tuus.*

Ecce commendacio volencie respectu voliti quod Deus vult non esse opere executum. Ideo Deus principalius attendit ad intentionis rectitudinem, quam Mat. vi. 22 vocat oculi ^{God looks to the rightness of the motive.}

5 simplicitatem, quam ad substanciam actus vel voliti qualitatem. Et penes hoc habet conformitas divino beneplacito mensurari. Cum enim in Deo non sunt *Est* et *Non*, secundum apostolum, 2 Cor. i. 18, nichil repugnat Deum velle et Abraham velit occidere filium suum, et velle cum hoc eternaliter 10 eundem filium non occidi. Nec est putandum quod volicio Dei et volicio Abrahe in hoc sint contrarie vel difformes: non contrarie, cum non sint in eodem genere nec nate fieri circa idem; nec difformes, cum utraque sit recta, et in volacione Abrahe sit volicio Dei respectu eiusdem voliti vel explicite

51A vel implicite intellecta. Unde * volicio tyrannorum est voli- ^{Hence the will of a tyrant is contrary to God's will, even when both will the same thing.}
cioni Dei large contraria et difformis, quando idem volunt sed difformiter quod et Deus. Ideo non mensures contrarietatem actuum ex terminis oppositis, si inessent; sed pocius penes modos agendi; ut in motibus localibus est videre. Nam 20 + ignis descendens pro pleni servancia ad locum aeris, a quo terra descendit ut debite sit locata, non moventur motibus contrariis, licet utrius termini secundum locuciones naturallium opponantur: nam tunc non tantum foret unum uni oppositum. Sic Deus, volendo movere animum meum ut velim 25 mori propter iusticiam, et ego, meritorie illud volens sed impeditus ex hoc quod Deus non mecum voluntarie condescendit, non habemus voliciones contrarias; sed unus volens eundem terminum ex opposito rectitudinis, Deo obvians in eodem, contrariatur beneplacito Dei sui, non sic quin Deus velit substantiam sui actus et utilitates que ex defectu operis consecuntur.

Unde videtur michi quod quilibet debet in universali velle quidquid Deo placuerit esse factum; et cum fuerit particulariter illud notum, debet particulariter illud velle; et sic illud quod debet velle particulariter ex mandato, debet

8. i. AC: om. B.
sit BC: *sint* A.

14. ¶ *volicio* B f. 235 B.
28. *opposito* B; *appositio* AC.

21. *debita* AC: *debita* B.

Man should will generally that God's good pleasure should be done, and then will it in the particular case when it is particularly known to him;

and should
rejoice in the
acts of the
righteous Judge,
even when his
natural spirit is
grieved at them.

velle universaliter vel confuse. Unde ex morte parentum [51A] vel pena pro peccato proprio debet sciolo secundum deliberativam volenciam complacere, licet naturali spiritu ad tempus * passionallitatis sit turbatus. Stat enim de eodem B nedum diversis potenciis sed eadem, habere complacen- 5 ciam et displicenciam secundum dispare raciones. Unde pium videtur michi considerare penas personarum et com- munitatum inficias a Domino, et congaudere iuste Iudici, qui non relinquit in sua universitate maculam impunitam : per talem nanque contemplacionem pacienza stabilitur, 10 caritas rutilat, cum Deus ex punicione iusta diligitur, et compaciendo de reatu proximi condolendo, prescinditur una cupiditas personalis, quia quis nimis inordinate inimicos vult deprimi et se suosque quomodolibet vult extolli. Consideremus in talibus quantum de penarum pulcritudine in nostris 15 adversantibus gauderemus, et quod nos iniuriantes proximis sic iuste ad regulam tribulamur. Et tunc, si plus diligimus universitatis pulcritudinem quam personale commodum, ut debemus, tribulacionem cum pacienti gaudio sufferemus, scientes secundum beatum Augustinum, in De Quantitate 20 Anime, xxiv., quod nec mors nec pena infligitur nisi iuste. Et patet quod non debemus deliberative tristari quod non sumus episcopi, vel bonis naturalibus aut gratuitis prestolati. Nam cum de talibus habemus determinatam noticiam, et scimus quod non possunt inexistere nisi iuste : unde occasio 25 de illis immediate et simpliciter murmurandi.

With respect to
the future,
touching which
God's will is
unknown, our
will should be
conditioned by
God's good
pleasure.

Sed quoad futura nobis utilia, de quibus * sumus ambigui, C videtur quod debemus velle ipsa condicionaliter, si Deo placuerit, et simpliciter innii mediis licitis ad eadem ; ac nolle sic conditionaliter malum pene, sed nolle simpliciter 30 malum moris. Et ex istis patet quod licet meritorie sic velle conditionaliter dandum possibile a Deo volitum, et

1. *velle* A C; *nolle* B. *parentum* A C; *parentem* B. 13. *nimiris* A C;
ruinis B. 14. *quomodolibet* A C; *quotlibet* B. 15. *penarum* B; *per-
sonarum* A C. 27. *¶ utilia* B f. 235 c. 31. *Et om.* B.

21. Cf. August. de Quantit. Anim. xxxiii § 73, xxxvi § 80, Opp. 1.
4, 6 v. p. 439 n. c.

51C] nolle proporcionaliter a Deo volitum, quam discrepanciam excusant ignorancia voliti, condicionata volicio, cum rectitudine intendendi; nam prescitus existens in gracia vult meritorie beatitudinem et vult divinam dampnacionem, cum tamen 5 Deus utrobique eternaliter velit oppositum: et sic contingit de mediis satis multis, ut viator debet velle virtutes sibi possibles ac beatitudinem, cum eis non conveniat male uti, vicia autem eis opposita cum dampnacione perpetua debet nolle; cum tamen Deus velit oppositum utrobique. Alia 10 autem media, de quorum futuricione vel usu sumus ambigui, debemus conditionaliter solum velle: et talem volitionem verbo exprimimus optativo; ut vellem esse fortis, sapiens, sive dives. Unde videtur quod, sicut velle ponit desiderare simpliciter, cum nemo vellet dampnari vel esse asinus, licet 15 logice loquendo velit simpliciter hoc impossibile, si Deus ipsum voluerit; sed non desiderat quod Deus, sicut in aliis D possibilibus, ita velit. Ex ista igitur septuplici vo^{*}litione et nolitione de presentibus, preteritis, et futuris secundum dictas regulas regulata, stat tota religio voluntatis. Consideremus 20 murmura filiorum Israel in deserto, nostramque bonam imprecisionem de inimicorum depressione nostrum nostrorumque exaltacione, cum omissionibus hinc causatis, et precipiemus fugibilem gravedinem in peccatis: dampnatos autem, cum debent velle dampnacionem propriam et oporteat eos velle 25 oppositum, videtur esse insolubili pessimo involutos.

Tercio videtur sequi quod nulla intrinseca Dei volicio sit 3. a. No intrinsic volition of God complexa, sed alia universalis aliaque particularis proportionaliter ad obiectum, et quelibet practica modo suo. Prima i. The Deity neither compounds nor divides anything. pars patet eo quod deitas non componit nec dividit, cum 30 nullum actum intrinsecum possit elicere. Videtur tamen Bradwardine maintains the contrary: Doctori Profundo libro primo, capitulo xvii. et xviii., quod, cum tres sint operaciones in intellectu humano, scilicet, simplex

1. *discrepanciam B C : disprecisionem A.*

18. *de B: om. A C.*

31. Bradwardine, de Causa Dei, i. 18, pp. 220 seq.; 17, pp. 199 seq. But Wyeliffe has partly abridged and rearranged his text.

*apprehensio, composicio, et divisio ac discursus, quod tercia non [51D potest Deo competere, sed due priores sibi convenient modo suo : omnia ergo complexa vera Deus componit et dividit complexa scientia ; incompleta autem cognoscit scientia incompleta. Et scibilium complexorum quedam naturaliter precedunt voluntatem divinam, ut Deum esse omnipotentem, etc.; aliaque sequuntur, ut quelibet creatura. Illa autem que precedent voluntatem divinam scit Deus eciam * complexe per nudam essenciam, et que- 52A libet alia incompleta. Complexa quidem sequentia voluntatem divinam scit Deus per suam substanciam et voluntatem necessario 10 preter requisitam. Scita autem que sunt priora naturaliter scientia, ut Deum esse, Deum esse omnipotentem, etc., causant illam, sicut omnia scita a Deo secundum esse intelligibile suam scienciam precedencia causant illam. Hec est sententia doctoris, que*

but his view
would imply that
the distinction of
complex and
incomplex be-
longed to God's
being,

and that God's
knowledge and
will were pos-
terior to himself.

*videtur pluribus durus sermo, quia primo in methaphysica 15 videtur deficere, cum Deum esse, Deum posse esse, etc., sit realiter divina essentia; si ergo illis rebus complexum et incomplexum convenient, patet quod eque indifferenter Deo convenient sicuti suo esse. Videtur eciam quod non sit naturalis prioritas inter aliquid et voluntatem vel scienciam 20 divinam, qua scit aut vult essencialiter ipsum esse; quia tunc esset ordo nature inter Deum et omnem eius scienciam, et tunc indubie omnis Dei sciencia esset natura posterior Deo suo: sed quid demencius? cum sciencia personalis, que est Verbum, et volicio personalis, que est Spiritus sanctus, 25 non precedunt communem scienciam aut volicionem qua divina essentia vult se. Sed videtur pocius prioritas originis inter Patrem velle producere Filium et eundem. Sed quis audet dicere quod aliquid vel aliqualiter est prius naturaliter Verbo Dei? cum nec Deus Pater nec divina essentia potest 30 naturaliter pre*cedere ipsum Verbum, Nec audeo dicere B quod Deum posse esse sit prius naturaliter sua essentia, ne cogar asserere in Deo potentiam ante actum. Similiter, si Deum esse omnipotentem sit naturaliter prius quam ipse sciat se esse omnipotentem, multo magis Deum esse natura- 35*

^{1.} post apprehensio A C et addunt.
^{13.} sciam B f. 230 b.

^{6.} aliaque B; alia quedam A C.

52B] liter antecedit; cum consequenter diceretur quod Deum esse Deum sit causa prior naturaliter sua omnipotencia, sicut passio consequitur naturaliter ad suum subiectum. Et cum Deum esse non sit prius quam Deus, sequitur quod Deus 5 naturaliter precedit scienciam qua scit esse. Et cum pro illo priori natura nec est Pater nec altera personarum, eo quod noscendo gignit, sequitur quod Deus sit naturaliter Deo Patre prior. Et cum nulla communis natura precedit naturaliter sua supposita, nisi habeant naturas et essencias 10 condistinctas, sequitur quod natura divina non sit simplissima sed est tribus personis naturalibus aggregata. Patet ergo ex quotlibet evidenciis multiplicandis in ista materia quod necesse fuisset premisisse methaphysicam rectificantem istam sentenciam.

15 Ulterius, quoad positionem in se, assumo sic primo : ii. God's know-
ledge is not complex,
since it is either God himself or a
relatio rationis,
Omnis divina sciencia vel est Deus vel relacio racionis, nullum tale est complexum, ergo nec divina sciencia. Maior patet ex principiis doctoris, cum ponit omnem ydeam vel esse intelligibile foris Deum: nec discordat aliquis quin omne * quod est in Deo pure adintra est Deus, excepto relativo. Et minor patet ex modo loquendi doctoris : nam nulla foret racio quare Deus simplicissimus sit complexum quin per idem quidlibet ; et tunc non esset fingenda distinctione inter complexum et inconplexum, tanquam differencias 25 dividentes ex opposito genus entis. Et de relatione qualibet patet idem : nam relacio Dei ad creaturas, cum sit simplissima, sicut fuerat ante mundum, non sapit compositionem ex suis terminis ; ymo, si sit complexa propter complexionem obiecti quod terminat, per idem foret discursiva et denominata quomodolibet ab obiecto.

neither of
which can
admit of com-
position :

Item, cum sentencia Dei non potest dici complexa nisi ex iii. so neither
modo sciendi vel componendi in Deo adintra sed cum nec
habet actum distinctum nec adintra subiectum aut predicatum
pro quibus componat vel dividat, nec singi potest alia dis-

3. *suum* om. B. 6. *pater A* in mg. B C: *prior A* expunctum. 8. *prior* om. B.
11. *personis naturalibus A C*: *personalibus B*. 28. *si sit B C*: *sistit A*. 30. *ab*
BC mg.: *om. A.* 32. *¶ sed B f. 236 A.* 34. *vel A C*; *aut B.*

paritas unde posset poni tanta infinitas modorum intrinsecus [52C] eternorum; ergo ex parte modi intelligendi non est complexa sua volicio, sicut nec ex parte voliti. Et dicendo quod non est proprie complexa sed similitudinarie, revera per idem diceretur similitudinarie discursiva, quia eque cognoscit 5 Deus veritatem connexionis hypothetici syllogismi, sicut cognoscit veritatem simplicissime * cathechetice; ymo, cum **D** sciencia Dei non contrahit denominacionem terminorum a signis nostris nec a rebus cognitis nec a modo intelligendi, patet quod non est realis distincio. Unde secundum Au- 10 gustinum, septimo de Trinitate, ix., Deo hoc est esse quod sapientem esse, hoc autem est sapientem esse quod intelligere. Et indubie conformiter idem est Deum cognoscere, scire, vel velle se, et scire se esse, et ita de ceteris; et hoc est divina essencia, quia quando idem est cognoscens et cog- 15 nitum, et non mediat actus vel habitus, tunc sciencia, intelligentia, vel volicio est solum formaliter relacio racionis. Cum ergo in Deo non possunt poni actus vel habitus, ne ponatur mobilis a causante in ipso summam absolutam, et ne posset conservare illos actus vel habitus in absencia rei 20 scite, vel aliter decipi in credendo, patet quod in Deo nulla sciencia est complexa. Et patet prima pars conclusionis. Idem enim est hominem scire rem quamcunque cognitam, et cognoscere ipsam esse; sed sciencia sua est actus vel habitus non essencialiter consequens ad cognoscens et cog- 25 nitum, ut in Deo; ideo in Deo non est distincio essencialis inter quodcunque intrinsecum et suam substanciam; nec est distincio inter divinam intelligentiam, scienciam, et volenciam terminatas extrinsecus ad obiecta, nisi po* nendo 53A distincionem racionis inter univoce veritatem et bonitatem, 30 ut superius tangebatur.

b. God's knowledge is both universal and particular;

Et patet secunda pars conclusionis, eo quod relacio racionis non capit esse a termino: per idem ab eo caperet universalitatem et particularitatem cum ceteris denominacionibus sub-

7. cathechetice A C: cathechetico B. 10. est A C: sit B. 30. univoce A C: unit^{em} B.

10. Cf. August. de Trin. vii. 1, 2 §§ 2, 3, Opp. 8, 855.

53A] icto non repugnantibus, ut sunt materialitas, incepcio, corrupcio, mobilitas, etc.; unde videndo que denominaciones Deo, qui subicitur illi sciencie, non repugnat, oportet videre si Deus potest scire materialiter vel mobiliter, sicut potest scire 5 universaliter et particulariter; et cum constat quod non, contentemur de causa quare sciencia huiusmodi relativa est universalis vel particularis, sed distincta quelibet, non confusa, licet non sit generabilis, corruptibilis, vel aliter mobilis ab obiecto. Et patet quod sciencia non est universalis a ^{universal, terminated not by the subject but by the object,}
 10 subiecto sed obiecto, ut dictum est de dominio. Nec scirem sustinere aliquam esse universalem scienciam nisi ponendo universalia sicut supra, quia non posset esse universalis sciencia nisi Deus universaliter cognosceret illud ad quod universalis sciencia principaliter terminatur. Et cum sciencia
 15 Dei non potest dici forma universalis a subiecto sed solum ab obiecto, sequitur quod est dare rem universalem Dei scienciam terminantem. Nec est color ponendi in Deo multas sciencias ^{and particular, with respect to the subject:}
 B aut gradus naturalium prioritatum, utputa quod prius * cognoscit hominem simpliciter quam cognoscit hunc vel illum
 20 existere, quin per idem dabitur illud scire quod prius naturaliter cognoscit hominem quam hunc datum. Et illud scire, cum sit relacio, et non confusus actus vel habitus, ne cogamur concedere Deum confuse quidquam cognoscere, sequitur quod est dare obiectum preter terminum vel
 25 cognitum ad quod principaliter terminatur. Non enim valet sophisticacio qua dicitur quod Deus nichil cognoscit illa noticia, sic quod sit relacio inter extrema, sed non inter extrema sit illa relacio, et sic de multis subterfugiis sophisticis que fingunt emuli veritatis. Illa ergo sciencia est
 30 quelibet sciencia qua Deus scit hunc vel illum existere, quia aliter cogeremur dicere quod poneret in numerum cum particularibus scienciis subalternis, et per consequens Deus multiplici sciencia cognosceret quamlibet individuam creatu-

2. *mobilitas*: codd. *nobilitas*.

15. *solum A C: solummodo B.* 16. || *universalis B f. 236 B.* 17. *terminantem B: dantem A C.*

ram; quod esset nimis superfluum, cum qualibet tali sciencia [53B] distinctissime cognoscit omne cognitum per eandem. Sicut ergo iste homo est species, genus, et ens analogum; sic illa sciencia qua Deus cognoscit ens analogum cognoscit totum genus substancie, omnem speciem, vel individuum speciei.⁵ Nec est distinccio inter sciencias nisi termino racionis, * ut C sicut iste homo est species et quodlibet suum superius, sic ista specularis noticia illius hominis est communis noticia speciei et generis, quamvis laterales noticie distinguuntur. Nec percipietur istud nisi ab illis qui in noticia de universalibus educuntur. Ista itaque noticia est, ut dictum est de dominio, universalis obiecto et singularissima per subiectum. Ulterius patet, cum omnis operis sit divina sciencia directiva terminaturque ad opus Creatoris ut causam, quod sit tam speculativa quam practica modo suo. Et dico modo suo¹⁵ quia indubie multum equivoce dicitur sciencia respectu sciencie creature. Ideo loquendo pure univoce de sciencia speculativa vel practica (ut loquitur philosophus, secundo Methaphisice, iii.), foret sciencia nec speculativa nec practica; sed cum sit finaliter gracia veritatis et propter opus ad quod²⁰ principaliter terminatur, sequitur quod analogice participet utriusque. Practicum enim a *praxis*, quod sonat *operam*, nomen trahit. Sicut ergo de sciencia, sic de intelligencia et voluntate Dei cum sibi similibus est dicendum.

it is both speculative and practical.

The same argument is true also of God's intelligence and will.

CAPITULUM XVIII.

25

1. *Objections:*

a. Does God's will admit of mobility or the like?

(answered above, p. 14.)

PER hec dicta in genere patet introitus ad respondendum particularius argumentis que videntur infringere sentenciam de libertate, contingencia, et dependencia volitionis divine * a D termino extra Deum, quantum ad mobilitatem, trahibilitatem, nullum illorum sequitur.

19. ante *foret* B nec inserit.

11. Supra, ch. viii. p. 52.

19. Arist. Metaph. a. p. 993 b.

53D] Quoad secundum argumentum, quod ‘volicio divina esset in b. Is it subject
‘hominum potestate,’ patet ex eadem nota quod non sequitur; (answered above,
cum non sit potestas nisi super creaturam que potestatui sit
subiecta. Nec sonat male recte sapientibus quod ego possum
5 facere Domini velle non velle a volibile; sed intelligentes
quod ego possum cogere Deum ad hoc vel facere hoc post-
quam non fuit, vel esse principalis causa volicionis huiusmodi,
male concipiunt.

Tercio instatur per hoc quod ‘vel est processus in infinitum c. ‘Either there
10 ‘in causis, vel aliqua causant se reciproce.’ Sed dictum est
secundam partem esse veram, eo quod aliter, cum omne
causatum habet completam causam ex qua sequitur ipsum
esse (ex secundo Posteriorum, conclusione xviii., et secundo
Phisicorum), sequitur quod omnis effectus absolute necessario
15 eveniret. Sicut ergo forma causat materiam et econtra,
sanitas laborem et econtra, individuum speciem et econtra,
integrum suam partem et econtra; sic Dei volicio creaturam
et creatura Dei volenciam econtra.

Quarto instatur per hoc quod ‘tunc aliquis effectus esset d. ‘The effect,
20 ‘eternus, et per consequens creatura, cum homo faciat Deum that is to say,
54A ‘velle, et tunc esset causa voluntatis divine querenda * contra
‘apostolum ad Rom. ix. 20, ubi increpat querentes quare Deus a creature,
‘voluit unius misereri et alium obdurare: *O homo, inquit, quis*
‘*tu es ut respondeas Deo?* Et ponit exemplum de figulo, quo- must be eternal,
and thus the
cause of God's
will would be a matter of en-
quiry.’

25 ‘modo habet potestatem de eadem massa facere vas honoris
‘et contumelie. Unde et Augustinus, super Iohannem omelia
‘xxvi., exponens hunc textum Iohannis, *Nemo venit ad me nisi*
‘*Pater meus traxerit eum*, sic inquit, *Quare hunc trahat et hunc*
‘*non trahat noli querere, si non vis errare.* Et quotlibet sunt
30 ‘dicta sanctorum que consonant in hoc idem.’ Ad illud dicitur

3. || que Bf. 236 c.

5. domini BC mg.: om. A.

25. massa BC: mas A

in fine coli, litteris -sa in sequente perperam omissis.

13. Arist. Anal. Post. ii. 16 p. 98 b; Phys. ii. 8 p. 199 b.

23. Rom. ix. 21.

26. Inaccurately cited from August. in Ioh. Evang. tract. xxvi. 2 [in vi. 44], Opp. 3 (2) 494 E.

Not all effect is quod *effectus*, sicut et *efficere*, dicitur equivoce. Quandoque [54A] a creature, enim omne causatum distinctum ab essencia causantis dicitur, e.g., God's will, ut sic, *effici* ab eodem; ut Deus eternaliter facit se velle quamlibet creaturam et facit eternaliter instans fore; et sic non omnis effectus est creatura. Et patet modus loquendi per 5 which is a right Augustinum, —; et sic maior pars modernorum docencium matter of enquiry. concedit quod causa voluntatis divine, et specialiter contingentis, est summe querenda, quia Deus ipse, verumtamen *cum modestia et timore*: cum aliqui volunt in infinitum procedere in causis, querendo causam prime voluntatis; alii autem 10 remurmurant contra Deum imponentes sibi invidiam quod hunc disponit ad gloriam, hunc ad penam, cum omnes homines salvare poterit. Et contra tales loquitur Aristoteles allegatus; et Augustinus aliique doctores persepe increpat querentes causam ulteriore, cum ad volicionem primam B causalitatis fuerit resoluta, ut Octogintatrum Questionum questione xxviii. et de Genesi contra Manicheos quinto capitulo satis patet.

e. 'Nothing temporal can cause the eternal, such as is the will of God; ' for nothing can cause except it exist at the time that it causes.'

Item, 'omnis volicio Dei contingens eternaliter est causa; suam propriam essenciam antecedens; ergo nulla creatura causat Dei voluntatem. Nam, si aliquid pro mensura aliqua causat quidquam, tunc realiter est pro eadem, cum omnem causam, in quantum huiusmodi, oportet actu existere; sed nulla creatura esset eternaliter a parte ante; ergo nec sic 25 eternaliter quidquam causat. Nec valet dicere quod talis volicio habet eternaliter solummodo Deum causam, et tunc pro dando instanti causatur posterius ab effectu, quia complete causatum non indiget ulterius quod causetur, et specialiter si sit indivisible, sicut quelibet volicio Dei est po- 30 nenda.' Ad illud dicitur quod necesse est talem Dei volicionem causari a creatura ad quam principaliter terminatur, nec

The cause need not exist at the time of the thing caused.

16. *causalibus* B f. 236 D.
codd. *a pte.*

23. *eadem* B: *codem A C.*

25. *a parte:*

9. 1 Pet. iii. 16.

16. Augst. de div. Quaest. octogintatribus, xxviii., Opp. 6. 7 G, 8 A; de Gen. ad litt. imperfecti libri iii. § 8, Opp. 3 (1) 95 G, 96 A.

54B] oportet talem causam pro omni mensura temporis vel nature coexistere suo effectui sic causato. Pono primo exemplum de privacione forme geniti, que (ex primo Phisiorum) est principium generati, et tamen impossibile est illa tempore esse simul. Secundum exemplum est de labore causante efficienter sanitatem finaliter recausantem, et tamen repugnat ipsa temporaliter esse simul. Tercium exemplum c est de prioritate temporis vel * instantis, qua primum instans mundi est prius quam aliquod aliorum; et notum est secundum veriloquos quod illud posterius tempore causat talem prioritatem temporis, sicut causat posterioritatem temporis correlatam: unde non oportet talem causam effectus pendens a futuro temporaliter subsequente, quod habeat causas suas simul tempore; sed condiciones apposite oportet ipsas concipere. Et in isto modo loquendi fui anxius et perplexus quousque prime Veritati placuerat afficere mentem meam quomodo apud eum omnia que fuerunt sunt pro mensuris suis presencia. Prius enim dixi quod res causat et non est, aliquid est causatum et non est nunc, quod non est possibile ordinem talem esse nunc, quod non creatura sed eius futuricio causat voliciones huiusmodi vel respectus; et sic de multis diverticulis risu dignis. Nunc autem video (laus sit Deo) quod volicio eterna eternaliter est causata ab effectu solum instanter vel temporaliter existente, et per consequens non amplius concausante. Et ita non sequitur, 'si causacio sit eterna, quod sic sit causancia correlata,' vel 'si a affectus pro b instanti eternalitatis vel temporis est causatus, quod omnis eius causa pro eadem mensura causat ipsum; sed satis est quod pro mensura sibi congrua causat ipsum.' Unde generaliter omnis causa pro aliqua mensura originis D 'nature vel temporis causat * suum causatum pro qua ipsummet non existit.'

13. *pendentis* B: *precedentis* A C.
27. *instanti*: codd. *instantis*.

14. *condiciones* A C: *condicionis* B.
28. ||mensura B f. 237 A.

The eternal will
is eternally
caused by the
effect albeit only
existent at the
instant or in
time.

3. Arist. Phys. i. 7 pp. 190 seq.
5. So Arist. Phys. ii. 3 p. 195.

*f. 'God's will
then is not ab-
solutely free.'*

Sexto videtur 'quod non omnis volicio Dei sit summe [54D]
'libera, quia cuiuslibet volicionis Trinitate ad creaturam est
'necessitas antecedens; et illa tollit de libertate, ut arguit
'Doctor Profundus, libro tercio, quarto capitulo, seriose: si
'ergo voluntas humana, ex limitacione cause naturaliter pre- 5
'cedentis, sit in suis inferioritatis gradibus limitata, per idem
'volicio divina si habeat causam inferiorem tantum necessi-
'tantem eam ad esse a qua non habet potentiam resilire.'

The fact of being caused is no bar to freedom in the thing caused. Hic dicitur quod eque oportet dare respectu cuiuscunque
volicionis divine causam adequatam, ex qua posita sequitur 10
ipsam esse, sicut respectu cuiuslibet assignandi. Nec per
hoc libertas tollitur in causa, ut tam libera est utraque
persona causata quam liber est Pater vel divina essencia,
cum eadem sit communis libertas cuiuslibet eorundem, et
cum utraque posterior habet causam completam ex qua 15
absolute necessario sequitur ipsam esse; ergo summa neces-
sitacio coaccionem non sapiens non minuit libertatem. Sed
miror quod methaphysicus concedens omnem talem voli-
cionem huiusmodi distingui a Deo, tamquam pure contingens
a necessario, habet pro inconvenienti quod nulla talis sit 20
equa libera sicut Deus, cum nulla talis sit libera nisi equi-
voce, magis dispariter quoad Deum quam actus hominis vel
quodcumque opus suum extrinsecum sit liberum quoad
ipsum. * Ideo comparaciones huiusmodi libertatum sunt 55A
nimis impropiæ ut parifcentur in gradibus: maneat ergo 25
quelibet talis res libera gradu suo. Nec est volicionis Dei,
de qua meminimus, habere potentiam vel in aliquo resilire,
ut res absolute que appetunt de natura intrinseca fines suos.
Quid, queso, est dicere quod prioritas temporis vel alia
relacio concepta formaliter appetit resilire? Et si arguitur 30
quod quelibet Dei volicio sit summe libera, eo quod Deus
vult summe libere, per eandem dicitur quod verum conclu-
ditur intelligendo volicionem huiusmodi essencialiter pro

5. *cause* B: om. A C. 15. *qua* A C: *quo* B. 21. *equa libera sicut deus
cum nulla talis sit libera* B: om. A C. 25. *parifcentur* B: *profidentur* A C.

4. Bradwardine, de Causa Dei, iii. 3 p. 651.

55A] subiecto: sed si illud argumentum procederet intelligendo volucionem formaliter ut distinctam, sequeretur per idem quod quelibet volicio creature sit eque libera sicut illa; quia quam libere vult quecunque potencia volitiva, tam libera est 5 sua volicio, et tamen constat quod equivoce dicitur actus liber cum sua potencia.

Verumtamen quantum ad argumentum est triplex ^{2. Three propositions:} responsio: prima dicta docens quod nec actus voluntatis nec ^{a.}

Dei volicio relativa dicit in volente absolutam per se posse testatem existere preter potentiam volitivam; ideo essentialiter intelligendo conceditur quod quelibet talis volicio sit essencialiter ipsum volens. Secunda responsio, conde-

Bscendens formali distinctioni, dicit quod non tam libera * est talis volicio quam libere vult potencia volitiva, cum comparaciones non sunt univoce; sed proporcionaliter modo suo est volicio liberior quo volitiva velit liberius, non secundum gradum paritatis sed analogie vel proporcionalitatis. Tercia re-

ponsio dicit quod, sicut volitiva creata liberius est quam vult actu elicto, cum una sit propria passio et aliud accidentis contingentissime inexistentis; sic Deus liberius est quam vult quamcumque creaturam existere, quia aliter non liberius produceret Spiritum sanctum quam quamlibet creaturam.

Quamvis enim libertas remota qua Deus producit effectum sit divina essencia et sic summa, tamen libertas proxima, 25 qua immediate formaliter Deus efficit hoc creatum, est passio sue contingentis agencie a summa libertate formaliter derivata. Et quelibet istarum trium responsionum videtur michi probabilis, et est discrepancia pocius in logica quam in re ipsa.

30 Sed ut dicte responsiones magis appareant, sunt tria puncta ^{3. Three further questions.} lacius disserenda: primo, si volicio divina et effectus temporalis se causant reciproce, quod unum illorum est reliquo prestancius et prius simpliciter: nam in quattuor exemplis Aristotelis superius recitatis patet quod unum reciproce se

7. || argumentum B. f. 237 B.

34. Arist. Phys. ii. 3 p. 195.

^{a.} As to the priority of the divine will or of its temporal effect,

causancium precedit reliquum simpliciter perfeccione, digni- [55B]

it is clear that
the former has
the preminence,
tate, vel natura ; * et sic videtur in proposito oppertere. Ad c illud dicitur quod volicio limitata, cum non proprie sit natura,

verumtamen ex tribus sapit preminenciam vel dignitatem

i. by virtue of its
subject, which is
eternal; super creaturam quam efficit : primo, ratione subiecti quod 5 efficit, a quo capit eternitatem, suo causato existenti solummodo temporali. Secundo, ratione prioritatis originis qua

Deus prius vult quamcunque creaturam singularem existere

quam existat : ut volicio qua Deus vult singulariter me esse

est volicio qua Deus vult speciem humanam et quocunque 10

superius genus existere ; et per consequens est longe prius in

sua manerie quam est aliquod singulare, cum sit equum cum

ente analogo, ut patet ex dictis de universalitate divine

scienzie. Et ista consideracio est michi quodammodo pre-

ciosa. Cum enim Deus prius naturaliter vult quocunque 15

individuum esse in suo analogo quam vult esse in suo indi-

viduo, sicut prius vult illud esse in ratione exemplari quam

in suo analogo, patet quod volicio Dei est preminencior crea-

tura. Et sic gradatim ascendendo per voliciones Dei ex uno

latere et gradus creature in suo priori ex alio, invenitur con- 20

tinue voluntatem Dei precellere, quoisque deviniatur ad

volenciam absolutissimam et supremam, qua Deus absolute

necessario vult se esse. Et illa est * basis omnium aliarum, D

cuius non est causa queribilis, ut patet, ex testimonio Augus-

tini ; ut volicio qua Deus generaliter vult ens creatum ex- 25

istere, cum sit idem cum volitione analogi exemplaris, pre-

cedit existenciam creature. Et volicio qua Deus vult se esse

precedit illam volitionem intrinsecam relativam. Et ideo

vere dicitur quod quelibet creatura ideo principaliter est quia

iii. by virtue of
its independence
of anything else. Deo complacet ipsam esse. Tercia causa preminencie est 30

minoritas dependencie quam effectus, quia satis est ad voli-

cionem quod tempore suo sit essencia effectus ad quem prin-

cipaliter terminatur. Et quotlibet sunt cause effectus que

4. preminenciam A C : preminenciam B. 12. equum B C : equivocum A.
17. quam B. f. 237 C. 18. preminencior A C : preminencior B.

55D] non causant dictam volenciam; ut creancia Dei, eius conservancia, et multa alia rerum genera causant Petrum, que non causant Dei volenciam terminatam principaliter ad eundem. Nec obest illud, Quidquid est causa cause est causa causati, vel logice vel ad sensum non logice (quia non sequitur ‘Si *a* sit causa causati *a b* ergo causat omne causatum quomodolibet ab eodem’), nec ad sensum quia communiter exponitur de causante et causato servantibus consimile genus cause. Volicio ergo qua Deus vult me esse est simpliciter independens a mei creancia a materia et quotlibet generibus **56A** que me causant. Sed cum * volencia illa causat me modo efficientis medii ad finem ultimum, videatur de per se causa finali medii, ut specie humana, genere substancie, et universitate, ac aliis generalibus aggregatis. Et omnia sic finaliter causancia causant in Deo volenciam supradictam, ut sicut Deus vult me esse propter hoc quod ego sum, sic propter speciem et genus hominum integrandum sapiens Dominus vult me esse; et non quia creat me existere, sed econtra.

Secundo dubitatur si causacio divine volencie aliquando ^{b. As to the causation of the divine will,} incipiat, sicut causancia correspondens: et videtur quod sic, ‘quia causacio passiva non potest temporaliter vel natura precedere causanciam correlatam; sed econtra videtur quod actio sit posterior passione, ymo multo evidencius videtur quod Deus eternaliter causat quamlibet creaturam, et tamen ipsa solum temporaliter est causata; et tunc videtur quod omnis effectus absolute necessarius eveniet.’ Ad illud dicitur ^{it is eternally caused by the idea of the effect,} quod, sicut ydea effectus eternaliter causat in Deo volenciam contingentem, sic Deus econtra quamlibet creaturam adintrat ^{and the creature in turn is caused by God in the idea;} causat eternaliter in ydea; par enim racio est utrobique: et sicut Deus pro instanti temporis effectualiter incipit me causare, sic pro instanti incepionis effectus incipit ille Dei volenciam concausare, quam volenciam Deus causat eternaliter **B** cum ydea; et sic con*cedit logicus quod pro instanti eternitatis est talis contingens volencia completa causata, quia pro

9. *simpliciter A C: simplex B.* 13. *medii (mei) B: mei A C.*

B: om. A C. 26. *eveniet A C: eveniret B.*

16. *hoc*

illo instanti est illa volencia que tempore suo causatur temporaliter ab effectu; sed non pro instanti eternitatis complete causatur, cum deficit pro illa mensura causancia creature. Et hoc consonat locutioni vulgari et philosophice qua vere dicitur volacionem Dei non esse impletam antequam evenerit quod intendit. Et de complectione volacionis huiusmodi potest intelligi illud Mat. vi. 10, *Fiat voluntas tua*, et crebrum verbum Salvatoris quo dicit se Patris facere voluntatem.

but not all effect
will absolutely
necessarily
happen;
it is contingent.

Ulterius negatur quod omnis effectus absolute necessario eveniet, ymo conceditur quod absolute necessario est contingens. Nam si Deus est potencie contradictorie libere, est contingens; sed absolute necessario Deus est potencie contradictorie libere; ergo absolute necessario est contingens. Maior patet ex hoc quod non stat libertas contradictionis in Deo, nisi et multa possunt esse que non existunt, et multa possunt existere que nullatenus sunt de facto: quia da Deum esse potencie sic libere, cum opposito huius dicti, et queritur utrum creatura aliqua sit contingens: si non, cum Deus sit potencie contradictorie libere ad causandum, nullam creaturam existere est contingens, quia * est et potest non esse; quia si Deus creaturam produxerit, tunc non esset, quod si nulla creatura potest non esse, tunc nulla libertas huius est in Deo. Et minor argumenti ex isto est evidens, quod Deus potest habere huiusmodi libertatem, cum nulli repugnat quod habeat; ymo, dato quod non habeat, sequeretur multiplex inconveniens, sicut supra tangitur de peccato: sed non potest contingenter habere potestatem huiusmodi, eo quod non potest capere ipsam ab alio; ergo, si potest habere potestatem huiusmodi, absolute necessario habet ipsam. Ideo omnes loquentes nostre legis ponunt quod prima racio contingencie est in Deo.

God's practical
knowledge
is not posterior
to his will,

Et ex dictis patet solucio ad rationem qua queritur utrum sciencia Dei practica sit sua volucione posterior, vel econtra.

^{1.} *volencia* B. f. 237 D.
A C: *philosophica* B.

^{3.} *ante causam in* B a insertit.
^{16.} *possunt*: vodd. *possent*.

⁴ *philosophice*

^{26.} V. supra, ch. xiv.

58C] Si sic, tunc pro instanti prioritatis volencie fertur volicio in sibi incognitum; consequens impossibile, cum Deus, quia scit producibile esse bonum, ideo placet illud esse. Si econtra, ^{nor prior,} tunc pro illo instanti nature est sciencia Dei mere naturalis et non libera, eo quod non sibi correspondet pro illa mensura volicio a qua libera posset dici: et cum ad scienciam Dei sequitur scitum esse, sequitur quod, sicut prima sciencia practica est mere naturalis et per consequens absolute necessaria, sic et cognitum per eandem; et sequitur omnia **D**absolute necessario evenire. Patet * ex dictis quod eadem est in Deo contingens et relativa sciencia ac eius volicio. Ideo eque primo, sicut Trinitas scit effectum, vult eundem ^{but simultaneous.} simpliciter, et econtra: nam inter idem subiectum et obiectum omnino sine variazione in fundamento non potest 15 esse dispar relacio: et si distinguerentur, hoc foret racione veritatis analoge creature correspondentem Filio, et racione bonitatis analoge correspondentem sancto Spiritui; et per consequens sciencia talis in Deo volacione consimili saltem origine foret prior. Ego autem non audeo partiri raciones 20 tales analogas distincte specialiter ad Personas.

Tercio dubitatur de causa prime contingencie, quomodo ^{c. As to the cause of the first contingency,} complete trahit originem. Videtur enim, signata tota multitudine contingencium, quod illa a causa completa extrinseca sit causata; et cum illa non sit contingens sed necessaria 25 absolute, quod suum causatum sequens formaliter sit necessarium pari gradu. Unde propter talia dicit Doctor Profundus quod prima contingencia est in volacione eterna divina qua vult effectum existere et potest ex se velle oppositum. Unde nono Metaphysice, x., dicit philosophus quod potentia 30 libera quoad libertatem contradiccionis (supple, ex se) valet ad opposita. Unde libro tercio, quarto capitulo, doctor sic describit huiusmodi libertatem: *Libertas, inquit, contradic-*

3. *placet A C: complacet B.* 13. *nam A marg., nam id B: inter A text. C, sed in C deletum.* 16. *creature B: creaturis A C.* 19. *¶ partiri B. f. 238 A.*

26. Bradwardine, de Causa Dei, iii. 5 p. 657.

29. Arist. Metaph. viii. (ix.) 8 p. 1050 b.

31. Bradwardine, iii. 4 coroll., p. 653.

Bradwardine holds it to reside in the eternal will of God, whereby he wills the existence of the creature, which he might leave unwilling;

cōnīcōnis est libera potestas actīva, qua posita cum omnībus dis- [56D]
*posicionib⁹ necessariis ad agendum, * libere potest agere et 57A*
non agere; sic quod non sequitur de necessitate quod agat, sed
et hec et altra pars contradiccionis equaliter potest stare.

but his argument
is logically
defective,
whether it be
understood
i. in sensu com-
posito,

Contra illud obieci alias multis modis. Primo enim videtur 5
 descripcio, sive intelligatur in sensu composito vel diviso,
 esse logice defectiva. Nam, intelligendo eam in sensu com-
 posito, patet quod non potest verificari de potentia prima
 libera, de qua tamen secundum sensum doctoris caperet
 a. singulariter potissime veritatem. Primo, quia non stat cum 10
 aliquo Deum non agere, cum absolute necessario producit
 b. Filium. Secundo, quia in Deo, eciam secundum doctorem,
 non est disposicio necessaria ad agendum, quia sine qua-
 cunque tali libere potest tam adintra quam adextra agere;
 ymo, si foret aliqua disposicio talis respectu actus primi 15
 contingentis intrinseci, ille produceretur necessario sicut
 y. Verbum. Tercio, quia in sensu composito saperet illum
 sensum quod stat quod, illa potencia posita cum omnībus
 dispositionib⁹ necessariis ad agendum, agat et non agat;
 (1) quod notum est formaliter repugnare: primo, quia sequitur, 20
 Iste disposiciones sunt necessarie ad agendum, ergo secundum
 (2) istas agitur; secundo, quia sequitur quod sunt in Deo dispo-
 (3) siciones huiusmodi; et tertio, quia ponit possibile quod Deus
 agat et non agat. Quod si ablativus absolutus intelligatur
 condicionaliter,—et tunc bene sequitur, cum in Deo non B
 potest esse disposicio previe requisita,—revera tunc superflue
 additur *absolutus*; ymo, addito tali condicionato ablativo re-
 spectu productionis persone vel rationis ydealis, sequitur quod
 utraque pars contradiccionis equaliter potest stare, cum ex
 absolute impossibili sequitur quidlibet. Si autem in sensu 30
 diviso intelligat, tunc patet quod eque competit cuilibet create
 potencie volitive, eo quod quelibet talis potencia libera ab-
 solute necessario libere potest tam agere quam non agere,
 cum utraque pars contradiccionis equaliter potest stare. Nam
 si Deus est, sic ab eo ad minimum potest esse; sed absolute 35
 i. qua posita validi ex doctore. 24. *absolutus* B; om. A C. 27. *ymo* B C; *ydo* A.

in sensu
disposito.

57B] necessario Deus est; ergo sic absolute necessario potest esse,
 et per consequens sic quocunque posito potest esse. Ideo
 credo quod doctor intelligit de actu intrinseco vel extrinseco
 potencie libere, ad quem non est necessitas antecedens. Sed There is no free
 5 videtur quod nulli create potencie illud conveniat: primo, power that acts
 quia memoria naturaliter producit intelligentiam, et illa a.
 insimul voluntatem; secundo, quia volicio Dei eterna neces- b.
 sitat quamcumque activam creatam potentiam ad quemlibet
 actum suum, ut doctor vere sentenciat; tercio, quia est dare v.
 10 disposiciones movencium secundorum obiective allicientium
 ad volendum, et dispositionem ac applicacionem potencie
 volitive, cum quibus non stat potentiam illam non agere. Et
 c evidencius sequitur * hoc de quolibet actu operis extra men-
 tem. Ideo dicit doctor quod volitiva potencia creata non est
 15 nisi secundum quid libera, sed volitiva increata est summe
 libera, cui potissime competit dicta descripcio. Sed arguendo
 contra illud suppono quod solum una sit huiusmodi potencia
 volitiva. Secundo suppono quod dicta potencia non sit con-
 tradictorie libera respectu produccionis persone vel alicuius
 20 absolute necessarii intra Deum. Et tercio probatur quod
 non est sic libera respectu actus intrinseci; nam omnis
 Dei agencia temporalis habet priorem Dei volicionem eter-
 nam necessitantem previe ad agendum, ut doctor sepe et
 sane sentenciat: ergo respectu nullius actus extrinseci est
 25 sic liber, ut si Deus creat Petrum, tunc habet eternam voli-
 cionem previam ad creandum, cui repugnat formaliter quod
 non creet; ideo Deus necessitat se ad quemlibet actum
 extrinsecum producendum. Ideo videtur michi quod po-
 tissime de actibus volendi intrinsecis quos ponit eternos sed
 30 contingentes caperet sua sentencia veritatem.

Sed contra illud instatur, primo sic: Voliciones huiusmodi 4. Argument
 non sunt absolute, ut doctor estimat, ne sit processus in in- against Brad-
 D finitum in actibus, et propter alias raciones supradictas; * sed a. Volitions are
 solummodo relaciones rationis inter Deum et creaturam (continued).
 not absolute,

2. et per consequens sic quocunque posito potest esse B: om. A C (B autem in fine
est habet). 6. || memoria B. f. 238 n. 16. libera A C: libere B. 17. illud
 B C: om. A. 27. Deus B: om. A C. 32. absolute A C: absoluti B.

but relations
which imply the
existence of the
related.

bonam mediante sua futuracione : sed omnis talis relacio [57D] habet causam completam ex qua sequitur formaliter ipsam esse ; ergo causatur ex necessitate precedenti. Prius enim generaliter sunt extrema cuiuscunque relacionis, saltem quodam ordine, quam est dicta relacio. Confirmatur ex hoc 5 quod creaturam esse volitam a Deo dicitur convertibiliter et eque primo ad subsistendi consequenciam cum Dei volencia correlata ; sed creatura est causa quare illa est sic volita ; ergo etc. Unde, ut racio sit magis evidens, loquamur de volitione qua est volitiva aliquod bonum pro suo merito, 10 cum nemo negat quin creatura potest mereri sibi de congruo secundum gratiam ; et tunc videtur quod existencia creature prior naturaliter eciam quoad consequenciam, sicut est causa dilectionis passive, sic est causa dilectionis Dei active convertibiliter correlate. Et idem sequitur generaliter de volitione 15 quacumque Dei eterna terminata principaliter ad accidentis causatum essencialiter a subiecto : ut ego possum esse causa quare Deus vult meritum vel aliud accidentis meum esse.

*A. If God wills
the existence of a
man, this implies
that he wills the
existence of
human attri-
butes :*

Item, signo per A volicionem qua Deus * vult Petrum vel 58A angelum vel aliud subiectum existere, quod habet passionem 20 convertibilem sed natura posteriore, ut loquitur doctor cum aliis philosophis ; et sit B volicio qua Deus vult eternaliter huiusmodi passionem : et patet quod B habet in Deo unam dispositionem previam ex qua formaliter sequitur ipsum esse. Nam A disposicio est previa, sicut subiectum est prius naturaliter passione, et posito A, sequitur formaliter B esse ; eo quod Petrus non potest esse nisi sit risibilis, et non potest esse risibilis nisi Deus voluerit ita esse, ergo Petrus non potest esse nisi Deus voluerit ipsum esse risibilem. Et per idem Deus non potest velle Petrum esse nisi velit ipsum esse 30 risibilem, et econtra. Et idem est exemplum de quotlibet convertibilibus, quorum unum natura vel origine reliquum antecedit. Et proporcionabiliter ponendi sunt gradus divine volencie ; et idem sequitur de sciencia ; et idem patet gene-

*each volition
makes the other
necessary.*

10. *aliud* A C : *aliud* B. 15. *generaliter* B : om. A C. 19. *vel angelum* A C : *triangulum* B. 27. *non* B f. 238 C. 32. *unum* A C : *una* B.

58A] raliter de Dei volencia contingente, qua voliciones universales causantur ex volicionibus singularibus, et econtra. Voliciones eciam generum et specietum causantur ex volicionibus diffinitionum et divisivarum parcium, cum voliciones causando se B habent * ad voliciones, sicut volita habent se ad volita; nec relacio posset esse per se terminus actionis. Ideo libertas non potest esse primo respectu volicionis huiusmodi relative.

Item, si causa et causatum dicuntur ad aliquid, per idem ^{c.} God's first act of will has a complete cause completa causa et completum causatum eciam convertuntur; sed primus actus liber Deo intrinsecus est completum causatum; ergo habet causam completam. Nam si tota causa sua non ^{requiring no further cause.} sufficit, oportet ad esse suum superaddere novam causam. Cum ergo Verbum et raciones exemplares supra voliciones 15 huiusmodi contingentes habent completas causas ex quibus formaliter consecuntur, et causata inferiora habent ad conformem sensum causas completas, que racio specialis foret in illis signabilis quin per idem resistendum esset in quolibet? Confirmatur tripliciter; primus ex hoc quod primus actus i. liber necessitaret Deum ad agendum sequencia, cum non potest actionem eius suspendere nec vicem eius supplere nec aliquid sed nisi per se ipsum ad extra producere. Secundo, ii. per hoc quod datus actus, cum liberius sit productus quam quidquam aliud productum, foret ante suum esse a Deo cognitus ac volitus causari: cum ideo est quia Deus vult * ipsum esse, et per consequens volicio qua Deus vult ipsum esse, necessitat ipsum producere, ut de aliis est argutum: quia cum sit contingenter productus tam libere, ex magna ordinacione, consiliacione, vel providencia est productus, quibus plene unitis 30 habebitur necessitas antecedens. Tercio, per hoc quod prius iii. naturaliter est actus contingens quam ille actus est contingens, et per consequens prius naturaliter causatur a Deo actus contingens quam ille antecedens. Videtur ex hoc quod absolute necessario est contingens; et si est contingens, divina volicio

6. *per se terminus* B: *t'is A: omne (per se mg.) t'is C.*
quidquid B.

24. *quidquam A C:*

28. *contingenter A: contingens B C.*

est contingens; ergo absolute necessario divina volicio est [58C] contingens; ergo prius naturaliter quam illa divina volicio est contingens. Satis ergo est ad descripcionem potentie contradictorie libere quod sit potencia volitiva potens in contradictione incoacte. Sic ergo non potest esse potencia 5 libera nisi fuerit contradictione libera modo suo: prima liberaria, que ex se sine possibilitate superioris necessitatibus potest in actus oppositos; secunda creata, que necessitata ex superiori potencia potest in actus oppositos. Naturalia itaque agencia, si possent expectare post omnem applicacionem et proporcionem corporei, sicut possunt potencie volitive, possent producere libere actus suos.

CAPITULUM XIX.

*Of God's will
(continued).*

* ULTERIUS pater responsio ad argumenta consimilia, ut videatur primo quod Dei volicio sit pura relacio racionis, quod 15 non distinguitur a prioritate vel dominio Dei super scitum, et per consequens omnis talis volicio foret tantum temporalis; et consequencia ex hoc videtur evidens, quod omnino inter eadem extrema sine distinctione aliqua fundamenti non est ponenda distincta relacio. Ad illud dicetur quod omnis volicio 20 Dei, cum sit sciencia et intelligencia, intelligere autem est *intus legere*, terminatur immediate quodammodo ad ydeam; sed hoc dupliciter est sub pura racione intelligibilis, et sic est absolute necessaria sicut Deus, vel sub racione qua ydea pro suo tempore est effectus, et sic quodlibet horum trium est 25 eternum simpliciter sed contingens

5. *sic*: codd. *si*. 9. 1 *itaque* B. f. 238 v. 15. *sit* A C: *si sit* B. *relacio C, relacio racio* B, *ra. io* A. 26. Post *contingens* in A B reliqua pars paginæ, in C etiam sex columnæ sequentes vacant.

59A *INCIPIT TRACTATUS SECUNDUS
DE DOMINIO DIVINO.

CAPITULUM I.

IAM secundo restat lacius disserere de dominio divino, OF GOD'S LORDSHIP AS TOUCHING THAT OF WHICH HE IS LORD. 5 quoad dominabile, cum ex dictis patescit de primitate divini dominii. Cum enim omne dominium capit suum ordinem a creato, patet quod dominia Dei observant ordinem prioritatis secundum ordinem creaturarum ad quas principaliter terminantur: ut, sicut primo omnium creatur esse, sic do- HIS FIRST LORDSHIP IS OVER THE *ENS* *CREATUM ANALOGUM,* 10 minium terminatum ad esse creatum analogum est primum first in time, dominium possibile Deo nostro; nendum primum primitate nature, sed et temporis, et etiam dignitatis: quia, si nullum first in time, instans vel tempus potuit precessisse illud quod de facto fuerat primum instans, nec posset esset ens creatum dignius 15 sive communius, ergo nec dominium quoad obiectum, sicut nec quoad subiectum, vel etiam fundamentum. Primum namque instans individuatum est sufficienter ab isto mundo creato cum suis principiis, sic quod immediate sequitur instans eternitatis individuans essencialiter quodlibet sequens 20 instans; cum nullum tempus vel instans temporis anteriorari poterit vel aliud immiscere, ut hic supponitur ex alibi declaratis. Sed pro primitate nature oportet tria supponere: and also in nature. primo, quod sint universalia ex parte rei (ut alias diffusius B declaravi); secundo, quod ens analogum sit primum univer- 25 sale * possibile; et tertio, quod Deus prius dominatur universali quam alicui singulari signabili. Ex quibus patet assignati dominii divini primitas naturalis.

^{primus}
1. *Incipit tractatus secundus A: || Liber secundus B f. 239 A: Incipit secundus C.*
3. *Capitulum I in codd. deest.* 4. *secundo A² B C: ulterius A¹.* 9. *omnium:*
codd. omni. 10. *terminatum B C: terminatur A.* 21. *immiscere A C:*
immisceri B.

A. Universals
exist *ex parte*
rei.

For,
1. God's lordship
over the creature
is prior to his
lordship over
any particular
creature.

Sed ne iste suppositiones hic delinquantur tamquam [59B] inevidentes, et per consequens nichil penitus declarantes, adducam triplicem evidenciam ad assensum suppositionis prime, et sic ad alias consequenter. Nemo namque negabit quin Deus prius naturaliter est dominus creature quam istius 5 creature, quacunque assignata; cum sit dominus istius creature, et posset esse dominus creature cum hoc quod non sit dominus istius creature date: ideo ad hoc quod sit huius creature dominus presupponitur quod sit dominus creature; illud enim est prius a quo non convertitur subsistendi conse- 10 quencia (ut patet in Predicamentis Aristotelis, capitulo de priori). Nec assumptum negatur ab eis qui concedunt Deum non de necessitate nature, sed libere contradictorie producere quodlibet opus suum. Quo concesso, cum Deus non possit prius naturaliter esse dominus sine correspondencia priori- 15 tatis nature, que sit Deum sic naturaliter esse prius, sequitur, quod est dare prioritatem qua Deus naturaliter est prius. Et patet quod ista prioritas, cum sit relacio, habet extrema; et tecum nichil habeat extrema nisi eciam extrema habeat, sequitur quod est dare extrema inter que sit dicta prioritas; * et cum C omnis prioritas presupponit ordinem, sicut omne comparativum presupponit aliquod positivum, sequitur quod est dare ordinem inter dominium Dei et creaturam simpliciter, qui quidem ordo presupponitur tanquam prior ad dominium hanc individuam creaturam terminans. Signato ergo priori ordine 25 per B, patet quod est dare extrema huius ordinis, sicut supra; et extrellum subserviens erit genus analogum creature, quia non est pertinens quod ponatur terminus vel conceptus, cum prior sit ordo dominandi Dei super terminum vel conceptum. Nec valent subterfugia sophistica quibus dicitur quod aliquid est 30 reliquo prius sine correspondenti prioritate; vel secundo quod

5. *prius A¹B*; at in A expunctum altera manu, verbo *primus* in margine adiecto, ut ante *dominus creature* insereretur; qui ordo et in C habetur. 8. *istius A C*: *huius B.* 11. *ut patet C*; om. B; in A in margine additum altera manu. 25. *terminans* addidi. 29. ||*super B f. 239 b.*

4. The second and third suppositions are discussed in ch. ii.

11. Arist. Categ. xii. p. 14 a 34.

59C] est prioritas sine duobus gradibus correlatis ordinis; vel tercio quod est ordo huiusmodi ad aliud, sed ad nullum aliud est dictus ordo, ut in assimili finguntur sophiste quod homo promittit aliquid, dum tamen penitus nichil sit promissum: quia **5** (ut alias ostendi) tales cavillacōes sophistice non tollunt difficultatem, nec fundantur ex stabili fundamento.

Unde secundo arguitur ad idem in eadem materia: nam Deus potest dare vel promittere creature tam bonum quam malum signabile sine hoc quod ipsum specificetur ad aliquod **10** singulare; in quo casu oportet quod res que promittitur sit

2. God can give
or promise to the
creature without
limiting his gift
or promise to
any specific
thing.

D * communis; ergo non est neganda communitas creature. Assumptum patet in facto ex testimonio multiplici Scripturarum.

Nam Deus dedit Abrahe et aliis promittendo in genere bona patrie; ut dicit apostolus, Rom. xv. 8, *Dico Iesum Christum*

15 *ministrum fuisse circumcisōis ad confirmandas promissiones patrum*; et ad Gal. iii. 18, *Abrahe autem per repremissionem donavit Deus*: sed in omni tali donacione dominiorum per repremissionem est dare primo datum, quod non potest poni nisi commune; ergo conclusio. Nam Gen. xv. 1, dicit

20 Deus Abrahe, *Ego protector tuus et merces tua magna nimis*: et sequitur, *Suspice celum et numera stellas, si potes; sic erit semen tuum. Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad iusticiam*. Et ita proporcionaliter ut Abraham crevit in fide et merito, sic Deus explanavit sibi particularius dominium promissum.

25 Unde Gen. xxii. 16–18, post voluntatem offerendi filium suum Isaac, subdit Deus, *Per memetipsum iuravi, dicit Dominus; quia fecisti rem hanc, et non pepercisti filio tuo propter me, multiplicabo semen tuum sicut stellas celi et sicut arenam que est in littore maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terre*. Ecce quo-
60A modo gradatim descendendo specificat, primo * promittendo prolis multiplicacionem, tam in supernaturalibus quam fortuitis

1. *correlatis ordinis* C: *correlatis* A (*ordinis* in margine addito altera manu): *corelati ordinis corelati* B. 5. *non A²* in marg. C: *nec A¹* expunctum, B.
6. *fundantur* A (littera n altera autem expuncta altera manu) B: *fundatur* C.
17. *donavit deus* A C: *deo ut deus* B.

prosperatam; vel (ut aliis placet) tam fideles de Isaac, sicut 60A stellas, quam infideles de Ismael, ut arenam; vel tertio inteligit per illam differenciam omnes imitacionis filios, quorum quidam predestinatur, ut stelle, et alii presciuntur, ut arene, penarum amaritudine cruciati. Additur eciam in universalis in-
5 voluero de Messia futuro, in cuius fide et benedictionibus sunt gentes misericorditer inserende, ut exponit apostolus ad Gal. iii. 14 et infra. Unde ad Hebr. vi. 17 dicit quod pollicitacioni Deus apposuit iusurandum, ut per duas res immobiles (quia impossibile est mentiri Deum) fortissimum solacium habeamus. 10

Thus,
 a. God can
 promise or give
 in general terms
 b. the acts of
 promising or
 giving are
 limited by the
 thing promised
 or given;

c. Abraham's
 hope was for an
 unspecified good,

since he knew
 not wherein
 his blessing
 would consist.

Ex istis bene notatis patet quomodo Deus potest promittere universaliter et donare. Patet secundo quod actus promittendi et donandi, qui sunt res distincte, secundum apostolum terminantur et specificantur ab illo quod promittitur seu donatur. Mos quidem Scripture est vocare communiter rem rationis 15 non per se in genere nomine rei transcendente, ut patet in verbo Dei et sui apostoli nunc recitato. Patet tertio quod spes Abrahe habet bonum commune primo speratum vel creditum pro obiecto, et in illo bonum quod Deus dispositus sibi dare, in quo fundatur secundarie vel accidentaliter spes 20 prophete. Nam quietatus * fuit in communi, quia aliud non B habuit principaliter obiective specificans illum actum. Unde credidit et non quesivit, licet ignoraverit que fuit illa seminis multiplicatio in qua tam ampla benedictio consequitur; sed tantus philosophus et propheta non fuisset quietatus in spe, 25 que sit signum humanitus ordinatum. Alias autem declaravi quod in talibus universalibus promissionibus nec nichil promittitur nec solum donandum individuum; sed primo et principaliter promittitur res communis super qua fundatur ius, clementum ditacionis, intencio commutancium, et alii actus hominum terminantur ad communia, ut materias a quibus specificantur et habent dependencias obiectivas.

3. Where the
 Bible speaks of
 genus or species, Tercio confirmatur idem ex testimonio Scripture, que, ubi-
 cumque loquitur de genere vel specie, intelligit non conceptus 35

60B] in anima vel res secunde imposicionis, sed res extra intentas it refers to things
 principaliter a natura: ut Gen. i. 12 dicitur quod Deus pro- actually existing
 duxit terre nascencia secundum genus et species suas; et ita in nature,
 de aliis partibus Scripture in quibus sit mencio de genere,
 5 specie, differencia, proprio, vel accidente; ymo de rebus prime
 intencionis que per ista nomina designantur. Nec sic loquerent- conformably with
 C tur * autores Scripture cum philosophis concorditer, nisi intel- the language of
 ligerent sane res naturales plus appreciabiles signis nostris.
 Communia itaque sunt prius intenta a natura, que Deus re-
 10 quirit previe ad hoc quod individua producantur: ut, si Deus
 producit illum hominem, preexistit naturaliter quod sit homo,
 ex quo tamquam presupposito facit individuum datum esse;
 et sic gradatim ascendendo usque ad ens creatum analogum,
 de quo dicit autor de Causis, proposicione quarta, *Prima*
 15 *omnium rerum creatarum est esse, et ante ipsum non est creatum*
aliquid. Et isti modo loquendi innituntur sancti doctores
 quibus concesse sunt Scripturarum sentencie veriores, ut
 Ambrosius, Augustinus, Ieronimus, et alii consequentes.

Unde inter alias notas quas didici in scienciis nostre *Three notes:*
 20 sapiencie subalternis, tres michi magis signanter subserviunt.

Prima est logicalis qua cognosco universales veritates vel *a. concerning*
 formas ex parte rei, in quibus individua sunt fundata, et per *universal truths*
 hanc concedo Scripturam, ut ponitur; et video *quomodo* *or forms ex parte*
 autores nunc faciunt distribuciones pro singulis generum, *rei in which the*
 25 nunc pro generibus singulorum, ut primo ad Thim. ii. 4, *individuals are*
 quando dicit apostolus quod Deus *vult omnes homines salvos* *founded;*
fieri, id est, secundum Ambrosium, de omni genere hominum
 aliquos vult salvari: et illud videtur consonum processui
 D apostoli * et Scripture. Nam apostolus innuit quod non est
 30 alicui generi hominum desperandum, sed reges, nobiles,
 ignobiles, et omne genus hominum salvari poterit: et simile
 habetur Luc. xi. 42, ubi dicitur quod Pharisei decimant omne

25. *ii.* : codd. *6°.*

14. Pseudo-Arist. de Causis, prop. iv., Arist. Opp. cum comm. Averr.
 7. f. 115 a.

27. Pseudo-Ambros. Comin. in 1 Tim. ii, Opp. 2 (2) 466 (Migne 17).

olus, id est, omne genus olerum, et Mar. ultimo precipitur pre- [60D dicare evangelium omni creature, id est, homini, qui est omne genus creature, quia tam natura spiritualis quam natura corporea. Ymo, ad hunc sensum exponit Scriptura se ipsam, Gen. vii. capitulo, 13, 14: *Ingressi sunt, inquit, ipsi et omne animal secundum genus suum.* Et sic intelligitur dictum Salvatoris, Mat. iii. 15, *Sine modo; sic decet nos implere omnem iusticiam.* Iustum quidem est ut minor maiori obediat, et ista vocatur humilitas sufficiens; secundo, iustum est quod par pari obediat, et ista humilitas est abundans; et tertio, iustum est quod 10 maior minori obediat, et ista est humilitas superabundans, quam Veritas summe impleverat: et ideo vere dicit apostolus, Eph. iv. 2, quod quilibet communitas debet ambulare *in omni humilitate.* Et sic de ceteris verbis veridicis Scripturarum, ut 1 Cor. iii. 8, *Qui plantat et qui rigat unum sunt:* quod Au- 15 gustinus exponit, primo contra Maximinum, capitulo —, quod apostolus intendit Paulum et Appollo esse * unam communem 61A naturam, quia illa requiritur ante unionem qualitatum anime. Unde ista methaphysica est tyriaca pro intellectu Scripture et pro tollendis arguiciis sophistarum. 20

b. concerning substantial forms, which are in essence the same with the things formed;

Secunda nota est superior naturalis de formis substancialibus, quomodo sunt eadem essentia cum formatis: ut humanitas Christi, que est forma servi vel homo assumptus, est idem personaliter Verbo Dei: et sic concedo illa que Scriptura de Christo enunciat, nunc secundum deitatem, nunc 25 secundum hominem assumptum, ut pertinet processui quod notentur. Et idem docet Augustinus notabiliter et difuse epistula cxxv. ad Pascencium, tam cum sciencia de universalibus quam de formis.

c. concerning extension of time, with reference to God's eternity.

Tertia nota est de extensione temporis, quomodo immensa 30 Dei eternitas coassistit omni tempori preterito et futuro; et per consequens omne quod fuit vel erit, est pro suo tempore

1. || precipitur B. f. 239 D. 7. Post sine A me habet, sed expunctum est.
16. Maximinum B: Maximinum A: Maria^m C.

1. Mar. xvi. 15.

16. August. contra Maximin. ii. 22 § 1, Opp. 8. 724 A.

27. Eiusd. epist. cxxxviii. 2 § 10 seqq., Opp. 2. 856 C seqq.

61A] Deo presens. Et ex ista nota methaphysica considero quod omnis veritas creata est necessaria ex suppositione, et cum hoc contingens, sicut et quotlibet alie veritates eterne tam de preterito quam de futuro, que omnia sunt essencialiter sed non formaliter divina essentia.

In istis tribus nidis (ut secundum sentenciam beati Augustini loquar, primo super Genesim ad litteram xxiii.) ego, cum **B** aliis pullis Christi adhuc volare nescientibus, nutrior in * silva Scripture pabulo veritatis ; in ipsis quoque protegimur contra **10** versencias hereticorum, contra ampulosas arguciones sophistarum, et contra animalem sapienciam mundanorum. Nam per tertium scimus quomodo verissime de virtute sermonis et signatissime quoad sensum locucionis prophete et alii autores Scripture alternant pulcherrime in exprimendo suas veritates **15** per verba cuiuscumque trium temporum secundum pertinentiam misterii reserandi. Et patet prima suppositione ex predictis et alibi declaratis.

CAPITULUM II.

SECUNDA suppositione, videlicet, quod ens analogum sit **B.** The *ens analogum* is the first universal possible; for it is more common than any other universal.
20 primum universale possibile ex hoc videtur evidens, quod nullum universale potest nunc esse communius et alias minus commune ; sed ens analogum potest esse ita commune sicut aliquod signabile potest esse ; ergo est ista commune sicut aliquid potest esse. Maior patet ex hoc quod universale est **25** eo communius, quo plus communicatum ; sed ens analogum communicatur omni presenti, preterito, et futuro ; ergo non potest communicari pluribus : sequitur conclusio. Si enim universale sit nunc communius vel strictius quo nunc communicatur pluribus, vel ad maximum minus multis, tunc **30** species instantis, fenicis, et similes essent continue sub non gradu communitatis ; et in quolibet tempore foret instans

9. quoque A: que B.C. 16. reserandi A^o (in marg.) B.C: reservandi A¹.
 23. aliquod BC: aliud A. 26. et A.C: vel B. 29. ¶ pluribus B f. 240 A.
 31. gradu A² (in marg.) B.C: g^e A¹.

6. August. de Gen. ad litt. i. 18 § 36, Opp. 3. 129 B.

19. Secunda suppositio: supra, p. 173 l. 23.

communius quam in aliena eius parte; et per idem species [61B] humana * nunc foret species specialissima et nunc communior, C secundum maioritatem vel minoritatem humani generis. Quod si dicitur universalitatem attendi penes predicabilitatem et communicabilitatem, et non penes predicabilitatem in actu,⁵ tunc reddit evidencius dicta conclusio; quia predicabilitas non potest magis et minus suspicere, nec terminus specificus manens sinonimice specificus nunc amplius et nunc strictius signare; quia sic posset species specialissima equiparari generalissimo, et ipsum genus restringi ad speciem specialissimam¹⁰ vel per ydemplificacionem signatorum vel restriccionem animi, quod est contra logicos, qui dicunt omnem terminum communem signare nedum possibilia sed impossibilia quecumque. Ideo, ut alias declaravi, conceptus hominis signavit continue naturaliter hominem assumptum a Christo et quamecumque¹⁵ humanitatem possibilem; sicut et quilibet terminus specificus signet secundarie quodlibet genus ad speciem quam primo signat, et per consequens quilibet creatura signat Deum suum. Nec infinita singularia signantur per quocunque signum specificum, sed solummodo finita danda, preter que²⁰ creditur quod non alia possunt esse preter aliquod signatorum aliud singulare.

Sed obicitur per hoc quod ‘Si aliquod universale sit nunc sic commune, tunc communicatur actualiter nunc ad tantum; et per consequens * omnia eius supposita nunc sunt in actu; D et sic omne quod fuit vel erit nedum est pro suo tempore, sed semper pro quolibet instanti temporis assignando.’ Illic dicitur quod nou sequitur, ‘Hec species nunc est sub dato gradu universalis vel communis, ergo nunc communicatur singularibus tam extense;’ sed satis est quod nunc sit forma³⁰ vel veritas que communicatur ad tantum pro suo tempore: manet ergo quodlibet universale continue sub eodem gradu communitatis et specialitatis; quia si nulla individua singularitas

⁶ dicta A: intenta BC. ^{8.} manens A² (in marg.) BC: movens A¹ non expunctum. ^{7.} sinonimice: sine A: simile BC. ^{9.} generalissimo AC: generalissime B. ^{10.} solummodo C: solum A (cum modo additur in marg. altera manu) B. ^{11.} in A: om. BC. ^{12.} gradu BC: genere A.

61D] magis et minus suscipiat, nec universalitas a pari evidencia vel maiori. Non ergo sequitur, ‘Hoc universale est commune, ‘ergo nunc communicatur;’ quia satis est quod pro suo tempore parciatur.

5 Et ex istis patet inseparabilis connexio veritatis triplicis If we grant the existence of universals *ex parte rei*, we must grant also that the substantial form is the substantiality of the material essence, and that every genus or species is the form or quiditas according to which the individual takes its being as to genus or species; and further that everything exists for its own time.

supradicte. Quicunque enim posuerit universalia ex parte rei, modo quo Aristoteles explanavit, habet consequenter ponere sic de formis, ut, sicut quantitas est substanciam esse quantam, qualitas substanciam esse qualem, et sic de ceteris 10 supremis generibus, sic quelibet forma substancialis est essentiam materialem esse substanciam; et per consequens omnis species vel genus est forma vel quiditas secundum quam individuum capit generaliter vel specificie suum esse. Et quoad 15 terciam veritatem, indubie si species communicatur suis sup-
 62A positis, omne quod erit * vel fuit oportet concedere esse pro suo tempore: ut si instans commune, fenix, vel aliud quocunque universale potest communicare omnibus suis suppositis, tunc communicacio huiusmodi potest esse; et per consequens potest esse quod ipsum communicetur illis, et sic est possibile 20 ipsa esse. Non enim potest aliquid communicari sine communicacione proporcionali; et cum omnis communicacio passiva sit data supposita in suo genere convenire, sequitur conclusio. Similiter, omne universale substancie non 25 contrahitur a quovis tempore, sed est supra quodlibet dandum tempus; ut hominem esse nedum est commune ad hominem nunc vel tunc esse, sed ad omne quod potest esse communi essentie hominis inherere: ergo et omnia singularia quibus communicatur communis humanitas sunt eciam suo tempore; aliter enim non esset humanitas sic 30 communis in actu sed solum in potentia, sicut mundus. Confirmatur sic: Si aliquid vel aliqualiter fuit vel erit, tunc b. aliqualiter est; et non si aliqualiter est, tunc aliqualiter fuit vel erit; ut patet posita sola eternitate: ergo esse est superius ad esse, fuisse, vel fore. Et per consequens, tanquam ab

22. || *convenire* B f. 240 B.33. *ut* B: et A C.34. *per* A C: om. B.

5. Supra, pp. 177 seqq.

inferiori ad suum superius sequitur, Hoc fuit vel erit, ergo hoc [62A est; sicut sequitur, Si aliquid currit vel movetur, tunc ipsum est. Sicut enim omne currere vel quidquid aliud adiectum substancie est esse, sic et omne fuisse vel fore est esse; quia si * aliquid fuit vel erit, tunc Deus hoc scit: et per consequens B sicud verum vel veritas est hoc fore, sic ens esse vel entitas est hoc fore. Et patet quod esse est per se superius ad omne fuisse vel fore, quia omne fore vel fuisse est esse quod res fuit vel erit. Nec solum hoc intelligitur de esse intelligibili (de quo indubie sequitur, Si ens fuit vel erit, tunc est), sed de 10 existencia creature: nam cum materia prima et angelus sint supra tempus secundum veridicam sentenciam Augustini, possibile est tam essenciam corpoream quam incorpoream creari sine hoc quod succedet successiva mocio (ut videtur); et per consequens possibile est genus substancie esse sine 15 tempore, cum sit naturaliter ipso prius: quo posito foret existere creature sine fore aliquo vel fuisse, sed econtra non potest; et hoc figurat nobis, quod fore vel fuisse eternum non c. potest esse sine fontali preexistencia prime cause. Tercio confirmatur idem ex hoc quod tempus esse, quod est species 20 temporis, est incorruptibile, sempiternum salvatum in quocumque tempore singulari. Ex quo ultra cum veris sequitur quod hoc verbum esse sit indifferens ad quacunque differenciam temporis connotandam. Aliter enim non concederet artifex signorum quod hec veritas sit perpetua, Tempus est, 25 nisi verbum esset omni tempore indifferens; cum ergo non contrahitur per subiecta substancie pocius quam * sic dicto, C Chimera est vel quocunque signabile, sequitur quod quocunque signato enunciando de illo esse est predicatum indifferens ad quodlibet tempus signabile connotandum. Et cum non 30 sit ratio quare tale signum sit falsum, hoc est, nisi propter differenciam temporis connotati, sequitur quod nullum tale sit falsum simpliciter, cuius subiectum supponit pro re que fuit vel erit pro tempore quod fuerat umquam prius. Unde,

11. *sunt* B.C. A potius *fuit*.
B. *zum* A.C.

14. *mocio* B; *motum* A.C.

23. *verbum*
quodlibet tempus signabile B.C.; *quocunque signabile*
tempus A

62C] sicut alias declaravi, falsum est et infundabile quod hoc verbum *est* significat successive continue novum presens et preterito presenti continue decidendo. Non enim est de ratione huius verbi substancialis quod connotet quodvis tempus; sed 5 si sic faciat hoc est per operationem intellectus concipientis particulariter preter significacionem verbo primarie deputatam: et tunc negabitur quod tempus esse sit communis veritas manens perpetuo.

Et patet quod tercia veritas duabus prioribus sit connexa ; The three truths
10 ymo, quelibet veritas vel immediate vel mediate alia connec- are thus con-
titur cuiilibet assignande ; cum Deo posito cum suis eternis nected insepa-
intrinsecis sequitur formaliter quodlibet posterum verum esse. rably.
Sed scienciarum ac volitionum eternarum in Deo quedam
sunt contingentes et non temporales, que secundum subiectum,
15 quod Deus est, causant creaturas, que ipsas terminant obiec-
tive, et secundum relacionem *racionis, quam debent formaliter,
ab eisdem terminis recausantur. Nam in diversis generibus
docet Aristoteles, secundo Phisicorum, commento xxx., et
quinto Methaphisice, ii., aliqua se causare reciproce ; quia
20 aliter, cum omne causatum habet completam causam in actu
ex qua formaliter sequitur ipsum esse, omnis effectus absolute
necessario eveniret : cum tamen econtra sit, videlicet, quod
omnem creaturam contingentissimum ad utrumlibet sit fore, ex-
istere, et fuisse, quia omne posse contingencie in Deo fundatur,
25 qui eque libere ac faciliter potest in oppositum cuiuscunque
contingentis sicut in oppositum alicuius ; patet quod sicut in
absoluta necessitate quoad non posse, sic in contingencia
quoad posse sistitur indivisibili sine gradu. Sunt autem ne-
cessarium ex suppositione concomitancia secundum que
30 suscipit plus et minus, ut durabilitas, prioritas, utilitas,
coactio, inevitabilitas, etc. Unde illa dicuntur quandoque
necessaria que sunt durabiliora quoad intencionem Dei,
principaliora, utiliora, vel maiorem coaccionem, indigenciam,

2. *presens* AC: *prius* B. 3. *huiusmodi* A²(in mg.) C: om. A¹. 9. || *Et*
patet B f. 240 c. 17. *recausantur* B: *recausare* A C. 18. *xxx.* B: 31 A C.
32. *necessaria* B: *miōra* A: *miōra* C.

18. Arist. Phys. ii. 3 p. 195 a. 8 (Averr. comm. 30, Arist. Opp. cum Averr. comm. 4 f. 29 A.); Metaph. iv. (v.) 2 p. 1013 b.

vel inevitabilitatem inducencia. Sed quoad posse vel non [62D posse est paritas utrobique, cum primo et per se dependet a divina potencia. Et hinc dicit Augustinus, xxvi. contra Faustum, capitulo ii.: *Tam, inquit, non possunt futura non fieri, quam non fuisse facta preterita; quoniam* non est in Dei voluntate ut eo sit aliquid falsum quo verum est.* Ex istis videtur quod ens sit communissimum possibile, non solum quia Deus non potest universalius intelligere vel habere plures alias ydeas; ymo, quia, si ens est universalius, tunc ipsum et illud ens sunt simul: et patet utrumque ex hoc quod intellectum 10 nec potest excedi ab aliquo in communitate, nec excedere secundum aliquid suppositum a sua communitate; ergo nec ens secum convertibile, cum sit omne intelligibile.

C. God's lordship over the universal is prior to his lordship over the particular.

Quoad terciam suppositionem, scilicet, quod Deus prius dominatur universalis quam alicui singulari signabili, videtur 15 exinde capere veritatem quod Deus dominatur creaturis secundum ordinem quo ipse adinvicem habent esse; cum ergo omne universale sit prius naturaliter suo singulari, videtur quod correspondenter de Dei dominio debet dici. Confirmatur ex hoc quod cuiuslibet singularis creature dominium presupponit dominium sui universalis, tanquam causam sine qua nullum sui singularis dominium potest esse, sed econtra (ut ex dictis) bene potest contingere; ergo dominium universalis est naturaliter prius et prestans dominio singularis.

Ex istis formetur talis ratio pro conclusione principaliter 25 proposita declaranda: Ens creatum in sua communitate analoga est prima creatura possibilis dignitate, numerositate, extensione, tempore, vel natura; sed pure in subiecto vel iure divini dominii * non potest prioritas variari; ergo nec in B divino dominio quod proximum ens creatum. Patet conse- 30 quencia ex hoc quod variacio dominii vel contingeret pure ex parte domini, vel ex parte dominati; vel tertio racione dis-

^{11.} excedi B C: concedi A. ^{12.} excedere A C: evidere B. ^{22.} sui singu-
laris E: singulare A C. ^{23.} principaliter B: f'nt' A C. ^{27.} est prima
B E: 240 D. ^{31.} contingeret B: contingentes A C.

63B] crepancie fundamenti; cum ergo datum dominatum non potest secundum aliquem gradum prioritatis signabilis variari, sequitur quod nec signatum dominium.

CAPITULUM III.

5 CONTRA dicta obicitur per hoc quod, ‘ posito Deo et domina- *Objection:*
 bili, consequitur dominium; sed utrumque illorum est ^{If God and that}
 ‘eternum; ergo et dominium. Assumptum videtur ex hoc ^{over which he is}
 ‘quod ens analogum absolute necessario causatur in Verbo,
 ‘in Dono, et in quotlibet rationibus exemplaribus quarum
 10 ‘quilibet est creatura.’ Hic sunt tria notanda: primo, si ^{Is being predi-}
 ‘ens sit univocum deitati et create essencie; et videtur primo ^{cated of God in}
 ‘quod sic. Nam Deus summe est, et per consequens tam sibi ^{the same sense}
 ‘quam creature est esse commune. Assumptum patet ex illo
 Exod. iii. 14, *Qui est misit me ad vos;* et Iob ix. 24, *Quod si*
 15 *non ille est, quis igitur est?* ubi philosophus Iob videtur
 authonomatice tribuere esse Deo; et Psalmo — reprobatur
 insipiens quod *dixit in corde suo, Non est Deus.* Et ad illud
 sonat scriptura Spiritus sancti et aliorum philosophorum, nec-
 non et necessitas loquendi fidelium. In isto dubio tenendum
 20 est quod ens dicitur multum equivoce de Deo et de aliis.

Ad cuius declaracionem premittendus est ordo quod Deus *Preliminary*
 C intelligitur a viante. Pro cuius declaracione * suppono quod *considerations.*
 cognoscibilium aliqua sunt sensibilia, ut visibilia, audibilia, et
 cetera; que vel species proprias imprimunt in sensibus, que
 25 philosophi vocant sensibilia propria, vel accidentia secundum
 sensus distinctos specifice cognoscibilia in quantum huius-
 modi propriis sensibilibus coexistunt, ut motus, quies, et cetera
 sensibilia communia. Ultra istam maneriem noscibilium sunt ^{b.} *by the reason,*
 aliqua estimabilia, ut appendicie rerum materialium, quas nec
 30 sensus nec ymaginacio sufficit apprehendere, sed estimativa
 potentia. Et tertio sunt pure intelligibilia, ut intelligencie et ^{c.} *by the higher*
intelligence;

^{17.} *quod A C: quia B.* ^{29.} *appendicie B C: appendicie A.* ^{31.} *potencia: ita in*
cod. D correctum (proo): proo B: primo (promo) A C. intelligibilia A C: intelligenda B.

and these make
up the created
universe:

d. there are in-
tellectual habits
by which intelli-
gible substances
are known:

e. beyond all
these the soul
has an indistinct
conception of
God.

quiditates universalium; et in illis consistit universitas creata. [63C]

De primis noscibilibus sunt species vel simulacra manencia in absencia sensibilium, que sunt spiritus animales esse apprehensivos talium rerum. Et in potenciis fundantur habitus ex actibus eliciti, quibus noscuntur sensibilia communia ex conservacione specierum in ymaginativa. Quoad tertium genus noscibilem, ut sunt amicicia, paternitas, et cetere insensibiles habitudines relative, est dare habitus in estimativa inclinantes ad actus quibus apprehenditur; qui quidem actus vocantur intenciones materiales. Sed in quarto 10 genere est dare habitus intellectivos et intenciones universales elicitas quibus intelligibles substancie * cognoscuntur. Et D extra ac ultra totam istam universitatem creatam aspicit animus, quasi in unum chaos infinitum, et ibi confuse concipit Deum suum; quem actum concipiendi non terminat 15 creatura, sed ipsemet Deus movet radio sue lucis ad illum gradum noticie, et ad quemlibet quatuor predictorum. Sed quintum actum per se appropriate terminat; quemlibet autem aliorum quatuor per medium creaturam, ut universale est obiectum causans et terminans actum universalem: et 20 utrobique Deus nunc secundum rationem propriam (ut in quinta manerie), et nunc secundum rationem esse intelligibilis creature, et nunc superaddendo existenciam universalem vel individuam creature: et sic vere est intellectus agens, movens, et terminans quamlibet intelligenciam creature. 25 Unde propter elongacionem eius a nobis non habet nomen creatum proprium sed ex se esse vel superesse, quod est idem cum sua essencia. Et quando loquimur de Deo necessitati sumus aptare sibi equivoce nomina rerum per quas ipsum concipimus. Unde dicit Plato in Thimeo quod prima causa 30 superior est omni narracione, et non deficiunt lingue in eius explanacione nisi propter suum excellens esse.

3. *spiritus* (*ψυχής*) accepi e cod. D: *species* (*εἶδος*) A, (*ποιός*) B: *sensus* (*γένος*) C.
4. *apprehensivos* A C: *reprehensivos* B. 14. *concepit* B.C; *conspicit* A.
16. *radio* B.C. 241 A. 17. *gradum* A C, om. B. 24. Verba et sic vere usque ad *intelligenciam creature*, quae in A C desunt, ex B supplevi.

30. *Plato*: v. supra, p. 42 n. 5.

63D] Sed ut concipiatur ulterius eius noticia, notandum est ^{2.} Man has three sorts of vision,
quod triplex est visio humana, scilicet, corporalis, ymaginaria,
et mentalis, ut patet duodecimo super Genesim ad litteram.

Triplex autem est visio corporalis, scilicet directa, refracta, ^{a.} with the bodily eye ;
⁵ et reflexa : directa, quando radius visualis et radius visibilis i. direct,

64A * sine reflexione aut refracione ad obstaculum medium com-
miscentur, ut videndo lucem directe obiectam ; que quidem
visio *intuicio* solet dici. Secunda visio est per refraccionem, ^{ii.} by refraction,
quando ad medium partes radiorum hinc inde declinant a
rectitudine perpendiculari penetrante continue irrefracte ; et
sic videntur astra per nebulam, et omnia visibilia que videntur
per media diafaneitatum notabiliter diversarum. Tercia ^{and} ^{iii.} by reflexion :
visio, reflexa, est quando radius visualis non penetrat obstacu-
lum, sed reflectitur cum specie visibilis ad visum, qualis sit
¹⁵ visio ad speculum.

Et correspondenter in suo genere contingit Deum videri ^{a.} and likewise with respect to God ;
a creatura rationali : primo directe, intuitive, vel facialiter, ^{i.} direct,
qualiter beati in patria vident Deum sine specie vel creatura
media obiective. Sed diversimode videtur Deus a seipso et a
creatura beata : a seipso, quantum est visibilis, et a crea-
tura beata est intuitus secundum capacitatem creature utrobi-
que clare, excluso nubilo. Sed secundo modo videtur ^{ii.} by abstraction,
abstractive, speculariter, vel enigmatische ; quando lux mentis
incipit a creatura inferiori, et gradatim ascendendo penetrat
²⁵ ultra universitatem creatam, utcumque videndo lucem primam.

Et differt hec visio a priori primo in hoc quod prior visio sit ^{a.}
immediate post unionem lucis prime cum luce creata intuente ;
B secundo * in hoc quod nulla creatura habet in illa visione raci- ^{b.}
onem obiecti mediantis ; tercio in hoc quod acies mentis in illa ^{c.}
³⁰ visione non dispergitur intuendo multas essencias, sed in Deum
unite et feliciter congregatur : econtra autem de ista visione.

^{2.} *humana* A² (in marg.) B C : om. A¹.
^{12.} *diafaneitatum* A C : *diafoneitatum* B.

^{ii.} *atra* A C : *astrum* B.
^{31.} || *congregatur* B f. 241 B.

3. August. de Gen. ad litt. xii. 6-10 §§ 15-21, Opp. 3. 301-303.

11. Cf. de civ. Dom. i. 33 pp. 238 seqq.; Serm. 3. 244 seq., ed. Loscrth.

16. Cf. Serm. 3. 143 seq.

Et per istam distinccionem possunt solvi Scripturae, Ex. xxxiii. [64B] 20, *Non videbit me homo et vivet*; et Ioh. i. 18, *Deum nemo vidit unquam*; et prima ad Thimotheum, vi. 16, *Lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum vidit, sicut nec videre potest*; et sic de multis similibus in Scriptura, quorum aliqua 5 intelligunt de intuacione secundum vitam animalem, et aliqua intelligunt quod non est intuibilis a creatura secundum gradus plenitudinis qua ipsem intuetur. Et de secunda visione loquitur Iacob, Gen.—, *Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea*; et Isa. sexto capitulo, *Vidi Dominum 10 sedentem super solium excelsum*; et apostolus, Rom. i. 20, *Invisibilia enim Dei a creatura mundi per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur*. Unde generaliter loquendo omnis noticia eciam obscurissima per fidem est visio. Aliter enim non diceret apostolus, 1 Cor. xiii. 12, *Videmus nunc per 15 speculum in enigmate*; et Veritas, Ioh. viii. 56, *Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum; vidit, et gavisus est*.

* Unde ista tercia visio per fidem vocatur ad similitudinem C tercie visionis corporalis visio per reflexionem, quia virtute insufficienti ad intuendum vel ratione discursiva insufficienti 20 ad apprehendendum cognitum reflectitur adherendo pura fide prius cognito.

iii. by faith.

c. Application
to the main
argument.

Si autem in omni noticia humana cognoscitur ens in sua maxima communitate, et illud ens sit commune Deo et creature, ac in illa noticia analoga quidam radius in- 25 telligencie humane sit ad Deum proprie terminatus; tunc sicut in visione corporea radius perpendicularis utrobique penetrat irrefracte, ut patet tertio Vitulonis, conclusione —, sic in visione intellectuali radius ad Deum terminatus, qui solus directe supra mentem erigitur in qualibet intellectuali visione, 30 usque ad Deum penetrat irrefracte. Sed assumptum deficit in tertio signo, cum omnis actus universalis non dispargitur

7. *gradus A C: gradum B.* 12. *enim A C: om. B.* 18. *tercia B C: om. A.* 28. *irrefracte C: irrefracto A-B: irrefracta A¹*.

9. Gen. xxxii. 30.

10. Isa. vi. 1.

28. Vitellonis Optic. iii. 17 p. 92, ed. F. Risner, Basle 1572.

64C] partibiliter secundum multiplicacionem subiectorum: tunc enim esset infinitum intensus, distinctus quoad omnia singularia, et solum unum aggregacione, sicut alibi diffuse prosecutus sum.

5 Sed, ut alias dixi, hoc probabiliter elicetur, quod sicut Deum esse est primum verum, sic est primum a creatura rationali cognoscibile in multiplici genere cognoscendi. Primo enim cognoscendo ens in sua communitate analoga, cognoscitur * quadam precellencia Deum esse. Secundo in sciencia demonstrandi ab effectu ad causam, cognoscitur illo genere demonstrandi primo omnium Deum esse; cum nichil potest perfecte secundum causam cognosci, etiam in demonstracione potissima, nisi precognito Deum esse, cum illa sit suprema necessariissima causa, sine qua specialiter cognita nichil perfectissima demonstracione cognoscitur, ut patet in prologo primi Phisicorum. Tercio c. by sight, in sciencia clare visionis est Dei intuitiva basis cuiuslibet alterius visionis, cum in Verbo nichil cognoscitur nisi precognito ipso Verbo. Et si quarto vocemus fidem meritoriam d. by faith. maneriem cognoscendi, patet quod primo omnium (ut patet in symbolis) oportet cognoscere Deum esse.

CAPITULUM IV.

Hoc ergo supposito pro presenti, dubitatur si ens analogum sit commune Deo et suis effectibus; et videtur tripliciter quod sic: primo, ex hoc quod tota creata universitas est cum Deo, ergo esse est commune Deo et ceteris. Probatur consequentia ex hoc quod actus vel intencio predicati analogi est vere unus; et cum vere affirmatur de Deo et creaturis, oportet quod obiectum illius actus sit unum commune Deo et creaturis. Confirmatur tripliciter: primo ex hoc quod sic comprehendendo, Deus est, predicatum est analogum, quia aliter non

1. multiplicacionem A C: multitudinem B. 13. sit B C: om. A. necessariissima BC: necessissima A. 17. || visionis B f. 241 c. 24. est cum Deo A: (in marg.) B C. 28. sit unum BC: om. A.

15. Arist. Phys. i. 1.

foret contractius componere quod Deus est quam componere [64D] quod Deus intelligit, gignit Deum, vel ordinat universitatem creatam: si ergo predicatum * sit analogum, non soli Deo 65A

b. competit. Similiter, contingit intellectus demonstrare deitatem quadam demonstracione imperfecta, dubitando utrum 5 sit Deus et sciendo quod est; quod non staret nisi predicatum esset analogum: ergo etc. Assumptum patet de persona Verbi, quam fidelis credit esse deitatem; et de possibili stat hominem Iesum existentem illam personam dubitari utrum sit Jesus, ubi fidelis dubitaret utrum hoc sit deitas demon- 10 strando illam personam; et cum sciret quod hoc est, patet

c. quod predicatum sit communius quam subiectum. Similiter, demonstrata deitate in abstracto fuit talis composicio, Hoc est, et quero utrum intencio predicati vel signum sibi correspondens, quod sit A, sit pure terminus, pure singularis, demon- 15 strans essenciam, ut pronomen, vel communiter multa signans vel connotans tempus et actum anime cum nuda essencia. Si secundo modo, tunc A est vere predicabile de Deo et alio, et per consequens in aliquo communi convenient, quod potissime foret esse. Si primo modo, patet quod A non est verbum nec 20 secundum ipsum appositorum proporcionabilis composicio, sed nugatoria geminacio eiusdem essencie: ideo, ut alias dixi, omne verbum significat formam communem. Si tertio modo, tunc non esset absolute necessarium Deum esse, cum ipsum esse implicaret tempus et actum anime, et remaneret difficultas 25 de primario signato predicati utrum ipsum signat omne ens vel singulariter primam causam.

2. a. i. The
existence of a
power implies
an object for
its exercise;

Secundo principaliter arguitur conclusio ex * parte potentie, B actus, et habitus creati, qui habetur de transcendentia. Nam omni potentie create est dare unum obiectum adequatum in 30 quod potest, ut visus in visibile, et quilibet alijs sensus in suum sensibile, et correspondenter de aliis potentias, ut exsuperant in apprehendendo, exsuperant in obiecto; sed omne ens potest intellectus creatus intelligere; ergo eius obiectum ade-

14. existentem B: existente A.C. 15. singularis A.C: singulariter B.
16. significat A.C: signat B. 17. primario A.C: primarie B.

65B] quatum est ens intelligibile ad omne ens commune. Et idem ^{ii. so too of the}
 arguitur ex parte actus transcendentis, qui non potest esse sic ^{transcendental} act;
 communis nisi ratione obiecti, cum obiectum sit singulare;
 oportet ergo quod gradum communitatis capiat ab obiecto.
 5 Et tertio patet idem ex parte habitus: nam methaphysica ^{iii. there could be}
 non esset una sciencia, cum sciencia dicitur ad aliquid, ^{no metaphysical}
 nisi ^{knowledge if its} ratione unitatis obiecti vel subiecti in quo objective terminatur
^{subject, the ens} sciencia; ut gramatica et logica non constituunt unam scien-
 ciam, licet idem sit subiectum in quo, quia non est idem unum
 10 subiectum de quo; cum ergo methaphysica sit una sciencia,
 oportet dare unum subiectum amplissimum de quo tractat, et
 hoc videtur esse ens analogum communem Deo et aliis. Hic
 quondam dixi, quod Deus non per potentiam distinctam ab
 anima, sed per ipsam essenciam cognoscitur immediate per
 15 illapsum; et sic est dare actum anime quo Deus immediate
 intelligitur, appropriate intelligitur, si intellectus * creatus
 quidquam intelligit; et ita ens creabile est commune obiectum
 potencie intellective distincte ab essencia anime, et ens in-
 creatum est proprium obiectum ipsius essencie. Et sic theo-
 20 logia ac methaphysica Aristotelis sunt distincte sciencie, et
 per consequens nec potencia nec actus nec habitus cogit
 ponere obiectum commune Deo et creaturis.

Contra illud videtur primo quod intellectus agens sit potencia ^{b. Objection.}
 secundum quam spiritus creatus intelligit Deum suum; quia
 25 non intelligit nisi per talem potentiam, et una sufficit: ergo
 eadem potencia qua intelligit creaturas, intelligit Deum. Confir- ^{i.}
 matur ex hoc quod essentia non sufficit comprehendere, per
 illapsum pocius quam quelibet creatura nisi esset dare poten-
 ciam apprehensivam in anima ultra potencias aliarum creatu- ^{ii.}
 30 rarum. Secundo confirmatur ex hoc quod illa potencia potest
 elevari ad sincerius vel minus intelligendum Deum; ymo
 eadem potencia que cognoscit creaturam differre a Deo cog-
 noscit extrema. Et quantum ad habitus videtur quod de facto

9. ^l in quo B f. 241 D. est idem unum subiectum B C: subiectum unum est
 idem A. 12. esse A: est B. 16. appropriate A C: appropriare B.
 18. increatum B C: creatum A.

10 Cf. supra, p. 38.

potest habere per illapsum vel acquisitionem habitus sapientie. [65C] Quecumque igitur potencia receptiva habitus de obiecto est cognitiva obiecti habitus, vel saltem potencia activa sibi correspondens. Ymo methaphysiscus habet consideraciones et habitus de prima causa, sicut * et naturalis de primo motore, D sicut eciam moralis de primo obiecto felicitatis, ut patet ex scripturis Aristotelis et communi experientia philosophorum. Et sic responsio claudicat, ut videtur.

3. There is a certain likeness between God and man, and the common element is being.

a. i. Like begets like.

ii. Man was made in the image and likeness of God.

iii. The higher creatures are liker unto God.

Tercio principaliter arguitur ex parte intellectorum: nam Deus et creatura sunt quodammodo similes, et per consequens ¹⁰ in aliquo communi convenient; in nullo si non in ente, ergo in ente vel esse convenient; ergo inesse est commune Deo et creaturis. Assumptum patet tripliciter: primo ex hoc quod omne productum oportet produci a suo simili, ut patet de ydeis. Secundo ex hoc quod homo est ad ymaginem et ¹⁵ similitudinem Dei factus (ut patet Gen. i. 26); quomodo ergo forent similes si non convenienter in esse? Tercio ex hoc quod creature superiores sunt Deo propinquiores, ymo homo iustus est iniusto Deo similior: nec aliter diceret, Lev. xix. 2, *Sancti es tu, quoniam ego sanctus sum*; et Ioh. xvii. 21, 22, rogat ut ²⁰ sui sint unum, sicut ipse et Pater unum sunt. Et consequentia prima ex hoc patet quod omnis convenientia vel similitudo fundetur in aliquo communi, quia aliter in omni quo convenienter discrepant: et cum non foret diversitas fundamentorum istarum relacionum, convenientia foret disconvenientia, cum ²⁵ secundum omne in quo convenienter summe discrepant; ut non tantum convenienter Petrus cum Deo in hoc quod ipse est iustus et Deus iustus, quam vox acuta ratione acuciei cum stilo convenient.

A. i. If there were nothing common there could be no point of comparison between God and the creature.

* Confirmatur conclusio tripliciter: primo in hoc quod ^{68A} aliter nulla esset comparacio Dei ad creaturam, ut Deus non foret melior, prior, vel posterior creatura; quod non minus interimeret fidem catholicam quam Scripturam: et consequentia videtur ex hoc quod si Deus sit melior Petro, tunc

² Quecumque B: *Quacumque A.C.* ⁷ *communi* B: *communium* A.C. ⁷ *experiencia* B.C. *experientia* A. ¹¹ *ante convenient* A.C. *non habent*: om. B. ¹⁹ *xxx* codl. 10. ³¹ *Comparatio* B f. 242 R. ³² *non* B.C.: om. A.

66A] uterque est bonus; et sic esse bonum esset commune utriusque. Nam propter equivocationem negatur quod uterque istorum est canis, demonstrando celeste sidus et marinam beluam; quia, ut logici arguunt, intencio predicati foret universalis intencio communis ad sydus et beluam, et non essent equivoca vel appropriata uni, aut aggregatum ex hiis; et sic foret hec composicio falsa, Uterque istorum est canis. Ut autem ista consideracio sit evidencior, supponatur nos loqui de propositione que pure est ex intencionibus rerum distinctarum contra signa; et tunc patet quod concedendo omne animal latrabile, sidus, vel beluam esse canem, concedendum esset, quod esse canem foret commune cuilibet eorumdem, et sic genus univocum. Si ergo racio ista in tam parva equivocatione procederet, quanto magis in summa possibili equivocatione, quando dicitur Deum et creaturam aliquam esse bonos vel singulariter utrumque illorum esse bonum.

Secundo confirmatur ex hoc quod natura divina et humana connectuntur et communicantur eidem supposito; ut Christus, humanitas, atque Deus; sed communicatio in supposito

B * presupponit communicacionem in analogo; ergo Deus et creature in esse communicant. Minor patet ex hoc quod sequitur, Utraque istarum naturarum est idem supposito: ergo utraque illarum est, ymo, oportet quod sit homo, animal, et corpus univoce cum aliis, ut de Christo diffuse alibi declaratur. Christus ergo in faciendo se aliud quam prefuit, manens idem quod fuit, fit unum commune Deo et creature, cum individuum speciei humane sit utrumque; et cum omne ens sit esse et contra, patet quod esse est commune naturis tam disparibus. Tercio confirmatur ex hoc quod esse intellectum est commune

30 Deo et universitati create, et per consequens ens est commune eiusdem. Assumptum patet ex hoc quod Deus sub ratione

eterna, et per consequens sub eadem ratione, intelligit se et singulas creaturas; nichil enim intelligibile potest Deus non intelligere. Ex quo colligitur quod esse intellectum est communem Deo et aliis, et sic esse.

17. Secundo A C: Secunda B.

21. communicant B: communicat A C.

CAPITULUM V.

[66B]

*Further discuss-
sion.*

*1. Of the highest libet creatura. Sed pro ulteriori declaracione rimandus est
decree of com-
munity of being.* summus gradus communitatis entis in sua maxima analogia.

*a. Intelligible
being is not con-
fined by the
limitations of
actual existence.* Pro quo notandum quod ens intelligibile, ens intellectum, vel 5
ens possibile, que omnia idem sunt, est ens ambitus amplissimi possibilis, et non existens vel aliud * tali ente contrac-

- i. tius. Patet tripliciter: primo ex hoc quod nichil potest esse communius; sed intelligibile vel intellectum a Deo est communius quam existens; ergo ens est communius quam existens. Assumptum patet ex eo quod nichil communicatur non enti; esse ergo est commune omni affirmacioni vel negacioni possibili de presenti, preterito, vel futuro. Secundo patet idem ex hoc quod tanti ambitus est ens sicut potest esse (ut patet alibi); sed potest esse equi ambitus cum esse 15 intelligibili; ergo tanti ambitus est de facto. Minor patet capiendo hoc, Omne ens intelligitur vel potest esse ubi est distribucio pro omni supposito entis intelligibilis; et sicut utrobique est terminus eque communis, sic utrobique eque commune est suum signatum primarium. Tercio patet 20 idem ex hoc quod intelligibile possibile vel quocumque adiective nominabile presupponit noticiam entis vel rei cuius passio vel condicio est adiecta; ergo cum communissimum omnium sit primo cognitum, sequitur quod ens vel res sit eque commune sicut intelligibile sive possibile. Quo supposito, necesse est 25 supponere ex sentencia ydearum quod non est creatura intelligibilis nisi que habet esse intelligibile, que est ydea in Deo. Ex quo patet quod ens communissimum, quod est universitas encium, mundus, architipus, et omne nominabile est solum essencialiter * Deus ipse: nec ex hoc sequitur quod 30 quelibet creatura sit quelibet, vel quod aliqua creatura sit Deus, nisi secundum esse intelligibile. Et patet quod sicut

*The ens commu-
nissimum is
essentially God
himself.*

* Pro quo B: primo A.C.
habet, sicut et ante preterito.

7. vel B: om. A.C.
17. + ens intelligitur B f. 242 b.

13. ante possibili B ac

66D] omne ens est eternum, sic ens in sua analogia maxima est eternum.

Sed ulterius notandum quod ens commune analogum dicitur equivoce de Deo vel quocunque esse intelligibili creature et quacunque existencia creature: cum enim equivocatio dicitur vel ex discrepancia rationum vel ex discrepancia signatorum vel utriusque, patet quod utrobique est racio equivocationis maxime, cum maior sit discrepancia essentie divine et create essentie essencialiter adherentis quam est cuiuscumque substancie et sui accidentis inherentis. Si ergo illa distanca creaturarum necessitat ad equivocationem, quanto magis distanca incomparabiliter ipsa maior. Similiter, omnis racio Deo vel esse intelligibili rei competens est racio increata; omnis racio existentie creature conveniens est racio creata: ergo inter dicta est summe possibilis discrepancia rationum. In nullo enim convenit creatura cum Deo nisi nude in esse, et non in existere sed in esse intelligibili quod est Deus: Deus enim existit quia est essentia sine causa, et sic extra universitatem creatam; et creatura existit quia est essentia defectiva a Deo ad extra producta de nichilo.

67A Et sic intelligendus est beatus Dyonisius in De divinis * Nominibus cum Lincolnense et aliis doctoribus dicentibus quod Deus est superens et supersubstans et cetera, et quod nichil est univocum Deo et creaturis (supple) secundum existentiam. Et sic intelligenda est Scriptura, 1 Cor. iii. 7, *Neque qui plantat est aliquid neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus;* et ad Gal. vi. 3, *Si quis se existimat aliquid esse cum nichil sit, ipse se seducit;* et Phil. ii. 7 dicit quod Christus se ipsum exinanivit formam servi accipiens. Quando enim divini philosophi considerant quod maior est discrepancia Dei ad creaturam quam est mobilis ad motum, vel subiecti ad suum modum, collaudando rem secundum suum esse perfectissimum, dicunt quod solus Deus est substancia, essentia,

1. *omne* B C: *omn.* A. 8. *maior* B C: *minor* A. 22. *Lincolnense* B
lincolln A C. 32. *collaudando*: *collando* A, *colando* C, *colandum* B.

21. *Dyonisius*: cf. supra, p. 42.

vel veritas, et alia nichil in comparacione ad ipsum; supple, [67A] univoce secundum existenciam vel esse actuale. Quando autem considerant res secundum imperfectionem vel deficienciam in eis, qualem inseparabiliter habet existencia cuiuslibet creature, tunc dicunt, quod creature sunt substancie, acci- 5 dencia, vel aliter secundum philosophos nominata; et Deus non est substancia, essencia, vel aliud nominandus, sed super omnem nominacionem humanam. Et in ista equivocacione sanctorum loquencium errant multi.

*z. It does not follow,
a. that the *ens analogum* is a genus,*

Ex ipsis faciliter tolluntur instance que fiunt contra istam 10 sentenciam. Videtur enim primo ‘quod ens analogum ‘* foret genus, quia predicitur univoce in quid.’ Sed assump- B tum claudicat in duobus: non enim predicitur nisi equivoce de aliquo per se in genere, quia non secundum rationem generis vel existenciam creature, ut homo non est formaliter 15 ens intelligibile, sed existens in genere; nec predicitur in quid sed in quod, cum nescitur quid res est ex hoc quod cognoscitur ipsam esse, nec est differencia vel racio distingwendi unam rem ab alia per hoc quod est vel intelligitur aut potest esse: ideo analogum est supra omne genus creatum et 20 principium omnis universalis creati.

b. nor that it is prior to God;

Secundo obicitur per hoc ‘quod ens analogum foret ‘superius et per consequens prius Deo, et Deus eius partici- ‘pacione foret ens.’ Sed patet quod pro utroque falso assumitur: nam quoad subsistendi consequenciam con- 25 vertuntur, nec aliquam essenciam dicit ens analogum preter Deum, cum omne intelligibile sit Deus, genus autem participatum dicit multas essencias singulares quarum ipsum est pars quidativa. Et patet, cum ipsum ex equo sit Deus, quod nec est prius nec natura posterius Deo; sed bene 30 sequitur quod omnis creatura sit participative ens, quia capit particularem entitatem que est pars subiectiva sui generis et ens analogum sive Deus. Deus ergo, cum sit omne ens, *quia essencialiter omnis racio exemplaris, quod idem est, non C

% humanam B f. 242 c.
participative B: *fit participacione* A C.

17. nescitur A C: non nescitur B.

32. sui A² (in marg.) B C: locutus A¹ expunctum.

67C] capit partem entis analogi; cum non habeat partes subiectivas vel singularia, sed ex equo ambit totum, cum sit *omnia in omnibus* et universitas creata *in ipso eternaliter vita erat*.

Tercio obicitur per hoc ‘quod, si ens analogum foret que-
 5 ‘libet creatura, tunc omnis creatura foret Deus, et quidlibet
 ‘quidlibet :’ sed patet ex dictis de Ydeis quod neutrum sequitur, quamvis hoc ens vel ista res quacumque demonstrata sit Deus; non tamen aliqua creatura, aliquis homo, vel aliquid sub connotacione qualitatis generis, sed secundum merum
 10 esse analogum, quod est esse intelligibile vel esse adintra. Et sic intelligitur quod esse est commune cuilibet creature,—hoc est, quelibet creatura est illud,—quod est ens analogum sive Deus, vel quelibet creatura secundum esse intelligibile est Deus. Et non exinde sequitur quod sit Deus propter
 15 equivocationem; nam qualitas signata per nomen in genere contrahit predicatum ad predicationem secundum existenciam creature: et patet quod assumptum est equivocum, cum ens secundum creatam existenciam, et non secundum esse intelligibile, sit quelibet creatura. Nec sequitur ‘Quelibet creatura
 D ‘est secundum esse intelligibile Deus, ergo * est Deus;’ nec sequitur, ‘Omnis res est illud quod est omnis res, ergo
 ‘omnis res est omnis res;’ et sic de similibus arguciis, que in tractatu de Ydeis plenius sunt purgatae.

Ex istis sequitur quod ens summe univoce et summe
 25 equivoce competit prime essencie et creatis: summe uni-
 voce, quia secundum primam rationem, que est intelleccio
 sive cognitio, et cum illa sit prima omnium rationum, patet quod ens competit secundum ydemptitatem rationis
 primarie omni enti; et quod summe equivoce, patet ex hoc
 30 quod secundum summam diversitatem rationis existendi, que
 est prima disparitas possibilis. Secundo patet quod nullum
 est prima disparitas possibilis. Secundo patet quod nullum
 b. God's lordship

2. *equo* B: *quo* A C. 6. *quidlibet* B: *quodlibet* A C. 7. *hoc* A C: *in hoc* B.
 8. *homo* B: *deus* A C. 28. || *patet* B f. 242 D.

2. Col. iii. 11.

3. Joh. i. 3, 4: cf. supra, p. 61, n. 5.

23. The Tractatus de Ydeis forms the fifth tract of the second book of Wycliffe's great treatise De Ente (Shirley, Catal. 3).

c. nor does our doctrine confuse God and the creature.

3. Conclusion.
a. Entity belongs alike to the first essence and to created things in the same sense as touching intelligible beings,

but in a different sense as touching actual existence.

is not eternal,
because it de-
pends on the
existence of the
creature.

c. Christ is the
subject of
theology.

dominium Dei est eternum, cum non pure in esse intelligibili [67D] sed in existencia creature obiective fundatur dominium : patet totum ex dictis libro primo. Sed si dominium Dei posset esse extensius, dicetur posterius. Tercio patet cum fide quod dominus Iesus Christus sit subiectum theologie distincte a 5 metaphysica ethnicorum. Illud declarat dominus Lincolnensis in suo Exameron, capitulo septimo, ponens primo quod i. in Christo sunt quatuor notabiles unitates. Prima est unitas essentie cum sua Origine atque Dono ; de qua Ioh. x. 30, ii. *Ego et Pater unum sumus.* Secunda est unitas personae, qua 10 essentia creata tam corporea quam incorporea, sicut tercia iii. * essentia increata, sunt eadem persona. Sed tercia est unitas 68A generalis, qua omnis natura corporalis vel spiritualis est idem iv. Christo. Et quarta est unitas exemplaris qua omnis ratio exemplaris, et per consequens omne ens, est essencialiter 15 ipsum Verbum. Et sic non verecundatur theologus concedere se nichil scire, cum apostolo, nisi dominum Iesum Christum, qui est subiectum primum dignitate, adequacione sue sciencie, cum non potest scire aliquid nisi ipsum. Theologus autem incipit ab esse intelligibili, procedendo per fidem Christi ad 20 existenciam creature. Unde non perficitur sciencia theologica antequam perficiatur in patria, quando servato eodem ordine in Verbo videbuntur omnia. Econtra autem mundani philosophi incipiunt ab existencia creature, et ascendunt ad eius esse intelligibile. Et sic faciliter ac pertinenter possunt con- 25 cipi dicta philosophorum de magis noto homine et nature

* * * * *

6. *metaphysica* B; *mathematica* A C. 19. *aliquid* BC; *aliquid* A. 25. *in-
telligibile* A C; *intelligibili* B. 26. *philosophorum*; *phorū* BC, *philosophorum* A. Post *nature* in A B pagina vacua relinquitur, necnon in A tres columnae se-
quentes. Itaque utroque codice liber tertius folio, quod dicitur, incipit novo. Secus vero in C, ubi post pauculum intervallum ad tertium librum statim proceditur; est autem in marginre admonitus: *Hic desunt capitula aliquot secundi tractatus.*

3. Cf. supra, lib. i. 2 pp. 10 seq.

4. With this passage (to the end of the book as it remains to us) compare above, pp. 42 seq., where however the unity is described as threefold not fourfold.

17. 1 Cor. vi. 2.

**INCIPIT TRACTATUS TERCIUS
DE DOMINIO DIVINO.*

CAPITULUM I.

REDEUNDO iam tertio ad materiam que directius concernit *Of the various acts of lordship applicable to God's lordship:*
 5 dominium, oportet primo supponere ex dictis et posterius declarandis quod sedecim sunt actus quos contingit famosius circa dominium exerceri: scilicet, creare, sustentare, et gubernare, quos oportet necessario appropriate Deo competere; et tredecim alii, scilicet, donare, accipere, prestare, repetere, 10 vendere, emere, locare, conducere, accommodare, mutuare, promittere, fideiubere, et deponere: de quorum differenciis et speciebus patet posterius in processu. De istis autem septem recitantur ab Aristotele, quinto Ethicorum, quinto capitulo; et alii sunt ab aliis politicis nominati. Discusso 15 ergo de tribus prioribus, consequenter videndum est, qui istorum tredecim, et qualiter, Deo convenient. Et primo de *and first,
OF GIVING.*
 donacione patens est quod Deo summe convenient, eo quod persona, ut liberalior, est donativior; sed Deus est summe liberalis, ergo maxime donativus. Unde omne donum concedendum est a Deo procedere; iuxta illud Iacobi i. 17,
Omne donum perfectum et omne datum optimum desursum est descendens a Patre lumen: et sequitur, Si quis indiget sapiencia postuleat a Deo, qui dat omnibus affluenter. Nec aliter doceret nos Deus (sicut et utitur ecclesia) ipsum cum tanta diligentia exorare, ut Mat. vi. 11, *Panem * nostrum supersubstanci-*

¹ Tit.: *Incipit tractatus de dominio divino tertius A, Incipit tertius tractatus de dominio divino C, || Liber 3us de dominio divino B f. 243 A.* 3. capitulum I C: om. A B.

13. Arist. Eth. Nicom. v. 5 p. 1131 a.

15. *De tribus prioribus*, v. supra, lib. i. 2 pp. 11 seqq. But it is likely that a further treatment existed in some chapters of the lost part of the work.

22. Jac. i. 5.

alem da nobis hodie : et infra capitulo septimo, Si vos, cum [69B] sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester, qui in celis est, dabit bona petentibus se. Nec hoc verti in dubium, cum sit demonstrabile quod quidquid Deus ad extra produxerit est alicui nature vel communitati 5 graciōsum ; et propriissimum donum Dei, quia videtur maxime elongari a ratione donabilis, donata fuit homini, ut patet posterius. Omnis ergo creatura, cum ordinatur eterna- liter a Deo dari alteri creature, que plena servitute Deo sub- icitur, antequam recipiat tale datum, patet quod, sicut singula 10 creata sunt specialia dona Dei, sic Deus non potest dare aliquid creature nisi liberrime illud donaverit. Sed nec ista conclusio verti debet in dubium.

1. Giving does not necessarily involve abdication or alienation of lordship.

Et patet ignorancia philosophorum nimis grosse sapientium, qui putant quod abdicatio vel alienacio consequitur 15 ad quodlibet plenum donum ; vel aliter quod donum vel a. datum Dei non habet rationem propriam veri doni. Nichil enim creatum potest excludi a divino servicio, quia, eo ipso quod est, Deus ipsi plenissime dominatur, ut patet superius. Qui enim aliquid donat servo suo non alienat illud a se ipso, 20 cum suum sit plenissime quidquid habuerit servus suus ; patet ergo quod non est possibile aliquid servire creature nisi *de tanto principalius serviat Creatori, et per consequens nisi C Creator eidem capitaliter dominetur. Idem igitur est credere creaturam esse extra divinum dominium, et ipsam per se esse 25 sine divina conservancia vel causacione, quod formaliter in- cluderet ipsam esse Deum. Ex hoc ergo quod Deus est omnipotens, cuius causacione multiplici indiget quelibet crea- tura, sequitur quod non potest donando alienare a se domi- nium cuiusquam donabilis, quod est propter plenitudinem sui 30 b. dominii. Item, si Deus posset a se alienare dominium, cum

7. *donata A* marg. B : *demonstrata A* text. C.
27. *¶-deret B* f. 243 B.

21. *habuerit B* : *habuit A* C.

1. Matth. vii. 11.

17. *Nichil enim, &c.* For the argument cf. R. FitzRalph, de Paup. Salv. i. 8, infra, pp. 291 seq.

19. V. supra, lib. i. 3 pp. 18, 22 ; 4 pp. 23 seqq.

89C] par sit iudicium de quolibet serviente, sequitur quod Deus posset conferre primo angelo dominium tocius residui huius mundi, exuendum eum cum tota sua possessione a Dei servicio; quia hoc videretur improvidum ad donacionis plenitudinem pertinere: sed hoc dato contingere creaturam esse quantumlibet maiorem dominum Deo suo, et sic maioris activitatis et potestatis; quod insanum est dicere. Item, si Deus pro α instanti primo transfert totum suum dominium in primum angelum cum abdicacione eiusdem (cum vel non β potest vel non oportet quod fiat talis translacio vel alienacio successive, sed pocius subito, si contingat), sequitur quod Deus pro α instanti non haberet ius vel potestatem ad taliter transferendum, quia nemo donat pro danda mensura aliquid Δ alicui, pro quo donabile est * non suum. Et per idem γ sequitur quod primus angelus tunc multum teneretur Deo ratione dicte libertatis et dominii capitalis, quod Deus sibi donaverit. Et ex alio latere, cum Deus tunc non haberet dominium non tunc teneretur taliter Deo suo; nec procedit ista racio eque contra alienacionem dominii creature, eo quod δ creatura successive donat donabile, habens capitalem dominum qui principalius illud donat. Et in fine, postquam subjectus dominus profecerit quod sibi pertinet ex condicto, oportet quod capitalis dominus reservando dominium pro instanti translacionis suppleat dacionem: cum ergo non ϵ potest esse dominus Deo superior, sicut nec ipse potest capitaliter tenere de alio, patet quod non potest esse qui suppleat in fine translacionem divini dominii, si pro illo instanti sibi non fuerit capitale dominium reservatum. Nec illud potest verti in dubium, cum (iuxta dicta superius) dominium Dei forma- ζ liter sequitur creaturam, sic quod si sit aliqua creatura, Deus eius plenissime dominatur.

Patet igitur quod non est de ratione dominii, in quantum α loco β litterae γ signum \wedge in margine habet. α therefore is proprietarium, et per consequens quod α , not necessarily proprietary,

δ . α instanti A C: loco β litterae γ signum \wedge in margine habet.
 ζ . α huismodi B: translacioni A C.

α . 27. trans-

β . huismodi B: huus A C.

- donans quidquam alteri alienet a se dominium. Potest et hoc [69D] i. tripliciter confirmari. Primo, posito quod Petrus solus cum sua familia habeat dominium aque vel soli, quod communiciatum ratione amplacionis possibilis non preiudicet occupanti: * tunc Petrus potest donare Paulo dominium dicti soli 70A servando sibi eque utile et plenum dominium sicut ante; ergo de ratione donacionis eciam ab homine non est abdicatione rei date. Unde et sic fuisset in statu innocencie (ut patet posterius); ubi parentes derivassent in posteros dominia subiectorum, et non eo minus sibi ipsis eorum plena dominia 10 reservassent. Et videtur casus innui Gen. xxxiv. 21, de Sychen filio Emor et filiis Israel: *Negocientur, inquit Scriptura, in terra et exerceant eam que spaciosa et lata indiget cultoribus.* Nec obest usus artacio, dominati sustentacio, vel alienandi difficultatio, quin efficacius possent racionabiliter 15 communicato dominio exerceri, quam Petro solo proprietario existente: ergo non est de ratione donacionis humane abdicatione dominii rei date. Nec dubium philosopho quin tales casus possent naturaliter contingere, quod singulariter dominantes deberent ex epikeia communicare sua dominia, quod 20 utique de iure non facerent, si proprietas, in quantum huiusmodi, meliorat dominium. Secundo patet idem in dominio violento. Nam capitalis dominus conqueror regni, immediate post completum conquestum, antequam sibi quidquam appropriaverit, potest donare suo militi vel baroni certum dominium 25 servando sibi, tanquam capitali * domino, certum servicium, B eciam maius quam prius habuit, vel eciam haberet si totum conquestum tanquam proprietarius possideret: ergo stat dominum post donacionem stantem habere donati dominium. Nec minuitur integritas vel plenitudo dominii propter facul- 30 tam vel potentiam abutendi. Tercio patet idem de servo quem, exempli gratia, nominemus Petrum, a Paulo domino de morte condicionaliter preservatum, ut quidquid bonorum fortune ipsum habere contigerit cedat Paulo in plenum do-

^{1.} Post hoc B in hoc inserit. ^{2.} posito B, om. A C. ^{12.} Sychen A: Sychem B: Sychem C. ^{3.} filio B f. 143 C. ^{12.} regni B: regis A C. ^{29.} dominum vold., ut videtur, dominium.

70B] minium pro vite conservancia graciosa. Sic enim *servus* secundum Ysidorum a *servo* dicitur, quia post belli victoriam sunt sic olim condicionaliter *reservati*. Tunc, Paulo dante Petro a donum usu consumptibile, non exinde abdicat a se sed pocius conservat dominium huius doni, eo quod quidquid temporalium acquiritur isti Petro ratione specificati dominii adquiritur eciam ipsi Paulo. Et dicens quod Petrus servus non potest cum dictis paribus esse dominus vel aliquid possidere, restringit possessionem et dominium ultra amplitudinem rationalem Scripturarum ; per idem obligans se ad consequenter dicendum quod nemo est dominus preter Deum, eo quod Deus habet pleniorum rationem dominii cuiuscumque quod possidet creatura, quam Paulus in casu habeat vel habere poterit super Petrum.

c. Et patet philosophis non cecatis in particulari * consideratione terreni dominii quod communicacio non obest vero dominio, nec proprietas ipsum per se consequitur, quin pocius omnis proprietas fuerat ratione peccati vel dominancium vel incommunicancium introducta. Vide ergo rationem dominii, et videbis quod habitudo qua quis preficitur servienti communicata sit gracior, quia de tanto stabilior et communitati utilior, ut post per Dei graciā ostendetur. In signum itaque imperfectionis opposite solum contenditur circa appropriationem bonorum fortune, que inter quinque bonorum genera minimi sunt valoris : Salvatorque noster cum suis apostolis noluit esse proprietarie dominans, sed communica-

2. *Ysidorum*: *Ysid'* B, *Ysid'AC*. *post A B marg.* C: *plus B text.* 10. *rationalem AC*: *racionabilem B.* 17. *dominio*: *codd. dño.* 23. *opposite B*: *opposite A C.*

2. Isid. Hispal. Etymol. ix. 4: Servi autem vocabulum inde traxerunt quod hi qui iure belli possent occidi a victoribus conservabantur, et servi fiebant, a *servando* (scilicet) *servi* appellati: Migne, 82. 352. But the words are substantially a citation from S. Augustin, de Civit. Dei, xix. 15, Opp. 7. 559 G, 560 A.

18. Cf. de civ. Dom. i. 14 pp. 98 seq.

20. *Habitudo*, &c. For the definition v. supra, lib. i. 1 p. 4.

21. *Gracior*, . . . *stabiliōr*, . . . *utilior*. Compare the argument on these three heads, De civ. Dom. i. 14 p. 98, and see too FitzRalph, de Paup. Salv. iii. 26 seq.

24. Cf. de civ. Dom. i. 6, 13 pp. 44, 90.

tive, quantum exigit status viancium pro medio ut supernum [70C dominium acquiretur. Dona eciam spiritualia et divino dominio propriora plus sapiunt condicionem oppositam; quod sine alienacione vel depauperacione donantis communicentur hominibus, ut patet de regno celorum quod ex 5 communicacione pluribus heredibus graciis a singulis est possessum. Et idem patet de aliis spiritualibus diviciis et dominio hominis naturali: nam meritum viantis de quanto fu- erit amplius et spissiu pluribus communicantibus seminatum, de tanto accrescit uberius et utilius dominanti; sicut eciam 10 patet de sciencia et doctrina. Et hinc inolevit * in religione D Christiana quod dona Dei usque ad temporalia Deo dicata numismate non vendantur vel a ministris ecclesie abdicentur; ut patet Act. viii. 18-20, de Symone qui voluit pecunia emere apostolicam potestatem. Et Lev. xxv. 23 scribitur, *Terra 15 non vendetur in perpetuum*, scilicet, alienando simpliciter: et subditur pro causa, *quia (inquit) mea est, et vos advene et coloni mei estis*. Ecce, relinquitur nobis ceremonialis figura in scriptura Veteris Testamenti ad contemplandam perfeccio- nem divini dominii; donum, inquam, Dei, cum non exinde 20 minuitur, nichil est sibi inutilius quo pluribus communicatur, quin pocius efficacius sibi servit. Patet quod, positis creaturis capacibus, Deus esset eis invidus nisi liberaliter et communi- cative tribueret dona sua. Unde dedit liberalissime tam tempore status innocencie quam post lapsum tempore triplicis 25 legis, scilicet, legis nature, legis scripte, et legis gracie; ut post declarabitur libro de humano Dominio capitulo —.

Unde propter diversitatem donacionum cum donati reten- cione et cum eius abdicacione, vocatur prima *communicativa* et secunda *donacio translativa*. Sic enim donando commu- 30 nicat sua dona, ut patet de donatis communiter pro statu

3. *lib. dominio* B f. 243 D. In quo codice margini inferiori subscribitur verbum *vel noctu* (id est, noctu). ^{9.} *communicantibus A¹B: communitatibus A²* (in marg.) C. ^{12.} *dicata A C: dedicata B.* ^{18.} *nobis A C: vobis B.* ^{21.} *nihil A C: vel (ut) B.*

27. *Libro de humano Dominio*: apparently *De civ. Dom. i. 9 pp. 64 seq.*

e. So giving is distinguished as either

i. by way of communication,

70D] innocencie, Genesis primo capitulo, et pro statu lapsus Genesis
 71A octavo et nono * capitulis. Nam corpora celestia cum astris
 causando temperamentum temporum sunt data communiter,
 ut patet Genesis primo et octavo capitulis. Et ita de subluna-
 5 ribus ad alium usum datis Adam, Noe, et suis posteris. Et
 istum modum donandi exemplificat apostolus, 2 Cor. xiii. 13,
 approprians communicacionem Spiritui sancto, eo quod
 Spiritus sanctus est donum omni creature gracia et caritate
 communicatum: *Gracia, inquit, domini nostri Iesu et caritas*
 10 *Dei et communicacio Spiritus sancti sit semper cum omnibus*
vobis. Gracia autem per mediationem Iesu Christi facta est
 ex caritate perpetua Dei Patris, et hinc dona Spiritus com-
 municantur fidelibus; et confert quod Scriptura alternet signa
 proprietatum personalium, ut cognoscatur quod inter personas
 15 ad intra non sit prioritas naturalis. Unde donacionem tempo-
 ralium verbo communicandi insinuat ad Gal. vi. 6, dicens,
Communicet autem is qui cathetisatur ei qui se cathetisat in
omnibus bonis; et prima ad Thim. vi. 17, 18, *Precipe diviti-
 bus facile tribuere, communicare, etc., quia indubie caritative*
 20 *donans temporalia communicat post donacionem eorum*
dominio. Alia autem donacio misera vocatur donacio or
 translativa eo quod ex imperfeccione transfert naturam ^{ii. by way of} _{transference.}
 dominii spoliando personam donantem et induendo reci-
 pientem, iuxta modum loquendi Eccli. x. 8, *Regnum*
 B *de gente in * gentem transfertur propter iniusticias, iniurias,*
contumelias, et diversos dolos. Unde si non esset pecca-
 tum, nunquam esset talis translacio; sed honoris am-
 bicio, temporalium avaricia, et carnalium peccatorum
 ingluvies proprietatem dominii (ut patet posterius) in-
 30 ducerunt.

Et patet quod Deus propriissime donat hominibus dona ^{3. Distinction}
 sua; creature autem vel minus proprie vel nimium abusive. _{between God's giving and man's.}
 Primum patet ex hoc quid Deus habet dominium verissimum ^{a. God gives in}

3. temperamentum A C: *temperamenta* B. 17. *cathetisatur* A: *cathetizatur*
 C, *cathetizatur* B. || *se cathetizat* B f. 244 A. 23. *cathetisat* A: *cathetizat* C,
cathetizat B. 23. *induendo* A¹ B: *inducendo* A² (in marg.) C. 25. *inius-*
ticias A C: *injusticias* B.

the properest and best way; **sui dati**, et cum hoc optimum modum dandi: quare ergo [71B]

non sibi principalissime et propriissime competeteret donandi
ratio, cum sit metrum aliis donacionibus per quod ille racio-

*& man. less pro-
perly, since he
gives only of that
which is given
him.*

nem suam participant? Secunda pars patet ex hoc quod quelibet creatura donans habet dominium solum ex prestito 5

(ut patet i Thim. vi 17) et solum gerit vicem ministri vel dis-

pensatoris Domini in donando. Sicut ergo dispensator

terreni dominii manualiter tradendo dominia domini donantis

proprie non donat ea tam proprie, sed dispensat: sic est de

donacione cuiuslibet creature. Quod si ille distribuit sine 10

auctoritate Domini predonantis, non est proprie donacio sed

potestatis ministrandi presumptiva abusio. Et patet quod

multi distribuentes histrionibus et ceteris indignis peccant

*i. he is guilty of
sin.*

graviter in sic donando, nec eis tribuunt titulum veri doni.

Prima pars patet eo quod nemini * licet alienare dominium 15

sine consensu et licencia capitalis domini; cum exinde tolle-

retur servicium capitali domino de iure debitum, et per con-

sequens sibi iniuriaretur subtrahendo domino quod est suum:

cum ergo Deus non consentit nec licenciat ad translacionem

huiusmodi, eo quod (ex supposito) est iniusta, patet quod 20

supposito facto, quod communiter contingit, sequitur con-

clusio. Et dico quod *multi*, quia contingit ignorantes satis

puro titulo indignis distribuere nescienter; communius tamen

puto quod evenit propter crassam ignoranciam vel ambiosam

pompam mundi. Secunda pars patet ex hoc quod omnis 25

titulus veri doni, in quantum huiusmodi, est iustus vel

ipsum ius ad donum huiusmodi possidendum: cum ergo

recipiens (ut supponitur) sit indignus, sequitur quod non

sit capax legitime talis iuris. Et patet quod quilibet non

protervus evidencius concederet quod, si iustum est pro- 30

prietarium sine licencia terreni capitalis domini privari

*6. patet B; om. A C.
3° B.*

*8. dominia A C: donaria B.
3° iustum: coll. iniustum.*

10. ille A C:

1. Cf. de civ. Dom. i. 6, 7 pp. 39 seq., 49.

5. Cf. ibid., i. 20, 36 pp. 141, 259.

15. Cf. ibid., i. 1 pp. 7 seq.

25. Cf. ibid., i. 2, 6 pp. 9, 41 seq.

*and
ii. he has no
right to what he
gives.*

71C] pretense posse, multo evidencius est iustum occupantem aliquid sine divina licencia hoc privari. Nec est fingendum quin, si terrenus dominus capitalis habeat in subiecti dominio interesse, ratione cuius non licet subdito alienare sine domini 5 capitalis licencia ad hoc data, quin multo est illud evidencius D de magno interesse supremi * Domini. Et patet quot sunt usurpative vel nuncupative solum dominia, quia omnia que capitalis dominus non donavit.

CAPITULUM II.

10 Ex istis patet distinccio donacionis divine a donacione OF GOD'S GIFT
OF HIMSELF, impropria creature. Nam donacio divina est propriissima, largissima, et utilissima creature. Prima pars patet ex proximo dictis, et secunda pars patet ex hoc quod Deus non dat suis famulis quodvis donum nisi principaliter det 15 se ipsum. Nam primo omnium dat esse, in quantum esse intelligibile creature, quod est realiter divina essencia, producit ad existenciam creature, ac si subiectum produceret accidens in se ipso; vel (ut sacer Psalmus ciii. 2 loquitur), *amicus* est creatus *lumine*, ex illapsu intimo, ac si quis fuerit 20 vestitus vestimento: et sic intelligitur de veritate, unitate, et bonitate analogia, quas primo donat cuilibet creature, ut declarat beatus Dyonisius in libro suo de divinis Nominibus multis locis. Cum ergo omnes creature sint participative existentes, patet quod Deus primo communicat eis suam 25 essenciam. Et idem intelligitur de omnibus donis accidentalibus in quibus Deus donat predestinatis principaliter Spiritum that is, of the
holy Spirit. sanctum, ad quem consecuntur huiusmodi accidentalia dona Dei. Et sic intelligitur illud Act. xvii. 28, *In ipso vivimus,*

1. *occupantem* B: *occupante* A C. 5. || *data* B f. 244 B. *evidencius*: codd.
evidens. 26. *quibus* B: *quo* A C.

6. Cf. de civ. Dom. i. 3 p. 20.

13. Cf. ibid., i. 7 p. 50 (where this passage is cited).

*moveamur, * et sumus ; 1 Ioh. iii. In eo manemus et ipse in nobis, [72A quoniam de Spiritu sancto dedit nobis ; quia ipse Spiritus est caritas, ut patet 1 Ioh. iv. 16, Deus caritas est, et qui manet in caritate, in Deo manet et Deus in eo. Vide ergo quam
caritatem dedit nobis Pater, dando nobis essencialiter Spiritum 5 sanctum et consequenter cetera carismata, ut septemplicia dona Dei, cum secundum apostolum ad Rom. viii. 32, Quo-
modo non cum Christo omnia nobis donavit ?*

1. The holy
Spirit is a gift
from eternity.

Et patet quod Spiritus sanctus eternaliter est donum, quia iocale donabile, licet ex tempore fuerit extra datum. Sed est 10 difficultas theologica, si Spiritus sanctus sit datus eternaliter aut donatus : et videtur Magistro quod non, Dist. 18 primi Sentenciarum. Michi autem videtur, salvo meliori iudicio, quod sit eternaliter dacio atque donacio intra Deum. Nam omne quod quis habet ab alio datur sibi ab eodem, sed Filius 15 et Spiritus sanctus habent esse a suo principio ; ergo ab eo- dem principio datur eis esse : quod et Veritas, Ioh. v. 26, patencius confitetur, *Sicut (inquit) Pater habet vitam in semet ipso, sic et Filio dedit vitam habere in semet ipso* ; et Ioh. x. 29, *Pater quod dedit michi maius omnibus est.* 20 Et conformiter videtur michi probabiliter posse dici quod dedit eterno consilio, in quantum adintra concessit omnes regni filios Verbo suo. Unde * Ioh. x. 28, propter dacionis **B** eternitatem adintra, dicit quod nemo rapiet oves de manu sua. Et cum omne gratis datum, ut sic, sit donum, videtur 25 quod Spiritus sanctus, sicut eternaliter donatur Filio, sic eternaliter est donatus, quia indubie donabilitas qua est donabilis creature non est formaliter qua tercia persona refertur ad suum principium, sed voluntaria dacio que, ut sic, est donacio qua absolute necessario adintra datur Filio. Ideo quarto de 30

*6. esse (vñ) B C : se A. 18. patencius B : competencius A C. 19. habere
A C : om. B.

1. 1 Joh. iv. 13.

4. Ibid., iii. 1.

12. Pet. Lomb. Sentent. i. 18 C : Spiritus sanctus et donum dicitur, et datum sive donatum ; sed datum sive donatum ex eo tantum dicitur quia datur vel donatur, quod habet tantum ex tempore : p. 58, ed. Louvain 1558, quarto.

72B] Trinitate, xiv., dicit Augustinus, *Sicut natum esse est Filio a Patre esse, sic Spiritui sancto donum Dei esse est a Patre et Filio procedere.* Vult dicere, sicut exponit Omel. xix., quod sicut Filius eternaliter habet esse, sic Spiritus sanctus eternaliter habet esse, sic Spiritus sanctus est eternaliter donatum, quia a communi principio voluntarie habet esse. Et patet quare Spiritus sanctus apropriate *donum* dicitur: habet enim dantem et accipientem origine precedentes, ex quibus concorditer volentibus absolute necessario sed libere processus debat. Et hinc vocatur sepius *Filius spiritus* in Scriptura: ad Gal. iv. 6, scribitur, *Misit Deus spiritum Filii sui in corda vestra.* Sicut ergo omne donare est dare, et non econtra, sic prius origine est datum Filio esse vitam quam donatum Spiritui esse vitam. Sed quia dacio et donacio temporalis dicitur multum equivoce ad priores, * ideo Magister cum Augustino, septimo de Trinitate xviii., loquitur de donacione temporali que fit a tota Trinitate communiter, cum sit operacio extra Deum; et illa vocatur missio Filii vel Spiritus sancti, que est multiplex secundum incarnationem vel aliam disparem actionem. Sicut ergo Spiritus sanctus eternaliter et absolute necessario est donum, sic actualissime et absolute necessario est donatum. Nemo namque dicit quod Pater dat sine dacione proporcionali et nec per consequens sine dato: nec est racio quare Spiritus sanctus potius est donum quam Filius, nisi quia ille libere procedit, Filius autem pure naturaliter; et prior simplex dacio, posterior donacio solet dici.

1. ¶ 14° dicit B f. 244 c. 2. esse A C: essc essc B. 3. omel. A C: super omel. B. 7. appropriate A C: appropriato B. 8. origine B: originem A C.

1. August. de Trin. iv. 20 § 29, Opp. 8. 829 B. The words are loosely quoted, but agree exactly with the citation as given by Peter Lombard, ubi supra.

3. August. in Ioh. Evang. tr. xix. 13, Opp. 3 (2) 443; the citation relating only to the first member of Wycliffe's sentence ('sicut . . . habet esse').

12. *Omne donare est dare.* See the distinction in the De civ. Dom. i. 2 p. 11.

15. Pet. Lomb. Sent. i. 18 D, p. 59.

16. August. de Trin. v. 15, 16 §§ 16, 17, Opp. 8. 842.

Cavendum tamen est, secundum Augustinum, ne credatur [72C] personam prius esse cui dacio sit adiecta ; sed sicut artifex dat esse domui et generans dat esse producibili naturali, sic esse personale est datum utrique persone producte diversimode, ut est dictum. 5

s. 'Gift' may mean materially the thing given,

and in this sense it refers to the gifts which follow the indwelling of the holy Spirit.

Et in talibus equivocationibus laborant plurimi, ut tam donum quam dominium potest accipi materialiter pro illo de quo fit donacio sive dominacio ; sicut Spiritus sanctus est omnibus idem donum, et res possessa est tam Deo quam quotlibet creaturis idem materiale dominium. Formaliter 10 autem loquendo, patet quod est dare caritatem, dominacionem, et cetera in creatura subiecta, * qua appropriate formaliter 15 singule creature, que illud donum recipiunt, informantur : ut caritas, que est hominem esse carum, dominacio, que est creaturam esse dominum,—et sic de aliis donis supernatura- 20 libus, que ad inhabitacionem Spiritus sancti consecuntur,—vocantur vere pluraliter dona Dei. Et illud bene notatum apperit multas Scripture sentencias ; et concordant doctorum dicta que videntur aliquibus repugnare. Nam *4 Reg. ii. 9* ait Helizeus Helie, *Obsecro ut fiat spiritus tuus duplex in me*, id 25 est, ut fiat donum spirituale a Spiritu sancto michi formaliter inexistens ; id est, tam ad prophetandum quam ad faciendum miracula : vel, ut aliis placet, ad duplicandum miracula in effectu, quod et factum est cum Helizeus sedecim miracula fecerat et alias solum octo. Et sic intelligitur illud dictum 30 Dei, *Num. xi. 17, Auferam de spiritu tuo, et dabo eis. Auferam*, inquam, id est, feram vel capiam dona spiritualia, quibus septuaginta iudices informentur, *de Spiritu sancto qui te inhabitat, et dabo eis* : non quod aliquod donum diminutum vel spoliatum fuerat de Moyse, sed quod principium Spiritus 35 sancti, id est, Pater et Filius, dat per illum ; et sic communiter tota Trinitas, ut latrix vel datrix muneris, est illapsa. Et sic

4. personale B C : personali A. 8. sicut B : sic A C. 12. qua A C :
quia B. 15. dominium A C : domini B. 19. ii. : 11° B, XI A C. 22. id
est (-) A C : om. B. 23. Pro priore miracula B mirabilia habet. 29. || eis
B f. 244 D.

1. Augst. in Ioh. evang. tr. xix. 13, Opp. 3 (2) 443 E.

72D] iuxta rectam interpretationum verbi *auferam*, docemur tres *Inferences from Num. xi. 17.*
 73A nota*biles veritates: prima, quod Spiritus sanctus gracie
 quemquam inhabitans est spiritus eiusdem hominis, sicut Deus.
 Filius autem datus non est eius filius, cum dicatur ad aliquid,
 5 ut docet Augustinus, quinto de Trinitate capitulo xv.
 Secundo docemur quod per Spiritum dantur quadam pro-
 prietate personali carismata, cum eternaliter sit donum
 ad intra, et sibi appropriatur benevolencia, ratione cuius non
 potest nisi secundum rationem donarii extra dare. Tercio
 10 docemur quod non si Deus capit de dicto Spiritu quodvis
 dominium, quod exinde Spiritus spoliatus careat illo dono,
 cum non potest abdicando dominium quidquam dare. Et
 cum ex grammatica diccio duo includens, si unum illorum expri-
 mitur, pure reliquum dat intelligere, cum designat circum-
 15 stanciam principii subiectivi, ac Spiritus sanctus sit subiectum
 predictorum carismatum; patet plane literalis sentencia
 impugnabilis eciam a sophista.

Quoad doctorum discordias, quorum quidam dicunt quod 3. Such a gift is
 caritas qua Deum diligimus est Spiritus sanctus, alii quod
 20 est habitus theologicus a tota Trinitate infusus; utrique verum
 dicunt ad sensus equivocos expositos de termino caritatis.
 Verumtamen dum Spiritus sanctus illabitur et per conse-
 quens eius principium, est dare caritatem que sit donum dis-
 25 B tinctum, quo carus accidentaliter informetur; * non tale
 quod poterit per se esse, sicut multi equivocantes contendunt
 inaniter: sed est denominatio accidentalis, sine qua secundum
 speciem non est possibile quod sit creatura aliqua Deo cara.
 Unde sicut ignetas non potest inesse materiali essentie nisi
 30 eo ipso insit caliditas inseparabiliter, si sit mixtum, sic non
 potest Deus gracie illabi anime nisi eo ipso insit gratia vel
 caritas inseparabiliter, si tota vita sit pura, et separabiliter, si
 viciis sit commixta. Et patet quomodo verificatur illud Iac.
 i. 5, *Deus dat omnibus affluenter.* Primo enim dat mensuram a.

2. *prima A C : primo B.* 10. *dicto A : diccio B: dictio C.* 27. *aliqua B :*
alia A C.

5. August. de Trin. v. 12 § 13, Opp. 8. 839 G, 840 A.

bonam, cum solum bonum de genere et non via sapientia dona [73B]
sua. Secundo dat mensuram *confertam*, quia iuxta capacitatem
anime replet illam. Tercio dat dona sine vacuitatibus *coagita-*
tata, quia usque in finem diligit predestinatos confirmando in
illis graciā consummatam secundum quam inseparabiliter 5
d. obiecto beatifice confruuntur. Et quarto accumulat dona
superfluencia, dum beati ex comitiva concivium superaddite
sunt beati. Et sic intelligitur illud Lue. vi. 38, *Mensuram bonam*
et confertam et coagitatam et superfluentem dabunt in sinum
vestrum, intelligendo metaphorice continens pro contento. 10

4. God's gift is
most useful to
the creature.

Ex istis patet quod donacio Dei sit utilissima creature, eo
** quod omne datum Dei sonat in bonum anime, quod C*
secundum condicionem subiecti est inseparabiliter melius et
durabilius bono quolibet temporali; ideo nimis dicit
Salvator, Mat. xvi. 26, Quid enim proderit homini, si uni- 15
versum mundum lucetur, anime vero sue detrimentum
faciatur? aut quam dabit homo commutacionem pro anima
sua? Si ergo spiritus sit tota personalitas hominis, et
corpus cum suis bonis accidentaliter ordinatum ad spiritum,
ut ad finem; dona autem Spiritus non sunt usu consumpti- 20
bilia ad supportandum vel custodiendum onerosa, sed omni-
queaque plus bonificat possessorem: quis dubitat quin de illis
fit homini thesaurus utilior, ut docet Salvator, Mat. vi. 20.
Si insuper attendimus ad modum donandi, videbimus faciliter
quod Dei donacio in utilitate excedit quamvis donacionem 25
aliam creature. Deus enim non potest donare nisi ad usum
utiliem nullatenus ad abusum, nec potest a bene utente iniuste
repetere; sed bene utentem multipliciter excitat ad utendum,
et de abutente statim repetit: que omnia ad utilitatem dona-
torii noscuntur planissime pertinere. 30

a. i. From the
good man he
takes not away
that which he
has;

Prima pars patet eo quod Deo iniusticia non potest com-
*peteret; nec potest cum * creature sua nisi gracie agere, D*
quod non faceret repetendo donaria ab immuni. Unde in
testimonium huius, 1 Thim. vi. 17, dicit apostolus quod Deus

6. *Iacifice AC; beatifice B.* 6. *accumulat C; accumulant A (ut videtur) B.*
7. a. in B f. 245 A. 7. b. dona AC; bona B. 21. onerosa BC; curiosa A.
c. domiteret A C. donatarii B.

73D] *prestat nobis habunde omnia ad fruendum.* Qualibet enim creature utitur iustus in Domino, scilicet, de quanto usus mediat ad Dei honorem et utentis utilitatem: et quia de tanto indubie usus huiusmodi mediat ad Dei fruicionem, ideo nimirum usus sic modificatus vocatur a fine nunc *fruicio* et nunc *usus*, et sine tali fine *abusus* dicitur. Unde solet fieri de fruacione distinctio; quia alia est pura, alia permixta. Prima est actio voluntatis, scilicet, adhesio cum delectacione que pure terminatur ad Deum; et cetera, que antecedenter terminatur ad creaturam et finaliter ad Deum: aggregatum enim ex hiis sortitur rationabiliter nomen *finis*. Et taliter apostolus utitur Philemone, et iustus secundum doctrinam apostoli frui debet qualibet creatura. Et patet ex decursu ewangelii et fide ecclesie quod nemo meretur utendo quolibet dono Dei, nisi de quanto gracie excitatur, a Deo trahitur et iuvatur. Quod autem Deus repetit ab iniusto patebit posterius, ubi declarabitur quod quilibet iniustus occupans donum Dei male fidei sit possessor. Et patet ex istis quatuor condicionibus excellencia modi dandi, qui soli Deo potest competere. * Unde Lincolnensis, dicto xxvi., demonstrat quod iste modus dandi Deo conveniat, eo quod est optimus modus dandi. Et patet declaracio conclusionis propositae.

Sed contra illud obiciunt, quibus non sapit Scriptura vel eius racio: videtur enim multis ‘quod sentencia declaracionis secundi partis sit multipliciter impossibilis: primo in hoc quod Deus dat creature seipsum; secundo in hoc quod aliqua creatura, et specialiter divisibilis, sit in Deo; et tertio in hoc quod Deus donat optimo modo possibili. Videtur enim quod melius esset Deum realiter auferre ab homine donum suum,

7. *alia A C: est B.*20. *Lincolnensis: Lincoln A C, Lincoln B.**b. Objections.*

1. Cf. de civ. Dom. i. 7 p. 48.

12. Philem. 20; cf. Fitz-Ralph, de Paup. Salv. iii. 21.

15. *Trahitur: cf. Joh. vi. 44.*

20. R. Grosseteste, Dict. xxvi., cod. Bodl. 830 f. 26 b, c. Cf. de civ. Dom. i. 6 p. 40, where the passage is cited.

29. *Melius esset.* The same objection is raised, almost in the same words, De civ. Dom. i. 6 p. 45.

nay, he gives
him the usage
of every crea-
ture:

but
ii. from him
who uses ill he
claims his gift
back.

(i.)

(ii.)

(iii.)

'quandocunque abutendo disponitur ad peccandum; tunc enim [74A
'abscinderetur peccandi occasio, sicut auferendo a furioso
'gladium prius datum.'

The answers.

i. God's gift of
himself is proved
by Scripture.

Ad primum dicitur quod Deus propriissime dat seipsum: unde ad Gal. i. 4 dicitur quod Deus *dedit se ipsum pro peccatis nostris*; et idem ad Tytum i. et ad Phil. ii. dicitur quod Deus dedit nobis Spiritum sanctum, sicut sepe sonat euangelium Iohannis et Actus Apostolorum. Et indubie, si abscindimus a dacione quod imperfectionem sapiat, invenimus in istis locucionibus Scripture propriissimam veritatem; nam 10 donare est donantem gratis causare vel facere quod alius habeat suum datum: cum igitur Deus propriissime gratis facit quod iustus speciali et gracioso modo habeat semet ipsum quare non proprie * donat se ipsum? De Deo Patre B tamen non explicatur passiva donacio propter primitatem 15 originis. Et patet quod alia est donacio ad possidendum, et alia simpliciter ad habendum. Unde non sequitur, 'Si Deus 'donat michi aliquid, quod illud possideo,' sed tunc vel illud habeo ad fruendum vel illud possideo ad utendum. Verumtamen, licet dacio Dei non infert super ipso dominium, tamen 20 ex speciali dominio Dei super donatorium vere infert eius dominium super alia et vere divitem eum facit. Et patet quod Deus non potest alteri quidquam dare nisi principaliter det se ipsum. Nam si Deus alicui noviter donat quicquam, tunc facit donatorium sub nova ratione habere Deum benefi- 25 cum, et per consequens, iuxta descripcionem donancie, ipsem est principaliter donatus, et consequenter indubie omnia que sunt sua, quia donato principaliter consequitur accessoriū, ut si habeo Deum per gratiam, omnia tunc sunt mea: nec obest habere Deum secundum novam rationem habendi 30 postquam habitus est ut creator, conservator, gubernator, vel alio dispari ratione.

5. *I quod* B f. 245 B.

31. *postquam* B; *priusquam* A C. *ut creator con-*

servator gubernator vel alio dispari ratione B; *omn. A C.*

6. Perhaps Tit. iii. 6.

23. Cf. de civ. Dom. i. 7 p. 50.

74B] Pro secundo notandum quod pure philosophantes posuerunt octo modos equivocos quoad speciem quibus unum alteri inexsistit, ut patet quarto Phisicorum, quorum septimus modus est, ut aliquod est in sua causa finali, sicut divicie*their final cause.*

5 regni Grecorum dicuntur esse in potestate regis; multo magis ergo in Deo, qui est per se causa finalis * ultima, sunt singule creature. Illud autem est subtilius et profundius notum theologo, qui novit quomodo Deus est plenus rationum exemplariorum que sunt essencialiter idem Deo, et secundum 10 esse intelligibile quelibet creatura; ut hic capitul*ex ewangeliō Iohannis i. 3, 4, Quod factum est in ipso vīla erat,* tanquam alibi declaratum. Nec capiunt grosse et corporaliter sapientes subtilitatem, proprietatem, et profunditatem Scripture, quomodo Deus prius, immediacius, et proprius continet universum quam 15 locus corporeus situm locatum; quia est circulus intelligibilis intra et extra quamlibet creaturam, tenens eam in suis limitibus omnianque, ne labatur in nichil: non sic autem locus corporeus qui pocius econtra a suo continente servatur. Ideo propter imperfeccionem continencie loci corporei et perfectionem 20 continencie Dei, dicuntur Deus et locus equivoce continere; et solum sensum equivocum minus proprium, propter propinquitatē ad sensum, vulgares concipiunt, concedentes quod nichil potest esse in Deo vel in aliqua secundum molem. indivisibili creatura: non sic autem philosophi noscentes 25 equivocationem inexistentie, nec viri sancti, doctores Scripture, qui sunt superius et uberiori illustrati.

Ad tertium dicitur quod Deus meliori modo donat quam *iii. It is better that God should leave a man in possession of what he gives him, than that he should take it away at the first moment of his sinning.*

si post donationem, instante voluntate peccandi, auferret *D** organa, vel usum potencie sequestraret; tum quia tunc 30 quilibet invite preservaretur ab extrinsecis maleficiis et per consequens non merendo, tum eciam quia plurimi peccantes adintra forent aliter quam facesie Dei convenit diffamati.

8. *deus BC: om. A.*

25. || *nec viri B f. 245 c.*

30. *preservaretur A:*

preservaret BC.

31. Arist. Phys. iv. 3 p. 210.

31. Cf. supra, p. 61 n. 5.

32. *Facesie Dei.* Cf. de civ. Dom. i. 6 p. 45 (in the same argument):
Quod esset infaceta crudelitas.

Melius ergo est pro ordine universi quod peccantes puniantur [74D secundum leges hominum iam statutas, et dampnentur plurimi finaliter delinquentes, quam quod maneat ecclesia militans ab offensis ad extra exercitantibus inquieta: ymo, ut patet anterius, Deus non potest creaturam tam parce liberam ordinare. Nam si Deus auferat a creatura quodlibet bonum donum suum, tunc auferat ab ea esse, conservacionem, etc., sine quibus nichil creatum potest existere: ideo si Deus cuicunque peccanti auferret omne donum quod ipsum in vanum recipit sive abutitur, non esset possibile quod aliquis peccaret mortaliter, quia tunc simul esset et non esset, et sic libertas creata inflexibilis simul esset libertas et non libertas: Deus enim non posset creare omnino inflexibilem libertatem.

CAPITULUM III.

OF GOD'S RE-
CLIVING.God has and
receives what-
ever the creature
has;

Cum constat donacionem Deo propriissime convenire, nemo ¹⁵ debet ambigere quin accipere sibi correlatum Deo summe conveniat, eo quod non est possibile quodvis donabile generari nisi eo ipso Deus ipsum accipiat. Patet sic: Eo ipso quod quis voluntarie noviter quidquam habet, illud accipit, ^{75A} recipit, vel acceptat; sed Deus noviter habet quilibet creaturam pro principio sui esse; ergo conclusio. Sic enim fuit Verbum *formam servi accipiens*, ad Philipp. ii. 7, quia ypostaticē sibi uniens, quam acceptionem vocat apostolus (Hebr. ii. 16) apprehensionem: *Numquam*, inquit, *angelos apprehendit. sed semen Abrahe.* Psalmista autem sicut scola vocant eam ²⁵ assumptionem: *Beatus*, inquit, *quem elegisti et assumpsisti*, Psalm. lxiv. 5. Sed omne creatum quod Deus accipit auctoritate propria sibi capit. Et patet, cum tot sint modi accipiendi quot et habendi, quod Deus summe donativus sit proporcionabiliter maxime acceptivus. Patet ex hoc quod in quantum ³⁰ donat aliquid, in tantum illud accipit a se ipso. Unde propter

whatever God
gives he receives
from himself.3. quod A. (in marg.) E C: om. A.
24. Numquam B. Num uid A C.15. nemo B C² (in marg.); non A C¹.
27. Lxvii; codd. 44².

75A] largitatem habendi et accipiendi communem Trinitati, dicit Salvator, Ioh. xvi. 14, *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet*. Nam si Pater non potest quidquam accipere, nisi quod habuerit Verbum suum, sequitur ipsum esse clarificans dum divinitus ex tradizione regni redempti; sequitur ipsum esse clarificandum humanitus.

Unde propter equivocationem acceptionis Dei et creature videntur imperitis quedam Scripture sibi invicem repugnare. Omnis enim acceptione creature sonat in sui indigencia, a superiori Domino puro gracie titulo capientis; et sic intelligitur illud * apostoli, 1 Cor. iv. 7, *Quid habes quod non acceperisti? Si autem acceperisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?*

Et Act. xx. 35 dicit apostolus, *Oportet meminisse verbi domini nostri Iesu Christi quomodo ipse dixit, Beatus magis est dare quam accipere.* In istis quidem et similibus intelligitur accipere cum tribus condicionibus hic adiectis; et tunc patet sentencia ac per equivocationis detectionem repugnancie apparentis solucio. Constat quidem quod titulus gracie, quoad recipientem, condicionem inferioritatis et imperfectionis sapiat; ideo dicitur debilissimus titulus apud politicos: sed quoad dantem dicit perfectionem et excellenciam. Unde predictam sentenciam de prestancia dacionis probat Aristoteles, quarto Ethicorum, capitulo primo, quadruplici ratione.

Sed secundo modo dicitur accipere authonomatice propria^{t.} If he assume for himself, 25 capere sibi ipsi, et sic loquitur Veritas, Mat. xxvi. 52, *Omnes (inquit) qui acceperint gladium gladio peribunt.* Ille, inquit Augustinus, secundo libro contra Manicheos capitulo —, *accipit gladium qui nulla superiori et legitima potestate vel iubente vel concedente in sanguinem alienum armatur.* Et patet impugna-

14. *quomodo*: codd. *qñ* (*quando*). 15. || *quidem* B f. 245 D. 24. *authonomatice* C, *antho.* A, *auto.* B. 28. *superiori* A C; *superiore* B (sed erasum). 29. Post *concedente*, A C *potestate*, sed in C *deletum*: om. B.

5. *Sequitur ipsum*, &c. A clause seems to have dropped out before this; but the manuscripts give no indication of any omission. Only D, observing the *δούνδετον*, has corrected *sē* (= *sequitur*) into *sed*.

22. Arist. Nicom. iv. 1 p. 1119 b.

27. August. contra Faust. Manich. xxii. 70, Opp. 8. 402 E.

he is guilty of
presumption,
and perishes
through the sin
of pride.

c. God on the
other hand
receives
i. from himself

and
ii. not for any
need.

2. By such re-
ceiving God
becomes no
richer.

bilis sentencia Veritatis. Nam omnis creatura vindictam sic [75B] presumptive accipiens perit peccato superbie per gladium vel vindictam supremi Iudicis, cui soli potest talis accepcio propriari. Talis enim presumptuosa ac nuncupativa accepcio faceret hominem * esse Deum, si remaneret a primo Domino c impunita. Sicut igitur nulla creatura potest donum accipere nisi a Deo ipsum recipiat, sic non potest Deus sue creature donum tribuere nisi ex mera gratia illud donaverit et a se ipso accipiat modo dicto. Deus itaque, sicut una manu donum suum misericorditer communicat servo suo, sic alia 10 manu, simul tempore sed posterius origine, a sua creatura ipsum gracie accipit tamquam suum. Et dico *gracie*, quia non ad sui egenciam sed ad fortificandum et continuandum creature sue possessionem et titulum, et per consequens ordinem universi per doni sui acceptacionem et conservacionem, qui duo actus Dei non distinguuntur tempore vel natura. Notandum tamen quod oportet prius quamlibet Personam divinam recipere, donare, et accipere quamlibet creaturam antequam per modum donati vel accepti ipsam communicet creature. Non enim oportet istam sentenciam 20 argumentis detegere, cum plane sequitur ex predictis.

Sed videtur ex condicionibus huius Regis 'quod continue 'ex accepione sit ditor; nam continue secundum processum 'temporis accipit producta et specialiter animas intellectivas ad 'perfectionem integrum sui regni, et non ex alia latere tantum 25 'perdit; ergo conclusio.' Hic videtur michi quod consequentia non valet, cum antecedens sit verum et * consequens impossibile. Deus enim secundum unionem humanitatis ad deitatem est *homo nobilis abiens humilitate incarnationis in regionem* sublunarem *longinquam* a celo celorum, quod non 30 potest relinquere abeundo. Abiit quidem *accipere sibi regnum*, predestinatorum numerum, et reverti post consumacionem huius regni in quantitate et qualitate, quod erit in die iudicii, sicut Luc. xix. 12, innuit parabola Salvatoris. Cui sensui

*perit: patit A; patit BC; peccato B; peccata AC.
15. acceptacionem B; accepionum AC.*

sicut B: sic AC.

75D] alludit apostolus, 1 Cor. xv. 13, 14, sub hiis verbis: *Unusquisque resurget in suo ordine, primicie Christus, deinde hii qui sunt Christi, qui in adventu eius crediderunt; deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri.* Est autem consequens falsum, since essentially he is rich in the highest degree 5 cum Deus absolute necessario sit eternaliter summe dives, quia aliter vicissim varie secundum deitatem depauperari poterit et ditari; quod imperfeccionem saperet. Unde Rom. x. 12 testatur apostolus quod *Deus dives est in omnes qui invocant illum;* et 2 Cor. viii. 9, *Propter vos egenus factus est, cum esset dives.* Et and of eternity, 10 si obicitur quod tunc habet divicias eternas simpliciter et per consequens eternaliter est dominus, conceditur prima pars ut sequens formaliter, sed secunda negabitur. Unde Rom. xi. 33 admirando scribit apostolus, *O altitudo divicarum sapiencie et sciencie Dei;* et Eph. iii. 8, *Michi autem, sanctorum 76A minimo, data est gracia, in gentibus * evangelisare investigabiles divicias Dei.*

Et si queritur, Quid sunt tales divicie? dicitur quod tres Christ's riches are of three divicarum maneris sunt in Christo. Prima productivitates sorts: et sciencie, que secundum deitatem insunt rationibus exemplarum a. the invisible things of God in the exemplary forms; 20 pluribus absolute necessario correlate. Et ille vocantur *invisibilia Dei,* Rom. i. 20; de quibus Rom. xi. 33, *O altitudo divicarum,* etc. et illas vocat thesaurum, Col. ii. 3; *In Christo,* inquit, *sunt omnes thesauri sapiencie et sciencie absconditi:* et secundum illas dicitur eternaliter immense dives, cum 25 sint thesaurus sapiencie infinitus. Secunde divicie sunt bona b. riches of glory in heaven; patrie: et ille vocantur divicie glorie, Eph. i. 18 et Coll. i. 27. Tercie divicie sunt bona vie, que vocantur Eph. ii. 4, 7, divicie and misericordie et gracie: et indubie ista sunt verius divicie et c. riches of grace on the earth, thesaurus quam bona fortune extrinseca. Nam talis thesaurus truer riches than any goods of fortune, which are exposed to injury and loss, 30 vere divitem facit, violencia non aufertur, antiquitate non corrumpitur; nemo ipso abutitur, nec consumpcione minuitur. Ideo nimirum dicit apostolus 1 Cor. i. 5, *In omnibus divites facti estis in Christo:* et Isa. xxxiii. 6, *Divicie salutis sapiencia et sciencia; timor Domini ipse thesaurus eius.* Alia autem bona 35 fortune propter condiciones hiis quinque oppositas abusive

and by themselves make no man rich.

ac improprie sunt divicie, cum per illa non sumus divites nisi [76A forte sint instrumenta acquirendi superiores divicias. * Patet B ergo cum dicta exemplaria absolute necessaria insunt Deo et sunt essencialiter divina essencia, sicut productivitates ac sciencie correlate, que sunt thesauri maxime preciosi, quod 5 Deus sit essencialiter se ipso et per consequens absolute necessario summe dives. Sequitur insuper, cum tales divicie non sunt formaliter creature et per consequens non egent gubernacione vel dominacione, quod non serviunt Deo suo vel quod Deus eis aliqualiter dominatur. Et patet quod Deus 10 ratione multum dispari et longe prius est dives quam dominus; quia ab habitu diviciarum ad intra est dives formaliter, sed respectu creature habite ad extra est dominus, et habere est longe communius quam possidere. Unde et vulgaris locucio consonat, vocando possessorem thesauri absconditi multum 15 divitem, et habentem maneria vel bona extrinseca subiecta suo regimini dominantem.

Ex istis patet primo, per modum correlarii, quod Christus sit efficacissimus servus Dei, cum tota Trinitas, secundum humanitatem Christi, ipsi tanquam servo fidelissimo domina- 20 tur. Pro cuius declaracione suppono quod Christus copulative sit creator et creature; et tunc patet quod Christus ratione creature est subiectus dominio divino iuxta primum casum. Et confirmacio illius est ex hoc quod Christus est minister efficacissimus Trinitatis, ut ipsem testatur sepius; et minister 25 hic ad modum Scripture pro servo intelligo. * Assumptum patet, nam Mat. xx. 28 dicit Christus, *Filius hominis non venit*, (supple) primo adventu, *ministrari sed ministrare*. Et indubie, si ad hoc venit, efficacissime hoc supplevit; iuxta illud Ioh. xvii. 4, *Opus consumavi quod dedisti mihi ut 30 faciam*: quod expressius explicat infra, xix. 30, in fine passionis, dicens, *Consumatum est*. Unde apostolus, Rom. xv. 8, attestatur huic sentencie: *Dico, inquit, Iesum Christum ministrum fuisse circumcisio[n]is*, id est, gentis Iudaice circum-

15. *vocando* B; *notando* A C. 22. *et tunc* B; *tunc* A C. 23. *Il est* B f. 246 n.
24. *quod* B; *om.* A C. 33. *av.* B; *iz* A C.

3. a. Christ, as touching his manhood, is the most efficient servant of God;

since he came not to be ministered unto but to minister,

76C] cise; et Hebr. viii. 6 dicit quod Christus *melius sortitus est ministerium* quam sacerdotes Veteris Testamenti. Aliter ^{and, as man, is inferior to the} Father. enim non esset verum quod Christus *humiliavit semet ipsum factus obediens, formam servi accipiens*, ut dicit apostolus, Phil. 5 ii. 7; nemo enim obedit nisi suo superiori. Christus ergo, in quantum est humanitas que sic servit, est minor Patre, ut dicit simbolum. Nec aliter posset orasse vel fecisse aliquod opus humanum, quod interimeret sensum scripture tam Veteris quam Novi Testamenti. Unde Ioh. xix. clamat, *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti?* conformiter ad Psalm. xxi. 2, de ipso scriptum: *Deus, Deus meus, respice in me; quare me dereliquisti?* Unde Ioh. xx. 17 dicit Magdalene, *Vade ad fratres meos et dic eis, Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum:* non enim 15 haberet fratres vel Deum nisi esset Deo serviens. Nec doceret exemplariter quis discipulorum esset maior * vel dignior inter omnes per hoc quod Mat. xx. 25-28, Marc. x. 42-45 et Luc. xxii. 25-27, interserit, quod humilior ac ministrativior instar sui sit in principatu regiminis preponderandus: 20 nec precipuus Christi vicarius vocaretur pertinenter *servus servorum Dei* nisi illud ministerium fuerit in capite exemplatum. Et patet quam inordinate locuntur quidam doctores qui negant omnes tales scripturas de Christo, corrigentes reduplicative quod Christus, secundum quod homo, fuit egenus et pauper, 25 sed non fuit pauper vel aliter humanitus virtuosus. Talis reduplicatio includit duplicitatem Deo odibilem, cum logica Scripture sit facilior, sensualior, et rectior. Supposita ergo logica veritatis, secundum professionem in principio primi huius factam, patet ex Christi ministerio et dignitate qua precellit 30 angelos (Hebr. i. 4) quod sit minister efficacissimus Dei sui, eo quod per suum meritum non solum genus humanum perficiur sed eciam totus mundus. Nec est inconveniens sed consonum

16. *esset A C: sit B.*18. *xxii.: codd. 21°.*9. *Ioh. xix.: Matth. xxvii. 46, or Mar. xv. 34.*

17. Cf. de civ. Dom. i. 11 pp. 75 seqq.

20. So ibid., ch. 14 pp. 100 seq.

28. Supra, lib. i. prol., p. 1.

quod idem Christus sit servus et dominus sibi ipsi, cum sit [76D] duarum naturarum utraque, scilicet, humanitas et deitas, quarum inferior servit regularissime preminentि.

A. Christ's king-dom

Secundo patet quod regnum Christi, sive intelligatur creaturorum sive universitas predestinatorum, licet continue plus et 5 plus serviat Deo suo, non tamen potest dictum servicium, sicut nec Dei dominium, crescere infinite; et per consequens * oportet esse consumacionem huius seculi creacione spirituum 77A ad civitatem Dei vel dyaboli integrandum. Prima pars patet eo quod continue creantur essentie, ut spiritus, qui mundum 10 perficiunt; et non aliunde ex defluxu accidentium tante imperficitur iste mundus, cum nulla substancia anichilari poterit; ergo iste mundus est continue in crescendo: ideo Trinitas sibi imperans *semper Augustus* racionabiliter dici potest. Et patet sententia assumpta superius, quod stat 15 dominium divinum crescere respectu eiusdem possessi ratione suorum accidentalium noviter serviencium. Et secunda pars patet ex dictis de impossibilitate infinitatis multitudinis animarum: sicut enim non potest esse mundus corporeus infinitus, sic nec mundus spiritualis ipso prestancior; cum in 20 prestancioribus essentiis paucior multitudo sufficiat. Et patet quod oportet esse consumacionem seculi in die finalis iudicii. Nec videtur multis inconveniens quod Deus sit continue usque ad diem iudicii proporcionabiliter ad clementum sui imperii maior dominus: sed michi videtur probabiliter 25 posse dici quod Deus continue sub eodem gradu est dominus, nendum quia habendo infrustrabile ius eternum semper est dominans cuiuscumque creature preterite vel future, sed quia habet dominium successivum tocius generis encium sibi succedencium, quo non potest dominium maius existere. 30 Licet enim, eo ipso quod Deus pro aliquo * instanti sit dominus alicuius, oportet ipsum Deo coexistere pro eodem; Deus

8. b *huius B f. 246 c.*

29. *tocius B: et tocius A C.*

14. *Semper Augustus:* According to the old interpretation of the imperial title, 'Zu allen Zeiten Mehrer des Reiches.'

18. Supra, lib. i. 13 pp. 108 seq.

i. increases continually by the creation of new beings to serve him;

but
ii. this increase cannot go on unto eternity,

but the world must have its consummation, that is, at the day of judgment.

In spite of such increase it is probable that God's lordship continues ever in the same degree.

77B] tamen nunc et semper est dominans Antichristi, quia semper est ille dominus qui suo tempore tam Antichristo quam cuilibet alteri dominatur. Ideo, ut neverunt sophiste, aliud est dicere, Deus pro hoc instanti dominatur Antichristo, et Pro hoc instanti est dominans Antichristo: nam in secunda propositione potest ad verbum determinare indifferenter verbum vel suum principium, et hinc potest proposicio capi ad duplarem sensum equivocum; sed in prima propositione est ad unicum sensum determinabile limitatum: sed parum nobis ista subtilitas.

10 Tercio colligi potest ex hiis dictis et dicendis posterius c. Every blessed creature will have all things at the hands of the Mediator of God.
 quod omnis creatura beata per manus Mediatoris Dei et hominum habebit omnia; Deum supra se ut dominum, concives ut socios, et omnia alia possidebit tamquam subservientes cedentes eis ad gloriam; et sic omnes et singuli erunt 15 reges, *heredes Dei et coheredes Christi*, habentes omnia in communi. Nam iuxta dicta proximo capitulo, Deus non potest donare aliquid creature nisi principaliter det se ipsum: quelibet ergo creatura beata optimo modo possibili habet Deum. Et si iusti viantis sint omnia, multo magis iusti 20 membra Christi, cum capite conregnantis. Unde habebunt titulum dandi sibi reciproce beatitudinem subiectivam, iuxta illud Luc. vi. 38, * *Mensuram bonam, etc., dabunt in sinum vestrum.* Et patet quod affluens et communicativa est divina bonitas, cum pro donacione munusculi momentanei viatoris, 25 quod gratariter de propriis accipit et excitat ad donandum, redonat donum maximum possibile sempiterne, quia tam universitatem creatam quam eciam semet ipsum. Et patet, To God therefore is most properly ascribed magnificence Scriptura signanter exprimit liberalitatem Dei sub nomine 30 magnificencie, ut Deut. xxxii. 3, 4, *Date magnificenciam Deo;*

Dei perfecta sunt opera. Nam ex quarto Ethicorum, capitulo by virtue of the perfection of his gifts,

16. *iuxta* ^a *(iux)*, ita in D correctum: *inguam* ^a *(ingm)* A, ^a *(inq.)* B, ^a *(inguā)* C.
 19. *sint A C: sunt B.* 28. || *et significacione* B f. 246 D. *significacione*
 A C : *signacione* B.

10. Cf. de civ. Dom. i. 7 passim.

15. Rom. viii. 17.

16. V. supra, p. 207.

31. Arist. Eth. Nicom. iv. 4 p. 1122.

vi., magnificencia in hoc distat a liberalitate quod est virtus [77C] magni domini per quam distribuit liberaliter magna dona vel facit opera sue excellencie proporcionabilia iuxta significacionem termini litteralem: Deus autem in condendo universitatem istam ex nichilo eciam usque ad perfectionem secundam, ut loquitur illud canticum et textus Gen. ii. 1, ostendit se in hoc esse summe magnificum atque mirificum; et specialiter cum dominium suum tam gracie communicat tam angelo quam homini, ut in sequentibus ostendetur. Et hinc condecet eius magnificenciam, quod pro servicio vel temporali vel dato labili de bonis propriis largissime, constantissime, et propriissime det eterna. Vide libro tercio de humano Dominio —.

* CAPITULUM IV.

D

*Of God's
LENDING.*

*Distinctiou
n between
praestare,*

*Accommodare,
and
mutuare*

DICTO de actu donacionis et acceptacionis divine quomodo propriissime sine alienacione donarii Deo conveniat, dicendum est de tribus actibus qui eciam possunt inter homines exerceri servato dominio, scilicet, prestare, accomodare, et mutuare. Primo autem notandum quod tripliciter in genere contingit dominum licenciare alterum ad gratis accipiemendum usum sui possessi servando sibi dominium et potentiam repetendi. Primo modo, illimitate quoad usum et tempus; et tunc a quibusdam vocatur *prestacio*: unde prestare dicitur quasi *pre stare*, quasi prestans facultatem habeat, quandocunque libuerit, prestatum repetendi; sicut dominus prestans habendo coram se subditum potest ad votum bona propria repetere quando placet. Secundo modo, limitando vel usum vel tempus vel utrumque; et tunc dicitur *acommodacio*: unde accomodare dicitur quasi *aliquo modo dare* vel *ad commodum dare*, et utrumque istorum petit conservationem ciusdem in numero, ut possit ex debito vendicari. Tercio modo contingit unus

1. *liberalitate* B C: sicut et A altera manu ex *libertate* correctum. 6. *illud*
B: om. A C 8. *communicat* A C: *communicavit* B. 15. *conveniat*
A C: *conveniant* B. 18. *contingit* B: q' A C. 30. *contingit* B: q' C:
q' A C.

77D] translacio, servato dominio, et potencia indifferenter repetendi vel datum vel sibi equivalens, quod sit communius in pecuniis, quarum equivalencia potest discerni facilius ; et ista dicitur *mutuacio*. Repeticio autem dicitur actus quo dominus petit 5 debitum sibi reddi.

78A Istis suppositis, patet * quod prestacio summe et propriis-
sime Deo conveniat. Primo ex hoc quod ipse super prestito 1. Lending per-
verius dominatur, et per consequens potest liberius exercere 2. perly to God;
actum prestandi subdito cui placet. Secundo ex hoc quod 3. because
ipse gratissime sine retribucionis expectacione communicat
bonum suum, et per consequens vere prestat. Tercio ex hoc 4. he communi-
quod largissime quoad tempus, usum, et alias prestiti condi- 5. cates in the
ciones communicat; quia tantum abusum excipit. Quarto, 6. he retains the
quod ipse necessario reservat sibi dominium, iuvando tamen 7. lordship of the
15 multipliciter ad usum prestiti. Sed quinto, quadam excel- 8. thing granted;
lenti differencia a prestito creature, non abdicat a se usum 9. and
prestiti pro tempore quo prestatur: quin pocius ex vehemencia 10. e. he does not
sui dominii sibi vendicat omnem usum, non ad impedicionem 11. lose the use of it
vel dampnum prestarii, sed ad eius utilitatem multiplicem; ut 12. for the time
20 ad eius usum comodiferum dirigendum. Patet ex hoc quod 13. during which it
Deus dominatur necessario cuilibet creature, sed omnis usus 14. is granted:
sic prestiti est creatura, ergo etc. Item, omnis talis prestarius est 15. i. he remains lord
inseparabiliter servus Dei, ergo Deus ex mero dominio vendicat 16. of the creature to
sibi omnem usum prestiti tanquam suum ministerium pera- 17. whom he lends,
gendum. Confirmatur ex dictis primo huius, capitulo quinto, 18. ii. he retains the
de usu Dei, quomodo utitur essencialibus creature. Item, si 19. entire service of
usus prestiti esset alienatus a domino, tunc esset abusus, 20. the borrower,
quia sine ministerio ad gloriam Dei factus; consequens in- 21. this would be an
possible. Ideo patet, quod Deus non potest a se abdicare 22. abuse.
B usum prestiti * nisi constitueret prestarium novum deum. Et
patet quam signanter Scriptura tam crebro attribuit Domino
actum prestandi, ut Psalm. xviii. 8, *Testimonium Domini
fidele, sapienciam prestans parvulis;* et 2 Cor. ix. 10 dicit quod
Deus panem ad manducandum prestabit: et tamen sapiencia

16. *a se usum B: assumptum A C.*17. *¶ pro tempore B f. 247 A.*

25. V. supra, pp. 32 seq.

et panis videntur minime habere rationem prestabilis. Unde [78B]

i Thim. vi 17 dicit generaliter quod Deus *prestat nobis habunde omnia* que habemus. Unde cum precarium sit datum ad *preces* prestitum secundum politicos, non irrationabiliter potest quidquid a Deo orantes petimus dici precarium. 5

z. All that God grants to the creature is really lent,

for whatever merit a man has for receiving is of God's grant.

Et patet quod omnis donacio divini munera creature est prestatio, et econtra. Et patet verus sensus doctorum dicendum quod idem est Deum servientem suum quomodolibet premiare et munus proprium coronare. Ipse enim prestat omnino meritum et instrumentum merendi, ac preveniendo excitat et 10 necessitat ad merendum: necessitat, dico, non necessitate absoluta sed ex suppositione, salva libertate arbitrii promerentis. Patet ex hoc quod respectu cuiuscumque effectus est dare causam completam ex qua posita sequitur formaliter ipsum esse. Ideo, ut patet alibi, omne quod eveniet est sic 15 necessarium evenire, et non absolute necessarium, cum voliciones Dei contingentes eterne secundum essenciam suam causant effectus, et secundum relacionem racionis quam dicunt formaliter ab illis effectibus recausantur.

Hence no one can deserve anything of God except of congruity.

a. A man can make himself deserving of reward,

Ex istis sequitur quod nulla creature * potest a Deo mereri aliquid nisi de congruo, sic quod nichil penitus de condigno. Pro cuius declaracione suppono quod meritum et premium dicantur ad aliquid, sic quod meritum dicat opus vel conversationem debitam libere servientis, ut dignificetur a suo Domino retribucionem recipere vel mercedem: et patet 25 quod solum creature racionales merentur proprie. Sed meritum apud theologos sonat limitate ministerium creature rationalis, faciens ipsam beatitudine fore dignam; et demeritum sonat limitate in abusum doni prestiti significantem ad penam perpetuam. Patet modus loquendi ex Scriptura. Nam 30 Luc. xxi. 36 dicit Salvator, *Vigilate itaque omni tempore ut digni habeamini fugere omnia ista que futura sunt et stare ante Filium hominis.* Ecce, homo potest dignificare se ut in die

* *quomodolibet* A.C.; *quilibet* B. 9. *minus* A.C.; *minus* B. 29. *doni* A.C.; *dona (fortasse dominii)* B. 32. *fugere* B.f. 247 B.

11. See the distinction, supra, p. 116.

78C] iudicii stet a dextris, et per consequens ut beatifice premietur.

Oportet tamen quod Deus principaliter faciat nos sic dignos iuxta illud Col. i. 12, *Gracias agentes Deo Patri, qui nos dignos fecit in partem sortis sanctorum.* Ideo Apok. iii. 4 dicit 5 Veritas, *Ambulabunt mecum in albis qui digni sunt.* Et quoad dignitatem pene, nemo dubitat; cum Rom. i. 32, scribat apostolus *Qui talia agunt digni sunt morte.*

Secundo suppono quod creaturam rationalem mereri de congruo sit ipsam mereri, hoc est, significare se ad premium ^{b. but only de congruo,}
Dex con*decente lege magnifica ac gracioso iuvamine Dominantis: sic enim et non aliter potest creatura a Deo mereri premia propter condiciones magnificencie sue summe grate. Mereri autem de condigno est servum se significare ad recipiendum premium a suo preposito ad sic ministrandum 15 pro sui indigencia deputato: et sic meretur creatura ab altera ^{as one deserves of another creature.} bona domini dispensante; non enim reor creaturam mereri ab altera nisi solum de condigno. Taliter autem est operarius domini temporalis dignus mercedem ab eo recipere. Condignum enim dicit *congregatam dignitatem* in ministerio, 20 exlusivo, respectu premiantis, titulo gracie ad mercedem, iuxta illud apostoli, Rom. viii. 18, *Non sunt condigne passiones huius temporis ad futuram gloriam.* Et patet quod dignum est superius ad condignum. Nam omne iustum fieri a creatura rationali vel quomodolibet alicui est dignum fieri; ut 25 dignum est quod Deus ex condicione sui magni dominii prestet servis suis omnia necessaria ad merendum, et post eos premiet gracie. Omne enim quod placet prime iusticie et supremo Domino fieri in toto suo dominio est valde dignum et iustum fieri, quia (ut patet posterius) volicio eius est 30 ius primum.

Istis suppositis patet tertio conclusio supradicta. Nam ^{c. Hence man can only deserve of God's grace.} impossibile est creaturam Deo in aliquo ministrare, nisi ex

6. scribat A C: scribit B. 10. magnifica A C: magnificata B. 18. mercedem A C: mercede B. 23. creatura A C: natura B. 28. valde dignum B: dignum valde A C.

28. Valde (for Vere) dignum et iustum, cited from the canon of the mass.

suis gracie collatis previe ad commodum * ministrantis : [79A] ergo impossibile est creaturam Deo vel in minimo ministrare nisi magnam graciā faciat quidquam dando ; et per consequens creatura penitus nichil a Deo merebitur ex condigno. Patet consequencia ex significacione termini presupposita, et 5 ex hoc superius declarato quod Deus solum prestat suo ministro et donat ex gratia quidquid habet, iuxta illud apostoli 1 Cor. iv. 7, ubi supra. *Quid habes quod non accepisti?* Et quod mereri potest de congruo patet ex frequenti canto ecclesie, que rogit Deum quod ex gratia sua mereri poterit 10 regnum Dei. Et fundari potest ex illo apostoli, Hebr. xiii. 16, *Beneficencie et communionis nolite obliuisci ; talibus enim hostiis promiceretur Deus. Promiceri enim est hic verbum commune ;* et dicitur secundum gramaticos promiceri pro aliquo mereri, quia breve et momentaneum est pro quo viator meretur tan- 15 tum premium, sicut Deus. Et quoad meritum pene quod nos vocamus demereri, ecce ad Hebr. x. 28, 29, scribit apostolus, *Si irritam quis faciens legem Moysi sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui Filium Dei conculeaverit?* Per obser- 20 vanciam itaque legis Christi meretur minister eius de congruo regnum Dei ; quia, ut sic, ministrando ut debet, dignificat se ad regnum et talis dignificacio petitur quod de virtute vocabuli * sit mereri. Et quicumque negaverit quod creatura operando B potest se ipsam dignam facere ad premium habet negare vel 25 quod creatura potest aliquid operari, vel negare Scripturam de dignitate creature ad premium superius allegatam.

Unde videtur esse de Deo, ac si rex summe dives et magnificus edicto statueret quod quicunque usque ad finem stadii pugnando cum hostibus superatis cucurrerit, braviumque 30 quantumcunque de facilis attingibile quomodo cunque attingeret, adoptetur a dicto rege in filium et heredem : tunc patet quod pugnantes legittime attingentes quocunque iuvamine bravium supradictum dignificant se premio re promisso, pre-

14. ¶ *Et dicitur B f. 247 c.
B.C. : in quodcunque A C.*

17. x. : codd. 11.

31. quantumcunque

79B] supposita tamen lege domini graciōsa. Sic ad modum loquendi apostoli est de Deo qui cursum vite presentis statuebat pro stadio, carnemque, mundum, et dyabolum permisit ad hominis exercicium meritorium insultare, braviumque cuiuscumque possibile statuit finalē victoriam huius triplicis inimici, et quemcumque qui dictum bravium quo cunque iuvamento vel cautela contigerit concessit graciōse secum pro perpetuo conregnare. Quare ergo non diceremus militem Christi legitime sic certantem mereri coronam a Domino re promissam? Unde istam pugnam spiritualem cum istis docent nobis licere pugnando spiritualiter quacunque cautela vincere inimicos, nec communicare * cum eis in aliquo quod nobis occasionem tribueret ad peccandum. Et hinc carnis illecebre, seculo conformacio, et artes magice prohibentur. Unde apostolus, 2 Cor. vi. 14, *Nolite iugum ducere cum infidelibus*, etc.; omnia enim in figura antiquis patribus contingebant.

Est ergo lex Dei invariabilis quod nemo beatifice premietur nisi prius debite mereatur. Patet primo ex hoc quod premium, ut huiusmodi, dicitur relative ad meritum. Secundo per hoc quod beatitudo est terminus per se motus meriti disparis rationis; sed impossibile est per se terminum motus acquiri subiecto, nisi ipsum prius proporcionabiliter moveatur; ergo, eo ipso quo quis beatificatur, oportet quod prius proportionabiliter mereatur. Non enim est possibile albedinem vel aliam qualitatem inesse subiecto, nisi prius quodammodo moveatur; nam esse album presupponit saltem origine fieri album: et ita de ceteris denominacionibus accidentalibus quibuscunque. Tercio videtur idem ex hoc quod Deus non potest beatificare creaturam suam nisi talis beatitudinis fiat digna, cum contradiccionem claudit vel invitum beatificari vel Deum, cuius omnis volicio sapit iusticiam, habere beatum

6. *iuvamento* A C; *iuramento* B. 7. *pro* B: om. A C. 21. *per se* B C: om. A. 22. *per se* B: om. A C. 23. *subiecto*: *sub*t*o* B; *subito* A C. 28. *album* A² (in marg.) B; A¹ *asinum* (*asi*m**), *az*m** C. 30. || *nisi* B f. 247 D.

quem non significat ut sit talis; cum ergo spiritus creatus non [79C] potest esse pure materia prima vel passiva in tali dignificatione, * sequitur oportere quod in dignificatione huiusmodi sit activa, et per consequens se ipsam significans promeretur.

b. Confirmatur ex hoc quod quelibet creatura beata prius 5 naturaliter vult beatificari quam actualiter est beata; et omnis talis volencia, cum sit actio ad beatitudinem previe requisita, efficit dignitatem ad talem beatitudinem; ergo beatificatio creature preexigit propriam significanciam ad eandem. Et assumptum patet ex regula Aristotelis de prioritate quoad 10 consequenciam. Multe enim creature volunt esse beate, cum beatitudo non sit tale liquidum ut intrudi poterit in invitum; illud ergo previe requisitum ad dignificationem, cum sit in potestate libera creature beatificabilis, patenter edocet quod nulla creatura potest recipere beatitudinem nisi prius se ipsam 15 dignificet ad eandem. Et illud videtur michi Apostolum sentire, 2 ad Thim. ii. 3-5: *Labora, inquit, sicut bonus miles Christi Iesu. Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat cui se probavit. Nam qui certat in agone non coronabitur nisi legitime certaverit.* Ista consequentia apostoli, 20 que consimili evidencia intelligenda est de quolibet viatore, non valeret in aliquo si homo posset sine certamine vel merito coronari. Et patet lex Regis magnifici supradicta. Unde, si nulla creatura mereri * poterit, cum Deus sit prionior ut 80A premiet quam ut inferat malum pene, non video quomodo 25 aliqua creatura poterit demereri. Unde apostolus, 1 ad Cor. iii. 8, *Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.* Et isti sentencie persepe alludit apostolus; unde 1 Cor. ix. 24, 25. *Nescitis quod hii qui in stadio currunt omnes quidem currunt sed unus bravium accipit? Sic currite, ut com- 30 prehendatis. Et hii quidem ut corruptibilem coronam accipient, vos autem incorruptam.* Cui figure alludit etiam 2 ad Thim. iv. 7, 8, *Bonum certamen certavi, cursum consumavi, fidem servavi: de reliquo michi reposita est corona iusticie quam reddet michi in illa*

12. *ut*: codd. *et*.

26. *Cor.*: codd. *Thimo.*

10. Arist. Categ. 12 p. 14.

80A] *die iustus Iudex.* Ecce quod Deus de sua iusticia tenetur militem suum qui legitime certaverit coronare. Aliter enim impertinenter nominari videretur *corona iusticie* et adici *Iudex iustus*.

Nec ex tali iusticia credendum est excludi titulum purissime ^a caritatis, quia, sicut Dei dacio, donacio, et prestacio nedum non repugnant sed sibi mutuo consecuntur, sic titulus gracie et titulus iusticie quoad singula dona que Deus distribuit creature: sic quod Deus, sicut solum prestat creaturis beneficium et tamen dat simpliciter atque donat, sic tam ex mera gracia quam ex mera iusticia ac debito suos premiat milites.

B * Illa enim que in creaturis repugnant propter imperfeccionem ac improprietatem quam sapiunt, depurata secundum proprietates primarias in Deo se invicem consecuntur. Nam, ubi materialia conrepugnant, spiritualia eis proporcionalia sunt ¹⁵ conpossibilia in eodem; ut colores et alie qualitates contrarie, secundum suas contradicções materiales quas habent in subiectis, non compaciuntur se formaliter pro eadem; sed species earum sunt simul per medium, et quantumlibet contrariarum formarum similitudines in viribus anime coexistunt.

20 Correspondenter omnium creaturarum exemplaria concordissime sunt in Deo, et raciones analoge cuiuscunque actus laudabilis secundum quas stat Deum modo suo efficere creaturas; ut simul calefacit, frigefacit, et sic de ceteris, quorum analogia forent in creaturis quantumlibet contrarie actiones.

25 Sic eudem simul premiat ex mera iusticia, ex mero dono vel prestito gracioso, et tamen ex debito vel obligacione qua tenetur ex lege propria creature sue benefacere. Et ista consideracio imperfeccionis huiusmodi actuum que insunt propriæ creaturis faciunt multos abicere actus analogos Creatoris.

30 Quod si univoce cum denominacionibus creature intelligunt, licet verum concipiunt, tamen disformiter ad Scripturam.

C Nam proportionaliter ut dominus * communicativus ministerii famulantis est liberalior vel magis magnificus, debet ex con-

3. adici B C: dici A.
creature B.

8. creature A C: creaturis B. creaturis A C:
debito B f. 248 A. improprietatem B: proprietatem A C.

10. || debito B f. 248 A. 12. improprietatem B: proprietatem A C.

32. dominus in A bis scriptum.

dicione sue magnificencie mercedem retribuere ampliorem; [80C] sed summus Dominus maxime communicatus, accipiendo servicium ad hoc, obligat hominem sibi servire ut retribucionem exinde recipiat; ergo debet proporcionaliter ad suam magnificenciam amplius premiare: quod non faceret si 5 militi suo nullum premium tribueret post laborem; igitur legi sue repugnat quod labor huiusmodi sit non dignus premio condecente, et omnis talis labor supponitur esse meritorius.

4. Man's merit,

Ex isto videtur michi quod annihilatione non sit possibilis, 10 quod resurreccio mortuorum sit necessaria, et quod merces vel pena nobis infinita de iure debetur legittime decertanti vel indebitate oculanti. Quod autem pro labore Deus premiat ministrantem testatur Scriptura, Gen. xxii. 16, *Quia fecisti rem hanc, multiplicabo semen tuum*, etc. Ecce, factum Abrahe est 15 causa, quare Deus retribuit sic mercedem. Et idem patet 3 Reg. iii. 11, 12, ubi Veritas sic alloquitur Salomonem: *Quia, inquit, postulasti sapientiam ad discernendum iudicium, ecce, feci secundum sermones tuos.* Et idem patet Jerem. vii. et alibi crebrius in Scriptura. Dicat ergo qui audet, quia revera 20 ego * non audeo, quod Christus per totam passionem ac **D** depending on the sanctam conversacionem nec sibi nec nobis meruerat; cum merit of Christ,
ad Phil. ii. 8, 9, scribitur quod *humiliavit semet ipsum, factus obediens usque ad mortem*, non quamlibet, sed abiectissimam et durissimam, *mortem crucis.* *Propter quod*, inquit sanctus 25 apostolus, *Deus exaltavit illum et donavit illi nomen quod est super omne nomen.* Ecce, propter obediens servicium quo iste dignissimus Dei famulus usque ad mortem servivit continuo Deo suo, signanter dicitur quod Deus *donavit sibi nomen*; si ergo Deus, ergo et tota Trinitas, et per consequens 30 ipsum Verbum, donavit ex mera gratia nomen supremum assumpto homini, quod est, ut eadem persona sit Deus et homo, medium Deo reconcilians totum genus hominum salvandorum. Non enim reor peccatum vel minimum commisso contra Dominum per aliquod meritum posse tolli nisi 35

80D] per meritum huius Viri principaliter sit ablatum. Eius quidem conversacio summe meritoria in plenitudine temporis ordinata est principium vivificans quodlibet aliud meritum subsequens vel precedens.

5 Quantum ad partes conclusionis propositae, patet ex dictis

de annihilatione quod Deus, si annihilare poterit quemlibet ^{a.} that annihilation is impossible,

beatum post quantumcunque meritum, posset sic anihilando

81A respicere : quod supponitur esse impossibile ex predictis. * Et

secunda pars de resurrectione mortuorum patet ex hoc quod ^{b.} that the dead

must necessarily

10 Deus suos strenuissimos milites, ut sanctos apostolos et ^{c.} that annihilation is impossible,

martires, secundum congruenciam sue magnificencie non

premiat hic in via ; ideo relinquitur quod sint resurrecti

ultra condignitatem sui meriti premiandi. Et illud est

argumentum apostoli 1 Cor. xv. 19 : *Si, inquit, in hac vita*

15 *tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.* Et quoad premium eternum temporaliter pro-

merentis, patet quod hoc congruit magnificencie Dei nostri. Et ^{and}

quoad penam eternam, patet quod illa est iustissima, cum ^{c.} that an eternal

reward is reserved for us.

obstinacio sit perpetua qua prescitus vult sic eternaliter

20 manere. Cum ergo Deus non beatificat violentem nec potest

sic peccantem beatificare, cum peccator talis nec vult nec

potest peccatum deponere, sequitur quod pura iusticia requirit

dampnacionem perpetuam pro peccato in sanctum Spiritum

eque magno. Quilibet tamen dampnatus semper potest

25 peccatum dimittere, sed non illud : et sic salvari potest, sicut

et illud peccatum potest contingentissime non fuisse ; sed

non potest desinere vel deleri, quia, si est, est perpetuum.

Nam dyabolus, Iudei, vel quicunque alii finalis impenitencie

obstinati non possunt post illud peccatum propter illam

B * induratam superbiam meritorie penitere. Deus ergo, si

negaret beatitudinem legitime decentanti, si annihilaret pro

ministerio (sicut indubie posset si vellet), iniuriaretur homini

manifeste, quia suam magnificenciam negaret, et per conse-

quens se ipsum ac legem propriam ; quod non potest. Si

35 enim leges create sunt ad eo per se iuste quod Deus non

potest eas mutare et earum opposita ordinare, quanto magis [31B] de legibus eternis que sunt exemplaria creaturarum.

*s. Man can
deserve only by
his own delibera-
tive will.*

*a. From his
natural will,*

*which has neither
merit nor de-
merit,*

he must rise,

*so that moral
goodness and
merit follow.*

*b. No man in his
beginning has
any merit.*

Supposita igitur possibilitate merendi ad sensum expositum, patet quod nemo ministrat meritorie supremo Domino nisi primo suprema potencia interioris hominis, scilicet, volitiva, 5 servierit; nec quomodolibet naturaliter volendo bonum simpliciter, sed volitione deliberativa, qua sponte adheret iusticie delectabiliter pro se ipsa. Ex quo patet quod quilibet creatus spiritus citra Christum habet unam morulam in qua pure naturaliter volendo bonum simpliciter nec inde demeretur 10 formaliter nec meretur. Nam lapis et omnis creata substancia appetit naturaliter suum esse, et per consequens esse bonum; nec ex affectione huiusmodi, cum sit pure naturalis, est laudanda moraliter vel culpanda. Sed presupposita laude naturali ex bono nature * debet creatura libera, actu voluntatis c elicito, insurgere prima iusticia delectando, et tunc sequitur meritum ac moralis bonitas naturalem; et stante illa bonitate in actu vel habitu fit meritorium quidquid fuerit comitans consequenter, ut sompnus, vigilia, esus, iejunium, et quilibet aliis modis conversandi. Unde volicio secunda Christi fuit 20 proximum principium evigilans genus hominum sopitum et peccato primi hominis indispositum ad merendum.

Secundo sequitur quod nullus creatus spiritus citra Christum meretur in principio sui esse; meritum enim requirit mocionem obiecti, deliberacionem animi, et tercio conclusionaliter adhesione voluntariam equitati, que non fiunt subito in instanti. In Christo autem, qui est gigas gemine substancie, quarum una eterno consilio decrevit in plenitudine temporis assumere hominem per quem sibi et suo generi mereretur (ideo ex illa benedicta ypostatica unione dicunt doctores illam personam 30 pro instanti unionis tam sibi quam suo generi promereri, quia tunc fecit se dignum ad premium longe alia ratione quam ceterae creature peccabiles, que non habent naturam divinam personaliter copulatam), et naturam communem in illo

*10. morulam B f. 248 c.
11. omnis B; communis A C.
12. asuſſacione A, assuſſacione C.*

13. elicitio A C; elicite B.

14. affectione

81D] supposito reconciliavit per * modum arralis commercii Tri-nitati.

Tercio videtur probabili posse dici quod quilibet spiritus ^{c.} It is probable
humanus citra Christum ^{that man is} habet unum momentum ante mortem ^{granted an interval for}
⁵ in quo finaliter mereri poterit vel demereri. Nam iuxta pre-dicta nemo potest beatificari nisi previe mereatur: sed in-fantes pro Christo occisi, sicut alii statim post baptismum
mortui, sunt beati; ergo oportet quod previe mereantur: ergo relinquitur illis una morula ad merendum. Sed quando
¹⁰ foret hoc pertinencius quam quando potencie anime non
sunt mole corporis nec officio suo regiminis occupate, ut,
exempli gratia, per duo vel tria instancia ante mortem?
Verumtamen nemo potest salvari nisi ad minimum baptismum
Flaminis baptisetur. Et requiritur in Novo Testamento ac
¹⁵ Vetere quod omnis salvatus baptisetur efficaciter aqua lateris
Christi et gratia Spiritus sancti. In Novo eciam Testamento
requirit Deus pro figura quod nati sibi spiritualiter, qui non
baptisantur baptismu sanguinis, baptismu Flaminis baptisentur.
Quia tamen ista sententia non patenter omnibus potest elici
²⁰ ex Scriptura, ideo non presumo nisi cum decenti modestia
illam asserere.

CAPITULUM V.

Ex istis colligitur quod Deus proprie accomodat dona sua, ^{OF GRACE.}

82A quia * *ad commodum dat*, limitans usum licitum secundum
²⁵ tempus ac potentiam repetendi, servando plene sibi domi-nium: tempus quidem, iuxta illud Iob xiv. 5, *Constituisti ter-minos eius, qui preteriri non poterant*. Sed nec idem tacet Scriptura nostra; cum Luc. xi. 5-8, postquam Veritas docuit discipulos exorare, se esse innuit amicum, qui omni debite
³⁰ petenti, querenti, et pulsanti accomodat *tres panes*, scilicet, bonum fortune, nature, et gracie. Sed nec hoc verti potest in dubium, cum Deus, si dat aliquid creature, tunc donat et prestat idem, ablatis circumstanciis prestandi que imperfec-

^{18.} *flaminis*: codd. *fluminis*.

^{24.} ¶ *limitans* B f. 248 v.

cionem sapiunt. Cum ergo accommodare sit actus communis perfectus, iuxta illud Psalmi xxxvi. 26, *Iocundus homo, qui miseretur et commodat*, et preceptum est in lege (Deut. xv. 2), sequitur quod accommodare supereminenter et exemplariter Deo conveniat. 5

Sed contra hoc obicitur, cum sententia supradicta de merito creature. Videtur enim, ‘si quilibet viator nichil meretur ex condigno sed pure ex gratia, quod tollitur omnis actus meritorius viatoris; cum apostolus expresse dicat, ‘Rom. xi. 5, quod *reliquie Israhel secundum elecciónem gracie* 10
 ‘*Dei salve facte sunt*: si autem gratia Dei iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia.’ Sed ad illud sunt doctores communiter, * quod, si quis premiatur pure ex condignitate operum, tunc non ex gratia: et sic intelligit apostolus quod nemo potuit in Veteri Testamento mereri 15
 condignitate operum legis date, sed in omni merito oportet graciā prevenire. Quod, ut clarius pateat conformiter ad Scripturam, notandum, secundum Lincolniensem, dicto 20
 cxxxiv., et alios loquentes de gracia, quod prima eius divisio est quod aliqua est increata gracia et alia creata. Increata tripliciter potest intelligi, vel essencialiter pro divina essencia, vel personaliter pro tercia Persona, vel habitudinaliter pro qualcumque volitione divina qua Deus vult benefacere creature: et sic sunt nobis infinite gracie Deo intrinsece contingentes et omnes Deo simpliciter coeterne, ut dictum est de 25
 intelligenciis, scienciis, et volenciis Dei nostri. Si autem loquamur de gracia creata, hoc potest intelligi tripliciter, sicut prius, vel materialiter pro dono quolibet gratis dato; et sic est quilibet creatura gracia, cum sit donum Domini gratis datum:

1. Grace is either
 a. increase,
 denoting
 i. the divine
 being,
 ii. the holy Spirit,
 iii. God's good
 will towards the
 creature.

2. Ps. xxxvi. 26 contains part of the quotation; but the exact words are found in Ps. cxii. 5.

3. R. Grossete, Dict. cxxxiv., cod. Bodl. 830 f. 121 (printed, without the number of the Dictum, as ‘*De Gratia et Iustificatione Hominis*’, by Edward Brown, *Fasciculus Rerum expetendarum et fugiendarum*, app. 282, 1690 folio); where, however, the formal classification does not occur.

4. Supra, lib. i. 16 pp. 143 seqq.

82B] et sic loquitur apostolus, 1 Cor. xv. 10; *Gracia*, inquit, *Dei sum id quod sum*. Secundo accipitur contractius pro quo-^{ii. especially theological or libet supernaturali gratuito, ut sunt omnes virtutes theologice moral graces,} et illa, quantum ad propositum attinet, est trimembria. Quedam est gracia qua
 10 ^{and this last a. grace preventive,} creature rationalis est grata Deo, ut quamcunque beneficienciam ab ipso recipiat; et talem graciā oportet omnem creaturam rationalem habere eo ipso quo a Deo causatur vel effectualiter conservatur: et illa gracia dicitur preveniens ad merendum, peccato mortali compossibilis, cum sit perpetuo
 15 in dampnatis, quos Deus acceptat et diligit de quanto illos conservat in esse. Nec est ratio quare creature non rationalis non est capax talis gracie subiective, nisi quia gracia dicta formaliter dicit subiectum suum esse volitivam potentiam, que cognitive et gratuanter potest bonum gratuitum
 20 acceptare. Secunda dicitur gracia gratum faciens, peccato ^{B. grace justifying,} mortali opposita, que vel est iusticia vel ipsam concomitans; et illa potest augmentari vel minui, sicut potest excidere et redire. Sed tercia dicitur gracia predestinacionis, que sola ^{y. grace of predestination.} dividit inter filios regni et carceris; que, licet non possit
 D * excidere, stat tamen cum peccato mortali, cum non iustificat formaliter viatorem. Aliam autem significacionem exprimit Lincolniensis de gracia, quod accipitur pro *laude vel affecione debile repensa Deo pro gracia prius facta*. Et isto modo apostolus sepius gracias agit Deo.
 30 Sed pro concipienda ista triplici gracia dicta formaliter notandum quod Verbum Dei, sicut est plenum omnium rationum uniencium, sic est plenum volitionum quotlibet eter-

5. *particulariter A C: pertinenter B.* 6. *qua B C: quam A.* 16. || *nec*
 B f. 249 A. 17. *quia A¹ B C: quod A¹ in marg.*

narum, quibus vult pro suo tempore benefacere creaturis; et [82D] ille voliciones secundum Lincolniensem sunt gracie: et cum quelibet Dei volicio sit infrustrabilis (ex dictis superius), patet quod quelibet Dei volicio respectu potencie volitive habet unam creatam graciam correlatam. Et istam sentenciam 5 allegat doctor ex illo Ioh. i. 14, 15, *Vidimus gloriam eius, quasi unigeniti a Patre, plenum gracie et veritatis; de cuius plenitudine nos omnes accepimus gratiam pro gracia.* Cum ergo Verbum caro factum sit unigenitus filius, et per consequens Deus per quem facta sunt omnia, patet quod sit plenus 10 tercia gracia increata, quia plenus bona volitione eterna, ut pro suo tempore benefaciatur creaturis. Et cum nulla Dei volicio frustrari poterit, patet ex complexione cuiuscumque ab eo voliti quod, sicut est prima * veritas, si est, plenus 83A etiam veritatis. Ille quidem dicitur verus homo qui facit in 15 opere quidquid ad extra loquitur vel intendit. Et sic *de plenitudine gracie tercie increase nos omnes accepimus*, quilibet suam creatam graciam subiectivam ex increata gracia correlata; ut, si queritur causa qua nunc sum formaliter sic gratus Deo, dicitur quod eterna Dei volicio est in causa, qua eternaliter 20 michi voluit tantum bonum. Et ista oportet supponere pro quiditatibus et distinctionibus graciarum tanquam principia posterius inferendum.

2. a. God cannot receive the creature into glory

Ex quibus formaliter sequitur quod Deus de potentia absoluta non posset acceptare creaturam ad gloriam, nisi 25 sibi insit eterna gracia contingenter, et infundatur in creatura beata creata gracia secundum quam formaliter sit sic grata. Prima pars patet ex hoc quod, si Deus acceptat vel ordinat quodvis bonum, tunc eternaliter vult sic esse; et per consequens, iuxta dicta de gracia, si ordinat creaturam quam- 30 cunque ad gloriam, oportet illam ex eterna gracia provenire.

6. illi A.C.; i^o B. *17. suam A.B.C.; scientiam A¹.* *18. subiectivam A.B.C.; donum A.*

2. Cf. R. Grosseteste, ubi supra, f. 121 d. Brown, l.c.).

3. Supra, lib. i. 16 p. 144.

*except
i. he have the
eternal grace of
God,*

83A] Et quod omnis talis gracia sit contingens patet ex hoc quod omnis volicio qua Deus vult aliquod volibile extra ipsum est contingens; omnis huiusmodi gracia est talis volicio; ergo conclusio quoad primam partem. Et secunda pars patet ex ^{and}
 B hoc quod * omnis talis gracia cum veritati correspondeat in ^{ii. he receive also} created grace.
 effectu, oportet quod gratificatus sit denominatus accidentaliter gratus Deo; et illa denominacio accidentalis est gracia quam rectiloqui posuerunt. Et patet quam monstruose sapiunt qui ponunt graciā huiusmodi rem tante substancie
 10 quod poterit per se esse; quia idem esset hoc ponere et ponere quod creatura gratificabilis aliquando non sit, cum hoc tamen quod tunc sit grata accidentaliter Deo; hoc enim est gracia subiectiva. Et in istum errorem grossum propter defectum methaphisice credo Pelagium cum suis complicibus
 15 incidisse: posuit enim hominem posse mereri sine creata gracia, licet detur merenti ad ipsum facilitandum, et non requiritur absolute, sicut patet per Augustinum, libro suo de Heresibus, heresi lxxxix., ubi declarat quod heresis Pelagii stat in septem. Indubie talis res superaddita naturalibus,
 20 que poterit per se esse, nec fuit intenta ab apostolo vel sanctis doctoribus, nec potest ratione vel auctoritate fundari probabiliter, si non fallor. Sed sententia apostoli est luculentus fundabilis, quod nemo potest mereri aliquid nisi Deus ex eterna gracia faciat eum gratum, ex qua gratitudine vel
 25 gracia naturaliter previe requisita precedit quocunque mercatum creature. Unde propter verbum * infundendi quidam ad tantum desipiunt quod ponunt graciā posse indifferenter in quolibet corpore per se poni et ad modum leguminum inhauriri. Alii autem, quod posset poni in lapide vel ubilibet per se ipsam, sed non posset informare propter ineptitudinem, nisi propter potentiam volitivam. Alii autem, errantes in questione quid est gracia, ponunt quod nulla est preter substanciam. In tales errores propter peccata inci-

5. ¶ quod B 249 B.

25. procedit A²C: procedit A¹, procedit B.

17. August. de Haeres. lxxxviii., Opp. 8. 25 seq.

dimus, et casus summe impossibilis ac occupaciones super- [83C] fluas sequentes scolasticas acceptamus. Quocontra apostolus, Augustinus, et alii viderunt quod nec potest creatura inherens substancialiter per se esse, nec homo vel angelus gratificari a Deo, nisi mediante gracia eis accidentaliter inherente; cum 5 non possunt nisi accidentaliter a Deo acceptari; nec talis res, quam fingunt superadditam, per se sufficeret, nisi ponendo dispositionem accidentaliter inherentem ex Dei gratia secundum quam creatura est formaliter sic accepta.

No man can have merit without special grace preventing him.

Talem ergo ponendo sine pluri plana est Scripture sententia quomodo nemo potest mereri sine speciali gracia previe concurrente, sicut Lincolnensis exponit exemplariter de vegetabili sublunari. *Patet, inquit, quod omne bonum quod in nobis est, sive gratuitum * sive naturale, a gratia Dei est: D quia nullum est bonum quod ipse non velit esse; et cum eius 15 velle sit suum facere, patet quod non est bonum quod ipse non faciat.* Aversionem ergo voluntatis a malo et conversionem ad bonum ac perseveranciam in bono ipse facit: nichilominus tamen hec eadem facit nostra voluntas libere, sicut granum germinat et solis calore et terre humore et quadam vi germinativa intrinseca. Si enim non averteremus nos ipsos a mali et convertemus eciam nos ad bonum, non inde essemus laudabiles, nec recipieretur nobis in Scriptura hoc facere: et si sine gratia hoc possemus perficere, non pro hiis rogandus esset Deus. Hec doctor. Ymaginatur quidem quod gracia eterna coadiuvans 25 sit quasi calor solis excitans germinare; sed creatam graciā infusam ponit in similitudine humorī terreo respondere: vim autem germinativam intrinsecam vult correspondere libero arbitrio promerentis. Unde sicut nullum sublunare non liberum potest ex se movere, sed oportet quod ex celi influencia excitetur, in tantum quod, secundum sentenciam sancti

1. *occupaciones* A C: *occupantes* B.
om. B C.

11. *mereri* B C: *merci* A.

21. et

12. R. Grosseteste, Dict. cxxxiv., cod. Bodl. 830 f. 121 b, c
(Brown, l. c.).

83D] Thome et aliorum philosophancium, cessante motu celi lapis molaris positus in quantumcunque subtili medio non descendit : sic multo evidencius nulla creatura libera potest ex 84A se * quidquam perficere, nisi a volitione divina previe 5 excitetur.

Ex istis secundo patet quod Dei gracia ex integro principalius facit meritum quam natura : *ex integrō dico*, quia non est intelligendum quod una pars meriti appropriate attribui potest gracie et altera nature exclusa gracia ; sed sicut Deus facit 10 totum opus creature ipsamque facit ex integro idem opus, sic concipiendum est de concursu gracie et nature. Unde vani sunt casus quibus ponitur quod Deus continuat graciam suam, permittens creaturam suam aliquantum mereri sine concursu create gracie adiuvantis ; tunc quidem facheret Deus creaturam 15 suam sic ex se merentem esse Deum. Et per idem negandus est casus quo ponitur Deum suspendere omnem actum varium naturalium creature, et moveat creatam graciam ut per se principiet opus bonum. Non enim est predicta gracia agens huiusmodi, sed sicut qualitates elementares equivoce sunt 20 active, quia sunt disposiciones naturales in elementis, sic quod elementa, in quantum huiusmodi, proprie sunt activa; sic habitus gracie sunt disposiciones supernaturales quoad totale efficiens et naturales quoad subiectum quod, ut sic qualificatum, est dispositum ad merendum. Unde, ut alias dixi, 25 B accidencia, cum non habeant appetitum vel proprium actum intrinsecum, nichil proprie extra agunt ; sed modo suo faciunt multa bona, ut figura facit incisionem, tenebra terrorem, specifica conveniencia amorem, sicut proporcio facit motum : illa tamen accidencia que per se sunt disposiciones substancialiter 30 ad agendum vocantur qualitates active ad sensum expositum.

Quod autem Dei gracia sit principalior in agendo, patet ex hoc quod creatura principalius disponitur ex Dei gracia ad merendum quam quacunque dispositione alia naturali. Nam nulla alia sufficit si hec desit, sed haec, eo ipso quod inest,

b. God's grace takes a chiefier share than man's nature in the work of causing the whole of man's merit.

1. *cessante A² B C: cessato A¹.*
om. A¹ B.

19. *sicut A¹ B: om. A² C.*

ponit completam sufficienciam ad merendum; non quod per [84B] se possit agere actione propria qua non communicet cum subiecto, sed quia subiectum ipsa utitur tamquam dono Dei et dispositione efficacissima ad merendum. Unde idem est graciam sic facere et subiectum, in quantum gratum Deo, sic 5 facere; quod si esset essencia per se possibilis haberet indubie propriam actionem, nec homo ex illa actione tam extranci hospitis pocius mereretur quam si bonus angelus concomitans sine apposizione virium hominis operetur. Gracia itaque increata principalissime facit actum, sicut natura 10 creata secundum redundantem graciam creatam meretur principalius quam secundum dispositionem aliam naturalem.

Thus S. Paul
implies

Et sic intelligendus est apostolus, 2 Cor. iii. 4, 5, * *Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum quod non sufficientes sumus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed 15 sufficiencia nostra ex Deo est.* Ecce primo apostolus dicens quod non eget adulacionibus *commendaciis* confitetur se habere spem ad premium pro labore, sed non nisi per mediationem domini Iesu Christi: *Fiduciam, inquit, habemus per Christum ad Deum.* Et quia posset credi apostolum 20 intendere quod meretur a Deo aliquid de condigno, removet illud subtiliter adiciens quod *non sumus sufficientes cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed ex Deo.* In quo dicto videtur michi quod apostolus more suo profunde primo innuit nos posse cogitare aliquid a nobis, et per consequens 25 salvatur nobis liberum arbitrium cum potencia merendi de congruo: secundo, per hoc quod negat nos posse *cogitare aliquid ex nobis*, explicat quod non possumus mereri aliquid sine precedente gracia, et sic nichil simpliciter de condigno: tercio, quando dicit *sufficiencia nostra*, et sic cogitandi, *ex 30 Deo est*, patenter innuit quod nulla creatura potest aliquid nisi a illud specialiter sit ex Deo. Et tollitur error negancium

i. that we can think anything
a nobis (that is,
have free will
with the capacity
of deserving of
congruity),

ii. but not
ex nobis (that is,
without grace
precedent);

and
iii. that we can do nothing except
ex Deo:

14. *deum B C: dominum A. || non B f. 249 D.* 15. *cogitare A B²: om. B¹ C.*
20. *deum B C: dominum A.* 30. *et sic: codd. etc.*

84C] *cre* *uram* per se posse agere, sicut commentator, nono
Methaphisice, commento septimo, imponit, licet mendaciter,
D Avicenne. Tollitur secundo error Pellagii ad tantum * ex- ^{B.}
tollentis liberum arbitrium, quod ponit hominem posse sine
5 gracia promereri. Tollitur tercio error quorundam philo- ^{y.}
sophancium qui ponunt quod alia possumus ex nobis libere
sine concursu Dei necessitantis previe, et in alia non possu-
mus que nostre non subiacent potestati. Nam inter omnes
actus vel opera creature videtur creatura rationalis posse
10 maxime libere cogitare, cum cogitacio nec requirit iuvamen
parcium nec creaturarum extra concurrencium eciam ob-
iective, sicut requirunt sensacio, ymaginacio, locucio, et
agencie corporales: si ergo nemo sufficit, ex se sed ex Deo
aliquid cogitare, sequitur per locum sufficientem a simili vel
15 maiori quod nichil aliud sufficit ex se facere. Unde videtur ^{the preposition}
michi quod in modis loquendi apostoli *ex* preposicio signat ^{ex here denoting}
circumstanciam primi principii originantis: et inde innuit
Filium principari ex Patre, 1 Cor. viii. 6, *Unus Deus Pater,*
ex quo omnia, et nos ex ipso; et unus dominus Jesus Christus,
20 *per quem omnia, et nos in ipso.*

Apostolus autem differencia notabili respexit preposiciones *Note on S. Paul's*
et adverbia, sicut et accidencia terminorum: patet Hebr. iii., *insistence on the*
ubi magno processu discutit quare propheta Psalmo xciv. 8
exact meaning of
words.

85A inseruit, *Hodie si vocem eius audieritis*, etc. Et idem * patet
25 Gal. iii. 16, *Abrahe dicte sunt reprimissoes et semini eius. Non*
dicit, inquit, *Seminibus, quasi in multis, sed Semini tuo, qui est*
Christus. Ecce, quomodo sanctus doctor notat numerum
casus de textu Gen. xxii.? Unde, quando dicit negativas, mo-
dificat per adverbia temporis sic, *Christus resurgens ex mortuis*

3. extollentis BC: extollere A.
currencium BC: currencium A.
ipso A¹. 22. iii. addidi.
suo A. 27. notat om. B.C.

6. alia A, a^a B: aliqua C. 11. con-
16. preposicio (πό) BC, proposicio A²,
23. xciv.: codd. 96. 26. tuo B.C:
29. sic BC: sicut A.

1. Averr. in Arist. Metaph. ix. [viii.] comm. 7: Moderni autem
ponunt unum agens omnia entia sine medio, scilicet, Deum, et contingit
istis ut nullum ens habeat actionem propriam naturaliter, &c.: Arist.
Opp. 8. f. 109 A.

28. Gen. xxii. The verbal reference is to Gen. xiii. 15 or xvii. 8.

iam non moritur, Rom. vi. 9; et 2 Thim. ii. 17 recitat sub [85A] hac forma, *Himeneus et Philetus a veritate exciderunt dicentes resurreccionem iam factam*: sed 1 Cor. xv. 13 absolute dicit sine adverbii, *Si resurreccio mortuorum non est, tunc Christus non resurrexit*; et ita de similibus est censendum. Et sic 5 intelligitur illud ad Tit. iii. 4, 5, *Apparuit benignitas et humanitas Salvatoris nostri Dei, non ex operibus iusticie que fecimus nos*. Sic eciam intelligitur illud apostoli, Rom. xi. 6, *Si autem gratia Dei, iam non ex operibus*; et sic de multis similibus. 10

Man can have
merit not of
works (*ex
operibus*), but
through works
(*per opera*)

Nec ex istis sequitur, si non ad illum sensum ex operibus datur premium, quod nemo per opera promeretur. Constat quidem ex septimo Phisicorum quod Aristoteles laxans terminos concedit quod corpora inanimata et animata non sint libera, licet sint per se, non tamen ex se, mobilia, sed solum 15 rationabilia que habent * in se plenam originem sui motus, **B** sicut credidit de homine et corporibus celestibus et de mundo. Ipsam enim habent intra se tam activum quam passivum principium sui motus, et possunt ex suo arbitrio inchoare motum sine hoc quod ad hoc moveantur a movente 20 extrinsece obiective. Bruta autem et cetera per se mota, licet habeant formam intrinsecam per quam moventur efficiaciter sicut materialiter a passivo principio, quia tamen ista non sufficiunt nisi ab influencia celi suum progressum +quod vel tunc vel prius moveatur sensus eorum materialis ab 25 obiecto intrinseco, quod inclinando ad motum huiusmodi ipsis inferat passionem. Cum ergo prima origo premii sit gracia et non meritum premiati, non mirum si Scriptura dicat ad hunc sensum quod nemo meretur ex opere sed ex gracia premiantis. Alias autem equivocationes huius pre- 30 posicionis *ex* attendit theologus, subtilis indagator sensuum Scripturarum.

of grace (*ex
gracia*).

c. Man has

Tercio patet quod, licet gracia increata ex qua formaliter

6. *iii.*, codd. *2°*.

10. || *similibus* B f. 250 A.

14. *sint*: addidi.

13. Perhaps Arist. *Phys.* viii. 2 p. 252 b.

85B] sequitur creata gracia non sit in hominis potestate, tamen gracia illa creata convertibilis satis subiacet quoad generacionem, extincionem, augmentum vel decrementum hominis potestati. Prima pars patet ex dictis * de volitione Dei eterna super quam nichil poterit dominari; et quod illa infert creatam gratiam patet ex hoc quod non potest esse quod Deus velit gratificare creaturam liberam nisi pro suo tempore fiet grata. Non ergo oportet, si sint duo convertibilia, et unum subiacet potestati Dei, tunc et reliquum, quia duorum convertibilium unum est creatura subiecta Dei dominio et aliud non sic potest subici, cum sit eterna relacio rationis. Et patet secunda pars eo quod homo potest dignificare se post previam gratiam ut Deus in ipso generet secundam gratiam vel augmentum, et per consequens homo potest mereri generationem vel augmentum secunde gracie, et per idem demereri potest extincionem vel diminucionem secunde gracie sed non prime.

Difficultas tamen logica est inter theologos, utrum stet ^{3.} Can a man in viatorem pro tempore quo est in mortali peccato mereri sibi serve grace? **20** graciam a qua decidit in peccando. Et videtur michi quod sic quis peccator atterendo se ipsum pro scelere commisso facit se esse dignum ut Deus ipsum remittat et gratiam infundat. Duplex tamen solet esse distincio de mereri, ^{a.} Merit is either scilicet, antecedenter et incomplete, vel consequenter et com- ^{i. antecedent and incomplete,} **25** plete. Antecedenter et incomplete, quando peccator attributio facit se esse post * dignum ad premium. Et dicitur incompleta, quia adhuc nondum est dignus antequam succedit contricio, id est, sufficiens ad delectionem displicencia de peccato. Sed meritum consequens et completum pre- ^{or} ^{ii. consequent and complete,} **30** supponit gratiam, et addit actum meritorium per quem subiectum sit simul dignum ad premium.

Et sic intelligendi sunt doctores qui dicunt nullum actum ^{b.} Grosseteste's

^{3.} *decrementum B: detrimentum A.C.*

^{23.} *infundat A: fundat B.C.*

^{18.} Cf. de civ. Dom. i. 2 pp. 13 seqq., and the passage from Grosseteste there quoted.

i. no power over
grace increase,
of which created
grace is the issue;

ii. but only over
the latter.

^{a.} or
^{i. ii.} consequent
and complete.

view of the process of justification.

esse meritorium in peccato. Unde Lincolnensis, dicto quo [85D] prius, ponit sub istis terminis modum quo Deus iustificat impium a peccato. *Modum, inquit, quo iustificatur impius talem esse puto: Deus eterno verbo semper dicit omnia que fiunt, cum nichil eum lateat; sed culpas dicit, non ut sibi placitas, ymo, 5 ut debite puniendas: et cum suum velle sit suum facere, patet quod si eternaliter dicit hunc impium esse nunc iustificandum, adveniente ipso nunc fit de impiis iustus, tam Dei voluntate eterna que est gracia, quam hominis voluntate libera, dum illa voluntas libera Dei graciā non repellat. Et patet cur pocius iustificatur impius nunc quam prius, scilicet, quia Deus dixit eternaliter ipsum esse nunc iustificandum. Et si queritur quare Deus eternaliter dixit ipsum esse nunc iustificandum pocius quam post vel ante, dicitur quod sic est ordinatissimum, * in 86A rerum universitate fieri: omnia enim facit Deus sicut sunt in 15 universitate ordinatissima.* Tres, inquit, sunt gracie in Deo per quas iustificat impium a peccato. Primo est eterna voluntas *qua vult impium averti a malo: secunda est voluntas qua vult ipsum converti ad bonum: et tercia est voluntas Dei conservandi in bono voluntatem conversam, et tamdiu est homo 20 iustus quamdiu hanc graciā non repellit.* Unde prima dicitur gracia preveniens, secunda gracia iustificans, et tercia est consumans. Et correspondenter est triplex conformitas voluntatis create ad voluntatem divinam, que dicitur triplex creata gracia vel infusa. *Voluntas, inquit, Dei qua vult impium averti a malo gracia quidem est, sed nondum gratificans.* Verumtamen, *cum Dei voluntas incipit in voluntate impia operari, sequitur simul tempore peccatorum remissio; et per consequens cooperatur voluntas qua Deus vult peccatorem converti ad bonum, que sola dicitur gratificans: et illa gracia est 30*

3. || *iustificatur* B f. 250 b.
B C cum Lincoln.: *repellit* A.

5. *placitas*: codd. *placidas*.
19. *ipsum* A¹ deletum B: *impium* A² in mg. C.

1. R. Grosseteste, Diet. cxxxiv., cod. Bodl. 830 f. 121 c (Brown, I. c.). The passage, which in Grosseteste follows immediately (with the omission of a short clause) after that cited above, p. 240, is very loosely quoted; much being omitted and much changed.

80A] posterior causacione quam peccati remissio ; et per consequens posterior quam gracia preveniens, que peccati remissionem causaliter antecedit ; sed est prior causaliter quam sit creata
B gracia correspondens, scilicet, voluntatis create * ad bonum 5 conversio. Et correspondenter sequitur tertium iugum, scilicet, bona voluntas Dei qua vult voluntatem conversam conservari in bono et creata perseverancia correspondens. Hec doctor. Ex istis videtur quod prius causaliter est gracie prime infusio quam peccatorum remissio, et per idem prius 10 causaliter est peccati remissio quam medie gracie gratificantis infusio. Quamvis enim prius quoad consequenciam sit simpliciter gracie infusio quam peccati remissio, peccati tamen remissio non potest esse sine infusa gracia. Verumtamen peccati remissio precedit causaliter infusionem gracie 15 gratificantis peccatorem ad bonum conversum, quia prius causaliter declinat a malo quam ad aliquod bonum convertitur.

Et patet solucio ad argumenta quibus assumitur quod ^{c. Graces follow one another in turn.} ammocio prohibentis preexistitur ante inductionem oppositi.
20 Primum quidem gracia preveniens est causa declinacionis peccati, sicut educcio frigiditatis causatur ex inducione caliditatis, cum illa singularis inductio que posset esse sine tali educcione sit positivum causans privativum. Positivum quidem per se intenditur a natura et privativum solum per accidens.
25 Verumtamen, sicut educcio frigiditatis aque precedit causaliter C inductionem siccitatis ignee consequentis ad calorem, * sic peccati remissio precedit causaliter infusionem secunde gracie. Unde licet iste sex gracie distinguantur, non tamen est putandum quod una illarum posset esse cum hoc quod 30 non sit reliqua earundem ; et per consequens omnes sex se invicem consequuntur. Istud est planum de tribus graciis increatis ; nam cum aliud sit declinare, et aliud facere bonum, aliudque perseverare in bono, patet quod voliciones eterne terminate ad hec tria proporcionabiliter distinguuntur.

6. conservari C: conversari A B.
 21. frigiditatis BC: fugititatis A.
 28. || sex B f. 250 C.

12. peccati tamen remissio om. B.
 27. causaliter B C: causalite A.

Et cum nullum istorum potest esse, si non sit reliquum [88C] et nisi habuerit increatam graciā correlatam, patet tota conclusio. Idem ergo est ponere quod una istarum sit cum hoc quod non sit reliqua, ac si poneretur quod una persona divina sit sine reliqua. Licet enim quilibet istarum graciarum creatarum infundatur a qualibet persona divina, cum quadam proprietate personali appropriantur secundum ordinem tribus personis que illas gracias ordinate respiciunt: ut gracia prima, ex qua fit ex peccatore iustus, correspondeat Deo Patri, *ex quo omnia*; secunda gracia, per quam con- 10 versus fit formaliter Deo gratus, correspondeat Filio, *per quem omnia*, (ut loquitur apostolus, 1 Cor. viii. 6, et Ioh. i. 17, *Gracia et veritas per Iesum Christum facta est*); gracia autem perseverancie, saltem quamdiu viator ad bonum convertitur, correspondet * Spiritui sancto. Unde peccatum finalis im- 20 penitentie vocatur *peccatum in Spiritum sanctum* (Mat. xii. 32), et per idem voluntaria in bono perseverancia sancto Spiritui correspondet. Et patet quod utrobique increata gracia pre- cedit nedum temporaliter sed causaliter creatam graciā correlatam. Ideo nimurum est gracia Dei in Scriptura sacra tam crebro et specialiter ab apostolo commendata. Et patet quod creatura non potest a Deo mereri aliquid nisi de gracia.

4. Of the individuation of grace.

De individuacione et permanencia create gracie, quomodo potest manere eadem nunc intensior et nunc remissior, vel an redeat eadem in numero 1, ac utrum necessitat ad 25 merendum 1, et utrum homo coagit cum Deo ad secundam graciā inducendam, et quomodo gracie specifice distinguuntur (ut gracia unionis non habet aliam sibi parem), et sic de ceteris dubiis que nunc currunt; patet ex sepe dictis quot sunt gradus individuacionis in gracia: ut alia requirit et 30 completur eadem in numero per subiectum efficiens et obiectum, et cetera potest eadem gracia in numero augmentari, minui, et redire; et proporcionabiliter dicitur de peccato. Alia autem singularius individuatur cum tribus predictis a

6. *creatarum A C: creaturarum B.* 27. *distinguuntur B C: distinguetur A.*
31. *efficiens B C: sufficiens A.* 32. *gracia BC: om. A.*

86D] tempore in quo fundatur, et sic non redit eadem in numero
 87A nec componitur ex suis partibus intensivis, sed * necessitat
 libere contradictorie promerentem, et homo, licet non coagat
 cum Deo infundendo graciā, coagit tamen cum Deo
 5 ministerialiter et dispositivē previe ut gracia habeatur. Et
 quantum ad specificacionem dicitur quod specificatur, sicut
 et individuatur, a suis principiis. Nec potest alia gracia crea-
 ture equiparari vel racionabiliter comparari gracie unionis.

CAPITULUM VI.

10 SED videtur 'quod non sit distinctio inter meritum de *Objections*,
 'congruo et meritum de condigno. Nam eo ipso quo quis
 'meretur aliquid a creatura, meretur illud idem a Deo, qui
 'est dominus cuiuslibet creature; sed omne meritum creature
 'respectu Dei est meritum solum de congruo; et per conse-
 15 'quens, si sit meritorum distinctio, nullum est penitus de
 'condigno. Patet plane deduccio: nam omne meritum
 'quoad Deum est solum de congruo; omne meritum relative
 'Deum respicit, cum oportet ipsum principaliter premiare;
 'ergo omne meritum est meritum de congruo. In relativis qui-
 20 'dem tenet consequencia a quoad simpliciter; ut omne meri-
 'tum est vere de congruo, si sit de congruo quoad Deum.'

Hic dicitur quod non est distinctio meritorum ex opposito
 B per istas differencias, *congruum* et *condignum*, cum, * eo ipso
 quo aliquod meritum est condignum, est congruum, et forte
 25 e converso, sed non respectu eiusdem premiantis. Meritum but not with re-
spect to the same object.
 enim est ministerium creature racionalis dignum premio; et de congruo
 sicut idem homo est pater et filius, dominus et servus, similis
 et dissimilis ad diversa, sic idem ministerium est de condigno
 quoad prepositum sine gracia premiantem, et de congruo
 30 quoad dominum de mera gracia premiantem: et sic raciones
 congrui et condigni sunt dispare, sicut paternitas, filiatio,

1. Ad finem capituli in B notatur, *Braybrug psano*, videlicet, *scriptum Bray-*
brokiae (in comitatu Northamptonensi). 13. ¶ *creature respectu B f. 250 D.*
 25. *converso A C: contrario B.* 29. *premiantem A* (littera m in fine ex-
 puncta) B: *premiante C.*

similitudo, dissimilitudo, dominium, et servicium, licet eadem [87B] sint subiecta quibus insunt formaliter. Et patet logico solilio argumenti.

2. 'A man can deserve from another alike de condigno and de congruo.'

'Else, (i.) no one would be lord,

(ii.) there would be no room for the exercise of virtues,

(iii.) wealth would be worth nothing.

Sed secundo obicitur contra hoc quod dictum est, nullam creaturam mereri ab alia, nisi solummodo de condigno.⁵ Videtur enim quod 'creatura potest ex gratia donare alteri multa dona; et per consequens creatura potest retribuere alteri servienti mercedem, partim de condigno et partim de congruo: et per consequens non oportet quod simpliciter de condigno. Antecedens patet tripliciter: Primo per hoc ¹⁰ quod aliter nemo foret dominus nisi de illis que possidet poterit gratis dare. Secundo per hoc quod aliter tollerentur virtutes morales, precipue * quia tam liberalitas quam C magnificencia, et per consequens alie que istis virtutibus sunt annexe. Tercio, aliter tollerentur merita divitum, cum ¹⁵ tamen secundum apostolum debent communicare pauperibus non ex tristitia sed hilariter, ut patet 2 Cor. ix. 7. Et consonat mandatum Domini Mat. x. 8 ad suos apostolos; 'Gratis, inquit, accepistis, gratis date. Unde apostolus, 1 Cor. ultimo, hortans ad collectam mittendam sanctis in ²⁰ Ierusalem, mandat quod unusquisque aput se reponat recondens quod sibi placuerit; et tale donatum vocat sepe *graciam*, 2 Cor. viii. 7. Non enim exegerunt apostoli excommunicando pecunias, sicut modo.'

Answer:
a. Preliminary considerations:
i. No man is strictly a lord, but rather a steward of the supreme Lord;

Pro isto oportet tria supponere. Primo quod quelibet creatura rationalis sit improprie dominus, quin pocius minister vel dispensator supremi Domini. Patet ex hoc quod quelibet creatura est servus Domini habens quidquid habet ex mera gratia ut dispensem. Et hinc dicit apostolus, 1 Cor. iv. 1, *Sic nos existimet homo ut ministros Cristi et dispensatores ministeriorum Dei*; et 1 Cor. iii. 4, 5, *Quid igitur est Apollo?*

6. *creatura A C: creata B.* 9. *non BC: no A.* 14. *alic C:*
alique A B. 20. *mittendam BC: mittendum A.* 25. *isto AC:*
ista B. Post Primo A scilicet inserit. 30. *nos B: vos AC.*

4. V. supra, p. 227.

20. 1 Cor. xvi. 2.

26. So often in the De civ. Dom.; e.g. lib. i. 11, 19, 35, pp. 75 seqq., 134, 253.

87C] *quid vero Paulus?* et respondet, *Ministri eius cui credidistiſ,*
D et unicuique sicut Deus dedit. Sed nec * hoc debet verti in
 dubium, cum Deus secundum hominem assumptum (ut patet
 superius) ministravit. Secundo supponitur quod, sicut nulla ^{ii. one man's service of another depends upon his service of God,}
⁵ creatura servit alteri nisi eo ipso serviat Deo suo, sic nulla
 creatura in aliquo premiat servum nisi Deus eo ipso principalius premiet in eodem. Patet ex dictis de principalitate
 divini domini, cum opportet creaturam premiantem capere
 de bonis domini sui, cuius officio fungitur premiendo. Et ^{and that which a servant acquires is acquired by his lord;}
¹⁰ quoad primam partem patet ex hoc quod quidquid acquiritur servo acquiritur et domino; ministrans ergo servo ministrat, ut sic, et domino. Unde apostolus, ad Eph. vi. 7,
 hortando servos dominis temporalibus servire fideliter, subdit causam; *Servientes, inquit, sicut Domino et non hominibus,*
¹⁵ scientes quod unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc ^{iii. men need the mutual help of their brethren.}
percipiet a Domino: ex quo patet tota suppositio. Tercio ^{b. Answer to the objection:}
 supponitur quod creature dispensantes bona temporalia Dei ^{Man can give only by virtue of an antecedent gift of God,}
 sui egent mutuo spirituali iuvamine confratrum integrancium ecclesiam militantem. Patet ex communione membrorum ^{of}
²⁰ ecclesie qua se iuvant mutuo in merendo, sicut fides con-
 88A fitetur et docet apostolus, * ad Rom. xii. et 1 Cor. xii; potest-
 que demonstrari cuicunque non protervo admittenti communitatem hominum iuvari vel impediri a qualibet sui parte,
 sicut partes humani corporis conferunt ut integrum sit per-
²⁵ fectum.

Istis suppositis, dicitur quod creatura, sicut improprie, quia ^{b. Answer to the objection:}
 ex pura gratia supremi Domini, est dominus illius quod ^{Man can give only by virtue of an antecedent gift of God,}
 possidet, sic proporcionabiliter potest donare improprie, quia ^{with which he administers that gift.}
 numquam nisi in virtute primi Domini predonantis; et ita,
³⁰ sicut accidit sibi donare debite vel pretense, sic potest ex suo ^{and his merit is measured by the}
 ministerio, quod tota vocatur donacio, acquirere sibi via ^{faithfulness or unfaithfulness}
 vel virtutes, et meritum vel demeritum, a primo Domino, ^{with which he administers that gift.}
 secundum quod servicium dispensandi infidele fuerit vel

3. || secundum B f. 251 A.
 protervo BC: protervo non A.

11. ministrat BC: ministratur A.

22. non

3. V. supra, pp. 220 seqq.

7. V. supra, lib. i. 3 pp. 16 seqq.

fidele. Nec aliam donacionem potest creatura a Deo recipere, quomodocunque verba et opiniones ignorancium cecatorum superbia fuit mutata. Et hinc in Scriptura sacra, que signa adaptat secundum correspondenciam veritatis, actus donacionis humane per signum communicacionis, dispensacionis, vel ministerii est expressus; quia indubie longe distancius a donacione ministrat quecumque creatura quantumcunque meritorie dispensans vel communicans dona Dei, quam dispensator terreni dominii qui bona mente distribuit bona que suus terrenus dominus mandat dari, et minus in proprio quoad illum dominum donat illa: quod si amaro animo vel minus improvide impertitur, minus peccat quam quantumcunque terrenus dominus magnus qui improvide dispensaverit bona sua, quia gradus eius est alcior et obligatio multiplici ratione strictior.

15

Conceditur ergo quod nulla creatura meretur ab altera nisi solummodo de condigno; quia, licet ex gratia Dei dispensat vel modo suo donat donaria, ipsa tamen non facit gratiam servantis. Probatur sic: Nichil donans ad preceptum domini, ut a donatorio magis recipiat, facit gratiam in donando; sed quelibet creatura sic se habet donando alteri donum Dei; ergo conclusio. Maior conceditur a quocunque; cum dans ad sui indigenciam, ut mercando recipiat pro minori valencius, non facit gratiam in donando.

It is true that a man can only deserve of another de condigno;

for no gift has grace which the giver has gain in giving,

and this is the case in respect of mortal gifts.

Et minor probatur per dacionem oppositi de Petro bona domini dispensante. Queritur ergo utrum Petrus ex mandato domini dat ut debet vel non. Si sic, meretur gratiam donans * digne, et per consequens ex communicato merito recipientis cuius est indigens recipit bonum spirituale prestans temporali. Que gratia ergo Petro? revera non gracia sed laus ex fideli ministerio quo sic servit. Si Petrus non donat ut debet, que gratia sibi simulando false quoad dominum cui servit sibi inutiliter? cum ex presumptione auctoritatis proprie demeretur et recipienti non facit

3. cecatorum BC: creatorum A. 4. adaptat C: adoptat AB. 14. dispensaverit B: dispensavit AC. 20. § a B f. 251 B. 23. ad BC: a A. 28. digne AC: digno B. 31. ex fideli BC: ex vero A, ex fideli A mig.

88C] titulum, cum iniuste ministrat donarium; non ergo facit graciā quovismodo. Verumtamen contingit dispensatorem Dei demerendo dare digno, et sic ex donacione Dei accipitur titulus si habetur; contingit eciam dispensatorem Dei indigno 5 meritorie dispensare, posito quod bono animo et ignorancia excusabili det indigno: sed utrobique non ministro sed principali domino est gracia referenda. Nec unquam est dispensacio meritoria ministranti nisi ex dispensacione licita domini administrat; licet enim recipiens indignus in persona 10 propria non meretur graciā ministranti, est tamen occasio ut ministrans per suam beneficenciam mereatur, et preter hoc ut ecclesia mereatur suo membro donari carismata, cum 15 D merita universalis ecclesie * et cuiuslibet sue partis reciproce sunt connexa. Et patet, cum quelibet persona ecclesie bene- 20 faciens alteri habeat recompensacionem supererogativam ex capite et corpore ecclesie, quod ipsa non gracie premiat, sed instrumentaliter ad sui indigenciam pro merito cumulo. Contententur ergo creature, gratis donantes bona Domini cuius vicem gerunt ad sui egenciam, quod habeant 25 grates et laudes ministro deputatas, reservando semper gracias Domino capitali.

Totam illam sentenciam inculcat, ut michi videtur, aposto-<sup>c. This doctrine
is supported by
S. Paul.</sup> tolus, 1 Cor. ix. Nam probando quod licet predictoribus necessaria stipendia capere de ecclesia quam informant, 25 inter alia argumenta subtilia, hoc est unum; *Si enim nos vobis spiritualia seminamus, non est magnum si nos carnalia vestra metamus:* quasi argueret, Quilibet bonus mercator debet exponere minora bona ut temporalia pro bonis poci- oribus, ut spiritualibus, acquirendis, et specialiter si sint 30 media necessaria ad eadem; sed sic est de communicacione temporalium predictoribus verbi Dei; ergo quilibet consti- 89A tutus * super bona temporalia debet taliter ministrare; nec

12. *hoc A: hec B C. ut B C: ute A.* 15. *supererogativam B: superroga-
tivam A: super errogativam C.* 26. *seminamus B C: ministramus A.*

ex hoc facit graciā, cum recipiens dat melius pro peiore, [89A] et est utrobique indigētia reciproca. Ex quo patet quod dīvites mundi plus egeūt pauperib⁹ quam econtra, quia longe maior est indigētia bonorū gracie quam fortūtē. Et illud innuitur Apoc. iii. 17: *Dicis*, inquit Scriptura, *quod Dives sum et locupletus, et nullius cego; et nescis quia tu es miser et miserabilis et pauper et cecus et nudus:*— *miser* per carenciam gracie, *miserabilis* per reatum pene, *pauper* de bonis spiritualibus, *cecus* in discernendo proprios defectus, et *nudus* spoliatus virtutib⁹. Ulterius ex-10 cludit apostolus graciā a spiritualiter ministrante: *Si*, inquit, *ewangelisavero, non erit michi gloria; necessitas enim michi incumbit:* quasi diceret, Non est michi gracia ex ewangelio imputanda, cum sim minister conducticius preacciōnēs dona et arras premii pro labore; ideo Domīno et non michi gracia 15 est referenda. Unde subdit, *Ve michi si non ewangelisavero:* quasi diceret, Ex quo debo ministrare superiori Domīno pro mercede, sic quod incurro penam si illud * omissero, patet B quod michi non est gracia imputanda. Et quia posset credi quod sic necessitat⁹ a Domīno ratione debiti et recepte 20 gracie non meretur, excludit illud, dicens, *Si enim volens hoc ago, mercedem habeo.* Et quia tertio posset credi quod si ipse predicaret intencione corrupta, ut principaliter propter bona temporalia acquirenda, tunc ministerium esset frustra, hoc excludit, dicens, *Si autem invitus, dispensacio michi credita 25 est:* quasi diceret, Etsi predico appetitu indebito coactus ex comodo temporali, adhuc cum credita sint michi ex officio eloquia predicandi, adhuc est officium utile auditori; cum ministerium sacramenti non inficitur ex ministro.

3. Further objections:

(a) "There is no grace then in rewarding;

Scio enim, quod ista sententia deridebitur a politicis et 30 mundanis, cum exuit dominos a remuneracionib⁹ graciōsos.

1. ¶ *facit* B f. 251 C. 9. *discernendo A¹ BC; distribuendo A¹ delectum.*
16. *si BC; sic A.* 20. *recepte A¹ in mg. BC; reciproce A¹.* 25. *dis-*
pensatio A C; dispensato B.

11. 1 Cor. ix. 16.

29. Cf. de civ. Dom. i. 3 p. 24.

21. Ver. 17.

89B] Item, cum confundit actus humanos circa commutaciones (b.) ^{'Giving is nothing but the repaying of a debt;'} temporalium, quod non distingwit inter donacionem humanam et debiti reddicionem, accomodacionem, et quamlibet aliam dacionem: quod sine causa confunderet sensus politicos. Item, iuxta illud non solum papa non posset (c.) ^{'There is no place for spiritual gifts.'} facere gratiam cuiquam de beneficio ecclesiastico providingo, verum nullus sacerdos * posset conficere, absolvere, baptisare, vel conferre aliquod sacramentum.

Ad primum dicitur quod propter dominos seculares ac *Answers:*
 10 eorum locuciones impropias non est veritas catholica subtincta. Unde expediret dominos temporales recognoscere ^{a.} It is from the pomp of earthly lordship that men think that they give of their own.
 quod non sunt nisi ministri vel ballivi Domini, ut sic omnia quecumque fecerint, in nomine Domini Dei sui faciant, iuxta doctrinam apostoli, 1 Cor. x. 31, *Omnia in gloriam Dei facite.*
 15 Sed heu, *Omnes que sua sunt querunt, non que Iesu Christi* (Phil. ii. 21). Si ergo istam sentenciam haberemus pre oculis tunc non inaniter gloriaremur quasi hec haberemus ex nobis; sed cum timore distribueremus bona Domini solum dignis, ascrubentes Deo honores, et non nobis, qui 20 solum sumus dispensatores et servi sibi *inutiles*. Vide capitulum septimum libri tertii de humano Dominio.

Quoad secundum dicitur quod actus tales hominum se b. No one can invicem consequuntur, cum nemo donat sed dissipat bona give anything, in the proper sense, except to those Domini, nisi dederit ut debet, et quibus est debitum ita dari. to whom it is owed:
 25 Si enim ignorancia excusabili liberalis fallitur in dando dis-
 D colis, adhuc debet illis dare, cum sic dando meretur; * et per consequens donum Domini debet eis dari, licet ipsi non debent ipsum recipere: ut ego debeo iniusta pati, sed tortor non debet passionem illam quoad me iustum et quoad ipsum 30 iniustum sic inferre. Ad secundum patet quod sine confusione actus humani sunt simul donacio, debiti reddicio, accomodatio, et simplex dacio, sed respectu diversorum et

14. x.: codd. 9°.

24. || *dederit* B f. 251 d.

12. So De civ. Dom. i. 19 p. 134; Serm. iv. 38 p. 318, ed. Loserth.

20. Luke xvii. 10.

secundum disparem rationem. Nam cum iuxta doctrinam [89D] apostoli, ad Col. iii. 17, omnia *in nomine Dei* debent fieri, patet quod, si quid donant, hoc debet ascribi donacioni Dei, et per consequens accomodacioni ac alteri commutacioni gracie quoad Deum; ymo, debet vocari reddicio quoad 5 Deum. Politici autem, tamquam mundi principes, quasi in nomine suo communicarent, talia baptisant terminos secundum consideracionem legis humane, ut distinctio commutacionum capiatur penes legum humanarum disparem rationem. Ideo vocat Scriptura talem donacionem humanam 10 *ministerium aut communicacionem*; et illud quod quis ministrat sine debito secundum legem humanam *donare* dicitur.

* * * * *

3. *scribi A C: scribi B.* 11. *ministerium B C: ministram A.* 12. Hic desinit cod. B; in A folium sequens vacat.

APPENDIX

RICARDI FILII RADULPHI
ARCHIEPISCOPI ARMACHANI
DE PAUPERIE SALVATORIS

LIBRI I II III IIII

*Printed for the first time from the Bodleian Manuscript Auct. F. infra I. 2,
with corrections from the Merton College Manuscript No. 113.*

PRELIMINARY NOTICE.

THE following pages contain a description, first of the Bodleian manuscript (*b*), secondly of the Merton College manuscript (*m*), and thirdly the table of contents of the last books of Archbishop FitzRalph's treatise, which are not here printed. The text of the work is edited from the Bodleian manuscript, and in all cases where the reading of *m* has been adopted that of *b* is given in the margin. In a few instances the reading of *m* is noticed in the margin, but no attempt has been made to register the results of a full collation.

I.

The Bodleian manuscript, Auct. F. infra 1. 2 (formerly *NE. A. 6. 5* and numbered 1926 in the 'Catalogus Librorum MSS. Angliae et Hiberniae,' 1697), is a large folio volume written on parchment, and consists of 401 leaves divided into double columns with a fly-leaf prefixed. It is the work of several scribes, and the date is of the latter part of the fourteenth century. The second leaf begins, *sepius excrescentes*. The initial letters are illuminated in blue with red scroll work of a plain character. The book still preserves what is apparently its original binding of rough white sheepskin; but it will be seen from the sequel that it consists of several collections which were not at first united in a single volume. Within the binding there is the note, 'Collectarium ex dono domini Thome Erle abbatis' in a fifteenth century hand; to which is added in different ink, 'claustralibus Rading.' Thomas Erle was made abbat of Reading in 1409 and died before 12 January 1430¹.

On the fly-leaf prefixed to f. 1 the following table of contents is written in a large Gothic hand:—

¹ Dugdale, Monasticon Anglicanum, iv. 32 *b*, ed. 1823.

- In isto volumine continentur ista, videlicet,
 Ricardus Armachanus Hibernie de pauperie Salvatoris libri
 septem. [f. 1¹.]
 Item, libellus² qui sic incipit, *Dileccio sine simułatione*.
 (fol. 85³.)
 Item, beatus Augustinus super epistolam beati Iohannis.
 (fol. 104³.)
 Item, beatus Augustinus de fide ac simbolo. [f. 127 D.]
 Item, sermo Augustini de periruio. [f. 131 B.]
 Item, duo libri sancti Augustini episcopi ad inquisitionem
 Ianuarii. [f. 133 B.]
 Item, liber sancti Augustini de cura pro mortuis gerenda.
 [f. 139 B.]
 Item, libellus Augustini contra Felicianum. [f. 144 A.]
 Item, libellus sancti Augustini de resurreccione. [f. 149 A.⁴]
 Item, beatus Augustinus de conflictu viorum et virtutum.
 [f. 156 A.]
 Item, beatus Augustinus de penitencia. [f. 159 D.]
 Item, beatus Augustinus de gaudio electorum et supplicio re-
 prohorum. [f. 163 D.]
 Item, beatus Augustinus de agone Christiano. [f. 165 B.]
 Item, beatus Augustinus de visitacione infirmorum. [f. 169 C.]
 Item, beatus Augustinus de vera et falsa penitencia. [f. 172 D.]
 Item, beatus Augustinus contra Pelagium. [f. 177 D.]
 Item, beatus Augustinus de beato latrone. [f. 179 C.]
 Item, beatus Augustinus de mirabilibus divine Scripture.
 (fol. 181³.)
 Item, venerabilis Beda de temporibus. [f. 189 A.]
 Item, de equinoctio⁵. [f. 191 D.]
 Item, libro de temporibus secundo⁶. [f. 193 A.]
 Item, sermones lviii., videlicet, *Ad te levavi oculos meos*, etc.
 (fol. 231³.)

On the back of the blank leaf preceding these ‘sermones lviii.’ is a table of contents (headed ‘Liber monasterii Radyng’), which begins with ‘Super epistolam sancti Iohannis’ and ends with the entry of ‘Beda de temporibus’;

¹ Articles beginning at the top of the first column of a leaf are referred to by the simple number of the folio; the letter A is only added when the article begins some way down the column.

² This ‘libellus’ is an anonymous collection of sermons written in a different handwriting from that of the preceding article.

³ Added in a hand apparently of the seventeenth century.

⁴ After this comes S. Augustin’s ‘Dialogus Quaestionum lxiii,’ f. 150 C, which is not mentioned in the table of contents, apparently because it has no title and is not assigned to any author.

⁵ Bed. ep. iv. ad Wierdam.

⁶ Commonly entitled *De temporum ratione*.

whence it follows that this section of the book originally stood by itself without either the work of FitzRalph or these anonymous sermons. It should also be noticed that the work of FitzRalph is in a different hand, different ink, and the written part of the page is of different size from the Augustin-Bede part, the whole of which was evidently written, though by more than one scribe, as a single piece of work; and the handwriting of the FitzRalph book is resumed in these 'sermones lviii.' The inference is that the entire section, ff. 104-230, was inserted, together with the collection of sermons, ff. 85-103, into a volume which previously consisted of FitzRalph's treatise and the 'sermones lviii.' These sermons are as follow:—

Ad te levavi oculos (without author's name). [f. 231.]

Primus sermo Ricardi archiepiscopi Ardmachani Hibernie primatis factus ad populum in aula episcopi London, A. D. 1356, quarta dominica adventus: *Dirigate viam Domini.* (Printed at the end of his 'Summa in Quaestionibus Armenorum,' Paris 1511.) [f. 237.]

Secundus sermo Ricardi archiepiscopi Ardmachani Hibernie primatis factus ad populum in vulgari dominica secunda post octavas epiphanie apud crucem London, A. D. 1356: *Quodcunque dixerit vobis facite.* (Printed *ibid.*) [f. 240 D.]

Sermo eiusdem Ricardi habitus in capella domini vicecancelarii in festo omnium sanctorum propter infirmitatem domini pape, quia in sua capella factus esse debebat, 1358: *Qui diligit Deum.* [f. 246.]

Sermo eiusdem de sancto Thoma archiepiscopo Cantuariensi in audiencia causarum Avinion: *Princeps maximus occidit.* [f. 250 A.]

Sermo eiusdem habitus in die cinerum in capella domini Benedicti pape XII: *Aspergit vos cinere.* [f. 257 A.]

Redemisti nos (without writer's name, but the authorship may be gathered from the following article). [f. 260 A.]

Sermo eiusdem habitus in ecclesia fratrum predicatorum Avignon' in festo translacionis sancti Thome martyris archiepiscopi Cantuariensis, A. D. 1339: *Transtulit illum Dominus.* [f. 263 B.]

Crevit in vineam laziorem (without author's name). [f. 266 C.]

Sermo eiusdem habitus in capella domini vicecancelarii dominica prima adventus: *Veni, domine Iesu.* [f. 270 C.]

At the end of this sermon, f. 275 A, there is a break, three columns being left vacant; but the next leaf resumes in the same handwriting the series of FitzRalph's sermons:—

Tercius sermo eiusdem archiepiscopi factus ad populum in vulgari apud crucem sancti Pauli London' prima dominica quadragesime, A.D. 1356: *Dic ut lapides isti.* (Printed as above.) [f. 276.]

Sermo Ricardi archiepiscopi Ardmachani primatis Hibernie apud crucem ecclesie sancti Pauli London' tercia dominica quadragesime, A.D. 1356, et consecrationis eiusdem archiepiscopi anno decimo: *Nemo vos seducat.* (Printed as above.) [f. 279 D.]

Dolentes querebamus (without author's name). [f. 288.]

Sermo magistri Ricardi Kilwyngton' de adventu Domini¹. [f. 290 A.]

Incipiunt sermones et materie diverse de eleccione: *Eligite meliorem de filiis* (following the last article without a break). [f. 293 D.]

This collection, which is anonymous, has headlines here and there indicating the contents:—

Sermo de mortuis. [f. 304 C.]

Sermo de martiribus. [f. 307 D.]

De confessoribus. [f. 313 B.]

This last head-line is continued as far as f. 337 B, on which is a memorandum in the handwriting of the first half of the fifteenth century: 'Hec sunt themata contenta in parte precedente huius voluminis,' with a list including everything now comprised in the book from ff. 237 to 337, in other words all the next preceding section of the volume excepting the anonymous sermon *Ad te levavi oculos* (ff. 231–236). Thus the portion written in the same or like handwriting, when it was first gathered together, contained only ff. 237 to 337; afterwards the great treatise of FitzRalph (ff. 1–84) and the sermon *Ad te levavi* (ff. 231–236) must have been added; and later still the two sections ff. 85–103 and ff. 104–230.

¹ Kilwyngton, or Kilmington, it may be noticed, had been associated with FitzRalph in the learned company which formed the household of Richard of Bury, bi-hop of Durham, and which included also Thomas Bradwardine, Walter Burley, Robert Holcot, and others of less note. See W. de Chambre, Cont. Hist. Dunelm., in Hist. Dunelm. Scriptt. tres, p. 128, 1839. Kilwyngton was made archdeacon of London in 1350, and a few years later dean of S. Paul's. Le Neve, Fasti Eccl. Anglic. 2, 311, 321, ed. Hardy. He took part in the controversy against the mendicants which gave occasion to the production of FitzRalph's work, and seems to have written a treatise against FitzRalph's Franciscan opponent Roger Conway | W. Rede, Vit. Pontiff., ap. Tanner, Bibl. Brit.-Hib., p. 197.; but no traces of it are known to exist.

After f. 337 two leaves are left blank, and then on f. 340 begins an entirely new section, consisting of sermons 'de natali Domini,' 'de visitacione,' 'similitudines de sancta Maria,' sermons 'de sancta Maria,' and on various occasions, as far as the end of f. 401 v, where the collection, and with it the volume as we now possess it, ends defectively.

II.

The Merton College manuscript 113 (formerly o. 2. 7. Art., and earlier still d. 5. 12) is a folio volume, written in double columns on parchment. On the first fly-leaf is written (reversed) 'Iste liber legatur collegio de Mertonhalle a magistro Iohanne Ryseborw quondam socio eiusdem domus, cuius anime propicietur Deus. Amen.' Rysborowe, or Risborough, is said to have been fellow of Merton College in 1360¹: in 1377-8 he accounted as 'supervisor operis' for the expense of building the college library; and his name appears as bursar at various dates down to 1397². The book is in a rough calf binding of the seventeenth century, and has on the inside cover a table of contents in the handwriting of the former half of that century. According to Coxe³ it contains 233 leaves, but they are only occasionally numbered. In the date he assigns to the volume 'saec. xiv. ineuntis' must be a misprint for 'exeuntis,' since no part of its contents can be safely placed many years before 1400. The book contains:—

Holcot super sentencias : *Utrum quilibet viator*. The well-known work of Robert Holcot, printed by John Trechsel at Lyons 1497, 4to. (Magistri Roberti Holcot Super quatuor libros sententiarum questiones). The manuscript contains, with certain omissions, the commentary, until the point where it ends, that is, as far as signature o v, col. 2, in the printed edition. Then follows a short narrative passage concerning Daniel, after which the commentary is resumed, and the part dealing with Sent. ii. qu. 4 and ii. qu. 3 is given. After these comes on a new leaf (f. 107) a determinatio 'Utrum prescitus sicut et predestinatus faciens fructus bonos eterne vite meritorios possit decedere fina-

¹ G. C. Brodrick, Memorials of Merton College, p. 212, Oxford 1885.

² I am indebted for notes concerning Risborough to the kindness of my friend Mr. W. H. Stevenson.

³ Catal. Codd. MSS. Coll. et Aul. Oxon., Merton Coll., p. 53.

liter cum eisdem' (cited among Holcot's works as 'De praescientia et praedestinatione¹')

A new section begins on f. 117, containing the work of Alan de Insulis de Planctu Naturae (Migne 210. pp. 431-482) : it ends on f. 128 D, 'Explicit Enchiridion Alani minimi capelle de conquestione nature.'

Another section, beginning on f. 129, contains a treatise on accentuation. It extends to f. 142 D : 'Explicit accentarius scriptus anno domini M^o CCC^o LXX° VII^{mo}'

After this comes (f. 143) Richard FitzRalph's treatise de Pauperie Salvatoris. Immediately following the termination of this treatise (f. 217 D) are the titles of the divisions of six sermons (not, as Coxe says², a table of contents of the foregoing work) ; similar in subject to FitzRalph's printed sermons but not agreeing in detail. The sermons themselves are not given, but instead of them (f. 218 C) a series of determinations, apparently on Peter Lombard, Sent. i. 4, with which the volume ends.

III.

The following is the table of contents of the last three books of FitzRalph's work :—

- LIB. V. *Incipiunt capitula quinti libri tractantis de principiis ditantibus Deum, angelos bonos et malos, et homines bonos et malos.* [48B]
1. Primum capitulum, posito sensu grammaticalii huius termini *dives* et eius causa materiali, declarando supposita primo probat quod dominium in Deo non est sufficiens formaliter causa, sicut nec possessio, Deum ditandi.
 2. Secundum capitulum nititur affirmare quod nec Dei dominium nec eius possessio, neque principium ex illis compositum, nec ius utendi diviciis in eo sufficiens, nec facultas utendi sufficiens est appropriata formaliter causa ditandi ; et obicit de heredibus divitium, ac dissolvit.
 3. Tercium capitulum, obiciendo contra precedens capitulum distinguendo possessionem in actualem et habitualem et potentiam, ostendit quod propinqua causa formalis ditandi est ius sufficiens actu vel habitu sive propinqua potencia libere possidendi divicias, per quod ius formaliter de propinquuo Deus est dives.
 4. Quartum capitulum contra hoc obicit et dissolvit, ostendens quod ius sufficiens libere possidendi divicias est causa formalis ditandi ; et distinctione posita de communi dominio, patescit qualiter per commune civile dominium potest homo ditari.

¹ Bale, Script. Brit. Catal. v. 80; Pits, de Angl. Script. p. 464; Tanner, Bibl. Brit.-Hib., p. 408.

² P. 53 b.

48B] Quintum capitulum obiciendo ac respondendo nititur affirmare 5.
quod per originale dominium, si homines vivrent ut deberent,
possent in presenti ditari.

Sextum capitulum obiciendo ac dissolvendo declarat qualiter 6.
*fragiliter
M: forma-
liter B.*
de facto in presenti potest homo per originale dominium vere
ditari, licet fragiliter et etiam per dominium contentive com-
mune et etiam subiective.

Septimum capitulum obiciens ac dissolvens ostendit quod 7.
mundo destructo Deus nec temporaliter dives nec pauper exis-
teret, licet inops in temporalibus diceretur; quia nec actu nec
habitu possideret divicias, licet potentiam haberet seu faculta-
tem libere possidendi divicias.

Octavum capitulum obiciens ac dissolvens nititur declarare 8.
quod propter potentiam multiplicandi atque mutandi Deus
paucis rebus existentibus dives esset, quia per pauce divicie
subiecte tali potencie habitualiter essent multe.

Nonum capitulum obicit quod Deus, paucis existentibus 9.
opibus, pauper esset; et solvit ostendens clarius responsionem
capituli precedentis.

Decimum capitulum conatur ostendere qualiter et ex quibus 10.
angeli boni sint divites et eorum aliqui aliis diciores, quamvis
C nichil * habeant ultra congruenciam status sui.

Undecimum capitulum primo ostendit bonos angelos pau- 11.
peres esse non posse, nec aliquos malos angelos posse divites
appellari aut rebus uti ostendit. Item, quod perditorum ange-
lorum aliqui sunt pauperiores aliis patefacit.

Duodecimum capitulum declarat inferiores angelos perditos 12.
alioribus pauperiores existere, et quod aliqui perditorum forte
habent paupertatem equalem et eque profundam, et habent pau-
pertatem nichilominus arciorum; et adicit patens exemplum.

Decimum tertium capitulum patefacit et quando et quare 13.
Adam dives erat, et quod non minus dives erat eius uxore
creata, et quod omnes eius filii divites extitissent si ipsi primi in
innocencia perstitissent.

Quartum decimum capitulum obiciens ac dissolvens affirmat 14.
quod, si primi parentes in bono creacionis stetissent, omnes
eorum filii eciam in ortu divites extitissent, et quod principia eo
statu sufficiencia ad ditandum non sufficiunt in presenti obstan-
tibus legibus positivis.

Quintum decimum capitulum obicit ac dissolvendo declarat 15.
quod non propter preposituram in statu innocencie quisquam
dicior altero extitisset, set omnes eque divites extitissent, repe-
tens probaciones adductas in secundo libro ac tercio.

Sextum decimum capitulum contra equalitatem ditacionis pro 16.
magna M. omni casu obicit, et rationibus patefacit quod ex magnifica

donacione infra genus suum aut extra, si in statu innocencie [48C] fieri potuisset, nullus innocens pauperior extitisset.

17. Septimum decimum capitulum nititur suadere quod Adam in statu innocencie non poterat pauper esse; et obicit ac dissolvit, ostendens quod maculasset in hoc statum suum primevum glorie et honoris.
18. Octavum decimum capitulum declarare conatur quod non nisi inpropte post peccatum admissum fuerunt divites Adam aut sui stante peccato; et eciam patefacit quod ex civilibus principiis, licet inpropte, divites extiterunt.
19. Nonum decimum capitulum nititur suadere per quem et quorum temporibus fuerant introducta civile dominium (seu proprietas) et civilis possessio, et qualiter per illa et per ius utendi Post illa M derivatum ab eis nunc et tunc homines proprie ac minus proprie ius addit. divites dicebantur.
20. Vicesimum capitulum inquirendo de domino nostro Iesu ostendit quod dives non erat ex principiis naturalibus, non obstante quod primus parens eius, cum solus fuerat, ex naturalibus principiis dives erat; quoniam dominus noster Iesus semper opum possessione carebat.
21. Vicesimum primum capitulum obicit contra dictum precedens de domino nostro Iesu, et dissolvendo ostendit quod, licet in ipso fuerat semper naturalis iusta facultas res quascumque libere * possidendi, non tamen possessionem opum habebat actu aut D habitu; et solvit obiectum de fico cui maledixit et de porcis quos ingredi concessit demonibus.
22. Vicesimum secundum capitulum obicit forcius de domino nostro Iesu, et solvit ostendens quod, quamvis per multiplicandi potentiam poterat semper esse ditissimus, non tamen per eam actu aut habitu set sola potencia dives erat, quia ea uti solebat. volebat M;
23. Vicesimum tertium capitulum, obiciens per illud, *Data est B lect. dub. michi omnis potestas in celo et in terra*, et per alia dicta Scripturae, quod dives erat dominus noster Iesus, dissolvit Scripturas illas exponens, sic librum quintum recapitulando concludit.

LIB. VI. *Incipit sextus liber de gradibus paupertatis.*

56C

1. Primum capitulum, distinguens sensum terminorum istorum, *pauper, inops, mendicus, egenus*, ostendit qualiter voluntarie ac involuntarie, materialiter atque formaliter pauper et inops, mendicus et egenus, quisque efficitur.
2. Secundum capitulum patefacit quod, quamvis aliquis involuntarie opum carencia ac voluntarie abieccione rerum ditancium, *voluntaria* nullus tamen naturaliter poterit pauper, sicut nec naturaliter B. potest esse dives.

56C] Tercium capitulum inquirendo ostendit quod sit aliquis gradus 3. altissimus paupertatis quoad ditandi materiam, et qualis est qui a voluntate sancte potest affirmi perpetuo observandus.

Quartum capitulum obicit multipliciter ex Scripturis quod nec 4. Christus nec eius apostoli istum gradum servabant altissime paupertatis, inferens consequenter quod qui hunc gradum observant non in hoc Christum aut eius apostolos imitantur.

Quintum capitulum exponens hoc dictum iuveni multas pos- 5. ssesiones habenti, *Si vis perfectus esse*, etc., nititur suadere quod ex illo dicto probari non potest, nec ex dicto Petri, ibidem, *Ecce, nos reliquimus omnia*, etc., nec ex Christi responso, *Amen, amen, dico vobis*, etc., quod Dominus noster gradum illum paupertatis iuveni suadere volebat.

Sextum capitulum ad hoc unam rationem adiciens conatur 6. ostendere quod nec illud Luc. xiv., *Sic ergo omnis ex vobis qui non renunciat omnibus que possidet*, etc., nec illud, *Ideo dico vobis, ne solliciti sitis*, etc., istum gradum paupertatis a Christo suasum esse convincit.

Septimum capitulum patefacit quod illud dictum apostolis 7. tempore missionis eorum, *Nolite possidere aurum neque argen- tum*, etc., ad istum gradum paupertatis servandum nichil penitus operatur.

Octavum capitulum nititur explanare quod, licet Dominus 8. noster et eius apostoli hunc gradum paupertatis, quia communem vitam duxerunt, non servaverunt in se ipsis, non minus tamen ista paupertas *evangelica* dici debet, nisi probari possit quod non potest sancte a voluntate assumi.

Nonum capitulum adducit decretum domini Nicholai *Exiit*, 9. de verborum significacione, libro sexto, ut probet hanc paupertatem esse evangelicam et esse fratrum minorum, et sic posse ad observandum sancte assumi; et ponit aliqua fundamenta patencia ad investigandum istud profundius.

Decimum capitulum inquirendo declarat quod paupertatis 10. gradus predictus non potest sancte ad simpliciter observandum assumi, nisi condicionem * tacitam aut expressam contineat, et quod nec Christus illum servavit nec apostolis suis precepit aut tradidit observandum.

Undecimum capitulum obiendo et respondendo declarat 11. quod predictus gradus paupertatis cum modificacione ad tempus futurum potest a voluntate sancte ad perpetuo observandum assumi.

Duodecimum capitulum, gradum istum altissime pauper- 12. tatis describens, ostendit quod iuxta varias circumstancias loci ac temporis vicinorum et personarum in personis variis variatur.

13. Tercium decimum capitulum, repetens unum affirmatum in [58D] xi. precedenti capitulo, scilicet, quod qui providenciam omnem *omnem:* negligerer, exponeret se discrimini, Deum temptando, et esset *omni B,* in sua conscientia, si recte saperet, homicida, contra illud obicit *omni M.* difficulter alia pro illo adducit.
14. Quartum decimum capitulum, ostendens qualis sollicitudo est vituperabilis et qualis laudabilis, obiectus omnes absolvit, patenter ostendens ex oracione dominica et aliis sollicitudinem circa victimum et vestitum a viris evangelicis adhibendam.
15. Quintum decimum capitulum, obiciens qualis in perfectis sollicitudo esse debet aut possit, respondendo ostendit super hoc regulam ex Scripturis, et ulterius patefacit quod actus de se minoris meriti debet in casu actui maioris meriti antefieri.
16. Sextum decimum capitulum, distinguens paupertatem altissimam in monasticam et communem, ostendit quod neutra civilem possessionem excludit; et quod paupertas artissima *altissima M.* utrumque quoad totum suum genus excludit ratione confirmat.
17. Decimum septimum capitulum patefacit quod paupertas artissima possessionem naturalem quamcunque iure propriam abicit, et solo communi originali dominio et possessione naturali communi contentatur, quam in monasticam et collegialem distinguens quinque gradus altissime paupertatis ostendit, probans quintum esse artissimum, inferens unam conclusionem mirabilem.
18. Decimum octavum capitulum, investigans qualem dominus noster Iesus habuit paupertatem, ostendit quod nunquam *ostendit* habuit aliquod civile dominium seu possessionem civilem, et *om. B.* solvit obiectum, ostendens quod ipse Iudeorum et regni ipsorum rex erat.
19. Decimum nonum capitulum, obiciens contra precedens, ostendit regibus utile esse civile dominium quoad protegendum habita et repetendum ablata, Christo vero et apostolis suis nequaquam; de Christo et suis obiciens ac dissolvens: et obiectum de divitibus dissolvendo ostendit quod divites evangelica perfectione possunt esse perfecti.
20. Vicesimum capitulum, iterum obiciens de sacerdocio domini nostri Iesu, dissolvit, ostendens * quod non habuit in possessione *57A* omnibus sacerdotalibus civile dominium, et probat multis rationibus ipsum pauperem extisset.
21. Vicesimum primum capitulum patefacit per rationem et dictum sancti Clementis quod Christus non habuit ius utendi civile nec possessionem civilem, et extrahit a dicto sancti Clementis multas conclusiones notabiles inferendo qualem vitam Dominus noster in carne agebat.
22. Vicesimum secundum capitulum nititur affirmare quod Christus et sui apostoli quintam speciem paupertatis altissime tenuerunt,

57A] et quod in collegio apostolorum sive fidelium aliorum non fuit proprietas bonorum eis communium.

Vicesimum tercium capitulum conatur astruere quod in 23.
Christo aut eius apostolis non fuit proprietas aliqua rerum nec ius utendi civile aut aliud proprium; set in casu necessitatis debet quisque cum proximo suo, si velit, dividere quod habet.

ostenacns
om. B.

Vicesimum quartum capitulum obicit contra precedens, et 24.
solvit, ostendens quod in casu necessitatis duorum aliquando est perfeccioni conformius necessarium utriusque totum alteri tradere quam tenere, et aliquando econtra.

Vicesimum quintum capitulum contra hoc obicit, et dissolvit, 25.
repetens distinctionem possessionis naturalis atque ostendens qualiter regule perfeccionis et caritatis, fidei, atque spei possessioni communi convenient, proprie possessioni nequaquam.

Vicesimum sextum capitulum obiciendo ac solvendo declarat 26.
qualiter consilia evangelica debent intelligi, et quod leges repressive malorum sunt utiles et debent a prelatis ecclesie observari, ita quod tenentur ecclesie bona ne tollantur defendere, et si tollantur repeter; et exponit illud apostoli, *Iam quidem omnino delictum est in vobis quod iudicium habetis.*

nodo B.

Vicesimum septimum capitulum obicit ac dissolvit ostendens 27.
quod ius civile seu lex in modo rebus utendi apostolorum et communiter prelatorum et sibi subiectorum, ac collegiorum ecclesie prelatos habencium, nullum ius utendi rebus proprium seu possessionem iure propriam necessario secum habet.

Vicesimum octavum capitulum, obiciens de auctoritate superioris sive ecclesie, dissolvit, ostendens quod non adducit necessario proprietatem seu possessionem civilem.

Vicesimum nonum capitulum obicit, et dissolvit, declarans 29.
quod nec papa nec apostoli nec eorum successores in presenti tenentur ex precepto istam paupertatem artissimam observare; et exponit illud Mat. v., *Nisi iusticia vestra plus habundaverit, etc.*

Tricesimum capitulum ostendit alia ratione id idem, et ulte- 30.
rius patescit quod ditacio perfeccionem aut imperfezionem per se nullam adducit, neque paupertas; et ponit unum co-
B lorem quod minor paupertas videtur magis * convenire prelatorum statui in presenti, et maior statui prelatorum nascentis ecclesie.

Tricesimum primum capitulum ponit aliam rationem ad 31.
objectionem vicesimi noni capituli, et obicit contra paupertatem artissimam prelatorum per thesaurorum possessionem et per iudicia secularia que prelati exercent, et quod sunt barones et comites; et solvit obiectum.

Tricesimum secundum capitulum obicit, et dissolvit qualiter 32.

potest quis providere suis ministris servando paupertatem ar-[57B
tissimam.

33. Tricesimum tercium capitulum obicit de mercede quam Dominus dixit deberi apostolis ; et dissolvit primo colorate, secundo realiter ; ac ostendit quod nec apostoli nec fratres minores, qui iuxta suam regulam de laboricio habent vivere, si oportet, habent civile ius aliquod in mercede.
34. Tricesimum quartum capitulum investigando ostendit quod nec Dominus noster nec eius apostoli istam paupertatem artissimam ex voto servabant ; et exponit illud Mat. xix., *Et sunt eunuchi qui castraverunt se ipsos propter regnum celorum ; qui potest capere capiat.*
35. Tricesimum quintum capitulum multis rationibus id idem ostendit, exponens canticum 1 Reg. ii. et dictum beati Augustini super hoc, septimo decimo de Civitate Dei, capitulo iv.
36. Tricesimum sextum capitulum aliam rationem ad idem adducit ; et obicit, ac dissolvit, ostendens quod paupertas ex voto nec minuitur nec augetur nisi forte per accidens.
37. Tricesimum septimum capitulum patefacit quod priora dicta non condempnant voventes aut vota, et dat doctrinam ad quam debet homo prudenter attendere antequam votum emittat : et *et sic . . . imponit om. B.*

LIB. VII. *Septimus liber contrarietas famosas et alias magis occultas* 71D
inter constituciones dominorum summorum pontificum Nicholai III et Iohannis XXII, ac ipsius libellum Quoniam vir reprobis, super paupertatis Christi et apostolorum ipsius materia, paupertate que paupertas regule ordinis fratrum minorum ascribitur ab eisdem, certis traditis documentis, absolvit ; et habet octodecim capitula.

1. Primum capitulum disputat inquirendo unde decretales aliique debent censeri contrarie, ostendens quod non, nisi ex contrarietate sensuum diffinitoris in illis.
2. Secundum capitulum patefacit que sunt diffinita in constitutione domini Iohannis *Ad conditorem.*
3. Tercium capitulum manifestat que sunt diffinita in constitutione domini Iohannis *Cum inter.*
4. Quartum capitulum simili modo ostendit que sunt diffinita in constitutione domini Iohannis *Quia quorundam* et in libello *Quoniam vir reprobis.*
5. Quintum capitulum assumit contrarietas inter decretum domini Iohannis *Ad conditorem* et decretum domini Nicholai *Exiit disenciendas* ; et primam contrarietatem, que ex hoc oriuntur, quod dominus Nicholaus bonorum omnium oblatorum fratribus minoribus dominium sibi et racione ecclesie reservavit,

71D] et dominus Iohannes ostendit quod talis reservacio non profuit
proficit b. fratribus quoad statum perfectionis sed obfuit; et obicit de
 legibus repressivis malicie ac dissolvit.

Sextum capitulum occasione dictorum in quinto capitulo 6.
 inquirit de privilegiis sepulture et confessionis audiende com-
 muniter, et eis similibus, numquid sine infeccione perfectionis
 status fratrum poterant procurari, acceptari, aut eciam tollerari;
 72A negativam suadens * et duos summos pontifices eadem privi-
 legia concedentes excusans.

Septimum capitulum secundam contrarietatem, de reserva- 7.
 cione bonorum fratribus minoribus oblatorum facta per dominum
 Nicholaum et de revocacione illius reservacionis per dominum
 Iohannem facta, dissolvit.

Octavum capitulum tertiam contrarietatem, que videtur inter 8.
 decreto domini Nicholai diffinientis quod Christus et sui apos-
 toli ac fratres minores nullum ius habent penitus in communi
inter decr. nec in speciali in rebus quibus utuntur, et inter decretum *Cum inter*
Cum inter in qua Iohannes hoc diffinit esse hereticum, ut videtur,
in qua om. absolvit. *B.*

Nonum capitulum quartam contrarietatem, que oritur ex hoc 9.
 quod dominus Nicholaus omnem proprietatem tam in com-
 muni quam eciam in speciali videtur excludere a Christo, eius
videtur *excl. om. B.* discipulis, et fratribus minoribus, et Iohannes in constitucione
Quia quorundam et in libello *Quoniam vis reprobus* econtra
 patenter affirmat, per hoc quod alter laxius altero loquitur de
 proprietate absolvit.

Decimum capitulum quintam contrarietatem, que oritur ex 10.
 hoc quod dominus Iohannes in constitucione *Quia quorundam*
 affirmat fratres predicatorum et minores tenere secundum suam
 regulam altissimam paupertatem, licet fratres predicatorum
 habeant proprietatem aliquam in communi, et dominus Ni-
 cholaus videtur sentire contrarium, per distinctionem altissime
 paupertatis ab artissima paupertate dissolvit.

Undecimum capitulum sextam contrarietatem orientem ex 11.
 hoc quod dominus Nicholaus affirmare videtur Christum et suos
 apostolos, sicut et fratres minores imitatores ipsius, non habere
 in rebus quibus utuntur nisi simpliciter usum facti, qui nichil
 iuris confert utentibus, et dominus Iohannes affirmat in decreto
Cum inter contrarium, per distinctionem simplicis usus facti
 dissolvit.

Duodecimum capitulum septimam illam famosam contrarie- 12.
 tatem que oritur ex hoc quod dominus Iohannes contra sim-
 plicem usum facti, quam dominus Nicholaus fratribus illis
 ascribit, ostendit in constitucione *Ad conditorem* quod fratres
 non possunt censeri simplices usuarii et quod in rebus usu

consumptilibus non potest usus haberi a dominio separatus, [72A dissolvit.

Tercium decimum capitulum affirmare conatur quod dominus Iohannes nec contradixit in hoc punto domino Nicholao, nec illi contradicere intendebat¹.

Quartum decimum capitulum octavam contrarietatem, que oritur ex hoc quod dominus Nicholaus affirmat fratres iuste uti rebus durante licencia concedentis nullum ius habentes, et Iohannes probare conatur in libello *Quoniam vir* quod qui utitur licencia habet ius utendi per diversos licencie effectus, absolvit.

Quintum decimum capitulum tollit nonam contrarietatem, que ex hoc videtur oriri, quod dominus Nicholaus affirmare videtur quod dominus Gregorius papa X in concilio Lugdunensi fratrum minorum regulam confirmavit, et dominus Iohannes * in constituzione *Quia querundam* affirmat quod Gregorius X nec illam regulam declaravit nec eciam approbavit. B

Sextum decimum capitulum decimam contrarietatem, que circa libellum magistrorum oritur condemnatum, quia asserit vitam fratrum minorum non esse evangelicam, quem tamen dominus Iohannes approbare videtur, absolvit.

Decimum septimum capitulum undecimam contrarietatem, que ex hiis videtur consurgere, quod dominus Iohannes in constituzione *Quia querundam* affirmat non solum Christum in loculis proprietatem habuisse, set eciam quod dominus Nicholaus illud intellexit, cum tamen dominus Nicholaus videatur patenter contrarium affirmare, pariter sicut terciam contrarietatem absolvit.

Decimum octavum capitulum per brevem meditacionem de dominio divino annexit materiam in toto opere primo pertractatam succincte perstringens et negocio finem imponens. prime B.

¹ B has *int̄e* at the end of the line, the rest of the word being accidentally not supplied in the next.

1A]

*LIBER RICARDI ARCHIEPISCOPI
ARMACHANI DE PAUPERIE
SALVATORIS.*

Titulum
addidi.

SANCTISSIMO in Christo patri ac domino, domino nostro Dedication to
Innocencio divina providencia sacrosante Romane ac univers- Innocent VI.

5 salis ecclesie summo pontifici, sue sanctitatis humilis creatura

Ricardus archiepiscopus Ardmachanus, primas Hibernie, pedum

oscula beatorum. Dudum felicis recordacionis dominus Cle-

mens papa sextus, sui regiminis anno octavo, venerabilibus

10 duobus in theologia doctis doctoribus ac michi pusillo nego-

cium quoddam inter duos precipuos mendicancium ordines cum

omni possibili diligencia annis plurimis laceratum, rerum in

fomentum mortalitatis humane a sapientissimo suo ac summo

creatura- bono Artifice creatarum proprietatem contingens, sive domi-

rum B. 15 nium, possessionem, atque ius ipsis rebus utendi, quam seu que

in ipsis rebus obtinuit Salvator noster et Dominus Iesus Christus

et obtinent fratres minores et ordo ipsorum, eiusdem Salvatoris

nostri pauperiem (ut preferunt) imitantes, necnon concordan-

ciam et discrepanciam decretalium felicium recordacionum do-

20 minorum Nicholai III et Iohannis XXII summorum pontificum

super eadem materia editorum discuciendi, commisit. Super

quo negocio, cum per partes ipsas coram vobis fuissest per tem-

pus protracciis atque diffusius disputatum, attendens quod acu-

leis veprium pocius quam cultris seu vomeribus corticem dis-

et rad. B. seabant a radicibus elongati, zelo elucidande veritatis accensus, it seemed well to

Rev. xxii. 6. in Davitica radice confisus, *stella splendida matutina*. Verum which design,

quia opus inceptum, propter meum recessum a curia, deducere though long

30 non poteram ad perfectum, inter fluctus pastoralis officii sine hindered by the

intermissione in partibus Hibernie inundantes, cum fuissent charge of my

mitigacius paululum mitigati intervalla temporum quasi furtive (novit Om-

B. nipotens) michi surripui; et consummacionem operi incoato, I have at length

ut potui sic distractus, nequaquam nt volueram aut debebam, completed to the best of my power;

35 imposui: set citra desiderium meum satis longe et uno opusculo

Having been
deputed by
Clement VI
(1349-1350) to
enquire with two
others into cer-
tain questions
debated among
the mendicant
orders touching
property or lord-
ship, possession,
and the right of
use,

and the dis-
cussion having
led to no con-
clusion,

Rev. xxii. 6. in Davitica radice confisus, *stella splendida matutina*. Verum which design,

quia opus inceptum, propter meum recessum a curia, deducere though long

30 non poteram ad perfectum, inter fluctus pastoralis officii sine hindered by the

intermissione in partibus Hibernie inundantes, cum fuissent charge of my

mitigacius paululum mitigati intervalla temporum quasi furtive (novit Om-

B. nipotens) michi surripui; et consummacionem operi incoato, I have at length

ut potui sic distractus, nequaquam nt volueram aut debebam, completed to the best of my power;

35 imposui: set citra desiderium meum satis longe et uno opusculo

1A

septem cum prenotata distinccione capitulorum suorum conti-
nente libellos, quos peperit non tantum radicum eius latencia
set ipsius materie difficultas, ipsam materiam compilavi, *De
pauperie Salvatoris* ipsum appellans: quod opus ut vestri apo-
stolici pectoris, armarii Scripturarum, graciam examinis subeat,
benevolenciam correccionis sustineat, gloriam approbacionis ac-
cipiat, studentibus fructum aliquem afferat, a legentibus decre-
tales ipsas maculam erroris abstergat, apostolice vestre celsi-
tudini censui offerendum, eisdem vestris beatis pedibus provo-
lutus, indulgenciam meorum criminum postulans mercede. 10

and now present
for you: exami-
nation, corre-
ction, and ap-
proval.

Subject of the
books.

Hoc opus, primi libelli * capitulis prelibatis, sic incipit: IO-
BANNES. *Quia circa rerum propter hominem creatarum, habens*
hanc formam quod Iohannes censeatur interrogans et Ricardus

1. habeatur sentencians sive suadendo respondens. Primus liber
habens 34 capitula tractat de divino atque angelico dominio ac 15
- II. possessione rerum et usu ipsarum ab eis. Secundus liber
tractat de humano originali dominio, ipsum describens ac partem
- III. ipsius descripcionis declarans. Tercius liber possessionem
distinguit multiplicem, quam habuit primus parens noster,
ostendens descriptionem originalis dominii quoad eius usum 20
- IV. et alias circumstancias declarando. Quartus liber de pro-
prietate et iure utendi, ac de positivo sive civili dominio et eius
- V. possessione et usu ac iure utendi, pertractat. Quintus liber
de principiis ditantibus Deum, angelos bonos et malos, ac ho-
- VI. mines bonos et malos pertractat. Sextus liber de principiis 25
depauperantibus, quoad Deum, angelos, et homines bonos et
malos, pertractat; qualis erat Salvatoris nostri paupertas, et
apostolorum ac discipulorum ipsius et fratum minorum et alio-
rum religiosorum communem vitam aut monasticam profitentis
- VII. vel profitencium, suadendo ostendens. Septimus liber con- 30
trarietates famosas et alias magis occultas inter decretales do-
minorum summorum pontificum felicium recordacionum Nicholai
III et Iohannis XXII super paupertatis Christi et apostolorum
ipsius materia, que regule fratrum minorum ascribitur ab eisdem,
certis traditis documentis absolvit: et sic operi consummacionem 35
imponit.

Incipiunt capitula primi libri.

1. Primum capitulo primi libri proponit materiam supratactam, et
modum non dissimilandi set suadendi in toto libello describit.
2. Secundum capitulo distinguit ditacionis famosa principia; scilicet, 40
dominium, proprietatem, possessionem, et ius utendi.
3. Tercium capitulo tractat, nunquid Deus incepit esse dominus, et
quando et per quem sive a quo.

1B] Quartum capitulum investigat raciones causales divini dominii, suadens quod nec conservacio rerum a Deo nec gubernacio est causa seu racio primariae divini dominii.

Quintum capitulum idem suadet, materiam conservacionis et gubernacionis magis explanans, qualiter ad possessionem et usum pertinent supremi divini dominii.

Sextum capitulum multiplici ratione atque Scriptura suadet quod Deus nonnunquam fuit proprietarius rerum omnium, set semper quando fuit dominus condonantes habebat in rebus aliquibus.

10 Septimum capitulum suadet Deum in rerum primordio omnia posse. **b.** disse et eis usum quoquomodo fuisse, differens tractare de usu extrinsecus; et ultra ostendit qualiter dominium est unum et multiplex.

Octavum capitulum describit divinum dominium triplici ratione, suadens quod Deus non potest a se suum dominium abdicare.

C Nonum capitulum obicit de divino regimine et dominio orto * ex ipso; et dissolvendo ostendit quod actus principales divini regiminis non competit angelis, nec possunt competere, nec per consequens eius dominium ex eo consurgens; set est angelorum principatus officium seu ministerium appellandum.

20 Decimum capitulum obicit contra precedens, et solvit rationibus et scripturis, affirms quod officium angelorum et prelatorum non est dicendum dominium.

Undecimum capitulum obicit contra priora per nomen dominacionum, et solvit ostendens rationem nominacionis ipsarum dominacionum et ordinum ceterorum sub eis.

Duodecimum capitulum obicit, et dissolvit, ostendens quod angeli et homines habent naturale dominium super actus suos intrinsecos excusans se ab ulteriori tractatu super dominio angelorum.

Terciumdecimum capitulum pertractat de possessione divina, eam describens.

Quartumdecimum capitulum tractat de adnichilacione, probando quod non sit actus dominii nec actus omnino.

Quintumdecimum capitulum obicit contra precedens de consumpcione rerum a nobis, ostendens quod non est vera consumptio.

35 Sextumdecimum capitulum distinguit consumpcionem rerum in successivam et subitam, et earum condiciones explanat.

Septimumdecimum capitulum tractat de actibus conversionis et resuscitationis ac reformacionis.

Octavumdecimum capitulum tractat de actu augmentacionis et multiplicationis rerum a Deo, actus dissipandi, perdendi, et negligendi a Deo excludens.

Undevicesimum capitulum, de Dei donacione inquirens, ostendit aliquem ad dominium posse admitti sine translacione aut imminuacione dominii ipsum admittendum.

45 Vicesimum capitulum ostendit Deum, sicut homines, posse constituere aliquem dominum rerum suarum communicando sibi suum dominium, non transferendo illud nec minuendo; et quod unum est dominium in Deo et in homine, sicut una est caritas.

Vicesimum primum capitulum obiciendo et dissolvendo ostendit.

- Deum communicasse nostro primo parenti dominium tam specierum [1C quam individuorum, set secundario specierum, eius rationem assignans.
22. Vicesimum secundum capitulum obicit, ex hoc quod Adam erat servus Dei, quod non poterat acquirere sibi ipsi dominium; et dissolvit, ostendens de dominio per communicacionem acquisito contrarium. 5
 23. Vicesimum tertium capitulum, posita alia ratione inabdicabilitatis divini dominii, probat donacionem veriorem, magis propriam, et liberaliorem fieri sine abdicacione dominii, possessionis, aut iuris alterius, quam ius aliquod abdicando, ostendens scripturam non nunquam laxe donacionis verbum accipere. 10
 24. Vicesimum quartum capitulum tractat de actu commodacionis, eam Deo convenite ostendens.
 25. Vicesimum quintum capitulum, de actibus defensionis, repetitionis, et luicionis, ostendit quod Deo et cius divino dominio convenientiunt.
 26. Vicesimum sextum capitulum obicit quod Deus sine abdicacione sui 15 dominii non potuit vendere nec emere, quia non potuit precium quod suum erat recipere; et dissolvit, ostendens ex scripturis et ex ratione quod tam Deus quam homo rem suam* pro precio in casu potest D recipere.
 27. Vicesimum septimum capitulum obicit contra precedens, ostendens 20 quod Deus sine mutacione sui potest sibi et eciam dominio suo res de novo acquirere, eciam sine acquisitione novi dominii.
 28. Vicesimum octavum capitulum obicit et dissolvit, ostendens Deum fieri donatarium et emptorem sine acquisitione novi dominii sive communicacione, translacione, ac eciam minucione dominii donatoris. 25 Exemplum de sancto David ad prolacionem adducitur.
 29. Vicesimum nonum capitulum ostendit Deum non posse fieri donatarium aut emptorem per acquisitionem possessionis rei cuiusquam neque iuris alterius, set per abdicacionem, imminucionem, seu restriccionem iuris alicuius. 30
 30. Tricesimum capitulum ostendit quomodo pro bona voluntate Deo oblata emitur vita eterna sine abdicacione bone voluntatis, immo cum eius retencione utili a vendente.
 31. Tricesimum primum capitulum, tractans de cupiditate et quatuor passionibus eius, ostendit qualiter in empacione vite eterne pro bona 35 voluntate aliquid de iure cupiditatis abicitur, licet non inde fiat vendicio; set per solam restriccionem dominii, quoad actum, fit Deo vendicio.
 32. Tricesimum secundum capitulum ostendit empacionem et vendicionem fieri absque ulla commutacione, iuxta illud Ysaie, *Emite absque argento et absque ulla commutacione vinum et lac;* et concludit quod omnes 40 actus dominii numerati superius Deo convenientiunt ratione sui dominii.
 33. Tricesimum terecum capitulum ostendit Deum verissime ac propriissime possidere, et omnes actus veri ac proprie dicti dominii sibi verissime ac propriissime convenire.
 34. Tricesimum quartum capitulum contra receptionem precii a Deo 45 obicit illiberalitatem et vicium; et tollit obiectum, ostendens in casu virtutis esse recipere.

1D] INCIPIT LIBER RICARDI ARCHIEPISCOPI
ARDMACHANI PRIMATIS HIBERNIE DE PAUPERIE
SALVATORIS.

IOHANNES. Quia circa rerum propter hominem creatarum I.
5 inferius in hoc mundo dominium, proprietatem, possessionem, To understand
ius utendi, et usum, ac circa voluntariam abiectionem huiusmodi ^{the distinctions}
rerum et earum iurium propter Deum, plurimi diversa atque ^{of dominium,} ^{proprietas, &c.,}
adversa scripserunt, occasione sumpta ex doctrina ac gestis
Salvatoris, domini nostri Iesu, et apostolorum atque discipu-
lorum ipsius, que in Evangelio ac Apostolorum Actibus et literis
describuntur; unde diversi viri sanctitate preclari atque sciencia,
diversos ordines instituendo, eis diversas regulas ediderunt, ve-
luti sancti Basilius, Augustinus, Benedictus, Dominicus, et
Franciscus, eorundem ordinum regulas institutas evangelicis et
apostolicis preceptis et Salvatoris nostri apostolorum ac disci-
pulorum ipsius gestis et actibus, ut asserunt, conformando;
super quibus nichilominus diversis temporibus sancti Romani
2A pontifices questionum surculos ex ipsis regulis * sepius excre-
scentes auctoritate apostolica succiderunt; in nullis tamen scrip-
20 turis quas repperi super premissis potest meus animus quietari:
unde, quia iam cerno te preter solitum a studio ociosum, in
Iesu nomine te requiro ut quod super ipsa materia Deus tibi
dederit in scribendo, profunditate materie ac multitudine doc-
torum super ea scribencium nequaquam obstantibus, omni vere-
25 cundia ac timore postpositis, eundem Iesum solum habens
pre oculis, mihi pandas, ita ut que ac qualis sit illa paupertas, we must know
que in regula beati Francisci et Decretalibus summorum pon- ^{the meaning of}
tificum, et precipue in illa Decretali domini Nicholai III, *Exitit;* ^{paupertas, as di-}
de verborum significacionibus, libro sexto, describitur, et qualiter ^{versely explained}
30 ipsa eadem Decretalis et Decretales domini Iohannis pape XXII, ^{in the rule of}
^{saint Francis} ^{and in the De-}
Ad conditorem, Cum inter, Quia quorundam, et libellus ipsius
Quoniam vir reprobus, sua bulla munitus, se invicem super
istius paupertatis materia non impugnant, si fieri poterit, mani-
festes. Et ne propter librorum tuorum carenciam te excuses,
35 ecce tradendi modum hunc tibi prescribo, ut si ea que mihi
querenti affirmare conaberis sacris Scripturis diffinicionibus, seu
assencionibus summorum pontificum, seu sacrosante Romane
ecclesie aut rationibus vivis communias respondendo, nullius
testimonio doctoris adiecto, mihi satisfieri reputabo.

RICARDUS. Non audeo tibi obsistere, me in tam potentis, tam **2A** dulcis, ac tam dilecti nobis Ducas nomine adiuranti. Intremus *admir. B.* ergo in istam caliginem, servata forma quam nobis prefigis, ipso Iesu duce nostri itineris ex intimis nostris visceribus invocato, qui omnibus ad eum vigilantibus in suis viis hilariter se ostendit. **5** Verum, quia in litteris phisicis didicisti quod privaciones per suos habitus agnoscantur, et constat paupertatem privacionem quodam modo existere, lege racionis artamur ab opulencia atque *quoquo modo B.* rerum dominio et aliis rebus seu iuribus (si que sunt) ditantibus; iuxta modum tamen loquendi in sacris Scripturis nobis expres- **10** sum, nostrum negocium exordiri. Nec in isto negocio sensus primarios seu derivatos nominum aut verborum iuxta radices gramaticice audemus aut debemus omittere; cum in fine Decre- talis prefate, *Exiit de materia quam prefigis inhibeatur expresse* sub pena gravissima, licet per dominum Iohannem suspensa, **15** hoc modo: *Itaque sub pena excommunicationis et privacionis 6 Decr., vi. officii ac beneficii districte precipimus ut presens constitucio cum tit. 12. ipsam legi contigerit, sicud prolata est, ita fideliter exponatur ad litteram; concordacie, contrarietates, vel adverse opiniones literam B. a lectoribus seu expositoribus minime inducantur; super ista exposito B. constitucione glose non fiant, nisi forsitan per quas verbum vel verbi sensus seu construccio vel ipsa constitucio quasi grammaticaliter ad litteram vel intelligibilius exponatur; nec intellectus ipsius per legentem depravetur in aliquo seu * distorqueatur ad B. aliud quam litera ipsa sonat.* Ceterum, cum in Iesu sapientie ducis nostri *dextera sit longitudo dierum, et in sinistra eius Prov. iii. divitie et gloria,* Salomone prudente; cum insuper ipse sit *rex 16.* regum et dominus dominancium et universe dominus creature **1 Tim. vi.** (unde consequitur opulenciam omnem ac cuncta creature do- **15.** minia ac cetera iura ditancia non esse nisi dona ipsius *qui dat 17.* omnibus affluenter): primo compellimur ex ordine racionis in- *Iac. i. 5.* quirere, quale, qualiter, et quibus racionibus competunt illi domnia et aliq res ditantes; ac deinde creaturarum diversa domnia ac iura ditancia, eo ordine quo a dominio et aliis iuribus creatoris descendunt, describere, aut aliter, prout eidem Duci **35** nostro placebit, agnoscere. Tu igitur inquirendo exprime quid intendis.

II. JOHANNES. Incipe numerare, si placet, principia seu causas per que quis dives efficitur.

RICARDUS. Tuum est ea exprimere et meum expressa discutere. **40**

IOH. Mihi videntur circa divicias ista in principio huius a te numerata principia esse ditancia.

RIC. Ista ditacionis principia clarius et magis aperte dis-

and for this purpose

begin by examining the nature of dominium as pertaining to God and to his creatures.

2B]tingue, et dic primo in quo distinguitur rei cuiusvis proprietas *Distinctio of proprietas and dominium.*

IOH. Hec duo se habent secundum subtus et supra ; quoniam omnis proprietas est dominium, non econtra : sic quod 5 proprietatem non appello nisi proprium rei dominium, scilicet, quod uni soli convenit dominanti.

RIC. Cum ergo unius rei sint plura dominia, quorum quodlibet convenit uni soli, sicut unius baronie baro habet dominium proprium, dominus eius comes habet eiusdem baronie dominium proprium, dux eius habet baronie ipsius proprium sibi dominium, et rex eius eciam habet sibi proprium regale dominium ; ita consequitur quod quisque istorum habet proprietatem huiusmodi baronie. Nemo autem, ut puto, ambigit quin habens *sine M : in B.* proprietatem rei cuiusvis potest re ipsa uti sine alterius cuius-
que iniuria ; et ita consequitur quod quisque istorum potest uti baronia sine cuiuslibet alterius eorundem iniuria ; et ita quilibet maiorum predictorum potest sine baronis iniuria redditus baronie (ut videtur) accipere et eis uti pro voto : quod veritatem non habet.

20 IOH. Sic sequi videtur, cum non video quomodo possit id stare, quoniam baro uti potest et debet libere redditibus baronie uti, non eius superiores domini, nisi velit.

RIC. Non recte hoc astruis, quoniam si baro vellet regi, duci, aut comiti suo resistere, ne usum congruentem suo dominio in *All dominium belonging to a single person is not proprietas.* ita : *ia M, ita B.* baronie redditibus exerceret, ita baro suo domino iniuriam irrogaret, cum usus sui dominii in subiectis suo dominio sibi sit iustus et debitus : verbi gratia, si comes, dux, aut rex ad parliamentum suum aut ad guerram iustum eos communiter concernentem * baronem vocaret et stipendia rationabilia certo numero militum de redditibus baronis pro communi guerra gerenda statueret, iuste id ageret, nec baro sine iniuria eius posset obsistere ; sic in aliis casibus satis multis : et ita rex, dux, et comes suo casu possunt uti libere redditibus baronie, eciam ipsa persona baronis ; tamen non habent proprietatem in redditibus baronie neque in corpore baronis, licet quisque eorum habeat super baronia proprium sibi dominium : unde consequitur quod non omne dominium proprium uni soli est, aut dici potest, proprietas.

IOH. Sic cerno, quia dominium predictorum superiorum, licet 40 sit singulis dominium proprium, non est respectu baronie plenum aut integrum ; cum non possit quisquam illorum maiorum baroni illam dare aut vendere, neque aliquod actum dominii in ipsa baronia integre sive generaliter exercere, sicuti potest baro : sic quod mihi videtur quod dominium baronis in ipsa baronia

per quod dominium baro potest omne genus usus baronie gene-[2C
raliter et integre exercere, dici debet proprietas, non aliquod
dominium aliorum.

Ric. Omni proprio correspondet proprietas; igitur, sicut
quisque istorum habet dominium proprium, ita in quocunque 5
ipsorum est una proprietas. Set forsitan non advertis quod
alia est proprietas dominii, alia rei dominate proprietas. Habet
enim quisque istorum proprietatem sive solitudinem aut singu-
laritatem unius in ipso existentis dominii, et ita eciam habet
baro; set preter hanc proprietatem baro habet solitudinem, 10
singularitatem, sive proprietatem baronie, quia pro voto suo
racionabili potest omne genus usus in baronia libere exercere.
Proprietas enim a *proprie*, et *proprie* a *prope* descendit; quo-
niam quod uni est proprium est sibi prope, quia ad votum eius
reponitur, sive iuxta, vel prope voluntatem ipsius, ad similitu-*proprie* B.
dinem rei iuxta vel prope quamquam in loco reposita: unde
consequitur quod proprietas rerum ditancum est dominium im-
mediatum et integrum rerum ipsarum. Hoc interim habe cer-
tum, donec suo loco tractemus inferius quid apcius dici et qua-
liter describi possit proprietas; et de aliis, sicut libet, perge 20
ulterius requirendo.

Ioh. Dic de iure utendi, in quo a dominio est distinctum;
videtur enim mihi quod omne dominium est ius re dominata
utendi, et pariter omne ius utendi videtur esse dominium.

Ric. Puto expediens ut dominia prius distinguas, ut sic quod 25
queris clarius elucescat. Dic ergo quot sunt genera dominio-
rum vere distincta.

Ioh. Mihi videtur in genere tria dominia: divinum, angelicum,
humanum.

Ric. Recte tibi est visum; set humanum dominium videtur 30
diversa dominii genera continere, scilicet, naturale sive origi-
nale, et adventicium sive politicum (a *polis* quod est *pluralitas*
sive *civitas* ita dictum). Et hoc secundum genus humani dom-
inii, scilicet politicum, in tria genera a philosophis est partitum,
in domesticum (a *domo* sic dictum), in civile (a *civitate* seu * *civi- D*
bus derivatum), et in regnum: que tria debes ita distinguere ut
domesticum dominium ad bona unius familie unius immediati
domini, civile ad bona civitatis seu communitatis multorum do-
minorum immiediatorum, et regnum ad bona unius regni sive
regiminis unius domini super multos minores dominos aut unum 40
inferiorem dominum referantur; ita quod regnum in hoc sensu
philosophico commune est ducatui, marchionatui, comitatui,
principatui, baronie, milicie, et omni dominio sub se plura do-
minia minora et minores dominos continent; quia descendit ab

Distinction be-
tween *proprietas*
dominii and
proprietas rei
dominatae.

Three kinds of
dominium:
divine, angelical,
and human;

human, either
natural or
political;

and political,

either of the
family,

of the city,

or of the state.

2D] hoc verbo *regio*: amplius tamen habent in sensu quam verbum ipsum, scilicet dominium in ipsum regnum habente, respectu tocius quod supponitur sue regie dignitati; verbum vero *regere* dominium non importat.

5 IOH. Qualiter rex affirmari possit dominus baronie, ut est tactum supra, non video, ex quo nec vendere baroniam potest nec dare nec libere proventibus eius uti.

RIC. Supra tibi respondi quod tale dominium non est plenum aut integrum; set quia sibi competit aliqui actus dominii, qui 10 sunt proprii actus eius, ideo suo modo vocatur et extat dominium. Nullus enim nisi dominus potest auctoritate propria minorem dominum sibi subiectum compellere ad sumptus faciendo, et sumptus tales in casu de bonis alterius facere, sicut *bonis om. B.* supra descripsimus regem posse facere de bonis baronis: unde 15 ista dominia, secundum hoc quod magis aut minus habent de auctoritate propria, respectu actuum proprietorum dominii, dicuntur dominia magis aut amplius disiuncta atque perfecta. Ex istis vales, si velis, attendere qualiter ius utendi a dominio sit distinctum; quoniam omne dominium est veraciter ius 20 utendi, sicud omnis proprietas est dominium, non econtra; quoniam ius utendi non semper est dominium, cum unus alteri possit concedere uti re sua, in ipso concedente remanente domino: habent enim locatarii et commodatarii et licenciati rebus sibi locatis et commodatis ab aliis ius utendi, et tamen non 25 habent in illis rebus dominium.

IOH. Istud satis attendo, et placet istis nominibus uti hoc modo. Dic qualiter possessio a dominio et aliis principiis est distincta.

RIC. Possessio est immediatus fructus seu effectus dominii, 30 medius inter dominium rei et usum ipsius; quoniam nemo habens dominium potest uti suo dominio nisi prius rem dominatam possideat, et possessio rei de iusticia domino debetur: unde constat quod ipsa possessio a dominio suo distinguitur. Set de hiis infra aprior erit locus diffusius perscrutandi.

35 IOHANNES. Perge ergo ulterius, quia usum credam dis- III.

tinctum ab aliis principiis, donec inferius suo loco super hoc Was God always lord? inquirendo obiciam. Fuitne Deus factus dominus ex tempore, sive in tempore, sive ante tempus incepsum?

RICARDUS. Deus dominus dicitur relative ad extra, et ob hoc 40 ad creaturam sic dicitur: verum quia in philosophia Aristotelis, octavo Phisicorum, didicisti quod res permanens primum habet 3A essencie * sue, non ultimum; tempus vero essencie sue primum non habet, et nihilominus subiectum permanens presupponit;

consequitur quod subiectum temporis in instanti sive momento [3A inchoativo, licet non continuacio temporis, fuerat ante tempus, nec potuit quevis res esse cuius Deus non erat dominus (alioquin tunc Deus non erat omnipotens, quando dominio caruit rei illius) : igitur Deus fuit dominus saltem subiecti temporis in 5 mundi origine ante tempus.

IOH. De novo ergo in primo mundi momento Deus factus est dominus. A se igitur an ab alio dominus est effectus?

RIC. Factum et effectum non nisi inpropte Deo conveniunt, cum in sensu suo processiones a Deo insinuent : Dei tamen 10 sublimia balbuciendo, ut possumus, resonantes dicimus Deum factum esse dominum, eo quod per eum factum est ut esset dominus ; et sic primo a se tanquam causa primaria, et secundo a sua factura tanquam a causa secunda immediata factus est dominus ; sicut gignens causa est prima qua ipse pater efficitur, 15 et ab eo genitus est causa immediacior et secunda quare ille qui gignit pater nihilominus appellatur.

IOH. Creatura igitur est causa divini dominii.

RIC. Non sequitur ; quoniam non aliud extat divinum dominium quam Deus, cuius nihil est causa. Est tamen creatura causa 20 quare Deus est dominus et quare vere Deus valet dominus appellari, sicut in logica didicisti quod relativa posita se ponunt et perempta se perimunt ; quod debes accipere quoad relacionem seu relativam nominacionem, nequaquam quoad res ipsas relatas ; quoniam filius non est causa patris, set econtra : est tamen 25 filius causa, qua posita pater suus *pater* vocatur et pater existit, et qua perempta pater desinit esse pater ; et sic eo modo quoad nominacionem relativam perimitur unico filio suo perempto : pariter de Deo intellige quod dicitur dominus creature.

IOH. Assencio : set ita sequitur quod Deus in primo mo- 30 mento temporis dominus esse incepit.

RIC. Sic sequitur et est ita.

IOH. Patere, queso, ut forte minus prudenter parumper obiciam. Ecce, ut mihi videtur, sicuti esse prius est quam agere, sic esse alicubi prius est quam agere ibi ; et pariter de creacione 35 mihi videtur, scilicet, quod sicut prius est Deum esse quam creare, sic prius est Deum esse ubi mundus est, quam mundum ibi creare : locus ergo aut situs, seu ubi, creacioni Dei presupponitur ; nec potest locus aut ubi esse cuius Deus non est dominus, ut affirmas : prius igitur causalitate Deus est dominus 40 quam creet aliquid, et prius fuit Deus dominus loci aut situs quam mundum creavit.

RIC. Lapsus sapientis dici potest hic punctus quem tangis, *funitus* B. quoniam legi cuiusdam doctoris sancti et clare doctrine scrip-

3A] turam, in qua propter rationem quam tangis extra mundum et
 ante mundum vacuum infinitum, seu ubi infinitum, astruxit :
 quod tamen fidem catholicam patenter enervat, si ubi aut vacuum
 res existens aliqua affirmetur ; quoniam illius vacui infinitum
 B * Deus auctor non fuerat, nec esse potuerat, cum omne infinitum
 sit infactibile a quocumque : si vero vacuum infinitum non esse
 res aliqua astruatur, consequitur nichil posse in eo fieri aut
 creari, et ob hoc frustra fingitur creacioni supponi. Unde e
 contrario acute debes advertere quod, sicut agere alicubi (de
 intelligo B. situ corporali, intellige) presupponit agens ibi esse, sic econtra
 creantem esse alicubi presupponit ibi creare : cuius ista est
 racio, quoniam creans totum, scilicet, producens de nihilo aliud
 alicubi, non potest nisi in suo creato. Non enim est creator in
 loco nisi per accidens, scilicet, quia est simul cum suo creato ;
 15 nec creatum esse potest nisi per creacionem : et ita consequitur
 quod creator seu creans non potest esse in situ rei create nisi per
 accidens, scilicet, quia ibi creat. Unde clarescit de creatore
 insiti mundi, quod ideo fuit in primo momento temporis in situ mundi,
 dum B. quia ibi mundum creavit. Et fundamentum istius est quia
 20 creans totum nichil supponit preter se ipsum, et ob hoc ante
 creacionem et creaturam nusquam est, et per creacionem est ibi
 ubi rem creat ; at econtra agens presupponens se esse in loco
 ut agat prius est natura et a causalitate ubi agit, quam ibi agat.
 natura et a causalitate Igitur ex quo Deus non exigit nec supponit se esse in loco ut
 om. B. agat creando, sicut nec tempus supponit (quia creacio nichil
 presupponit preter creativam potentiam), omnino consequitur
 quod Deum esse alicubi causa non fuit, nec esse potest aut
 potuit, quod Deus creat alicubi ; sicut nec Deum esse aliquando
 causa esse potuit aut potest quod Deus aliquando creavit aut
 30 creat. Et est fixum quod diximus, scilicet, quod Deus in primo in-
 stanti originis mundi incepit esse dominus, nec dominus ante fuit.

JOHANNES. Sic racio patefacit.

IV.

fuit addidi. RICARDUS. Ex quo igitur Deus in mundi origine fuit, sive God began to b
 opera sex dierum erant simul facta, iuxta illud, *Qui vivit in
 eternum simul creavit omnia*, Eccli. xviii. 1 (quam sentenciam
 videtur beatus Augustinus tenere); sive opera illa fuerant suc-
 cessionibus sibi distinctis creata, (quam sentenciam communiter
 ceteri doctores tenent et nos credimus veriorem, sicut in quodam
 libello per te a nobis exacto ostendimus), Deus esse incepit
 40 dominus rerum omnium creatarum. Tu igitur dic rationem ali-
 quam unam aut plures, si nosti, huius divini dominii.

JOH. Raciones iste mihi videntur : Deum dicimus dominum,
 quia cuncta fecit de nichilo et cuncta preservat a nichilo ; am-

plius incomparabiliter intrinsecus in ipsorum essentia ea presens [3B] ubique supportans atque sustentans, quam sol lucem sustentat in aere vel in aqua. Et sic, sicut scriptum est Sapiencie viii. 1, *Attingit a fine fortiter*, quia insuper cuncta gubernat pro nichilo, scilicet, utilitatem sibi nullam acquirens, ideo ipsum rerum 5 omnium dominum reputamus. Unde in Scriptura sic sequitur: *Et disponit omnia suaviter*; ubi, ut mihi videtur, Scriptura adiecit *suaviter*, quia nullum pro suo regimine mercedem recipiendo * molestat. Ecce tres huius divini dominii raciones: tu eas C discute, et ostende quid tibi videtur. 10

His lordship is
antecedent to his
governance of his
features,

RIC. Nimis indeliberate hoc astruis; quoniam prius natura est Deum esse dominum rerum quas fecit, quam sic eum ipsas res creatas ab eo gubernare; quoniam ad rerum esse per creacionem sequitur creatorum dominum esse earum, eciam si nunquam eas postea gubernaret: unde sancta Iudith in cantico suo 15 ait, *Tibi serviat omnis creatura tua, quia dixisti et facta sunt* (Iudith xvi. 17), causam dominii creacionem ostendens. Quia enim per creacionem nature Deus dominus rerum efficitur, ideo ad eum, tanquam ad dominum et suorum operum dilectorem, eas pertinet gubernare; sicut scriptum est Sapiencie xi. 25, 20 *Diligis enim omnia que sunt, et nichil odisti corum que fecisti*, ubi ex facione rerum operatoris insinuatur dileccio; ex qua infert gubernacionis effectum hoc modo, *Parcis autem omnibus*, ver. 26. *quoniam tua sunt, Domine*. Nec dubium quin, sicut parcit omnibus quia sua sunt, sic in omnibus exercet ceteros actus 25 regiminis quia sunt sua; sicut sacer psalmista expressit hoc Ps. cxliv. 9. modo, *Suavis Dominus universis, et miseraciones eius super omnia opera eius. Allevat Dominus omnes qui corruunt, et erigit omnes elisos. Oculi omnium in te sperant, Domine; et misere, &c.* Locus in B
valde abbreviatus: tu das escam illorum in tempore oportuno. *Aperis tu manum tuam, et imples omne animal benedictione.* Et ita consequitur quod Deum res gubernare sit natura seu causa posterius quam Deum dominum esse ipsarum; et ob hoc ex gubernacione rerum pro nichilo sive sine mercede causam originalem divini dominii, de qua sumus locuti, non recte assignas. non om. B.

IOH. Precipitasse me fateor.

RIC. De sustentacione seu preservacione insuper a nichilo *reserv.* B. idem videtur, quoniam posito per impossibile quod Deus ita res egisset in prima rerum origine quod res facte per se existerent sicut existunt res naturales ab agentibus per naturam producere, et 40 artificata ab artificiis suis facta, que postquam sunt producta aut facta nequaquam suo auctore indigent in essendo; tunc Deus *actore* B. dominus rerum fuisset, licet eas nullatenus conservasset. Unde consequitur in principio quod prius natura Deus rerum est do-

and to his pre-
servation of
them.

30] minus quam eas conservet. Unde videtur quod dominium ita censetur, ut immediate consequitur ad creacionem quod conservacio rei videtur, ^{B.} create nequaquam causaliter ipsum precedit. Pariter, sicut cum inter ^{B.} voluntas tua actum suum liberum intra se producit, domina est ⁵ ipsius ex ipsa produccione immediate, prius origine quam actum Pro *primi*, conservet, sic quod causa primi dominii Dei seu racio est ipsa *præcītū B.* rerum creacio; non conservacio, neque gubernacio sive direccio.

IOHANNES. Hoc libenter accipio; set suspectum habeo V. verbum *dominii primi* quod adicis.

10 RICARDUS. Ne te fallat falsa suspicio, neveris quod illud God has also a secondary lordship by virtue of preservation adieci, quia ratione conservacionis rerum a Deo, quam pro- ^D vide descriptsisti, * posito per impossibile quod Deus res ne- quaquam creasset de nichilo, eorum quoquomodo dominus diceretur; quoniam eo modo res abintra conservare sive extiterat ^{B.} preservare ne cadent in nichil, ut ante creacionem extiterant, licet (ut infra clarescat) Dei possessio nuncupatur compositione prioris dominii, nichilominus tamen dominium Deo seu titulum dominandi, sicut eas creare, attribuit, set non primum dominium, quod ratione creacionis accepit: de quo **20** scribitur, Deut. xxxiii. 18, *Deum qui te genuit dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui*; ubi dominium ratione creacionis ascribitur. Racione insuper gubernacionis, quam superius rationabiliter expressisti, eciam si Deus res nec creasset de nichilo, nec interius preservasset a nichilo, Deus rerum dominus quodammodo dici posset. Ita enim creator rerum omnium providenciam sive gubernacionem circa suas creaturas, et specialiter ac precipue circa humanam naturam exercet, quod nullum creatum **25** *ingenium* sive creabile ad modum sui regiminis exercendi posset sufficere, nec ad modum ipsum noscendi a se posset attingere. **30** Pro quo probando nobis sufficit apostoli exclamacionem attendere: *O altitudo divicarum sapientie et sciencie Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius et investigabiles vie eius. Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit, aut quis prior dedit illi et retribuetur ei? quoniam ex ipso et per ipsum 35 et in ipso sunt omnia* (ad Romanos xi. 33-36). In quibus verbis michi videtur intendere tres raciones que a te superius sunt expressa, ita ut *ex ipso* ad creacionem, *per ipsum* ad gubernacionem, et *in ipso* ad conservacionis sive sustentacionis beneficium referantur: ita ut ad dominium et ad sensum domini non solum **40** pertineat quod *ex ipso* set quod *per ipsum* et *in ipso* sunt omnia. Cui dicto apostoli sentenciam similem et (ut verius dicam) eandem per os Moysi Spiritus sanctus expressit, Deut. xxxiii. 6, *Nunquid ubi prius, Numquid non ipse est pater tuus qui possedit te, fecit,*

*et creavit te: quod ego ita puto apte posse intelligi, ut illa tria [3D ad tria premissa beneficia referantur; *creavit te ad creacionem, possedit te ad sustencionem sive conservacionem, fecit ad regimen*: quoniam in hoc verbo *fecit* gubernacio sive direccio ad perfectionem apte accipitur, cum promovens aliquem apte eum 5 facere affirmetur; qualis promocio creature cuiusque Dei gubernacione consicitur, ita ut apte Deus dicatur rem *facere* gubernando et ad perfectum ducendo. Vides ergo cur dixi *primi dominii* divini. Item ideo verbum *primi* adieci, quia dominium ratione sustencionis non dicitur in Deo proprio 10 esse dominium, set verius rei a Deo dominate vera possessio sive detencio: propter quod nobis subtilius intimandum, cum propheta dicebat, *O Israel quam magna est domus Dei*, divinum dominium extollens, * adiunxit de possessione hoc modo, *Et in- 4A gens locus possessionis eius*, Baruc iii. 24; ut in verbo *ingens*, 15 quod significat intrinsecam virtutem dignentem, scilicet *interius dignens*, nobis ostenderet quod Dei possessio in hac virtute gig- nitive seu sustentativa vel supportativa consistit. Mihi enim videtur quod per hanc conservacionem res omnes continue verius fieri a Deo dicuntur, quam lux in aere vel in aqua con- 20 tinue a sole fieri affirmatur, sicut dixisti; sic quod conservacio rerum a Deo Dei possessio proprio appellatur, non ita proprio Dei dominium. Propter quod dicit psalmista litteraliter (ut michi videtur) ad Deum, *Domine Deus meus, magnificatus es Ps. ciii. 1, 2. vehementer: confessionem et decorum induisti, amictus lumine 25 sicut vestimento;* amictus enim vestimento portando possi- vestimentorum portando B. portat ne cadat in nichil. Gubernacio insuper magis proprio in Deo dici potest usus dominii et possessionis, quam dominium; sicuti in dominis temporalibus nobis notis rerum detencio sive 30 conservacio ipsarum possessio, et earum gubernacio possidentibus accomoda effectus sive usus dominii et possessionis, non dominia, proprio appellantur. Ideo dixi tibi, loquendo tecum conformiter, quod nec conservacio nec gubernacio causa primi dominii divini dici potest.*

35

IOH. Causam huius divini dominii attendo, scilicet, creacionem rerum ab omnipotente suo Auctore; et naturam possessionis divine eciam intueor esse conservacionem seu sustencionem intrinsecam mundi tocius et omnium que sunt in mundo a Deo: et hec duo, scilicet, creacionem et sustencionem, causas sufficientes usus mundi ac cuiuscunque rei a Deo existere 40 clare conspicio. Et quod Deus in primo momento originis mundi fuit mundi tocius et omnium creaturarum dominus, et quod tunc habuit ipsorum verum dominium, aperte perpendo.

4A] Set nunquid earum in illo momento originis Deus proprietatem habuit an commune solum dominium, non ita michi extat perspicuum.

RICARDUS. Si alias in prima mundi origine dominus nullus VI.

5 erat, Deus tunc, ut videtur, omnium rerum creatarum proprium de facto dominium sive proprietatem habebat. Had God *proprietas* of all things at the beginning of the world?

JOHANNES. Hec fateor; set quid de hoc tibi videtur ne celestis.

RIC. Si angeli simul cum mundo in primo momento originis rerum erant creati, estimo quod aliquarum rerum tunc in **10** creacione dominium acceperunt; quoniam, sicut Deus in prima hominis primi origine ipsum hominem primum cum rerum aliquarum creavit dominio (ut suo loco inferius ostendetur), sic videtur angelos cum aliquarum rerum dominio, saltem spiritu-alium, intra ipsos; habitus animi intelligo, quos poterant **15** augere, minuere, et ex toto abicere: de quo dominio infra tractatus se offeret oportunus.

B **IOH.** Tu ergo ostende si tunc erant * creati.

RIC. Si dixero angelos per primam lucem creatam in mundi principio debere intelligi, de qua scribitur, *Dixitque Deus, Fiat lux, et facta lux est* (sicut aliqui non mediocris auctoritatis doctores dixerunt), non video qualiter precedentibus aptantur sequencia, nisi equivocationem expressam Scripture sacre ascribam; quod michi congruum non videtur. Precedit enim, *Terra autem erat inanis et vacua, et tenebre erant super faciem abyssi:*

Gen. i. 3. *et sequitur, Vidi Deus lucem, quod esset bona; et divisit lucem a tenebris; appellavitque lucem diem et tenebras noctem:* and though they are not mentioned among the works of the six days

ver. 2. *et consequenter in opere quarte diei dicitur, Fiant luminaria in firmamento celi, et dividant diem et noctem.* Si ergo dixerimus lucem spiritualem ibi debere intelligi, et tenebras abyssi

ver. 4. *30 spirituales, non potest id aptari diei et nocti, quas luminaria corporalia divisorunt.* Idem consequitur si per celum quod

Idem om. B. *In principio creavit Deus celum et terram,* nominatur ibi, *In principio creavit Deus celum et terram,* dixerimus angelos debere intelligi, cum statim ibi sequatur,

Gen. i. 1. *Vocavit Deus firmamentum celum, et de luminaribus dicitur ver. 8.* *Fiant luminaria in firmamento celi.* Pariter non video quod per aliquid nominatum inter opera sex dierum

ver. 14. *debeant angelii aut possunt intelligi, sic quod in operibus sex dierum angeli subicentur.* Nec hoc discrepat a primaria condicione rerum et ordine; quoniam homo sexto die creatus, **40** in creationis beneficiis permanens, nequaquam indiguisset, ut videtur, ministerio aut presidio angelorum (super quo forte Scriptura nos volebat instruere in numerando ea que propter innocentes homines erant facta, eos omittens): set eguit,

nor until after the commisso peccato, angelorum bonorum presidio, quoniam non [4B
 sin of Adam,
 solum res extrinsece sibi prius pro voto parentes set sua sibi *quoniam*
 membra propria rebellabant: unde tunc angelorum presidio *non M:*
 indigebat. Et ob hoc statim de bonis angelis, commisso *quando* *cum B.*
 peccato, fecerat mencione, non ante, nisi de apostata angelo 5
 temptatore, sicuti rei gerende series exigebat, et velate adhuc *ad hoc M.*
 sub nomine alieno, qui cum suis complicibus nobis utiliter ad *ut aliter B.*
 occultum exercitium deputatur. Verum, quia cum mundo creato *oculum B.*
 motus incepit et tempus similiter, videtur rationabile quod in primo
 momento originis mundi celum tunc creatum circulariter incepit 10
 moveri, ut per lucem, quam tunc creatam gerebat, efficeret (ut
 Scriptura expressit) diem et noctem; nec Deo per se ipsum tale
 officium tunc, sicuti nec consequenti tempore, congruebat: unde
 consequitur motores celorum, scilicet, angelos, simul cum suis
 motis ab eis fuisse creatos, et maxime si motus circularis orbium 15
 (ut visum est cunctis philosophis) sit orbibus naturalis, sicut
 motus rectus naturalis est omnibus elementis; quoniam * tunc *C*
 forme moventes orbes eis quoquo modo fuerant naturales, et
 per consequens simul cum eis create. Nec Scriptura id omisit
 exprimere: qui enim alii per astra matutina aut filios Dei 20
 possunt intelligi, non video; cum ad Iob per Dominum dicitur, Iob xxxviii.
Ubi eras quando ponebam fundamenta terre? indica mihi, si 4-7.
habes intelligentiam. Quis posuit mensuras eius? si nosti; vel
quis tetendit super eam lineam? super quo bases eius solidate
sunt? aut quis dimisit lapidem angularem eius, cum me 25
laudarent simul astra matutina et iubilarent omnes filii Dei?
 ubi in posizione fundamentorum terre affirmat Deus astra
 matutina simul eum laudasse et omnes Dei filios iubilasse, non *cum laud.*
 solum ostendens quod angeli tunc erant creati sed per verba *om. B.*
simul, omnes, et quando, quod omnes simul in mundi primordio *omnes et*
 facti fuerunt. Hanc mundi originem puto per *mane* intelligi, *quando M:*
 cum scribitur, *Quomodo cecidisti de celo, lucifer, qui mane* *cos et ipso B.*
oriebaris? Ysa. xiv. 12: quod Iohannes videtur sensisse, cum
 dixit, *Diabolus ab inicio peccat* (1 Iо. iii. 8), scilicet, statim post
 mundi inicium, ubi Iob xl. 14 dicitur *ipse principium viarum 35*
Dei de primo angelo: et alia nonnulla de Scripturis sacris
 diligens leccio posset excerpere, que istam, ut puto, sentenciam
 affirmarent. Set non licet nobis in hoc opere talibus immorari;
 set nobis sufficit quod Deus rerum omnium communiter nun- Post *sufficit*
 quam proprietatem sibi retinuit, quod omnipotenti commu- *M suadere*
 nicative bonitati aptissime congruebat, scilicet, nec tempore nec
 inomento sibi soli rerum omnium dominium retinere, cui dare
 congruit omnibus affluenter: aliquarum tamen rerum dominium Iac. i. 5.
 proprium seu proprietatem Deus in mundi primordio sibi

it is probable
 that they were
 created with
 the heavens,

of which they are
 the movers.

Hence God did
 not retain to
 himself the
 proprietas of
 all things.

4C] retinuit, et eciam retinet in presenti, veluti mundi tocius angelorum et celi.

IOHANNES. Attendo perspicue quod Deus in mundi origine VII.
non solum fuit dominus et habuit omnium rerum dominium, set
5 eciam quod habuit tunc tocius mundi et particularium rerum aliquarum proprietatem, non omnium. Quid de possessione eius in prima origine mundi affirmas? Sequenti tamen tempore possessio rerum a Deo sepius in Scripturis exprimitur,
Ps. ciii. 24. ut ibi in Psalmo, *Impleta est terra possessione tua;* et ibi,
Ps. lxxiiii. 2. *Populus iste quem possedisti;* Ex. xv. 16; et *Memor esto congregacionis tue quam possedisti ab inicio;* et in aliis locis multis.

RICARDUS. Sicut ex creacione primaria Deus vere fuit dominus omnium creatorum in sua origine, ita ex primaria sustentacione
15 voluntaria veraciter fuit omnium rerum vere possessor in eadem ipsarum prima origine; quia tunc cuncta creata (ut claruit), ne ipsa in nichil decident, sustentavit, nec potuit esse tempus aut momentum temporis in quo aliqua natura creata sine illa D* intrinseca sustentacione divina maneret.

20 IOH. Quid de rerum usu affirmas? Ususne est Deus Had God usus of his creatures
creaturis suis in suo primordio?—primum earum originis mo- at the beginning?
mentum intelligo.

Gen. i. 2. RIC. De usu intrinseco non est dubium quin, quando *spiritus Domini ferrebatur super aquas,* Deus usus est omnibus creaturis,
25 sicut artifex in suis operibus delectatus: sed de usu extrinseco rerum a Deo videtur ambiguum, quoniam talis unus omnis extrinseca accio seu actus existit. Unde consequitur, si in primo momento originis creature fuit actus aliquis extra Deum, quod tunc fuit unus creature illius; si nullus actus tunc extitit,
30 nullus unus tunc fuit. De actu vero temporali, scilicet, motu vero, satis est notum quod talis in primo instanti mundi non erat; quoniam omnis actus huiusmodi tempore mensuratur. De actu vero spirituali, scilicet, cogitationibus et voluntatibus, ac laudibus sive leticiis rationalis creature, quam tunc fuisse
35 paululum supra ostendimus, amplius nobis extat ambiguum; quoniam a philosophis atque theologis communiter affirmatur quod tales actus et illuminaciones fiunt subito in instanti, eo quod successio omnis (ut eis videtur) ex contrarietate alicuius in subiecto forme generate causatur: et quia lux et tales actus
40 contraria non habent in suis subiectis, non videntur in sua produccione successionem accipere, set fieri in instanti. Super quare in secundo huius aliquid lacius exprimemus, quando tractabitur nunquid dominium hominis originale respui poterat cum

dabatur. Interim premissis esto contentus, et ultra progredere [4D inquirendo.

Is divine dominium one or diverse?

IOH. Istud divinum dominium est unum respectu rerum omnium, an diversum?

RIC. Si unitatem realem inquiris, non est multiplex sed est 5 unum, sicut Deus est unus; cum dominium rei realiter non sit distinctum a Deo. Si unitatem rationis inquiris, singula dominata actu distincta singula habent sua dominia, et mundus totus unum dominium integrale, de quo precipue pertractamus; sicut in temporalibus dominis unum integrale dominium est 10 regnum sive ducatus aut domus, licet diversarum rerum in regno, ducatu, et domo sit diversum, particulare, sive parciiale dominium.

VIII. IOHANNES. Perge ulterius et describe, si placet, istud divinum dominium.

Description of the divine dominium:

15

RICARDUS. Mihi videtur ita apte posse describi, quod divinum dominium est ius plenum possidendi mundum, et mediante possessione sola plene ac libere utendi, cum omnibus contentis in ipso; ita ut ius sit genus dominii, et totum residuum tanquam differencia specifica per quam divinum dominium ab 20 omnibus creaturarum dominiis est distinctum. Tu dic quid contra tibi videtur.

IOH. Multa mihi obscura ista descripcio continere videtur.

RIC. Lucem ducem habes, qui occulta revelat de tenebris: Iob xii. 22 ducem hunc libens sequere quo te ducet.

25

IOH. Si ius domini sit plenum super rebus divino * subiectis 5A dominio, videtur quod Deus per ius istud potest de rebus ipsis facere quecumque homo dominium rerum habens de suis bonis valet efficere: et ita, sicut homo potest per suum dominium bona sua et dominium ipsorum abicere, ea perdere, dissipare, 30 negligere, donare, commodare, locare, deponere, consumere, et vendere, sic Deus potest de omnibus dominio suo subiectis.

Patere igitur ut de ipsis singulariter quod mihi videtur obi-^{ut M:} ciam: et ecce quoad abiectionem sive abdicacionem dominii ^{potest B:} mihi videtur sequi absurditas, scilicet, quod res aliqua esset 35 cuius Deus dominus non maneret; et tamen facultas abdicationis dominii, ut videtur, consequitur ex ista plenitudine facultatis seu iuris.

is inalienable. RIC. Ex plenitudine ista contrarium omnino consequitur, scilicet, quod re quavis manente non potest a Deo eius dominium abdicari; quoniam plena facultas super aliud possibilitatem vere alienacionis illius non sustinet: plenior enim est illa facultas sive potestas super rem aliquam, quam res illa

5A] nullo casu possibili valet effugere, quam illa facultas sive potestas que casu aliquo poterit declinari. Quod eciam ratione potes advertere, quoniam posse alienare rem suam ad alienantis impotenciam pertinet, non essencialiter ad eius potestam: *tñ B.* tenciam, cum quanto amplius potest quis alienare a se de bono, tanto impotencior esse potest; quia semper in alienando facultas sive potestas sua minuitur, in tantum quod, si cuncta sua bona alienaret, nullam penitus potestatem sive dominium sive ius super aliquid retineret: sicuti posse peccare essencialiter ad potestatem non pertinet, set ad impotenciam, cum quanto quis plus peccaverit, tanto fiat infirmior; nec alias Deus diceretur omnipotens, cum peccare non possit. Hoc ergo ad plenitudinem facultatis sive potestatis divine sive iuris divini super cuncta creata pertinere dinoscitur, quod alienando a se aliquid nec donare nec vendere quicquam potest; cum non possit alicuius rei a se abdicare dominium, aut respectu illius, ipsa manente potestate, seu auctoritate plena seu pleno iure carere. Unde quamvis Abrahe, Ysaac, et Iacob Deus dederat terram Chanaan, sicut Genesis testatur historia, nihilominus tamen Levitico xxv. 23 est dictum, *Terra non vendetur in perpetuum, quia mea est, et vos advene et coloni mei estis.* Hoc autem clarius tibi patebit cum dominia creaturarum agnoveris.

IOH. Hanc rationem libens accipio.

RIC. Aliam accipe rationem: Si Deus posset quicquam a se alienare, ita quod extunc illius rei careret dominio, non esset omnipotens; quoniam super rem alienatam hoc modo dominativa potestate careret: immo in sic alienando, sicut hominis impotentis, minueretur sua potencia; et eciam, re alienata sibi censetur *B.* iterum restituta, augeretur sua potestas: et ex utroque consequitur quod non esset omnipotens. Idem sequitur ratione suscitacionis rerum intrinsece; quoniam si res * a sustentacione sive possessione, quam Deus habet super rem, alienata esset, res omnino non esset, quoniam sustentacione careret: igitur rem aliquam a divino dominio alienari contradiccionem importat, scilicet, rem esse et omnino non esse, et omnipotentem partipotentem existere.

Post rationem *B.* alterum *eciam* addit.

IOH. Et istam eciam rationem grataanter admitto.

RIC. Item omnis creatura rationalis pleno iure servus seu serva Creatoris existit, ex iuribus dominii, possessionis, atque regiminis supradictis; servus vero pleno iure alicuius domino suo acquirit quicquid acquirit, si dominus suus capax de novo existat dominii rei acquisite per servum: si igitur Deus, donando aliquid illius donati, a se dominium abdicaret et transferret in aliud, cum illud dominium nisi in suam creaturam

racionalem, que pleno iure servitutis sibi subicitur, transferre [5B] non posset; eo instanti quo illud transferret in servum, ex quo pleno abdicacione dominii sive translacione, Deus dominio illo careret; et eodem instanti ex acquisitione dominii illius a servo Deus illud idem dominium obtineret; et ita eodem instanti haberet rem illam seu eius dominium, et eo careret: quod quia contradiccionem includit, omnino consequitur quod Deus suum originale dominium, intelligo dominium sibi competens ex rerum origine, nequaquam a se potest usu aliquo aut in personam aliquam alienare sive transferre; nec obstat quod 10 domini temporales possunt sua dominia abdicare eis humanitas acquisita, quoniam hoc est propter ignobilitatem, fragilitatem, et parvitatem vigoris talis dominii, sicut infra clare propicies, quando de illis dominii sermo fiet.

In God's lordship
alienated by the
commission of
his government
to the angels?

IX. IOHANNES. Et istam eciam rationem amplector: set quamvis 15 firmum existat quod Deus primum dominium suum super res, aut eciam secundum, alienare non possit (sicut premissae rationes patenter ostendunt), de tercio tamen dominio, scilicet, quod Deo ratione gubernacionis competit, quod tu usum divini *tunusum in usu*: dominii decreveras appellare, efflagito ut ostendas nunquid Deus potest istud tertium dominium alienare sive transferre *decreveris* in aliquem. Cum enim angeli sunt motores celorum, ut in philosophia didicimus, et nihilominus secundum apostolum omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi propter eos qui *hereditatem capiunt salutis* (ad Hebreos i. 14), videtur 25 quod istud tertium dominium sit alienatum a Deo et translatum in angelos, ex quo causa eius, scilicet, gubernacio rerum sive regimen, est translatum in ipsos.

RICARDUS. Gubernacio, ut iam dixi, est usus dominii, non proprium dominium, appellandum: non minus racio tua fallit, quoniam non tota gubernacio rerum angelis sed parcialis et facilis est commissa; quoniam nec angeli possunt rerum naturalem ordinem quoad loca et motus locales alteracionis, augmenti, et dominacionis intrinsece gubernare, nec homines a morte corporis suscitare, * cum non possint animam rationalem a corpore separatam, que nature spiritualis atque immortalis existit, indissolubiliter corpori alligare sive unire. Multo minus possunt aut poterant spiritum irretentibilem a quocunque, scilicet Deum, humane nature inseparabiliter coniire; nec iustificare possunt aliquem peccatorem, quod a doctissimis opus grandius 40 estimatur quam creare celum et terram; nec cetera huiusmodi opera alciora, que videntur exigere omnipotentem aut saltem infinitam atricem potenciam exercere: sic quod dominium,

5C] si quod dicatur ex rerum gubernacione consurgens, non potest Deus transferre in angelos, sicut nec priora dominia; licet regulos fortassis aut principes vel ministros eos sub ipso constituant, sicut Danielis scriptura nobis expressit, *Princeps, inquietus, regni Persarum restitit mihi viginti et uno diebus; et ecce, Michael unus de principibus primis venit in adiutorium meum: et infra, Cum enim egrederer, apperuit princeps Grecorum veniens* (Dan. x. 13, 20). Et Iesus Sirac doctissimus dicit, *In unam quamque gentem proposuit rectorem, et pars Dei Israelis facta est manifesta* (Eccli. xvii. 14, 15): quod dictum ab illo verbo Deuteronomii puto acceptum, *Constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israelis*. Non tamen debes ex istis accipere quod istud tertium dominium Dei ex omnibus actibus gubernandi supra descriptis, tanquam ex suis causis, 15 efficit seu consurgit; set quod ex naturali regimine, scilicet, rebus institutis necessario requisito, exoritur, et ceteros actus efficit seu producit.

IOHANNES. Hoc memorie commendabo; set non obstante hoc X. dicto iste principatus angelicus, licet parvus in comparacione ad ^{The principatus of the angels is} 20 divinum dominium, dominium appellandum videtur: unde pars ^{not dominium.} divini dominii saltem videtur translatum in angelos.

RICARDUS. Nequaquam, nisi proprie dicitur iste principatus angelicus rerum huius mundi inferioris dominium, iuxta verba predicta apostoli: set pocius est ministerium vel rectoria sive 25 officium appellandum, cum non geratur ab angelis precipue propter augendum commodum angelorum, set iuxta eadem verba apostoli propter hereditatem salutis electis hominibus probandam. Creaturis vero non ob aliud precipue videtur a Deo conferri dominium nisi ut mediante dominio indigenciam 30 suam relevant aut commodum sibi procurent, et sic se meliores efficiant: quod Scripture initium expressit hiis verbis, *Ecce dedi vobis omnem herbam etc., ut sint vobis in escam*, Gen. i. 29. Preterea non dixi superius quod quecunque gubernacio causa est divini dominii; set illa quam non potest creatura aliqua 35 exercere, nec ad eius modum gerendum a se potest attingere.

Unde ex hoc quod gubernacio alterius conditionis competit angelis sive hominibus nequaquam potest inferri quod aliud de divino dominio supra descripto * seu causa ipsius possit alienari ab eo sive transferri. Esto enim quod Deus in creaturis aliquibus immediate, preter officium creature, actus aliquos ^{B.} *competentis* regiminis angelis aut hominibus competentes casu aliquo exerceret; (ut possit prima facie apperere quod tulit costam de Ade Gen. ii. 21, iii. 21, latere, quod fecit Ade et uxori sue tunicas pelliceas, quod

adduxit animancia ad Adam ut videret quid vocaret ea, aut alia [5D quevis opera que possent per creature potentiam exerceri :) Gen. ii. 19. nequaquam propter hec opera Deus rerum dominus diceretur cum opera talia in non dominis valeant reperiri. Item, esto quod talis principatus minus apte dominium vocaretur, ne- 5 quaquam propter acceptionem eius ab angelis esset in aliqua parte translatum in angelos divinum dominium, seu minutum, iuxta rationem principalem premissam ; quoniam sequeretur pro instanti translacionis Deum illud parciiale dominium angelorum propter acquisitionem rerum a suis servis habere, et propter 10 translacionem factam ab eo sequeretur pro eodem instanti Deum dominio illo parciali carere : que simul stare non possunt. Unde constat quod Deus non potest alienare sive transferre suum prefatum dominium, secundum totum aut partem : quod tibi clarius elucescat statim inferius. 15

IOH. Si de regimine commisso angelis sit vere suasum quod dominium rerum eis commissarum non habeant, quia propter suum commodum et suam perfectionem augendam principaliter subiectos sibi non regunt, set propter commodum subiectorum ; non potest quivis prelatus ecclesie nec potuit in lege antiqua 20 seu nova apte dominus appellari, cum principatus rerum ab apostolo ministerium appelletur. *Ministerium tuum*, inquit, *imple* (2 ad Thim. iv. 5) ; et ut sibi subiectis proficiant in illo Pro 2, ministerio statuuntur : unde apostolus dicit ad Hebreos v. codd. 1. 1, *Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus con-* 25 *stituitur in hiis que sunt ad Deum ut offerat dona et sacri-*
ficia pro peccatis. Et de Aaron et filiis eius est scriptum, Num. xviii. 1, *Tu et filii tui portabitis iniuriam sanctuariorum* ; et infra, *Tu autem et filii tui ministrabis eis in tabernaculo ver. 2.* 30
testimonii.

RIC. Recte hoc infers de hominibus prelatis ipsis subiectis, apostolo Petro testante, qui pastoris ecclesie sic describit officium : *pastor B. Pascite qui est in vobis gregem Dei etc., non dominantes in pascatur B. cleris, set forma facti gregis ex animo,* 1 Pet. v. 2, 3. Unde, sicut nec angeli, ita nec prelati ratione prelacionis sue sunt 35 domini hominum subditorum : nunquid autem prelati aut angeli rerum aliarum domini sint dicendi, inferius suo loco, si libet, valebis inquirere.

XI. JOHANNES. Cur aliqui angeli *dominaciones* ab apostolo sunt vocati, si nullius rei corporalis habent dominium ? *sive troni,* 40 *inquit, sive dominaciones sive principatus sive *potestates*, ad 6A Col. i. 16 ; et ad Eph. i. 21, *super omnem principatum et potestatem et dominationem.*

6A] RICARDUS. *Dominacio* est nomen verbale, scilicet, a *dominor*<sup>The orders in
the hierarchy:</sup> verbo descendens: unde non nisi dominandi actum significat,
connotet quamvis connotet seu consignificet ipsius actus principium
^{om. M.} (puta, dominium); sic quod nec angelus nec homo ex isto
significet^{B.} sensu primario huius verbi dominacio appelleatur. Set quia ipse
⁵ actus dominandi est dominii instrumentum quo agit in subiecta
 suo dominio, et non solum instrumentum sed instrumentum
 participans ratione; ob hoc creatura quecunque participans ^{dominations,}
 ratione que alterius superioris efficitur instrumentum ad proprios
¹⁰ dominii actus aliquos exercendos, *dominacio* appellatur, precipue
 cum ad opera illa exercenda auctoritate superioris recepta
 fulcitur. Et dico *proprios* actus dominii, quoniam (ut supra
 nunc constitit) principes deputati sive prepositi maioris gradus
^{pluri-}
²⁰*morum*^{M.} atque minoris ex officio eis commisso absque dominio multos
 actus in populorum regimine dominis veris et sibi communes
 exercent, nec in hoc *dominari* dicuntur: aliquando autem
 aliquos actus exercent qui nunquam a solo officio prepositure
 procedunt, nisi domini sui accedat specialis auctoritas; qualis
²⁵ auctoritas si fuerit cum certa limitacione sive modificacione eis
 commissa, quamvis non domini, tamen *dominantes* sive *domi-*
naciones congrue appellantur. Unde spiritus hii celestes qui
 officium regiminis huius mundi inferioris a Deo accipiunt, quia
 auctoritatem accipiunt ut possint, ultra nudum ministerium
 sive nudam preposituram regendi, aliquos actus proprios dominii
³⁰ exercere, *dominaciones* merito appellantur. Que ob hoc su- ^{principes}
 periores existunt principatibus, quia *principatus* nomen est
 nudi officii, nullum actum proprium dominio consignificans aut
 importans; et nomen *potestatis* humilius eciam designat officium ^{powers,}
 quam nomen *principatus* in lingua Latina; et nomen *virtutis*, ^{virtues,}
³⁵ quia est communius quam potestatis, minus nobile officium
 connotat quam potestas; et sic nomen *archangeli*, scilicet, ^{archangels.}
 princeps angelorum, licet amplius quam nomen *angelus*, scilicet, ^{angels.}
 nuncius, tamen minus connotat quam nomen *virtutis* (gloriosius
 enim sonat esse virtutem quam esse principem nunciorum): sic
⁴⁰ 35 quod in nominibus hii sex ordinum spirituum beatorum nullum
 nomen actum proprium dominii connotat, ut mihi videtur, nisi
 nomen *dominacionis*, ut dixi, propter cuius actus exercitium
 spiritus illius ordinis *dominaciones* non inepte vocantur. Quis
nunquid^{B.} vero sit actus huiusmodi, nunquid rerum commissarum donacio,
⁴⁵ supra, p.
^{293.} aut vendicio seu commutatio, aut libertatis donacio seu servi-
 tutis imposicio, iuxta ea que supra de decimo capitulo libri
 Danielis sunt posita, non est pronunc necessario inquirendum.
^{non M :}
^{nunc B.} IOH. Ex istis adverto quod dominaciones propter actus
 aliquos dominio proprios, quos ministrando nobis exercent, ita

vocantur: set cum aliqui sint in sua origine aliis non solum amplius gloriosi set eis prepositi, cur illi prepositi non sint subiectorum sibi * spirituum *domini* appellandi non video. B

RIC. Quia propter officium tale, sicut nec hominum homines, ita nec spirituum spiritus *domini* sunt dicendi: quod tibi iam 5 patuit, et clarus apparebit cum de actibus seu usu dominii inferius inquiretur.

XII. IOHANNES. Angeli igitur nullius rei habent dominia?

Of limited dominium. RICARDUS. Non sequitur: cum enim anima rationalis sit ymaginum seu formarum seu specierum locus secundum tuum 10 philosophum in suo libro de Anima, ex quibus speciebus procedunt actus quos immanentes ibi et in nono libro Metaphysice recte appellatur, sic est censendum de angelis quod singuli sunt, quia una spiritualis regio innumerabilium talium formarum spiritualium et actuum contentiva: unde super aliquos huiusmodi actus videntur habere dominium, cum illos actus pro voto teneant, abiceant, minuant, et augmentent, et (ut infra patebit) vendere corum aliquos valeant, aut ante confirmationem saltem eos vendere pro eterna beatitudine potuerunt; sicut ante confirmationem homines valuerunt et valent etiam in presenti; licet angeli tales actus in sua origine forsitan non habebant, sicut nec homines in suo primordio habuerunt, sicut inferius suadebitur suo loco. Pro istorum actuum dominio dictum videtur a Deo ad Caym, Gen. iv. 7, *Nonne si bene egeris recipies? si vero male, statim in foribus peccatum tuum aderit? set sub te erit appetitus eius et tu dominaberis illius:* ubi ex 25 primitur Caym super appetitum peccati habuisse actum dominii sui. Nec id de angelis Scriptura omisit nobis innuere, cum de Lucifero, licet in parabola seu figura alterius, sic expressit: *Quomodo ecce disti, Lucifer, de celo, qui mane oriebaris? etc., qui dicebas in corde tuo, In celum condescendam, super astra Dei ex 30 altabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, et ero similis Altissimo. Verumptamen in infernum detraheris, in profundum laci,* Ysa. xiv. 12-15. Ubi quia modum previum casui, non ipsum casum Luciferi seu eius peccatum dampnabile, videtur describere (quia querit *Quomodo ecce disti, Lucifer?* et consequenter modum illum describens adicit, *Qui dicebas in corde tuo, etc.*), sequi videtur quod hec diccio in corde suo taliter reprehensa precessit suum peccatum mortiferum, tanquam aliquid liberum sub potestate illius sive dominio constitutum; cum nullus 40 aliis innocens pro aliquibus simpliciter sibi necessariis debeat reprehendi. Cui simile de ipso Cherub dicitur, Ezech.

6B] xxviii. 14, sub parabola principis Tyri hoc modo : *Tu, Cherub, extensus et protegens; et posui te in monte sancto Dei: in medio lapidum ignitorum ambulasti. Perfectus in viis tuis a die condicionis tue, donec inventa est iniquitas in te. In multitudine negotacionis tue repleta sunt interiora tua iniquitate;*
 5 *Cet peccasti: et eieci te de monte sancto Dei.* Ubi satis * apte innuitur quod antequam peccavit mortaliter et interiora eius erant iniquitate repleta, non solum negotacionem set multitudinem negotacionis exercuit, ubi verbum negotacionis auctoritatem sui dominii super intrinsecos actus negotacionis illius patenter ostendit. Set quia istud dominium non potest quis alteri communicare proprie, nec quisquam tale dominium ab alio cupit accipere, scilicet intrinsecorum actuum menti sue; 10 ideo de ipso non urgemur hoc loco diffusius disputare.

15 IOHANNES. Satis aperte conspicio quod Deus a rebus ma- XIII.
 nentibus non potest dominium suum abdicare; et hoc provenire
dia M: dñia B: attendo ex sua omnipotenti virtute. Dic de possessione divina of God's posses-
sio,

20 RICARDUS. Puto non ambigis quin dominus rei cuiusque rem ipsam debeat possidere, cum possessio sit fructus qui habet sequi dominium; cum nullus rem cuius alter est dominus, nisi forte auctoritate sua aut culpa sua promerente, regulariter debeat possidere vel possit, ipso nolente, sine eius iniuria; et ob hoc, quia plenum ius habet dominii, habet ius plenum et plenum 25 titulum possidendi, et eciam ius utendi.

IOH. Sic esse conspicio. Iam hanc rerum possessionem a Deo describe.

RIC. Mihi videtur Dei possessio ita apte posse describi, quod which is the est voluntaria atque perfecta seu plena custodia seu conservacio safekeeping and 30 mundi a Deo; ita quod custodia sit possessionis genus et totum conservation of the world,
 residuum loco differencie specialis. Tu descripcionem istam impugna.

IOH. Ex quo res naturaliter supportantur a Deo ne in nichilum decidunt, non est ista custodia rerum voluntaria, set pocius 35 naturalis.

RIC. Deus naturaliter non agit adextra; alioquin ab eterno voluntary egisset adextra, cum nichil illi prestitisset impedimentum agendi; et ob hoc non naturaliter set voluntarie res custodit, conservat, detinet, seu sustentat; quamvis sic custodiendo cursum naturalem 40 mundi tocius impleat atque perficiat, sicut voluntarie creando instituit.

IOH. Adverto totum esse Deo voluntarium, quicquid agat; quamvis sua accio, tanquam accio Auctoris nature rerum crea-

and perfect.

tarum, sit naturalis rebus creatis: et estimo te adieccisse in [60] descripcione predicta *perfecta*, quia nulli creature competit talis custodia, set custodia minus plena aut alias imperfecta comparacione divine custodie.

RIC. Recte sic estimas: set sic intellige imperfectam cus-
todiam quod non necessario includat aliquam turpitudinem,
indecenciam, aut defectum, set quod solum importet minus
sufficiens aut minus perfectum, seu non simpliciter et absolute
perfectum; cum angeli habeant rerum custodias, et eas gerant
honeste, decenter, et sine defectu. 10

IOH. Verbum *perfecta* ita accipio et sic aperte conspicio
qualiter distinguitur rerum a * Deo possessio a quacunque pos-
sessione que potest competere creature que semper est minus *a quacunq.*
sufficiens absolute. poss. om. B.

RIC. Hoc proinde intueris: et nichilominus ex ista des-
cripcione potes attendere quomodo ista possessio supponit in
possidente rerum possessarum dominium verum atque perfectum;
quia, si gereretur sine tali dominio, minus esset perfecta; cum
illa custodia sit multo perfeccior que geritur ex iure ac titulo *gereretur b.*
validiori, quam illa que ex fragiliori titulo exhibetur. Item, ex *que ex . . .*
quo talis custodia est perfecta simpliciter, omnino consequitur
quod non sit vicaria seu in Deum ab alio derivata, sicut sepius
in possessione humana contingit; et ideo geri non potest nisi
a domino rei possesse. Item, ex eodem verbo *perfecta* potes
advertere quod custodia ista est iusta; quoniam, si esset iniqua,
nullatenus esset perfecta, et nihilominus ex ipso verbo posses-
sionis consequitur quod est iusta, sicud infra suo loco clarescat. *nullat . . . nihil.: et nullat. B.*

IOH. Ista letanter accepto. De iure utendi ostende qualiter *latenter B.*
Deo conveniat.

RIC. Dominium Dei describitur per ius sive auctoritatem 30
utendi, tamquam per genus suum; unde consequitur, cum do-
minium Deo conveniat, quod ei competit ius utendi.

XIV. IOHANNES. Satis hoc cerno. De rerum consumpcione a Deo quid sentis ostende.

RICARDUS. Tu dic prius, si nosti, cur inter actus divini 35
domini adnichilacionem non numeras?

IOH. Quia in actu consumpcionis includitur.

RIC. Deus ergo aliquem actum efficit nichilando?

IOH. Nisi actum rem adnichilando efficeret, nec rem consu-
meret nec penitus adnichilaret. 40

RIC. Igitur si totum mundum preter seipsum Deus adnichilaret,
secundum te aliquem actum efficeret: et ita tunc, preter
Deum, adnichilatis omnibus, aliquid, quia actus adnichilacionis

6D] quem Deus efficit, remaneret ; quod contradiccionem includit.
Econtra igitur adnichilacio non est actus.

IOH. Gaudeo quod hoc negare non possum. Set quid adnichilacio dici possit, non video.

5 RIC. Frustra queris quid id sit, quod nullam habet essenciam ; si tamen quid nominis eius scire desideras, ecce, adnichilacio est substraccio divine custodie sive sustentantis potencie. Ex quo vales agnoscere actum sustentacionis sive conservacionis rerum a Deo, de quo supra tractavimus, quod est rerum a Deo 10 vera possessio. De quo actu puto apte posse intelligi illud Ioh. v. 17, *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* : non dico, cum exclusione actus seu operis gubernandi, set ut ibi 1Cor. xii. 6. *Operatur omnia in omnibus et In ipso omnia consistunt se-*
Col. i. 17. cundum apostolum. Et ob hoc ita Deus habet adnichilandi potenciam, sicut habet potenciam conservandi, intellige quod in ad nich. B. Deo est potencia sufficiens sive facultas ad adnichilandum si

7A vellet,* quamvis adnichilacio, que odii esse videtur, Deo de facto odii om. m. propter suam omnipotentem bonitatem non congruat ; iuxta illud Sap. xi. 25, Deo dictum, *Diligis enim omnia que sunt et nichil odisti eorum que fecisti* : nec videtur ei posse convenire de facto, quia summe bonitati repugnat, sicut statim subscriptis rationibus ostendetur.

25 IOH. Quamvis adnichilare Dei bonitati de facto non congruat nec potest congruere, nichilominus libens acciperem numquid adnichilacio, si Deus eam de sua omnipotencia exerceat, a divino dominio procederet ; ut ita agnoscam numquid adnichilacio inter actus dominii debeat numerari.

30 RIC. Adnichilacio a divino dominio nequaquam procederet, which is no act
ut mihi videtur. Quod enim rei dominate est noxium et absolute extat illi inutile, nec utilitatem affert aliquam dominanti a I. of the divine lordship,
causa alia, non a dominio eius efficitur ; quamvis ipsam adnichilacionem eius dominus per suam potenciam exercet, eciam 35 summe iuste, quoniam *dominus et dominium a domo descendunt*, eo quod dominus propter dominium preest domui : unde Deo congruunt, eo quod domui sue presit ; de qua scribitur, Baruc iii. 24, *O Israel, quam magna est domus Dei*. Constat autem quod ad officium presidentis sive custodis per se consumpicio 40 plena rerum non pertinet, set pocius ipsarum rerum aptacio, et addidi. tocius domus ordinem et res domesticas conservando. Quomodo eciam aliter verum esset, *Parcis autem omnibus quoniam ēā=causa M : tam B. tua sunt* (Sap. xi. 27), si dominium esset aliquando causa nocendo M. dominato nocendi sine commodo dominantis ? Item, nulla activa 2.

potencia se destruit aut se potest destruere nisi forte per acci- [7A
dens, qui modus istum articulum non contingit: dominium autem, si dominata sua in toto consumeret simul cum ab eo dominatis, penitus interiret; quoniam dominium nullum esset si omne dominatum abesset. Igitur adnichilacio rei cuiusquam a 5
Deo si fieret, seu rei cuiusque totalis consumpcio, nunquam a divino dominio procederet, quoniam alias divinum dominium se 3. ipsum extingueret. Item, dominus habet ad dominatum peculiarem amorem: naturaliter enim quicunque sua opera diligit amplius quam diligit aliena; sicut illud premissum ostendit, 10
Parvis autem omnibus quoniam tua sunt; et hoc testatur Aristoteles, ix. Ethicorum. Consumpcio autem totalis sive adnichilacio rei dominate sine commodo dominantis impugnat istum amorem. Numquid enim potest quis sine suo commodo rem *Nequam B.* dilectam sibi destruere sine amoris respectu illius offensa? Et ita 15
consequitur quod destruccio rei totalis sine commodo dominantis a dominio per se nunquam procedit, licet a facultate divino coniuncta procedat; sicuti in principio huius dixi quod peccare non per se a libertate sive potestate procedit, cum peccare minuat et destruat potestatem, set est potestatis ac libertatis 20
4. abusus. Item, dominium in Deo et eciam creatura ad usum sive ad regimini ordinatur; * nichil ergo per se procedit ab illo nisi B
quia utilitatem affert domino utenti, aut congruit exercendo regimini: nunquam vero potest adnichilacio sive plena rei cuiusquam consumpcio domino ipsius utilitatem afferre aut dominio 25
congruere sive humano regimini, cum res regendas tollat omnino de medio; nunquam ergo potest adnichilacio sive plena con-
5. sumpcio a dominio directe procedere. Item, adnichilacio rei si fieret, fieret in instanti, nec primam successionem exigeret in quo instanti res adnichilata non esset; et per consequens in illo 30
instanti nullus illius rei haberet dominium, cum nichili nullus sit dominus; et ita in illo instanti non fieret adnichilacio a domino adnichilate rei, et per consequens nec fieret ab alicuius respectu adnichilati dominio: nullo ergo modo potest adnichilacio dici
6. actus dominii. Item (ut supra claruit) adnichilacio non est 35
nisi substraccio sustentacionis rei cuiusque a Deo, et ideo non est actus; unde consequitur quod non est actus dominii: quamvis Deus adnichilare non possit nisi, priusquam adnichilareret, haberet rei adnichilande dominium, quoniam in alium quam in primum dominium rei adnichilacio cadere omnino non 40
potest.

Illi. Ista compulsus accepto: set qualiter necessario presupponitur adnichilacioni dominium, si non sit nec potest esse causa ipsius, ostende.

7B] RIC. Sicut libertas necessario presupponitur peccato, et non potest per se esse causa peccati; est tamen necessario peccati causa per accidens: sic dominium et eciam omnipotencia necessario adnichilacioni, si fieret, presupponerentur, ut eius causa 5 per accidens, non ut causa eius per se sive directa; quia cesso ab accione conservandi, non aliquid agendo fieret, ut iam in M: et B. dixi. Ista habes in Phisicis sepius in similibus patefacta.

IOHANNES. Res nobis sunt date in consumpcionem earum ut XV. nostram indigenciam relevemus, et sic earum consumpcio a do- 10 minio iuste et ordine nature procedit. Of the act of consumption

RICARDUS. Nos rebus utendo non eas ex toto consumimus quoquo eas (sicut clarescat inferius); quomodo tamen eas consumimus tñ B. eis utendo est per dominium nobis datum ad nostrum commodum est: codd. et procurandum, quod premissis non obstat; et sic consumpcio Deo om. M. sicut homini sic Deo congruere potest, cum ad naturale regimen pertinere noscatur.

raciones M: IOH. Per aliquas raciones premissas videtur econtra, scilicet partes B. quod non magis potest consumpcio talis esse actus dominii quam cum: cū M: adnichilacio esse possit; cum per consumpcionem dominorum tñ B. 20 dominium illorum intereat, et in instanti consumpcionis res consumpta non maneat; et ob hoc in illo instanti a nullo domino suo consumitur.

RIC. In utraque ratione deciperis, quoniam in consumpcione secundo B: rei hoc modo secundo dominium rei omnino non perit, cum re- 25 maneat eius materia domino vel suis heredibus fructuosa, priori C subiecta * dominio, et species rei consumpte, ex quibus potest reintegrari seu quasi integrum dominium conservari. Verbi gratia, se B: si M. cum dominus quivis pullos galli et galline se cibando consumit et egestiones eius ac ipso defuncto cadaver ipsius, etsi non per 30 eum, per alium tamen, aut ipso eciam penitus non volente, quo cunque devenerint, vigore cursus solis, lune, ac syderum in impinguacionem terre, que in eternum stat (ut dicit Eccl. i. 4), inmediate aut prius in aquam et exhalaciones converse, que superius elevate descendunt in terram et eam fructificare com- 35 pellunt, ut terra, super cuius fructus universos quisque iustus habet dominium naturale (ut infra clarescat), per illam materiam accione syderum innovata in gallorum, gallinarum, atque pullo- rum conveniens nutrimentum, herbas diversas, et grana varia producat, et per nutrimentum acceptum ab illis animalibus 40 reciproce sive circulariter animalia eiusdem speciei suis con- gruis temporibus producantur. Nec potest illa materia superius in aerem aut ignem transire quin equalis porcio elementi illius transeat in elementi inferioris naturam ut elementa (iuxta tuum se alendo M: philosophum, in libro de Celo et Mundo) semper maneat eque scribendo v. potencia in virtute. Igitur, cum quis hoc modo se alendo res

subiectas dominio suo consumit, non simpliciter consumitur eius [7C] dominium quod sibi communicatur a Deo, set cum ipso agitur, ut dici assolet, Qui in uno gravatur in alio relevetur; quod de adnichilacione nequaquam reperies, in qua si a dominio fieret, dominium seipsum omnino in toto respectu illius rei adnichilate 5 extingueret. Item, cum in instanti consumpcionis huiusmodi maneat tota rei materia sub dominio consumentis, et ita res illa non omnino nichil efficitur, set manet in parte, non omnino inepte dicere poteris quod dominus rei illius in illo instanti hoc modo consumendi rem illam consumit, sicuti Deus dicit ad 10 Moysen de mortuis, *Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Ysaac, et Deus Jacob* (Ex. iii. 6). Unde Salvator ex hoc dicto volens resurreccionem mortuorum astruere, ita dicit: *De Matth.xxii. resurreccione mortuorum non legistis, Ego sum Deus Abraham 31, 32. et Deus Ysaac et Deus Jacob? Non est Deus mortuorum set 15 vivencium.* Ubi secundo loco non defunctos per *mortuos* (cum velit probare quod Deus est Deus defunctorum) set penitus consumptos intelligit, scilicet, quod Deus non est Deus penitus consumptorum set est Deus Abraham, Ysaac, et Jacob, qui nichilominus erant defuncti; ita quod non nisi secundum partem 20 manserunt. Ceterum, si raciones aliique de premissis sint firme et conclusionem solide affirmantes, tibi debent sufficere.

solide B;
solvere M.

XVI. * IOHANNES. Gratanter hanc conclusionem accepto, scilicet, D quod adnichilacio nec est nec esse potest actus divini dominii: de consumpcione alia rerum creatarum, de qua nunc loqui incep- 25 peras, die, numquid sit actus divini dominii.

Successive but
not instantaneous
consumption is
an act of God's
lordship.

RICARDUS. Habes ex sexto et ex octavo libris Phisicorum Aristotelis quod est corrupcio alia successiva, et alia subita sive corr. instantanea, que successive corruptionis est iunis; et sic est alia M: duplex conformis consumpcio, scilicet, successiva et subita. Illa aliqua N: que successiva est in re usibili, donec eius forma substancialis propria subito desinat esse, est actus divini dominii; quoniam quamdiu durat illa successiva consumpcio, tamdiu durat in domino utente illius rei dominium: et ad iustificandum illam consumpcionem dicte rei que ita consumitur, sicut ad loca- dñi M: cionem seu commodacionem iustificandam, quia sunt actus vera- dnii B: citer successivi, exigitur rei locate seu commode dominium. Illa vero consumpcio que est finis motus que fit in instanti seu subito, cum non sit aliquid, causam vere activam non habet; vere om. B: sicut de nichilacione iam diximus quod, quia nichil est, causam 40 vere non habet neque sue existentie neque sue iusticie: habet tamen talis consumpcio subita causam per accidens, non simul cum ea (scilicet, quando esse dicitur quoquo modo, iuxta usum loquendi) set primam, scilicet, causam efficientem consumpcio- previam B.

7D] nem successivam, cuius est finis. Set quia consumpicio non est finis motus alicuius nisi per accidens, sicut nec corruptio potest esse finis motus nisi per accidens, licet generacio subita possit esse finis per se, finis motus consequens est quod non habeat *pariter M:* causam activam nisi per accidens; et pariter, quia non est aliquid *per aliud B:* talis consumpicio subita, non potest per se iusta dici vel esse set solum per accidens: ideo non procedit per se a divino dominio, tanquam a principio iustificante, set solum per accidens; unde non habet causam simul cum ea ipsam iustificantem set previam, 10 et est divinum dominium rei consumpte cum erat.

IOH. In sacramento altaris nunquid panis consumitur?

RIC. Nequaquam dicendum est illud consumi quod in melius eo transubstantiatur sive convertitur.

IOH. Illa saltem conversio est iusta dicenda; et usus aliquis 15 creature igitur procedit ab aliquo dominio, uno aut pluribus, eam *et B: aut M:* iustum reddente, non a dominio panis et vini, cum in momento conversionis neutrum eorum existat: nec video a quo alio dominio posset procedere.

RIC. Mihi videtur quod ista conversio est usus corporis Christi 20 et sanguinis eius similiter, et iustus propter divinum dominium super ipsa. Quamvis enim corpus Christi et sanguis per consecrationem non mutantur localiter neque mutationis alio quovis modo om. B. modo; quia tamen sunt ubi non erant, et sub speciebus panis et vini sub quibus ante non erant, vere Deus eis uti asseritur: et 25 propter eius dominium super ea ille usus est iustus, a panis domino non * procedens nisi per accidens, ut supra iam diximus, 8A cum tunc panis non maneat.

IOHANNES. Dic de actu mutationis sive conversionis rerum XVII.

num M. aliquarum in alias, nunquid sit usus aut actus divini dominii.

Of change or conversion,

30 RICARDUS. Ita de conversione sive mutatione sicut de con-

sumpione videtur mihi in parte dicendum, quod ea que successiva est, si fiat immediate a Deo, vere est actus divini dominii *creatoris B:* et usus creature que tali mutatione convertitur. Illa vero que est *convertitur* subita, ut iam diximus de conversione panis et vini in corpus

which, if successive, is an act of the divine lordship.

35 Christi et sanguinem, ubi tamen non desinit esse tota rei con-

verse sine unitate substancia, set remanet eius materia, ipsius materie tunc est usus, non rei tocius converse nisi per accidens, cum res conversa subito in instanti conversionis non maneat:

sicut probabiliter credi potest fuisse in conversione aque in 40 vinum in Chana Galilee (de qua lo. ii.); et sicut de conversione

virge Moysi in colubrum, et econtra (de qua Ex. iv.), et de conversione fluminum Egypti in sanguinem (de qua Ex. vii.), et aliis rerum conversionibus de quibus narratur ibi et postea. Si

enim iste conversiones fiebant in instanti seu subito, tunc non [8A]
 dubium quin immediate a potencia infinita fiebant; quoniam
 nullum agens finitum potest complexionem unam in aliam subito
 commutare. Si autem iste conversiones aut earum aliquae fiebant
 in tempore, quod videri potest probabile, eo quod malefici *maleficii* B.
 Pharaonis tales conversiones incantacionibus suis fecerunt (ut Ex. vii. 11.
 ibi exprimitur), tunc ita debemus distinguere: aut immediate a
 potencia divina fiebant, et tunc actus illi fuerunt actus per se et
 immediate divini dominii; aut fiebant immediate ab angelis
 bonis, et quia id gerebatur auctoritate Dei, vere fuerunt per se, 10
 licet non immediatus actus divini dominii; aut fiebant ab angelis
 malis auctoritate divina, et fuerunt actus per se divini dominii,
 sicut si facti fuissent per bonos, quo modo Saul vexatus est a
 spiritu nequam a Domino (sicut legitur 1 Reg. xvi. 14-23 et
 xviii. 10), et forte Acab deceptus a Sathan auctoritate divina 15
 precipiente aut favente (sicut legitur 3 Reg. in fine); aut fiebat
 per angelos malos, Deo eis nullam auctoritatem prebente, et
 fuerunt actus demonum et creaturarum abusus.

IOH. Iam satis attendo quod actus eciam mutandi, sicut Dominus in Chana Galilee aquam mutavit in vinum, competit divino 20
 dominio: cuius actus eciam exercitium, tanquam ministerium
 gerenti, Moysi servo suo commisit, quando aquas fluviorum
 Egypti convertit in sanguinem et virgam convertit in colubrum
 et alios hiis similes actus exercuit (de quibus legitur Ex. vii. capitulo et multis sequentibus): et similes actus per suos sacerdotes 25
 exercet cotidie in conversione panis in corpus suum et vini in
 sanguinem. Item eciam mihi videtur quod actus resuscitandi et
 eciam re^{*}formandi competit divino dominio: quorum primum B
 per se ipsum Dominus exercuit Lazarum resuscitando a mortuis
 (ut legitur Io. xii. 1), et per Helyam atque Heliseum similiter 30
 (sicut patet 3 Reg. xvii. et 4 Reg. iv.); secundum vero, scilicet
 reformacionem, in faciendo alia miracula sepe exercuit per se
 ipsum et per suos apostolos atque discipulos, et cotidie per viros
 virtutibus insignitos et sanctitate preclaros exercet.

RIC. Hec omnia prudenter attendis. Set semper intellige 35
 quod homines in istis operibus supra naturam erant Deitatis
 solummodo instrumenta, non attingencia ad effectus quos
 numeras, scilicet, actus pleni iuris utendi in Deo; set eos egit
 immediate ipsa divina potencia, omnes (intelligo) quos Deus
 per angelos immediate excercere non potuit, quales multi sunt 40
 actus divini, ut iam superius est ostensum. Conversiones vero
 corporalium, que tractu temporis fieri potuerunt per naturalem
 potentiam, quas angeli tam boni quam mali propter suam
 fortitudinem, agilitatem, atque scienciam facere poterant in

8B] momento, verisimile est Deum exercuisse per angelos (sicut iam supra suasimus), sicuti fuerant facta que commemoravimus supra de Moyse.

IOH. Ista intelligo : perge ad alia.

5 RICARDUS. De actu multiplicandi sive augendi res divino do- XVIII.

minio subiectas, quo modo Deus auxit ac multiplicavit septem panes et alias quinque et paucos pisces, multa milia sacians, et nichilominus fragmentorum multas sportas plenas relinquens (de quibus legitur Mat. xvi. et Luc. ix. capitulis) ; nunquid fuit actus divini dominii, dic quid tibi videtur.

IOHANNES. In augmentacione et multiplicacione rerum fit nove rei priori addicio ; unde non video cuius rei usus sit talis multiplicacio sive augmentacio.

RIC. Si per addicionem, ut dicas, fiat multiplicacio sive which is not the addition of new things,

15 augmentacio a Deo sive ab eius dominio, utriusque rei esset procedens usus a dominiis ipsarum rerum et possessione procedens : set

M : procedens B. talis multiplicacio sive augmentacio solet a philosophantibus naturalis motus vocari, quales non fuerunt multiplicaciones panum et piscium supradicte. Alioquin falsum esset quod in affirmatur evangelio affirmatur, scilicet, quod Dominus, accipiens septem om. B. panes et pisces et gracias agens, fregit et dedit discipulis, ut

Luc. ix. 16. discipuli darent populo. Lucas autem addit hoc modo,

Acceptis autem quinque panibus et duobus piscibus, respexit in celum et benedixit illis, et fregit et distribuit discipulis, etc. ;

25 ubi constat quod panes quos accepit fregit et distribuit, non alios, et illos non alios dedit discipulis. Item, si fuissent alii panes eis adiecti, non illi in se multiplicati et aucti, non benedixisset illis qui in nullo mutati fuerunt, set aliis quos illis sua

at cū M : C potencia copulavit ; at cum econtra illis non aliis * benedixit, illi aucti fuerunt et in se multiplicati nullo adveniente extrinseco :

et hec Io. vi. 13, aperte narratur hoc modo, *Collegerunt ergo et impleverunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus ordeaceis et ex duobus piscibus que superfuerunt hiis qui manducaverant.* Hec ergo multiplicacio rei cuiusque

35 immediate a divina potencia est rei illius usus a Deo, et iustus but a use of the things themselves,

quia a dominio rei illius mediante possessione procedit ; sicut augmentacio coste Ade de qua fuit Eva formata sine additamento extrinseco (iuxta sacre Scripture exordium) fuit usus coste illius aut saltem eius materie : et inde iustus fuerat ille

40 usus quia a Dei dominio, respectu illius, mediante possessione processit ; et fuit divini dominii verus actus.

IOH. Ista bene advero ; set non intelligo cur adicis aut

saltem eius materie: annon fuit illa multiplicacio veraciter [8C usus coste?

RIC. Mili videtur quod in hoc actu edificacionis coste Ade in Eam fuit multiplicacionis actus, et actus conversionis similiter; quoniam materia coste, que materia in Eva remansit sine 5 adieccione materie corporalis extrinsece, non potuit Eve sufficere nisi multiplicata fuisset, et forma coste, non dubium, non remansit nisi secundum partem, scilicet, in parte ossea mulieris. Unde maior pars coste fuit conversa in partes alias mulieris: et ob hoc adieci *aut saltem eius materie*. Unde pars illa ossis 10 multiplicata in aliam naturam post multiplicacionem non fuit, set desiit esse omnino, quia fuit conversa. Quoad actum con- *quia fuit* versionis, diximus in proximo capitulo quid sentimus: quoad om. B. multiplicacionem partis coste Ade in omnia ossa Eve ac quoad supra, pp. multiplicacionem parcium materialium coste, de quibus fiebat 303 seq. totum corporis Eve residuum preter ossa, ita mihi videtur ita om. M. dicendum ut nunc de panum multiplicacione prediximus, sci- licet, quod omnia illa per divinam potentiam immediate multi- *per illam* plicata fuerunt, nullo corporali extrinseco eis adiecto (ex quo *divinam M.* Scriptura affirmat quod *Deus costam edificavit in mulierem*, 20 Gen. ii. 22), et quod illa multiplicacio fuit usus illorum et iustus, quia a dominio illorum divino procedens.

quia om. B.

IOH. Intelligo, ut mihi videtur, quando ac quo modo actus *divino* : multiplicacionis rerum est actus divini dominii; eciam de aliis *dñio* codd. actibus supra tactis id idem adverto. Et nichilominus videor 25 mihi videre perspicue quod nec Deo per eius dominium nec Dei dominio competit dissipare aut perdere nisi ad utilitatem aut decorem sui regiminis; sicut in exemplum inobedientie Gen. xix. uxorem Loth convertit in statuam salis, et sicut perdidit *omnes* 26. *qui operantur iniquitatem* et omnes qui fornicantur ab eo, et Ps. xci. 10. *dissipat consilia gencium*: que omnia ad utilitatem et decorem Ps. xxxii. pertinent universi, magne (scilicet) domus Dei; et ob hoc per 10. se a dominio universi procedunt actus huiusmodi. Nec minus attendo quod cum domini transitorii perdunt seu dissipant res sibi subiectas, si inutiliter * id agatur, non est actus ille dominii D nisi per accidens (ut dixisti): sic eciam cum negligunt (cum in hoc non agunt set agare tunc omittunt), non faciunt actum *agant B.* dominii, nec negleccio a dominio ipsorum procedit, nisi per accidens: qualis negligencia, quia in Deum omnissapientem et omnipotentem et omne bonum cadere omnino non potest, nec 40 ad usum rerum poterit pertinere.

RIC. Ista prudenter advertis. Ultra progredere.

XIX. IOHANNES. De actu donacionis non video qualiter divino do-

8D] minio aut Deo conveniat, ex quo Deus nullum dominium suum a Of God's giving se alienare seu transferre potest aut potuit ; cum omnis donacio ut mihi videtur alienacio sit censenda.

RICARDUS. Nunquit totam impugnabis scripturam Novi et 5 Veteris Testamenti, que astruit Deum dare *omnibus inspirationem et vitam*, Act. xvii. 25 ; quod dat *omnibus affluenter*, Iac. Eph. iv. 8. i. 5 ; quod dedit *dona hominibus* et quod *omne datum optimum et dat. est opt. omne donum perfectum desursum est descendens a Patre lu- B. minum*, Iac. i. 17 ; et quod dedit Ade *omnem herbam afferentem Gen. i. 29. 10 semen?* et multa sunt istis similia que in Scripturis uberime inseruntur.

IOH. Iam me reddis perplexum inter Scripturam Deo donationem patentissime ascriventem, et inter rationem premissam impossibilitatem alienacionis divini dominii astraruentem : unde 15 te posco ut ab isto vinculo me dissolvas.

RIC. Cum aliqui viventes civiliter habent de pascuis alimont. : hu- When men holding quibus, fluminibus, lacubus, montibus, aut mariscis inconsumenti moribus B. bilibus quoad eorum contenta, per usum debitum sive iustum quoad eor- commune dominium ; ita ut piscibus, volatilibus, feris, et aliis um om. B. 20 commodis rerum illarum pro suo voto et singulariter uti possint, sicuti in locis pluribus constat esse ; et ipsi ad suam condicione in illo dominio alium, esto Guillelmum, admirerint : num dices quod ipsi in Guillelmo transferunt suum dominium, they do not an quod novum dominium in ipso efficiunt, an suum commune transfer or alien- 25 sine eius abdicacione aut translacione in ipso constituunt ? ship,

IOH. Non possum affirmare quod transferunt in Guillelmum totum suum dominium, cum in unoquoque maneat hoc peracto dominium : set cur non dicam quod singuli in eum sui dominii se . . . pro- transferunt porcionem, scilicet, ita et in tali proporcione se porcione B. habentem ad totum dominium, in quali proporcione numerali Guillelmus se habet ad totalem numerum ipsum assumencium dominorum ? sic quod quantum Guillelmo accrescit, tantum communiter, secundum equales tamen porciones, illi decrescit.

RIC. Dic in quo illorum assumencium dominium hoc casu 35 minuitur : non enim ad minora commoda iuxta suppositum se nor do they di- extendit, cum nunc sicut prius de illis possessis communiter, minish it in ex- cum inconsumentibilia supponantur, possunt omnes et singuli tent pro voto sufficienciam optinere ; sic quod hoc dominium in eis non extensive minuitur, nec ius seu titulus sumendi huiusmodi 40 affluenciam in quoquam eorum prescinditur, cum equo iure seu illis om. B. titulo postea ut antea rebus illis omnibus libere uti possunt.

IOH. Nequaquam est ita ; quoniam cum res ille sint qualitate 9A ac quantitate finite, * si singuli domini de rebus illis sumerent quantum vellent et possent, minor porcio tunc singulos eorum

contingeret quam singulos eorum cum pauciores fucrant con- [9A
tigisset.

RIC. Potencia ad abusum et insaciabilitas cupiditatis ne-
quaquam ad dominium pertinent, set tirannidi annexuntur;
alioquin Deus necessario ac semper hiis carens, qui nec rebus 5
potest abuti nec cupiditate reprehensibili maculari, dominium
non haberet: in nullo ergo dominium cuiusquam respectu
rerum dominatarum minuitur; etsi minus de ipsis modo quam
ante in abusum aut ad pascendam insaciabilem cupiditatem *cupidita-*
possunt accipere sive assumere, nisi etiam minus de eis modo *tem om. B.*
quam prius ad suam utilitatem possent convertere. Non enim
habet aut debet affluencia seu sufficiencia rerum pertinencium
ad usum hominis cupiditate insaciabili mensurari, cum non
possit, nec rerum abusu quo semper peccatur, set pocius com-
moditate seu indigencia naturali vel verius personali. Cum 15
igitur unusquisque dominorum istorum post admissionem
Guillelmi, quoad omnia sustentacioni sue congruencia seu
commoda sive utilia de rebus prefatis affluenciam possit post *com-*
recipere, sicut ante, equaliter eis utiles sunt res ille modo et mala addit.
ante; quamvis minor porcio rerum illarum, si eas omnes ex
cupiditate, eis innaturaliter abutendo, dividerent, singulos eorum
contingeret: preter hoc quod res taliter dividendo totum suum
commune dominium non solum inprovide dissiparent, quoniam
nichil de rebus illis commune ipsis dominis remaneret; set
posterioris suis apertam inferrent iniuriam, si res ille eis vel posterioris 25
suis a Deo vel ab homine iure hereditario date fuissent.
Constat igitur manifeste in casu premisso quod dominium
in nullo dominiorum minuitur, Guillelmo ad idem dominium
cum eis communiter optinendum admisso. Sic econtra potest
deduci: Si aucto in hoc casu dominorum numero dominium in *ante si M*
singulis minuatur, econtra eodem dominorum numero imminuto scilicet in-
dominium in singulis augeretur; et si tandem omnes uno serit.
remanente defluenter, ille solus haberet dominium centuplatum pro si M sic.
(esto quod primitus centum erant): quod veritatem non habet,
quoniam dominium suum non se extenderet ad plura quam *quando B.*
prius, et ita non extensus augeretur, nec iuris forcioris, uberioris,
aut utilioris efficeretur; et ita nec intensius augeretur: nisi
forte dixeris quod in hoc illis defunctis dominium solitarii
remanentis uberioris seu utilius redditur, quia modo potest totum *quia M:*
commodum rerum illarum singulariter optinere, prius non *quod B.*
poterat nisi partem habere: ubi tibi poterit responderi quod *poterat B:*
per hoc eius utilitas nullatenus augmentatur, quoniam prius *poterit M:*
tantum commodum habuit sicut modo, ex quo pro voto suo
rationabili quicquid de illis rebus habere voluit, potuit gratis

9A] nemine cohibente recipere, quoniam inconsumptibles supponuntur. Nec utilius potest * solus quicquam commodi de rebus illis habere quam quod pro racionali voluntate deberet, quoniam si irrationabiliter quicquam in illis rebus quereret, minor sibi proveniret utilitas, cum peccaret. De communi maris dominio istud claret, quoniam pro omnibus sufficit eius commodis utent. M: racionali voluntate utentibus; nec quicquam utilitatis aut coloribus B. ubertatis uni soli accresceret, si tocius maris, ceteris mortuis, dominium optineret: nichil igitur dominio cuiusquam detrahitur, cum ad eiusdem rei dominium socius quivis admittitur, respectu rei semper suis dominis affluenciam pro racionali voto prestantis. Tolle cupiditatem et statue caritatem in animo; alterum et videbis aperte quod talis animus non solum non computabit non om. B. pro dampno set veraciter reputabit pro lucro, quod super rebus posset M. affluenciam semper prestantibus possit socios sibi condonatores efficere, et habere cum eo casu commodum, quod de illis rebus posset percipere, minui omnino non posset, et ex tam gloriosa seu nobili potestate socios statuendi ac ex tam grata societate sibi leticiam cumularet. Nec igitur in toto nec viri M: in parte oportet minui seu transferri dominium, cum aliqui viri iuri, ut vi detur, B. probi ad talium rerum dominium socium gratum admittunt.

IOHANNES. Exultans fateor ita esse.

XX.

RICARDUS. Isti ergo domini Guillelmum constituant dominum rerum illarum, aut faciendo in Guillelmo novum dominium 25 aut ei communicando dominium eorum antiquum, sine abdicatione seu translacione ipsius; quoniam transferri dici non ultra M. debet, quod remanet usquam fixum: unde non dicimus rationalem animam transferri, cum, aucto corpore hominis, illa noviter in parte generata existit; nec ad motum partis dicimus 30 eam moveri, cum in toto corpore quiescente manet immota, licet ad motum tocius corporis moveri possit per accidens. Nec puto quod inficiari audeas quin isti domini, sic constituendo dominium in Guillelmo, res subiectas illi dominio sibi donant; cum nullo alio quam donacionis iure seu titulo Guillelmus eas 35 optineat. Ex quibus patenter consequitur quod homines sua bona possunt donare sine abdicacione aliqua sui dominii. Igitur, cum Deus res mundi inferiores ita instituit, quod diem et noctem, yemem et estatem, autumpnum et ver, motu ac lumine solis, lune, ac siderum indeficienter efficere Noe ac 40 filiis eius promiserit, ut redivivis circulacionibus consumpta restauraret, infirma corroboret, ut par rerum affluencia in eodem mundo semper habundet; omnino consequitur, sicut superius valuisse M. constitut homines facere potuisse, sic Deum facere voluisse, scilicet, quod sine translacione aut imminucione sui dominii res suas donare potuit, et donavit: quoniam sicut Deus rebus deo B.

Since then in the case supposed there is no abdication or transference of lordship,

much more can and does God give without abating his lordship in the things given.

He communi-
cates to all things
his essence, good-
ness, power, and
beauty;

omnibus, ut sint nobis modo ad plenum inexcogitabili adherendo [9B]
aut coherendo eis, communicat suam essenciam, unde * esse C
dicuntur; et suam bonitatem eis communicat, ut bone sint; et sine coher-
suam potentiam, ut potentes sint; et suam pulcritudinem, ut M.
pulcre sint (sicuti Dyonisius diffuse declarat in libro suo de 5
Divinis Nominibus, et sanctus Augustinus et ceteri sancti
doctores hoc ab eo acceptum affirmant): sic nimirum creature
himself their life, omni viventi suam vitam, immo se vitam, communicat; sen-
their sense, cientibus se sensum verum, nunquam falsum, communicat;
and their reason: rationabilibus se rationem communicat, modo quodam in-10
comprehensibili eis adherendo, nec eis proprie inherendo set
verius eis (si recte intelligimus) inessendo, ut vivant, senciant, intellige-
et raciocinentur, et veraciter sensitim et rationatim sive mus M.
rationales existant. Unde consequitur quod rationabilibus
dominantibus ex dono suo ita dominacionem sive dominium 15
suum communicat, ut domini, prout dominii sunt capaces, sint sint M:
atque dicuntur; set tamen eo longe impari racione causali-
fiant B.
nec minus impari dominii sive dominacionis effectu, quo-
niam sicuti creativa potencia in infinitum naturalem excedit sicuti M:
activam potentiam et sicut activa potencia in infinitum excellit sicut in B.
naturalem sustentativam potentiam, sic in gubernacionis actu supporta-
incomparabiliter omnem actum gubernacionis creature ad quem tuta domi-
dominium ordinatur excellit gubernacio Creatoris. Hoc ergo nia B.
modo Deus communicare potuit et communicavit Ade suum
dominium, et sua bona pleno iure ab eo optenta capibili sibi 25
modo, sicut Genesis testatur exordium, illi donavit. Quia
tamen te puto ambigere, nunquid realiter sit idem Dei dominium
quod in Adam Deus constituit et sibi retinuit, an diversum;
ecce tibi respondeo, non negando diversa realiter ipsos
habuisse dominia, quod sicut unam caritatem habebant 30
scilicet, qua Deus Adam dilexit et Adam Deum dilexit
(sicut Iohannes apostolus, prima sua canonica capitulo iv., et
Augustinus eum exponens ac Magister Sentenciarum sentire
videtur, sicut Magister conatur astruere distinccione xvii. primi videtur B.
libri Sentenciarum suarum, a quorum sentencia Dyonisius
magnus non discrepat); ita habebant realiter unum dominium
quo Deus dominatus est Ade et rebus sibi donatis, et quo Adam donatis B:
dominatus est rebus eisdem, quod dominium non ita plene dominatis
habebat Adam, quia nec ita perfecte illud capere poterat sicut
Deus, sicut nec ita perfecte caritatem que est Spiritus sanctus 40
capere poterat aut habebat. Unde michi videtur quod ob hoc
dixit Iohannes apostolus, In eo manemus et ipse in nobis,
quoniam de spiritu suo dedit nobis, prima canonica sua, iv. 13;
et Moysi dictum est, Aferam de spiritu tuo et tradam eis,
Num. xi. 17, ut minus intelligatur spiritus haberi a nobis 45

and so likewise
he communicates
to them his own
lordship,

though in an in-
finitely small
measure by com-
parison of that
which he has.

The lordship
granted to Adam

who gave and the
same Lordship
with God's,

though he could
not receive it
completely.

9C] quam a Deo, quamvis totus sit nobis datus ab eo et minus ab aliis quam a Moyse; licet unus Spiritus fuerit de quo ista sunt dicta, *et totus omnibus illis datus*. Et ut in donacionis istius materia plenus instruamur, ecce consequenter Scriptura expres-

D sit: *Descenditque Dominus per * nubem, et locutus est ad eum,* Num.xi.25. *auferens de spiritu qui erat in Moyse, et dans septuaginta viris;*

70 B: *illis ubi non dicitur auferens de spiritu, etc., quia spiritum illum M.*

quem Moyses habebat in toto vel in parte a Moyse subtraxit micitate M. (cum postmodum sequenti capitulo, in mititate et aliis virtutibus

10 super omnes morantes in terra Moyses precellere a Domino affirmetur, unde de spiritu suo nichil illi subtraxit); set per communicacionem spiritus pocius dictum videtur.

IOHANNES. Istam communicacionem divini dominii satis in- XXI.

telligo; et video quod, licet sit unum dominium in Deo et in

15 Adam, tamen dominium illud, in quantum est Dei, incomparabiliter est nobilior quam idem dominium, in quantum est Ade,

iuxta pretacta exempla: set non adhuc plene intelligo ex quo

Deus om. Deus dominus erat specierum, sicut et individuorum, et ita ad

The species is
not the direct
subject of any
act of lordship,

M. utramque M. utraque tunc se extendebat divinum dominium. Nunquit Deus

communicavit Ade specierum an individuorum dominium an

dominium utrorumque?

RICARDUS. Nulla res immediate est subiecta dominio, nisi illa res que potest immediate dominii actum seu usum subire;

cum econtra, si res quevis non immediate, set mediante re alia,

25 potest subire sive recipere actum seu usum dominii, non est res illa immediate, set mediante re alia, subiecta dominio: species

vero nulla potest immediate, set mediante supposito sive individuo singulari, subire dominii quemvis actum seu usum; quoniam sicuti, secundum philosophos, acciones sunt suppositorum

30 sive singularium, ita sunt similiter passiones, cum accio et passio unus sint motus species; igitur non sunt per se et immediate subiecte dominio nec Dei nec hominis. Hoc insuper ex causis

divini dominii potest clarescere, quoniam species non per se et immediate creata fuit nec immediate creari potuit, cum presup-

35 ponat suppositum sive individuum in essendo. Igitur causam primam divini dominii, scilicet creacionem, species recipere im-

mediate non potuit, et per consequens neque dominium. Pariter

of maintenance
or government;

de conservacione et gubernacione potest deduci; quoniam nec species conservatur nec gubernatur per se et immediate a Deo,

mediantibus individuis speciei: unde consequitur quod species

nor can it be

bus B: re- given.

bus M.

da: i M.

nec potuit a Deo immediate donari (in quantum est talis, semper

intelligo, quoniam secundum plurimos viros doctos nulla extat

extra animam inter speciem et individuum ipsius realis dis- [9D
tinccio, licet docti econtra affirment quod omnes species ydee *ipsius* om.
sunt eterne in mente divina, que utraque opinio recte intelligen-^{B.}
tibus continet veritatem quam non congruit discutere in pre-
senti). Deus ergo res mundi inferioris, donando nostro primo 5
parenti individua, sibi proprie per se et immediate donavit; ad
quorum dominium sequebatur dominium specierum: et ita Deus
Ade communicavit suo modo dominium utrorumque.

XXII. JOHANNES. Iuxta cor meum hec profers: set in abdicacionem *in M: tñ B.*
divini dominii in * donando Ade que dedit, hoc videtur arguere 10A
quod Adam pleno iure erat Dei et servus ipsius; non potuit
igitur Adam quicquam acquirere quod non Deo domino suo
acquisivit, sicuti superius videbaris astruere. Igitur Deus dando
hec bona Ade, sic dando eadem bona et eorum dominium per *hec bona M:*
acquisitionem Ade servi sui, sibi noviter acquisivit. Nec potest *bona hec B.*
quisquam ambigere quin antequam Deus Ade illa bona donavit,
dominium illorum bonorum Deus habuit: si igitur, cum dedit
Ade hec bona, illud dominium Deus sibi retinuit, nequaquam
illud dominium sibi per servum suum Adam noviter acquisivit;
et per consequens econtra consequitur, si Deus per Ade servi 20
sui acquisitionem rerum illarum, sibi dominium acquisivit, quod
Deus in donando res ipsas ipsarum se dominio vacuavit.

RICARDUS. Ut caliginem tue mentis in isto facili medicina
resolvas, attende quod regula cui inniteris, de acquisitione rerum
domino suo per servum, veritatem non continet, ubi per com- 25
municacionem bonorum solam, sed ubi per translacionem ali- *sed om. B.*
cuius adventicij dominii servo res aliique acquiruntur. In illo
enim acquirendi modo servus res quas sibi acquirit domino
eciam suo acquirit: in modo vero acquisitionis per communica-
cionem solam, et precipue ubi dominus servo communicat rem 30
aliquam, servus domino suo nichil acquirit; immo illo modo
quicquam domino suo acquirere contradiccionem includit, sicut
in principio ad probandum quod Deus non potest alienare a se
aliquid una racio principalis ostendit, et ob hoc in principali v. *supra, p.*
ratione ita de materia ista adieci, si dominus capax de novo 291 l. 41.
existat dominii acquisiti per servum. Non igitur oportet am-
plius musitare quin Deus sine aliqua abdicacione sui dominii
potest sua bona donare.

XXIII.

JOHANNES. Ista libens amplector.

*As in giving God
abdicates no
lordship*

RICARDUS. Huius inabdicabilitatis aliam accipe rationem: Si 40
Deus in donando suum dominium abdicaret, non esset eius do-
nacio actus sui dominii (sicuti tu supponis), quoniam donacio

10A] rei cuiusvis nunquam a dominio rei illius procederet; quoniam in instanti donacionis per donacionem transfertur dominium, et per consequens eo instanti est dominium illud in donatario, *non om.* **B.** et ita tunc non est in donante (secundum te), et per consequens **5** non est causa tunc donacionis efficiens. Cum igitur econtra affirmes, et negare non potes, quod donacio est actus dominii, omnino consequitur quod non propter donacionem transfertur illud dominium, intelligo, dominium quod ipsam efficit dacionem.

10 IOH. Non possum capere quod sit vera et proprie dicta donacio, nisi dominii fiat translacio.

RIC. An non putas quod propriissime dominus propriissime potest donare?

IOH. Quo modo id potero non putare non video, quoniam **15** alias donacio non esset actus dominii, nisi proprio domino actus proprie conveniret.

RIC. Provide respondisti, nec ambigis quin Deus propriissime est dominus, et propriissime dominus appellatur; ex quo verior et validiorem et rationabiliorem causam habet omnibus **20** dominandi, quam dominandi cuiquam creature aliqua habeat **B** creatura * (iuxta prius tractata): unde consequitur quod Deus propriissime ac veracissime potest donare, a quo est *omne datum optimum et omne donum perfectum*, Iac. i. 17, qui ex summa liberalitate *dat omnibus affluenter*.

Iac. i. 5. **25** IOH. Iam hoc negare non possum: set inde mihi videtur *(for a gift without the surrender of lordship is more properly a gift than one by which lordship is transferred,* abdicantib^e: sequi absurditas, scilicet quod donacio sine abieccione dominii codd. est verior et magis proprie dicta donacio quam ea in qua transfertur dominium, ex quo propriissime convenit Deo nunquam *abdicare M: suum dominium abdicare.*

abdicantib^e. RIC. Non est hec absurditas set veritas, licet tibi occulta: immo, sicut patefactis quibusdam aliis adhuc tibi occultis de possidendi, donandi, et aliis actibus divini et humani dominii, tibi clarescat quod actus talis, ubi nec abicitur dominium neque possessio, non tantum magis proprie et verius est dicenda donacio, set insuper quod est liberalior donacio quam ea que fit ab hominibus suum dominium transferendo: cuius, quamvis succinctam, accipe rationem. Liberalior est illa donacio que ex *fervenciori voluntate procedit et donatario affert plus commodi, cum ad hoc ordinetur donacio que hiis caret; donacio vero facta a Deo ex fervenciori voluntate procedit quam donacio creature (non ambigis); et affert plus commodi donatario, quoniam ultra commodum quod similis donacio ab homine affert homini, adicitur in donacione facta a Deo in donante conservatio, gubernacio, et eius tuta defensio: constat ergo quod Dei* and also more liberal),

donacio est verior, proprietor, atque liberalior quam donacio in [10B] qua transfertur dominium.

IOH. Quod mihi impossibile videbatur attendo esse propiscuum in ista conclusione mirabili; et cerno quod Deus in donando dominium suum non abdicat: unde videtur quod abdi- 5 cat ius aliquod quod ante habebat, scilicet, possessionem aut aliud ius quod poteris invenire.

RIC. Sicut dominium Dei est inabdicabile, ita eius possessio; quia sufficientissima rei cuiusque sustentacio semper et continue est a Deo: et ob hoc nec abdicat nec minuit suam possessionem 10 rei cuiusque eam donando.

IOH. Usum rei aut saltem aliquod ius re ipsa utendi videtur Deus amittere, cum illam rem donat; cum ille cui Deus rem donat ius habeat rem donatam libere absumendi; et si impedi- 10 donatam libere B bis habet. return, videretur fieri sibi iniuria: quisquis enim impedit hominem in exercicio iuris sui, michi videtur illi inferre iniuriam: unde consequitur quod, facta a Deo donacione cuiusquam rei cuiusvis, non potest Deus eum iuste cohibere ab usu rei illius; et ita Deus tunc non habet ius re illa utendi.

RIC. An nos non vereris impellere ut affirmata superius repe- v. supra, pp. tamus? quibuscumque enim rationibus quibus supra suasimus 290, seqq. Deum non posse a se suum dominium abdicare, facile, si ad- vertas, de iure utendi et de omni iure Dei originali id idem tibi poterit suaderi; quoniam nec plenam auctoritatem super crea- turas suas * haberet, nec esset omnipotens, nec creatura talis esset C iure integro serva Dei (sicuti pro inabdicabilitate divini dominii erat ibi deductum) si Deus posset aliquod ius suum originale (ex origine rei, intelligo) sibi competens abdicare.

IOH. Iam negare non audeo quod Deus dat bona sua communi- cando donatarisi suum dominium vel juris competentis Deo donatarisi originaliter abdicando: set dic nunquid Deus aliter dat sua dona, B: dona- torisi M. quoniam supra iam fuerat allegatum quod Deus dedit Spiritum vel M: na- sanctum, et non est Deus dominus Spiritus sancti; unde nec ^{vel M:} naturalis B. cius dominium communicare potuit creature.

RIC. Verum affiras; et ob hoc vere consequitur quod dacio 35 esse potest absque rei date dominio communicato aut eciam abdicato: unde ad Gal. i. 4 dicitur quod Deus *dedit semetipsum pro peccatis nostris*, et ad Thess. ii. quod Deus *dedit nobis* i Th. iv. 8. *sanctum suum Spiritum*, et ad Titum ii. 14 quod Deus *semet-ii: codd. i. ipsum dedit pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate*; et 40 aliis modis reperitur fieri dacio in Scripturis: de quibus, si oporteat, congruencior locus erit tractandi, cum de dominio humano et condicionibus eius agitur. Interim sit hoc fixum, quod Deus res homini primo donatas, non abdicando nec minuendo

so he neither
surrenders nor
diminishes his
possession of the
thing given

nor any right of
using it.

10C] suum dominium aut possessionem suam, donavit illi ; ita ut actus donandi Deo vere conveniat.

IOHANNES. Actus commodandi huic dominacionis actui vide- XXIV.

proprietor: tur michi in nobilitate proprietor, quoniam liberalior est quam Of God's lending.
codd. pro- permutacio, vendicio, sive locacio : dic ergo nunquid com-
ximorum. modacio Deo ex dominio suo conveniat.

RICARDUS. Quid tibi aliud viderentur pretendere parabole evan-
 gelice de talentis traditis ad negociandum (Mat. xxv.), de mnibus
 datis ad mercandum (Luc. xix.), de tribus panibus ad commoda-
 tionem media nocte petitis (Luc. xi.)? qui enim bona tradidit ad
sicuti M: negociandum ut reportet usuram, *sicuti* in parabolis illis de Deo
suam B: innuitur, non eos constituit dominos quibus tradidit, set com-
 modatarios, ut videtur.

IOH. Ex quo parabola exprimit quod dedit uni quinque ta-
 15 lenta, alii duo, alii unum ; non videtur facta commodatio talen-
 torum, set verius videtur donacio.

RIC. Si recte perpendas, et commodacio et donacio ibi expri-
 mitur : quoniam (sicut infra probabitur) dominium Ade, et
 quanto magis dominium cuiuscunque hominis subsequentis, vere
 20 dici potest, et debet dici, commodacio, non vere dominium,
sibi B: quale optinet solus Deus : et nichilominus, quia Deus sibi bona
scilicet M. sua donando communicavit illi suum divinum dominium, Deus
 ea veraciter sibi dedit ; et nichilominus illi bona eadem vera-
 citer commodavit : unde omne dominium hominis commodacio
 25 quoad Deum veraciter (ut ibi dixi) existit, sic quod vires hominis
 sue nature congenite et quecunque dona postmodum acquisita
 sive gratis donata (si ista omnia aut horum aliqua per talenta,
 per mnas, et per panes intelligas) sunt a Deo hominibus veraciter
 D * commodata, quia, *cum modo* sunt *data* sive donata ; dicitur
 30 enim commodum quia *cum modo* datum sive concessum.

IOH. Fateor donationem Dei vere esse commodacionem ; set
 non est talis commodacio actus alius dominii Dei quam dacio,
 ut probasti. Ego autem de actu commodacionis a donationis
 actu distincto inquirio, ut sciam qui sunt diversi actus eiusdem
 35 dominii.

RIC. Solet Omnibus habundancius dare quam ab eo pe-
 Luc. xxiii. tatur : unde crucifixo latroni cum eo et ab eo petenti memoriam
 42, 43. eius habere cum in regnum suum veniret, Paradisum veluti no-
haberi M. biliorem porciunculam regni sui, et non solum cum ipse pro-
 40 mittens illuc veniret, ut alias postulabat, set eo die presente,
 concessit : et ob hoc apte potest intelligi ut Deus commodacio-
commodet nem panum petenti quib[us] quot habet necessarios panes donet,
M. non hoc modo accomodet ; et nichilominus non minus apte

possunt parabole iste intelligi de Dei muneribus spiritualibus et **[10D** corporalibus aliquibus veraciter commodatis. Concedit enim Deus nobis potentibus atque non potentibus sepius gracias prophetandi, curandi, linguas diversas, sapienciam (ut dicit Iacobus), et continenciam (ut dicit Scriptura alia) et similia munera, et 5 nonnullas extrinsecas res, sicuti terras et beneficia, et multa alia; aliquando ad tempus, scilicet, dum eis quis utitur iuste et sancte (sicuti filiis Israclis dedit terram promissionis et regibus Israclis illud regnum sic concessit, atque concedit cotidie nobis talenta et panes), et a torpente hec subtrahit (sicut exprimunt **10** iste parabole); et eciam cum modo, scilicet, ad negotiandum, aut (sicut concludunt parabole) ad usuram: unde non videntur parabole debere intelligi de naturalibus donis aut aliis inammissibilis per peccatum, que non ad tempus nec ita cum modo donavit, ut cum modus omittitur amittantur (sicut hic de servo **15** nequam concluditur): set de bonis amissibilis per peccatum, per que potest homo negotiando mereri et usuram afferre: nec vales probare de istis quin sint veraciter commendate, non proprie ac vere donate. Et, ut quod poscis de tali commendacione **possis M.** ratione probetur, ecce nemo insipiens ambigit quin Dominus **20** verus aliquarum rerum quas potest donare, cum eas donat, posset modum adipere, et ita eas commendare, non dare (intellico, de dacione proprie dicta, de quali modo tractavimus); licet hec commendacio in saeris litteris, quod iuxta circumstancias scripturarum oportet advertenter attendere, aliquociens **dacio 25** appellatur.

XXV. IOHANNES. Fateor commendacionem tanquam actum dominii ad divinum dominium pertinere: de proteccione sive tuicione, de repeticione et luicione, si placet, ostende qualiter Deo de suis bonis convenient.

30

RICARDUS. David dicit in Psalmis, *Dominus defensor vite Ps. xxvi. 1. mee, Dominus protector vite mee: a quo * trepidabo?* patenter **11A** ostendens defensionem debere dominato per dominium adhiberi: unde Ierem. i. 34, dicitur, *Dominus exercituum nomen eius; iudicio defendet causam eorum.* Et Dominus dixit ad Abrahā **10B:** ham, Gen. xv. 1, *Ego protector tuus sum;* et in Psalmis, *De idō M. ventre matris mee tu es protector meus, et Protector est omnium Ps. lxx. 6. sperancium in se:* et multa sunt alia in Scripturis que actum **31.** Ps. xvii. 31. defensionis divino dominio patenter attribuunt. De actu repeticionis dicitur, Exod. vi. 6, *Ego Dominus, qui eduxi vos de ergastulo Egypciorum, et eruam de servitute, redimens in brachio extento;* ubi tam actus repetitionis (*eruam* inquit) quam actus luicionis (*et redimam*) divino dominio Scriptura attribuit, *Ego*

Of God's protection of his gifts

an I resumption of them.

11A] inquit *Dominus qui eduxi*: unde constat quod defensio, repeticio sive revocacio, atque luicio ut repetitionis species, atque custodicio, et si qui alii sunt actus qui ad rei dominate regimen requiruntur, sive competitunt rei dominate regimini cum domini 5 Dei eis presidentis, eo quod dominus sit ea regere, actus huiusmodi veraciter sunt actus divini dominii et usus rerum ad divinam providenciam per suum dominium pertinentes.

IOH. Ex quo pleno iure Deus omnes res habet, ut superius est ostensum, non videtur quod possit aliquid rehabere, cum 10 hoc concludit eum illo antea caruisse; et si non potest quicquam rehabere, non potest quicquam repetere.

es M: ē B. tibi M: ubi B. RIC. Memorie nimis es labilis aut applicacionis ingenium tibi deest, cum sit supra ostensum quod Deus rerum quarundam proprietarius est, et aliquarum rerum communis dominus et 15 communis possessio; unde illarum rerum quarum cum hominibus iam possessionem habet communem, si homines illas res sibi offerant voluntate gratuita, efficitur proprietarius possessionis earum, seu verius proprius possessio; earum, sine iure alico acquisito per solam abdicacionem possessionis offerencium 20 sibi illa: sic eciam potest fieri repetitor atque rehabitor per sublacionem possessionis aut dominii in aliis, si delinquent; sicuti, cum Adam et Eva peccarunt, Dominus factus fuit proprietarius omnium rerum quas illis antea conferebat; immo veraciter cuncta que eis ante contulerat repetivit: aliter autem 25 Deus ratione sui dominii divini bona sua non valet repetere, nisi (scilicet) per sublacionem tituli alicuius in alterum, nequaque sibi novam possessionem seu novum dominii seu possessionis ius aliquod acquirendo.

IOH. Istud adverto: set cum Deus precipiat, *Ab eo qui aufert* Is it lawful for the *tibi vestimentum, et tunicam noli prohibere*, Luc. vi. 29, et Mat. 30 v. 40, *Ei autem qui vult tecum in iudicio contendere et tunicam ei et om. B. tollere, dimitte ei et pallium*; videtur quod Christi discipulus non

debet sua bona defendere, set tollenti dimittere; et quanto magis or claim them if videtur quod ea sublata non debet repetere. Si autem Deus taken away?

35 hoc precepit hominibus, et doctrina eius sit valida, debet ac B * debuit eadem observare aut saltem non contraire operibus.

Item ipse Dominus Iesus Christus sic docuit faciendum, ut nullus imitaretur Phariseorum ypocrisim qui unum docebant et contrarium faciebant: *Dicunt enim et non faciunt: alligant enim onera gravia et importabilia, et imponunt in humeros hominum; digito autem suo nolunt ea movere: cui dicto premisit, Omnia ergo, quecumque dixerint vobis, servate et facite; secundum vero opera eorum nolite facere*, Mat. xxiii. 3, 4. Non igitur debet Deus sua bona defendere, neque sublata

repetere; et per consequens isti actus non sunt actus divini [11B dominii.

Pope John XXII
has ruled that
they may rightly
hold and claim
them,
the words cited
from the Sermon
on the Mount
being counsels of
perfection.

RIC. Illa que de evangelio adicis dominus Iohannes papa *adicis secundum libello suo Quoniam vir reprobis*, sequens beatum Augustinum, affirmat et probat non fuisse precepta apostolis in opere *papam: semper servanda*: cuius verba sunt hec, *Non semper servanda codd. sunt in execuzione operis, sed semper in preparacione animi sunt habenda, ut (scilicet) simus hoc facere et sustinere parati, scimus n. quando caritas hoc requirit:* et ponitur in Decreto xxiii. q. i., capitulo *Paratus*: et consequenter eodem capitulo dominus 10 Iohannes papa probat quod apostolis et discipulis licuit liti- post *papa gando bona communia repetere*. Item, esto quod omnia que B 23° habet, allegas et accipis vera existerent, ultiimum tamen quod conaris mero in inferre non sequitur, scilicet, quod Deus non debet sua sticho subbona defendere neque repetere; quoniam Deus omnipotens, periori omnisiapiens, omnibonus, aut (ut verbis sancti Dyonisii utar) *forsitan confuso.* supersapiens, superbonus, plenam ob hoc curam et omnem Dionys. de auctoritatem habens super cuncta ab eo creata, legi creature div. Nom., subici non debet nec potest: unde, quamvis illam legem dedit tr. Io. Scot., quibusdam hominibus quos in suo ordine voluit esse perfectos, 122. 1153. non propter hoc secundum suam superpotentem divinam na- *nec potest turam debuit illi legi aut potuit subiacere;* quoniam debet et M: *non debuit cuncta errata semper corrigere,* et sic sua bona a malis *potest B.* sepe repetere, quoniam sic agere congruebat: set secundum suam naturam humanam, *Quando venit plenitudo temporis, Gal. iv. 4, 5. factus sub lege, natus de muliere, ut eos qui sub lege erant redimeret,* propter eos legi debuit conformari: unde tunc *cepit Iesus facere et docere, Act. i. 1;* et suis dicebat, *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, et vos faciatis, Io. ii.* Item, Io. xiii. 15. esto quod sui saltem perfecti non debent sua defendere *nec debent sua ab eis sublata repetere* (super quo in sexto huius tractabitur), ^B bis habet. non propter hoc recte potest inferri quod hii actus non sunt actus dominii, quin pocius e contrario aperte consequitur; scilicet, ex quo propter preceptum sui magistri non deberent Christi discipuli statum perfectionis habentes volenti sua tollere 35 ea defendere, nec ab eis sublata repetere, quod, evacuato precepto per titulum quem in illis sublati haberent, possent ea ne tollerentur defendere, et ea sublata repetere: alioquin frustra ad perfectionem * sequendam illam doctrinam tenerent: unde C satis est firmum quod omnes hii actus sunt actus divini dominii. 40

IOH. Ei cuius naturalis extat condicio dare omnibus affluenter, Iac. i. 5. qui solem suum facit oriri super bonos et malos, et pluit super Matt. v. 45.

4. Libell. *Quia vir reprobis*, in Raynald. ann. 1329. lxv., vol. 5. 447. Cf. August. ep. xxxviii. 2. § 13, Opp. 2. 415.

[11] *iustos et iniustos*, non videtur congruere quicquam alicui donatum ab eo subtrahere sive repetere.

RIC. Liberalitati Dei, eo quod talis, illud non congruit; set exigant b. iusticia eius et bonitas in casu hoc exigunt, scilicet, cum is cui sunt bona collata eis abutitur; quoniam tunc congruit remedium adhiberi, quod summe sapiens ordini domus sue, scilicet, mundi tocius, novit magis congruere: unde cum sua dona a taliter abutente subtrahit, fide indubia tenere debemus quod sic agere sue domus ordini elegantissime atque iustissime conservando 10 hoc congruit; et nonnunquam taliter spoliati, sicut Nabugodonosor et alii, propter repetitionem huius corriguntur. In quo casu clarescit talem repetitionem salvatrici bonitati divine, ut volentes M. aliter nolentes corrigi corrigantur, et eius dulcedini, servata Ps. xxiv. 8. rectitudine, convenire: unde dictum existimo, *Dulcis et rectus 15 Dominus; propter hoc legem dabit delinquentibus in via.*

Tolle maliciam, et repetitionem huiusmodi non videbis; nec ab origine mundi repetitio talis facta fuisset, si nunquam aliquis deliquisset: unde exercitium huius actus divini dominii nunquam omnipotenti Domino convenisset, nisi delictum hominis 20 precessisset; tamen in omni casu actus talis actus divini dominii, tanquam sibi possibilis, computari merito debuisse.

IOHANNES. Perge ulterius, et de vendicione ostende, si vales, XXVI.

qualiter Deo conveniat: etsi enim quoad communicacionem Of God's selling and buying.

dominii sui in alterum non repugnet sibi vendicio, sicut sibi 25 donacio non repugnat (cum *vendere* secundum sensum verbi sit *venum dare*, et *venum* indeclinabile idem sit *quod venale*;

preter B: unde vendere preter recipere nichil amplius habet quam dare); *precio* *pre-cium* M. tamen non video qualiter quis rem cuius est dominus pleno iure, *deum* om. sicuti Deum omnium rerum dominum constat esse, pro *recio* M. possit recipere, cum non debeat (ut michi videtur) *recio* *nun-dominum*: cupari ilud quod nunquam nisi de propriis bonis offertur.

dniū B: *di-vini domi-nii* M. RICARDUS. De vendicione ergo non ambigis quin Deo conveniat, nisi quatenus vendicio cum empione communicat, *nunq. nisi* scilicet, in recipiendo rem suam; quoniam bene sensum verbi *cui-* M: *quam* B. vendicionis advertis, scilicet, quod non est nisi *venum dacio*, bene M: scilicet, *dacio* rei cuiusquam pro *recio*, sicut nec empio aliud leue B. habet in sensu quam rei cuiusquam acquisitionem pro *recio*; set respectu rei empte et respectu rei vendite ipsa duo verba e contrario habent sensus. Inquiramus igitur simul de utrisque 40 ex sacris Scripturis.

IOH. Sic fiat

D RIC. Deus *recio* nostre * redempcionis accepit, cum Chris-tus pro nobis se ipsum optulit Deo Patri, ita ut Paulus dicat, God received the price of our redemption

offered by
Christ,

*Empti estis precio magno, 1 Cor. vi. 20; et Petrus apostolus [11D dicit prima sua canonica, primo capitulo, *Scientes quod non i Pet. i. 18, corruptibilibus, auro vel argento, redempti estis, etc.; set pre-**

19.
cioso sanguine quasi agni incontaminati et immaculati Iesu Christi, non intelligens sanguinem solum precium nostrum 5 fuisse, set per sanguinis effusionem Christum sanguinis effusorem; sicut alibi Paulus expressit hoc modo, Si enim sanguis hircorum et taurorum et cinis vitule aspersus inquinatos sanctificat ad emundacionem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semet ipsum optulit immaculatum 10 Deo, etc., ad Hebr. ix. 13, 14; et ad Gal. i. 3, 4, dicit Gracia vobis et pax a Deo Patre et Domino nostro Iesu Christo qui dedit semet ipsum pro peccatis nostris.

10H. Negare non possum quin Christus optulit se precium, neg. om. B. *ut nos a seculo presenti nequam eriperet* (sicut Paulus ad 15 Galacianos, ubi allegasti, expressit), et quod Deus se optulit; et salus mea ex illa oblacione proveniens me impellit ut negare non possim quin Deus precium oblatum admisit atque recepit: alioquin per oblacionem illam nostra facta redempcio non fuisset. Quia insuper Ysaias predixit quod *Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum*, et quod *Dominus voluit eum conterere* (Ysa. liii. 6, 10); et ipse dicit *sicut mandatum dedit michi pater sic facio* (Io. xiv. 31); et Paulus affirmat quod *factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* (ad Philip. ii. 8), et multa dicuntur similiter que satis affirmant Deum Patrem illud precium 25 non tantum approbasse set eciam acceptasse (unde dicit Ysaias, ubi supra, *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen Isa. liii. 10. longevum, et voluntas Domini in manu eius dirigetur*):— omnino consequitur quod Deus Pater Christum precium nostre salutis recepit. Et ita precium quod suum erat recepit; *Caput 30* (*inquit viri est Christus, caput autem Christi est Deus, 1 Cor. 1 Cor. 9 et xi. 3; et 1 Cor. iii. 23, Vos autem Christi, Christus autem Dei;* ^{codd.} et in Psalmis dicit propheta in Christi persona ad Deum, *Domine Deus meus, in te speravi*; et innumerabiles in Scrip- Ps. vii. 1. turis exprimitur Deus dominus esse Christi: unde conclusionem 35 negare non audeo, ratione tamen humanitatis, quia Christus secundum divinam naturam dominium habere non potest. Set peto ut, sicut rationem dominacionis divine michi ostenderas, sic modum recipiendi precium quod est suum exponas, ut 40 emptor Deus veraciter dici possit.

RIC. Bene de Christo hec sentis, et pro viribus tua vota perficiam: cum quia liber homo domino terreno subiectus spontanea voluntate se efficit servum illius pro aliquo beneficio sibi impenso (esto, pro * liberacione a captivitate cuiusquam 12A

As when a free-man offer himself as a slave to an earthly lord

12A] crudelis tiranni, aut pro redempcioне delicti in eundem dominum suum commissi, seu ex alia causa huiusmodi), satis that lord receives constat quod dominus ille dominium novum recipit illius hominis, a new lordship of his own lordship, cuius dominus ante erat, et precium recipit quod est suum.

5 Item, cum rex quisquam a duce sibi subiecto ducatum recipit, and so a king of ex causa aliqua supratacta, rex ipse recipit a subdito suo pre- cium quod est suum; et habet in terris illis duo dominia, cum antea non habuit forsitan nisi unum: ubi si libet primum ac primum regis dominium in ducatu *regnum*, et secundum do- minium *ducatum* poterimus appellare. Item, si a comite duci ipse rex illi subiecto rex comitatum suum ex pari causa reciperet, ipse rex iterum reciperet quod est suum, et haberet in comitatu illo om. B. et hab. M: tria dominia regnum, ducatum, et comitatum: ac si idem rex si hab. B. a barone comitatu illi subiecto ex causa consimili (scilicet, pro 15 precio redempcionis sui delicti in ipsum, aut alio modo predicto) baroniam suam reciperet, et idem rex sic rem suam reciperet, et haberet in possessionibus baronie illius quartum dominium, scilicet, baroniam. Pariter insuper si a milite baronie subiecto simili condicione rex suas terras reciperet, quod suum erat 20 antea reciperet, et haberet in milicia sive feodo militari quintum dominium; et ita sextum haberet, si a subiecto milicie illi suas possessiones reciperet. In singulis casibus reciperet pro precio quod est suum: nimur igitur si Deus so too can God. id possit.

25 IOHANNES. Quamvis cuncta hec habeant veritatem, tamen XXVII. non michi videtur ex illis exemplis sequi de Deo; quoniam isti If God can acquire new lordship, domini diversa possunt habere dominia, et illorum uno retento possunt alia abdicare, et ea, si eis offerantur, recipere iterato, et ob hoc possunt eis dari pro precio: Deus vero non videtur does this not imply mutability in 30 capax dominiorum huiusmodi, ita ut possit aliquando admittere him? et alias ea abicere; quoniam ex hoc videretur, ut homines, quo- quomodo mutabilis: et ob hoc non michi videtur quod Deus possit aliquam rem pro precio sibi datam recipere.

RICARDUS. Istud non sequitur; quia non amplius argui A man may ac- 35 potest Deus mutabilis acquirendo sive admittendo dominium, quire without changing; conformi- ut tecum loquar in isto consimiliter, quam homo terrenus. ter M. Non autem semper et necessario mutatur homo, cum acquirit dominium, aut saltem ius, quod est materialis causa dominii; cum dormienti nonnunquam iuniori fratri, seniore moriente, 40 hereditas seu ius hereditatis de novo acquiritur; nec in hoc iunior dormiens est mutatus. Pariter, si iunior a seniore fratre dominium terrarum habuerit ad vitam senioris, dumtaxat moriente seniore, iunior ignorans et forsitan dormiens illud amittit

dominium, ob hoc nequaquam in scipso mutatus : sicuti, cum [12A] sol (ut loquuntur philosophi) * alicuius naturaliter nascentis in B terra de novo pater efficitur in scipso, propter hoc penitus non mutatur ; quanto magis nec Deus mutatur, cum suo modo, si sic quanto . . . diceretur, acquirit dominium ? unde nec hoc recte de hominibus mut. om. B. supponebas. Item, non magis convincitur Deus mutabilis, quia om. B. talia dominia minus proprie loquendo recipit et reicit successive, quam quia rerum de novo existentium et consequenter pereundium dominia sibi acquirit seu recipit cum gignuntur, et illa amittit cum pereunt ; nec potuissest a principio quicquam creare, 10 nisi noviter acquisisset rerum ipsarum dominium : et tamen non puto quod ita desipias ut Deum in presenti, cum res gignuntur, dissipas B. aut in primaria rerum creacione mutatum affirmes ; sane semper conformiter tecum loquendo intelligo, ita ut nichil in Deo sit novum. 15

IOH. Satis memini quod supra secundo capitulo extat dictum ; supra, cap. unde non aliud intelligo, cum dico Deum acquirere super rem iii. pp. 282 aliquam novum dominium, quam cum Deum noviter illius rei seq. dominum esse affirmo : et tamen ligatus remaneo ; tu vincula remanes B. mea dissolve. 20

RIC. Scrutare Scripturas : ecce enim, oblationes Abel et Caym per eorum liberam voluntatem Deus sibi noviter acquisivit, sicut patet Genesis iv. Primogenita insuper filiorum Israelis ac iv: codd. 3. iumentorum ipsorum sibi sanctificari precepit ut sua, Exod. xiii. 2 : sic eciam decimas, primicias, hostias, et quascunque oblations sibi factas gratuito ab origine mundi successive suo dominio acquisivit, sicut habes Levit. ultimo et Num. xviii. capitulis. Constat igitur Deum dominio suo plura noviter acquisisse, non solum ex rerum origine, set eciam quod res existentes prius suo dominio aut saltem sibi noviter acquisivit : 30 unde apostolus Paulus (ut legitur Act. xx. 28) dixit, *Attendite vobis et universo gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere ecclesiam Dei quam acquisivit sanguine suo.* Constat autem eos antea extitissem, quos eos appellans ecclesiam Deum dicit suo sanguine acquisisse. 35

IOH. Negare non possum Deum aliqua prius existencia noviter acquisisse ; set sic michi videtur rerum illarum novum dominium accepisse.

RIC. Econtra michi videtur, scilicet, quod in hiis aut in aliis acquisitis que preerant Deus nullum novum dominium acquisivit. 40

IOH. Hec non credam, nisi probaveris.

RIC. In illis rebus acquisitis a Deo Deus ante acquisitionem plenum, immo plenissimum atque sufficientissimum, habebat dominium ; igitur illarum rerum Deus frustra novum adventicium

much more there-
fore may God.

He could not
have created
things without
acquiring lord-
ship of them
anew.

God acquires
things anew to
his lordship,

but without ac-
quiring a new
lordship of them.

12B] dominium admisisset, cum precedens dominium suum ad omnem actum dominii circa res illas possibilem plenissime suffecisset. Est enim philosophica regula naturalis, *Frustra ponitur per plura fieri quod potest fieri per pauciora*; set intelligo, eque ⁵ faciliter et eque perfecte: Deus autem omnipotens et omni-
C sapiens * nichil agit frustra aut recipit. Aliam huius rei accipe racionem.

IOH. Ad accipendum me promptissimum exhibeo.

RIC. Cum Deus res aliquas sic sibi ex aliorum oblacione sive *acquiret* m. donacione acquirit, si, sicuti potest (iuxta premissa de donacione Dei), communicando, sine diminucione sui dominii, illa donata sibi donanti iterato donaverit; consequitur quod permanebit in eo dominium prius ex donacione facta sibi acceptum; quoniam dat secundo ut primo donavit, communicando (scilicet) non 15 transferendo nec minuendo suum dominium: et ita post secundam donacionem amplius dominium seu multiplicius Deo remanet quam ante primam donacionem habebat, quia remanet ei illud dominium acquisitum. Hoc autem stare non potest, quoniam sic Deus, secundo acquirendo et tertio donando secundum, 20 suum novum acquisitum dominium retineret; et post terciam acquisitionem et quartam donacionem haberet tertium retentum novum dominium; et ita viciis innumerabilibus progrediendo respectu eiusdem donati, semper plurificaret Deus sua dominia: quod est nimis absurdum, nimis superfluum, atque monstrum.

25 IOHANNES. Iam inopinante affirmo quod, cum Deus per dona- XXVIII.

Guill. : cionem seu empionem, seu alio quovis modo, rem aliquam
codd. G. dominio suo acquirit, nullum acquirit seu recipit novum do-
supra, p. minium, sicuti in exemplo supra posito de Guillermo si ipse suis
307. *dūatoribus* donatoribus ius sibi ab eis collatum totaliter refutaret, aut sibi
B. 30 datum donatoribus redderet, nullum propter hoc aliud dominium
quam prius habebant haberent, scilicet, primi datores; et ob hoc
(ut michi videtur) facultatem emendi atque vendendi in Deo
compellor penitus abnegare.

RICARDUS. Non compelleris nisi velis; quoniam sic dona- Buying and sell-
35 tarium, sicuti emptorem aut venditorem, Deum debes pariter ing are substan-
abnegare: ex quo tam vendicio quam empicio, quantum con- tially gifts:
cernit factum, ad duas vicissim donaciones consequitur, immo ex donacionibus duabus efficitur, hoc excepto quod donacio
precium propter receptum precii nominis sui formalem sensum amittit: codd.
amittit: aī cum enim unus dat socio suo pro pane pecuniam, ille econtra
B. dat pro pecunia illi panem; et ita uterque per duas illas dona-
ciones fit emptor, uterque fit vendor: non enim dubium quin
commutatio rerum sine pecunia est vera empicio atque vendicio

the payment of
in my is an acci-
dent of the pro-
cess,

and its absence
does not affect
the truth that
God can buy of
and sell to man;

in presenti, sicut fuerat ante institutionem pecunie; nec propter [12C] invencionem monete isti termini amiserant sensum suum priorem: et ob hoc ita veraciter et ita proprie quoad sensum terminorum venditur pro pane pecunia, sicut econtra. Unde Christus dedit se precium pro nobis et pro peccatis nostris 5 (sicud iam supracta patenter ostendunt); unde Genesis xlviij. 19. *Eme nos in servitutem regiam, et probe semina*, ubi semen pro precio computatur. Cum ergo fatearis Deum dare dona hominibus, et econtra affirmas homines Deo dare sive offerre a Deo recepta donaria, si ista duplex donacio sive tradicio rerum 10 pro precio de rebus diversis fieret, sic vicissim non poteris * empacionem et vendicionem inter Deum et hominem denegare: D ex quo super extrinsecum actum donationis empicio nonnisi tradicionem precii, et vendicio nonnisi receptionem precii oblati importat. Nec hoc omisit Scriptura frequenter exprimere: 15 ait enim Salvator, *Date et dabitur vobis* (Luc. vi. 38), et *Date elemosinam, et ecce, omnia munda sunt vobis* (Luc. xi. 41); *Da pauperibus et habebis thesaurum in celo* (Marc. x. 21); *Peccata tua elemosinis redime* (Daniel. iv. 24): hec omnia fieri debuerunt per homines vendendo elemosinam aut pro relaxacione 20 peccaminum aut pro vita eterna; adducta eciam secundo precedente capitulo supra de redempcione nostra per Christum istud patenter ostendunt. Insuper, sine elemosine dacione, sola bona voluntate (ut videtur) hec empicio per Ysaiam exprimitur, Ysa. lv. 1, *Omnes, inquit, sicientes venite ad aquas, et qui non 25 habetis argentum, properate, emite et comedite; venite, emite absque argento et absque ulla commutacione vinum et lac:* et statim sequitur, *Inclineat aurem vestram, et venite ad me; audite et vivet anima vestra* (Ysa. lv. 3); ubi vitam, quam proclamando venalem Deus exposuit, propter inclinationem 30 auris et accessum ad eum donare spoondit. Et utinam nundinarum harum clementissimus institutor mercacionis huius modum et formam, quem sine argento et sine commutacione posse fieri exprimit, nostris sensibus caligantibus reseraret.

IOH. Eundem invocemus Iesum ducem et lucem, quanto 35 valemus ardencius: et perge circa hoc propalando que dederit.

albeit he neither receives a new lordship nor lo es lordship.

RIC. Si nobis dantibus elemosinam Deo vel eius procuratori pauperi Deus elemosine nullum recipit novum dominium, et tamen vere donatarius per nostram donationem Deus efficitur; 1. primo consequitur quod donacio nec communicacionem dominii 40 prius habiti a donante, nec eius translacionem nec constitutionem in donatario novi dominii necessario habet annexam: saltem, cum aliquid Deo donatur per hominem, de communicatione non ambigis quin nostrum dominium, quod a Deo per communica-

12D cionem habemus, communicatori nostro communicare iterato non possumus, cum ipse illud dominium nobis communicatum in infinitum plenius nobis possideat; de translacione proximo ^{2.} est probatum, scilicet, quod omnino in Deum non cedit; de ^{3.} constitucione novi in Deo dominii ibi ex eisdem rationibus est probatum quod in Deo nullum novum dominium rei preexistentis ^{4.} cum om. b. possit constitui. Item, de abdicacione dominii, cum aliquid ^{4.} Deo donatur, si ad statum primorum parentum recurras, clarius apparebit quod Adam offerendo aliquid Deo non abdicavit a se ^{10.} rei oblate dominium, quoniam illud fuit et est integrum in omnibus iustis de sua progenie (ut inferius ostendetur): et ne hoc sine ratione prescribam, ecce, non dubitas quin Adam, postquam obtulit aliquid Creatori indigencie articulo, potuit ^{13A} nichilominus illo uti, sicut David licite * usus est panibus propositionis Deo oblatis, fortassis per ipsum, quibus sacerdos quisque pariter in casu consimili uti potuerat; sic quod, circumspectis dominiis omnibus preter dominium a Deo super rebus collatum, nemo potuit Deo donando suum dominium abdicare.

¹ Reg. xxi. 6.

IOH. Ita michi videtur: set nichilominus hii qui Deo dant ^{2c} aliquid videntur abdicare dominium quod habebant.

RIC. Potest sic esse, set non est necessarium ita esse; quoniam esto quod Adam, cum solus erat, non habens nisi dominium sibi a Deo collatum, Deo aliquid obtulisset sive donasset; nequaquam (ut hec ultima racio affirmat) illud suum ²⁵ unicum, quod tunc habebat, dominium abdicasset; licet civile dominium in dando taliter abiecisset.

IOHANNES. Ista confiteor, dum tamen istud dominium primi XXIX. parentis esse inabdicabile affimes robustius.

How can man give to God?

RICARDUS. Sic fiet inferius suo loco. Dic ergo qualiter dici ³⁰ potest donacio condicionibus istis absentibus.

IOH. Si dixero quod possessio rei in Deum transfertur, cum res ab homine Deo donatur, ut ob hoc dici possit donacio Deo facta; quid dicis?

RIC. Sicut nec in Deum cadere potest novum preter rerum ³⁵ originale dominium, sic nec rei cuiusquam que prefuit nova possessio; cum illa possessio omnino in illo esset inutilis atque cassa in quo plenissima atque sufficientissima ante fuit possessio omnis rei, scilicet, conservacio cuiuscunque, qua Deus portat omnia verbo virtutis sue (ut Paulus affirmat ad Hebreos i. 3): ⁴⁰ et pariter de omni iure novo rei preexistentis concluditur, scilicet, quod non potest Deus noviter advenire, quia penitus esset in Deo cassum et vacuum: et sic constat quod possessio rei que prefuit nequaquam noviter Deo poterit advenire. Igitur,

cum per acquisitionem alicuius iuris Deus adquirere rem non [13A] possit, cum nichil civile humanum congruat Creatori, omnino consequitur quod per amissionem aut imminucionem sive restrictionem in alio alicuius iuris vel tituli seu rei acquisite a Deo, *in: cum B.* Deus rem de novo acquirat; scilicet, ex hoc quod quis Deo offerendo rem ipsam, eius dominium aut possessionem, seu aliud ius in ipsa a se abdicat, abicit, respuit, restringit, minuit, aut amittit: sic enim res ipsa appropriari amplius Deo quam ante dici potuit congruenter, cum prius Deo et illi donanti communis extiterit; sicuti in exemplo prefato de admittentibus ¹⁰ socium ad suum commune dominium, si ille admissus discederet, dominium commune amplius appropriaretur illis quam ante, sine acquisitione novi dominii seu alterius iuris; et ita admissus, sic abdicando suum ius, posset res illas quarum habebat dominium predonatoribus suis dare. ¹⁵

IOH. Alium modum quo Deus donatarius esse possit non video.

RIC. Provide ita sentis. Cum igitur habens a Deo per solam communicacionem rerum dominium, sicut Adam accepit, non possit dominium suum sibi communicatum *abdicere (ut predixi), **B** consequitur quod per amissionem, imminucionem, aut restrictionem dominii rei donate aut iuris alterius habitu in re ipsa, preter illud dominium, dici debet donare. Cum igitur rem ipsam penitus non possit abdicere retento eius dominio, cum adhuc res vere sua remaneat existente in ipso rei ipsius dominio, ²⁵ consequens est quod donacio talis sit a Deo per abiectionem *a om. M.* alicuius iuris seu tituli inferioris dominio in re ipsa Deo donata: aut aliter, si poteris invenire.

XXX. JOHANNES. Sic est, nec aliter donacio fieri Deo potest.

In God's buying, RICARDUS. Verum, quia inseritur in predicta scriptura Ysaie, Isa. lv. 1.

Emite absque auro et argento et absque ulla commutacione vinum et lac, patenter innuitur quod precium Deo datum (in casu ipsius Scripture) a donante nullatenus abdicatur, quin pocius ad ementis seu precium offerentis commodum detinetur. Constat enim per illud quod sequitur, *Inclinate aurem vestram et venite ad me;* *audite et vivet anima vestra,* quod per solam bonam voluntatem, qua itur et venitur ad Deum, sit ista mercatio vite promissa. Nec minus est patens quod bona voluntas nequaquam hoc casu abicitur sive amittitur, quin verius propter optimendam salutem perseveranter tenetur, ut sit verum, *Qui perseveraverit usque in finem hic salvus erit*, Mat. xxiv. 13: et quanto ardentius detinetur ista voluntas, precium vite promise, tanto detinens codd. ¹⁴ amplius promiceretur et titulo eam possidet graviori, quia offerens

the price paid
is not lost by the
payer.

13B] Deo de suo lucro talenta et ipsa ex nova donacione retinet, et eciam a Deo recipit ampliora; *Date, inquit, illi qui habet decem talenta*, Mat. xxv. 28. Igitur habemus vendicionem et empacionem cum Deo sine commutacione et per consequens sine abdicacione **5** ac eciam diminucione rei Deo donate aut cuiusvis iuris habitu in *ius om. B.* re ipsa vendita; nisi aliud ius nondum per nos tactum abdicari dicatur seu eciam commutari: et per eandem rationem idem sine abdicacione de donacione consequitur, scilicet, quod potest fieri sine rei donate abdicacione ac diminucione et cuiuscunque **10** iuris ipsius.

IOHANNES. Nescio quid contra proferre, et tamen conclusi- XXXI.

flām B: onem falsam existimo.

flām M. RICARDUS. Nimirum: quia forte non merearis instanter hoc *mercariis B.* modo intra supratactas nundinas Salvatoris sic mercari, intra **15** ergo in cellulam interiorem tui ingenii, et discerne quid in ista mercacione amittitur et quid in ea restringitur.

IOH. Luce duce iam cerno quod bona voluntas mercantis He who offers good will to God deprives himself of carnal affection salutem, quecumque sit illa, minuit aliquid de cupiditate terrena, ex qua procedunt in nobis naturaliter quatuor carnales ac flende **20** notissime passiones, tristitia, leticia, timor, amor: et hec cupiditas affecio commodi a pluribus nuncupatur, que sequitur ita **25** naturam nostram corruptam quod, licet * minui possit, non tamen potest in hac vita consumi; per omnem tamen actum caritatis minuitur ista affecio, et eius regimen sive dominium cum suis **30** pedissecis suprascriptis. Igitur mercator vite eterne (ut michi videtur), cum offert Deo voluntatem bonam, abdicat aliquid sui iuris, etsi non in voluntate Deo accepta, saltem in hac sua sibi congenita cupiditate terrena seu ipsius familia; quoniam aliquid in hoc casu (ut estimo) istius naturalis affectionis aufertur per **35** hoc quod actus aliquis mercatorius vite eterne in voluntate producitur.

RIC. Prudenter ista intelligis: quoniam, cum lex huius cupiditatis sive affectionis seu naturalis imperii, quod quisunque habet super actus sue libere voluntatis, sibi vindicat ut actus **40** talis propter commodum proprium carnale principaliter semper agatur; cum actus ipse propter Dei gloriam precipue exercetur, non solum quasi chamo seu freno constringitur ipsa cupiditas, set veraciter tam carnales passiones tristie, leticie, timoris, atque amoris, quam eciam ipsa naturalis affecio, que vocatur **45** cupiditas, in sua natura sive essentia minuitur, sicut subiecta sive essentia seu natura vicii moralis minuitur crescente virtute morali.

IOH. Iam cerno clarius quam credebam accipere, quod cupiditas per istam oblacionem bone voluntatis Deo et lex sua, que

verius est tirannis, restringitur atque minuitur ; et sic in ipso [12C taliter offerente regimen cupiditatis, quod vere est suum, quia *tirannus M.* sibi congenitum, pro parte prudenter amittitur, abdicatur, atque abicitur : et sic bonam voluntatem aut scipsum ad obsequendum Deo offerens, ius aliquod abdicat quod est suum, licet lex cupi- 5 ditatis ius minus proprie appelletur : et ob hoc apercius meo iudicio dici potest quod sic bonam Deo offerens voluntatem aliquid de suo iure abdicat aut amittit.

*but of no true
right or lordship.*

RIC. Cave ne non recte inferas cupiditatis amitti ius aliquod in hoc casu, quamvis in se ipsa cupiditas minuatur : quoniam 10 dominium naturale, quale habet voluntas super intrinsecos actus suos (iuxta illud supradictum a Deo ad Caym, *Sub te appetitus Gen. iv. 7. illius, et tu dominaberis illius*), non est intrinseca cupiditas ; quoniam istud dominium est in angelis confirmatis, et erit in nobis in patria : set cupiditas est unum instrumentum istius 15 naturalis dominii, et gracia est aliud instrumentum ipsius. Dominium enim consequitur liberam voluntatem, tanquam proprietas naturalis iuste nature rationalis (ut infra clarescat) ; non autem ita eam consequitur ista cupiditas. Unde consequitur quod in vendendo voluntatem bonam Deo modo nullum 20 dominium rerum, set instrumentum eius, minuitur ; et ipsum dominium, quoad regimen suum sive usum, restringitur ; et pariter est cum quis talem voluntatem simpliciter Deo donat aut scipsum dat suo obsequio, * quod ibi fit vera donacio sine abdica- D cione iuris cuiusquam, si cupiditas ius dici non debeat. Item, esto quod cupiditas ius dicatur : cum ipsa non abdicatur a voluntate mercante, nisi forte per accidens, quia voluntas illa *vole M :* bona veniendi ad Deum et audiendi que consultit hoc intendit, *voluntas B :* scilicet, tyrannum mentis impeditivum operum bonorum abicere, *scilicet M :* que intencio non est necessaria ad donacionem bone voluntatis *solvit B :* predictam ; consequitur quod voluntas naturalis non abdicat aut *non addidi.* abicit, nisi forte per accidens, ex hoc quod actus suus quem efficit, quia naturaliter contrarius est cupiditati, ideo naturali accione eam diminuit. Unde constat quod nec donacionem nec vendicionem bone voluntatis efficit talis abieccio : et ita conse- 30 quiritur quod sola refleccio dominii naturalis et sue possessionis conformis super actum huiusmodi, qua vult actum solum ad Dei gloriam aut pro vita eterna deflectere, ubi ex iure dominii posset actum ad carnale commodum retorquere, istam vendicionem aut donacionem agit seu efficit ; quoniam per restriccionem 35 huiusmodi actus ipse actus quoquo modo amplius propriatur *quodam M.* Deo quam ante, nullo iure per hoc in Deo aut in homine acquisito, perditio, seu minuto.

13D] IOHANNES. Letanter hec video set qualiter ista restriccio XXXII. efficit vendicionem sine commutacione non video, sicut fit com- In selling to God no exchange mutacio cum homo res suas extrinsecas Deo donat, ut patuit takes place. statim supra.

5 RICARDUS. Commutacio aut habet abdicacionem seu mutacionem dominii aut possessionis seu proprietatis annexam, sicut ex sensu eius grammaticalii apparet; qualis abdicacio non fit in actu voluntatis, cum Deo ipsa voluntas pro vita eterna offertur sive donatur: de cupiditatis tamen regno aliquid deperit (ut est 10 dictum); set, quia illud non manet, commutari dici non poterit: et ideo, cum illa voluntas pro vita eterna Deo donatur, sinc eius et cuiuscunque rei alterius commutacione, fit empicio vite eterne iuxta predictam Ysaie scripturam. Constat igitur empacionem et vendicionem, sicut et donationem, ad divinum dominium 15 pertinere.

IOH. Libens fateor ita esse: nec de locacione possum ambigere, que ultra commodacionem amplius nichil habet quam precii capcionem, sicut nec vendicio ultra donationem amplius habet quicquam quin Deo conveniat, ex quo Deus (ut in proximo 20 est ostensum) precium quod est suum potest recipere: unde de nullis actibus dominii per me superius numeratis possum ambigere, quin veraciter de suis rebus Deo conveniant; quoniam qui potest rem vere suam donare, vendere, commodore, atque locare, mutare et multiplicare potest, et pro voto aliter libere commutare, quo omnia unde exulto peperit michi de Dei donatione 25 mea abieccio.

Set, queso, sicuti de donatione superius ostendisti, quod veris- XXXIII.

14A sime et propriissime * Deo conveniat, sic de possessione, si vales, Of God's posses-
ostende, et de aliis dominii actibus consequenter id idem affirma. sion.

30 RICARDUS. *Possessio a possedeo* derivatur, quod verbum a preposizione *post* vel *per* (pro *perfecte*) descendit: unde sensum capit, ex hoc quod re acquisita cuiquam, ita ut sic sub sua facultate remaneat, ut ea re libere uti possit, tunc non circa rem illam laborat, set *post* laborem acquisitionis iam est quietus, et 35 *sedet*, vel quia *perfecte* rem habet, non solum in dominio set in possessione perfecta, *sedere* dicitur possidendo. Cum igitur Deus per actum creationis habeat rerum omnium verum dominium, et res consequenter (natura, dico, non tempore) sint habite a Deo ita libere quod actu alio previo non eget ut 40 liberime rebus utatur; non video quin Deus, sicut habet verissime et propriissime dominium, sic habet propriissime possessionem omnium rerum atque verissime. Item, sustentacio rerum a Deo supra descripta est verissima causa et propriissima possi-

dendi, non dubium, aut verissime ac propriissime dicta possessio ; [14A] unde non oportet ambigere quin possessio, sicut dominium, propriissime Deo conveniat.

IOH. Gaudeo me id scire : set estimo quod sic est de commodacione, sicut de donacione et locacione et empacione ac 5 vendicione, mutacione, multiplicacione, et aliis similiter; nisi fallar quod omnes hii actus verissime ac propriissime Deo convenient.

RIC. Si isti actus omnes aut alii qualescumque sint proprii actus dominii veri et proprii dicti, omnino consequitur quod in quo reperitur vere ac proprie dominium, vere ac proprie 10 reperiuntur omnes hii actus; et in quo est propriissime dominium in eo propriissime reperiuntur proprii sui actus: cum igitur in Deo reperiatur verissime ac propriissime dominium (iuxta probata superius), satis patenter consequitur quod in Deo reperiuntur verissime ac propriissime omnes hii actus proprii 15 dominii.

XXXIV. IOHANNES. Sic mihi videtur (ut dixi superius): set quia ^{xxxiv.} 24
Though it is better to give than to receive, Paulus apostolus dominum Iesum Christum dixisse affirmat, ^{B.}
Beatus est magis dare quam accipere (Act. xx. 35), videtur dom. Ies.
accepcio et precipue accepcio precii esse alienum penitus a Chr. om. B.
virtute, cum nobilior esset actus ille quo res vendita emptori
traditur, si emptor precium nullum acciperet; et ita videtur
quod precium a Deo recipi non deberet: unde non videtur
quod vendicio Deo convenient.

yet to receive is also good; RICARDUS. Apostolus Paulus affirms, *Qui matrimonio iungit 25 virginem suam bene facit, et qui non iungit melius facit* (1 Cor. vii. 38): non recte igitur infers precium recipi non debere, quia melius esset non recipere.

IOH. Cum quis non eget, omnino videtur contra bonum virtutis recipere.

30

RIC. Non semper est ita, set potest habundans in casu sancto ^{sanc-} B. recipere, puta, cum expedit magis ad bonum promovendum commune quod ipse habeat precium quod admittit * quam emp- B tor, illud distributurus pauperibus; ubi emptor de illo precio suam cupiditatem forsitan saciat. ³⁵

IOH. Noli ita agere mecum, ut tantum meas raciones infringas: set pocius michi ostende quomodo sine vicio cupiditatis Deus potest recipere precium rem suam vendendo, cum nullo sit egens, intelligo, quoad naturam divinam; *quoniam in nostra agens* B. *natura pro nobis egenus est factus*, ut dicit apostolus, 2 Cor. 40 viii. 9.

RIC. Cum ad commodium offerentis seu vendentis Deo Deus quid recipit, non ad commodium Dei nullo egentis, virtutis est

14B] ita per donacionem et per empcionem recipere, quoniam in sic good of the giver,
not for his own good. profiendo homini claret erga illum et exercetur divina dileccio, cuius exercitium semper est virtutis, non vicii : et ob hoc e contrario agit Deus, non recipiendo munus a malis, nolens eos in offerendo proficere ; unde habes dictum per Malachiam prophetam dicentem, *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus non suscipiam de manu vestra* (Malach. i. 10) ; unde constat Dominum nolle recipere propter primam culpam hominis munus eius, nolens eum in offerendo proficere.

IOH. Hec de divino dominio pertractata in hoc loco mihi sufficiunt : fac si placet novum exordium de dominiis ceteris que a divino dominio derivantur.

Explicit liber primus.

Incipit secundus.

Incipit liber secundus de humano originali dominio, ipsum describens et partem descripcionis illius declarans.

1. PRIMUM capitulum, ostendo humano originali dominio, probat illud non esse vere dominium, sed amplius a dominio vero distare quam ius aliquod rebus utendi distat ab humano sive Ade dominio.
2. Secundum capitulum describit humanum originale dominium, quod soli racionali convenit creature.
3. Tercium capitulum declarat cur verbum *mortale* ponitur in descripcione humani dominii, ostendens hominem naturaliter fuisse mortalem, obiciens de libro Sapiencie, et dissolvens. *libro : hoc*
4. Quartum capitulum patescit cur verbum *auctoritas* pocius quam *potestas* ponitur in descripcione dominii, obiciens de Actibus Apostolorum ac dissolvendo, ostendens quod auctoritas non reperitur posita in *positum B* : Scriptura in malo peccati. *positus M.*
5. Quintum capitulum declarat cur verbum *originale* ponitur in descripcione dominii, et inquirendo ostendit quod Adam, cum solus erat, accepit a Deo mundi inferioris dominium.
6. Sextum capitulum conatur ex Scripturis et ratione probare quod Adma fuit in gratia gratum faciente creatus, et quod dominium originale tam in Adam quam in posteris suis, tanquam causam eius formalem, graciam *in Adam quam in B* presuponit.
7. Septimum capitulum id idem ostendit.
8. Octavum capitulum probat id idem, concludens quod nullus antequam fuerit iustificatus per graciam, * recipit illud originale dominium. *bis scriptum est.* **C**
9. Nonum capitulum obiciendo atque solvendo ostendit Exam ad Ade progeniem pertinere; et consequenter affirmat Adam hoc dominium pro se et pro suis omnibus posteris accepisse, et quod ipsi, in instanti quo ei conformantur per graciam, primo illud recipiunt.
10. Decimum capitulum ostendit Dominum Iesum Christum, tanquam fratrem nostrum, in sua concepcione illud dominium accepisse, obiectum dissolvens pretendens illud in eo cassum fuisse, in quo ad omnem usum *precedens B.* sufficiebat sibi divinum dominium.
11. Undecimum capitulum unica ratione ostendit Adam peccando istud originale dominium perdidisse.
12. Duo-decimum capitulum obicit, et dissolvit qualiter perdidit virtutes et animam, et adicit ad conclusionem priorem duas alias rationes, et multipliciter obicit et disolvit.
13. Tercium decimum capitulum ad idem alias adicit quatuor rationes.
14. Quartum decimum capitulum obicit de Christo, et solvit, ostendens ipsum non potuisse exhibicari isto originali dominio, licet Adam suus *suis* codd. primus progenitor, sicut pro ceteris, ita pro Christo illud accepit. *finis*
15. Quintum decimum capitulum conatur ostendere quod dominium ab Adam et eius uxore peccando amissum eis postea fuerit restitutum.

14C] Sextum decimum capitulum nititur affirmare quod graciā, quam nostri primi parentes peccando amiserant, fuit eis per penitenciam restituta.

Decimum septimum capitulum obicit contra illud ex mortalitate corporis et libertate minori, et solvit ostendens quod non obstantibus illis Adam et Eva et sui posteri fuerunt ad totam graciā et totum dominium que perdiderant restituti, licet non ad equalis exercitii facultatem.

Decimum octavum capitulum, ostendens quem gradum nostri primi parentes in creacione receperunt, patefacit rationibus et Scriptura quod non variatur in variis propter accidentia mentis aut corporis.

Decimum nonum capitulum, obiciens de facultate imperandi animabitibus quam Adam accepit, dissolvendo ostendit non minus dominium suos posteros habuisse, licet exercitium pregravatum habuerint.

Vicesimum capitulum inabdicabilitatem dominii originalis ostendit, obiciens de fatuo a natura, et solvens per exemplum de ebrio, cui ex digestione potus nova sciencia non confertur, et contra solutionem obicit et dissolvit.

Vicesimum primum capitulum, inabdicabilitatem predictam volens probare, ostendit quod gracia, mortalitas, et dominium respui non poterant ab homine cum dabantur.

Vicesimum secundum capitulum ostendit quod, sicut nec gracia nec corporalis mortalitas, sic nec dominium respui potuit a primo homine ne daretur, quia tunc nichil haberi poterat nisi a Deo.

Vicesimum tertium capitulum patefacit quod originale dominium in se minni omnino non potest, set quod potest * quoad actum restringi.

Vicesimum quartum capitulum obicit, et dissolvit, ostendens quod originale dominium in se propter presidenciam non augetur, nec propter subiectionem minuitur; et obicit et dissolvit.

Vicesimum quintum capitulum ostendit restriccionem usus utilem esse hominibus per leges positivas originalis dominii restrictivas.

Vicesimum sextum capitulum, ostendens quod presidencia non sit vocanda dominium, ratione affirmat quod innocenter viventibus non fuit nec est necessarium humanum regale dominium.

Vicesimum septimum capitulum obicit contra precedens, et solvit, ostendens ex presidencia angelorum et ex varietate complexionis et varietate scientie, quas varii homines servantes innocentiam habuisserint, quod aliqui aliis prefuisserint.

Vicesimum octavum capitulum obicit de confirmatione iusticie in Ade progenie, si ipse innocentiam tenuisset; et ponit rationem probabilem, contra eam obiciens et dissolvens.

Vicesimum nonum capitulum ponit duas raciones alias contra rationem secundam, obiciens et dissolvens, ac probabili ratione suadens quod, etsi Adam servasset iusticiam, nichilominus sui posteri peccare potuissent.

Tricesimum capitulum adhuc ex titulo presidencie et statu innocentie obicit, et suadere nititur dominii originalis augmentum, et solvit, ostendens ipsum semper esse equale in omnibus.

Tricesimum primum capitulum obicit contra precedens ex iure seu dominio hereditario in ultimo electorum, et solvit, ostendens ratione et exemplo quod tale dominium nec augere potest nec minuire originale dominium.

32. Tricesimum secundum capitulum obicit contra equalitatem dominii [14D originalis in omnibus, et ostendit esse probabile quod non obstante *obste M* : maiori usu rerum in uno quam in alio originale dominium in omnibus *obstat B*. est equale : et sic finit librum secundum.

I. RICARDUS. Secundum dominium huic divino dominio proximum, de quo nobis est sermo, videtur michi humanum dominium, de quo scribitur Gen. i. 25-30 isto modo : *Vidit Deus quod esset bonum. Et ait, Faciamus hominem ad ymagine et similitudinem nostram; et presit piscibus maris et volatilibus celi, et bestiis universe terre, omnique reptili quod movetur super terram. Et creavit Deus hominem ad ymagine et similitudinem suam : ad ymagine Dei creavit illum ; masculum et feminam creavit illos. Benedixitque Deus illis, et ait, Crescite et multiplicamini, et replete terram et subicie eam (aut alias, et dominamini eius), 10 et dominamini piscibus maris et volatilibus celi, et universis et dom. animantibus que moventur super terram. Dixitque Deus, Ecce ^{om. B.} dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et universa ligna que habent in semetipsis sementem generis * sui, 15A ut sint vobis in escam ; et cunctis animantibus terre, omnique 15 volueri celi, et universis que moventur in terra in quibus est anima vivens, ut habeant ad vescendum.* In quo dicto apparet hominibus primis datum esse dominium omnium terrenorum huiusmodi. Hoc enim apparet de piscibus, volatilibus, et aliis hic expressis ex illis verbis, *presit et dominamini et dedi vobis, 20* which is no true lordship. que verba simile dominium eis collatum ostendunt. Quicunque enim rem aliquam dat alteri absolute rei illius dominium non habenti, ille dans dominum efficit donatarium, si ille donatarius sit capax dominii et acceptat : set, quia Deus non poterat suum dominium a se rebus manentibus abdicare, quoniam ipsis manentibus non potest Deus non habere plenum ius seu plenam auctoritatem in ipsis (sicuti in primo huius superius est suasum, lib. i. 23. quoniam nulla causa divini dominii quam inibi expressisti, ut secundum te eloquar, potest competere cuiquam creature factibili, cum creare eo modo, conservare, vel eciam gubernare 30 exigat necessario potentiam infinitam), consequitur hoc secundum dominium longe esse inferioris gradus quam primum; immo, omnino non esse vere dominium, cum non sit nisi respectu rerum, quarum verum dominium et plenum ius seu plena auctoritas residet penes Deum. Immo, si acute consideres, amplius 35 est remotum dominium Ade a vero dominio quam ius quantumcunque modicum ius habentis ad usum rei sibi concesse in comparacione ad concedentis dominium ; quoniam quiscumque ius aliquod absolutum quantumcunque parvum habens ad usum rei pro tempore qualicunque, ipse ius habet aliquam utilitatem 40

15A] sumendi de re in usum sibi concessa, eciam si concedens noluerit: Adam vero, Deo nolente, ex quo Deus super omnem creaturam habet auctoritatem plenissimam, nullam utilitatem de aliqua creatura, immo, neque de se ipso, habere potuit aut 5 debebat. Sicuti insuper creacionis actus incomparabiliter omnem 2. actum creature excedit, sic Creatoris super creaturam auctoritas a. omnem auctoritatem creature super quamcunque rem in infinitum precellit, quoniam non magis actum actum quam auctoritatem auctoritas antecellit. Pariter potest deduci ex sustentacione b. 10 rerum a Deo quod illa incomparabiliter in Deo maiorem auctoritatem et ius amplius super quamcunque rem arguit, quam sit super rem aliquam auctoritas creature. Sic de potentia gubernacionis divine super res clare deducitur (iuxta probata superius) quod ipsum in infinitum excedit naturaliter agentis potentiam in 15 regendo. Cum igitur auctoritas seu ius Ade super res in eius et suorum successorum usum creatas comparabilis sit finite ad ius sive auctoritatem usum cum modico iure habentis, cum omne finitum comparabile sit cuicunque finito; satis patenter consequitur quod magis est remotum dominium Ade super rebus a 20 vero dominio quod soli Deo convenit, quam ius talis hominis sit remotum ab Ade dominio: sic quod humanum dominium nequaquam verum * aut vere dominium dici potest; set quilibet dominus temporalis istarum rerum comparatus Deo et eius dominio usurarius et magis proprie commoditarius, quia ad commodum eius res sibi sunt date, vel verius ad modum (cum commodum a modo descendat), veraciter dici potest; licet potentes tyranni, verum Deum et omnipotentem Dominum ignorantes, se veros et vere dominos mendaciter ficerint appellari, quorum votis quia poetarum et rethorum vanitas inservivit, 30 grammaticam et rhetorica huiusmodi dominorum falsorum intentionibus, voluntatibus, gestis, actibus, et operibus conformando, usus communis obtinuit, et eciam apud fideles optinet in presenti huiusmodi potentes in seculo, sive sint boni, sive sint mali, dominos vocitare: set apud nos qui rerum radices debemus 35 inquirere minus pensandus est vanorum usus in verbis quam sensus. Constat ergo secure quod verum seu perfectum rerum dominium non habebat.

IOHANNES. Patenter hanc negativam cerno: iam dominium II.

illud quod Adam habuit michi describe.

40 RICARDUS. Videtur ita posse describi, quod Ade dominium fuit rationalis creature mortale ius sive auctoritas originalis possidendi naturaliter res sibi natura subiectas conformiter racioni, et eis plene utendi sive eas tractandi. Tu profer quid

Description of
man's original
lordship:

contra tibi occurrit. Ne tamen in incerto vageris, ecce, sub [15B] verbo *utendi* et verbo *tractandi* (que duo pro eodem in presenti habeo) rerum consumpcionem, qualem efficit creatura, donacionem, vendicionem, permutacionem, locacionem, commodacionem, depositacionem, pignoracionem, iuicionem, revocationem, 5 defensionem, multiplicacionem, conversionem, et quamcunque earum licitam sumpcionem, intelligo.

^a It pertains
only to the ra-
tional creature.

IOH. Dic michi primo cur verbum *rationalis creature* in ista descripcione permittis.

1. RIC. Quia dominium soli rationali creature competit; *dominium* enim a *domo* dicitur, et a *domo dominus* derivatur, eo quod presit domui et domum gubernet seu regat (ut in primo huius dixi superius): et ob hoc illi nature non competit, cui regi-
men sive gubernacio vel presidencia convenire non potest. Item actus dominii (de quibus infra tractabimus), scilicet donare,¹⁰ vendere, locare, et alii quam plures irrationabilibus non possunt competere, licet rerum consumptio aliqualis pro sustentacione sue nature illis conveniat, et ob hoc principium illorum actuum, scilicet, dominium, est ab irrationabilibus penitus alienum: quod Scriptura patenter nobis insinuat in verbis prefatis de Genese,²⁰ *Ecce, dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, Gen. i. 29, et universa ligna que habent in semet ipsis sementem generis 30.* sui, ut sint vobis in escam, et cunctis animantibus terre; ubi ostendit dominium rerum necessiarum animantibus non ipsis set hominibus pro ipsorum necessitate * collatum, *Ecce, dedi C vobis, etc., ut sint vobis in escam et cunctis animantibus terre.*
2. Hoc idem ex prima ibidem scriptura planius innotescit: *Facia- ver. 27.* *mus, inquit, hominem ad ymaginem et similitudinem nostram,* ut presit piscibus maris, etc.: ubi actui presidencie rerum hic *inferius* creatarum virtus directiva premittitur; *ad ymaginem,* inquit, *et similitudinem,* etc. Hoc eciam ex questionibus sequentibus innotescit.

III. IOHANNES. Interim istis contentor. Dic cur verbum *mortale* est positum in descripcione premissa.

^b It is a mortal
right, since man
is by nature
mortal.

35

RICARDUS. Ut constet quod nec angelis bonis nec malis est

1. a Deo huius mundi datum dominium; quoniam tam boni quam mali angeli spiritus sunt non habentes corpora naturaliter eis unita: alias enim hoc nomen *angelus* non esset nomen suppositi set partis constituentis suppositionem sive personam, sicut *anima rationalis* est pars in humano supposito: et ob hoc angeli corporalium creaturarum obsequio sive dominio quoad sustentacionem sue nature nec in presenti egerint, nec in sua origine eguerint; homo vero sic erat creatus, quod pro sustentacione sue corpo-

15C] ralis nature corporalibus creaturis indiguit, quod ex suprpositis de Genese nobis claret, ubi exprimitur quod Deus dedit primis nostris parentibus *omnem herbam*, etc., *ut essent eis in escam*: et quia precepit Ade de omni ligno Paradisi, preterquam de 2. 5 ligno sciencie boni et mali, commedere; nutrimentum enim necessarium non est nisi aut ad restauracionem deperditi aut ad caucionem perdendi, et utrumque infallibiliter arguit nutritam naturam posse per deperdicionem aut per consumpcionem finem accipere, quod est mori in natura vitali. Item stomachus, intes- 3. 10 tina, vesica, guttus, et omnes porte corporis et meatus, qui propter receptionem et egestionem alimentorum necessariorum ad vitam corporis peragendam sunt a summo sapiente Artifice preparati, patenter ostendunt naturam hominis mortalem naturaliter sive ab origine extitisse. Incrementa insuper filiorum per temporum 4. 15 intervalla, quos parvulos nasci oportuit propter artitudinem materni meatus, mortalitatem natorum ostendit: quos eciam sue 5. matres facere poterant ante ortum, non dubium, abortivos et natos statim poterant suffocasse per aquam et consumpsisse per ignem, ferro eciam confodiendo aut a preruptis precipitando aut 20 lapidibus obruendo aut in locis humilibus deponendo aut aliis modis innumeris occidere potuissent. Unde ambigendum non estimo naturam hominis in sua origine fuisse mortalem: nec magis est ab unius summi Boni cultoribus hesitandum quin summe bonus summe potens ac summe sapiens Artifex huiusmodi

D *creature omnia sibi sufficiencia ad peragendam suam vitam mortalem providit, sicuti et ceteris creaturis; cum propterea Gen. ii. 1. extet dictum, *Perfecti sunt celi et terra et omnis ornatus eorum*, quod insuper clarescat inferius: et propter hoc in descripcione adibui B. dominii verbum *mortale* adhibui, scilicet, quia illud dominium 30 solis mortalibus extat datum.

IOH. Non video me posse nisi improbe ista negare, set nichilominus habes (ut michi videtur) ostendere quomodo veraciter extat dictum Sapiencie ii. 23, *Deus creavit hominem inextirminabilem*.

35 RIC. Scriptura ibidem id satis elucidat: sequitur enim, ver. 24. *Invidia enim dyaboli mors intravit in orbem terrarum*; quibus cap. i. 13, dictis in capitulo primo premittitur, *Deus mortem non fecit, nec 14. letatur in perditione vivorum: creavit enim ut essent omnia, et sanabiles fecit naciones orbis terrarum*; et pro causa ibi subiungitur, *Iusticia enim perpetua est et immortalis, iniusticia autem mortis est acquisicio*. Ex quibus non solum nobis ostenditur qualiter Deus fecit hominem inextirminabilem, scilicet, potentem sine exterminatione sive morte in eternum vixisse; eo quod ipse Deus mortem non fecit, set fecit in primo homine iusticiam, qua

servata nunquam exterminatus fuisset: *Immortalis est enim iustitia*. Set eciam causam mortis, non dico mortalitatis, tam propinquam quam remotam expressit, *Invidia*, inquiens, *dyaboli mors intravit*: ecce, causa mortis remota. *Iniusticia autem est mortis acquisitionis*: ecce causa mortis propinquior. Et nichilo minus verbum *sanabiles* aperte pretendit mortalitatem, cum sanabilitas non sit nisi ubi prime extat mortalitas: qualiter vero homines fuissent sanabiles, ita ut nunquam exterminati fuissent, nunquid per esum fructuum ligni vite semel gestum an sepius iteratum, an per sola communia nutrimenta, an per utraque usitata, non est nostrum in presenti discutere; set nobis ad presens debet sufficere firmum esse quod primus homo fuerat in sua creacione mortalis, ita ut propter corporalem vitam naturaliter transigendam deberet a suo summo bono et summo sapiente atque potente Artifice dominium competencium rerum sibi in suo ortu accipere.

IV. IOHANNES. Attendo cur verbum *mortale* est positum. Cur c. It is authority, *auctoritatem seu ius* ponis pocius quam *potestatem* in hac not power. descripcione, non video.

RICARDUS. Auctoritas seu ius soli rationali convenit creature; potestas sive facultas irrationabilibus competit ex sua institutione primaria; quoniam iuxta supra posita verba de Genese, *supposita* B. *Ut sint vobis in escam, et cunctis animantibus, animalia terre*, Gen. i. 29, ad confirmandum sue naturalis institutionis excusum ad consumentum res eis ad hoc ab Auctore omnium * deputatis, suo 16A naturali modo habent congenitum irreprehensibilem facultatem: preter hoc quod ius sive auctoritas solum esse videtur respectu illius quod non obviat rationi; non ita de potestate videtur, cum *de potest.*: sit scriptum, *Qui potuit transgredi et non est transgressor, et depositus facere mala et non fecit*, Eccli. xxxi. 10; et Luc. xxii. 53, *Hec est Lue: codd. hora vestra et potestas tenebrarum*: et 2 Cor. ix. 18, *Ut non mentitur abutar potestate mea in evangelio*; et *Data est ei potestas sicut habent scorpiones*, Apoc. ix. 3: et multa alia sic in sacris litteris exprimuntur. De auctoritate vero sive auctore seu iure, non recolo Scripturam affirmantem quod simpliciter nominentur sive dicantur ad malum sive in malo peccati.

IOH. Paulus in Scriptura sacra, Act. xxv. 5, vocatus est *auctor xxv.*: *sedicionis secte Nazarenorum*: sedicio autem (ut videtur) peccati codd. 24. malum importat.

RIC. Non est hoc in Scriptura sive eius auctore assertum: set est ab oratore Tertullio propalatum, cuius, sicuti et aliorum sue condicionis artificum, erat officium pulcrificare mendacia; et a Scriptura et suo auctore tantummodo recitatum. Verumtamen

16A] non fuit simpliciter sedicio ipsa malum, set pocius tocius mundi salus ; quoniam sectam Nazarenorum a Iesu Nazareno sectam Christianorum appellat.

IOH. Cum orator, qui quoad verborum sensum imitandus videtur, ut auctor supponens sedicionem illam continere peccatum, ex sedicione illa volens probare Paulum hominem fuisse pestiferum, quod ibi ante de eo premiserat, *Invenimus*, inquiens, *hunc hominem pestiferum*, verbo illo nichilominus sic usus est, credi debet (ut videtur) a nobis id proprie dictum esse.

10 RIC. Nec oratores nec rethores, qui ex artis sue condicione figurative, similitudinarie, enigmatice, et iuxta alias modos quos colores rhetoricos nominant, sepius eloquuntur, ut auctores sensuum verborum a veritatis inquisitoribus seu sacre Scripture doctoribus sunt habendi ; set magis e contra, cum *Vani sint omnes homines quibus non subest sciencia Dei* (Sap. xiii. 1) ; nec auctoritati Spiritus sancti, qui omnem habens sapienciam cuncta in sacris Scripturis asserta dictavit, aliqua rhetorum seu quorumvis aliorum, quoad sensum verborum, poterit auctoritas comparari. Item, cum primordialis sive originalis lingua humane nature **2**. **20** verisimiliter estimetur fuisse Hebrea, qua lingua Moyses, prophete, et apostoli a pueris educati nostram Scripturam, a Spiritu sancto directi, tradiderunt, non solum improvide set in Deum artificem impingendo sentire videtur, qui ab hominibus grammaticam adinventam illius primarie lingue grammatica indicat **25** apciorem. Item, si ad rerum primordia mentis intuitum dirigamus, ecce, non dubium quin Adam primus homo aut a Deo **3**. **B** significaciones ver*borum accepit, et sic eas in suam uxorem et eorum communes filios derivavit ; et nullus fidelis debet ambigere quin Artificis summi grammatica sit ad significandum rerum **magis apta** naturas magis propria, magis apta, et melius expressiva quam **M: quam apta B.** aliqua ab hominibus adinventa : aut Adam significaciones **b.** verborum instituit, facultate voces aptandi ad votum a Deo recepta, sicud in edificatione turris Babel septuaginta duas linguas diversi receperant. Et sic eciam nullus debet ambigere quin **35** Adam, omnis mortalium prudencie inexpertus, solis adhuc speculativis attendens, conformius quo sciverat rerum exprimentis naturis primiciam cuncta grammaticae primitus adaptavit, consequenter ex eis naturalissime rationi conformiter composita derivando : et sic veram grammaticam traduxit in posteros in **40** lingua Hebrea, ut creditur ; quoniam, usque ad edificationem turris Babel post diluvium erat una dumtaxat lingua apud omnes homines ; cum dicatur Gen. xi. 1, *Erat autem terra Gen. xi. 6. labii unius et corundem sermonum* ; et statim sequitur, *Ecce, unus est populus et unum labium omnibus* : *ecce, ergo, desen-*

*damus et confundamus linguam eorum: ita ut, nisi velimus [16B decipere, semper in inquirendo proprietatem sensus verbi cuiusquam seu nominis ad primitiva pura verba debemus resolvere, et ex vero primitivo et sibi per compositionem addito naturalem sensum extrahere, et illum propriissimum atque aptissimum 5 affirmare, quamvis orator Tertullius et alii rethores et poete contra laudibus aut vituperiis inaniter insistendo expisserint. Cum igitur auctor et auctoritas in assercionibus omnibus sacre Scripture, quantum michi occurrit, sumantur in bono, nunquam in malo; et ab *augeo* verbo pocius, meo iudicio, quam ab *ago* 10 descendant, unde videntur importare profectum, non malum; *auctoritatem* seu *ius* in descripcione originalis humani dominii, pocius quam *potestatem*, expressi, que et in malo interdum accipiuntur in Scripturis.*

V. IOHANNES. Accipiamus verbum *auctoritatis* isto modo. Dic 15

d. It is original, pertaining to the human nature itself, quid per verbum *originale* intelligis.

RICARDUS. Originalem auctoritatem nature humanae non singularum personarum intelligo: unde non dicitur in presenti istud dominium originalis auctoritas, quia in persone origine sibi inheret, set quia propter institutionem humanae nature, que per Adam 20 hoc dominium in sua recepit origine, istud dominium illi persone suo tempore, tanquam successori primi hominis illius, accedit. Est alia ratio cur verbum *originalis* posuimus, scilicet, ad *dis-ratio*om. B. tinguendum auctoritatem istius dominii ab omni auctoritate adventicia nostre nature, que non sequitur essencialiter iustum 25 nostram naturam: verbi gracia, cum quis titulo civili aliquo, scilicet, hereditario iure aut donacione, seu locacione aut conduccione, seu empacione vel quavis alia paccione, que secundum iura positiva solet inter homines exerceri, adquirit ius seu auctoritatem * utendi re aliqua; non est illa auctoritas seu ius illud C originalis auctoritas, set adventicia seu acquisita, sive adiecta originali; nec naturam iustum neque personam iustum *essentia* oriⁱ B: cialiter consequens, set mediante iure seu titulo extrinsecus oriⁱ M. accidente.

and first granted
not to Adam and
Eve conjointly, IOH. Placet ita accipere: set de hoc plures ambiguities (ut 35 michi videtur) se offerant; primo quia scriptura Genesis videtur exprimere quod primum humanum dominium fuit Ade et uxori sue simul collatum, Gen. i. 27, 28, ubi sic dicitur, *Masculum et feminam creavit eos, benedixitque illis Deus, et ait, Crescite et multiplicamini et replete terram et subicie eam, etc.* 40

but to Adam by
hence it at his
creation, RIC. Verba premissa de Genese in cortice videntur pretendere quod ambobus simul sit data ista auctoritas, *Replete terram et subicie eam et dominamini, etc.* Iesus tamen Syrac videtur

16C] sentire contrarium : dicit enim, Eccli. xvii. 1, 2, *Deus de terra
creavit hominem, et secundum ymaginem suam fecit illum, et
iterum convertit illum in ipsum, et secundum se vestivit illum*
 Eccli. xvii. *virtute*; et infra, *Posuit timorem illius super omnem carnem,*
 4. 5. *et dominatus est bestiarum et volatilium; creavit ex ipso
adiutorium simile sibi*: ubi ordo Scripture pretendit Adam
 dominatum fuisse bestiis et volatilibus antequam de ipso fieret
^{non urg.} *adiutorium simile sibi*. Set licet ad hoc non urgeat ordo Scrip- 2.
^{om. B.} *ture, cum possit apte intelligi prius factum, quod posterius est
narratum, sicut fit sepissime in Scripturis : alia tamen illud
satis affirmant ; quoniam, nisi prius dedisset Ade illud dominium
quam sibi et uxori communiter, quod textus predictus Genesis
preferre videtur, iste pocius sic dixisset, Dedit eis potestatem, non
dedit ei*; nec *Dominatus est bestiarum set Dominati sunt bes-*
 Ps. viii. 6. 7. *tiarum*. Cui ordini Psalmus concordat, *Minuisti, inquiens,
cum paulominus ab angelis; gloria et honore coronasti eum, et
constituisti eum super opera manuum tuarum : non dicit,
minuisti eos, set cum, et constituisti cum super opera manum
tuarum*. Verbum eciam *constitutionis* aperte pretendit iuxta 3.
 20 veram grammaticam supradictam, quod simul *cum statuione*
 (ut sic loquar), sive *creacione sua, super opera manuum Dei*
 fuit prefectus. Item, formato homine extra Paradisum, Gen. 4.
 ii. 15, 16 dicitur, *Tulit ergo Dominus Deus hominem, et posuit
eum in Paradisum voluptatis, ut operaretur et custodiret illum;*
 25 *precepit ei dicens, Ex omni ligno Paradisi comedere : unde
videtur quod habuit dominium rerum que fuerant in Paradyso
quando eum Dominus pro se prepositum Paradisi constituit ;
amplius enim est operari Paradisum et custodire quam custodire
dum taxat : unde non michi videtur aliud operari Paradyso*
 30 *quam ipsum cum suis contentis gubernare et regere ; et nichilo-
minus custodire illum eciam debebat a bestiis, que, si pro
voluptate permissem fructus ibidem excerpere, de fructu
ligni vite sumpsissent, et rosas ac lilia et alios flores ultra quam
docuit, nisi forsitan fuissent cohibite, consumpsissent. Aut*
Digitur Adam tunc habuit, * tanquam villicus aut ballivus, servile
 officium super res alienas non suas; quod quoad res propter
 ipsum creatas, in tanta gloria et honore a summo Bono creatus,
 Ps. viii. 8. sibi nullatenus congruisset, nec illa verba sequentia, *Omnia
subiecisti sub pedibus eius, sensum illum nisi improbe susti-*
 40 *nerent : aut illarum rerum dominium a Deo ante acceperat, ad 5.
quod facit quod de lignis Paradisi comedere iussus erat, nec
debuit de illis comedere ante acceptum dominium, cum dicatur*
 Gen. i. 29. in primo capitulo, *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem
semen super terram, et universa ligna que habent in semetipsis*

sementem generis sui, ut sint vobis in escam; ubi constat prius [16D] datum eis fuisse dominium lignorum et fructuum, quam debabant de illis comedere; unde liquet preceptum sive licenciam de commestione presupposuisse in commestura rei comedende dominium. Et hoc est consonum racioni, quoniam usus rerum 5 iuxta hec verba effectus donacionis videtur; *Dedi, inquit, vobis, ut sint vobis in escam:* donacio igitur in utroque debuit usum precedere. Cum igitur Adam ante creacionem uxoris potuerit iuxta dominium mandatum sive divinam doctrinam sive licenciam de lignis Paradisi comedere, sequi videtur quod Adam 10 translatus in Paradisum ante formacionem sue uxoris rerum accepit dominium. Quod insuper capitulo ii. 19, adicitur, *For-* ii. codd. 1. *mans igitur Dominus Deus de limo cunctis animantibus terre et universis volatilibus celi, adduxit ea ad Adam, ut videret quid vocaret ea;* omne enim quod vocavit Adam anime viventis, 15 *ipsum est nomen eius,* istud dominium latenter insinuare videatur: primo quidein, quoniam imposicio et precipue specifici nominis in imponente auctoritatē super nominatum sive superioritatem habet annexam, cum ipsa imposicio sit auctoritate propria imponentis. Unde infantibus soli parentes auctoritatem 20 habent nomina imponendi, in tantum ut Iohanni Baptiste nec sola mater nec aliis potuit nomen imponere; set mater dicebat, *Vocabitur Iohannes, pater vero eius mutus existens scripsit,* dicens, *Iohannes est nomen eius* (Luc. i. 63). Ideo Adam dixit, *Hee vocabitur virago, quoniam de viro suo sumpta est,* Gen. 25 ii. 23. Deus autem nostris primis parentibus specificum nomen imposuit, *Et vocabit nomen eorum Adam in die qua creati fuerunt,* id est, homo, Gen. v. 2. Hee igitur imposicio nominis posicio B. specifici cunctis animantibus auctoritatem ac superioritatem super ea in Adam supposuit; quia non iussus nec suasus a 30 Deo, set sua auctoritate, id fecit, quoniam dicitur quod *Deus ea Gen. ii. 19.*

7 *adduxit ut videret quid vocaret ea.* Quod insuper in predicta Scriptura adicitur, *Omne enim quod vocabit Adam anime viventis, ipsum est nomen eius,* id idem affirmit; quoniam, si nonnisi simul cum uxore acceperit dominium, non debuit sine 35 consensu illius nomina perpetuo permansura communibus suis rebus imponere; immo, iuste posterant recepto dominio, tan- 17A quam maiorem auctoritatem habentes quam ante, eorum nomina immutare: contra quod dicitur, *Omne quod vocabit Adam anime viventis, ipsum est nomen eius;* ubi puto intelligendum 40 quod ipsum nomen debuit ei tanquam specificum perpetuo 8. retinere. Id idem videtur ostendere divinum consilium circa hominis produccionem primariam: *Et ait, inquit, Faciamus hominem ad vmaginem et similitudinem nostram, et presit*

17A] *piscibus maris et volatilibus celi, et bestiis universe terre, et licet: si m. omni reptili quod movetur in terra* (Gen. i. 26); ubi licet verbum *presit* significet facultatem, scilicet, idem quod *dominus*, consequens est quod cum solus fieret, dominus esse debebat: 5 *si vero verbum illud presit actum auctoritatis importet, scilicet, idem quod dominetur, cum actus dominii presupponat dominium, non minus consequitur quod solus debebat dominium et auctoritatem super actum recipere.* Item, ex quo solo beneficio creacionis volatilia et bestie potestatem irreprehensibilem 10 a Deo habebant sumendi necessaria vite de rebus creatis, quanto magis homo nobilior creatura huiusmodi potestatem ex beneficiis creacionis accepit: alioquin minus sufficiens in comparacione sue nature ab origine extisset, quam ille alie creature; quod (ut videtur) gloriam summi Artificis aliqualiter maculasset. 15 Ceterum, cum nemo possit ambigere quin homo in tanta sa- 10. piencia a Deo creatus quod cunctis bestiis et volatilibus nomina sciebat imponere et de facto imposuit, illa omnia propter usum eius facta esse sciebat; ita ut nature ordine eis preesse deberet. Unde sequi videtur quod, sicut illa animalia nature ordine 20 exigente rebus propter suum alimentum creatis irreprehensibiliter uti potuerant, nulla alia auctoritate recepta, sic nature ordine exigente id idem de illis animalibus facere irreprehensibiliter homo potuerat; quod facere non poterat rationalis creatura sine auctoritate legitima. Unde videtur quod origo 25 hominis ad Dei ymaginem ac similitudinem hanc homini auctoritatem impressit. Quod ex hoc videtur innui in Scriptura, 11. quod nusquam de donacione presenti fit mencio, set tantum de eius actibus aut eius donacione preterita: unde in primo verbo post creacionem sic dicitur, *Masculum et feminam creavit eos* 30 (Gen. i. 27-29), *et benedixit illis Deus, et ait, Crescite et multiplicamini, et replete terram et subicie eam* (alia littera habet, *Et dominamini eius*), *et dominamini piscibus maris et volatilibus celi et universis que moventur super terram.* Ecce, 35 *dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, etc.:* ubi verba illa *subicie* et *dominamini* actum designant dominii, et verbum *dedi* collacionem eius preteritam. Cum igitur nichil ibi precedat de illis preter creacionis beneficium, innui satis probatur ante istam benedictionem, per illud beneficium sue originis, ipsos istud dominium presuppositum illis dominii 40 actibus accepisse. Sic enim de Noe et eius filiis legitur, Gen. B ix. 1-3, quod *benedixit Deus Noe * et filiis eius, et dixit ad eos, Crescite et multiplicamini et replete terram: terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terre et super omnes volucres celi, cum universis que moventur in terra; omnes pisces maris*

manui vestre traditi sunt, et omne quod movetur et vivit erit [17B] vobis in eibum: quasi olera virencia tradidi vobis omnia. Ubi non exprimitur aliqua dominii tunc de presenti donacio, set eius exercitium debitum, per verba illa, *Terror vester ac tremor, etc., et erit vobis in eibum;* et preterita eius donacio per verbum, 5 *Manui vestre traditi sunt, et tradidi vobis omnia,* exprimi michi videntur; ut ex hac sacra Scriptura nos instruat eos illud dominium per beneficium creationis antea suscepisse.

VI. IOHANNES. Hec omnia letanter accipio, que michi sufficienter

Original lordship affirmare videntur Adam in sua origine illud dominium accepisse; *acep. om. presupposes grace:* set queso ut dicas nunquid suis successoribus simul accedit in B. ortu illud dominium.

RICARDUS. Non; quia omnes filii ire nascuntur, Eph. ii. 3; et *Non est distinccio, omnes enim peccaverunt et egent gloria gloriam B. Dei,* testante apostolo, ad Romanos iii. 22, 23: unde in nostra 15 origine personali omnes, donec gratiam habeamus, sumus isto dominio denudati; ita quod dominium istud nemo recipit antequam suo primo parenti, cui debet succedere pro tempore quo dominium istud acceperat, in iusticia seu iustificante gratia conformetur. 20

IOH. Istud igitur dominium non sequitur naturam specificam immediate, set mediante iusticia, que sine iustificante gratia non habetur.

RIC. Racionabiliter illud infers.

IOH. Duo igitur habes ostendere: scilicet, quod homo primus 25 in iustificante gratia erat creatus, cuius contrarium Magister Sentenciarum sentire videtur; et quod gratia talis ipsum dominium primo homine, ordine causalitatis seu nature, precessit.

RIC. Hoc bene attendis: unde hec duo, quoniam sunt pro- 30 pinqua iuxta diversitatem Scripture, nunc simul, nunc separa- sempar. B. 1. tamen, prout michi occurrit, suadebo. Ecce enim, Gen. i. 26-28 scribitur, *Faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem nostram, et presit pisibus maris et volatilibus celi et bestiis universe terre, omnique reptili quod movetur in terra.* Et 35 *creavit Deus hominem ad ymaginem et similitudinem suam; ad ymaginem Dei creavit illos.* Benedixitque illis, et ait, *Crescite et multiplicamini, et replete terram et subicie eam, et dominum amini pisibus maris et volatilibus celi, et universis animantibus que moventur super terram.* Ex qua Scriptura videtur quod 40 non ratione solius ymaginis, set ratione ymaginis et similitudinis, debuit dominium istud accipere: quoniam utrumque dominium conferendo, *Faciamus hominem ad ymaginem et simili- dominio B.*

that is, man was created in justifying grace, the antecedent ground of his lordship.

17B] *litudinem, et presit piscibus maris, etc. ; ac eciam collato premittitur, Creavit, inquit, Dominus hominem ad ymaginem et similitudinem suam, benedixitque illis, et ait, etc. In ymagine*

C vero conformitatem nature, * in similitudine vero conformitatem 5 in virtute accipimus, que non dubium habuit annexam iusticiam.

Ob hoc enim cherub dictus est signaculum similitudinis, Ezechiel xxviii. 12, quia *Plenus sapientia et perfectus decore, sicut ibi exponendo immediate subiungitur, ut ex plenitudine et perfeccione dicatur signaculum et ex sapiencia et decore ad Dei similitudinem ostendatur : propter quod puto Iohannem dixisse,*

scimus :
stlm B.

et om. B.

prima canonica sua, iii. 2, *Scimus quoniam filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus ; scimus quoniam cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est, ut ex visione divine essencie afferente plenitudinem leticie et spiritualis*

15 *decoris similitudinem Dei ostenderet nos habere. Et Eccli. 2.*

xvii. 1-4, ubi sentencialiter repetitur humana creacio, dicitur quod Deus de terra creavit hominem, et secundum ymaginem suam fecit illum : et iterum convertit illum in ipsum et secundum se vestivit cum virtute ; ubi pro similitudine conversionem ad

20 *Deum et vestitaram virtutis expressit : et consequenter, tanquam illi annexum, subiunxit dominium statim hoc modo, Numerum dierum et tempus dedit illi, et dedit illi potestatem eorum que sunt super terram ; posuit timorem illius super omnem carnem, et dominatus est bestiarum. Pariter michi videtur in Psalmis, 3.*

Ps. viii. 6. Minuisti eum paulominus ab angelis, quoad divinam ymaginem, et quod sequitur, Gloria et honore coronasti eum, quoad divinam similitudinem in virtutibus, esse dictum ; quibus, tanquam necessario previis, annexum est dominium : unde subiungitur, Et constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti

30 *sub pedibus eius, oves et boves universas insuper et pecora campi, etc. Illud eciam quod dicitur in predicta scriptura Ecclesiastici, 4.*

ipsum . . . Et convertit illum in ipsum, satis affirmat ipsum conversum affirmat (infra, l. 36) in sui Creatoris amorem : unde eodem capitulo consequenter in desunt annexuit, Adiecit illis disciplinam, et legem vite hereditavit ver. 9. illis ; testamentum eternum constituit cum illis, et iusticiam et iudicia sua ostendit illis ; ubi satis patenter (ut videtur) affirmat quod non solum habebant legem, set quod eam hereditavit illis, ita quod poterant legem vite sibi et suis heredibus conservare, et quod vitam eternam poterant acquirere ex promissione seu

40 *pacto. Hoc enim est habere testamentum eternum. Unde in canone Misse dicitur, Sanguis Christi sanguis testamenti eterni, quia eo mediante testamentum seu pactum factum pluribus B. patribus de benedicione promissa impletur, scilicet, datur vita eterna ; habebant igitur in sua origine principia quibus pro-*

5. mereri et acquirere poterant vitam eternam. Item, premisit [17C
 capitulo xv. 14-18, *Deus enim ab inicio constituit hominem, et
 reliquit eum in manu consilii sui; adiecit mandata et precepta
 sua. Si volueris mandata conservare conservabunt te et in per-
 petuum fidem placitam facere. Apposuit tibi aquam et ignem;* 5
*ad quod volueris porrige manum tuam: ante hominem vita et
 mors, bonum et malum; quod placuerit ei dabitur illi. Ubi, si D
 per vitam vitam eternam accipimus, satis patet quod ad illam
 acquirendam facultatem accepit; quod patenter affirmat *quod
 placuerit illi dabitur ei:* qui sensus litteralis eo michi videtur, 10
 quod ibi premisit, *Si volueris mandata conservare, conservabunt
 te,* de conservacione perpetua illud intelligens. Quod probatur,
 quia sequitur, *Et in perpetuum fidem placidam facere,* qualiter-
 cunque illud accipiatur ad litteram, perpetuitatem gratam habet
 annexam: unde consequitur quod homo sic a Deo fuerat consti- 15
 tutus, quod per mandatorum observanciam poterat sibi acquirere
 6. vitam eternam; quod sine gratia non valebat. Quod insuper
 propheta Osee in persona Dei loquens michi videtur innuere
 isto modo, *Ego, quasi nutritius Effraym, portabam eos in
 humeris meis, et nescierunt quod curarem eos in funiculis* 20
Adam; traham eos in vinculis caritatis (Osc. xi. 3, 4): non
 enim videtur quod vincula caritatis funiculos Ade vocaret, nisi
 caritas ipsum vinciens Creatori in sua creacione in ipso fuisse,
 quoniam propter caritatem, quam postmodum penitendo recepit,
 nequaquam ita vocaret; set pocius funiculos Christi seu Marie 25
 matris eius, aut Ieremie aut Iohannis Baptiste aut alterius ab
 utero innocentis: immo verba precedencia illud affirmant,
 quia dicit se fuisse quasi nutritum Effraym, et eos portasse in
 humeris suis, scilicet, curam eorum gessisse, *et nescierunt;*
 volens (ut michi videtur) exprimere se similiter curam eorum 30
 gessisse et fuisse eorum nutricium, set ipsi illud non adverterant;
 sicut fuit a principio nutritius Adam et eius curam gessit et in
 vinculis caritatis cum traxit, licet ipse ante peccatum illud
 minus diligenter adverterat, ut ipse suo opere peccando
 probavit.

35

VII. Hanc sentenciam, licet Magister Sentenciarum eam non
 7. teneat, videtur michi Genesis inicium continere: ubi sic scribitur,
*Vidit Deus cuncta que fecerat, et erant valde bona; et factum
 est vespero et mane dies sextus, Gen. i. 31, et ii. 1.* Si enim cuncta
 opera Dei in suis gradibus fuerant valde bona, sic homo erat 40
 valde bonus in sua specie, ut in suis speciebus cetere creature:
 set quis potest dicere hominem valde bonum aut perfectum, qui
 non possidet caritatem, que est vinculum perfectionis (ad Col.

17D] iii. 14) et sine qua homo non est nisi *velut es sonans aut*
xiii.: codd. cimbalum tiniens, 1 ad Cor. xiii. 1? Aut quomodo potuit homo
12. dici perfectus, si necessaria principia non habuit, per que potuit
suum ultimum finem, scilicet, beatitudinem eternam, attin-
5 gere? Tamen si id defecisset aliis creaturis, scilicet, quod
non habuissent principia sufficiencia, per que poterant suum
finem adquirere, nequaquam dicerentur fuisse perfecte. Hoc
enim sepius exprimunt littere seculares describentes perfectum,
quod eo amplius nobis clarescit, quod homo est maximus ornatus
18A tocius machine corporalis, que non dubium * propter hominem
fuit facta; ita quod maxima condicio ornatui defecisset, si homo
suo ornatu precipuo, scilicet, gratificante gracia caruisset: immo 8.
finaliter non videtur quod precipua creatura, propter quam alie-
erant facte, magis diminuta a summo bono, summo potente, et
15 summo sapiente suo Artifice, quam cetere creature facta fuisset;
quoniam hoc homini bono, sapienti, atque potenti nequaquam in
suis operibus conveniret. Unde Salomon prudenter asseruit,
Solum hoc inveni quod fecerit Deus hominem rectum, Eccles.
vii. 30; non vere rectus fuisset aut iustus, nisi caritatem aut
20 graciā habuisset. Ex aliis insuper consequitur dominium 9.
nostro primo parenti collatum presupposuisse caritatem seu
graciā: quoniam aliter Paterfamilias sapiens eum suum
generalem prepositum super rebus mundanis et spiritualiter
super Paradisum voluptatis, ut operaretur et custodiret illum et
25 eius fructibus vesceretur, nullatenus prefecisset; nec ipsum
inferiorum omnium disponentem, directorem, et iudicem (ut
videtur) proinde statuisset; sicut expressum est Sapiencie ix.
1-4, ubi sic scribitur, *Dominus Deus patrum meorum et Domine*
meus, qui fecisti omnia verbo tuo, et sapientia constituisti
30 *hominem; ut dominaretur creature tue que a te facta est, ut*
disponat orbem terrarum in equitate et iusticia et in direccione
cordis iudicium iudicet: da michi, etc.

tantum aut om. M. et circa B. tamen: cum B. ver. 14. ver. 16. Ad hoc facit quod Deus angelis tantum aut tale circa mun- VIII.
dana officium non commisit, quos tamen caritate in sua origine 10.
insignivit, Tu, inquit, signaculum similitudinis, plenus sapientie
et perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti: omnis lapis
preciosus operimentum tuum, Ezechiel xxviii. 12, 13; et infra,
Tu Cherub extensus et protegens, posui te in monte sancto Dei;
in medio lapidum ignitorum ambulasti, perfectus in viis tuis a
die condicionis tue, donec inventa est iniq[ue]itas in te; et infra, *Et*
perdidisti te, o Cherub protegens, de medio lapidum ignitorum:
ubi non solum ex perfectione in qua ambulabat ante casum, set
eciam ex prerogativa status celioris pre ceteris angelis, qui

erant lapides igniti, scilicet, caritate ardentes (hoc enim sonat [18A] *ignitum* iuxta illud Apoc. iii. 18, *Sualeo tibi emere a me aurum ignitum*), constat Cherub fuisse, ut ceteros angelos, in caritate creatum : unde magis est hoc de Adam censendum, cui in ortu 11. suo mundi inferioris regimen et dominium Deus commisit. Et 5 nimis videretur absonum a summi Artificis sapientissima bonitate, quod filii eius post cius peccatum octavo die circumcisioem aut ante octavum diem per aliud regimen sibi et suis a Deo dispositum graciam recepissent, et ipse in statu virili nulla eius culpa aut alterius qui peccatum in eum transferre poterat ^{poterat} om. B.

12. precedente gracia caruisset. Immo, * nec videtur quod per B penitenciam gratificantem gratiam recepisset, cum penitencia non amplius videatur habere quam quod ad statum pristinum 13. restituat seu revocet delinquentem. Videtur eciam multis probabile quod non potuisset sine gratia animalibus nomina im- 15 ponendo aut aliud quicquam circa creature agendo, exercere ut dominus, et sicut congrueret eis uti : quin pocius actus diceretur abusus aut minus aptus quam mundi inferioris a Deo constituto preposito conveniret ; cum non fuisset precipue ad ⁱⁿ M. laudem seu gloriam sui constituentis Creatoris relatus, nec *consentis* M. gestus principaliter propter eum. Amor enim naturalis nunquam potest quicquam tantum diligere ut se ipsum ; sicuti nec potest quisquam tantum naturaliter quicquam odire ut sui ipsius interitum : hoc enim sensus huius verbi naturalis amor importat. Ex hiis (ut michi videtur) rationaliter potes inferre quod caritas 25 sive gratia primo homini in origine sua sibi collata fuit previa causa dominii et causa cuiusque actus huius dominii (ut statim plenius clarescat inferius) : unde nullus de stirpe ipsius primi parentis seminalis filius, donec a peccato mundetur et gratiam gratificantem receperit, istud dominium potest recipere seu 30 habere.

IX. IOHANNES. Iam cerno quod istud dominium dicitur auctoritas originalis humana, quia primi hominis concernit originem ; et non minus ex multis rationibus premissis attendo quod in origine ceteris non adheret, set tunc demum cum suo primo 35 parenti in iustificante sive gratificante gratia conformantur, quoniam non melioris condicionis in hoc esse debent quam ipse : set nunquid ille primus pro se solo, an pro se et omnibus de sua progenie, illud primarium a Deo accepit dominium, vellem a te probacionem accipere.

Adam received
original lordship
for himself and
all his off-pring.

40

RICARDUS. Quia quod expetis necessarium conclusionibus nostris prospicio, licet id superius sit ostensum, quia dominium *istud* M. illud specificam naturam iustum consequitur, alias tamen illius

18B] accipe raciones. De Eva quidem illud Scriptura affirmat, Gen. i. 27, 28, iuxta allegata superius, scilicet, *Masculum et feminam creavit eos; benedixitque illis, et ait, Crescite et multiplicamini, et replete terram et subicie eam, et dominamini in 5 piscibus maris*, etc.: ubi claret quod Eva, sicut Adam, rerum accepit dominium.

eva indicis IOH. Ut quid quoad Ade progeniem Evam inducis, quam Deus de costa lateris Ade fecit; unde constat quod Adam eam non genuit.

10 RIC. Nimia uteris levitate: nam Christus de Davidis progenie **1.** et per consequens de Ade progenie affirmatur: *Liber*, inquit Mat. i. 1, *generacionis Iesu Christi filii Davidis*, etc.; et causam assignans annectit, *Iacob autem genuit Joseph virum*

ver. 16. **C** *Marie, de qua * natus est Jesus qui vocatur Christus*. Nec **15** ambigis Christum in utero Virginis de materia Virginis seminali, quam Virginis sanguinem plurimi sanctorum appellant, a Spiritu sancto conceptum seu natum fuisse, cum in simbolo exprimatur. Non igitur propter hoc ab Adam progenie Eva redditur aliena, *quia M:* **20** *qui de materia corporis Ade a Deo est facta, ex quo illa materia seminalem materiam continebat, quin pocius ipsa, cum ab ea progenitis, progeniem Ade constituit: quod Paulus apostolus patenter affirmat, cum dicit de Deo, *Fecitque ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terre, diffiniens statuta tempora et terminos habitacionis eorum*, Act. **25** xvii. 26; ubi non dubium omnes preter unum sub generis nomine comprehendit.*

IOH. Meam levitatem in hoc confiteor; tene viam prefixam.

RIC. Eadem eciam verba divine benedictionis ostendunt non **2.** tantum illis duobus, set dignendis ab eis, dominium illud a Deo, **30** in personis tamen ipsorum aut ipsius hominis primi, fuisse col- Gen. i. 28. latum; *Crescite, inquit, et multiplicamini, et replete terram et subicie eam, et dominamini in 5 piscibus maris et volatilibus celi, et universis animantibus que moventur super terram*: et sequitur, **ver. 29.** *Ecce, dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et universa ligna que habent in semet ipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam, et cunctis animantibus terre*. In quibus verbis, *Dedi vobis ut sint vobis in escam, cum constet Deum de illis datis ita suis posteris providisse ut eis, quos tamen illis lic. nom.* **35** *verbis non nominat, licet nominat animancia cetera, videtur om. B.* **40** *ita posteris sermonem dirigere, sicut ipsis, tamen in personis eorum: sicuti in verbis evangelicis, *Quaecunque ligaveritis super terram erunt ligata et in celis, et quecunque solveritis super terram erunt soluta et in celis*, Mat. xviii. 18, et ibi, *Quorum remisritis peccata, remittuntur eis; et quorum**

*retinueritis, retenta sunt, Io. xx. 23; non solum locutus est [18C apostolis pro se ipsis Salvator noster, sed pro suis successoribus quibuscumque, sicut ibi, Ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus Mat. usque ad consummacionem seculi, ex simili modo loquendi xxvii. 20. atque donandi et primis et posteris se volens ostendere unum 5 3. utriusque Scripture auctorem. Item, ex quo res ille, sicuti celum et stelle celi, propter filios suos, sicuti propter eum, facta fuerunt, quod probat satis ipsarum rerum obsequium prestitum posteris ipso extincto, consequitur quod ita ipsi ipsarum rerum debebant, ut ipse, habere dominium; quarum rerum commutacio 10 et reciprocacio vite hominis mortalis aptissima cursu ipsorum celestium agebantur usque in presens, et secundum promissionem Dei, Gen. viii. 22, usque in finem seculi id efficere non cessabunt: Cunctis, inquit, diebus terre sementis et messis, et frigus et *estas D 4. et yemps, nox et dies non requiescent. Nec oportet in isto 15 diuicius immorari, quoniam, cum cause acceptionis istius dominii (iuxta tractata superius) ita genitis ab Adam, ut sibi, ab origine convenisset, effectus earum, scilicet, ipsum dominium, ita ut ipse, sui posteri habuissent: alias enim ipsi homines in sua origine deterioris condicionis quam cetere creature in suis 20 gradibus extitissent, sicuti superius in materia simili est deductum.*

X. IOHANNES. Ex quo Adam et omnes filii eius iustificati per graciā recipiunt in instanti iustificationis istud originale dominium, consequens est quod Christus istud dominium in 25 instanti creacionis anime sue in utero Virginis matris eius accepit: quod michi ita cassum ac superfluum videtur esse in Christo, sicut tu supra probasti omne dominium humanum superfluum ac cassum esse in Deo: cum divinum dominium Christo sufficiat in ordine dominii ad omnem usum creature 30 cuiuscunque.

Christ at his
incarnation
received the
original lordship
of Adam.

cuiusq; B.

1. RICARDUS. Quod Christus in creacione anime sue recepit istud originale dominium, negare non audeo, quia illa, esto quod *quia . . . ratione deitatis aut dominii ratione deitatis quod habuit, creaturis uti penitus voluisset. Nichilominus adhuc ipse, tanquam om. B. verus homo, propter quem creature fuerant primitus institute, uti iuste poterat omnibus huiusmodi creaturis; et iustius cunctis hominibus, quia solus in origine, tanquam verus ac singularis heres sui primi parentis, iusticiam recepit et graciā, eciam iuxta legem; quia peccato originali, ratione delicti sui primi 40 parentis, non potuit esse obnoxius, quia fuerat verus Deus: et ob hoc in ortu non tantum debuit esse iustus set necessario fuit iustus. Nec istud dominium fuit in Christo cassum et super-*

*deitatis
(ante aut)*

18D] fluum (ut affiras); quoniam divinum dominium in Christo ad usum plenum humanum, seu ad plene dominandum humaniter creaturis nature humanae in Christo subiectis, nullatenus sufficeret: cum plena dominacio in omni natura, respectu alicuius dominati, plenum dominium in dominante, tanquam in suo subiecto, supponat; non est autem dominium divinum subiectum in natura Christi humana, nec in eius persona, quatenus humana, cum sit proprietas nature divine: unde necessarium fuit in Christo ad dominandum creaturis, modo et iure humanis, originale habere dominium. Alioquin in ipsa natura humana Christi non fuisset titulus seu causa sufficiens ad dominandum rebus et eis utendum; set secundum hoc fuisset natura humana in Christo amplius diminuta quam in primo suo parente aut in ceteris iustis hominibus: unde non fuit illud dominium in Christo cassum, set necessarium pocius, secundum legem nature. Item, 2. in Christo natura humana nichil creat, quia creacio sibi, cum sit creatura, non potest competere; ex creacione vero (sicuti in supra, lib. principio huius operis est ostensum) consurgit divinum dominium: 1. 4. unde consequens est quod divinum dominium non competit nature humanae, nec est principium immediatum dominandi in ipsa; set necessario habet aliud dominium pro principio ac 19A titulo dominandi, scilicet, humanum * dominium. Unde constat quod non debet in Christo censeri cassum, sicuti in Deo esset cassum omnino, in quo ad omnem usum divino dominio sive 25 Deo congruum sufficientissimum esset suum dominium, originale dominium. Item, ad plenum usum rerum in Christo (usum 3. humanum, intelligo) non potest sufficere divinum dominium; quoniam nec iusticia divina nec divina clemencia nec caritas divina sufficere potest aut potuit in Christo ad actus iusticie 30 seu clemencie sive amoris (humanos, intelligo), sicut nec potentia divina in Christo sufficere potuit ad actus humanos in Christo ratione potencie: quoniam, si actus aliquis fieret a divina potentia sufficienter in anima Christi, ille actus esset passio in anima Christi, non accio, cum ab ea non fieret; et ita esset 35 actus iusticie, similiter clemencie et amoris, si sic fieret, passio eius, non accio. Idem consequitur de actu dominii, scilicet, si fieret in anima Christi a divino dominio, intelligo, in ratione dominii sufficienter, esset passio in anima eius, non accio. Immo, si acute advertas, sicut actus talis a iusticia divina in 4. 40 anima Christi sufficienter productus non redderet Christum in humanitate iustum in actu, scilicet, iuste agentem, quia non esset actus nature Christi humanae; sic nec actus a divino dominio ita productus redderet Christum humanitus dominantem. Unde consequitur quod ad actus humanos exercendos a Christo 5.

circa res creatas propter hominem, necessarium fuit in ipso [10A] humanum dominium: quod Paulus apostolus in genere videtur astruere ac probare, ad Hebreos ii. 16, 17, ubi dicit, *Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Habroha apprehendit; unde debuit per omnia fratribus simulari, ut misericors fieret et 5 fidelis pontifex ad Deum.* Ecce, quod ex apprehensione humanae nature eum affirmat debere per omnia fratribus simulari: unde consequitur quod debuit eis sicut in aliis in originali creaturarum dominio conformari.

XI. JOHANNES. Ex premissis attendo Adam primum illud do- 10

Adam lost his
original lordship
through sin.

minium pro se et suis omnibus posteris accepisse; set noscere concupisco nunquid ipse primus parens noster pro se ac suis posteris perdidit istud dominium sibi congenitum delinquendo.

- 1. RICARDUS. Gracia gratificans non magis necessaria michi videtur ad accipendum quam ad retinendum illud dominium: 15 immo, minus; cum nemo dominium possit accipere, nisi ad tempus illud retineat, et recepcionem naturaliter ordinetur; unde consequitur quod delinquendo dominium per-
2. didit graciā amittendo. Item, annon de lege Dei et hominum inobediens iustis imperiis domini sui, in hiis que contingunt 20 domini sui debitam servitutem, ius perdit, et forefacit omnium sibi pro debito servicio a suo impensorum?

IOH. Legem humanam id continere non ambigo: et rationem eius attendo, quoniam quod pro servicio exhibendo sive exhibito cuiquam est impensum non censemur illi mere donatum, set 25 verius pro impenso * aut impendendo obsequio commutatum; B unde iusticia exigit quod commutans, si non ei reddatur id pro quo commutat, saltem suum rehabeat.

RIC. Recte respondes. Sic nostri primi parentes inobedientes si M. erant imperio Domini Dei sui, quo eis preceperat, *Ex omni 30 ligno paradisi comedere; de ligno vero sciente boni et mali ne commedas*, Gen. ii. 16, 17: quod autem Deus hoc mulieri sicut viro suo preceperat ipsa expressit, cum respondit serpenti, *De fructu lignorum que sunt in Paradiso vescimur; de fructu vero ligni quod est in medio Paradisi precepit nobis Deus ne come- 35 deremus et ne tangeremus illud*, Gen. iii. 2, 3. Nec ambigis quin in observancia istius mandati fuit debitum Deo obsequium; set forte non plene prospicis quod pro isto obsequio impendendo dominium creaturarum fuerit eis a Deo collatum.

IOH. Sic est: istud ostende.

istud M.

- a. RIC. Etsi non ex pacto, tamen hoc appareat ex facto, quia ad. b. tulit Dominus Deus hominem et posuit cum in Paradyso voluptatis, ut operaretur et custodiret illum (Gen. ii. 15): ubi ex ipso

19B] facto, si per pronomen *illum* intelligamus demonstratum Paradisum, cum Paradisus fuerit Dei, sicut domini cuius dominium (ut supra patuit) Paradiso manente Deus a se abdicare non potuit, omnino consequitur quod homo, ut ibi obsequeretur Deo, 5 sit positus, scilicet, ut sub Deo esset prepositus Paradisi: si vero & pro pronomen *illum* intelligamus hominem demonstratum idem consequitur; cum Deus hominis illius dominus verus tunc fuerat, et ita ipse ibi est positus, ut sub Deo sui ipsius esset prepositus sive custos; sic quod omnino consequitur hominem 10 in Paradiso positum, ut ibi Deo debitum preberet obsequium.
supra, p. 347. Item, adducta superius de libro Ecclesiastici et Sapiencie pa- 3. tenter affirmant quod pro prestando Deo obsequio, eciam iusto, recepit dominium: et nichilominus racio invincibilis id convincit; cum enim ad hominis profectum dominium istud sit illi 15 collatum, nec potest sibi proficere nisi prestando suo Creatori obsequium, omnino consequitur quod pro obsequio Deo prestando accepit illud dominium.

IOHANNES. Hac ratione probare poteris quod homo primus XII. peccando perdidit omnes virtutes, et eciam animam rationalem, He lost all virtues, yea, and his soul also. 20 quia ista ipse accepit pro prestando Deo obsequio.

RICARDUS. Verum concludis per omnia de virtutibus qui- 1. busunque quod Adam omnes virtutes quas habuit perdidit delinquendo, et animam rationalem similiter, quam obligavit *inferius* B. ad mortem eternam, que veraciter perdicio appellatur; *Infernus*, 25 inquit, et *perdicio coram Domino* (Prov. xv. 11): eciam pec- *previam* B. cando incurrebat mortem primam corporis et anime similiter, cuius vita est Deus; et quia sic dominium perdi non potuit, scilicet, ut punitum maneret, ideo simpliciter periit per pec- catum.

30 IOH. Perge quo tendis.

RIC. Item, ex quo Deus iudex iustus propter suum peccatum 2. eum de Paradiso expulit, et viam ligni vite angelica custodia C * et flammeo gladio versatili ei preclusit, ne forte sumeret de ligno vite et viveret in eternum (sicut legitur in Gen. iii. 22), 35 ex sententia ista iustissimi Iudicis atque sapientissimi, qui falli non poterat, videtur, tanquam forefactor, ligni vite atque Paradisi tocius prius acceptum a Deo perdidisse dominium. Cur enim a suo dominio alias fuisse expulsus, non videtur posse de facili reperiri. Cum igitur pari iure seu unico cunctorum col- 40 latorum sibi dominium a Deo acceperat, omnino consequitur quod pari iusticia cunctorum dominium peccando perdiderat. Aliam accipe rationem: Veritas ait, *Omnis qui facit peccatum 3. servus est peccati* (Io. viii. 34); cuius dicti rationem Petrus

apostolus expressit, cum dixit, *A quo enim quis superatus est, eius et servus est* (2 Pet. ii. 19): qui vero servus est peccati non aliunde videtur servus peccati, nisi quia in peccato et per peccatum servit creature cui per cupiditatem inheret; unde cupiditas *radix omnium malorum*, non solum ab apostolo, prima ad Thim. vi. 10, sed etiam communiter ab omnibus sanctis doctoribus affirmatur. Qui autem servus est creature cui per amorem inheret, nequaquam tunc dominus est illius creature; cum nemo ciudem rei dominus sit et servus. Igitur, cum quis peccat mortaliter perdit peccando dominium naturale saltem illius creature circa quam peccat. Cum igitur omnium propter hominem inferius creatorum fuerit illi simul et indivise collatum originale dominium, perduto per culpam unius creature dominio, omnium dominium est sublatum.

IOH. Hac ratione poteris affirmare, cum quis circa rerum suarum dominium peccat mortaliter, inaniter gloriando aut aliter, quod illarum rerum perdit dominium; et redde hunc mundum quasi dominis vacuatum.

RIC. Recte, licet carnalibus dure, concludis, quod clarius infra in huius quarto libro liquebit, ubi de dominiis adventiciis offeret se tractatus.

IOH. Quid si dixeris quod usus seu abusus rerum sic perditur per peccatum, non tamen dominium?

RIC. Quia hoc dicere obviat racioni et facto, quoniam in paucioribus usus aut saltem abusus rerum remanet, ut videmus.

IOH. Cur non possum astruere quod, sicut apud homines, in tali casu forefactionis non perditur statim dominium, set expectandum est super forefactionis probacione iudicium.

RIC. Frustra apud Dominum, qui est iudex et testis omnia prospiciens, expectaretur probacio; et pariter per consequens apud eum frustra expectaretur iudicium, quando nichil aliud exigi deberet ad ferendum iudicium, quam circumstancie in instanti commissi peccati presentis.

XIII. IOANNES. Perge ulterius.

4. RICARDUS. Attende item acucius quid Achimalech Davidi responderit sibi dieenti, *Nunc igitur, si quid habes ad manum vel quinque * panes, da michi aut quicquid inveneris. Non Dabo, inquit, panes laicos ad manum, set tantum panem sanctum, si mundi sint pueri, maxime a mulieribus*, 1 Reg. xxi. 3, 4: in quo responso satis ostendit panem sanctum, scilicet, Domino specialiter consecratum, iure originalis domini, tempore indigencie mundis solis deberi, nequaquam inmundis. Aliud accipe suasivum.

18D] IOH. Dic, donec tedeat me audire.

RIC. Cum superius sit firmatum Deum cuiuscunque creature 5.
a se primarium et inabdicabile habere dominium, nullus super
creaturam, nisi de Dei beneplacito et ipso auctorizante et
5 eciā approbante, auctoritatem poterit aut debebit accipere seu
tenere.

IOH. Ita videtur.

RIC. Putasne esse beneplacitum Deo, si eius mandatum
contempnens sub eo sit suarum rerum prepositus?

Mat. v. 45. IOH. Cur non? ex quo bonus Dominus est, *qui solem suum
oriri facit super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos,*
evangelio attestante.

RIC. Quia bonitas non obviat iusticie neque prudencie: et non
ambigis quin prudencie atque iusticie adversatur in eo qui
15 potest continue sine mora omnia maleficia debite ordinare, quod
equa auctoritas super res dominii sui sit pio et impio, iusto et
iniusto, nequam et bono, obedienti et contumaci, amico et
inimico, amanti suum dominium et suum dominium contem-
nenti; si vero dominium originale, admisso peccato mortali, in
20 potestate maneret, hec cuncta contingent: unde sequitur
quod illud peccando amittitur; licet usum vel abusum rerum
suarum peccatoribus Deus permittat, eorum penitenciam provo-
cando. Item, supraposite raciones, que probant gratam accep- 6.
cionem istius dominii prevenisse, tanquam causam formalem
25 ipsius, satis ostendunt istud dominium in nullo homine posse
sine gracia remanere. Ad quod enucliandum diligentibus tracta- 7.
toribus Scripturarum, Spiritus sanctus quoad oblaciones Cayn
et Abel verba aptavit, ut sequitur, *Factum est autem post multos
dies ut offeret Cayn de fructibus terre munera Domino; Abel*
30 *quoque optulit de primogenitis gregis sui et de adipibus eorum.*
Gen. iv. 3: ubi Abel iusto dominium rerum attribuit, inquiens,
gregis sui; quod de Cayn impio, quia dominium perdidit, non
expressit, set ait de ipso, *de fructibus terre.*

JOHANNES. Gratanter ista accepto: set quia Christus habuit XIV.

35 humanum in ortu suo originale dominium, nunquid illud domi- Of Christ's heir-
nium Christus accepit in ortu iure hereditario sui primi parentis, ship in respect of
non ita michi clarescit; quoniam michi videtur ex hoc sequi
quod Adam peccando perdidit illud dominium pro Christo sicut
pro aliis, sicut illud accepit pro ipso et Christo sicut pro aliis;
40 quoniam alias Christus verus Ade filius non fuisset.

original lordship.

RICARDUS. Christus iure hereditario sui primi parentis domi-
20A nium illud accepit, non quia filius aut heres primi * hominis de-
linquentis, set quia filius et heres inforifactibilis primi hominis

iusti in suo ortu illud dominium obtinentis. Grosso, si placet, uta- [20A]
 mur exemplo. Rex quisquam dat uni strenuo militi comitatum
 tenendum ab eo sibi et heredibus suis in forma iuris communis
 regni ipsius ; hoc uno adiecto quod, si genuerit unum filium tam
 elegantis forme quod a planta pedis usque ad verticem non possit 5
 in eius corpore macula reperiri, talis filius, quamvis pater fori-
 facere possit pro se ac suis successoribus comitatum, inforisacti-
 bilis et inexheredabilis remanebit. Hoc casu, patre forisfaciente,
 ille filius pro quo pater forisfacere omnino non potuit, nichilo-
 minus comitatum iure hereditario optinebit, quamvis pater eius 10
 pro se et pro illo filio inexheredabili, sicut pro aliis filiis suis,
 comitatum accepit. Sic quamvis Adam primus parens noster,
 factus de pulvere quoad corpus, in spiritu paulominus minutus Ps. viii. 6.
 ab angelis, non tantum comitatum set regnum mundi inferioris
 accepit, secundum legem Dei communem, a Deo et sub Deo 15
 tenendum ; et regnum istud peccando pro se et suis posteris
 communiter forisfecit : pro pueru tamen Iesu, *specioso forma pre* Ps. xliv. 3.
filiis hominum, pleno veritatis et gracie, et ob hoc inexheredabili Ioh. i. 14.
 et inforisactibili, istud regnum sive dominium forisfacere non
 valebat ; set patri suo, pro heredacionis tempore innocentia, in- 20
 nocens in sua origine tanquam inexheredabilis, filius debuit in
 hereditate paterna succedere. Et ob hoc, non obstante delicto
 per quod perdidit istud originale rerum dominium, Christus a
 peccato exemptus parentis debuit in sua origine istud originale
 dominium primi patris, sive in munus sive iure hereditario, op- 25
 tinere ; quamvis peccato sui parentis, sicut ceteri eius filii, ex-
 heredari omnino non valuit. Nec ex hoc provide intulisti quod
 Christus verus Ade filius alias non fuisse, sicuti (in supraposito
 familiari exemplo) illum filium elegantem, propter inexheredabi-
 litatem ipsius, potes recte arguere non esse verum comitis filium 30
 patris sui.

XV. IOHANNES. Hec omnia recipio tanquam firma ; scilicet, quod
 primus homo fuit creatus in gratia, quod dominium illud gratiam
 presupponit, et quod dominium deficit in quocunque gratia ab
 eo sublata : set peto ut michi ostendas an istud dominium nostro 35
 primo parenti aut suis posteris fuerat restitutum.

1. RICARDUS. Videtur quod fuerat recollatum : primo quidem
 quoniam inter penas sibi ac sue uxori a Deo pro suo peccato in-
 flictas perpetua sublacio huius dominii prius dati nequaquam
 exprimitur, licet labor, sudor, et dolor, et in terram reversio 40
 (scilicet, mortis necessitas) sint expresse ; nec est verisimiliter
 estimandum quod tam gravem penam Spiritus sanctus in sua
 Scriptura exprimere * omisisset, cum minus graves expressit : B

The original
 lord-ship lost by
 Adam through
 sin was after-
 wards restored
 to him ;

20B] unde videtur hoc dominium Ade penitenti et graciā optinenti restitutum fuisse. Item, ipsa maledicō pro peccato inflicta 2. restitucionem huius dominii videtur supponere, que formam hanc habet: *Maledicta terra in opere tuo; in laboribus comedes eam cunctis diebus vite tue. Spinas et tribulos germinabit tibi, et comedes herbas terre. In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram de qua sumptus es; quia pulvis es et in pulverem reverteris. Et vocavit Adam nomen uxoris sue Ewam, eo quod mater esset cunctorum vivencium. Fecit quoque Dominus Deus Ade et uxori eius tunicas pellicas, et induit eos* (Gen. iii. 17-21). Ubi verba *pane tuo* pretendunt panis dominium: verba insuper Dei, *comedes eam et comedes herbas terre et vesceris pane tuo* videntur supponere quod Adam iuste, licet cum pena sibi imposita, hec erat acturus. Eandem restitucionem 15 videtur pretendere verbum de Abel iusto dictum, *Abel quoque optulit de primogenitis gregis sui* (Gen. iv. 4). Ceterum, trans- 3. acto diluvio et remanentibus de toto humano genere octo iustis, dumtaxat rerum dominium eis fuerat recollatum, aut, eius restitu- tione supposita, ipsius originalis dominii exercitium eis fuerat Noe: a Domino imperatum, hoc modo Domino loquente ad Noe et codd. nos. suos, *Crescite et multiplicamini, et replete terram: et terror vester ac tremor sit super cuncta animancia terre et super omnes volucres celi, cum universis que moventur in terra. Omnes* Post mov. B *pisces maris manui vestre traditi sunt; et omne quod moveatur in terra et vivit erit vobis in cibum: quasi olera virencia tradidi vobis addit.* omnia (Gen. ix. 1-3). Ubi terror ac tremor super cuncta ani- mancia, et quod manui eorum (scilicet, potestati) cuncta sunt tradita quasi olera, satis ostendunt eos naturale rerum dominium habuisse aut eis noviter restitutum aut prius habitum declaratum. 30 Item, ex quo Adam, commisso peccato, fuit creatura racionalis 4. mortalī, et gracia perdita per peccatum fuerat ei per penitenciam restituta, cum nichil amplius videatur necessarium ad locum huic dominio preparandum, sequi michi videtur quod Adam fuit ali- quando ad istud dominium restitutus.

35 IOHANNES. Firma, si vales, quod gracia Ade fuerat restituta. XVI.

RICARDUS. Quod Adam fuerat restitutus ad graciā ex hoc and grace by michi videtur, quoniam non videtur consonum racioni quod tota 1. creature, facta propter hominem Deo servitum et per suum obsequium eternam beatitudinem habiturum, aliquo tempore 40 fuerit sic sua dignitate privata quod obsequium naturale solis prestiterit perituri: unde presumitur Adam esse salvatum, et per ipsum, si non alias, suam uxorem; ex quo vixit post pecca- tum cum ea annis nongintis et amplius. Item, providencia Dei 2.

specialiter * circa Adam et eius uxorem in faciendo eis tunicas [20C
pelliceas videtur pretendere quod ad Dei complacenciam fuerant
3. recollecti. Nec est verisimile quin ad tam amantis Domini Dei *quia b.*
sui presenciam, qui in forma visibili, non dubium, eis post pec-
catum apparuit, eos de peccato redarguit, pro peccatis suis 5
penam eis imposuit, et nichilominus bona sua eis terrena per-
4. misit, penituissent lacrimabiliter de eius offensa. Hoc insuper
quod de Eva legitur, Gen. iv. 1, *Adam vero cognovit Ewan*
uxorem suam, que concepit et peperit Caym, dicens, Posedi Caym
hominem per Deum, gratum Eve amorem videtur pretendere ^{om. B.}
erga Deum, scilicet beneficii ab eo recepti viscerala professio,
5. *Posedi per Deum.* Nec est verisimile quin ipsorum primorum
parentum tam grandis et Deo tam accepta ac suis parentibus
grata progenies per nongentos annos viventibus graciam impe-
trasset, eciam si ad hoc parentibus opera propria nullatenus ¹⁵
susfecissent; ex quo id in multis posteris minoris meriti ac
6. paucioris numeri constat actum. Nec eciam omnisapienti
Artifici prescio omnium futurorum videtur congruere suum
futurum patrem carnalem, ac tam nobilis progeniei humane
primum parentem, hominem dampnandum perpetuo statuisse; ²⁰
cum sibi potencia nequaquam defuerat primo configere non
perdendum, quoniam nec homo sapiens sic egisset. Constat
igitur Adam ad graciam et ad illud dominium consequendum
restitutum fuisse.

XVII. IOHANNES. Miser ex peccato effectus, comedens panem suum ²⁵

Of the extent of
Adam's restora-
tion.

cum sudore atque dolore, non habuit par imperium super neces-
sariis vite sue, sicuti cum innocens libere eis sine omni molestia
imperabat; unde non videtur fuisse plene ad dominium perditum
restitutus.

RICARDUS. Paris juris, non paris exercitii, ante et post pecca- ³⁰
tum admissum erat eius auctoritas super rebus pro ipso et pro
progenie sua creatis; quoniam et senex et infirmus dominus
idem habet super sua bona dominium quod ipse iuvenis et vali-
dus optinebat, nec indoctus dominus docto domino minus habet *nece: sic b.*
dominium, nec incarceratus quam liber dominio suo amplius est *domino:*
privatus; quoniam par ius residet in utrisque, quamvis exerci- ^{non B.}
cium dominii sui remaneat longe infirmius. Sic in Adam penas
corporales suas premissas pro senio statuere potes dominii sui
exercitum restringentes, equali tamen ut ante peccatum respectu
rerum sibi dominio restituto.

IOH. Saltem constat eum ad equalem libertatem corporis
nullatenus restitutum, et pari iudicio rationis nec ad equalem
graciam spiritus debebat restitui, aut fuerat restitutus; et si

20C] gracia sua originalis non tota set in parte sibi fuerat recolata, cum gracia (iuxta premissa) sit principium formale dominii, omnino consequitur quod dominium in restituzione fuerat

D sinco^{*} patum.

RIC. Non videtur michi par racio de gracia et corporis libertate : primo quidem quoniam non tota corporalis eius libertas fuit per peccatum amissa, set fuerat imminuta per mortem, scilicet, per mortis necessitatem, sicuti Ade pro pena a Deo fuerat

commutatum ; *In quaunque die ex eo comedeleris, morte morieris* (Gen. ii. 17) : ex quo dicto, ut puto, accepit apostolus illud quod

10 dicit, *Statutum est hominibus semel mori* (ad Hebr. ix. 27).

Stante vero necessitate corporalis mortis, non potuit libertas corporalis plena restituī : gracia vero, de qua loquimur, scilicet, reddens hominem Deo gratum seu carum ad vitam eternam, fuit in toto amissa per peccatum commissum ; naturalis tamen

minuatum fuit Ade pro peccato inflictum sive minatum, quod istam graciā B, a autem necessario excluderet sive minoreret, cum postmodum sibi ac suis eraso.

fuerit restituta. Quamvis enim dampnacio fuerit annexa peccato, tamen non necessario nectebatur, set sub condicione satisfaktionis remansit postmodum per Dominum nostrum Iesum

20 Christum sublata ; et ob hoc gracia debebat restitui, quia sine ea salus esse non posset. Quod autem tota debebat restitui, inde patet, quoniam si minor gracia sibi restituta fuisset quam in peccando perdiderat, tamen secundum gradum et mensuram gracie debebatur gloria seu vita eterna, gloriam minorem habu-

25 isset discedens in gracia illa secunda quam si decessisset in prima. Hoc autem non potest convenire divine iusticie, quoniam pro peccato suo debuit in hac vita per eum seu per alium satisfaccionem plenam inpendere ; igitur non debuit post satisfaccionem impensam pro commisso peccato puniri. Punitus autem

30 fuisset, si sic cum eo fuisset actum, quoniam perdidisset partem glorie sibi prius debite per graciā prius habitam et amissam, quoniam minor gloria minori gracie correspondet : immo, con-

sequitur quod ante adepctionem glorie non fuisset pro suo peccato integre satisfactum, set remaneret per subtractionem glorie 35 puniendus ; quorum utrumque repugnat divine iusticie. Unde consequitur quod quisunque et quicunque restitutus ad graciā restituitur ad minus ad prius amissam. Adam ergo, quamvis non ad exercitium equae liberum sui dominii, tamen ad idem

dominium vel equale, sicut ad equalem graciā, penitendo 40 fuerat restitus, et pariter fuerunt omnes iusti sui posteri resti-

supra, pp. tuti : quam conclusionem ea que supra adduximus ad probandum

340 seqq. quod Adam in sua origine debuit a suo summe bono, summe

potente, ac summe sapiente Artifice istud rerum dominium ad

^{1.} His bodily freedom was not restored in its entirety ;

^{2.} but grace was restored whole,

and thus lordship.

suam perfectionem acquirendam accipere, sicut de Adam, ita de [20D singulis posteris eius ad graciam restitutis affirmant.

XVIII. Quam graciam *baptismalem graciam sive primam* vocamus et
Of degrees in equalem in omnibus estimamus, cui infimum gradum felicitatis
grace.

1. humane future, et singulis aliis gradibus caritatis seu gracie 5 amplioris ampliorem proporcionaliter * gradum felicitatis future, 21A verisimiliter credimus compensandum; quoniam, cum hec gracia gratum Deo efficiat, et quanto quis est Deo gravior sive accep-tior tanto erit glorie celsioris, consequitur quod quanto plus quis ditatur hac gracia in presenti, tanto ampliori ditabitur gloria in 10 futuro. Item, esto quod gracia quam Adam perdidit sibi nun-quam restituta fuisse, minor tamen illi gracia recollata fuisse ei: dominium non minus extitisset ex integro restitutum quam, sicuti in presenti, idem dominium seu equale in diversos suc-cessive pertransiit gracie et eciam sciencie inequalis. Nec quoad 15 integritatem dominii gracia sive sciencia aut corporis valitudo sive libertas certa requiritur, set sufficit qualiscunque; sic nec in Adam aut in suis posteris aliud exigi est dicendum quoad graciam, quam quod gratum facientem graciam habuerunt in 3. restituacione dominii. Sic enim michi videtur de gracia, formali 20 quoquomodo causa, sicuti de materiali causa domini, scilicet, mortalitate corporis, quod nec eius augmentum nec eius immi-nucio auget seu minuit ipsum dominium seu ius eius; sicut nec augmentum mortalitatis aut decrementum ipsius minuit aut auget dominium: alioquin amplius corrupti in corpore, qui am-25 plorem ex hoc necessitatem moriendi incurront, amplius in 4. rebus haberent dominium, quod a veritate est absonum. Nudam mundam B. enim naturam iustum mortalem, tanquam proprietas eius, sequi-tur dominium istud ex integro, non gradus eius varius gradum diversum in ipsis; sicut nec variatur sic positivum sive positive 30 legis dominium per variactionem mortalitatis et gracie secundum magis aut minus; licet merito deberet eo modo variari domi-nium quod prudenter ab aliquo deberet aliquibus pro se sive singulariter impertiri, ubi gradus gracie et indigencie et diutur-nitas vite et circumstancie alie essent plurimum attendendi, et om. B. Set nequaquam sic fieri posset in specifica proprietate, que in omnes debebat indistincte traduci ex uno parente, sicut magis 5. clarescat inferius. Apostolus hoc sentire videtur, ad Gal. iv. 1, 2, *Quanto, inquit, tempore heres parvulus est nichil differt a servo, cum sit dominus omnium; set sub tutoribus et actoribus* 40 *est usque ad presinitum tempus a patre: volens nobis ostendere,* ut michi videtur, quod imbellia minoris etatis integritatem do-minii non excludit, *cum sit (inquit) dominus omnium,* licet robur

21A] corporis ac scienciam spiritus et libertatem utriusque excludat.

Adam ergo et sui ad dominium perditum per peccatum per graciam fuerant restituti.

Nec obstat quod creditur a plerisque, scilicet, quod pro statu XIX.

5 innocencie Adam poterat volucres, pisces, ac bestias, solo verbo seu nutu parere sibi compellere, quod non reperio in sacris Scripturis expressum; quoniam, posito ita fuisse, quia exerci-

B cium dominii hec * concernunt, non immediate ipsum dominium,

hec: hoc B. et ob hoc sine diminuzione dominii poterat istam libertatem seu

10 facultatem animancia subiugandi amittere: levius enim aut gravius, facilius seu difficilius, posse exercere dominium, nec dominium auget nec minuit. Nequit tamen negari quin talis facilitas vel naturalis potestas sive libertas fuit adiecta dominio, sine qua nichilominus dominium integrum poterat remanere.

15 Noe enim et filiis eius, transacto diluvio, fuerat istud dominium 6.

tam integre restitutum quam integre fuerat nostris parentibus primis collatum. Quod verba benedictionis ipsorum in egressu de archa declarativa dominii eis collati, superius hic expressa,

supra,
p. 357. patenter affirmant: *Omnes, inquit, pisces maris, manui vestre*

20 *traditi sunt, et omne quod vivit et movetur erit vobis in cibum;* *quasi olera virencia tradidi vobis hec omnia* (Gen. ix. 2). Verba enim *Manui vestre traditi sunt, et Quasi olera virencia tradidi vobis omnia* non minus dominium super res ipsas pre-

Gen. i. 28. tendunt quam verba benedictionis primorum nostrorum parent-

29. tum pretendant, que similiter supra posuimus, scilicet, *Domina-*

mini piscibus maris, etc. Ecce dedi vobis omnem herbam, etc.

Nec minus pretendunt integrum rerum dominium verba illa

Gen. ix. 2. dicta Noe et filiis suis, *Terror vester ac tremor sit super cuncti*

animancia, etc., quam verba illa dicta nostris parentibus,

Gen. i. 28. *Replete terram et subicie eam, etc.* Immo, si illa libertas com-

pellendi animancia sibi parere (quam superius prelibavi) ex

Scripturis affirmari deberet, ex istis verbis dictis Noe et filiis

suis, *terror et tremor* (que sunt graviores passiones quam timor et pavor, cum in corpus nocive redundant atque aperte), et

35 *Manui vestre traditi sunt* (ubi grandis valde libertas imperandi

valet B. exprimitur), et *Quasi oleru virencia, etc.* (que nequaquam valent effugere humanum imperium), multo patencius meo iudicio quam

ex aliquibus verbis in benedictione primaria parentibus nostris primis expressis posset probabilius suaderi; cum nullum verbum

40 ibi positum tantam facultatem exprimat collatum dominium ex-

ercendi. Cum igitur ex hiis verbis secunde seu renovate bene-

dictionis appareat quod ita rerum plenum dominium erat resti-

tutum Noe et filiis eius sicut Adam accepit, non oportet

ambigere quin dominium istud non diminute set integre fuit tam [21B] primis nostris parentibus quam omnibus posteris iustis integre restitutum; quamvis, quoad modum ipsum dominium exercendi sive modum rebus utendi, fuerat imminutum aut verius aggravatum; immo, ut apcius eloquar, quamvis modus exercendi ipsum 5 dominium pro pena peccati fuerat aggravatus, iuxta illud Eccli. xl. 1, 2: *Occupacio magna est omnibus hominibus, et iugum grave super filios Adam, * a die exitus de ventre matris eorum C usque in diem sepulture in matrem omnium: cogitationes eorum, timores cordis, adinvenciones, expectaciones, et dies de-tumores B. funcionis; et infra statim, Furor et zelus, tumultus, fluctuacio, ver. 4. et timor mortis, iracundia perseverans, et contencio.*

XX. IOHANNES. Dic an istud originale dominium, quod ostendisti
The original in Adam iustificato et in singulis eius filiis oriri per graciam,
lordship of Adam was inabdicable. possit ab aliquo abdicari. 15

RICARDUS. Michi videtur quod istud dominium, quia est originale, non potest ab aliquo, servata iusticia, abdicari; sicut possunt dominia positivis legibus acquisita. Nemo enim iustus est qui iuste possit facere quod res hic create inferius non sunt propter eum create; nec potest iuste facere quin per naturam iustum 20 habeat auctoritatem eis utendi, licet pro voto suo eis varie uti possit (ut infra patebit) et ipsum dominium perdere per peccatum. Unde istud dominium nec vendi potest nec donari, cum non possit in quemquam transferri: quilibet enim iustus dominium istud habet, et ideo iustus ab alio non potest illud nec 25 empacione nec donacione recipere; nec impius, quia illud non habet, non potest illud vendere aut emendo recipere, cum (iuxta premissa) sine iusticia non sit capax ipsius.

IOH. Ista breviter accipio: set quid si quisquam vel ex complexione corrupta vel ex lesione in materno utero aut ex complexione sue natura fatuus nasceretur? Talis homo rerum, ut videtur, dominium non haberet, cum rebus uti non posset.

RIC. Quia in tali, postquam graciam baptismi susciperet, esset anima rationalis iusta, secundum quam homo ad ymaginem et similitudinem Dei erat factus, et eciam propter talen res 35 facte fuerunt; in ipso esset tale originale dominium, licet de facto usum dominii habere non posset: ita enim res assumeret, velut brutum; in eo tamen originalis utendi auctoritas remaneret. Quod ex hoc liquide potest apparere, quod, si per medicinam sive per miraculum discretionem acciperet, impedimentis 40 discernendi corporalibus propulsatis, rebus iuste seu auctorizabiliter uti posset; et tamen nulla per amacionem impedimentorum huius ad usum auctoritas preberetur, licet causa a medico

21C] quoad usum auctoritatem prohibens tolleretur. Unde, sicut in ebrio manet sciencia, nec potu digesto aliqua sibi de novo sciencia confertur; ita videtur ei fatuo quoad istud dominium, quod sine nova facultate recepta, impedimentis utendi rebus 5 sublati, uti possit rebus ex sua prius habita facultate.

IOH. Iuxta rationem istam videtur quod in peccante mortaliter remaneat integrum istud originale dominium; quoniam, amoto D postmodum impedimento peccati, sine nova auctoritate * recepta (quoniam nullus carens tali auctoritate tenetur eam recipere nisi 10 velit), potest (ut videtur) plenarie uti ipso.

RIC. Oblivisceris antea ostensorum. Sicut enim peccando gracia, principium formale dominii originalis, est perdita, ita cum gracia redditur, necessario ipsum reddit: et sic recipitur nova auctoritas, quam tamen nullus libere voluntatis recipit nisi 15 velit; quamvis quilibet teneatur eam recipere, eciam si non velit, ex quo graciam a qua separari nequit tenetur habere. Verum est tamen quod, perduto isto originali dominio per peccatum, eo quod Dei similitudo amittitur et similitudo brutorum incurritur Ps. xlviij. (quoniam *cum homo in honore esset, non intellexit, comparatus 13, 21.* est iumentis insipientibus et similis factus est illis); nichilominus tamen materialis causa dominii ipsius remanet in peccante, quoniam quantumcunque homo delinquit semper in ymagine pertransit (intelligo, Creatoris); ymago vero cum indigencia corporali (ut superius est expressum) est causa quasi materialis 25 istius originalis dominii: et ob hoc quidam titulus naturalis licet deformis ad usum rerum remanet in peccante, quamvis dominium per amissionem sui formalis principii amittatur.

JOHANNES. Queso te ut firmius figas istam radicem, scilicet, XXI. quod dominium originale super res inferius hic creatas abdicari As grace could 30 non possit, ex quo est donum sive donatum, quoniam donum vide- not be refused by man when it was first granted,

tur posse libere respui a quocunque; et michi videtur quod pariter potuit abdicari receptum, sicut poterat respui primo oblatum.

RICARDUS. Gracia data primo homini in sua creacione aut (secundum Magistrum Sentenciarum) innocencia sive iusticia 35 potuitne respui cum dabatur?

IOH. Si dixero, Sic, scio quod argues eam datam in primo instanti existencie hominis, quia illud supponitur in verbo *dabatur*, et non datam, quia eam ne acciperet respuebat: que sibi mutuo contradicunt.

RIC. Prudenter repugnanciam istam advertis: si ergo originale dominium necessario huic dono annexitur, non magis potuit ipsum respui cum dabatur, quam donum illud, scilicet, gracia sive iusticia, ad cuius acceptionem necessario sequebatur.

IOH. Hoc sequitur.

[21D]

RIC. Dic tu an graciā necessario sequatur huiusmodi donum,
aut aliud quicquam premium illi ut recipiatur exigetur.

exigitur B.

IOH. Angeli in sua creacione hoc donum acceperant et sine *hic B.*
isto dominio; igitur aliquid aliud in homine primum esse debuit,
preter istam iusticiam seu graciā, ad cuius presenciam non in
angelo set in homine hoc originale dominium sequebatur.

RIC. Provide iudicasti; et hoc est eius corporalis mortalitas,
qua angeli caruerunt: illa enim naturalis mortalitas * sive reso- 22A
lucionis possilitas naturalis exigit ut summe sapiens Artifex sibi *quo B.*
necessaria remedia provideret; homo enim (iuxta superius affir-
mata) sic erat creatus quod pro necessariis corporis corporalis
creature necessarium illi erat obsequium.

IOH. Attendo quod mortalitas previa fuit collacioni istius
originalis dominii; hoc enim extat superius declaratum.

[15]

RIC. Recte attendis: set nec ista mortalitas, sicuti nec gracia,
potuit ab homine respui cum dabatur propter tuam rationem
premissam, que ex respuicione repugnanciam inferebat.

XXII. IOHANNES. Sic fateor: set dic cur ista gracia respui non
potuit ne daretur, ex quo in primo instanti sue originis homo 20
habuit libertatem arbitrii, qua potuit male velle, sicuti potuit
bene velle.

I. RICARDUS. Nimis difficilem ingeris questionem, in qua, si tibi
dixero quod nulla creatura potest a se in primo sui esse quic-
quam habere, et ob hoc, si in primo instanti potuisset peccare, 25
Deus potuisset fuisse auctor illius peccati, quod esse non potest
(quamvis hoc videatur in locis pluribus de Civitate Dei et alibi
fuisse sententia patris nostri atque doctoris maximi Augustini);
nisi causam tibi reddidero cur creatura libere voluntatis actum
liberum in primo sui esse a se habere non possit, sicuti in quo- 30
cunque instanti sequente, michi nullatenus acquiesces. Verum *michi*:
si tibi dixero, ut michi videtur probabile, quod actus voluntatis *modo B.*
nature est fluide, sicut motus et semper, tamen est sic et gignitur,
unde nec primum instans essentie, sicuti nec motus, potest *ess. B.*: *ex-*
habere de insolito; fortassis dicto miraberis, et graviter forte
feres: licet illud probabile videri posset quod dominus noster
Iesus in primo instanti sui esse in anima non fuit actu beatus,
quia actu caruit voluntatis, licet perfectus tunc fuerit carismati-
bus graciarum; quod insuper vera beatitudo perpetuo perman- *perman-*
sura, que consistit in actu, nullum habeat omnino inicium, nec *siva B.*
actus habeat primum esse qui necessario ultimum esse habere
convincitur: eciam censebis non esse solitum dici apud commu-
niter disputantes, licet hoc necessario consequatur ex eo quod

Had man free
will at the first
instant of his
being?

22A] nulla creatura quicquam habere possit a se ipso set a suo Factore
ipso om. B. in prima sua origine, et ob hoc sequatur eciam quod tunc
 omnino peccare non possit. Ponendo autem econtra quod 2.
habet B. actus quisunque libere voluntatis instantaneum habeat inicium,
 5 quod michi visum est posse de diffcili sustineri, ne ex illo sequatur
 meritum continuatum per tempus esse premii infiniti, aut
 actum pro uno instanti nullius esse meriti, cum proporcionem
 ad meritum continuatum in tempore nullam (ut videtur) propor-
 B cionem possit habere ; investi*ganda est causa cur actus bonus
 10 possit in primo esse alicuius creature haberri, non malus, quod
 puto nimis difficile aut impossibile reperiri, cum ad utrumque
 actum in voluntate sit plena facultas, et equa aut quasi equalis :
 aut invenienda est causa alia cur neuter actus possit esse in
 primo instanti. In quo probabiliter dici posse videtur quod
 15 actus voluntatis in primo instanti sui esse a Deo, tanquam a
 causa agente sufficiente, esse non potest, quoniam non actus
 voluntatis tunc, set passio sola esset, nec a voluntate in sua
 origine esse potest propter rationem permissam de merito. Et
 quia, secundum philosophum nostrum duodecimo Metaphisice,
 20 hoc interest inter causam agentem et causam formalem, quod
 agens semper precedit factum, forma nequaquam, set in articulo,
 ut michi videtur ; a nobis expectandus est doctor, et dicamus
 cum Augustino nostro doctore quod non potuit in primo instanti
 respui ne daretur hec gracia, sicut nec respui potuit corporalis
 25 mortalitas; quia totum necessario sufficienter a Deo fuit, quod
 in origine homo acceperat.

IOH. Assencio.

RIC. Sicut igitur iste cause huius originalis dominii non pote- As the causes
 rant respui ne darentur, cum in origine homini dabantur ; sic of original lord-
 30 nec istud dominium poterat tunc homo respuere, si ad has ship could not be
 causas necessario sequebatur. Si vero dixeris has causas non refused by man
 esse causas dominii, set aut simul in creacione cum dominio when they were
 concurrisse, aut causaliter sequi dominium ordine naturali, non first given, so
 minus consequitur, immo magis, quod dominium tunc respui
 35 omnino non potuit, ex quo sibi coeva aut posteriora origine
 respui nullatenus potuerunt. Dic quid tibi videtur.

IOH. Ostende, si nosti, quod istud dominium tempore non
 sequebatur hec bona.

RIC. Nonne superius habes ostensum ex serie Scripturarum
 40 quod Adam in sua prima origine accepit istud dominium, quod
 propter mortalitatem corporis naturalem necessarium erat illi, ne
 summus Artifex in necessariis defuisset ?

IOH. Non statim ipso creato oportuit uti rebus ; unde non
 videtur necessitas istius dominii in prima origine.

RIC. Non sequitur; quoniam alias fuisse homo in sua origine [22B] necessariis destitutus, aut saltem in necessariis diminutus amplius volatilibus celi et bestiis, quod glorie tanti sui Artificis derogaret; et nichilominus perfeccionem hominis in sua creacione habes superius affirmatam: satis ergo est firmum quod Adam 5 istud dominium respuere non poterat ne daretur, nec semel acceptum ipsum abdicare poterat, gracia ad quam necessario in homine mortali sequitur remanente.

XXIII. IOHANNES. Video istud originale dominium non posse ab ali-
Original lordship quo abdicari: set dic nunquid potest in aliquo minui aut augeri; 10
cannot be diminished in itself, only limited in act.
et, ut magis aperte intelligam, si quo modo ilud originale domi-
nium sive ista auctoritas possit imminui, *ecce, ex quo homo C
potest rationabiliter rem tractare auctoritate originali absque hoc ecce om. B.
quod sic rem illam tractare necessarium sit eidem, videtur quod
per votum possit auctoritas illa restringi. Verbi gratia, homo ieu- 15
nare propter Deum potest, et ita cibi usum restringere, quamvis
iuste cibo uti poterit ampliori; sic potest vestibus paucis uti,
licet iuste pluribus uti possit; et potest castitatem servare, licet
uti possit uxore: videtur consequi quod possit ex voto suam
auctoritatem originalem, que ad huiusmodi usum (non dubium) 20
se extendit, ad usum necessarium et eciam rerum necessariarum
propter Dei amorem restringere.

RICARDUS. Ut tua conclusio sequeretur, deberes, ut michi vi-
detur, adipisci quod semper, cum quis usum rerum haberet, posset
gradum necessitatis distincte agnoscere; quod nemo poterit in 25
hac vita, cum voluptas et cupiditas, velimus, nolimus, sepissime
in nobis necessitatis pallio vestiantur. Quomodo enim quis ex
voto se ad id possit astringere quod non potest distincte agnos-
cere, non videtur.

IOH. Saltem sequi videtur quod ex voto potest se homo ad 30
necessarium et rerum necessariarum usum, dumtaxat suo seu
alterius quem superiorem in hoc forsitan vult habere iudicem,
suam originalem auctoritatem restringere.

RIC. Fateor ita esse, secundum modum exponendi in sexto *mod. tamen*
libro istius, dum tamen id fiat in genere, non ad creatarum rerum *exp. B.*
usum in specie, ne forte illis rebus absentibus et rebus ex voto
abdicatis presentibus nomen solvere urgeretur, aut sui ipsius
fieri homicida. Sicut enim, iuxta decretalem domini Nicholai 6 Deer. v.
III, *Exit qui seminat, Nulla prorsus potest esse professio que* tit. xii. 3.
a se usum necessarium sustentacionis excludit (cuius dicti causa 40
videtur, puta, quod nemo debet se sponte necessaria sibi subtra-
hendo occidere aut se districte vite committere, sicut ibi videtur
ante innuere); sic nullus iuste potest alicuius certi cibi aut

22C] potus usum ex voto simpliciter abdicare, ne pariter in casu sibi necessaria subtrahendo se ipsum occidat in corpore, quoniam sic obligaret se ipsum ut in casu se faceret homicidam: *Et scitis quod omnis homicida non habet vitam eternam in se manentem* 5 (1 Ioh. iii. 15) et *foras canes, venefici, impudici, homicide*, etc. Apoc. xxii. (Apoc. ultimo). Set quicunque ex voto habent quod carnes non comedant aut vinum non bibant, aut aliud huiusmodi, non ea cum exc.: vovent simpliciter, set cum excepcione casus necessitatis; quo ex conc. B. casu quilibet obligatur, ut homicidium caveat, ut suo originali 10 dominio rei presentis si possit impune: set de isto in sexto huius diffusior erit tractatus. Unde consequitur quod in quolibet viro iusto integrum manet originale dominium, scilicet, quo ad omnia sibi subiecta, licet quoad usum in aliquibus sit restrictum; sicuti in omnibus * ecclesie episcopis qui succedunt 15 Christi apostolis semper est integrum apostolici ordinis sacramentum sive auctoritas, licet quoad actus diversos per eum qui summam habet iureddicionis auctoritatem in pluribus sit restrictum: unde in utrisque, laxata obligacione sive voti sive precepti, sine nova auctoritate donata, vigere potest quoad omnia sibi 20 subiecta primeva auctoritas ex quo dinoscitur, non in se, aliquatenus minorata, set tantummodo quoad usum restricta.

et om. M. IOHANNES. Dic planius et nunquid potest augeri aut minui: XXIV. michi enim apparet quod potest augeri et minui; quia, si omnes homines innocenciam tenuissent, aliqui aliis naturaliter fuissent 25 apiores ad regimen, et ita aliqui naturaliter aliis prefuisserint; et michi videtur quod presidentes amplius dominium quam ceteri habuissent.

ultimo B. RICARDUS. De isto dominio originali ultimum istud non sequitur, quoniam illud dominium sequitur ingenuitatem nature iuste 30 primitus institute, aut peccatricis nature ad illam ingenuitatem in pluribus per graciam restitute (iuxta preostensa superius), non condiciones consequenti tempore accedentes. Quod enim aliqui tunc, ut nunc, fuissent aliis ad regimen magis apti, hoc tunc, ut nunc, ex diversitate extrinseca impressa corporibus, non ex 35 diversitate donorum originalium, contigisset. Ingenia enim et robur ac pulcritudo corporum ampliora in quibusdam quam aliis, que homines aliquos ad regimen reddunt aliis apiores, non ab origine, set ex aere, aqua, nutrimenti variis, diversitate regionum, impressionibus diversis, et variis influenciis corporum 40 celestium in conceptionibus, in nativitatibus, et in cursu naturalis augmenti, preter aut ultra condicionem nature primitus institute, tunc, ut nunc (sicut videtur), licet non ita varie, provenissent: et ob hoc primum originale dominium non mutassent, quamvis

Original lordship
is not increased
by preeminence
over other men;

since that lordship follows upon
the primitive simplicity of
nature,

whereas rule among men depends upon other and subsequent conditions.

aptitudinem seu facultatem aliquam ampliorem ad regimen attulissent; unde habentes talem aptitudinem ampliorem de lege nature ceteris preesse debebant.

IOH. Ex ipsis me quadam perplexitate constringis, quoniam presidencia unius super alios, quam dicas debere fuisse in eis ⁵ de *lege nature*, originalem auctoritatem super creaturas quantum ad usum earum in subditis cunctis minuit et restringit; et ita lex illa adversatur dominio originali: unde lex nature sive lex naturalis nullo modo videtur, set pocius violenta; quod enim originale beneficium michi tollit aut minuit, violentum michi videtur, ¹⁰ nullatenus naturale.

RIC. Aliud est dominium ipsum restringere sive minuere, ut iam dixi; et aliud suum actum, sicuti de fatuo et ebrioso superius est ostensum, in quibus usus dominii tollitur, non ipsum dominium. Pariter, quod unus alteri est prelatus nequaquam minuit ¹⁵ in se originale dominium, set eius actum ex causa iusta restringit, seu minuit, * et facit eum per hoc alterius probioris regimini esse ^{23A} subiectum, non eius dominio: sicuti nunc viventes communiter *seu: se B.* sibi statuunt prelatum sive magistrum, ut presit ipsorum regimini, non eis nullatenus dominetur; set quisque in bonis communibus optinet et retinet titulum parem pretori. Non enim tunc aliud dominium hominibus necessarium extisset, quando quisque voluntate gratuita legi rationis sine rebellione omnimoda paruisse. Unde improvide intulisti quod lex illa originali domino adversatur, aut quod originale beneficium tollit aut minuit; ²⁵ quoniam rerum usus non est originale beneficium set eius effectus, nec rationabilis unquam restriccio ius aliquod naturale tollit seu dirimit. Et si adhuc traheris quod talis lex effectum et fructum beneficii originalis minuit aut restringit, attende quod, quia hoc sit secundum exigenciam rationis, ideo sic fit non nocive; preter ³⁰ hoc quod in aliis commodis assert et proficit: sic quod originali beneficio simpliciter omnino non nocet in statu presenti nec in statu innocencie nocuisse.

Such rule
diminishes the
use of lordship
among the ruler's
subjects, but not
their lordship
itself.

XXV. Admissum enim a parentibus nostris peccato, statim necessitatatem moriendi et infecctionem carnis, quam apostolus vocat ³⁵ *legem membrorum*, ad Rom. viii., et ad Gal. v. 16, *concupiscen-* Rom. vii. *ciam carnis*, eorum corpora contraxerunt; qua concupiscentia ²³ non tantum eorum corpora set etiam spiritus sunt infecti, ut in spiritibus corundem a carnis concupiscentia fieret quedam affectione, quin verius quedam infecatio, indelebilis in hac vita: quam ⁴⁰ michi videtur, 1 ad Thim. vi. 10, cupiditatem apostolus appellare, cum dicit, *Radix omnium malorum est cupiditas*; ex qua cupiditate omnium malorum genera oriuntur. *Manifesta sunt*, inquit

23A] apostolus, *opera carnis, que sunt fornicacio, immundicia, impudicia, luxuria, ydolorum servitus, veneficia, inimicicie, contentiones, emulaciones, ire, rixe, dissensiones, secte, invidie, homicidia, ebrietates, commessaciones, et hiis similia* (ad Gal. v. 19-21).

5 Unde primogenitus Adam Caym ex hac cupiditate invidia stimulatus iustum Abel fratrem suum occidit: propter quem et alios similes tunc futuros lex positiva necessaria exitit, ^{rendered necessary the existence of positive laws, for the repression of evil doing and for the peace and quiet of the good.}

qua: *qua in illis, quos non retraheret a malo amor iusticie, timor pene, huiusmodi maleficia cohiberet; ut alii viam vite sequentes bonis propter eos creatis liberius uti possent, qui hiis bonis, nisi lex talis occurreret, propter iniquorum maliciam aut omnino uti non possent sine peccato ire fortassis aut impaciencie aut alterius talis reprobe passionis, aut saltem cum tedio distrahente a bono, bonis illis ex originali dominio sibi debitibus uti non possent; nec*

15 *sine presidentibus bonis ac doctis possunt tales leges necessarie vite nostre debitam execucionem habere. Unde clarescit quod*

B *racio sive lex naturalis exposcit ad hoc quod * originale nostrum dominium inter multitudinem impiorum (*stultorum* enim *infinitus est numerus*, Eccl. i. 15, et *Lata est via que dicit ad per-**

Matt. vii.
13.

dicionem et multi intrant per eam) exerceatur utiliter, quod sunt aliqui aliis presidentes. Ad hoc facit quod non omnes eque merentur rerum usum habere; et ob hoc necessarium fuit vite humane, ad hoc ut populus Dei veram culturam unius Creatoris hanc vitam miserabilem transigendo servaret, per aliquos digniores meritis presidentes, ultra leges nature, aliis adiectis legibus, populos gubernari. Unde Deus populo a se electo ante ingressum terre promisse eorum patribus legem dedit, quam pro magna parte Abrahe, quem terram sue nativitatis eius amore exire impulerat, ante contulerat, sicut scribitur Gen. xxvi. 4, 5, isto modo

30 *ad Ysaac, Daboque posteris tuis universas regiones has, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terre, eo quod obedierit Abraham voce mee, et custodierit precepta mea et mandata, et ceremonias legesque servaverit.* Et pariter, si nostri parentes

cum posteris in innocencia permansissent, leges directive communicationis civilis (homo enim naturaliter animal est civile secundum philosophos), licet non refrenative improbe actionis per apiores ad regimen exercende necessarie hominibus extitissent propter informacionem in speculativis et in legibus concernentibus culturam debitam Creatori et proximi caritatem

40 *atque agendorum ac providendorum prudenciam, licet non ita necessaria sicuti in presenti statu post lapsum.*

JOHANNES. Ista auctoritas presidendi debuitne fuisse aut XXVI. vocari vere dominium?

Such rule over
others is not
lordship: for
1. a ruler cannot
dispose freely of
his subjects by
gift, sale, or
the like;
nor
2. has he free use
of their posses-
sions.

RICARDUS. Nequaquam; quoniam ista presidencia hominum [23B] subditorum non fuisset dominium, quoniam ad actus dominii exercendos in ipsis, scilicet, ad eos donandos, vendendos, locandos, consumendos, impignorandos, aut alios actus huiusmodi qui sunt proprii actus dominii, nullatenus sufficeret: nec fuisset rerum usualium dominium vocandum, primo quidem quoniam *usualiudicibus*. non fuisset auctoritas res huiusmodi libere possidendi. Non enim rector, eo quod talis, scilicet, ratione regiminis, potest subditorum bona libere possidere: ad dominium vero pertinet dominata libere possidere, iuxta descripcionem dominii post 10 istam in proximo declarandam. Item, ista auctoritas non fuisset ius rebus usualibus subditorum utendi, sicuti in presenti prelatus seu rector non potest libere uti bonis propriis aut communibus subditorum. Item, angelis presunt angeli et eos gubernant, ut constitit nobis supra; nec tamen ipsorum rectorum supra, pp. auctoritas dominium dici debet aut potest: non fuisset igitur in 29² seqq. hominibus innocenter viventibus quevis presidencialis auctoritas dominativa; set in omnibus presidentibus ac subiectis, ad omnes actus dominii exercendos, originale ipsorum equale dominium in ratione dominii sufficeret. 20

IOH. Non ita videtur; * quoniam, ex quo innocenter viventes C superiores rectores propter regimen habuissent, ita videtur quod propter regimen in temporalibus reges habentes regale dominium, sicut propter regimen in spiritualibus prelatos sive episcopos, statuissent. 25

Civil lordship by
kings is not
necessary in a
state of innocence;
for
1. it implies the
existence of
wrong to be
punished;

RIC. Falleris manifeste: quoniam, sublato peccato per regimen puniendo, non erit necessitas aliqua per potentiam cohercendi; et sublata potencia maliciam refrenandi sive scelera puniendi, regale civile dominium cassum erit, cum causa statuendi regem dominantem in gentibus sit per potentiam rebelles *rebellēs* B. cohercere. Unde populus Israeliticus volens regem habere Samueli prophete suadenti contrarium sic respondit, *Nequaquam: rex enim erit super nos, et erimus nos quoque sicut alterum nos omnes gentes; et iudicabit nos rex noster, et egredietur ante om. B. nos, et pugnabit bella nostra pro nobis* (1 Reg. viii. 19, 20): ubi 35 officium regis describitur ex iudicio faciendo in populo, quale non fuisset inter innocenter viventes, et ex proteccione ab impiis et invasione seu cohercione malorum. Item, in presenti sunt communitates pluriornarum laicorum dominum nullum habentes, *dominum*: set annuales rectores; et sunt collegia clericorum sine civili *doim* M., dominio si libet, sicud sextus huius ostendet, vitam istam *dūñū* B. mortalem non solum quiete set utilissime sive perfectissime *silib. om. M.* transigentes: unde clarescit quod innocentem vitam agentes non egent civiliter dominante, licet egeant civiliter presidente.

23C] Item, constat hunc populum Dei per Moysem primitus gubernatum, non tanquam per dominum, sed per eum tanquam per Dei, qui eorum dominus erat, ministrum. Unde populo regem ^{2. God ruled his people by his servant Moses, and only granted them a king at their petition,} ^{1 Reg. viii. a Samuele petente Dominus per Samuelem respondit, Audi vocem populi in omnibus que loquuntur tibi; non enim te abicerunt, set me, ne regnem super eos.} Unde constat aperte quod rex primus eorum non erat datus eis auctoritate Dei preceptiva, sed previa populi voluntate, et auctoritate Dei quasi exacta a populo per peccatum. Nunquid non erat peccatum Deum abicere ne super eos regnaret? Si igitur rex habens civile dominium super gentes aut bona ipsorum non erat primo institutus nisi exacto a Deo, quin pocius Deus voluit a sacerdotibus populum gubernari absque ipsorum civili dominio super eum aut super terras aut alia bona ipsorum; quanto magis, ^{7.} ^{10.} ^{15.} ^{20.} ^{25.} ^{30.} ^{tibi om. m. tractabitur, tibi, si id necessarium operi nostro presenti censi: set B.} quando cuncti iusti fuerunt, nulla penali lege egentes, sed auctoritas presidencialis sufficiebat ad innocentes regendos, non erat necessarium aliquod dominium civile. Nunquit autem tale dominium fuit postmodum institutum a Deo, et quo tempore et propter quam necessitatem; aut a Deo aut ab hominibus, an per tirannidem, fuerat primitus interductum civile dominium, et a Deo postmodum tolleratum an approbatum an preceptum aliquibus gentibus, cum de tali dominio infra in quarto huius ^{35.} ^{40.}

D IOH. Sic fiat: set cum Scriptura premissa exprimat isto modo, *Non enim te abicerunt, set me, ne regnem super eos,* videtur quod saltem regem Deum habebant.

RIC. Verum affiras; et Deus eciam civiliter, scilicet, iuxta leges civiles, quas per Moysem eis tradidit, eos rexit; et rex veraciter erat ipsorum, habens plenum dominium in ipsis et in omnibus bonis eorum.

IOHANNES. Adhuc non ex toto quietor; quoniam si primi nostri XVII. parentes, ut videtur doctis et sanctis hominibus, in innocencia permanissent, ipsi cum tota posteritate sua in sua origine fuissent in iusticia confirmati, quod amplius peccare non possunt, ^{35.} ^{40.} ^{45.} sicut credimus in angelis esse factum; et sic sequi videtur quod nullus eorum alteri prelatus fuisset. Quid tibi videtur?

stet: fecerunt B. RICARDUS. Angeli qui in prima temptatione steterunt ita fuerunt in iusticia confirmati quod in eternum peccare non possunt; et ^{even as some angels are set over others.} ^{40.} tamen aliqui eorum aliis sunt prelati, iuxta Scripturam, Dan. x. 13 et Zach. ii. et iii; et eciam aliqui eorum aliis sunt apcoiores ad regimen, licet sint angeli confirmati.

IOH. Angeli qui steterunt, sicut post confirmationem in bono

diversam gloriam acceperant et diversas virtutes, sic suo modo [23D ante confirmationem erant in diversis gradibus divine similitudinis constituti; et sic alii aliis erant ab origine ad regimen *et om. B.* apiores: homines autem, ut videtur, econtra; quoniam, si primi parentes nunquam peccassent, nunquam ex corrupcione 5 corporis fuisset in diversis complexio variata; et animas, ut credimus, equales in bonitate nature Deus eis creasset. Unde non videtur quod a suo equissimo Creatore atque Distributore bonorum impares magis in donis gratuitis quam in natura fuissent. Profer ergo, si nosti, unde aliqui aliis ab origine 10 fuissent ad regimen apiores, quamvis hoc in angelis habeat veritatem.

RIC. Quamvis non ex corrupcione corporis fuisset variata complexio in nostra progenie, si nostri primi parentes nunquam peccassent, tamen videtur quod, sicuti corpora celestia creata *tamen:* sunt propter hominem, scilicet, ut faciant diem et noctem, menses *cum B.* et annos, et luceant super terram, iuxta Scriptura sacre prin- *sunt om. B.* cipium, ex quo ego intelligo quod virtute lucis eorum ex variis *scil.: set B.* coniunctionibus et ex variis motibus eorum temporibus diversa temperamenta et diversas complexiones in ipsis inferioribus *istis M.* mixtis fecissent, sicut in animalibus, volucribus, et herbis faciunt in presenti, sic quod diversas complexiones, eciam si homines nunquam peccassent, in diversis hominibus, diversis temporibus, et diversis regionibus effecissent: unde eo casu, ut in casu pre- 25 senti, aliqui aliis nobiliores complexionis, et per consequens apioris ingenii, et ad regimen magis apti fuissent. Et eo am- plius hoc videtur, quod parvuli nati per temporum intervalla corporum augmenta sump*sisserint: unde in sciencia, quam longi- **24A**

tudo dierum per sensus et experientiam solet adducere, pariter ut in clementis corporalibus profecissent et potuissent libere 30 minus et amplius studio sapientie indulgere, sicuti corporaliter minus ac amplius laborare, et in diversis artibus, ut videtur, tam phisicis quam mechanicis sua ingenia exercere. Quis enim negare poterit quin in innocencia permanentes et terram subientes suo dominio iuxta divinum imperium poterant edificia maiora *div.: codd.* sive minora, vestes pro suis usibus, sellas ac frena pro equis, *dominum.* aratra ac carectas, et huiusmodi alia innumerabilia, que ad vitam utilia eis fuissent, sine *vultus tamen sui sudore ac quavis siue B.* fatigacione corporis, pro voto suo, ut in presenti, efficere. Item, ex eo videtur probabile, quoniam corpora possibilia ab ex- 40 trinsecu habuissent, et non omnes in Paradisi amenitate man- sisserint: quoniam sic tota terra quasi ociosa fuisset: contra istud, *Hec dicit Dominus creans celos, ipse Deus formans terram, ipse plantas eius; non in vanum creavit eam, sed ut inhabitetur for-* *eam om. B.*

The differences
in men's personal
gifts spring not
from corruption
of nature,

but from variety
of circumstances
and conditions.

Thus
1. age brings
wisdom and skill,

and as men grew
in experience
they would
naturally learn
useful arts;

2. as men in-
creased in num-
ber, all could not
dwell in
Paradise,

and those who
lived in a
rougher climate
would be forced

24A] *mavit eam*, Ysa. xlvi. 18. Unde consequitur quod, passionibus to make pro-
 elementorum expositi, indigenciam preveniendo sibi necessaria vision for their
 providissent. Quomodo etiam alias de hominibus impleti fuis- 3. the various
 sent diversi et omnes ordines angelorum, quorum aliqui aliis orders of angels
 5 ampliori sapiencia et gloria sunt ornati, nisi de hominibus aliqui must be re-
 aliis in merito amplius profecissent, penitus non videtur. Unde plenished from
 consequitur quod in innocencia permanentes alii aliis propter men of various
 maiorem profectum iuxta racionis exigenciam prelati fuissent;
 et in hominibus tunc, sicut nunc, ierarchia ecclesiastica celesti
 10 fuisset ierarchie conformis. Quod insuper apostolus de muliere 4. Eve was
 autem om. affirmat, quod *Adam non est seductus, mulier autem seducta in* able to increase
 B. *prevaricacione fuit* (I ad Thim. ii. 14), videtur innuere quod in knowledge
iusticie: mulier minoris iusticie in sciencia per doctrinam proficere potu- by teaching,
sciente B. isset, si in innocencia persistisset, ita ut post a serpente nequa- even had she
15 quam seducta fuisset: sic enim in facti illius circumstanciis remained in innocence.
 Que B. auxit peccando scienciam, dicente Scriptura, *Qui comedit, et*
aperti sunt oculi amborum; cumque cognovissent se esse nudos,
consuerunt folia ficus, et inde fecerunt sibi pizomata (Gen.
 iii. 6, 7).

20 IOHANNES. Videtur ex istis quod primi parentes nostri et XXVIII.
 eorum posteri, si in innocencia permanissent, nichilominus Had men re-
 proficere in sciencia potuissent, immo in sciencia alii aliis am- mained in a state
 plius profecissent, ut faciunt in presenti, et alii aliis iuxta racionis of innocence,
 exigenciam prelati fuissent: set non video esse firmum illud they would still
 25 aliud quod tu superius posuisti, scilicet, quod, si stetissent in have been able
 innocencia, confirmati fuissent, ita ut postmodum peccare nulla- to increase in
 tenus, sicut nec post confirmationem angeli, potuissent; quoniam, goodness.
 ut videtur, segnus atque ardencius sua opera exequi potuissent,
 et voluntate libera forcius atque debilius velle poterant agere que
 B egissent, aut * illa omnino omittere, ut videtur; et sic malum
 committere et bonum omittere nequiter potuissent.

RICARDUS. In isto secundo doctorem libenter acciperem, quia
 tamen: vereor meis maioribus obviare. Si tamen tibi respondero quod enim B.
 ita de eis, sicuti cum angelis quoad hoc ab aliquibus creditur
 35 esse actum, scilicet, quod non obstante confirmatione in bono
 proficere potuissent, Deo ita voluntatem eorum conservante et
 quodam modo alligante in bono, ut peccare non possent, sicut
 econtra demones obdurati possunt peccare, nequaquam tamen
 in bono proficere; quid censemus?

40 IOH. Nullatenus valeo estimare quod filii Ade parvuli igno-
 rantes in sua origine confirmati ita fuissent, quoniam sic illi
 ampliorem gloriam gratis omnino quam angeli aut sui primi
 parentes in sua origine accepissent; quod sapienciam omni-

potentem, ut michi videtur, facere non deceret: sine merito [24B] enim previo quemquam confirmare in bono, que confirmacio, non dubium, grandis fuisse promocio, nescio qualiter congrueret sapienti; homines enim, cum utuntur prudencia, non sic agunt: et multo est gloriosius fragilem indeclinabiliter ac fortiter operari 5 quam firmum: nec decuit, ut videtur, quod sapiencia summa filios parentibus pretulisset; parentes vero in Paradiso ante prevaricacionem veniale peccatum commiserunt, sicuti in quodam opusculo tuo de peccato primorum angelorum et hominum suasisti.
10

Could they have committed venial sin,

RIC. Quid si tibi respondero filios ipsorum, non obstante confirmatione in bono, venialiter potuisse peccare, sicut parentes in innocencie statu potuerant?

IOH. Sic non michi via occurrit quovis in eis non fuisse facultas, recepto mandato, peccandi mortaliter; quoniam actus 15 sine precepto venialis existens, recepta prohibicione efficeretur mortalis.

though restrained from mortal sin?

RIC. Quid si econtra quisquam astrueret quod in posteris Ade, si innocens perstitisset, habita prohibicione actus qui sine peccato venialis fuisse, voluntatem in eis cohibuisset ab illo 20 actu confirmatio naturalis; quod in eo casu, ut videtur, aliquibus probabiliter dici posset: et ita consequenter esset dicendum quod posteri, ut parentes, in innocencia peccare venialiter, non mortaliter, potuissent, confirmatione uni peccato obstante non alteri?
25

IOH. Quomodo in hominibus confirmatis et non in angelis confirmatis fuisse, oportet exprimere.

RIC. Ibi adhuc probabiliter dici posset quod, quia angeli non tantum sunt confirmati in bono originali, set in gloria cui omne peccatum repugnat, ob hoc eorum confirmacio repellit omne 30 peccatum; hominum vero confirmacio, quia non fuisse in gloria, set in bono nature eis congenito, non necessario cuiuscunque peccati exclusiva fuisse. Si enim quisquam hec dixerit, tuis posset primis obiectibus respondere quod inconveniens non post obi. b videtur quod filii ad maiorem gloriam quoad hoc, licet non sim. poterit addit. pliciter, quam eorum parentes aut angeli * in sua origine, accepis- C sent; dum tamen propter meritum suorum parentum id factum fuisse, quoniam hoc in parentum gloriam redundaret; sicuti sapiencia atque diviciis Deus, propter merita David servi sui, Salomonem suo patre David amplius reddidit gloriosum, non 40 tamen simpliciter, cum de David patre suo sit dictum, *Inveni Act. xiii. virum secundum cor meum.* Item, non recte appellas id promotionem in bono, si in filiis ab origine sua fuisse; cum promocio in nullo valeat apte dici, nisi post carenciam dignitatis
21.

1. Children may receive greater glory than their parents by their parents' merits.

2. Such increase is not properly called promotion.

24C] accepte; cum promocio sit *procul mocio* ab extremo, scilicet, privato ad habituatum extreum. Item, non generaliter est verum quod adicis, quod gloriōsus est fragilem indeclinabiliter ac fortiter operari quam firmum: sic enim Christi opera essent 5 minus gloriōsa dicenda, qui fragilem voluntatem non habuit, quam opera infirmorum; illud enim veritatem necessarium non habet nisi cetera paria supponantur.

Verum, quia in isto nichil audeo certum astruere, ecce, aliud XXIX.
 michi probabile tibi promo: scilicet, quod, quamvis in statu 10 innocencie filiis confirmatis filii in sciencia potuissent proficere, diversa opera exercere libere atque omittere, idem opus arden-
 cius aut tepidius eciam pro voluntate libera exercere, et ita minus
 aut amplius promereri (sicuti *Qui virginem suam matrimonio* freely;
 prius facit *iungit bene facit, qui non iungit melius facit*, secundum Apo-
 stolum, I ad Cor. vii. 38); non propter hoc sequitur quod veni-
ipsa: qn B. aliter poterant peccare obstante confirmatione ipsa veniali sin.
sicud: siue peccato sicud mortali. Unde ab aliquibus probabiliter esti-
 B. matur quod angeli in merito possunt proficere, licet peccare
 non possint. Item, si quis econtra astrueret quod filii Ade,
 20 si ipse non peccasset, quamvis in sua origine fuissent habituri
tamen: iustum iusticiam, nequaquam tamen fuissent sine suo certo merito in
cum B. illa iusticia confirmati quin perverse agere potuissent, licet de
 facto nullatenus peccavissent; quamvis venerabilis Anselmus
 videatur in libello suo *Cur Deus homo sentire contrarium:*
 25 nunquid posses eum remittere? Racio enim quam affert, quod
 meritum parentis non minus est efficax ad confirmandum pos-
 teros eius in iusticia, quam sit peccatum ipsius ad eos in iniusticia alligandos, non satis firma videtur; quoniam esto quod
 illud habeat veritatem, cum peccatum eius non poterat sic in
 30 iniusticia suos posteros alligare quin poterant veraciter penitere
 et ad graciam penitendo restitui, quomodo credimus nos salvari,
lic... allig. licet ad eos in iniusticia poterat alligare, scilicet, donec possent
om. B. discretionis tempus attingere? Ex alia parte econtra vel am-
 plius sequi videtur, nisi quod iusticia sua poterat suos posteros
 35 in iusticia alligare ad tempus equale, scilicet, usque tempora
 indiscretionis transigerent; preter hoc quod peccatum mortale
 videtur gravius esse in malo quam meritum eius fuisse in bono,
 D cum peccato mortali * debeat pena eterna, et gracia Dei vita
 eterna (ad Rom. vi. 23).
 40 IOH. Istud ultimum michi multum probabile videtur, nisi
 quod ex hoc sequi videtur quod in genere hominum eo casu
 potuit evenisse nimis inhonesta deformitas, si aliqui peccassent
 et Adam et aliqui alii ab eo progeniti in innocencia perstitissent;

3. It is not more glorious for a frail being to act bravely than for a strong one.

quoniam peccatores omnes necessitatem mortis habuissent, sicud [24D] Adam et sui nunc pro scelere incurserunt, et ceteri immortales fauissent: et videretur in eo casu divina providencia defecisse in una societate tam deformes in condicionibus statuendo.

RIC. A te ipso preter Scripturam istam mortis necessitatem 5 peccatoribus in easu predicto attribuis; cum illa pena non fuerit generaliter comminata cunctis hominibus, set solum primis nostris parentibus; nec illis pro quoque peccato, set pro sola comeditione fructus prohibiti: *De ligno, inquit, sciencie boni et mali ne comedas; in quacunque enim die ex eo comederis 10 morte morieris* (Gen. ii. 17).

XXX. IOHANNES. Si in casu perseverancie nostrorum primorum parentum in bono aliqui eorum posteri aliis prelati fuissent, dominium istud originale amplius fuisse in prelatis quam in subditis; quia in ipsis fuisse maior auctoritas rebus utendi. 15

HAD man continued in a state of innocence
the authority of one might have abounded over that of another;

RICARDUS. Non sequitur; quia auctoritas illa, ut claruit, ministerialis dumtaxat et adventicia eis fuisse, non ex natura specifica eis proveniens, scilicet, non ex iusta natura rationali mortali: sic quod, supposito in presenti, donec discuciatur in tertio, quod in aprioribus ad regimen fuisse duplex auctoritas 20 rebus utendi, una originalis que ponitur in descripcione dominii (cuius causa est cum iusticia rationalis mortalitas) et alia personalis adiecta nature abextra (que, licet dici valeat naturalis, quia ex cursu naturali agencium et paciencium, nequaquam tamen originalis seu specifica dici deberet aut fuisse dominium 25 poterit affirmari, ut superius est ostensum, set fuisse, ut ibi constat, ministerium appellandum), quamvis eciam utramque aucto- 371. ^{tertia add.}
ritatem terciam cum eis ac quartam, quam quis suffragantibus sibi post *terc.* B condicionibus naturalibus seu per eleccionem aut iure alio positi- ^{tamen add.}
tivo aliquis acquisisset, unam auctoritatem appellare velimus: M.
nequaquam ex ampliacione illius tocius auctoritatis consequitur ampliatio originalis dominii, pocius quam ampliatio recte rationalitatis mortalitatis quam immediate consequitur; sicut nec in herede cuiusquam, qui sibi dominia nova seu alia iura acquirit, sequitur propter hoc ampliatio hereditarii dominii patris sui. Pariter vide- 35 tur de primis coniugibus, quoniam maior auctoritas, ut videtur, eciam naturalis fuit in viro quam in muliere rebus utendi propter eos creatis; quoniam naturaliter ipsa debuit viro esse subiecta et minus apte disposicionis erat ad regimen. Set quia illa maioritas causam accepit a natura corporis, nequaquam mutare potuit sive 40 minuere auctoritatem, que *causam habuit originalem naturam 25A specificam, scilicet, naturam rationalem iustum mortalem: sic quod michi videtur quod in omnibus hominibus ac mulieribus

but not his original lordship,

25A] in casu innocencie supradicto dominium istud originale equale which would in fuisse, supposito (ut tenemus communiter) quod omnes humane ^{all have re-} _{mained equal.} anime in essencia fuerunt equales, sicuti equalis fuisse in eis racionalitas mortalis aut racionalis iusta mortalitas.

5 Quod eciam ex hoc valet adverti quod in fine seculi ultimus XXXI. iustus relictus, si solus fuerit, masculus aut femella, istud totum originale dominium quod Adam habuit ante creacionem mulieris, sine omni novo iure adventicio quod ipsum dominium augere valuerit, optinebit: ita quod tunc erit in actu singulare, scilicet, codd. *com-
munica-
bilis.*
sui nat. B. uni soli conveniens, licet communicabile sit de sua natura, sicut humana natura ad quam divina institutione consequitur, scilicet, racionalis mortalitas sic erit tunc propria et communis.

IOHANNES. Quid si dixero quod ille ultimus iure hereditario et ita iure adventicio illud tunc dominium auctum post aliorum 15 obitum receperisset, et iam in cursu presenti forte recipiat?

RICARDUS. Illud minus prudenter astrueris; cum effectus cause cuiusvis nunquam possit esse causa augende proprietatis originalis sive cause prioris, quoniam effectus quiscunque cause cuiusque et sua originalis proprietas aut coeve sequuntur ad 20 causam, aut effectus posterius via nature eam consequitur quam sua naturalis proprietas: dominium vero quodcunque adveniens est nature racionalis mortalitis effectus, et ob hoc non potest efficere nec augere dominium originale, quod est proprietas nature racionalis mortalitis; quod exemplo tibi clarescit. Ecce, 25 enim, risibilitas proprietas est nature humana, ponamus, et primus effectus nature humanae in statu creacionis videtur esse *inte⁹* codd. actus intellectivus: constat autem quod non coeve, set prius naturaliter, sequitur risibilitas ad naturam humanam quam actus intelligendi; nec ipse intelligendi actus unquam causa risibilitatis 30 potest existere, nec eam potest augere: non dico quin potest actum risibilitatis minuere seu augere; quoniam sicut natura est prior causalitate proprietate sua, sic primus nature actus est prior actu proprietatis ipsius, et ob hoc ordine nature potest et debet, prout congruit, actum augere sive minuere.

35 IOHANNES. In statu innocencie et in statu presentis miserie XXXII. diversi filii Ade et filie diversa corpora et varie per quattuor humores corporis complexionata iuxta diversitatem suorum naturalium habuissent: unde aliqui aliis rebus creatis pro sustentacione sua pluribus eguisserint, nec dubium quin ad omnia 40 sibi necessaria de rebus sumenda auctoritatem ab origine receperissent; unde sequi videtur quod illi ampliorem auctoritatem et amplius dominium eciam originaliter habuissent.

RICARDUS. Non pro statu innocencie nec de dominio illo [25A] pri^mario, set pro presentis statu miserie, et forte de adventicio, B recte inferres; quoniam primarium dominium Adam recepit, quia creatus fuit ad Dei ymagine et similitudinem in anima et in corpore, egens creaturarum obsequio propter mortalitatem 5 ipsius: unde ut vesceretur de lignis Paradisi preceptum acce- et n. perat, sic quod nudam naturam iustum consequitur ista auctoritas; et ob hoc, quamvis in posteris personis corporis natura, sicut et anime, ab ipsorum origine fuisset in accidentibus variata, quia tamen in essencia nec corporis nec anime mutata fuisset 10 essencia, que essencia est causa immediata huius originalis dominii, ideo istud dominium tunc mansisset et nunc manet in omnibus immutatum et in cunctis equale, sicut michi videtur probabile; et probabilius suadentem contrarium libenter audirem ac eius suasionibus quietarer. Nunquid vero ista condicio aut 15 prioritas originis seu quevis talis condicio ius aliquod proprium attulisset, proximus liber ostendet. Perge ad nostrum propositum exequendum ulterius.

Explicit liber secundus.

Incipit tercius liber possessionem distinguens multiplicem, et qualem habuit primus parens noster in innocencie statu describit, descriptionem originalis dominii quoad alias particulas declarando.

5 PRIMUM capitulum, recapitulans prius dicta de originali dominio 1. species multiplices possessionis distinguit.

Secundum capitulum nititur affirmare quod nulla possessio ius est aut 2. recte ius aliquod poterit appellari, non obstante quod melior sit condicio occupantis.

10 Tercium capitulum, ostendo quod possessio potest titulus appellari, 3. probat quod non est iusta nisi iure extrinseco, non proprie suo iure intrinseco.

Quartum capitulum ex precedenti obicit quod omnis possessio est 4. iniqua, et solvit, ostendens quod nulla proprie dicta possessio est iniqua, set quod omnis est iusta ; et obicit de Iuda et solvit ; et de volucribus obicit et dissolvit, ostendens quod non habent possessionem rerum quas consumunt edendo.

Quintum capitulum, unam distinctionem de possessione adiciens, 5. ostendit quod non tantum terra set quocunque elementum potest conformiter suo dominio super illud ab homine possideri, et de terre dominio alias adicit raciones.

Sextum capitulum diversitatem inter dominium super elementa et 6. possessionem eorum ostendit, et usum loquendi de possessione minus proprie ex Scripturis affirmat, inter possessionem et usum distinguens.

25 Septimum capitulum declarat istam particulam descriptionis origi- 7. nalis dominii, *naturaliter possideri*, ostendens quod naturalis possessio non prevenitur iure aliquo positivo nec est in impio ; et ibi obicit de C perplexitate * et solvit multiplicitate, affirmans abusum impiorum in rebus esse iniustum, illicitum, atque prohibitum.

30 Octavum capitulum, possessionem naturalem describens, investigat 8. qualem possessionem habuit Adam solus, et qualem cum socia, et qualem si non peccasset sui posteri habuissent.

Nonum capitulum explanat unum in precedenti libro suassum de con- 9. firmacione iusticie in Ade progenie si ipse stetisset ; et ultra disputando 35 inquirit nunquid eo casu ex aliqua naturali lege poterat Adam possessio- onem aliquam simpliciter propriam habuisse aut aliquis filiorum ipsius.

Decimum capitulum obiciendo atque solvendo affirmat quod nec 10. cum : nec B. Adam nec Eva soli, cum alii fuerant propagati, aliquid eis communiter datum in usum simpliciter proprie possidere propter vinculum unitatis 40 coniugii potuerunt, eciam nec in necessitate extrema.

Undecimum capitulum, inquirendo nunquid filii Ade, si ipse innocentiam tenuisset, habnissent solam possessionem iure communem, non propriam, probabilia pro utraque parte adducit, nichil diffiniens.

B. Duodecimum capitulum alia probabilia adicit pari modo, que valde 12.

sudere videntur quod secundum leges nature innocenter viventes poterant aliqua iure proprio possidere. [25C]

13. Tercium decimum capitulum auctoritate sancti Clementis et multipli ratione ostendit quod, si Adam et sui posteri innocentiam tenuissent, nullus eorum filius possessionem iure proprio propriam habuisset. 5
14. Quartum decimum capitulum obicit difficuler quod possessio iusta et propria facto iure proprio extat iusta; et solvit, ostendens quod solo iure communi et privacione, que naturalis est, potest esse possessio propria facto et iusta.
15. Quintum decimum capitulum solvit unico documento obiectus pro 10 proprietate possessionis adductos; et obicit de cibis in stomacho, ostendens omnes innocentibus debuisse habere in illis par ius utendi atque dominii quamdiu mansissent.
16. Sextum decimum capitulum investigat ad quanta se potest extendere possessio naturalis. 15
17. Septimum decimum capitulum patefacit quod possessiones naturales *cap. om. B.* predice in statu innocentie et in statu presentis misericie poterant abdicari; et probabile esse affirmat Adam eas abdicasse debere, ut penitentie tempus daret.
18. Octavum decimum capitulum exponit illam particulam *homini natura 20 subiectas* posita in descripcione originalis dominii.
19. Nonum decimum capitulum, de verbo *utendi* pertractans, ostendit dominium dissiniri debere per usum et quod usus nobilior extat dominio; et obicit ac dissolvit.
20. Vicesimum capitulum, exponens quod verbum *utendi* importat, ostendit usum haberi de rebus usu consumptibilibus et non * consumptibili. D 25 libus, investigans qualiter res consumuntur per usum, scilicet, non ex toto, et qualiter leges humane verbum *usus* accipiunt.
21. Vicesimum primum capitulum patefacit quod irrationabilis rerum tractacio estabus, et quod cetera animancia terre usum rerum non 30 habent; et obicit ac dissolvit; iterum, obiciens de corporibus et de angelis, ostendit quod eis uti congrue affirmamur.
22. Vicesimum secundum capitulum solvit obiectum de corporibus celestibus, modum declarans quo eis utimur, et qualiter mediante sensu quocumque utimur rebus sensatis, licet leges humane, quia in tali casu 35 corporalis commoditas nulla acquiritur, uti nos taliter non affirmemus.
23. Vicesimum tertium capitulum de actu consumptionis pertractat.
24. Vicesimum quartum capitulum, obiciendo atque solvendo de actu donandi, declarat qualiter Adam cum solus erat, et consequenter Adam et Eva et eorum posteri, eciam aliqui in presenti, poterant ac possunt 40 dare bona communia.
25. Vicesimum quintum capitulum patefacit qualiter Adam, cum solus erat, habuit facultatem domandi; et quod nec tunc nec postmodum nec eciam in presenti potuit aut potest aliquis quicquam dare communicando suum originale dominium, licet per communicacionem seu translacionem *potuit M:* possessionis et restriccionem usus originalis dominii dare potuerant. *om. B.*
26. Vicesimum sextum capitulum ostendit quod nec Adam nec aliquis filiorum eius potuit aliquid dare transferendo suum originale dominium, sed aliis modis predictis; recolligens ex declaratis in primo huius quod

25D] verior et magis proprie dicta donacio fit per communicacionem seu translacionem possessionis quam per translacionem alicuius dominii.

Vicesimum septimum capitulum, de dacione que fit per communica- 27.
cionem possessionis inquirens, describit; et ex descripcione obiciens et
5 respondens affirmat quod talis donacio est utilior et validior ac libera-
lier quam ea donacio in qua transfertur civile dominium, eciā cum
possessione conformi.

Vicesimum octavum capitulum conatur ostendere quod nunquam per 28.
actum donationis proprie dicta transfertur quodvis dominium, ex eo
10 concludens quod donatio non est vera aut proprie dicta nisi donans do-
minium rei date sibi retineat.

Vicesimum nonum capitulum obicit contra conclusionem capituli 29.
baroniam: precedentis, atque dissolvit, ostendens quod obiectus conclusioni non
baronie obviat secunde, quod translacio baronie a rege seu duce in baroniam
eam B. donando non procedit ab aliquo in aliquo ipsorum dominio.

26A Tricesimum capitulum nititur affirmare * multiplici ratione quod nun- 30.
quam per actum donationis potest in aliquod transferri dominium, set
quod nichilominus, actu donationis completo, potest donatarius in se
libere efficere civile dominium.

esse M : 20 Tricesimum primum capitulum propter ultimam rationem capituli 31.
rem B precedentis obicit civilia dominia esse superflua atque cassa; et solvit,
ostendens utilitatem eorum in casu, et quod non sunt instituta a Deo,
licet quodammodo approbata ab eo; et ulterius reddit causam quare
25 apud carnales conclusio tricesimi capituli appetit mirabilis; ultra
ostendens quod donatio in qua transfertur dominium est actus virtutis,
licet non sit actus dominii.

Tricesimum secundum capitulum de commodacione, deposicione, ac 32.
pignoracione pertractat, ostendens qualiter in statu innocencie poterant
exerceri, obiciendo multipliciter; ac solvendo declarat qualiter quis
30 potest commodatarius esse rei pleno iure sibi subiecte, et obicit ac
dissolvit.

Tricesimum tertium capitulum de pignoracione et de empacione et 33.
vendicione ostendit qualiter Ade poterant convenire ratione sui origi-
nalis dominii; de empacione, quod non sit actus dominii, obiciens et
35 dissolvens.

Tricesimum quartum capitulum declarat illam ultimam particulam 34.
descripcionis originalis dominii, scilicet, eis plene utendi, obiciens, ac
dissolvendo ostendens qualiter defensio et repeticio et empicio in statu
presenti convenient et in statu innocencie competebant originali do-
40 minio; et declarata recolligens tertium librum concludit.

IOHANNES. Iam cerno quod istud dominium ob hoc dicitur I.
originalis auctoritas, quia primo homini in sua origine fuit colla- Of the kinds of
tum pro se et pro posteris suis omnibus; et quod Adam pro se possession.
et suis eam perdidit delinquendo; et quod in omni homine
45 presupponit graciam originalem gratum reddentem, quam
graciam recipiunt quicunque iustificati a Deo; et quod non
variatur ista auctoritas sive istud dominium secundum varia-

cionem gracie secundum magis aut minus aut secundum aliquas [26A] circumstancias corporis aut anime, licet modus utendi ab ista auctoritate procedens propter peccatum multipliciter varietur. Si placet particulam illam possidendi expone.

RICARDUS. Possessionis species primo distingue.

5

IOH. Duas species sive duo genera michi videtur habere possessio, naturalem atque positivam sive politicam aut civilem.

RIC. Non est idem penitus positivum, politicum, et civile: primo quidem quoniam *civile a civibus* appellatur, et *politicum a polis*, quod tam pro *pluralitate* quam pro *civitate* accipitur,¹⁰ appellatur. Item, *positivum* a verbo *pono* descendit, eo quod ab hominis seu hominum voluntate sit *positum* quod posset contingere, si ab uno solo esset possessio instituta aut * pro **B** paucis, sive eciam pro viro et eius uxore. Verumptamen quia non instituitur ab homine quevis possessionis species singulariter¹⁵ pro se ipso, set species eius quecunque potest pluribus convenire, possessionis species que convenit pluribus potest *civibus* convenire; et ideo in usu communi ista tria synonome aut saltem equivalenter accipimus. Ulterius igitur istas possessiones distingue.

20

IOH. Utraque harum possessionum potest esse communis aut *utraque* propria, scilicet, uni soli aut pluribus convenire: et sic quatuor ^{om. B.} differencie seu species possessionis tam naturalis quam civilis michi videntur; una propria facto et iure communis, scilicet, qua quis ita rem occupat ut a iure possidendi et utendi alios non²⁵ excludat, set ius possidendi rem illam cum eo communiter aliquibus aut omnibus iustis aut uni socio seu uxori permittit.

Est alia possessio econtra iure propria et facto communis, qua quis proprio iure aliquo rem occupat, et nichilominus alium non habentem ius tale seu titulum possidendi rem illam ad communiter rem illam occupandam admittit. Est tercia possessio propria facto et iure qua quis rem aliquam singulariter iure proprio detinet, omnes alios excludendo et hanc censeo debere simpliciter *propria* appellari. Est quarta possessio communis facto et iure, scilicet, qua plures communiter rem occupant et singuli suo iure communi ipsorum; et hec, ut michi videtur, debet *communis* simpliciter nuncupari.

RIC. Istas possessionis species prudenter distinguis. Set adice quod naturalis possessio propria ac communis potest dici naturalis dupliciter: simpliciter sive primarie, scilicet, que solam originalem auctoritatem habet pro titulo et secundum quid; seu ^{om. et M.} secundarie, scilicet, que preter originale dominium habet superadditam aliquam aliam legem nature, sicut infra clarescit de *clarescit B.* hiis qui lege seu iure laboris sive industrie aut originis prioritate

1. Possession is either
a. natural,
or
b. positive,
political, or civil.

2. It may be either

a. common by right but several in fact,

b. several by right but common in fact,

c. several both by right and in fact,

d. common both by right and in fact,

3. Natural possession may be either solely original,
or resting upon some other natural law.

26B] res possident. Item debes dicere quod est possessio actualis ^{4. Possession is either}
possidet ^{a.} qua quis actu voluntatis seu affectione, sicut in sompno, cum ^{a.} actual,
 Quae se-
 quuntur
 usque ad
 fin. capit.
 in M de-
 sunt.
cum (1. 2) :
 cod. *in*. ^{b.} habitual,
 ad res aliquas libere possidendum; sicut heres patris defuncti
 adhuc in utero matris existens habitu seu quasi habitu, propter
 propinquam in eo potentiam, iuxta iura non restrictam ab extra
 nec a seipso ab intra hereditatem huius occupandi, eam dicitur
 10 *possidere*, et forte per alios possidet de facto seu occupat. Est ^{or}
 eciam potencialis possessio, que verius appellatur *quasi-pos-*
sessio, scilicet, facultas sive propinqua potencia ad res aliquas
 + quoad cuncta extrinseca impediunt libere occupantes, set
 cohita ab intra propria voluntate, scilicet, quia homo non vult
 15 talia possidere cum possit: et ista distinctione in quinto istius tibi
 clarius exprimetur.

C * IOHANNES. Istas distinctiones accepto. Dic ergo nunquid II.

possessio sit ius aliquod aut ius recte debeat appellari.

Possession is not a right.

RICARDUS. Non.

20 IOH. Solent affirmare apologi (conditores positivarum legum, intelligo) quod dominus sine possessione, quamvis ius habeat ad rem, tamen ius in re non habet set ius in re optinet possiendo.

RIC. Ius ad rem nondum adeptam ius in re efficitur re ^{1. The right which a man has to a thing takes effect when he obtains possession of it.}
 25 adepta; quoniam ex quo ius illud propter adpcionem rei non perit, per illud ius premium poterit adipiscens uti plenarie re ipsa ut sua, nullum ergo ius illi affert possessio. Item, possessio de iusticia est debita dominio ac domino re parenti, et eam iusto iudicio poterit optinere; ius vero nequaquam alteri iuri debetur
 30 nec ius, licet declaracio iuris, iudicio optinetur. Item, nullus in ^{3. A man who has a right in things common cannot claim it as property.}
 rebus natura communibus sine auctoritate legis potest sola voluntate ius proprium sibi acquirere, quoniam alias sine auctoritate legis posset alios a suo iure excludere: quiscunque vero rem possidens, si possessionem abiciat retento dominio, se 35 reducens ad statum quem habuit, sine auctoritate extrinseca rem ipsam iterum poterit possidere; non ei ergo affert ius aliquod ipsa possessio. Item, dominium est ius sufficiens ad rem dominatam habendam sive iudicio optimandam; qua habita, potest dominus rei, quia dominus, libere uti ea. Habicio igitur ^{4. Lordship is a sufficient right to the obtaining of goods;}
habitacio ^{so that possession by itself adds no fresh title.}
 M. 40 sive occupacio sola cum dominio sufficit ad liberum usum rei: occupacio vero sive habicio rei cuiusquam nullum ius habet, eo title.
 quod talis. Alias enim iniqui in rebus occupatis ex occupacione impia ius haberent, et volucres ac bestie in rebus quas ex in-

stinctu nature consumunt, cum tunc eas habeant, ius haberent; [260] quod verum esse non potest. Non affert ergo possessio, quatenus est instrumentum dominii ad rebus utendum, plus iuris in homine quam efficit occupatio corporalis sive habicio realis in volcre; nec video unde alias possessio ius esset aut ius quodvis 5 adiceret occupanti, nisi quia est instrumentum dominii immediatum ad usum. Possessio igitur nullum ius adicit possidenti.

IOH. Legum conditores affirmant quod melior est condicio possidentis; unde videtur possessio affirmare ius aliquod possidenti.
10

RIC. Illacio ista nimis est fragilis; quoniam sic potes inferre quod volucres ius in rebus habent et bestie, quia in eis, non dubium, est utilior condicio occupantis; et quod habens gladium extractum in prelio ius amplius optinet triumphandi quam habens gladium vaginatum, cum ad preliandum condicio eius 15 sit melior; et ita in multis similibus inconveniens possit inferri, si condicio omnis que utilitatem adicit ius afferret. * Nullum D igitur ius novum affert possessio possidenti; unde possessio ius dici non debet. Item, secundum legis positores eosdem sunt aliqui dolose et per consequens nequiter seu impie possidentes, 20 qui ius nullum habent in rebus ita possessis; non est ergo possessio ius aliquod aut ius afferens possidenti. Item, pignoratarii, locatarii, et generaliter usuarii possessionem rerum eis concessarum habent ad tempus quo eis res ille ab earum dominis conceduntur, et tamen aliud ius utendi rebus non habent; cum 25 ius utendi ad certum usum loco iuris sufficiat, non est autem possessio ius utendi, quoniam in spoliato re in usum concessa remanet ius utendi possessione sublata: unde clarescit quod possessioni iuris nomen non competit.

III. IOHANNES. Potestne possessio naturalis titulus appellari? 30

RICARDUS. *Titulus* secundum grammaticam *signum* aut *causam* signat, et uterque sensus possessioni congruit naturali; quoniam possessio est signum dominii rei possesse et causa propinquus usus rerum, ut supra expressimus: non autem ex hoc potes inferre quod possessio aliquod ius existat; sicut de aliis 35 signis et causis, ex hoc quod sunt tituli, quod sint iura non vales astruere.

IOH. Cave repugnanciam in premissis, scilicet, quod possessio nec est ius nec affert ius aliquod possidenti et quod possessio *et quod* . . . propria proprii possessoris ius possidendi excludit in aliis, *ius poss.* quoniam exclusionem iuris possidendi in aliis nichil nisi ius aliquod potest efficere.
om. B.

RIC. Non repugnat hec duo; quoniam ius illud quod pos-

5. A man may possess unrighteously, that is, without any right.

6. A man who receives possession of goods in pledge has only a temporary right in them.

Possession is a title,

26D] sessionem facit esse propriam possidenti est ius aliquod et vere a possessione distinctum, nec propter hoc valet possessio ius esse aliquatenus affirmari.

IOH. Nisi possessio propria ius sit, non michi videtur quod possidens rem aliquam propriare possit, quamvis alium a communiter possidendo rem ab eo possessam ratione possessionis iuste repellere: nullus enim a rei possessione cuius est dominus potest (ut videtur) iuste reici nisi iure.

RIC. In statu presentis miserie sine iure aliquo possidentis
dom. M: dñm B. potest possidens dominium rei illius iuste secundum leges humanas in multis casibus a possessione repellere, donec res esse sua iudicio decernatur: in quibus casibus non possessio, que non est ius aliquod, set lex positiva dominum spoliatum, donec fuerit per sentenciam restitutus, volentem rem suam possidere 15 repellit. In statu vero innocencie, nisi fuisset lex aliqua positiva seu naturalis que dominium originale quoad possessionem et usum rerum artasset, non poterat quisquam a possidendo repelli; et si talis lex aliqua eo statu aut in statu presentis miserie possessionem rerum aut usum earum taliter restrinxisset, possidens 20 non vigore possessionis, que nullum penitus ius est, set per aliud ius aliquod in possessore possessioni previum et ad tempus eius appropriationem iustificans dominum a possessione repelleret: * et est verum quod supra concluderas in obiectu, quod nullus dominus potest a possidendo rem suam 25 reici nisi iure.

IOH. Igitur possessio nunquam est iusta proprio suo iure.

RIC. Veraciter illud infers, cum possessio a se nullum ius habeat, scilicet, sibi intrinsecum; set semper, cum est iusta ac propria, iure alio quo iusta ac propria efficitur prevenitur.

30 IOHANNES. Igitur omnis possessio a se ipsa est impia.

RICARDUS. Econtra consequitur quod, sicut nulla possessio a se ipsa est iusta, sic nulla possessio a se ipsa est impia; immo pro secunda conclusione huius materie de possessione hanc accipe, quod in primario ac puro sensu terminum hunc *possessio* 35 piendo, omnis possessio est iusta et nulla iniqua. Constat enim quod verbum *possidere* a quo descendit *possessio* a preposizione *post* et verbo *sedere* descendit; *sedere* vero, non dubium, quietacionem nature importat, ita quod *possidere* quietacionem adipiscens rem post eius adepctionem importat, qualis quoad 40 rem per quemquam adeptam sine iusto titulo occupandi in nullo iusto aut impio potest esse, aut saltem in nullo secure permanere: tamen secundum philosophiam moralem mali sunt pleni plenitudine, et sacra promitt Scriptura quod *cor impi quasi mare*

IV.

All possession in the proper sense of the word is righteous.

servens, quod quiescere non potest, et redundant fluctus eius in conculacionem et lutum, Ysa. lvii. 20; et Proverb. xi. 24, Alii dividunt propriam et dicores sunt, alii rapiunt non sua et semper in egestate sunt; non potest autem esse egestas in aliquo nisi in corpore affligatur ac spiritu, ita ut re male possessa quietem non habeat: ita ut, quasi sedendo quiete valeat ea uti, quin magis econtra racio naturalis offensa suadet ut ultra homo labore ad rem ipsam quiete habendam, scilicet, legi seu rationi conformiter, ut extunc possit uti re illa quiete. Esto eciam quod *Est B.* ista sessio, quia verbum possidendi importat, quies corporalis *quia omnia* sola posset intelligi respectu acquisitionis rei taliter occupate, cum semper ex corporali quiete sequatur quies in spiritu: quia econtra ex turbacione spiritus necessario turbatur, et corpus, sicut in philosophia de Anima didicisti quod passiones anime redundant in corpus (et hec clare pretendunt verba Ysaie premissa, *Fluctus eius redundant in conculacionem et lutum*); omnino consequitur quod quies spiritus ad illam sessionem et tanquam illi annexa consequitur, qualis non est in corde impii fluctuante. Omnis ergo proprie dicta possessio est iusta et nulla iniqua: ad quem sensum Salvator nos videtur transmittere, cum nos docet, *In pacientia vestra possidebitis animas vestras* (Mat. xi.), scilicet, ut per pacientiam, spiritu quietato, tunc Luc. xxi. denum animas vestras et earum contenta veraciter possidere dicamus.

IOH. Scriptura dicit Act. i. 18 de Iuda quod *possedit agrum de mercede iniquitatis*; unde consequitur quod habuit possessionem iniustum: non igitur importat * ipsum verbum possidendi iusticiam.

RIC. Scriptura hec dicit vulgari loquendi usui se conformans, sicut et leges faciunt positive (iura enim hominum positiva civilia tempore Iude proditoris fuerant adinventa); scilicet, que poterat esse positive legis possessio, licet iniusta simpliciter: unde ibi de alia possessione fit sermo quam de possessione in suo sensu primario, que nunquam extat iniusta; unde, sicuti in principio operis huius expressimus quod *domini verbum per tyrannorum superbiam est a suo sensu primario translatum*, sic de proprio ac puro primario sensu huius verbi *possessio communiter est actum*.

IOH. Grata hec habeo; set non video cur volucres et cetera spiritum vite habencia non possident res sibi creatas in usum sive in escam: dicit enim Scriptura, *Ecce, dedi vobis omnem herbum afferentem semen super terram, et universa ligna que habent in semet ipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam, et cunctis animalibus terre, omnique volueri celi, et*

How could
Judas possess a
field?

The word is used
in its vulgar
sense.

The lower
animals have
no possession of
things.

27B] *universis que moventur in terra in quibus est anima vivens,*
Gen. i. 29, 30.

RIC. Possessio est effectus dominii; unde, nisi in eos qui because they possunt habere dominium, cadere non potest possessio; quales have no lordship, supra, p. non sunt nisi rationem habentes (sicut supra in secundo huius 336. in declarando verbum *racionale* ostendimus): unde res omnes being irrational esse datas hominibus primis Scriptura pronunciat, *Ecce, in-quiens, dedi vobis;* set ut essent non solis hominibus set neces-
sariis sibi ad usum animantibus cunctis, in escam hominibus
erant date, *ut sint, inquit, vobis in escam et cunctis animantibus terre.* Item, possessio necessario exigit previam voluntatem and incapable of adepctione rei volite quietam (iuxta conclusionem immediate premissam); nec habent irrationabilia voluntatem, et ob hoc possessionem habere non possunt.

15 IOH. Irracionabilia habent premium desiderium rerum eis necessiarum ad victimum, quod quietari potest in eis rebus desideratis adeptis, sicut potest voluntas in homine quietari; ita ut propter desiderium huiusmodi quietatum re desiderata adepta dici poterunt *post sedere.*

20 RIC. Adam primus noster parens, tanquam tocius mundi inferioris sub Deo prepositus, in Paradisum translatus et a Spiritu sancto eductus quomodo nomina animantibus cunctis imponeret, sufficientem loquela pro se et sua propagine ad communicacionem inter se super rerum regimine, non dubium, 25 accepit; alioquin minus perfectus factus fuisset in sua specie quam cetera animancia in suis generibus. Nec dubium quin ille sensus verborum quem ipse accepit a Spiritu per Moysen, qui eodem Spiritu afflatus sacram Scripturam de gestis in mundi exordio nobis traducendam conscripsit, in terminis positivis in C ipsa Scriptura * nobis posteris exponitur intuendus. Cum igitur ceteris animantibus sensus verbi *possessionis* non competit, cum ipsa non sedeant ut homines, licet ambulent, stent, et cubant, aliquid proprium homini per verbum *possidere* concepit et nobis expressit: unde quietacio desiderii in eisdem post adepctionem 35 rerum necessiarum ad escam possessio dici non debet. Quia igitur possessio est effectus immediatus originalis dominii, medius semper inter dominium rerum et usum earum, auctoritate dominii, necessitate naturali, et ordine usum rerum ad quem dominium ordinatur precedens; ideo in descripcione originalis 40 dominii verbum *possidendi* posuimus.

IOHANNES. Hoc approbo.

V.

RICARDUS. Nichilominus ad distinciones de possessione pre- As man's original missas debes adicere, sicut in libro secundo ostendimus, quod, lordship is two-fold,

entire, of the
whole world
and its contents,
and partial, of
each particle of
that whole; so
also is his pos-
session.

Not only the
whole earth but
every element
can be possessed
by man;

but in varying
degrees.

sicut originale dominium in homine unoquoque est duplex, inter- [27C]
grale (scilicet) tocius inferioris mundi cum suis contentis, et par-
ciale cuiusvis particule illius tocius, et est parcale dominium pars
integralis tocius integralis dominii; sic huic dupli dominio
duplex, scilicet, integralis et parcialis, possessio correspondet, 5
quarum utraque immediate iusta efficitur a dominio sibi conformi.

Illi. Set non intelligo qualiter aliquis terram totam aut mare
totum poterit possidere.

RIC. Possessio est effectus mediis inter dominium et usum
eius quemcumque, ut diximus; quoniam nemo per dominium uti 10
potest re aliqua nisi ab eo possessa, quamvis aliter (scilicet, non
per dominium set per fraternalm amorem aut voluntatem aliquam
aliam delectandi) quibusque creaturis quisque utatur: et ob hoc
possessio a dominio isto descendens, tanquam immediatus eius
effectus, ad omnia usibilia se extendere potest ad que se extendit 15
dominium, scilicet, ad totum orbem ex elementis quatuor et
eorum contentis compositum. Cum enim Scriptura benedic-
tionis humane primarie patenter affirmat terram homini titulo
dominii fuisse subiectam hiis verbis, *Replete terram et subicite
eam* (Gen. i. 28, ubi alia translacio habet *dominamini ei*, quam 20
Augustinus exponit septimo decimo libro de Civitate Dei Aug. de
capitulo xxii.), iterum nono capitulo, *Implete terram, et Sa-*
Civ. Dei
xiv. 21.
piencie ix. 2, 3, dicitur, *Constituisti hominem ut dominaretur
creature tue que a te facta est, ut disponat orbem terrarum in
equitate;* que omnia dominium hominis super totum orbem 25
terre videntur ostendere: non video cur non possit tota terra,
modo tamen sue nature congrue, ab homine possideri. Unde in
nostri Salvatoris nativitate carnali tocius terre unus legitur im-
perator: *Exitit, inquit, edictum a Cesare Augusto ut describeretur
universus orbis* (Luc. ii. 1): nec de solo hoc esse dictum do- 30
minio, set de possessione, ex illis gestis appetit; descripicio
enim et census oblatus pro capite possessionem terreni orbis
ostendunt. Et pariter michi videtur de mari et de aere et de
igne secundum magis * et minus. Dominium tamen et posses- 35
sionem habet homo aliqualiter ampliores super res suo imperio
magis promptas et in quas ex institutione originis plures actus
utendi potest libere exercere, quam in res illas in quas potest
actus pauciores habere: et ideo quodammodo habet homo am-
plius dominium super res mobiles quam super immobiles, scili- 40
cet, elementa; unde de mobilibus extat dictum, *Quasi olera
virentia tradidi vobis omnia:* et amplius dominium isto modo
super aerem quam super ignem, et super aquam quam super
aerem, et super terram quam aquam; sicuti exigit secundum
philosophos hominis communis composicio naturalis ex terra et

27D] resolutio eius sequens ex pena peccati in terram, quoniam natura sibi similioribus amplius sustentatur. Et ita decuit summe bonum, summe sapientem, et summe potentem Artificem super rebus amplius necessariis amplius homini providere sub 5 sidium, sibi super illis dominium ampliando et facultatem eo modo rebus ab eo possessis congrue possidendi. Unde in elementum ignis, de quo inter elementa quatuor minime habet *corpo:* homo in corpore, parum potest homo aut nichil, nisi quatenus origine M. ex providencia sui amantis Artificis eo utiliter uti potest in terrestri B. materia aliena congruenter sustentacioni sue nature terrestris. Propter istud tocius terre dominium puto dictum in Psalmo, Ps. cxiii. 16. *Celum celi Domino, terram autem dedit filiis hominum :* ubi sicut celum totum, non solum partem ipsius, Domino attribuit; ita terram totam, non solum partes eius, filiis hominum affirmat thinanites M. esse donatam. Et Eliphat Thomanichos dicit, *Sapientes contentur et non abscondunt patres suos quibus solis data est terra* (Iob xv. 18, 19). Verba eciam Genesis supratacta, *Replete terram et subicie eam* (sive dominamini eius) id idem ostendunt; et racio id affirmit, quoniam homo irreprehensibiliter in partes 20 terre quaslibet et innumeras quas continet actus dominii potest auctorabiliter exercere: unde constat eum habere dominium super terram, et sic potest consequenter integralem possessionem ipsius habere et uniuscuiusque elementi alterius.

JOHANNES. Non ad plenum intelligo in quo dominium super VI.

25 terram, aquam, aut aerem, sive ignem a possessione distinguitur. *Distinction between lordship over the elements and use of them.*

RICARDUS. Deus, qui dominium rerum dedit hominibus ita libere, potest illud ab eis auferre et nichilominus usum rerum eis concedere; quod si faceret, cum usus possessionem supponeret, homines possessionem sine dominio retinerent; nec ambigis quin 30 econtra multi sine possessione habent dominium: unde consequitur quod inter illa est aperta distinccio. Item, iam constitut quod possessio non est ius, et dominium ius est preclarum et nobile: unde quamvis dominium et possessio in rebus immobi libus sive per hominem intransferibilibus apparent et sint minus distincta * quam sint in rebus mobilibus, pro eo quod transferribilia possunt ex voluntate domini sui et sua industria domibus aut aliis clausuris ab eo teneri et secundum se tota ubi sibi libet reponi, quod de intransferibilibus fieri nequit omnino, et ob hoc non possunt ita appropriate sive proprie aut peculiariter sicuti transferabilia ab aliquo homine possideri (*proprie* enim ab adverbio loci *prope* descendit, ita ut ceteris paribus propinquia remocioribus magis proprie possideri dicantur; propinquiora ad votum habentis, intelligo); non propter hoc tollitur possessionis

intrans-
ferb. B.

28A *transfervb.*

intrans-
ferb. B.

trans-
ferribit B.

1. Use, and therefore possession, may exist without lordship; and lordship without use.

2. Possession, unlike lordship, is not a right.

natura ex toto ab illis aut eius indistincio a dominio poterit [28A affirmari, quoniam in suis partibus possunt ab hominibus sic includi et aliter occupari, nec eorum natura ea sustinet ab homine aliter possideri; et ob hoc occupacio partis in ipsis elementis occupacio tocius censemur, cum occupans illud intendit. 5

IOH. Secundum hoc possessio habet necessario actum premium voluntatis.

RIC. De possessione actuali recte hoc infers.

JOH. Hoc ratione confirma.

RIC. Sicut dominium presupponit rationem et etiam potentiam: in ciam volitivam, sic eius immediatus effectus, scilicet, possessio, supponit immediatum racionis effectum, scilicet, actuale iudicium racionis et appetitum, qui est primus actus potencie volitive; qui appetitus sequens iudicium racionis voluntas vocatur: et sic possessio previam exigit voluntatem, sicut sensus ipsius tertium videtur exprimere, scilicet, post acquisitionem sessio (ut iam supra expressimus); licet verbum possidendi interdum pro possessione habituali sive ad possidendum libera facultate (ut cito infra clarescat), et aliquociens similitudinarie in Scripturis sumatur, ut ibi, *Noctem illam tenebrosus turbo possideat* (Job 20 iii. 6), et ibi, *Possidebit tremor hypocritas* (Ysa. xxiii. 14), et in xxiii.: whereas lordship locis similibus. Dominium autem nequaquam voluntatem hominis presupponit (iuxta superiorius iam ostensa), set oritur in anima ad presenciam gracie inspirate. Claret ergo quod ipsa possessio sic sequens liberam voluntatem a dominio suo sive a dominio a quo iuste procedit, tanquam a sua causa, in elementis sicut in mobilibus rebus distinguitur; licet non tantum nec ita patenter et pariter est de possessione habituali, quoniam illa voluntatem habitualis sive voluntatis habitum posteriorem dominio presupponit. 32. codd. 32.

JOH. Possessio ad usum michi pertinere videtur, quoniam res possessa a labore sedemus et ita utilitatem consequimur eo modo.

RIC. Non omnis utilitas extat usus. Annon didicisti in philosophia Aristotelis de anima actum primum ab actu secundo 35 distinguere, ut actus secundus sit actus primi, non autem dicitur actus primus aut quivis habitus sive dispositio esse usus, quoniam quoquo modo apte possit dici utilitas? Usum igitur non nisi actum secundum, scilicet, operationem, appella: posse sessione autem magis est acquisitionis finis. 40. B

VII. JOHANNES. Dic nunc cur verbum *naturaliter* posuisti in de- supra, p. scripcione originalis dominii. 335.

Explanation of
the description of
original lordship

RICARDUS. Ad excludendum omnem alium premium posse omni B.

28B] tivum titulum possidendi ab ipso originali dominio ; quoniam, as a right of
quam si aliquo alio titulo previo positivo rem quamvis aliquis possi-
 deret, non esset illa possessio naturalis simpliciter nec iustificata.^{1.}
 auctoritate originalis dominii, set alterius adieci dominii sive
 5 iuris alterius acquisiti, ex quo ab alio iure seu titulo acquisito
 previo dependeret. Item, illud eciam adieci propter impiorum.^{2.}
 occupacionem rerum iniquam ; quoniam, si quis peccator res
 occupat, illa occupacio violenta non vere naturalis existit, quo-
 niam per tyrannidem illas occupare censetur, quia contra legem
 10 supremi domini earundem, scilicet, domini Dei sui.

IOH. Quomodo innaturalis est illa possessio ad quam natura
 impellit ? Solemus enim ea quae ex instinctu sive impulsu
 nature geruntur *naturalia* appellare ; ad istam autem possessio-
 nem rerum necessiarum ad vitam non dubium natura impellit ;
 15 unde naturalis eciam in peccatore esse videtur.

RIC. De actibus naturalibus, prout naturale contra voluntari-
 um distinguitur, verum dicis ; quia quicquid geritur ex in-
 strictu sive impulsu nature non adhibita voluntate est actus
violente naturalis censendus ; qualis non est actus pretactus. De actu
 seu habitu naturali, prout naturale violento opponitur, non recte
 id dicis ; quoniam ibi actus aut habitus, ut sit naturalis, non
 violentus, conditionibus duabus perficitur, scilicet, ut sit con-
 formis nature impulsui, et ut sit conformis, non discrepans,
 gracie spirituali, que est forma omnis iusti voluntarii habitus
 25 atque actus : et ob hoc, quia ista possessio caret forma quam
 deberet habere, nec a solo naturali impulsu procedit, set eciam
 a voluntate non iusta, innaturalis, non naturalis, simpliciter
 affirmatur.

IOH. Si talis rerum usus sive possessio in peccante mortaliter
 30 innaturalis existat, consequitur quod sit vere peccatum ; at
 econtra omittere vite necessaria ita est in peccatore homicidium
 et peccatum, sicut in iusto : et ita consequitur quod omnis pec-
 cator in omni usu vel abuso rerum ac possessione earum sit vere
 perplexus, ita quod sive utatur sive omittat peccato novo con-
 35 stringitur ; quod stare non potest, quia tunc homo peccaret
 invitus.

RIC. Ultimum quod infers non sequitur, cum quisque peccator
 in quocunque momento, ut communis habet opinio, valeat vera-
 citer penitere, et sic sine culpa res poterit libere possidere et
 40 cum gratia eis uti ; unde, si penitere noluerit et ante peniten-
 ciam rebus utatur, penitatis voluntarie, non invite : at si dixerim-
 us, quod aliis videtur probabile, quod non in quocunque
 C momento potest quisquam peccator sufficienter ut * graciam
 recipiat penitere, licet incerto temporis tractu hoc possit, tibi

poterit responderi inconveniens nullum esse ut quisquis peccator [28C] in possessione rerum et usu earum ad tempus aliquod sit vere perplexus, cum hoc ex culpa previa mereatur. Nec propter hoc ultimum quod intulisti consequitur, scilicet, quod talis peccaret invitus; quoniam sive uteretur rebus sive omittetur libera⁵ voluntate a necessitate id faceret, et ob hoc voluntarie, non invite, peccaret, licet forte secundum logicam satis bonam probabiliter dici posset quod ex sua culpa ad peccandum protunc esset artatus.

Ioh. Si sic esset perplexus, deberet secundum iudicium rationis minus malum eligere; et omnis eleccio racioni conformis est recta; igitur iste peccator in tali casu recte ageret taliter eligendo, et per consequens non peccaret.

Ric. Non est ista eleccio recta simpliciter, quia nullus simpli-citer recte eligit qualemque peccatum, licet ex posito, scilicet, ¹⁵ propter perplexitatem secundum quid, dicatur recta eleccio; nec sic secundum quid recte agere a peccato excusat: probabiliter *sic om M.* autem posset dici quod sic eligens minus malum proprie non peccaret, scilicet, culpam nullam committeret pena sensus plectendam, licet peccaret communiter accipiendo peccatum pro ²⁰ culpa cui pena sensus debetur et pro omni actu difformi, scilicet, gracia non formata: et istud probabilius michi est visum. Nec istud tollit quin usus talis sit violentus, quia contra legem summi Domini rei illius, et innaturalis, quia contra institutionem nature (ut diximus); et vere est iniustus, quia caret gracia ²⁵ regulante, et a Deo prohibitus. Unde Psalmista expressit, *Pecca- Ps. xlix. 16.*
tori autem dixit Deus, Quare tu enarras iusticias meas et assumis testamentum meum per os tuum? et Ysa. i. 13, *Non offeratis ultra sacrificium frustra; incensum abominationis est michi.* Sicut enim isti actus impiorum circa bona ipsius sunt ³⁰ malis prohibiti, ita ceteri actus circa consumpcionem aut aliam contraccionem beneficiorum ipsius; licet *ficiat solem suum Matth. v. oriri super bonos et malos, et pluat super iustos et iniustos,* et ⁴⁵ dicat de zizannia et tritico *Sinite utraque crescere simul:* sic cap. xiii. enim prohibet et permittit, nequaquam precipit aut concedit; ³⁰ solis enim iustificatis accendentibus ad Deum per graciam usum honorum suorum videtur concedere. Unde scriptum est, *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos,* Mat. xi. 28; et Ysa. lv. 1, *Omnis sicutientes, venite ad aquas, et qui non habetis argentum, properate, emite, et comedite.* Ecce, ⁴⁰ quod venire ad Deum precedit refectionem et comeditionem quas ipse concedit.

VIII. Est ergo possessio naturalis, correspondens huic auctoritati

28C] originali, occupacio sive detencio voluntaria atque iusta rerum Description
of natural
possession.

D * homini subiectarum ex sola auctoritate originalis dominii.

Debes tamen attendere quod ista possessio naturalis est duplex :

una absoluta sive plenaria, scilicet, qua quis rem pro suo usu

5 omnimodo occupat ; et alia modifcata vel alias semiplena, qua quis cum modo tertio, scilicet, ad usum certum sive pro certo tempore sive loco rem occupat, sicuti occupant usuarii universi :

*in casu om. et utriusque possessionis est aut esse potest in casu (ut infra M.
M. patebit) originale dominium suo modo originalis auctoritas. Et
originale dico voluntaria occupacio propter occupationem animalium
om. M. ceterorum, que voluntatem non habent, et ob hoc res possidere
non possunt; quia insuper nullus naturaliter actu aut habitu
quicquam possidet nisi rem actu aut habitu occupare voluerit.*

IOHANNES. Dic qualem possessionem habuit Adam in Para-
15 disum translatus.

RICARDUS. Cum solus erat, communem possessionem non Of Adam's
habuit, scilicet, nec facto nec simul facto et iure communem ; possession in
Paradise

*Post so-
ciam codi.
habuit ins.* quia nec socium nec sociam possidendi propriam facto tunc
habuit, quia solus tunc fuerat : set an habuit possessionem tunc
aliquam facto et iure propriam tibi libet inquirere, aut iure
communem.

IOH. Ex quo Adam extra Paradisum creatus positus fuit in
Paradiso ut operaretur et custodiret illum, et consequenter solus
ibi existens nomina cunctis animantibus ut suis imposuit, vi-
25 detur quod omnium illorum possessionem propriam tunc habe-
bat, non solum facto set iure ; quoniam ex quo in eo statu quo
solus possederat Paradisum cum suis contentis nullus aliis ius
ea possidendi habebat, totum ius possidendi ea in sua sola per-
sona remansit, et ita ipse omnia illa singulari seu solitario aut
30 proprio iure possedit.

RIC. Donec in quarto huius discimus de proprietate trac-
temus, attende, sicut superius de originali dominio tibi respon- by himself,
dimus quod potuit esse singulare seu de facto solitarium uni,
nequaquam proprium in proprio sensu sive primario, scilicet,
35 iure, sic proprie quod omnes alios excluderet, sic possessio Para-
disi cum suis contentis, quamvis prothoplasto singulariter sive
*protho-
plausto M.* solitarie competebat, tamen esse sua propria, scilicet, iure pro-
prio non debebat ; quoniam, eciam si ipse nescisset, aliis sue
nature creatus equale in illis rebus cum eo dominium habuisset,
40 sicut uxorem esse in prima formacione ipsius uxoris, sopore a
Deo sibi immisso, esse nescierat, que tamen antequam soporem

Ante par B digesserat par cum eo rerum illarum iure dominium optinebat : et
at inscrit. ob hoc nec tunc nec ante proprium dominium aut iure propriam
possessionem habebat ; nisi forte aliam causam proprie posse-

sionis quam solitudinem aut singularitatem eum tunc habuisse [28D poteris invenire, preter hoc quod proprie sic communia possidendo Deo iniuriam intulisset, legem quam sibi dederat infringendo. Pluraliter enim, non singulariter, illi Deus contulit dona *Plur. om. sua*: *Dominamini*, inquit, *piscibus* * *maris*, et *Crescite et multiplicamini*, et *replete terram et subicite eam*. Si igitur ipse singulariter, scilicet, proprio iure sociorum exclusivo, sibi ista donaria propriasset, contra formam seu legem donacionis egisset, et ita peccasset.

IOH. De universitate rerum ei a Deo datarum hoc fateri 10 compellor ex ratione premissa, et eciam quia posteris irrogasset iniuriam, data eis a Deo communiter propriando; licet de particularibus rebus sibi necessariis sive accomodis, scilicet, de victu et vestitu et Paradisi particula illi accomoda, cur eas proprie non possedit non video, uxore eciam sibi creata. 15

and with his wife. RIC. Quia secundum rationem premissam sic uxori intulisset iniuriam bona communia propriando; et pariter, si ipsi simul aut rerum universitatem eis datarum aut alias earum particulas simpliciter propriasset, posteris cum ipsis communibus dominis iniuriam irrogassent, bona eis et ipsis communia propriando. 20

IOH. Iam fateor quod nec ipsi nec aliqui posteri sine aliorum iniuria poterant rem eis aliquam simpliciter propriare, eciam casu necessitatis aliis reservato.

RIC. Innocens igitur in presenti nullus potest rem sibi aliquam sine fratrum suorum iniuria propriare. 25

IOH. Non sequitur, quoniam modo sunt alia dominia propria introducta, per que homines non tantum proprie possident set iure proprio dominantur; qualia in statu nostrorum parentum, si ipsi servassent innocentiam, non poterant introduci, quia omnino fuissent cassa, sicut in libro proximo est suasum.

supra, pp. 367 seqq.

IX. RICARDUS. Non est hoc a nobis inibi affirmatum, set diffinendum maioribus est dimissum; quoniam, si nostris parentibus primis innocentia remansisset, non michi est certum numquid posteri, quamvis in iusticia propagati sive concepti fuissent, peccare postea potuissent venialiter atque mortaliter: hoc enim diffinire nec affirmare voluimus. Quod si facere potuissent, non tunc, sicut nec nunc, dominia civilia inutilia extitissent, set tam iustis (scilicet, innocentibus) quam peccatoribus, sicut in presenti propter cohercendam maliciam, multum utilia extitissent; licet aliquibus tunc perfectis, sicut nunc imperfectis aliquibus, fuissent 40 cassa et vacua. At si nullus in statu innocentie potuisset peccare mortaliter, potuissent tamen peccasse venialiter, eo casu adhuc omnino non video quin iustis minus perfectis tunc sicut

*Of the possession
of Adam's pos-
terity, had he
not sinned.*

*1. If they could
have sinned, then
civil lordship
would have
arisen without
the fall;*

*2. even though
they sinned but
venially.*

vana M.

29A] nunc, non tamen tantum, necessaria fuissent sive utilia positiva dominia ad cohercendum peccantes venialiter ne sic peccando ceteris inferrent iniuriam. Si vero ex persistencia primorum nostrorum parentum in bono ita fuissent omnes posteri in iusticia confirmati (ut placet aliquibus) quod nullus peccare aliquatenus potuisset, adhuc poterit tibi dici quod, sicut propter dominia positiva possunt res aliquas in presenti proprie possidere, ita protunc, per legem nature qua iustum videtur ut prior origine ceteris paribus pocior redderetur in iure, potuerunt sibi terre ac rerum mobilium congruas * particulas propriare sine iniuria aliorum (unde Iacob suo filio primogenito ita dicit : *Ruben, primogenitus meus, tu fortitudo mea et principium doloris mei, prior in donis, maior in imperio*, Gen. xlix. 3) ; sicut laboricio aut industria poterant, ut videtur, res aliquas, sufficiencia quoad 15 omnes alias remanente, sibi et suo usui iure proprio simpliciter propriare. Non est igitur racio illa firma de possessione simpliciter propria (ut videtur) quod Adam nullius rei possessionem *pot. om. B.* simpliciter propriam poterat innocens optinere, quoniam non per hoc (ut premissa pretendunt) posteris intulisset iniuriam aut 20 uxori ; licet nostra racio fuerat satis firma quod non poterat, cum solus erat aut postea, Paradisum cum suis contentis, scilicet, simpliciter proprie possidere, quoniam ad hoc nulla lex nature fuisset, sicut ad eleccionem particule sibi accomode (iuxta premissa) lex nature multiplex (sicut expressimus) sibi, ut videtur, 25 poterat suffragari. Nisi igitur aliud refragabile econtra repereris, et cum solus fuerat et cum uxore et eciam postmodum innocentibus liberis procreatis, potuit Adam res mobiles atque immobiles sibi accommodis simpliciter proprie possidere.

IOHANNES. Cum solus erat, videtur michi eum licite sic agere X.

30 potuisse, scilicet, aliqua proprio possidere ; set cum uxore nequaquam, quoniam ipse uxore sibi creata predixerat in sopore a Deo edoctus quod duo in carne una esse deberent : et ob hoc cum uxore in statu innocencie et post lapsum communionem bonorum omnium et ipsa cum eo servare debebant, veluti una caro, per huiusmodi individuam unitatem.

RICARDUS. Sentencias contrarias in hoc dicto convolvis ; quoniam si solus existens poterat aliqua simpliciter propriare, eciam uxore facta potuit illa proprie retinere : alioquin antea ei *scil. : sub B.* simpliciter, scilicet, facto et iure, vere propria non fuissent.

40 IOH. Hoc vereor me dixisse.

RIC. Ista unitas copule coniugalis est tanta censenda quod non nisi ex causa fornicacionis tunc sicut et nunc (secundum dictum Salvatoris in evangelio Mat. xix. 9) potuisset incidi.

^{3.} On the other hand, supposing that they did not sin, it is still conceivable that property might have come into existence.

Neither Adam nor Eve could convert anything granted to them for use in common into a several posession.

Unde, ut videtur, nec eam sequens rerum omnium possessarum [29B] ab eis iure communis possessio nisi criminaliter potuit dissipari, eciam eis liberis procreatis; quoniam tunc, sicuti cum soli fuerant, remansisset in eis ista unitas copule coniugalnis: et per consequens omnis talis possessio sic durasset. 5

IOH. Si casus fortuitus contigisset quo ita in arto positi extitissent quod non nisi sufficienter pro eorum altero vite necessaria habuissent, verbi gratia, frustum panis aut carnis; numquid Adam robustior muliere in usu illius non debuit se preferre? ex quo divisione facta non minus ambo in corpore periissent, cum 10 neutri porcio sua sufficeret: unde * videtur pocius eligendum C fuisse ut ipse saltem singulariter salvaretur; et preter hoc plus debuit corpus suum diligere ex ordine caritatis quam corpus uxor, et per consequens dupli titulo debuit se preferre.

RIC. Quamvis innocenter viventibus talis necessitas nullatenus 15 advenisset, quia tamen Deus casum illum poterat eis pro voto *tamen*: suo adducere, posito illo eventu, non poterat Adam rem *talem* ^{cum B.} suo usui propriando communionem nisi peccando dissolvere; quoniam legem divinam de communione servanda solvisset, et sue equali consorti in iure rei illius iniuriam intulisset. Nec 20 salus ipsius in corpore sic peccando eligibilior extitisset quam mors innocens utriusque, veluti pretendebas; cum nunquam sit eligibilis aliquid habens peccatum annexum quam id quod est *pecc. om. B.* liberum a peccato. Nec ordo caritatis de amplius diligendo corpus proprium quam corpus alterius unquam id exigit, nisi ubi 25 preferri poterit innocenter; qualiter enim poterat pocius Adam Post *enim* in tali casu mulierem renitentem postponere, quam potuisset si *B eam ins.* ipsa ei violenter pro viribus restitisset occidere et si alias solus re illa uti non posset, non video; quod quia non nisi peccando *non om. B.* facere poterat, sic eam sua porcione rei illius destitui, ut michi 30 videtur, facere non debebat. Ex istis consequitur quod Adam nunquam, eius uxore vivente, aliquod simpliciter proprium habuissest de rebus communiter eis datis in usum.

XI. IOHANNES. Numquid solam possessionem iure communem habuissent posteri eius omnes, si ipse innocenciam tenuisset? 35

RICARDUS. Videtur quod perfecti, sicuti in presenti, possessionem communem, non propriam nisi facto, suo patri conformiter tenuissent; quoniam ad omnem usum et ad omnem actum iustum quem circa res usuales exercere volebant perfecti, sufficere eis poterat iure communis possessio, sicut et commune 40 dominium; licet tunc, sicut et nunc, in utendo alimentis et vestibus possessionem actu propriam aliqui habuissent. De imperfectis vero, quales tunc fuissent, licet modo impari, sicuti

Would Adam's children, had they remained in a state of innocence, have had only possession in common and not in severity?

29C] in presenti sunt plurimi, magis michi videtur ambiguum. Perge igitur raciocinando, quid in hoc poterimus congruencius affir-

supra, pp. mare, sicuti in precedente istum libro de dominio extat actum.

367 seqq. IOH. Ex quo eo casu, sicut in statu presentis miserie, homines

eo om. M. per regiones divisi fuissent per civitates et vicos per cognaciones,

familias, et domos, et aliqui solitarie victitassent et leges direc-

trices in moribus habuissent, et provisiones pro se et liberis suis

et familiaribus; tunc fecissent, sicuti in presenti (iuxta disputata

supra, pp. in libro proximo ante istum) videtur quod in necessariis ad sus-

372 seq. tentacionem secundum modum consimilem possessiones iure

proprias habuissent.

alio om. B. RIC. Econtra videtur, ex quo tunc nullo eguisserint alio quam originali communi dominio, non videtur quod possessione indi-

D guissent alia quam iure communi, * propria tamen facto: et eo

15 maxime illud videtur quod, existentibus omnibus bonis com-

munibus quoad possessionem sicuti quoad dominium eorundem,

nullus rationabilem usum alterius unquam aut aliqualiter impe-

disset, quia sic impediendo contra iudicium rationis egisset;

unde consequitur (ut videtur) quod omnis rerum ac possessionis

20 earum proprietas cassa ac supervacua extitisset. In innocentibus

vero nullum ius cassum sive supervacuum (ut videtur) fuisse;

unde consequitur quod in ipsis nulla possessio simpliciter pro-

pria, licet actu seu facto propria, extitisset.

IOH. Sic nunc ego affirmo.

25 RIC. Set non ego, donec id examinemus solidius; quoniam (sicuti superius est ostensum) etsi Adam et Eva innocenciam

tenuissent, non ex eo possemus fidenter asserere quod eorum posteri fuissent in iusticia confirmati, ita ut peccare non possent:

et nichilominus, si omnes confirmati in bono fuissent, non minus

30 ex aliis nature legibus poterant innocentes (ut videtur probable)

res communis dominii eis licite simpliciter propriare. Nec ob

hoc minus est verum quod accipis, scilicet, quod communis possessio eis omnibus, eciam imperfectis, ad omnem usum

iustum, sicut perfectis, potuit suffecisse, eo pocius (ut dicebas)

sic B: unde quod nullus iustum usum in altero aliquo impeditisset; sic quod non

consequi- poteris ex aliquo quod adducis in facto concludere, scilicet, quod

tur M. nullus innocentum possessionem simpliciter propriam habuisset,

licet ita potuisse fuisse recte probares. Quod vero ulterius intulisti, quod omnis possessio simpliciter propria innocenter

40 viventibus fuisse cassa atque superflua, in quibus nichil potuit

12. It appears from the references below, lines 35, 37, 39, that the names of the speakers in the following dialogue have become confused, probably through the omission of a speech consisting only of a short sentence assigned to one of them. At all events it seems clear that most of the following passage belongs not to RIC. but to IOH.

esse superfluum sive cassum,—quia pro eodem assumis sensum [20D] superfluitatis et cassi, deciperis, quoniam quod de bonis nobis *ass. om. n.* utilibus est vere superfluum utilius pocius quam cassum sive frustratorium dici debet. Quid enim est aliud quam quod pro utiliori Salvator nobis promittit, cum dicit, *Mensuram bonam et 5 confertam et coagitatam ac supereffluentem dabunt in sinum vestrum* (Luc. vi. 38), nisi supereffluens commodorum mensura, tanquam merces liberalissima atque habundantissima et per consequens utilissima nobis reddetur? quam si quis cassam, supervacuam, seu frustratoriam affirmare voluerit, non solum 10 eum errantem (ut reor) set amentem astrueres. Non est igitur inconveniens set multum conveniens quod innocentes ius superfluum habuissent, non supervacuum nec eciam eis necessarium, set imperfectis abundans ad vitam innocuam transigendam. Cum igitur secundum leges ingenue rationis aut vigore alicuius 15 earum non poterant innocentes particulas terre ac maris, ignis et aeris, et eciam particulas rerum mobilium proprie simpliciter possidere; cur eciam viri cum suis uxoribus, aut cum uxore et liberis ac suis domesticis; cur eciam communitates alie sive collegia in statu innocencie (ut incepimus suadere) bona huius-*statu M:* modi particularia que fuissent omnium innocentum * quoad ^{B dub.} *30A* originale dominium illibatum bona communia sibi ex simili alicuius legis nature titulo propriare simpliciter, videtur non facile invenire: videlicet, segetes terrarum cultarum per ipsos, animalia domesticata per eos, edificia suo opere fabricata, pisces *animalia:* maris et celi volatilia et terre mineras ipsorum industria acqui-*codd. alia:* sita, et generaliter vestitum ac victum et quecunque eis neces-*saria, utilia, sive accomoda ad suam vitam mortalem transi-* gendam eorum opere aut industria acquisita. Et eo amplius id videtur quod nullus alius innocentum taliter possidentibus 30 invidisset, nec possidentes ex causis talibus seu titulis moles-*tasset, set acquievisset racioni sive legi nature dictanti quod* operans quiescenti, exercens industriam negligenti, circa rerum accommodarum sibi sive utilium possessionem habendam et usum, in earum possessione et usu aliis debebat preferri; dum tamen 35 nullus de bonis communibus sibi ac suis tot aut talia simpliciter propriaret quod alterius status in gloria et honore primevis, quos propter constitutionem eorum super opera manuum Dei sui ex prerogativa originis acceperunt, maculam sustinerent. Sicut enim manna celeste, quo in deserto Dei populus quadraginta 40 annis per dies singulos in abundancia pascebatur, propter suam teneritudinem in tertium diem servatum computravit et veribus scaturivit; unde parce per gomor unius mensuram solummodo debuit a singulis occupari (sicut legitur Ex. xvi. 16-20): sic *sic: si n.*

30A] coturnices quia diutine poterant reservari a singulis de eodem populo usque ad decem choris capte atque siccate pro futuris temporibus servabantur (sicut legitur Num. xi. 2) : unde Levit. xxvi. 10 eidem populo legimus hoc modo a Domino fuisse prorsum missum, si legem servarent, *Comedetis vetustissima veterum et vetera novis supervenientibus proicitiis*, ut ex hiis et aliis pluribus lacus in Scripturis expressis apercius instruamur iuxta condicionem rerum hominibus datarum in usum minus aut amplius esse pro futuris usibus reservandum. Unde dubium 10 non videtur quin in statu innocencie, si cuncti in bono mansissent, de allece natatilium generibus homines amplius providissent, sicuti de segetibus et fetibus animalium ampliora servassent, quam de rebus cotidie promptis ad manum ; cuiusmodi sunt pisces fluminum ac stagnorum. Unde apparet quod aliqua vite 15 innocentum accomoda fuissent magno laboricio seu grandi opera acquisita, que causam appropriandi huiusmodi, iuxta supradictas leges nature, si appropriare libuisset, eis dedisset, quod in volucribus et reptilibus et aliis bestiolis secundum modum sue nature congruum crevimus observari. Singuli enim eorum pro 20 se et suis fetibus necessaria in escam congregantes, congregata 20B * ex instinctu, quasi ex quadam lege, sibi appropriant, sine invidia seu molestia eis inferenda ab aliis, casu necessitatibus excepto ; in quo eas conspicimus non ea bona, veluti aliena, rapere, set ab aliis congregata eo casu ut sua recipere.

25 IOHANNES. Non video quomodo unus potuit sine iniuria ali-

terram B. orum aliquam terre aut maris particulam quoad possidendum iuste taliter propriare ; quoniam ille particule habebant herbas, fructus, bestias, volucres, et pisces producere in cunctorum hominum sustentacionem communiter : et sic illis particulis appropriate *possessionis* possessis ab uno alii cum maiori tedio seu labore potuissent suam ab uno alii vitam transigere ; et sic inferreretur ceteris (ut michi videtur) tamen B. iniuria, cum per fratrem suum ad tale dispendium urgeretur.

RICARDUS. Si possessio iniuriosa et per consequens iniusta existeret, non esset possessio naturalis set usurpacio pocius 35 violenta dicenda : nichilominus poterit tibi dici, ut supra, iuxta regulam prelibatam, quod prior origine prior (ut videtur) esse debebat in iure. Unde, Adam solo creato, ipse potuerat Paradisum ex integro possidere, et solus de facto possedit (iuxta illud Gen. ii. 15, *Tulit igitur Dominus hominem, et posuit eum in 40 Paradiso voluptatis, ut operaretur et custodiret illum*) : et nichilominus, nato sibi Caym, poterat ipse Caym, si Paradisus eis sufficeret, Paradisum cum patre communiter possidere ; set hac modificacione adhibita, quod pater filio et senior iuniori in

Argument in favour of the position that in a state of innocence men might hold some things in severity.

eleccione particule de Paradiso sibi accomode prior esset, et [30B libere posset pre aliis electam particulam proprie seu singulariter possidere, nisi (ut ante premisi) illa porcio sibi et aliis posset sufficere. In quo casu quisque post natus communicacionem illius porcionis potuisset legitime vendicare, et ipsam porcionem 5 cum priore communiter possidere: ita quod prior origine posset particulam sibi et suis, si quos haberet, necessariam proprie seu singulariter occupare; non autem particulam quancunque a voluptate decretam. Nec per occupationem necessarie particule (semper intelligo, secundum rationis recte iudicium) filio suo 10 seu nepoti (ut videtur) irrogasset iniuriam (ut affiras); cum terre residuum illi et quibuscunque postea nascituris sufficeret necessaria, immo supererfluenzia omnibus producendo; quamvis, commisso peccato primi parentis, ille iunior ad vultus sudorem amplius urgeretur quam si prior origine illam particulam non teneret; quoniam (ut videtur) non est dicenda iniuria ista posterioris per prioris occupationem artacio, cum fiat conformiter racioni, scilicet, quod prior origine debet in possessione preferri: propter quam legem non propter originale dominium ista propria possessio naturalis est secundaria, nequa- 20 quam primaria. Si vero omnes in * innocencia persistissent, C nec labor fatigans nec sudoris quodquam discrimen artasset, set gradatim, ipsis natis de matribus atque crescentibus, terre paulatim particulas sibi accomodas elegissent ad Paradisum; cum racio naturalis exposceret ut forsitan de ligno vite ederent, 25 reddituri ad suorum eciam parentum solacium. Si igitur ista communiter hoc modo velim astruere, quid censebis?

*velim: tibi
B.*

XIII. IOHANNES. Perpulca esse ac veritatem habencia michi

Argument to the contrary.

RICARDUS. Sic michi, licet in quodam scrupulo, multo tem- 30 pore videbantur; set tandem contrarium michi apparuit, scilicet, quod, si Adam et omnes sui posteri innocenciam conservassent, nullus eorum possessionem iure proprio propriam habuissent aut habere licite potuisset.

IOH. Probacionem conclusionis istius evidenciis omnibus pre- 35 missis contrarie tanquam michi multum mirabilem acceptarem.

RIC. Beatus Clemens in epistola directa domino Iacobo tunc Ierosolimitano episcopo (et ponitur in Decretis, 12. q. 1., capitulo *Dilectissimis*) ita dicit: *Dilectissimis fratribus et condiscipulis Ierosolimis cum Iacobo fratre nostro habitantibus: Communis 40 vita est omnibus necessaria, fratres, et maxime hiis qui Deo irreprehensibiliter militare cupiunt et vitam apostolorum eorumque discipulorum imitari volunt. Communis enim usus*

30C^o omnium que sunt in hoc mundo omnibus esse hominibus debuit :
 fiunt b. set per iniuriam alius hoc dicit esse suum, alius istud ; et sic
 am. esse inter mortales facta est divisio. Denique Grecorum quidam
 Deer.: esse sanctissimus, hec sciens ita esse communia debere, ait amicorum
 codd. enim coniuges, et sicut non potest dividi (inquit) aer neque splendoris,
 am. ita nec reliqua que communiter omnibus data sunt ad habendum
 dividii debere, set habenda esse communia. Hec ibi. Cui simile
 legitur beatum Iohannem evangelistam in faciendo sermonem
 10 contra appetitum diviciarum dixisse hoc modo : *Sol et luna,*
sidera, aer, et pluvia omnibus communiter sua beneficia largi-
untur; sic et inter homines omnibus omnia communia esse
deberent. Ubi primo videtur pensandum quoad nostrum pro- 1.
 posatum testimonium illius Greci sanctissimi confirmantis quod
 15 omnia debent esse communia veluti amicorum ; et non est
 dubium quod bona amicorum sunt ita communia quod nullus
 quicquid habet seu possidet iure proprio exclusivo iuris utendi
 in suo amico. Hoc enim Aristoteles ipse in octavo Ethicorum
 asseruit, quoniam alias amicicia vera non esset. Item, pensare 2.
 20 debemus quod dicit amicos esse coniuges (coniunctione amoris,
 intelligo), ut ex hoc nobis ostendat quod, sicut a coniugibus
 supra. pp. nichil est proprio iure possessum seu habitum (sicut supra
 393 seq.^r) claruit de Adam et eius uxore), sic neque amicis potest proprio
 iure quevis esse possessio ; quales fuissent omnes in statu inno-
 25 D cencie * permanentes, in quibus remansisset caritas inoffensa.
 Item, pensare debemus exemplum de indivisione aeris et splen- 3.
 doris, que indivisio intelligenda michi videtur continuacio natu-
 ralis tocius aeris et tocius splendoris, quantumcunque diversi per
 nares diversas particulas aeris et per oculos diversas partes splen-
 doris de facto recipient remanentibus ipsis totis continuis, ut eis
 30 pro voto singuli uti possint. Continuantur enim aer inspiratus ab
 uno et splendor in oculis receptus ab uno cum suis totis extrin-
 secis ; et non est inter partes illas et tota extrinseca actualis divisio,
 set indivisio naturalis : unde dicit quod *divisi non possunt*, quin
 35 (scilicet) semper remaneant integra atque continua. Et quoad
 ius possidendi atque utendi omnibus indivisa et semper com-
 munia, ut ex hoc de omnibus inferat quod non debent dividi,—
 ita (scilicet) quod non remaneant communia. set sunt habenda
 communia, unde pro eodem habet esse indivisa et esse com-
 munia,—Ita, inquit, nec reliqua que communiter omnibus data
 40 sunt ad habendum dividii debere, set habenda esse communia.
 Si quis igitur dixerit quod in statu primevo aliquis potuit aliquam
 rem iure proprio possidere aut iure proprio ea uti, ita ut non
 remaneret aliis ius possidendi atque utendi sive habendi (ut ipse

hic loquitur), consequenter affirmat quod ille potuisset aerem [30D] 4. dividere et splendorem, ut non remansissent communes. Item, cum dicit quod *communis usus omnium que sunt in hoc mundo esse debuit, sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum, alius istud*, per *communem usum* intelligit ius utendi commune, quia 5 pro opposito illius communionis accipit quod alius dicit *hoc esse suum, alius istud*; constat autem quod per *esse suum*, cum *suum* sit pronomen possessivum, intelligere oportet ius proprium; communis igitur usus huic iuri opponitur: unde constat quod non aliud importat quam ius commune utendi. Ex quibus 10 consequitur quod proprium ius utendi per iniquitatem (scilicet, per peccatum) appropriando communia fuerat introductum; et ita in innocentibus, in quibus nullum fuisset peccatum, nunquam 5. proprium ius fuisset. Item, Deus ipse et omnis ordo angelicus solo iure communi omnibus iustis in rebus creatis in usum 15 eorum communem utuntur; quoniam Deus dominium suum quoad res aliquas, et ius utendi quoad omnia ab eo creata, communicavit angelis atque hominibus: propter quod (ut michi videtur) dicit apostolus, *Omnia vestra sunt, sive Paulus sive Apollo sive Cephas, sive mundus, sive vita sive mors, sive presencia sive futura, 1 Cor. iii. 22.* Igitur, sicut nec in angelis qui steterunt, sic nec in hominibus si stetissent aliquod proprium ius possidendi sive utendi rebus communibus extitissent; set 6. *per iniquitatem* est factum quod *alius hoc suum, alius illud, esse dicebat*. Ad quod urget ratio naturalis quoniam appro- 25 priare communia est minuere ius utendi * in aliis, et iura inno- 31A centum minuere, non dubium, est cis nocere; nocere vero fratribus suis innocentibus non potuit convenire; igitur nec eis competere potuit data illis et aliis communia simpliciter pro- 7. priare. Item, cum nullus innocens aut ingenuus velit suo 30 originali iure privari sive in sua primeva gloria maculari, nisi fortassis propter sibi meritum cumulandum, non debuit quisquam iustus et innocens aliter hoc inferre; alioquin fundamentum illud legis nature dissolveret, quod legem continet et prophetas (*Omnia quaecunque vultis ut faciant vobis homines et vos facite illis, Mat. vii. 12*): omnis autem propriacio iuris minuit aut privat aliqualiter ius utendi in aliis; igitur non potuit 8. innocentibus haberi. Item, ista iuris proprietas possidendo cassa atque ociosa semper in innocentibus extitisset; quia nichil eis commodi unquam attulisset, ex quo ad omnem actum et omnem 40 usum eis accommodum possessio iuris communis singulis in possessionis ordine sufficeret; quoniam nullam indigenciam noxi- 45 um, nullam invidenciam, nullam repugnanciam (ut supra supra, p. diximus), habuisserent, quin singuli semper sufficienciam, immo 398.

31A] affluenciam, omnium commodorum ad votum liberum habuissent communi iure utendi omnia possidendo. Vera est ergo nostra predicta conclusio quod, si Adam et omnes posteri eius innocenciam conservassent, nullus ipsorum possessionem iure proprio propriam habuisset aut habere licite potuisset.

IOHANNES. Nescio repugnare: et tamen quomodo hoc stare XIV.

posset non video, quoniam si innocentes poterant habere possessionem facto propriam, pariter poterant habere possessionem iure propriam (ut michi videtur); quoniam possessio facto

If possession is
proper in fact, is
it not also proper
by right?

10 propria iusta in eis fuisset, non solum in quantum possessio, set eciam in quantum propria facto possessio, et non potest proprium aliquod iure solo communi iustum existere (ut videtur); unde consequitur quod poterat in innocentibus esse aliquod ius proprium proprietatem possessionis iustificans.

15 RICARDUS. Vires tue mentis recollige, et attende quod proprietas possessionis propria facto tantum aliter potest iustificari quam proprietas possessionis proprie facto et iure; quoniam hec possessionis proprietas non nisi iure proprio iustificari potest in aliquo; alioquin non esset iure propria set iure communis. Proprietas vero possessionis proprie facto tantum iustificari potest ex causa multiplici; quoniam proprietas possessionis facti ex

*ponit: pos-
tuit B.* grammatical sensu ipsius aliquid ponit, scilicet, possessionem, et aliquid privat, scilicet, communionem facti sive de facto. In eo

quod ponit, scilicet, in occupacione, iustificari potest sufficienter ex communi originali dominio; quoniam quilibet ex illo dominio, ubi non obviat ius aliquod positivum, res ab eo dominatas iuste potest et libere occupare. In eo quod privat, intelligi potest iusta propter ius peculiare in occupante, quod alios privat a

B communione sive excludit de * facto; que causa iustificandi (ut diximus) in innocentibus non fuisset: et intelligi potest iustificari illa communionis de facto previo per privacionem possessionis de facto in aliis. Optime enim de lege nature arguitur,

Iste hanc communem rem possidet et nullus alias eam possidet, ergo iste iuste proprie de facto eam tenet. Sicuti igitur nullum

35 ius proprium in illo exigitur neque efficitur ex verificacione huius antecedentis, Iste hanc rem possidet et nullus alias eam possidet; ita nec ad veritatem sui consequentis exigitur, scilicet,

Iste iuste proprie de facto eam tenet seu possidet: set minor illa negativa ex sola iusta privacione, scilicet, quod rem illam

40 non placet alteri cuiquam possidere, continet veritatem. Unde constat quod non recte superius affirmasti quod non potest proprium aliquod solo iure communi iustum existere; cum per ius commune et per privacionem facti in aliis, absque alio iure et

alio positivo quoconque, possit veraciter iustum esse. Cum [31B] enim privacio nichil sit dicenda quod non potest aliquod proprium solo iure communi iustum existere, per diccionem exclusivam solo iure communi, que ita secundum logicam recte debet exponi iure communi et nullo alio quam iure communi, privacio 5 que nichil est nequaquam excluditur.

XV. JOHANNES. Plurimum letifor hoc videre. Tolle cetera que in contrarium superius adduxisti; et utinam aliquo documento succineto ea patefaceres: non artare.

RICARDUS. Leges nature de preferendo priorem origine aut 10 eum qui ingenio, industria, labore, seu opera in eligendo res sibi accomadas, aut in possidendo acquisitas per eum aut eis utendo, de prerogativa facti ex causa adiecta debent intelligi quoad possessionem et usum, non de prerogativa iuris possidendi sive utendi; aliud est enim causam propriam quam proprium ius 15 habere. Sufficere enim debuit cuique innocentia quod particulas rerum sibi accomadas posset taliter occupare quod possessionem et usum plenum ipsarum sine inpetione cuiusquam quiete posset habere, a iure utendi neminem excludendo, set quolibet alio approbante aut tollerante seu saltem non impugnante possessionem et usum ipsius; pleno iure rerum illarum nichilominus singulis reservato, sicut coniuges et veri amici communibus rebus utuntur, nullo usualium rerum iure penitus pocius in uno quam in alio pereunte, set de omnibus ab eis seu aliquo ipsorum possessis equali dominio et equali iure utendi in singulis re- 25 manente.

IOH. Istud documentum breve accepto, dum tamen in modico amplius illud elucides; quoniam ex quo leges iuste dant uni prerogativam facti ut possit in eleccione preferri, omnino consequitur quod ille iuste, quia iusta lege, prefertur quoad possessionem *quia:* rei per eum electe habendam, et per consequens ille a * lege illa ^{que} B. iusta habet ius tale quo debet preferri, quod ius alter non habet, ^C et per consequens ille habet ex iure prerogacionis huiusmodi possessionem propriam non tantum facto set iure.

RIC. In toto usque ad conclusionem vere affiras et de nostro 35 nichil infirmas; quoniam ius illud prerogacionis non possessionem (cum ius illud posset esse in impio) set prerogacionem ⁱⁿ ipso B. iustificat, et remanet possessio iustificata solo originali dominio et propria facto solo, nullo iure proprio iustificata seu iusta effecta: nec esset mere naturalis possessio, si esset iustificata 40 hoc iure adiecto, cum mere naturalis possessio innocentibus sufficeret; set michi videtur magis probabile quod nullum tale ius prevencionis seu prerogacionis fuisset in eis, set illud, tan-

31C] quam maculam sue ingenuitatis primeve, penitus reieccissent, aut ex sue institutionis innocentis regulis omni tali iure adventicio,
supra, p. tanquam sue glorie macula, caruissent. Ex quo (iuxta nostras
402. raciones pretactas) tale ius quocunque semper in innocentibus
5 supervacua extitisset: unde nec perfecti aliquod ius in presenti
retinent.

IOH. Hoc secundum gratanter accepto: set secundum hoc
cibus degluttitus in stomacho, quamdiu mansisset, fuisse pari
iure utendi atque dominii aliorum sicut gluciantis.

10 RIC. Verum concludis: quod ex hoc potes advertere, si
deglucians cibum degluciens illum urgeretur evomere, sine novo iure
B. aliquo acquisito quisque priorum haberet ius idem in illo sicut
ante masticacionem habebat; et ob hoc ex actu seu usu
fratris sui, re ipsa manente, nullum rei illius aliquis ius amisit.
supra, p. Pro quo clarius intuendo tene memoriter que de dominio in
301. primo huius ostendimus, cum de consumpcionis actu inibi
actum erat.

IOH. Illa habebo pre oculis, et gaudenter attendo quod talis
propria facti possessio gloriam primeve dignitatis humane in
20 nulla persona innocenter vivencium minuisset, iure equali domi-
nii atque utendi in omnibus honorem et gloriam conservante;
que gloria imminuta fuisse in singulis, si singuli aut aliqui pos-
sessions simpliciter seu iure proprias habuissent.

RIC. Ista (ut michi videtur) probabiliter advertisti; quoniam
25 michi videtur ista sentencia amplius convenire legi coniugii et
amicicie innocentum atque nobilitati eorum et inoffense semper
caritati ipsorum, quam prior sentencia. Unde dominus noster
Iesus, volens suos apostolos atque discipulos ad statum suum
primevum ingenuum, prout fieri potuit in statu nostre presentis
30 miserie, revocare, pro regula eis dedit, *Quicunque voluerit inter
vos maior fieri sit vester minister, et quicunque voluerit inter
vos primus esse erit vester servus* (Mat. xx. 26). Marchus
dicit, *Si quis vult primus esse erit omnium novissimus et om-
nium minister* (Marc. ix. 34). Constat autem quod eos volebat
35 esse quasi ministros, et servos noluit aliquod ius proprium in
D rebus * administrandis habere, cum sic habere alienum sit a
ministro et servo. Si quis tamen affirmare voluerit, propter
probabilitates supra adiectas aut alias, quod in statu innocencie
fuisse aliqua possessio propria iure proprio possidentis, in
40 ceteris que tangentur in libris sequentibus teneat conformem
sentenciam, quia nos premissam sentenciam tanquam nobis
probabilem consequemur.

IOHANNES. Sic fiat: dic ergo ad quanta se extendit ista pro- XVI.

Of the extent of natural possession.
natural pos-
session.

pria possessio naturalis; intelligo, quantum potest homo isto [31D] titulo possidere.

RICARDUS. Tibi succincte respondeo. De omnibus subiectis cuicunque ex titulo originalis dominii quilibet occupare potest, tenere, et possidere quocunque pro libito, hoc servato quod nulli iniuriam inferat et erit possessio eius iusta. Unde de piscibus, volatilibus, feris, et bestiis nulli nullo titulo adventicio propriatis, super quibus habet quilibet iustus originale dominium liberum in presenti, potest quisque plura seu pauciora libere occupare, dum tamen in possidendo a rationis libramine rectangulo non declinet; sic quod quantitas rerum ad quas se extendit ista naturalis possessio non est nisi rationis iudicio prefinita: ita quod iuxta varium cursum temporis et loci, eciam iuxta condicionem rerum usualium ac aliarum rerum, precipue personarum, circumstancias variatas in presenti, potest ista possessorum quantitas variari; et ita potuit si omnes in innocencia permanissent. Sicut enim Salomon in pigro pigriam sive negligenciam reprehendit, cum dicit, *Vade ad formicam, o piger, et vias eius considera, et disce sapientiam; que, cum non habeat ducem nec preceptorem nec principem, parat estate cibum sibi, et congregat in messe quod comedat;* cuius reprehensionis causam annexit hoc modo, *Usque quo, piger, dormi, etc., Veniet tibi quasi mare egestas, et pauperies quasi vir armatus:* sic eciam sibi diligenter commoda providentem commendat, cum addit, *Si vero impiger fueris, veniet ut fons messis tua, et egestas longe fugiet a te* (Prov. vi. 6-11); ut nobis ostendat, iuxta circumstancias supratactas, nos debere plura seu pauciora pro futura indigencia possidere.

XVII. IOHANNES. Dic an iste possessiones naturales sint abdicabiles an inabdicabiles, sicut ipsorum dominium.

30

RICARDUS. Ex premissis hoc constare videtur; nam ex quo non possunt haberi sine previa voluntate, sicut voluntarie admittuntur, sic eadem libertate abdicari possunt seu abici, cum habentur.

IOH. Non hoc solum querere intendebam, set numquid iuste 35 valeant in presenti et in statu innocencie. Numquid sine peccato possint abdicari?

RIC. In presenti communis possessio naturalis ac propria qualiscunque, que non est necessaria ad transigendam istam vitam mortalem nisi obsistat causa extrinseca (sicut professio vel status persone vel condicio qua artatur forsitan *aliis pro- 40 32A videre aut alia causa consimilis), potest a quoque, servata iusticia, abdicari; quoniam naturalis ratio sive iusticia, talibus

Natural poss-
essions can be
renounced

in this present
state.

32A] causis sublati, nullum artet sibi non necessaria possidere, quamvis illa possit iuste nichilominus occupare. Unde constat but not in the state of innocence.
 quod, quia status nostri primi parentis, qui constitutus est a Deo
 tocius mundi huius inferioris prepositus, ac specialiter ut ope-
 supra, pp. raretur Paradisum et custodiret illum (ut precedens istum liber
 340 seqq. ostendit), exegit ut subiugata suo dominio custodiret, non
 potuit, servando iusticiam, Paradisi possessionem voluntarie ab-
 dicare; quin pocius contra statum suum sic agendo peccasset:
 nec sibi filiis procreatis potuit solam necessariarum sibi
 10 (scilicet, sue persone) possessionem tenere, ex quo de iusti-
 cia, qua dimissa peccasset, tenebatur filiis parvulis necessaria
 providere.

IOH. Filiis suis omnibus factis adultis, non tenebatur eis
 necessaria providere, quia de ipsis sibi singuli suffecerunt; tunc
 15 igitur istam possessionem tam Paradisi quam rerum omnium
 aliarum non necessariarum poterat libere servata iusticia
 abdicare.

RIC. Nisi quicquam aliud obstitisset, fateor ita esse; quoniam, Adam ought to have renounced them after his fall.
 eo modo ut sextus huius ostendit, ipse se suo primevo statui
 20 conformasset: et videtur sibi fuisse expediens ad gubernacionem
 codd. non multitudinis populorum, quales erant nondum tempore sue vite,
 du^m. innumeris legibus humanis adhibitis, quod ipse, solicitudine
 mundi abiecta, penitencie sui peccati, quo deformaverat pro-
 geniem suam totam, et aliis spiritualibus Deo gratis operibus
 25 solicitudinem adhibere. Immo, legibus humanis adiectis et
 civilibus dominiis a Deo aut ab hominibus introductis, sublata
 fuit in ipso et in successoribus suis usque in presens mundi
 inferioris et parcium eius ista iure communis possessio, cum
 singuli domini proprietatem in suis particulis habuerunt.

supra, p. IOHANNES. Cur adicis *homini natura subiectas* in descrip- XVIII.
 335. cione dominii supradicta.

RICARDUS. Quia dominium non est respectu rerum omnium possessarum, set tantum respectu rerum homini subiectarum: prima enim mater nostra primogenitum suum fratricidam pariens
 35 exclamavit, *Possedi hominem per Deum* (Gen. iv. 1); nequaquam tamen domina Caym eiusdem filii sui fuit, quoniam Caym equalis nature non fuerat Ade natura subiectus, licet in moralibus parentibus filii sicut subiecti. Item, quia dominium non est respectu rerum omnium visibilium (sicut infra patebit tractando de usu); quoniam utimur angelis et hominibus atque celestibus quibus-
 infra, pp. cunque corporibus, quorum tamen dominium non habemus: 410 seqq. ideo clausulam illam, *res natura sibi subiectas*, adieci in descrip-
 Ps. viii. 8. cione humani dominii, iuxta illud Psalmi, *Omnia subiiciisti sub*

Explanation of the qualification *homini natura subiectas* in the description of original lordship.

pedibus eius, oves et boves universas, insuper et pecora campi, et illud Gen. i. 26, Ut presit pisibus maris, etc.

IOH. Si tantundem valet, habere rem naturaliter sibi subiectam et habere rei illius dominium, idem per se ipsum exponetur; * cum dominium per rerum subiectionem describitur. B

RIC. Non sunt illa duo in sensu equalia; quoniam, sive bonus homo fuerit sive malus, res iste mundi inferioris sunt sibi natura inferiores et imperio humano subiecte, eo quod est factus ad Dei ymaginem et mortalis. Unde preter gratiam gratificantem ceteris animantibus imperare potest homo de facto ex condicione: o nature, quamdiu usum habuerit rationis: et sic superioritatem facultatis sive imperii naturalis habet sine gratificante gracia imp.: ips super ea; dominium vero non habet in rebus huiusmodi nisi^{B.} n^m iustus (ut superius est probatum), neque sine gracia ipsorum^{M.} supra, pp. habet usum iustum simpliciter (iuxta ibidem ostensa). 34 seqq.

XIX. JOHANNES. Dic michi ulterius cur dominium describis per supra, p. usum. 335.

RICARDUS. Quia usus est finis dominii et fructus eius precipuus, et non nisi propter usum datum est homini: unde Scriptura, tacens collacionem dominii, eius finem seu fructum 20 vel usum in benedictione previa hominis sic expressit, *Et bene- Gen. i. 28. dixit eis, et ait, Crescite et multiplicamini, et replete terram et subiciebam, et dominamini pisibus maris et volatilibus celi;* dominari enim est uti rebus creatis per dominium, et subicere et: eciam B. 25 eam est uti rebus creatis.

IOH. Dominium res nobilior esse videtur quam usus; non est igitur usus finis dominii, cum finis sit nobilior hiis que sunt ad finem.

RIC. Multo prudencius econtra astrueris, scilicet, quod usus nobilior extat dominio, et multum utilior ad transigendum vitam 30 mortalem; quoniam, et si homo careret dominio rerum et usum haberet earum, vitam istam mortalem apte transigeret, non econtra. Unde, cum usus non fuerit homini necessarius, scilicet, post hanc vitam in vita beata, dominium eius super omnes creaturestas cessabit; sicuti propter suam mortalitatem 35 dominium istud in origine sua accepit: et ita in parentibus nostris cessasset, si in innocencia perstitissent, cum completus in sua progenie fuisset numerus electorum; et ante fortassis, si ipsi ante alios, ut aliis locum cederent super terram, fuissent de ista habitacione terrena sublati. Et dico fortassis, quia econtra 40 magis videtur, scilicet, quod simul ipsi cum sua tota posteritate et mundi consummacione ad gloriam translati fuissent, sicut omnes angelos simul credimus in gloria consummatos: pro quo

Explanation of
the description
of lordship as
use.
Use is the end of
lordship

and nobler than
it.

32B] facere id videtur, quod, cum non fuisset locus aptus homini non glorificato in corpore nisi in terra, nusquam ipsi parentes primi transferri potuerant; cum Paradisus, non dubium, iure hereditario omnibus eorum filiis fuisset communis. Ex quibus probabilis, licet dura, questio sequi videtur, scilicet, quod in comparacione ad reprobos paucissimi sunt electi; quoniam secundum hoc non erunt plures salvati quam terrena ista habitacio simul ad coabitandum corporaliter ac suo modo mortaliter capere potuisset. Set heu, quam pauci sunt tot in comparacione eorum C qui a mundi origine ab * illis primis hominibus sunt traducti, et eorum qui usque in finem seculi sunt futuri. Recte igitur per usum debuit istud humanum dominium diffiniri sive describi, cum non sit verum aut vere dominium, set pocius commodatio supra, p. 335. sive ius utendi (sicut in secundo huius ostendimus); nec sine 15 usu debuit remanere; nec nisi propter usum fuerit primo donatum; et ad usum veluti suum finem dominium ipsum naturaliter ordinetur. Non tamen hoc eo modo debes accipere, ut unicus actus utendi totali Ade dominio intelligatur nobilior, set quod genus usus generi dominii preferatur.

20 IOH. Si genus usus genere dominii nobilior sit censendum, singularis usus, scilicet, equi aut bovis aut domus seu rei cuiusque alterius, rei illius dominio debet preferri: cum igitur sit econtra quod preferendum est equi aut aliarum rerum dominium eiusdem usui singulari, quoniam quisque nisi fatuus pocius 25 equum eligeret quam unicum usum eius; consequitur quod dominium sit usu nobilius.

RIC. Tibi facile respondetur quod maiorem nobilitatem dominii nisi: cu b. quam usus singularis simpliciter ex hoc exemplo non arguis, nisi probas quod usus totalis equi aut bovis aut rei alterius dominio 30 rei illius minus nobilis habeatur: tunc enim de usu equi, sicut de usu panis aut vini, de quo illud non potes inferre, recte concluderes; malles enim habere equi usum totalem sine equi dominio, quam equi dominium sine usu, quod sic tibi semper esset inutile, quo modo agitur inter dominum nostrum papam 35 et fratres minores. Non est igitur hesitandum quin usus rei sit nobilior dominio, eligibilior, atque utilior.

supra, p. 335. IOANNES. Dic michi ulterius in descripcione premissa do- XX.

minii primorum parentum nostrorum quid verbum *utendi* importat. Solent enim mundanarum legum edicti astruere usum 40 non posse esse rei usu seu actu consumptibilis, set solius rei de qua percipi potest utilitas substancia eius salva. Nec modus ille loquendi videtur a sacra Scriptura penitus alienus. Ecce enim Gen. xvi. 6 scribitur, *Ecce, ait, ancilla tua in manu est;*

Explanation of
the word *utendi*
in the descrip-
tion of original
lordship.

*utere ea ut libet; et Iud. iii. 15, Utraque manu utebantur pro [32C dextera; et Thobie xii. 19 dixit Raphael angelus, Ego cibo invisi- bili et potu qui ab hominibus non potest videri utor: et multa sunt similia in Scripturis. Constat autem quod de ancilla, de manibus, de cibo invisibili Raphaelis utilitas percipi potuit salvis 5 ipsa ipsarum rerum substanciis. At econtra Scriptura testi- moniis extat plena quod usus est rerum actu consumptibilium. Unde Ex. xxviii. 42, 43, *Facies femoralia linea et utebantur eis Aaron;* et Iud. ix. 9 legitur in parabola de oliva, *Numquid possum deserere pinguedinem meam qua et dii utuntur et 10 homines?* et 2 Reg. xiii. 18, *Huiusmodi enim filie regis * vir- D gines vestibus utebantur.* Item, Hest. ii. 12, *Pigmentis et aro- matibus utebentur.* Item, Eccli. xxxi. 19, *Utere quasi homo frugi hiis que tibi apponuntur, ut non cum manducas multum odio habearis;* et Paulus ad Tymotheum, *Vino modico utere 15 propter stomachum tuum,* 1. ad Thim. v. 23; et Ios. v. 12, *Nec Ios. v.: usi sunt ultra cibo illo.* Constat autem femoralia, pinguedinem, Ios. 6 B. vestes, apposita ad manducandum, esse de rebus usu seu actu consumptibilibus; unde videtur quod talium rerum sit usus: et hoc dicitur Levit. 7 isto modo, *Adipem cadaveris, etc. et 20 eius animalis quod a bestiis captum est habebitis in usus varios;* codd. ha- et Iud. xix. 19 dicitur, *Habentes panem et vinum in meos et bebit. ancille tue usus.**

RICARDUS. Verbum *utendi* ibi exposui per *racionabiliter seu supra, p. utiliter rem tractandi;* et intelligo, sive id fiat de rebus subiectis 335- dominio mente sola, vel mente et sensu corporeo (sicut infra infra, p. patebit): et intelligo *utiliter*, scilicet, vere vel saltem iuxta in- 413- dicium practice rationis; hoc dico propter casum in quo racionabiliter videtur usus utilitatem afferre, et fortassis nulla utilitas inde consequitur propter providenciam Dei superiorem 30 nobis occultam, aut propter eventus fortuitos qui speratam utilitatem impediunt, aut propter peccatum illius futurum qui utitur, qui fortassis per suum peccatum cohibet sperare aut alias debite utilitatis eventum. Item, intelligo generaliter sive id fiat re tractata salva sive ipsam consumendo (sicut ibi tibi supra, p. expressi); quoniam de utrisque rebus Scriptura ostendit nos 336. usum habere, sicut per te supraposita satis affirmant. Et ob hoc nulla est repugnacia in Scriptura super hiis que tu superius adduxisti; quamvis aliqui sequentes modum positum in legibus humanis usum non ponant in rebus actu utendi consumptibilibus, 40 set actum consumpcionis earum abusum appellant: nec super *actu B.* voluntario usu loquendi, set super sensu verborum quem per sacram Scripturam Spiritus sanctus nobis expressit, congruit nobis inquirere. Si tamen ad rerum naturam attendimus, nec

Use means
1. the reasonable
employment of
things

2. consumable
or non con-
sumable.

32D] panis nec vini nec ovi nec casei nec alterius rei comedibilis sive potabilis substancia unico actu nostro consumuntur; quin pocius eis utimur antequam consumantur; quamvis enim res huiusmodi quoquomodo actu comedionis digerantur in ore, non propter hoc statim consumitur ipsarum rerum substancia, set forme substancialis talium rerum et forme earum accidentales in stomacho remanent satis diu, licet non salva substancia earum in toto, et eis utimur digerendo; sicuti accidencia sacramenti altaris laceata non integra ad nostram utilitatem in nostro stomacho notabili tempore detinentur, ex quibus nonnunquam aliqui nutriuntur. Si igitur talia nutrimenta quis urgeretur evomere, utique ad nutricionem aliorum, maxime si prepararentur hominibus egrotantibus, in casu amplius * proficerent quam si immasticata antea sumpta fuissent; sicuti in pueris satis liquet, qui 15 plura sua nutrimenta a nutribus suis premasticata suscipiunt. Item, panis, vinum, et ova, carnes, et pisces, quamvis consumantur per usum nostrum sola digestione in stomacho, ita quod in hiis speciebus suis non remanent, tamen non ita usu consumuntur quin aut tota eorum materia aut maior pars 20 ipsarum materie cum formis substancialibus ipsius remaneat, et a sumentibus per egestionem emititur: cuius materie postmodum poterit esse usus, cum ad impinguacionem terre materia ipsa sit utilis; sicuti utilis est ad huiusmodi commoda fimus equorum et bovum, et eciam hominis urina ad alicos morbos 25 curandos est utilis, et similiter eius egestio. Non obstante igitur quod tales res consumptibiles usu dicantur, scilicet, quia utendi actu speciem suam perdunt; usibiles nichilominus dici possunt, earum post usum tali materia remanente. Unde plures docti yconomy pasturas ovium vicinis suis concedunt, ut oves 30 cubant in terris suis de noctibus ut ipsas terras egestionibus suis impinguant; et alii paleam nonnunquam ac fenum vicinis suis indigentibus pro suis iumentis concedunt, ita ut fimum eorum recipient: ita quod domini rerum taliter concessarum, retento in eis dominio quoad earum materiam, post digestionem 35 et egestionem possunt consequi magnum commodum, non obstante quod modo premisso, scilicet, quoad formam suam specificam consumantur; licet de hoc in rebus communiter non curatur: unde fortassis evenit quod usus in humanis legibus de rebus talibus non dicatur, nec est ita proprius usus dictus in 40 tractacione talium rerum sicuti est in rebus de quibus fructus corporalis potest haberi, earum salva substancia.

prod. B.

eorum
codd.

JOHANNES. Placent hec michi: ex quibus adverto quod usus XXI. non est nisi rationabilis sumpcio rei, non contra positionem eius

Unreasonable
employment of
things is not use
but abuse.

Other creatures
than man

have not strictly
speaking use of
things.

We have use of,
but not lordship
or authority
over, the angels.

consumpicio sive accepcio; set ille actus abusus verius appellatur. [33A] Et ob hoc semper michi videtur iniustus, iuxta illud Gen. xix. 8, *Habeo duas filias, abutimini eis, et illud Gen. xxxiv. 31, Numquid ut scorto abuti debuerunt sorore nostra.* Sic scribitur Iud. xix. 22, *Educ virum qui ingressus est in domam tuam ut abutamur eo.* Sic ait Paulus apostolus, *Ne abutar potestate mea in evangelio, 1 ad Cor. ix. 18.* Et multa sunt hiis similia in Scripturis, que satis ostendunt irrationabilem rei sumpcionem esse abusum et per consequens esse peccatum. Item, videtur michi ex illo quod volucres celi et animancia terre, quamvis 10 habeant potestatem a Deo sumendi escam (iuxta illud Gen. i. 29, 30, *Ecce, dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et universa ligna que habent in semet ipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam, et cunctis animantibus terre omniisque volucri celi*), quod non propter * hoc possunt rebus uti, que B. cum careant ratione.

RICARDUS. Hec omnia de proprie dicto usu, iuxta sacras dicta B. Scripturas, ut puto, provide advertisti. Nec obstat quod dicit apostolos ad Rom. i. 26, 27, *Nam femine eorum immutaverunt naturalem usum in eum usum qui est contra naturam;* similiter 20 enim et masculi, *relicto naturali usu seminarum, exarserunt in desideriis suis invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes;* quoniam hoc dicit se vulgariter loquentibus conformando.

IOH. Et hoc non minus attendo: set quia constat corpora 25 eclestia omnia propter hominem esse facta, nescio an dicimus eis uti, quoniam ex hoc sequi videtur quod super ipsa habemus dominium.

RIC. Sicuti de dominio supra expressimus quod in ea re in qua pauciores actus dominii exercere valemus minus habemus 30 dominium, sic de usu debemus advertere quod illis rebus minus proprie uti sumus dicendi in quibus pauciores actus utendi possumus exercere: verumptamen nichilominus angelis utimur quoquomodo, cum eos rationali voluntate diligimus; dileccio cum: tñ B. enim est ipsius dilecti voluntatis amplexus et vera sumpicio sive 35 contraccio mentalis ipsius, iuxta illud ad Philem. 20, *Ita, frater, ego te fruar in Domino, ubi frui pro uti accipitur;* set non omnes utendi actus in eos possumus exercere, et ob hoc super angelos dominium non habemus, eciam quia auctoritate super angelos omnino caremus.

40

So too of the
heavenly bodies.

XXII. IOHANNES. Quid dicis de ceteris rebus celestibus?

RICARDUS. Auctoritatem super celestia corpora non habemus; et ob hoc, quamvis eis utamur et sint facta propter nos, non

33B] sequitur quod ipsorum dominium habeamus, licet econtra bene
bene om. b. sequatur.

IOH. Non ea corpora sumimus nec ea tractamus, ut michi ^{One can use a thing without touching it.} videtur : unde non video quomodo eis uti valeamus.

5 RIC. Ita rebus utimur per sensus olfactus, auditus, et visus, sicuti per sensum gustus aut tactus. Cum enim pomum odoriferum velis comedere et prius eius delectari cupis odore, ita pomo uteris odorando, sicuti ipsum gustando atque tangendo, et ita racionabiliter pomum tractas. Sic de vino odorifero et omni

10 cibo ac potu immutante sensum olfactus. Item, cum cantum dulcem attendis et in hoc racionabiliter delectaris, et cantu uteris et instrumento cantantis, immo, ipso cantante, cum instrumentum per se nichil efficiat : cur enim illis non debeas dici uti non video, cum voluntate tua tibi utiliter ea contractes.

15 Item, cum pomum pulcrum (veluti prima mater nostra Eva) ^{3.} pulcritu. conspicis, ipsius racionabiliter pulcritudine delectatus, pomo dinem B. per visum uteris, sicuti eo uteris cum ipsis dentibus conteris masticando. Sic enim uteris canibus et avibus venaticis, ani-

20 malibus, arboribus, herbis, * ac floribus. Item, cum tangis pomum pollice, inquirendo numquid sit molle aut durum, tali examinacione racionabiliter delectatus, pomo uteris ipsum tangendo. Item, cum poma, vina, seu alia quevis que sumimus in cibum aut potum, aut equum, vasa, vestem, sive pecuniam, ancillam sive servum, aut similia habes apud te in domo ex

25 racionabili causa reposita, vel domum ipsam quam inhabitas, mente cogitas, et ex hoc fortassis (ut fieri potest in casu) racionabiliter delectaris, ex quo res ipsas sic voluntate contractas quod utilitatem recipis de eisdem ; non michi videtur quin sic rebus illis utaris. Et (ut brevi sermone premissa com-

30 plectar) quandocunque rem aliquam aliqua necessitate seu

utilitate huic vite mortali, racionabili voluntate sola, mente, aut

eciam sensu quovis adjunctis, ita contractas quod ex hoc racion-

Prov. xvii. abiliter delectaris, quia *animus hilaris etatem floridam fecit,*

22. *spiritusque tristis exsiccat ossa*, et quia commodum sic tibi

35 acquiris; rebus illis uti racionabiliter affirmaris, cum apostolus

vii.: codd. dicat (1. ad Cor. vii. 31), *Qui utuntur hoc mundo tanquam non*

6. *utentes*, nomine *mundi* mundum ipsum inferiorem aut totum

mundum et quicquid in eo est (ut michi videtur) complectens,

quamvis prior sensus sit communior in sacris Scripturis; licet,

40 quia utilitatem corporalem nullam immediate consequeris sic

utendo, humane leges usum proprie dictum in tali actu nequa-

quam constituant usum proprie dictum, vocantes illum qui apud

corp. om. B. populum solam utilitatem corporalem proprie dictam utilitatem

estimantem usus communiter est vocatus.

XXIII. IOHANNES. Accipiamus iuxta Scripturam modum sic usum; [33C] Of the act of consumption.
et de consumpcione rerum quam sub utendi verbo contineri *quamvis* b. exponis, dic quomodo Ade potuit aut cuiquam creature com- *continere* b. petere; cum consumpta re nichil illius remaneat, et tunc ad- nichilata censemur. 5

RICARDUS. Distincio de consumpcione rerum in primo huius supra. pp. operis patefacta cum aliis patefactis clarissime istud tollit; 301 seqq. et nichilominus non recte verbum illud exponis, cum, verbum compositum *consumere* amplius nichil importat supra primitivum suum, scilicet, *sumere*, nisi sensum adverbii sibi coniuncti *con-*, 10 quod idem quod *simul* signat; sic quod res vere consumi assentitur cum sumitur tota simul, ita quod eius existencia de rebus tollatur, licet postmodum materia eius tota remaneat non solum previa seu clementaris set quecunque alia; dum tamen forma substancialis eius specifica sit subtracta sive corrupta. 15 Nec dubium quin Adam poterat iuste per suam auctoritatem originalem res ita consumere. Unde exponendo quoad consumptionem adieci, *qualem efficit creatura*. Unde improvide * affirmasti quod rei ita consumpte nichil remaneat aut quod D adnichilata debit iudicari. 20

XXIV. IOHANNES. Nunc illam adiectionem adverto. Set de donacionis actu plus ambigo: ubi primo michi occurrit quod dona data Ade communia esse debebant sibi, uxori sue, et posteris; quomodo ergo potuit Adam actum donacionis in bonis communibus exercere? 25

RICARDUS. Cum Adam solus erat, non erant illa bona de facto eis communia qui non erant.

IOH. Fateor ita esse: set eis (iuxta premissa) illa bona, tanquam futuris dominis, debuerant conservari.

RIC. Species corum, non individua rerum, usu facile con- 30 sumptibilium eis fuerant conservande; alioquin Adam nullam rem iuste consumere potuisset: cui non obviat quod Adam, cum solus erat, individuales res, non ipsarum species, dare posset; si enim speciem aliquam rerum sibi et suis concessarum in usum cuiquam tunc dedisset de sua progenie alieno, de in- 35 iuria eis illata colorem haberet. De donacione vero rerum particularium, quas potuit iuste consumere, minus sobrie illud infers.

IOH. Non ita michi est visum; quoniam ex quo omnes res singulares date erant sibi et suis preter necessaria sive commoda 40 sua, non debuit nec potuit iuste res communis dominii, licet futuri, alienare neque consumere: unde sequi videtur quod non potuit eas dare.

33D] RIC. Minus caute pronuncias affiras quod conaris inficere ;
pronuncias quia, si Adam de rebus potuit sine suorum iniuria successorum
 B. commoda sua libere exercere, tunc, si casus aliquis eo tempore
 contigisset quo donacio sive alia alienacio Ade commodum attu-
 5 lisset, eo casu donare seu aliter alienare res aliquas singulares
 sine cuiusquam iniuria potuisset : unde consequitur quod ad
 donandum ab origine extitit in ipso auctoritas.

IOH. Coactus assencio : set, Eva facta, erant res omnes sub-
 iecte communiter ipsorum dominio ; tunc ergo Adam nichil
 10 valuit omnino donare, iuxta precedentem meum obiectum,
 quoniam singularis persona non potest iuste sua auctoritate
 bona alienare communia.

RIC. Agnosces inferius in quinto istius quam multipliciter
 dicitur commune dominium. Verumtamen accipe in presenti
 15 quod, ubi plures aliquarum rerum habent dominium, scilicet,
 quisque eorum in solidum (sicuti adhuc homines habent vola-
 tilium celi et piscium maris, et plures viventes civiliter aliquorum
 stagnorum, fluminum, mariscorum, et moncium habent domi-
 nium), quilibet eorum huiusmodi immobilium rerum contenta
 20 mobilia potest donare et aliter alienare, prout sibi utile iudica-
 verit faciendum. Nec minus potuit Adam aut unus filiorum
 eius hec facere secundum iudicium rationis, qui omnium huius
 34A mundi * habuit dominium illibatum, non maculatum ut isti :
 sic quod Adam et Eva et eorum filii fuit res tales sufficiens
 25 donandi, non dico, dissipandi, auctoritas ; non obstante pre-
 missa communitate sive communicacione dominii.

IOHANNES. Iam firmum hoc estimo, et adiectionem *non* XXV.
dissipandi, cum dissipacio sit abusus, libenter amplector : set How could Adam
 30 donacioni Ade adhuc hoc michi videtur obsistere, quod non give when he was
 erat quisquam cui donare potuerat, cum singuli erant domini
 sicut ipse ; nec videtur quod res aliqua suo dominio ab alio
 eiusdem rei domino dari possit.

RICARDUS. Quamvis de facto nulli tunc dare aliquid valuisse, 1.
 non minus in eo dandi auctoritas sufficiens exitisset ut dicatur
 35 rerum tunc habuisse predescriptum dominium. Preter hoc, si 2.
 supra, p. ad memoriam revoces que de vendicione Dei in primo libro
 319. huius operis extant dicta, tibi clarescat quod Adam sicut ceteri
 Deo munera carnalia aut voluntatem gratuitam offerentes dare
 potuerant bona Dei ; cum ibi patuerit quod Adam per abdica-
 40 cionem possessionis ac restriccionem quoad actus sui dominii
 in re sua poterat Deo dare. Cur igitur filio suo Adam rem ab
 eo possessam sic donare non poterat, habes ostendere ; aut
 quod Adam, sicut Deo, ita filio suo bona sua dare potuit, con-

fiteri, quo modo Dominus noster et eius apostoli dare poterant [34A] et fratres minores eciam in presenti.

IOH. Confiteri compellor quod eo modo dare valuerat, scilicet, possessionem sive detencionem rei in alium transferendo seu *rei* om. B. communicando aut quoad actus suum dominium restringendo; *com. om. B.* et sic res poterat Domino suo dari (sicut inibi ostendisti): set nichilominus scire vellem numquid communicando suum dominium quod per communicacionem accepit a Deo (sicut ibi probasti), poterat aliquid de sibi datis a Deo donare, ut ibi exemplo firmasti quod possunt homines in presenti donare; quanto ¹⁰ magis (ut videtur) Adam sic potuit.

RIC. Hoc modo donandi non video cui Adam aliquid dare potuerat, quoniam iustis filiis suis aut uxori habentibus idem dominium, ipsum communicare non potuit; nec impius quisquam, sive homo sive angelus, potuit illud ab eo per communica- ¹⁵ cionem aut alio modo accipere, cum graciā non haberet (sicut superiora probabant), eciam si sine gracia haberent dominium illud dominium per alium eis communicari non posset, *illum* B. cum previe id haberent. Quod autem affiras alios sic posse donare, non recte id dicis de dominio naturali, set de dominio ²⁰ aliquibus appropriato (scilicet, civili dominio) verum dicis, scilicet, quod domini possunt res suas dare communicando suum civile dominium: non obviat tamen hoc hiis que de Adam et de suo dominio originali expressimus, quod dominium illud originale non potest transferri nec communicari cuiquam iusto ²⁵ aut impio.

XXVI. IOHANNES. Adam ergo non potuit quicquam dare transferendo suum originale dominium.

Adam could not give away his original lordship.

* RICARDUS. Ex priori conclusione hoc sequitur, quia, sicut B. Adam non potuit dominium suum communicare cuiquam iusto ³⁰ aut impio, sic non potuit illud transferre in iustum aut impium; cum omnis iustus illud prehabeat et impius habere id nequeat (intelligo, impiate manente): set hec debes accipere de Adam ratione originali sui originalis dominii; quoniam certum extat quod, tempore quo filii sui boni et mali possessiones diversas ³⁵ tenchant per Deum seu per eos legibus institutis, ipse, sicut et filii sui, dare bona sua aliqua poterat, tale adventicium dominium quodammodo transferendo, scilicet, per accidens, ut clarescat in proximo libro post istum; set iam de actibus agimus originalis dominii.

IOH. Satis ex istis perspicio quod Adam, nec communicando nec transferendo suum originale dominium, set possessionem communicando aut transferendo seu quoad actus suum do-

34B] minium restringendo, bona sua sibi et omnibus filiis suis iustis quoad dominium communia dare valebat.

RIC. Acute id perspicis: et nichilominus idem potes adverte de filiis eius successoribus eciam in presenti, scilicet, quod 5 nullus aliquid dare potest vigore originalis dominii, ipsum communicando cuiquam aut in aliquem transferendo.
cuiq. aut
om. B.

IOH. Eciam hoc satis adverto, et miror, quoniam michi videtur sequi ex isto quod Adam proprie aut veraciter nichil dare valuerat; quoniam tradicio possessionis solius non videtur 10 esse proprie dicta aut vera donacio.

supra, p. RIC. Si principia declarata superius de sensu verborum et de 3¹³. Dei donacione recolligas, aperte videbis quod iste modus donandi est verior et divine donacioni conformior et ob hoc magis proprie dicta donacio quam quevis donacio per abdicacionem 15 dominii aut ipsum dominium in aliquo minuendo; quoniam Deus nichil dat aut dare potest abdicando seu minuendo suum dominium, ut inibi est probatum. In hoc ergo donacio per seu comm. B bis habet. solam abdicacionem sive translacionem seu communicacionem possessionis similior est donacioni divine quam illa donacio 20 que fit totum dominium abdicando: ergo, si aliud non ob-sistat, dices improvide quod summus Dominus non potest verius et magis proprie dare quam alius minor dominus, aut oportebit astruere quod donacio illius donacioni conformior seu in genere donandi propinquior, verius et magis proprie 25 extat donacio quam alia illi diffinctor, scilicet, cum abdicacione dominii; habes enim in Phisicis patetfactum quod in omni genere illud quod est proximius optimo in illo genere melius est censendum.

ver. om. B. IOANNES. Si maior conformitas donacioni divine veriorem XXVII.

30 et magis proprie dictam donacionem possit arguere, erit communicacio possessionis solius non solum eius translacio, et magis proprie dicta donacio quam aliqua alia que fieri potest ab homine per translacionem possessionis sive dominii aut eciam utriusque; Cum illa sit similior donacioni divine alia donacione * quacun- 35 que, quoniam Deus nunquam dominium suum aut possessionem suam transfert, set solum communicat in donando.

RICARDUS. Veraciter verum infers; et ut, iuxta premissa in primo huius, quando donacionem Dei veriorem et magis proprie dictam et liberaliorem atque utiliorem quacunque donacione 40 creature esse suasimus, laciis de hoc puncto tractemus, tu exprime quid tibi videtur esse vera donacio.

IOH. Solemus ita describere, quod dare est meum tuum facere. *'To give is to make mine thine.'*

By sharing we give more truly than by transferring possession.

quoniam res tibi a Deo donata que sua fuerat verius tua efficitur [34C] quam tua fieri posset ex donacione creature cuiusquam: et ut id in vele conspicias, dic, quas condiciones censes rem tibi donatam tuam magis efficere.

JOH. Michi illa donacio videtur rem michi datam meam 5 magis efficere aut magis esse alterius cui donatur, in qua sive per quam totum ius quod dans habet in re sua transfert in alterum, quia sic quod suum erat totaliter, non particulariter aut partim, facit esse alterius: quoniam, ubi ius donatoris seu titulus non totaliter set particulariter aut partim in donatarium 10 per donacionem transfertur, pars iuris rei illius retinetur et remanet in donante; et sic res non plene donatur, quin pocius commodatur; et eciam aliquid illiberalitatis aut avaricie in donante illa donacio habet annexum: unde michi videtur esse minus vera et minus proprie dicta et minus liberalis donacio 15 talis quam illa ubi ius donatoris transfertur ex integro.

RIC. Patenter summum dominum Deum de donacione diminuta et avaricia (que est servitus ydolorum) redarguis, et summe Col. iii. 5. liberalem, qui dat omnibus affluenter, de illiberalitatis vicio Iac. i. 5. scandalizas; cum in donacione Dei quam efficit nichil sui iuris 20 amittat, set totum quod habuit sibi reservat (sicut in primo supra, p. huius ostendimus); nec aliter Deus omnipotens rem aliquam 31⁴. dare potest. Set hec caligo advenit ex hoc tibi quod ad dampnum donantis amplius quam ad donatarii commodum dirigis tuum aspectum: ubi econtra debes attendere quod non fiunt, 25 aut saltem fieri non deberent, liberales Dei aut hominum daciones, ut quivis dans liberaliter se ipsum depauperet sive dampnificet, cum hoc per se nulli sit utile; set fiunt donaciones Dei et hominum liberaliter atque utiliter ad donatariorum relevan- 30 men et commodum per res cis donatas communes et per titulos ipsis per dona huiusmodi acquisitos. Unde verior illa donacio est censenda, magis proprie dicta, liberalior, atque utilior, ubi amplius commodum cum forciori ac liberaliori seu graciore titulo donatario provenit ex actu donantis, quam quevis donacio in qua iste condiciones non assunt; quoniam sic res 35 illi donata amplius sua efficitur: igitur aperte consequitur quod, ubi nec dominium nec possessio est translata, si premissa ser- D ventur, * est verior et magis proprie dicta donacio quam ubi hec et om. n. utraque, scilicet, dominium atque possessio, aut horum alterum est translatum. Constat autem quod, ubi per communicacionem 40 possessionis naturalis (sicut in statu innocencie fieri congruebat) cuiquam aliqua res donatur, ut dixeras, forcior titulus et amplius commodum illi proveniunt quam cum per donacionem civilem res ita donatur quod nichil iuris civilis rei illius remanet in

Does not therefore giving imply a transference of the entire right to possess the thing given?

Contrariwise,
1. God's gift is
the most liberal
and perfect,

and he retains
the entire right
to that which he
has given;

hence that way
of giving is to
give in the
strictest sense of
the word.

34D] donante. Titulus quidem, scilicet, passiva donacio naturalis, est forcior, quoniam forciori auctoritate fulcitur; Deus enim illum titulum instituit, auctorizat, approbat, et confirmat: titulus autem civilis dominii per donacionem civilem activam translatus in approubatur quemquam ab homine, quamvis aliquociens approbetur, auctorizetur, et confirmetur a Deo, per hoc quod Deus concedit aliquibus quod possunt condere tales leges donandi, nunquam tamen reperiri potest institutus a Deo, set solum ab homine ex malicia precedente (ut iam supra ostendimus); cum tituli naturales, quo supra, pp. 368 seqq. quos Deus instituit omnibus iuste viventibus in presenti, sicut innocentibus, possint sufficere ad transigendum utilissime hanc vitam mortalem. Item, iste titulus naturalis possessionis communicate titulo civili quocunque ex eo videtur securior, quoniam a pluribus de iusticia est tuendus, scilicet, a donatario et eciam 15 a datore; quoniam res remanet ab utroque vere possessa; unde uterque tenetur eam ut suam tueri: non autem est ita ubi transfertur ius donatoris ex toto, quoniam ibi iusticia non exigit ut donator donum contra extrinsecos tueatur. Item, titulus ille est 15A datore; quoniam res remanet ab utroque vere possessa; unde uterque tenetur eam ut suam tueri: non autem est ita ubi transfertur ius donatoris ex toto, quoniam ibi iusticia non exigit ut donator donum contra extrinsecos tueatur. Item, titulus ille est 20 iustior quam titulus civilis, quia est conformior apostolice legi iustissime, qua omnia debent esse communia; cui legi in omni casu detrahit civile dominium. Nec dubitas quin titulus alio iustior est alio forcior sive validior. Item, istud magis clarescit ex comparacione vigoris titulorum, cum simul ex adverso concurrunt ad usum. Qui enim habet possessionem naturalem in- 3. According to the rule of the apostles, all things should be held in common.

Act. ii. 44. iustior quam titulus civilis, quia est conformior apostolice legi iustissime, qua omnia debent esse communia; cui legi in omni casu detrahit civile dominium. Nec dubitas quin titulus alio iustior est alio forcior sive validior. Item, istud magis clarescit 4. The title of natural pos- session is good against all claims.

inst. ex d. hui. om. B. stitutam ex donacione huiusmodi mediante, illa re possessa iuste et libere saltem in casu indigencie uti potest, quocunque alio divate seu paupere reclamante; habens dominium acquisitum ab homine cum possessione conformi solo titulo donacionis civilis non potest iuste uti re illa possessa in casu indigencie virtute tituli 30 illius, intelligo, indigente paupere reclamante, quia secundum legem Dei debetur eo casu pauperi indigenti: validior igitur est titulus ex donacione naturali naturaliter possidentis quam per donacionem civilem titulus civiliter dominantis, cum singulariter intelligo comparanter; verum, quamvis habens civilem titulum 35 rei cuiusquam, si forsitan indigeret, posset uti re illa pre aliis, hoc non esset ratione tituli talis civilis, set ratione tituli naturalis.

IOH. Istud non video.

RIC. Probacioni attende. Pone habentem titulum civilem per peccatum naturale titulum amisisse: cum ipse tunc rem 40 debitam eo casu pauperi occuparet iniuste, omnino consequitur quod pauper tunc habet ad rem illam iustum titulum, et non ille; quamvis habeat civile dominium secundum leges, quod eo 35A casu, quia per iniusticiam deformatur, * non meretur dici vere dominium. Nullus enim potest ambigere quin pauper iustus

in re sibi necessaria possessa ab impio quoad usum rei illius de [35A] lege Dei habeat clamium anteferri, et si rem poterit occupare *clam* B. poterit licite ea uti; et ob hoc constat quod titulus possessionis naturalis per donacionem naturalem cuiquam quesitus extat validior titulus seu causa utendi validior, quamvis non sit ius 5 aliquod, quam ille titulus supradictus. Si igitur iste titulus *super-*acquisiti dominii sufficiat ad donacionem civilem, tanquam eius *ductus* B. effectus, ut dicatur donacio, videtur quod illa naturalis possessio, *ut : eciam* que est titulus dominio isto validior ad verum donacionis actum B. (in mg.) sive effectum, ita ut actus talis vere dicatur donacio, potuit in *ita . . . talis* innocencie statu sufficere. Item, titulus ille videtur validior et om. B. utilior, quia securior, quem nullo casu extra necessitatem potest ab illum habente aliquis iuste auferre, quam ille qui in casu potest iuste subtrahi ab invito: possessionem naturalem nemo in statu innocencie potuit, neque in presenti (si homines vixerint *in statu* innocenter) potest, a quoquam iusto auferre extra casum ne-om. B. cessitatis, ipso invito qui possidet, quia non sic amittitur nisi peccando mortaliter; quemcunque titulum civilem possunt conditores legum civilium tollere et mutare: unde consequitur quod possessio naturalis sit validior titulus civili dominio quali- 20 cunque atque utilior. Unde clarescit quod donacio illa forciorem titulum, tucorem, et validorem, confert; dum tamen aliud nichil obstat, ubi nichil iuris donatoris in donarium est translatum, quam illa donacio que translacionem iuris habet annexam. Quod autem sit liberalior ex hoc claret quod amplius com- 25 modum donatario affert (ut diximus), nec minori fervore voluntatis efficitur, set (ut est merito supponendum) ex maiori fervore procedit, quia in hac donacione aut in nullo, si res donata sit utriusque semper sufficiens aut minus quam in abdicacione iuris rei donate, donacio donantem dampnificat, cum adhuc in re 30 donata ius plenum sic donando donator sibi retineat. Cur ergo illo casu fervencius et ita liberalius rem non donet non video, *donat* B. dum tamen in retinendo latens cupiditas aut aliud non obsistat. Item, quod donacio talis donatario extet utilior quam illa ubi dominium transfertur sive possessio aut utrumque, claret ex 35 multis, quia est tucior (ut superius est probatum) quia sim- supra, p. pliciter eciam iocundior donatario ac datori, intelligo, secundum 419. regulam caritatis que efficit cuncta communia, quia est regule *iac. : com-* tali conformior: unde proprietas inficit caritatem, cuius infeccio est incomoditas maxima in hac vita, nisi subiecta materia proprietatem exposcat, veluti cum res possessa est talis quod pluribus de lege nature non congruat; sicuti uxoris usus, que a duobus impregnari non potest, duobus non competit. Unde Deus nobis communicavit omnia primo ad usum, * ut appareat, B

§. Such a title
is of greater
strength and
utility to the
possessor than
a civil title;

the grant of it is
also more liberal.

6. It is more
useful to the
grantee.

35B] tanquam omnibus liberalior in actu donandi, ab omnibus pro suis viribus imitandus. Satis ergo est evidens quod donacio absque translacione dominii seu possessionis civilis est verior, utilior, validior, atque liberalior, ac magis proprie dicta donacio quam 5 aliqua donacio per quam seu in qua transfertur aliquod ius civile.

IOHANNES. Annon est donatarii minor commoditas, cum in XXVIII. donatore remanet cum ipso eadem re utendi facultas?

Lordship is not transferred by any true act of giving.

supra, pp. RICARDUS. Nequaquam, ut hic et in secundo huius exemplo de Guillielmo expressimus; quoniam proprietas sive iuris utendi 307 seqq. possint transferri B.

10 exclusio inficeret caritatem, et deberet accrescere ex sociali iure iocunditas: nec timor penurie est habendus ubi minima fides potest adhibere suffragium; que, cum montes posset transferre, necessaria vite indubie poterit impetrare, et per duos facilius quam per unum: unde utriusque ex tituli communione possibili ac-

15 crescit commoditas. Set ve, ve, tenebrata cupiditas non sinit mentes carnalium has lucis regulas intueri. Item, si sequeris impetum rationis, fateberis quod, cum sit abdicacio dominii rei cuiusque, non est tunc illa translacio civilis dominii vera aut proprie dicta donacio, aut donacio non erit actus dominii, et

20 frustra ipsam computamus sub verbo utendi; quoniam, cum cuiusvis rei per donacionem abdicatur dominium, abdicacio dominii est tali donacioni annexa, et ita in instanti sive in mensura donacionis facte per abdicacionem donans dominio prehabito est privatus; et ita in illa mensura sive in illo do-

25 nacionis instanti non est in ipso dominium rei date; et per consequens dominium rei illius in ipso tunc, cum nichil sit tale, nullius actus est causa, et sic talis donacio non est actus dominii. Aut ergo, velis nolis, fateberis quod donacio vera et proprie dicta non est actus dominii rei date nec actus utendi

30 ab ipso procedens, aut quod donacio vera et proprie dicta nunquam fit per abdicacionem aut translacionem dominii rei date.

Quam conclusionem verbi huius neutri monasilabili primitivi *do* formacio nobis ostendit. Cuius formacio ex duabus

litteris taliter a nobis efficitur quod principium suum, scilicet,

35 *d* consonantis sonum in parte continue detinemus adintra

codd. *emit-* vocalis *o* sonum emittentes exterius. Et ita de verbo *dono*

tentis. derivato ab eo eciam experimur ut nobis signa se esse deno-

-*tum B, -tur* tent actus talis circa rem, quo actu rem illam a nobis eicimus

M. et quam nobis quoquomodo nichilominus retinemus: unde si

40 significacionem huius actus si pro quia per verbum conveniens

nature actus ipsius primus homo a Deo sapientissimo artifice

suo exprimendam accepit, et sic illum sensum, licet per linguas

C diversas, traduxit in posteros usque in presens (*primitiva

enim verba quamvis de lingua in linguam translata nisi per [35C] transferencium ignoranciam aut negligenciam nimis crassam sensum suum non variant), satis est evidens quod donacio proprie dicta dici non debet nisi rei date dominio, scilicet, donacionis principio, reservato; cum formacio ipsius verbi id 5 preferat, et donacio sic sit similius donacioni divine, que verissime et propriissime extat donacio, cum fiat a verissimo et propriissimo Domino, nec alias donacio fit actus aut usus dominii. Item, sicut in primo huius suasimus quod ad nichilatio non potest supra, pp. esse actus dominii, ita probatur quod dominii abieccio sive 298 seqq. translacio non potest esse actus dominii; quoniam nec congruit domus regimini, cum per abdicacionem dominii contentorum in domo ipsius domus condicio peioretur, et quia abdicatio dominii dominatoris amorem erga dominata offendit ac minuit, et quia dominatorum abdicatio dominium minuit et extinguit, 15 quod nulla potentia de se efficit nisi per accidens.

XXIX. IOHANNES. Stupenda carnalibus cupidis est ista, licet (ut michi videtur) firma conclusio; nisi quod contra eam michi videtur quod dominus habens earundem rerum multa dominia potest illas dare retento uno dominio et altero abdicato, sicut rex 20 habens plurimos ducatus, comitatus, baronias, atque similia multa earundem rerum dominia, dare potest baroniam abdicando dominium (ut dicam) baronicum, retentis sibi superioribus *baroniis*. predictis dominis: et videtur vere ac proprie dicta donacio sic fieri, dominio abdicato atque translato. 25

RICARDUS. Quamvis vera est tua conclusio, tamen non obviat conclusioni nostre premissae, quoniam in ista donacione regali retinetur positivum dominium et naturale, quamvis aliud humilius transferatur: et ob hoc, etsi vere dicatur donacio suo modo, per hoc nullatenus infirmatur quin alia donacio sine 30 abdicacione dominii sit divine donacioni conformior et verior ac magis proprie dicta donacio quam sit ista. Et si attendas intimius, apparebit, quod ista donacio non est actus aut usus dominii, cum a dominio non procedat. Non enim procedit a translato dominio propter rationem predictam, quia ita simul 35 esset idem dominium in donatario et donante. Nec procedit ab aliquo dominio regi donanti retento naturali sive civili. De naturali videtur hoc clarum, quoniam ad naturale dominium non pertinet aut tenere aut abdicere eo modo aliquod proprium seu positivum dominium, cum omnia dominia positiva sint 40 naturali dominio superiecta ad restrictionem usus ipsius, non illi subiecta de facto: unde non potest circa positiva sibi superadducta dominia, nisi quoad possessionem sive usum naturalem

When a lord
having many
lordships grants
away one of
these (as when
a king grants
a barony),

this is no true
act of lordship,

natural

35C] sibi debitos, aliquid limitare. De dominio regali sive alio regi or civil.

donanti baroniam retento dominio idem patet, quoniam a
^{non om.} B. regali dominio non procedit abdicacio proprii dominii baronie,
 D cum rex, eo quod talis, non * necessario extet baro nec dux
 5 nec comes necessitate sui dominii; talis est baro, et per con-
 sequens a nullo tali dominio procedit donacio talis per abdi-
 cacionem et translacionem dominii baronie: non est ergo ista
 donacio per abdicacionem atque translacionem dominii baronie
 actus alicuius dominii sive usus; et simili forma probandi con-
 10 vincitur quod nulla per abdicacionem et translacionem dacio
 est actus sive usus dominii. Satis ergo firma est nostra
 conclusio supradicta, quod donacio per translacionem seu
 communicacionem possessionis descendantis a naturali sive
 originali dominio (sicut Adam in innocencie statu dare potu-
 15 erat, eciam sicut dominus noster Iesus et sui apostoli dare
 poterant, et in presenti possunt quicunque eorum vitam se-
 quentes, non translato nec communicato originali dominio)
 verior et magis proprie dicta erat donacio, quia divine dona-
 cioni conformior et quia verus actus et usus domini, quam
 20 aliqua donacio in qua dominium a donante transfertur. Est
 ergo, non obstantibus tuis obiectibus, donacio vere actus
 utendi: immo, conclusionem mirabiliorē attende, scilicet, quod
 nunquam per actum donacionis proprie dictum potest in ali-
 quem transferri dominium, nisi fortassis per accidens. Pro-
 25 bacioni huius asculta.

IOHANNES. Ascultabo libencius, set stupore conclusionis mi- XXX.
 rabilis tinniunt aures mee.

RICARDUS. Translacio naturalis dominii non potest (ut patuit) fieri per actum donandi, cum non possit (ut claruit) in personam 30 de persona transferri: translacio civilis dominii non potest fieri per actum donacionis nisi actus ille a dominio quoquam pro-
 cedat; quoniam non est donacio vere et proprie dicta nisi sit
 actus dominii (sicut non tantum theologi profitentur, set hoc
 docent pedagogi in scolis, hoc poete predican in teatris, hoc
 35 pastores clamant in campis, hoc canunt molentes in molis), et
 supra, p. immediate supra iam constitit quod actus quo baronia de rege
 422. in baronem transfertur (dominium baronis civile intelligo, non
 terram illi subiectam) non procedit a dominio aliquo naturali
 sive civili: unde consequitur quod talis translacio dominii nec
 40 est nec esse potest donacio proprie dicta sive proprie dictus
^{aliquis om.} actus donandi. Item, quamvis aliquis rem aliquam donet suo
 B. amico, non recipit donatarius tunc dominium aliquod nisi velit,
 cum habeat originale dominium, quod ad omnem usum le-

Although lord-
 ship is not trans-
 ferred by the act
 of giving, yet the
 receiver may
 freely exercise
 civil lordship in
 the thing given.

1.

2.

gitimum rei donate loco dominii, si velit, potest illi sufficere; [35D
 ex quo nichil extrinsecus sibi obstat: unde non solum non
 necessario tunc recipit civile dominium, set tantum propter
 imperfectionem suam aut frustra illud reciperet. Unde clarescit
 quod tale dominium per donacionem nunquam illi accidit nisi 5
 forte per accidens (ut iam dixi), scilicet, quia vult illud civile
 dominium optinere; que voluntas donacioni est omnino extra-
 nea, cum donacio consummari poterit sine illa. Idem intelligo
 de possessione civili, quod de civili dominio racio patescat,
 quod * eius translacio non est nec esse potest actus, nisi per 36A
 accidens, originalis dominii aut civilis, quoniam nullus a donante
 sibi rem aliquam talem possessionem tenetur admittere nisi
 velit, quamvis rem sibi donatam ex donacione admiserit; quia
 naturalis possessio cum naturali dominio ad omnem usum rerum
 legitimum, quem quisque sectator legis nature vult exercere 15
 in rebus, potest sibi sufficere; et nichilominus rem ita recipiens
 a donante, civili dominio abdicato, potest secundum leges *abdicare* B.
 humanas dominium civile libere cum voluerit efficere in se ipso,
 cum ipse rem illam occupet, et res ipsa non sit tunc sub
 alicuius civili dominio: talis enim res occupanti conceditur; *tales* B.
 ideo supervacue admitteretur civile dominium a donante.

XXXI. IOHANNES. Secundum hoc superflua sunt et cassa cuncta
 dominia acquisita: et ita dicendo in providenciam divinam
 impingis, quod ipsa dominia civilia ista instituit, eciam ordinavit
 atque disposuit, distribucionem terre promissionis fieri filiis 25
 Israelis, scilicet, duodecim tribibus, ita ut singule tribus singularum
 sorcum haberent suum dominium; quod dominium
 constat esse positivum sive civile, quia originale non fuerat.

Civil lordship
was not insti-
tuted by God.

RICARDUS. Deus civile dominium nequaquam instituit; set
 verius ipsum civile dominium, prius per annorum milia per 30
 homines institutum, exerceendum ab eis utiliter, quos noverat
 esse gentem dure cervicis, ostendit. Annon Abraham et Loth
 terram australem et borialem, et ante eos filii Noe, Sem, Cham,
 et Iaphet totam terram, et in mundi primordio Cayn et Abel
 (quorum primus erat agricola, ovium pastor secundus) terram 35
 pascualem atque frugiferam, iuxta scripturam Genesim, civiliter
 divisorunt: ex quo communis eorum consensus effecit ut singuli
 eorundem suam portionem cum suis commodis universis cum
 exclusione iuris utendi in parte sua proprie seu peculiariter
 detinerent. Quod autem astruis, ex hoc quod originale do- 40
 minium cum sibi possessione conformi sufficit ad omnem usum
 rerum, sequi omne civile dominium esse superfluum atque
 cassum: superfluitatem, tanquam in casu utilem imperfectis

36A] (ut supra tractantes de possessione ostendimus), tibi concedimus; supra, p. set ipsa omnino esse cassa non probas, quia possunt saltem 398. imperfectis in statu presentis miserie contra invadentes proficere, sic quod non impugnatur per ista ordinacio Dei de divisione 5 dominiorum terre promissionis, supponendo quod Deus taliter ordinavit, cum per illa dominia positiva poterant contra malos utilius exercere actus predictos quam per originale dominium. Item, nusquam habes (ut puto) in Scriptura firmatum quod 2. Deus illis tribubus divisit particularum suarum dominia, licet 10 de possessionum suarum particulis fiat sermo.

IOH. Ista intueor; set miror cur mundus totus donacionem

B non reputat, nisi ubi a donante suum dominium * abdicatur.

Ps. iv. 3. RIC. Quia *filiī hominū gravi corde*, postquam nostra natura corrupta fuerat per peccatum, tantum *diligunt vanitatem*

15 et querunt mendacium, scilicet, res sub sole vanas atque Eccl. i. 14. fallentes (*Vidi, inquit, cuncta sub sole, et ecce omnia vanitas*), quod cuncta sibi utilia sive accomoda cupiditate mensurant; quoniam ita sunt ista cupiditate cecati quod quasi commodum 20 sibi provenire ex dono sive ex aliter acquisitis non iudicant, nisi solitaria proprietate illud optineant: unde fieri donacionem non reputant nisi donans, a se abdicando rem datam, donatario illud apropriet; cum e contrario habeat regula veritatis ac eiam caritatis ac eiam regula originalis iusticie (sicut superius in 313 seq. primo huius exemplo patenti ostendimus), scilicet, quod donacio proprie dicta, que est actus dominii, nunquam per se transfert dominium, nec procedit a donantis dominio talis donacio, licet procedat a facultate et eiam a liberalitatis virtute donantis; unde actus liberalitatis proprie, non proprie actus dominii, dici potest, sicut in quarto huius magis lucescit.

30 IOHANNES. Dic de accommodacione numquid conveniat originali dominio, sicut competit illi donacio. XXXII.

Lending appertains to original lordship

RICARDUS. Ex quo donacio non convenit illi nisi possessionem transferendo aut communicando eandem, seu restringendo quoad actus dominii, que restriccio possessionem minuit eiam seu 35 restringit, cum id fiat absolute transferendo aut communicando, poterit eadem possessio transferri aut saltem communicari cum modo, scilicet, ad voluntatem aut ad libitum commodantis.

habet: p̄t ht B. potes- Quicunque enim potest simpliciter bona sua donare: *habet tatem M.* (scilicet) facultatem cum modo sibi placito ea dare, ut in primo supra, pp. huius de Deo expressimus, quod Deus potest per suum dominium 315 seq. commodare.

IOH. Non videtur firma hec racio; quoniam, ex quo possessio non est ius et commodatarius equale ius habet in re accommodata

sicut accomodans, non video quod accomodans accommoda- [36B]
tario pocius modum utendi re accomodata quam commoda-
tarius commodanti potest statuere; et per consequens non
potest accomodans donare cum modo, quoniam econtra, si
commodatarius habet modum in usu rei commode sibi per 5
accomodantem prefixum, non absolute facultate ea utendi,
omnimode habet minus ius in re illa quam habet accomodans
statuens sibi modum, contra ea que de possessione et de do-
mino naturali sunt dicta.

RIC. Ex hiis que ibi de possessione facto propria extant dicta 10
rationem potes ad istud tollendum excerpere: quoniam, sicut
per hoc quod nullus alius ab occupante rem aliquam vult possi-
dere rem illam, efficitur occupanti propria de facto illa possessio
absque iure proprio accedente, sic potest remanere illi propria
possessio absoluta, quamvis alius quoad modum aliquem per 15
commodacionem habeat * possessionem facto propriam rei eius- C
dem; nullo ipsorum habente ius amplius quam alius in re illa,
nec aliquo corundem legem seu modum alteri statuente: set
quia placet utrius tali modo uti re illa temporibus eis acceptis,
ita ut unus eorum possessionem habeat absolutam et alter 20
possessionem secundum quid dictam, scilicet, vice seu voluntate, *scu...iure*
non dico iure, alterius, ideo res commodata censemur; sicut iuxta om. B.
iura positiva, licet non ex toto similiter, usuarii plures habent. *lic...sim.*

JOH. Non potest ergo vigore originalis dominii fieri com- ^{om. M.}
modacio per absolutam translacionem possessionis naturalis rei 25
cuiusvis.

RIC. Sic sequitur, quoniam ubi esset translata possessio, ita
ut transferens nec per se nec per alium possideret, nichil pro-
prium rei illius aut possessionis ipsius in transference maneret;
set si qua rei illius aut eius possessionis remaneret proprietas, 30
illa in accommodario resideret, et sic facta fuisse vera naturalis
donatio, non solum commodacio naturalis.

not absolutely

XXXIII. JOHANNES. Accomodans rem accommodatam non occupat, set
The lender loses no right in the thing lent.

accomodatarius eam tenet; et per consequens accomodans rem
accomodatam non possidet.

RICARDUS. E contrario res se habet, scilicet, quod accomodans
per accommodarium absolute sive simpliciter rem occupat, et
accomodatarius tantum cum modo, scilicet, pro certo usu certi
temporis; et ita solum secundum quid pro se racio tenet. Item,
esto quod de facto actus commodandi, pignorandi, mutuandi, 40
aut repetendi, aut alii eis consimiles Ade competere non pote-
rant; non minus, si fuisse cui accommodacio aut actus alias fieri
potuisset, actus talis illi aptissime congruisset: unde convin-

35

36C] citur actus accomodacionis esse inter actus originalis dominii computandus.

IOH. Si commodatarius rem commodatam non restituisset statuto tempore commodanti, inferret sic commodanti iniuriam pactum solvendo; iniuria vero (ut videtur) nequit intelligi sibi inferri nisi contra ius eius agendo, scilicet, ius commodantis ledendo sive tollendo; habet ergo accommodans in re commodata ius aliquod quod commodatarius talis non habet.

RIC. Hec obicis, quia ad indigenciam humane vite oculum supra, tue mentis inflectis, qualis (ut supra probavimus) in innocentibus cap. xiii. nulla fuisset. Set ita de innocencie statum habentibus debes supra, p. sentire, sicut in fine primi libelli de accomodacione et deposicione 315 ac pignoracione passivis, qualiter Deo possunt convenire, expressimus; scilicet, quod semper ubi receptor par ius utendi 15 per omnia habet in re ab eo recepta commodacie, depositicie, ante eo B ab seu pignoraticie, cum eo qui rem illi commodat, depositio aut inserit. pignorat, nulla potest esse inter ipsos restitutionis obligacio

D absoluta; quia talis obligacio ius utendi in altero * semper quoad: ad minueret. Set semper quoad restitucionem faciendam est hec B. condicio intellecta nisi causa racionabilis nova consurgat; qualis in om. m. in innocentie statum habentibus, si peccare non possent, semper fu. om. B. fuisset sola non restituendi voluntas, que in illis impia esse soli B. penitus nequivisset: et ob hoc commodatarius eo statu rem accomodatam non ultra tempus prefixum ab eis diuinus tenuisset, 25 si re ipsa commodanti magis quam commodatario fuisset accomoda; set racionis regula (quam nequivisset eo statu dissolvere) exigente, rem accomodanti peracto tempore reddidisset, si peccare penitus nequivisset, aut in casu quo commodatario res ipsa magis accomoda sive utilior quam commodanti ultra 30 tempus prefinitae accommodacionis, sicut amicus cum suo amico et coniux cum coniuge, sic sine iniuria et offensa omnimoda, immo de beneplacito commodantis, potuisset commodatarius ulterius rem pro suo libito retinere, et, si opus illi fuisset, eam eciam propriare, scilicet, de facto proprie possidere. Si vero 35 iuxta (licet minus probabiliter) aliter estimantes, non obstante quod Adam et Eva innocenciam tenuissent, potuissent nichilominus consequenti tempore et eorum liberi peccare mortaliter supra, pp. aut eciam venialiter (ut supra tractavimus), potuissent hii actus 394 seq. per obligaciones artantes simpliciter ad restituciones faciendas 40 inter ipsos iniri; licet non tantum artando sicuti in presentis statu miserie, quoniam talis rerum indigencia quam boni et mali sustinent in presenti in illo statu innocencie non fuisset, et ob minus tunc potuisset restringi ius originale in ipsis. Nec aliter inter innocentibus talis status accommodacionis actus (ut michi

videtur) poterat exerceri, supposito (sicut nobis est visum magis [36D probabile) quod in omnibus paritas iuris utendi rebus quibus- cunque semper fuisset; nec aliter potest donacio aut com- modacio inter imitatores innocencium status primevi qui nullum *ullum* B. ius proprium volunt in aliquibus extrinsecis usualibus rebus *extr. om. B.* habere quam modis premissis, quales fuerunt dominus noster *mōis* B. Iesus, eius apostoli atque discipuli (iuxta dictum sancti Clementis supra, pp. pretactum), et quales sunt successores eorum quibus placet ⁴⁰⁰ seq. prefatam innocencie status regulam observare. Ex quibus omnibus satis claret quod in statu innocencie actus mutuacionis, ¹⁰ ubi, ut dici assolet, meum fit tuum, quoad dominum nullus *sit* B. penitus extitisset, nec aliquis actus omnino qui proprietatem iuris in aliquo exegisset; quoniam omnes actus huiusmodi, sicut rerum eviccio iudicialis, rerum repeticio, quia ab appropriandi cupiditate procedit, casibus paucis exceptis (ut in huius sexto ¹⁵ patebit), fuissent ab innocentibus penitus alieni. Mutuacio vero, prout nichil amplius importat in sensu quam commodacio, *quam:q̄m̄B.* ita sicut commodacio innocenter viventibus competit, eciam pari modo depositio, que, sicut nullum ius, * sic nullam pos- ^{37A} sessionem depositario pro se confert, inter innocentibus potuit ²⁰ exerceri. De pignoracione dic quid tibi videtur.

Of pledging. IOH. Michi videtur quod pignoracio apud innocentes exerceri non potuit, quia nullus (ut michi videtur) potest aut potuit rem pleno iure suam habere pro pignore.

RIC. In fine primi huius contrarium habes patefactum de cf. supra, Deo, videlicet, quod Deus potest esse pignorarius rei pleno pp. ³²⁹ seqq. iure sibi subiecte, sicut commodatarius et depositarius esse ^{seqq.} potest; et ex eo capite apud innocentes id posse fieri nobis eluet, quod nulla res pleno iure simpliciter (ut superius ponis), licet pleno iure humano, alicuius hominis esse potest, cum ³⁰ quilibet homo comparacione Dei et eius dominii usuarius seu commodatarius verius quam dominus sit dicendus, in primo capitulo secundi huius habes ostensum. Si vero intelligas quod *cap. sec. om.* nullus potest rem sibi pleno iure humano subiectam habere pro ^{B.} pignore, non recte hoc sentis, quoniam ex quo quis rem pleno ^{si v. int.} om. B. iure simpliciter sibi subiectam potest habere pro pignore, sicut Deus, ita ut rei pleno iure simpliciter sibi subiecte pignorarius esse possit (ut finis primi huius ostendit); multo magis potest homo de re minore iure sibi subiecta pignorarius fieri, eam recipiendo pro pignore, sicut potest eam ex accomodacione ⁴⁰ recipere, licet neutra passio, scilicet, nec commodacio passiva nec pignoracio passiva nec locacio passiva sive conduccio nec reposicio passiva nec eis consimiles, sicut nec empecio (ut diximus), sit vere aut proprie actus dominii, set commodacio accio

37A] et inpignoracio accio, atque vendicio, eciam locacio, et eis consimiles, sunt vere actus dominii et vere dominio originali conveniunt, licet de facto, propter carenciam personarum in quas actus ipsi exerceri possent aut possunt, nec tunc poterant nec 5 possint ab originali dominio procedere in presenti.

IOH. Vendicioni quam dominio originali ascribis hoc videtur of selling. obsistere, quod illud dominium non poterat rei cuiusquam transferri in emptorem, qualis dominii translacio ad vendicionem videtur necessario pertinere.

g'ce B : g'ce M. RIC. Vendicio a *venum* Grece, quod est venale apud nos, et dare verbo descendit; unde vendicio idem quod venundacio nobis signat, si verbum ipsum purum sensum sui primitivi retineat: et ob hoc verior et magis proprie dicta vendicio sit res quoad naturalem possessionem mutuo quam quoad earum 15 dominium aliquod transferendo; nec alias esset vendicio actus dominii sive usus ipsius iuxta rationes premissas. Unde ex hiis que de donacionis actu supra probato sunt dicta de vendicione et empacione convincitur quod vere et proprie nostro primo parenti ex suo originali dominio competebant sine sui abdicatione, sicut prius erat ostensum quod hii actus donacionem 319 seq. duplarem importantes Deo convenienti.

B IOH. De empacione non video quod sit *actus dominii, quamvis of buying. competere potuit Ade ex suo originali dominio; cum emptor per empacionem rei dominium sibi acquirat: unde non procedit 25 a dominio rei empte nec ab alio dominio previo in emptore; quia nichil tale videtur exigi in emptore, cum pauperis sit emere (ut videtur) pocius quam domini seu potentis.

RIC. Empcio, sicut vendicio, duos actus importat, scilicet, tradicionem unius rei et receptionem alterius, set vendicio formale 30 habet in sensu tradicionem et connotat precii receptionem ab alio; econtra plane verbum empacionis importat, scilicet, receptionem expresse et tradicionem implicite: unde quoad illud quod *iams. expr. om. B, qui s. expr. infra, post implic., habet. ut tu recte om. B.* verbum empacionis formale habet in sensu, non est (ut iam supra expressimus) empcio per se actus dominii; set quoad actum implicitum, per quem actum quisunque emptor, scilicet, tradendo rem suam pro precio, vere fit venditor: et sic minus plene et minus proprie (ut tu recte intelligis) est empcio actus dominii, quoniam quoad formale in ipsa a dominio (ut dixeras) nullo procedit.

39. The Bodleian manuscript hence proceeds at once to 'IOH. Fateor ita esse' p. 430, l. 31, the intervening passage being there placed in f. 37D after 'Deo duce ostendet.' I have followed M in inserting the passage here, and supplied from it the number of the new chapter which is wanting in B.

XXXIV. IOHANNES. Gaudeo me antea id percepisse; set dic cur adicis [37D]

Explanation of
the words *plene*
utendi in the
description of
original lordship.

supra,

RICARDUS. Ut intelligamus quod dominium istud ad omnem P. 335.

actum seu usum rerum sit originalis auctoritas: nullus enim est
usu quem inter actus humani dominii superius numerasti quin 5
ad primum usum in ratione dominii (ut, scilicet, usus ille sit
iustus) sufficiat istud predescriptum originale dominium, sicuti
sufficit in nostro primo parente in statu innocencie sue prime
originis, et sicut ad omnes illos actus exercendos adeo sufficit
sibi in ratione dominii suum dominium sive originale domi- 10
nium.

IOH. Non ita michi est visum; quoniam, si unus habeat pos-
sessionem rei cuiusquam et eius dominium originale dumtaxat,
et alius habuerit eiusdem rei civile dominium, secundus a primo
iuste iudicialiter rem illam poterit optinere, quoniam ille secun- 15
dus duo rei illius habet dominia, et ita habet forciorem titulum
quam habet ille primus, et per consequens ad defendendum rem
illam non sufficit primo stum originale dominium. Sic econtra,
cum secundus per iudicium a primo rem illam recuperatam
habuerit, non sufficiet primo eius originale dominium ad rem 20
illam iterum repetendam. Unde nec ad actum defensionis nec
ad actum repetitionis, qui tamen sunt actus dominii, videtur illi sunt: su-
ffficere dominium. *per B.*

albeit this exer-
cise may be re-
stricted in fact by
civil ordinances.

RIC. Civile dominium in hoc casu est prohibens extrinsecum,
cuius impedimentum nequaquam tollit aut minuit sufficienciam 25
potentie active intrinsece naturalem, licet in casu actum eius
cohibeat, eciam satis iuste, et faciat cum insufficientem de facto: *cum: rem*
alia est enim causa sufficiencie naturalis, aliaque est facti; unde B.
in verbo plenitudinis sufficienciam naturalem, scilicet, si ius posi-
tum non obviat, non sufficienciam facti intelligo. *30 fū B.*

IOH. Fateor ita esse, set nichilominus volo scire numquid 37B
Adam per suum originale dominium hos actus defendendi et
repetendi sive evincendi potuit exercere.

RIC. Commissio ab eo peccato, contra alios impios (sicut in supra,
primo huius de Deo ostendimus) eos potuit exercere: si autem lib. i. 25.
omnes in innocencia persistissent, quod eos in aliquem de sua
progenie poterat exercere de facto non audeo affirmare; quoniam,
si nullus eo casu venialiter potuisset peccare neque mortaliter,
non michi videtur qualiter quemquam de facto potuisset defendere
aut a quoquam iudicio seu violenter repetere, ubi nullus 40
irrationabiliter exegisset aut aliquid tenuisset, nisi forte a malis
spiritibus, si aliqua per violenciam rapuissent aut tollere ab eo
conati fuissent, vel a bestiis aut animantibus aliis sibi subiectis.
Set nichilominus hoc est fixum de ipso (sicut ibi de Deo firmum

37B] esse ostendimus) quod hii actus inter actus dominii, tanquam illi possibles, debent merito numerari.

IOH. Quoad statum nostre presentis miserie magis sicio illud scire, scilicet, numquid defensio sive iudicialis aut violenta 5 repeticio possunt de facto competere originali dominio.

RIC. De possibilitate cito respondeo quod possunt saltem in hominibus imperfectis et specialiter in necessitate extrema: tunc enim rem tibi necessariam contra quemcunque iure tuo originali potes defendere, eo quod melior est tua condicio; et in casu 10 consimili ab alio non indigente saltem eam repetere tam de facto quam verbo, si oporteret, iudicium subeundo.

IOH. Qualiter quis possit iudicio rem aliquam ex titulo originalis dominii optinere non video; cum eam occupans Ego: eo b. poterit postulanti legitime respondere, Ego par ius tecum in re C ista optineo, et quia eam * possideo melior est in hoc mea quam tua condicio, unde iusticia mediante eam retineo.

RIC. In non habentibus ius civile utendi non semper est melior condicio possidentis, scilicet, in casu quo possidens non indiget re possessa et frater eius est indigens; tunc enim quoad 20 hoc est melior condicio re parentis, cum illi eo casu res ipsa de legis nature regula debeatur: unde iudicio iusti iudicis cuiuscunque debet res illa hoc casu a non indigente subtrahi et adiudicari penuriam pacienti.

IOH. Sic cerno. Set michi videtur hoc casu, ex quo indigens 25 potest rem talem iusto iudicio optinere, quod iustum est indigentem eo casu rem illam habere debere; et sic michi videtur quod indigens ius amplius ad rem illam habendam et ad usum ipsius habet quam possidens eo casu: et ita non est iuris utendi paritas in utroque, set amplior in egente; et cum in eis sit dominium 30 originale equale, consequitur quod in egente est amplius aut saltem aliquod ius civile aut aliud acquisitum.

RIC. Videtur michi quod alia est iuris paritas naturalis et alia iuris paritas actualis seu facti; aut (si magis libet sub aliis verbis loqui) alia est iuris paritas essencialis, alia accidentalis; 35 vel aliter alia est paritas iuris intrinseca, alia paritas eius extrinseca: scilicet, quod ad actum naturalis seu essencialis paritas iuris sive intrinseca semper in omnibus solum originale dominium habentibus est equale (sicut secundus huius operis liber ostendit xvii., xviii., xix., xx., xxiii., xxiv. capitulis), quia illa non 40 variatur propter condiciones adventicias seu ab extrinseco accidentes; actualis vero iuris paritas seu accidentalis sive extrinseca non semper in omnibus est equalis, quoniam illa variatur aut manet iuxta circumstancias extrinsecus accidentes: qualis variacio in statu innocencie non fuisset; et nonnunquam

facti proprietatem efficit (ut in huius quarto clarescat) et eciam [37C] prestat nonnunquam titulum sive causam per iudicium rem non *ec. om. B.* habitam optimendi et optentam eciam retinendi, et in eadem alterum persona iuxta variationem ipsam aliquando iustum possessorem *et om. B.* eum efficit, aliquando iniquum; nec acquirit indigens per hoc 5 aliquod ius civile (ut infers) nisi gratis hoc velit, set per ampliacionem sui originalis dominii quoad usum, quia est indigens, restringitur originale dominium quoad usum in illo qui rebus habundat. Ideo res illa qua eget sibi adjudicatur iusto iudicio, *iud. om. B.* eciam lege iusta nature (ut dicis), que lex duplarem habet *ut d. om. B.* effectum: unum, quod ab abundante possessionem tollit et usum, qui effectus ab illo qui non vult titulum civilem admittere *qui: quo-* acceptatur; alium habet effectum, quod affert ius utendi pauperi *niam est m.* indigenti, quo iure seu titulo pauperi indigenti uti non placet, set gratis * illud ius renuit seu recusat admittere, volens se con- D formare legibus sue originis (iuxta premissa capitulo xv. libri huius): unde ex hoc quod iustum est in casu indigencie indigentem debere preferri legis et iudicis iusti iudicio non satis solide intulisti quod indigens habet amplius ius utendi quam alter.

IOH. Utramque responsionem set hanc secundam magis 20 accepto.

RIC. Quid vero perfectis conveniat in hoc casu et quid con- *perf. om. B.* gruit imperfectis sextus huius Deo duce ostendet.

IOH. Sciens prestolabor, et ecce non ambigo quin omnes *sc. . . . ecce* actus nominati superius (scilicet, permutacio que est vera vendicio, locacio que michi videtur aliqualis vendicio, commodacio sive feneracio, depositio, impignoracio, multiplicacio, et conversio, rerum secundum modulum creature defensio, insuper repeticio sive eviccio, luicio, atque conservacio sive custodicio atque quecunque rerum subiectarum originali Ade dominio 30 racionabilis sumpcio sive tractacio, quos sub usu seu actu dominii dixeras te velle accipere) sicut Deo ratione sui dominii, sic modo sibi conformi homini primo ratione sui originalis dominii congruebant; licet fortassis non omnes hos actus de facto pro omni tempore post aut ante peccatum * suum commissum poterat 38A exercere, obstante professione propria aut superioris precepto aut alia causa legitima: dominio tamen originali, quod dominium iusti habent quicunque, non obviant, set concordant tanquam debiti eius actus. Quantam tamen restriccionem huius dominii quoad hos eius actus et alios possit homo licite in se ipso 40 efficere, a te audire expecto.

RIC. In sexto huius, duce Luce, id fiet.

IOH. Cum pacientia exspectabo; et descripcionem premissam dominii, quod super res huius inferioris mundi primus parens

38A] noster a Deo accepit cum graciarum accione declaratam recipio,
creatura b. scilicet, quod illud primevum dominium est racionabilis creature
mortalis originalis auctoritas naturaliter possidendi res sibi
natura subiectas conformiter rationi et eis plena utendi sive eas
5 tractandi.

Explicit liber tercius.

Inicit quartus liber tractans de proprietate seu civili dominio et possessione et iure utendi civilibus et de simplici usu facti.

1. PRIMUM capitulum de proprietate inquirens ostendit quod non est originale dominium neque possessio, obiciens de nostro primo parente 5 atque dissolvens.
2. Secundum capitulum patefacit quod rerum proprietas non est aliquid compositum ex originali dominio et possessione, nec potest haberi ex solis titulis naturalibus, licet sic possit haberi possessionis proprietas; et adicit distinctionem de proprietate notabilem. 10
3. Tercium capitulum describit humanum, positivum, sive civile dominium, de-eripcionem declarans in genere, circa verbum *acquisitionis* obiciens, et solvendo ostendens quod nullus habet vere civile dominium gracia denudatus.
4. Quartum capitulum nititur fulcire rationibus questionem capituli 15 precedentis.
5. Quintum capitulum obicit contra precedens, et solvendo declarat aliud esse heredem et aliud esse dominum hereditatis paternae, Scripturam *al. esse esse* dissolvens contrariam apparenter que dicit, *Alius natus in regno etc., her. B. et Nichil differt a servo, cum sit dominus omnium.* 20
6. Sextum capitulum obiectum de subversione legum absolvens ostendit *est. om. B.* per iudicia dominia non conferri, set ita posse proferri sentenciam iuste *dominium* pro impio ut pro iusto; unde necessitatem legis superioris concludit M. indicantis occulta, causam adiciens eur mali aut boni ab hominibus *aut: ut B.* domini appellantur. 25
7. Septimum capitulum contra precedens obiciens non solum iudicem talem set legem esse iniustum, dissolvit, atque ostendit rationibus et scripturis iudicem scienter pro impio fermenti sentenciam esse inexcusabilem a peccato et excusabilem cum ignorat.
8. Octavum capitulum legem quoad conscientiam iudicis in tali casu 30 excusat, que nullum * ad indicandum contra conscientiam potest artare; **B** et dat consequenter doctrinam quam in casu conscientie iudex inferior, medii, ac supremus habent servare. *suppr.: su-*
9. Nonum capitulum legem eo casu absolute excusat post obiectus et *ferioris* B. responsiones multiplices atque difficiles, illum qui conscientiam sibi 35 fabricat propter legis aut iudicis aut iudicii prolati iusticiam apereius condempnando.
10. Decimum capitulum inquirit de civili dominio, et ostendit in quem

38B] transit cum pater iustus decebat aut impius, et quod aliquando penitus evanescit, dominium a titulo ymaginis divine distinguens.

Undecimum capitulum differenciam et convenientiam inter possessio- 11.
nem naturalem et civilem ostendit, et civilem describit atque distinguit.

5 Duodecimum capitulum patefacit quod civilis possessio non est ins, 12.
et quod est titulus aliquando communis et aliquando proprius, semper
respond. B. distinctus a dominio cui correspondet; ad quanta eciam se extendit;
et alias particulas descripcionis possessionis civilis declarat.

Tercium decimum capitulum, de usu procedente a civili rerum do- 13.
10 minio disputans, patefacit quod donacio potest fieri per communicacionem
civilis dominii, non per communicacionem possessionis solius; et
quod translacio civilis dominii non est actus dominii nisi per accidens;
obiciens ac dissolvens qualiter donationes magnifice sunt actus virtutis,
licet non sint actus dominii: et consequenter explanat que translacio
15 dominii seu possessionis proprie, que minus proprie, appellatur donacio
seu actus dominii.

Quartum decimum capitulum de permutacione et vendicione pertrac- 14.
tans consequenter inquirit nunquid sola communicacione sive transla-
cione civilis dominii potest fieri una civilis donacio, permutacio, sive
20 vendicio, affirmativam ostendens, obiciens difficulter et multipliciter, ac
dissolvens.

Quintum decimum capitulum prolixè disputat et inquirit numquid 15.
leges ecclesie per leges iustas hominum possunt restringi, aut iuste per
eas ad facienda iudicia prohiberi, negativam rationibus et scripturis
25 affirmans.

Sextum decimum capitulum patefacit quod omne civile dominium 16.
libere potest respici cum offertur.

Decimum septimum capitulum de proprietate pertractans, ostendit 17.
quid est, et qualiter non est cum dominio idem omnino.

30 Decimum octavum capitulum, pertractans de iure utendi civili, osten- 18.
dit qualiter a dominio et a proprietate distinguitur; et obicit, ac dissolvit
ostendens quod plenum ius utendi potest in aliquo esse sine dominio.

Decimum nonum capitulum obicit de actu consumpcionis, et solvit 19.
iuste non B. multiplici ratione, suadens quod potest non iuste domino convenire.

35 Vicesimum capitulum pariter de eodem obicit, et dissolvit, idem 20.
ostendens ratione et eciam decretali.

C Vicesimum primum capitulum investigat qualiter * ex verbis donatoris 21.
et voluntate ipsius agnoscitur quando donacio exercetur, et de modis
adhibitis in donando diffuse obicit et dissolvit.

40 Vicesimum secundum capitulum specialius investigat numquid con- 22.
sumpcionis usus potest concedi sine abdicacione dominii.

ing. om. B. Vicesimum tertium de iure utendi et de simplici usu facti inquirit et 23.
tractat, finem quarto libro imponens.

IOHANNES. Iam de proprietate rerum primo volo ut tractes, I.
45 quia proprietas videtur quoddam esse dominium: ecce enim,

Original lordship
does not involve
proprietas.

cum ex originali dominio aliqua occupantur, videtur michi in [38C] sic occupatis acquiri proprietas, quoniam res taliter occupate michi videntur eas occupanti taliter proprieate quod ab aliis per *proprietate* illam occupationem excluditur usus ipsarum; vellem igitur sua- B. deri quid sit hoc casu illa proprietas. 5

RICARDUS. Contrarium habes in tercio huius superius decla- supra, pp. ratum, scilicet, quod propter occupationem solam rei cum ori- 383 seq. ginali dominio nullus iustus a iure utendi re illa iuste potest excludi: si vero ab usu seu iure utendi rei illius iustus aliquis excludatur, non est hoc propter illud dominium aut possessio- 10 nem rei ita possesse, set propter legem positivam que alios a possidente ab usu excludit, qua lege sic possidens non vult uti, licet ceteri ea utantur. Causa vero cur alii re illa uti non pos- sunt est quia ab illis sciri non potest quod possidens in re ita possessa non habet civile dominium, quia potest (ut infra cito infra, patebit) tale dominium libere pro voto efficiere in se ipso: unde p. 438. rei illius ab eo possesse est in ipso possessionis de facto pro- prietas, nulla rei possesse proprietas nisi per accidens. Set nos de vera proprietate rerum inquirimus que dominium rei reddit cuiquam proprium suo iure: dic ergo quid tibi vera proprietas 20 esse videtur.

IOH. Dominus Nicholaus papa, in Decretali *Exiit*, dominium 6 Decr. v. et proprietatem accipit pro eodem, quoniam in illa decretali— tit. xii. 3. premisso hoc modo, *Porro cum regula ipsa expressa continet quod fratres nichil sibi approprient, nec domum nec locum nec aliquam rem, sitque declaratum per eundem predecessorem nos-* sic codd. *trum Gregorium IX et nonnullos alias servari debere tam nostrum in speciali quam etiam in communi; quam sic artam abdicationem venenosis obtrectacionibus aliquorum insensata dampnavit astucia, ne fratum corundem perfectionis claritas talium caritas B., imperitis sermonibus laceretur: dicimus quod abdicatio pro-* calamitas *M.* *privatatis rerum omnium tam in speciali quam etiam in com-* tal. om. n. *muni propter Deum meritoria est et sancta, etc.—conse-* non tam quenter de eadem materia ita subiungit: *Verum condecens fuit Deer.* *ei professioni que sponte devovit Christum pauperem in tanta 35* *pau** pertate sectari, omnium abdicare dominium et rerum sibi D concessarum necessario usu fore contentam; nec per hoc quod proprietatem usus et rei cuiusque dominium a se abdicasse videtur, simpli usui rei renunciatum esse convinclitur, etc. Et ibi cito post: *Que et quorum usum facti, scilicet, ordini vel fructum fratibus ipsis licet habere proprietatem vel dominium, etc.* Deer. Et adhuc cito inferius post: *In omnibus appareat eis quoad dominium omnimoda abdicacio.* In quibus locis proprietatem et dominium pro eodem vicissim tanquam synonyma videtur

Nicholas III
seems to use
dominium and
proprietas as
synonymous
terms;

38D] accipere: unde consequitur quod dominium dici debet esse talis proprietas qua aliqua res peculiariter seu proprie obtinetur.

RIC. Cum constet omnes iustos equaliter habere originale dominium rerum omnium ab omnibus possessarum, per tale 5 dominium nulla res elongatur a quoquam, nec cuiquam appropinquat; ac per hanc proprietatem, qua res proprie unius efficitur, hoc modo res illa ad votum illi appropinquat et ab aliis elongatur: non est igitur proprietas originale dominium.

Cum insuper originale dominium iustis omnibus sit commune, 10 et proprietas ideo dicatur proprietas, quia aut uni aut paucis peculiariter aut communiter applicatur sive inheret ad votum, nequaquam potest tale dominium *proprietas* nisi impropre appellari, scilicet, preter regulam; et trahitur iste sensus a *prope*, et sic impropre dicitur, quod a grammatical regula remote

15 profertur.

IOH. Intelligo quod originale dominium super rebus nullius potest apte dici vera proprietas, nisi forte in nostro primo parente, cum solus erat creatus: tunc enim videtur quod dominium eius, illi soli conveniens, proprietas dici debebat.

20 RIC. Alia est proprietas naturalis, que ob hoc vocatur proprietas quia nectitur condicioni nature; et alia est rerum subiectarum homini seu usualium rerum proprietas, que ob hoc proprietas appellatur quia est condicio qua res aliqua usualis ad votum unius aut certorum habetur, inde dicta proprietas

25 quia prope votum, sicuti prima vocatur proprietas quia iuxta aut prope naturam. Set amplius habet in sensu, scilicet, exclusionem usus seu iuris utendi in aliis; quoniam a tempore primi peccati nostri parentis sic extat corrupta humana voluntas,

quod a se non habet nisi quod illud est ad votum ipsius quod 30 est a voto aliorum semotum, quia semper ex cupiditate illi impressa conatur res usuales sibi peculiariter seu singulariter retinere: unde si de facto nullus communicator existat, tunc

per accidens, scilicet, propter sociorum absenciam, rerum talium potest in uno dici proprietas; si vero iure aliquo certo 35 dominium tale uni aut certis conveniat, tunc per se in illa persona seu illis potest illud dominium dici proprietas, qualis rerum proprietas in Adam non erat in sua creacione primaria,

39A licet tunc propter solitudinem illud dominium originale posteratur per accidens dici in eo rerum proprietas. Set de illa que 40 per se appellatur usualium rerum proprietas materie nostre *perfund.* E. congruit profundius perscrutari.

IOH. Quid ergo si dixero quod ipsa rei possessio proprietas *Possessio is not proprietas,*

est dicenda?

RIC. Vera proprietas rei appropriate cuiquam dici non solet

but original lordship is common to all righteous persons, whereas property is limited to a single person.

because it may happen that the possessor has not lordship over that which he possesses; nisi auctoritatem contineat ad omnem usum rei illius; quo- [39A] niam, si alius a possidente haberet rei ab eo possesse dominium, et ipse possidens dominium non haberet, cum ille dominus rei pocius ius haberet quam possidens, nequaquam diceretur vere proprietatem sic possidens habere super re huiusmodi aliena: 5

whereas only he who has lordship over a thing has truly *proprietus* of it. quoniam cum *proprietas a proprie*, et *proprie a prope*, dicatur, scilicet, quia res propriata sit prope, non potest illud recte intelligi de sola propinquitate in loco per possessionem, set per propinquitatem rem ad votum habentis; que non est vera propinquitas quoad votum, nisi cum per illam propinquitatem 10 potest quis sua propria auctoritate et pro voto iuste ac libere uti re ipsa; quod sine dominio aut iure utendi nullus potest: et ob hoc proprietas necessario ex sensu grammaticalii includit ius utendi sive dominium cuilibet rei usus debetur; et ita proprietas non potest dici esse sola possessio. 15

II. IOHANNES. Sic sequitur. Si ergo nec dominium est dicendum proprietas neque possessio, simul utrumque, scilicet, dominium cum possessione, dici debet proprietas.

1. Property is not a compound of lordship and possession;

2. nor is possession a part of lordship, since it involves no right to the thing possessed;

3. a proprietor or a lord may remain such though he be deprived of possession;

4. moreover, Nicholas III distinguishes *proprietas* from *possessio*.

RICARDUS. Si compositum ex dominio et possessione, si quod sit tale, sit vere proprietas, dominium quod est pars illius compositi non est proprietas: cuius tu supra a domino supra, Nicholao contrarium allegasti. Item, possessio est effectus p. 436. dominii ac proprietatis, nec est ius aliquod, et ob hoc non potest apte dici dominium; omnis autem pars dominii non solum est ius dicendum, set dici debet dominium; non est ergo 25 possessio pars alicuius dominii. Item, habens proprietatem, sicut habens dominium, potest possessione privari proprietate in ipso manente; non est ergo pars aliqua proprietatis possessio, cum nulla res sine omnibus suis partibus possit existere. Item, felicis recordacionis dominus Nicholaus III. in Decretalibus 30 *Exit qui seminat*, proprietatem a possessione aperte distinguit hoc modo: *Nam, cum in rebus temporalibus sit considerare 6 Decr. v. precipuum, proprietatem, possessionem, usumfructum, ius tit. xii. 3. utendi, et simplicem facti usum, et ultimo tanquam necessario egeat, licet primis carere possit vita mortalium, nulla prorsus 35 potest esse professio que a se usum necessarie sustentacionis excludit.* Unde consequitur manifeste quod possessio nequam pars proprietatis existit.

IOH. Ex hiis sequi videtur quod nullus habens sola naturalia iura habet veram proprietatem rei cuiusquam. 40

RIC. Racionabiliter illud infers. Unde proprietas rei, secundum suum sensum primevum, non est nisi acquisitum supra, pp. dominium unius aut plurium, quod *civile* sive *politicum a polis*, 280, 382.

Property is the acquired lordship of one or several conformable to

39B] *civitas*, vel a *polis* quod est *pluralitas* appellatur ; et sic habes ^{civil or political institutions} grammaticalem sensum termini illius *proprietas*, quem sensum termini de Decretalibus allegasti.

IOH. Nondum in isto quietor, quoniam, cum quis rem possidet ⁵ cum primo originali dominio, potest re uti ad votum ; et ita res illa sibi quodammodo appropriatur, quod fieri sine proprietate non potest ; et ita omnino videtur quod possidens naturaliter proprietatem rei habeat et vere habere dicatur.

RIC. Iam diximus tibi quod aliud est rei possesse, aliud ^{and excluding the right of use in others.} possessionis proprietas ; quamvis enim possidens appropriate ^{a. propriete B.} (ut supra tractavimus) propriam sibi habeat possessionem, et ob hoc sit in ipso possessionis vel possidendi proprietas, non tamen propter hoc statim consequitur quod sit in ipso rei ab eo possesse vera proprietas ; ex quo illius rei alias quiscunque iustus ita vere ut ipse possidens habet dominium : unde sic non ^{ille B.} non : *nā* B. proprietari possidenti nisi proprietate possessionis, non proprietate rei possesse ; sic quod vera proprietas rei dominate ^{viribus M.} ex iuribus naturalibus non habetur. Set semper dicenda est vera esse : *eū* B. proprietas respectu rei dominate esse dominium acquisitum, ²⁰ quia est ex sensu grammatical iuris utendi in aliis exclusivum ; quod nunquam efficit, eciam cum sua naturali possessione, ^{supra, P. 393.} originale dominium (iuxta superius cum de possessione naturali egimus declarata). Debes tamen attendere quod non omnes ^{The word proprietas is used} de ista materia disputantes puritatem grammatis sensus ²⁵ terminorum attendunt, set magis modo loquendi vulgari plurimi se conformant : et ob hoc, ne nostri maiores tractantes de ista materia sibi affirmare contraria videantur, apte iuxta premissa potes proprietatem ita distinguere : quod est proprietas vera ^{1. in its strict sense (*per se*),} simpliciter sive per se et proprie, scilicet, prope regulam grammaticae, ita dicta, et illa semper (iuxta nunc ostensa superius) ^{2. improperly (*per accidentem*)} est civile dominium unius aut plurium ; et est proprietas sic ^{a. when, as in Adam's case, there was no one to share his lordship,} dicta per accidens improprie, non per se, scilicet, non ex peculiari seu singulari iure persone eam habentis. Et talis est ^{b. or by virtue of the restriction of use in others.}

^{comm. om.} 35 proprietas, quia est dominium in una persona, de facto dumtaxat, sicut originale dominium in Adam, cum solus erat, poterat dici tocius inferioris mundi proprietas, non vera sive simpliciter ; ex quo, Eva creata, eciam filiis ab eis progenitis, illud dominium fuit de iure et de facto commune. Alia est que ^{b. or by virtue of the restriction of use in others.} ^{B.} 40 proprietas appellatur et non est proprietas nisi facti atque per accidens ; immo, verius proprietas estimata quia propter legem prohibiti ^{nam B.} in aliis uni soli aut paucis de facto convenient, quo modo in possidente rem aliquam qua eciam reicit omne civile dominium, quia lex positiva, ex causa quam supra expressimus,

^{qui M.}

usum rei ita ab uno seu pluribus peculiariter de facto possetesse [39B] refrenat in aliis ac si possessor haberet in * re illa **civile** **C** dominium. Ideo dici potest in taliter possidente quod suum originale dominium est in eo proprietas rei illius, set solum per accidens; immo verius (ut supra expressimus et infra magis supra, clarescat) proprietas estimata, non vere neque simpliciter aut P. 436. per se, set solum propter restriccionem usus aut iuris utendi re illa in aliis.

III. JOHANNES. Iam peto ut illa michi dominia positiva que in supra, primi libri principio nominasti in genere michi describas. lib. i. 2.

Description of positive or civil lordship.

It is the mortal right acquired by the reasonable creature of possessing civilly things subject to positive law and of using them conformably to reason.

RICARDUS. Omnium dominorum adventiciorum generalis descripcio patet esse rationalis creature mortalis ius sive radicalis auctoritas acquisita civiliter possidendi res illi lege positiva subiectas et eis plene utendi conformiter racioni. Posui autem hec verba *rationalis* et *ius sive auctoritas possidendi et utendi ac conformiter racioni* propter easdem raciones et causas propter quas eadem posui in descripcione originalis dominii humani, supra, Verba vero *lege positiva illi subiectas* posui, loco verborum in P. 335. descripcione originalis dominii *illi natura subiectas*, quia tale positivum dominium non se extendit ad alia quam ad subiecta homini lege positiva sive civili; et verbum *acquisita* posui, loco *originalis* in descripcione predicta, quia hec auctoritas civilis non provenit a natura iusta specifica, set ab acquisitione propria seu parentum provenit in quocunque. Tu dic quid contra hec tibi occurrit. 25

IOH. Cur ponis hec verba satis intelligo, quoniam ob causas easdem propter quas eadem verba posueras in descripcione originalis dominii; et verbum *civiliter*, loco verbi *naturaliter* ibi positi, cerno adhibitum; et puto quod verbum *radicale* ponebas ad differenciam iuris derivati, quale habent usuarii non habentes verum dominium; et quia dominium rerum corporalium corruptibilium in hoc mundo inferius non est datum a Deo hominibus nisi propter suam mortalitatem naturalem fovendam ne cadat (ut supra, cum de hac materia egimus, est supra, pp. probatum), ideo verbum *mortalis* hic, ut ibi, ponebas. Set non 336 seq. plene attendo cur verbum *acquisita* hic ponis, cum acquisitum dici non soleat nisi quod per laborem accipitur, et multi sunt domini sine labore in inicio conceptionis sue iure paterno, patribus eorum ante de hac luce subtractis. Unde Eccl. iv. 13, *Melior est puer pauper et sapiens regis senes et stulto, qui nescit previdere in posterum; quod de carcere eathenisque interdum quis egrediatur ad regnum, et alius natus in regno inopia consumatur;* ubi attendo quod dicit aliquem *natum in regno*.

39C] RIC. Priora bene advertis; set in hoc ultimo non est ita ut No one is strictly

D fingis, * quoniam secundum purum sensum huius verbi *dominus* lord of anything unless he is supra, pp. (ut supra probavimus) dominus rerum non est aliquis nisi gratia righteous through justi- 344-348, iustificante sit iustus, quales non sunt in sua concepcione filii Eve, fying grace. 352.

nascimur: set *omnes nascimur filii ire* secundum apostolum ad Eph. ii. 3.

eramus natura M. IOH. Hoc supra ostenderas de originali dominio; set ex quo Heirship only confers lord-ship through men's laws by a misuse of language. leges hominum statuunt primogenitos dominos sue paterne hereditatis debere existere, tale dominium nondum nato, dum tamen sit primogenitus patris sui, in utero matris acquiritur.

10 RIC. Si que leges humane sic statuunt, tyrannorum aut vulgi, qui puritatem sensuum terminorum non capiunt, sensibus se conformant (ut supra expressimus); cum veraciter nullus sine supradicta, p. 439. gracia gratificante sit dominus.

IOHANNES. Hoc, si placet, fige robustius.

IV.

15 RICARDUS. Num dices quod aliquis in India homo iustus, esto Iohannes, ius pocius habet atque preclarus in hereditate tali quam dominus iste, quem ponis vocetur Robertus?

¹ A righteous stranger has a better right to be lord than a merely civil heir.

IOH. Nequaquam sum ita protervus ut extraneum in iure rerum earum domino anteponam.

20 RIC. Originale dominium in his rebus, sicut in aliis, ius supra, pp. pocius est atque preclarus quam aliquod civile dominium; 424 seq. Ioh. libra. hoc enim habes supra probatum. Iohannes vero in India rius cod. B. perperam pro persona dialogi intellectus. graciam optinens habet originale harum rerum dominium, quo caret tuus Robertus habens solum (secundum te) civile dominium in hiis rebus: igitur Iohannes iustus existens in India ius pocius habet in eis atque preclarus quam tuus dominus impius factus Robertus existens in patria; et si uterque eorum usu earum egeret equaliter, Iohannes, tanquam habens titulum pociorem ad usum, deberet tuo Roberto preferri.

30 IOH. Econtra affirmo, quoniam quilibet iudex iustus, inter eos hoc casu iusticiam faciendo, Robertum preferret.

RIC. Deus iudex iustissimus nequaquam sic ageret, nec homo iustus aliquis qui hec sciret, quoniam contra conscientiam iudicaret; licet iudex condicione ipsorum dominorum ignarus, 35 supponens graciam in utroque ut debet (ut tu astruis) per ignoranciam e contrario iudicaret.

IOH. Perge quo tendis.

RIC. Civile dominium, sicut originale dominium, (non dubium) datum est a Deo hominibus pro prestante debito Deo obsequio ². Civil lord-ship is granted by God on the condition of doing him due service.

40 ab eo cui est datum; igitur, cum quis peccat mortaliter, per hoc perdens ac forefaciens originale dominium, pariter et pari ratione forefacit civile dominium. Item, cum *dominus a domo* dicatur, eo quod presit aut presesse debet domui, nec peccans ³.

supradicta, p. 336.

dominus is he who is set over a *domus*,

but the sinner is
set over nothing.

4. It were not
conformable to
God's prudence
and justice to
give the like
authority to the
godly and to the
froward.

mortaliter domui potest preesse, quin verius subesse per cupi- [39D
ditatem domui est censendus et aliis rebus ab eo detentis, non
est vere dominus appellandus, set servus. Item, (ut in secundo supra,
huius expressimus) non convenit divine prudencie neque sue p. 355.
iusticie ut permittat pium et impium, aman^{tem} et contemp- [40A
nentem, parem auctoritatem habere super rebus suis pleno iure
sibi subiectis, cum possit in momento quocunque congruum
adhibere remedium; quoniam homo sapiens, cum posset adhi-
bere remedium, illud nullatenus sustineret.

V. IOHANNES. Istud michi videtur mirabile, quoniam primo- 10
genitus hominis (esto) modo defuncti, antequam baptizetur, *esto om. M.*
est heres ipsius defuncti; et per consequens habet idem do-
minum quod pater suus habuit ante mortem, adhuc gracia
denudatus: unde non videtur gracia necessaria ad civile domi- 15
num, quia per consequens esset necessario illi coniunctum origi-
nale dominium, quod (iuxta prius ostensa) graciam presupponit. *supra, pp.*

RICARDUS. De coniunctione originalis dominii cum civili 344 &c.
vere concludis. Primum tamen (scilicet, dominium) ex here-
ditate minus provide intulisti; quoniam, etsi sufficit iuxta leges
humanas filio sine gracia quod sit primogenitus legitimus 20
patris sui, cum conditionibus in lege adiectis, ad hoc ut sit
heres ipsius, non tamen ad hoc quod sit hereditatis eius do-
minus (ut iam dixi), quoniam sine hoc quod sit Deo acceptus *supra,*
bonorum Dei nequaquam dominus potest veraciter appellari p. 341.
aut esse. Illud vero quod de Ecclesiaste adduxeras, quod 25
alius natus in regno, etc., non oportet ita accipere ut primo-
genitus cum nascitur vere sit dominus hereditatis paterne, nec
quod natus statim sit rex, set quod in regno sive ad regnum
ius habet cum nascitur; quoniam apostolus ponit verba magis
urgencia ad Gal. iv. 1, 2 isto modo: *Quanto tempore heres 30*
parvulus est, nichil differt a servo, cum sit dominus omnium,
set sub tutoribus et auctoribus est usque ad tempus presinitum
a patre. Ubi parvulum dominum aperte appellat, quod puto
pariter debere intelligi, scilicet, quod habet titulum legalem
seu causam ad dominium optimendum; quoniam hoc dicit de 35
parvulo patre eius vivente, presiniente (scilicet) tempus tutele:
unde, cum non sit vere dominus, tunc constat quod non eo
modo apostolus intellexit. Nec mirum si sacra Scriptura, par-
vulis se conformans, dominium aut regnum interdum appellat
titulum sive causam, quo secundum leges positivas potest pri- 40
mogenitus dominium optimere; cum angelos bonos et malos et
homines *Deos* interdum appellat: *Omnis, inquit, dii genitum Ps. xcv. 5.*
demona, et Non est alia natio tam grandis que habebat deos

40A] *apropinquantes sibi*, etc., Deut. iv. 7, et Ex. xxii. 28, *Dii non detrahes*, ubi homines presidentes *dii* vocantur. Angelos vero bonos Paulus *deos* appellat, cum dicat, *Etsi sint qui vocantur dii sive in celo sive in terra, siquidem sunt multi dii et multi 5 domini*, prima ad Cor. viii. 5.

B * IOHANNES. Ex premissis (ut michi videtur) consequitur VI. quod heredes dominia non habent in bonis paternis, cum patribus suis in peccato mortali succedunt, nec donatarii peccatores in eis donatis, nec stipendiarii in stipendiis per eos receptis, nec 10 legatarii peccatores in sibi legatis; et ita videtur michi, si ista sit vera dominii descripcio, quod subvertuntur omnes leges humane de rerum dominiis que indistincte fiunt pro malis et bonis, ut possint petere ac recuperare per iudicium legata, donata, hereditaria, et pro laboribus sibi promissa.

15 RICARDUS. Recte concludis nullum in peccato mortali rerum Answer.

habere dominium, set pocius reprobatam a Deo tirannidem, et alia consequenter: non tamen rite infers ulterius quod sic subvertantur leges humane, quoniam nulla lex iusta per ea que infers

Is not this doctrine subversive of human laws?

subvertitur, set quelibet congruum locum habet tam in probis quam in improbis; quoniam lex adiudicans legatario sibi legatum seu filio cuiusquam hereditatem paternam, stipendiariis promissa seu pacta stipendia, donatariis eis donata, sive sint boni sive sint mali, non illis confert rerum illarum dominium nec ius aliquod,

No law or legal award confers lordship or right:

cum contra aliquos super rebus huiusmodi per legis ministrum profertur, set nude (iuxta probata) res tales lex aut iudex eisdem adiudicat ut eas, si velint, retineant quoad legem humanam impune, non propter hoc eos dominos faciendo seu ius in eis aliquod statuendo, set patentes probaciones sectando, licet illis in

it only declares who may hold particular things without molestation according to human law.

casu veritas non subsistat, quod ex multis casibus potes adverte. Si enim per tertium contra illum pro quo profertur sentencia simili agatur iudicio et per probaciones optinuerit, illi

1. This is shown by the fact that a new claim may set aside a previous award.

tercio contra secundum, sicuti secundo contra primum, adiudicabit iudex rem illam; et pariter in simili casu, si quartus contra tertium figuraret iudicium, eveniret, et ita de pluribus: unde

35 liquide nobis constat quod talis sentencia nulli confert dominium,

set rem illi de alterius retencione restituit, si velit eam admittere.

Item, si per testes falsos contra aliquem talis sentencia

2. A suit may be won by false witness, which can clearly not establish lordship.

ferreretur, ita ut ipse, non dominus rei illius super qua esset

contencio, rem illam per sentenciam optinceret, nequaquam per

40 hoc fieret ille impius dominus rei illius, set male fidei (sicud

sunt plurimi), si sciret, possessore existeret. Et multa possent pro

eis in B bis hoc adduci similia, scilicet, quod leges humane non eos quibus

scriptum. bona adiudicant dominos rerum adiudicatarum eis efficiunt; set

potest esse quod post tale iudicium res adiudicate iniuste et [40B] nequier detinentur, licet quoad leges humanas impune, ita

quod leges sunt iuste facientes; quod possunt, quoniam non possunt leges humane aut iudices investigare * conscientias c hominum, renes scrutando et corda, quod facere solius est Dei. 5

Quibus ob hoc necessaria est lex alia illis legibus humanis superior, quia *renum ac cordium scrutator*, per sue ecclesie qua B.

presidentes, quibus in secreto utitur iudicando, aut per se ipsum in morte cuiusque, aut per inferiores iudices, angelos, scilicet,

suos ministros conscientiarum rectores ad vitam optinendam 10 eternam, ut sic distorta rectificet, pandat occulta, suppleat diminuta, et infringibilis iusticie irrevocabilem sentenciam pro-

ferat contra malos. Quod autem existentes in peccato mortali *contra mal.* heredes, donatarii, aut nominibus aliis similibus que dominium

iustum videntur includere, ab hominibus appellantur, est quia 15 tales esse merito supponuntur, quia iusti esse deberent; nec de contrario nobis constat: unde ex nominacione tali vulgari nequa-

quam natura dominii poterit variari, quod nunquam reperitur in aliquo nisi sit ad Dei ymaginem et similitudinem reformatus.

VII. IOHANNES. Videre non possum quin lex illa sit iniqua aut 20

fatura, que bona cuiusquam veri domini ea possidentis aut ea forsitan non habentis, in eis iustum titulum non habenti adiudicat; quoniam conditor talis legis, aut iudex, si taliter iudicaret, impius si scienter, aut fatuus si ignoranter id ageret, merito censeretur: quoniam, si scienter id faceret de perversa 25 conscientia a Deo et hominibus posset aut deberet redargui; si vero ignoranter taliter iudicaret, posset atque deberet de carencia sciencie, quam iudex omnis debet et tenetur habere, merito increpari.

RICARDUS. De reprehensione ignorancie in iudice, ubi est 30 vincibilis, verum dicis: de invincibili ignorancia, qualis est ista in casu pretlecto, quia est respectu conscientie alterius, que alieno patere non potest, iudicem esse reprehensibilem, minus caute affirmas. Set iudicem veritatem negocii agnoscentem, bona cuiusque veri domini alteri non domino per iudicium applicantem, impium esse negare non possum, cum contra conscientiam rectam sentenciet; nec posset esse lex iusta que iudicem aliquem sic sentenciare compelleret, quoniam nunquam posset lex iusta quemquam ad peccandum artare. Nec dubium quin omne quod non est ex fide, scilicet, contra conscientiam, est pe- 40 catum, quoniam ad Rom. xiv. 23, scribitur, *Qui autem discernit, si manducaverit, dampnatus est, quia non ex fide; omne autem quod non est ex fide peccatum est:* ubi apostolus intendit ostendit

A higher law is necessary to rectify the errors of human judicature.

It is a wicked judge who knowingly assents to a thing to him who is not lord of it,

and it were a wicked law which should compel him so to do.

40C] dere quod qui iuxta ceremonias legis antique reputat aliquos alios esse immundos et ita cibum mundum ab immundo discernit, si de immundo manducet, dampnatus est, quia non est factum suum ex fide, scilicet, ex conscientia; *Omne autem quod D non est ex fide*, scilicet, contra conscientiam quam * quis habet, *est peccatum*. Item, videtur iudex talis esse in casu Iosaphat regis, qui Acab regi prebebat auxilium; *cui occurrit Ieu filius, videns, et ait ad eum, Impio prebes auxilium, et hiis qui oderunt Dominum amicicia iungaris; et idcirco iram quidem Domini merebaris* (2 Paralip. xix. 2). Videtur enim quod iudex proferens talem pro iniquo sentenciam prebet illi auxilium eciam in impietatis notam, et ei amicicia iungitur quoquomodo; et videtur iniquitati sue in sua conscientia consentire (eam aggravando, scilicet), ut impius actu alterius bona recipiat, qui solo 15 appetitu iniquo ante ea habere volebat; et ita continetur sub decreto apostoli, ad Rom. i. 32, ubi, enumeratis fornicacione, malicia, dolo, et aliis generibus peccatorum, ita diffinit, *Quoniam qui talia agunt digni sunt morte, non solum qui faciunt ea, sed qui consentiunt facientibus*. Hoc autem manifeste racio patefacit; quoniam racio ad hoc data est homini, ut sciat discernere bonum a malo et bonum eligere et malum vitare (*affposuit, inquit, tibi aquam et ignem; ad quod volueris porrige manum tuam: ante hominem vita et mors, bonum et malum, quod placuerit ei dabitur illi*, Eccli. xv. 17, 18); ordinem ergo nature 20 et legem eius dissolvit, qui contra conscientiam sive rationis suae iudicium quicquam agit: fateor igitur iudicem scienter taliter iudicantem esse iniustum.

Non tamen propter hoc sequitur quod lex illa qua iudex sic VIII. iudicat sit iniusta que (secundum allegata et probata) statuit 30 iudicandum, quoniam hec lex iudicem nullum artat ut iudicet, et ob hoc ad peccandum non artatur iudex a lege; set lex iudicem ad hoc artat quod, si iudicaverit, debet taliter iudicare. Nec ab homine debet artacionem suspicere ut faciat aliquid contra legem Dei, eciam si debeat mortem corporis suspicere, quia 35 non est parendum homini contra Deum; unde suus superior debet eum excusatum habere. Et ob hoc in casu quo iudex novit de certo testes singulariter iuxta iura ecclesie aut communiter iuxta iura quorundam regnorum examinatos falsa affirmasse pro veris, aut instrumenta fortassis producta fabricata 40 existere, aut processum previum fuisse confictum, iudicium proferre non debet, set causam suo superiori referre: et sic gradatim debent inferiores, si ita sint consci, ad superiores causam deducere, donec ad summum iudicem veniatur, qui habet super

^{2 Par.}:
codd. 1.
^{Par.}

But the law does
not in fact compel
the judge to
wrong decisions.

When there is
any risk of a
mis-carriage of
justice, he ought
to refer the cause
to a higher court.

eo casu congruum remedium adhibere, si potest, scilicet, falsi- [40D tatem seu fraudulenciam detegendo sub penis quas comminare poterit ac cautelis adhibitis; sicut Salomon doctus egit rimando 3 Reg. iii. caucius cuius duarum mulierum, circa unicum filium coram eo ^{16-27.} contendencium, filius unius erat, et sicud sanctus Daniel egit in 5 causa Su^o sanne, et sicuti de quodam iusto rege atque prudente 41A gestum audivi quod tres testes subornatos ita de falsitate convicit: primum examinatum secrete dicere fecit oracionem dominicam secrecius coram eo; secundo vero vocato ei expressit quod primus examinatus sibi retulit solidam veritatem 10 sicud eam habet dominicalis oracio, et nisi ipse pariter veritatem exprimeret illi per coronam suam quam gessit asseruit quod antequam cibum gustaret supplicium sustineret; quibus auditis ille secundus claram veritatem negotii de quo agebatur expressit; et tertius ex eadem comminacione perterritus cum *perterritur* secundo veritatem per omnia propalavit; et sic primum falsi- B. dicum *condempnavit* et innocentem quendam simplicem qui *condemp-* super bonis per quendam potentem fuerat impetus mediante *narunt* B. iusticia liberavit. Verum si iudex supremus, si ad eum nego- cium sit deductum, nullo modo poterit falsitatem detegere, sive 20 sit ecclesiasticus sive laicus, et pariter sicud primus fraudem agnoscit, debet omnino differre iudicium (ut michi videtur) propter raciones predictas, quoniam minus est iniquum actorem *micius* B. carere eo quod fraudulenter et impie conatur acquirere quam iustum defensorem bonis suis contra legem Dei ab impio spoliari. 25

IOH. Quid si iuramento sit ille supremus ad observanciam legis astrictus? tunc, si iudicare omittit, incurrit periurium.

RIC. Tacita condicio in omni intellegitur iuramento, scilicet, ut legem Dei eius observancia non offendat; que condicio locum habet in casu presenti, et ideo in eo casu iuramentum 30 non obligat. Poterat enim Iepte, post votum emissum in genere quod primum de suis quod ei occurreret victori redeunti de prelio Domino immolare, quoad filiam suam unicam occurrentem sancte rescindere; et ita potuisset Herodes iuramentum emissum in genere rescidisse, ne Iohannem in carcere decol- 35 lasset. Sic videtur agendum, quando omnes superiores iudices habent scienciam certam de fraude. Si vero solus primus habet scienciam fraudis, tunc aut immediatus illi ad quem defertur negotium habet de falsitate conscientiam propter informacionem solam acceptam a primo, aut non habet. Si non 40 habet, potest iuste proferre sentenciam; si habet, hoc potest evenire dupliciter, aut nimis leviter aut prudenter. Si nimis leviter, ut in casu in quo non satis discutit condicionem testium, quot sunt et qualis sunt fame, qui forte tot sunt ac talis fame

and there may
be cases in which
even the highest
court ought to
suspend judge-
ment.

When a judge
makes oath to
observe the law,
he does it subject
to the condition
of observing the
law of God.

Rules for the
guidance of
judges in
doubtful cases.

41A] existunt quod eorum concors testificacio esset secundum racio-
nem primi iudicis testimonio preferenda : in quo casu conscienciam suam minus prudentem de consilio sapientum debet abicere, et extunc potest sine peccato secundum probata pro-
5 ferre sentenciam, quia ipse eo casu debet reputari invincibilem
B conscientiam * in facto habere ; et si nullo modo potest conscientiam illam abicere, superiori suo debet negocium tradere fini-
endum. Si vero prudenter, conscientiam sibi adduceret, scilicet,
10 ex eo quod ille primus tante fidei ab omnibus estimatur quod
eius testificacio eo casu testificacioni testium productorum
preponderat, pariter debet causam ad superiorem deducere ;
et si tunc forte nullus reperiri possit qui fidei primi iudicis
acquiesceret, ita ut non nisi contra conscientiam possit se-
cundum probata proferre sentenciam, unum de tribus facere
15 oportebit supremum : Aut omnino (sicud supra expressimus,
in casu sciencie) debet perpetuo dissimulare iudicium ; aut
aliquem inferiorem compellere per congruas sue legi penas
quascunque secundum iura proferre sentenciam ; aut debet id
agere per se ipsum, eciam si nullus velit compelli, set penas
20 quascunque pocius sustinere. De quibus tribus viis secunda
stare non potest, propter raciones premissas, quibus ostenditur
quod nullus iustus nec aliqua lex iusta ad agendum contra con-
scienciam suam potest quemquam compellere, quin pocius non
parendum est cuique sic iubenti ; ex eisdem michi videtur via
25 tercia stare non posse, quoniam sic ille supremus contra con-
scienciam proferret sentenciam. Unde non video quin tenetur
ad tempus dissimulare iudicium et oracionibus communibus
implorare super hoc divinum oraculum, sicud de colligente
ligna in sabbato fuit actum iuxta historiam Num. xv. 32-36, et
30 sicud legitur esse actum in sacris litteris in casibus satis multis :
et si non poterit miraculum impetrari, debet dissimulare iudi-
cium donec actor ille iudicem poterit reperire ; quod si nun-
quam fecerit, secrete est sibi dicendum a iudice quod falsam
causam prosequitur : et ob hoc nullus vult eo casu sibi assu-
35 mere officium iudicandi et tolleranda est eius detraccio qualis-
cumque.

IOH. Cur primus iudex aut alias eo superior, non habens
scienciam fraudis set estimacionem solam ex informacione pri-
oris, non potest causam uni ignorantis fraudem sine detecione
40 fraudis illi facienda committere, ita ut ille sana conscientia ferat
sentenciam, iuxta probata ?

RIC. Quia, iuxta raciones predictas, eo modo veritatem ta-
cendo impio in facto suo iniquo preberet auxilium, informacio-
nem super suo scelere supprimendo.

IX. JOHANNES. In premissis casibus per ignoranciam invinci-

[41B]

bilem iudicem video excusatum : iam legem excusa : quoniam michi lex illa impia et iniusta que prebet auctoritatem seu causam impio, pro quo fertur sentencia, in hoc casu bona non sua set bona alterius veri domini sibi et fortassis suis heredibus 5 in perpetuum retinendi.

How can the law be justified which authorises the handing over to a man of that which is truly another's?

Answer.
The law au-
thorises nothing
except *per
accidens*:

in every adjudication the truth of the facts is implied as a condition of its validity.

RICARDUS. Lex non prebet auctoritatem seu causam aut possessionem nisi per accidens, ex hoc quod iudex propter probaciones, * licet falsas, estimat non vere illud esse legi conforme : nec causa prestita iniquitati hoc modo per accidens 10 legem inculpat ; quoniam sic Deum auctorem legis posses legitime inculpare, sicud et legem eius que dicit, *In ore duorum aut trium peribit qui interficietur* (Deut. xvii. 6), ex quo in casu iudex iustus ex ignorancia invincibili iustum falsorum testimonio condempnaret ; quoniam Deus sic causa esset per accidens 15 illius iudicii. Hoc tamen non vales nec audes astruere, quoniam Deus non simpliciter precipit ut sic fiat, set quando veritas subest facto ; et ob hoc sensus legis est condicionatus, scilicet, quod veritas sit in facto. Unde illi legi premisit hoc modo, *hoc om. E.*

*Cum reperti fuerint apud te vir aut mulier qui faciant malum Deut. xvii. in conspectu Domini, etc., et hoc tibi fuerit nunciatum, audi- 2, 4, enque inquisieris diligenter et verum esse reperceris, etc., in ore ver. 6. duorum aut trium, etc. : ubi constat quod lex intelligenda est, cum veritas subest facto (ut diximus), cum dicat, *cum verum esse reperceris.* Unde constat legem istam sicud et Deum excu- 25 sabilem semper esse, cum nunquam prebeat causam iniquitati nisi per accidens.*

IOH. Si lex prebens causam, eciam per accidens, impio talia retinendi sit excusabilis apud Deum, consequitur quod ille qui utitur tali lege, bona alterius sibi per tale iudicium acquirendo, 30 apud Deum debeat excusari.

RIC. Non sequitur, quia ille non per se set solum per accidens utitur lege illa, quia non legis intencione set solum verbis illius ; et apud Deum taliter acquirentem alia lex condempnat, que precipit testes et instrumenta solummodo fidelia litigantes de- 35 bere producere : hoc eciam ipsorum iuramento de vitanda calumpnia eos lex precipit observare, cuius contrarium iste agit ; sic quod, lege ista inferiore inculpabili existente, iste taliter retinens vel acquirens bona alterius secundum legem eandem, modo predicto, per accidens et preter intencionem legis, a lege 40 alia apud Deum iustissime condempnatur.

IOH. Titulum iustum per tale iudicium iste sibi acquirit : igitur condempnari non debet, sicud nec ab homine, pariter nec a Deo.

He who holds that which has been wrongfully adjudged him holds wrongfully, since he holds only according to the letter of the law but against its intention.

41C] RIC. Superius tibi dixi quod lex, iudicando rem sibi, non ei He has no title, confert dominium nec aliquem titulum illi prestat : set ipse mediante lege per accidens (ut diximus) possessionem acquirit but only civil 5 civilem, si possessione ante caruerat ; que ita potest esse iniusta possession, which ut iusta (sicud est in proposito nostro) : unde in hoc casu quia may be either scienter titulum illum iniquum admittit, scilicet, possessionem righteous or unrighteous, iniquam, a sua conscientia et a lege alia (ut diximus) condemnatur.

IOH. Ritus michi videtur affirmare possessionem illam esse albeit confirmed 10 iniustum que iusto iudicio sibi confertur ; quoniam hec michi by a righteous judgement : videtur repugnanciam continere, scilicet, possessionem esse iniustum et iustum.

RIC. Ritus tuus dolore miscerbitur et extrema gaudii tui
D * luctus (ut estimo) occupabit ; quoniam iudicium tripliciter for a judgement 15 iustum asseritur, quoad agens tantum, quoad paciens tantum, may be righteous with respect to et quoad utrumque : et sic est iudicium iustum simpliciter the giver, to the receiver, or to primo modo, ac secundo iudicium secundum quid sive secundum both ; and in the supposed case non... aut. aliquid non iustum simpliciter dici potest. Constat autem istud the fault is in the om. B. iudicium quoad agens (puta, quoad iudicem) esse iustum, nequa- receive.
 20 quam quoad passum, quoniam nec est iustum quoad actorem iniquum, qui per ipsum iudicium infert reo iniuriam, nec est iustum reo qui patitur per iudicium ab actore iniuriam. Unde contrarietas non est absoluta ut fingis, quoniam non est posses-
 25 satio illa iusta simpliciter neque etiam quoad passum, etsi sit iusta secundum aliquid, scilicet, quoad iudicem iudicantem. Et si intimius perscruteris, nullo horum modorum est titulus ille iustus seu possessio illa iusta, quamvis iusto iudicio quoad agens habeatur ab impio ; quoniam titulus per iudicium acqui-
 30 situs ab aliquo ratione iudicii iustus dici non potest, nisi iusto quoad passum iudicio acquiratur ; quoniam agentis iusticia ne-
 quaquam in passo titulum iustum reddit.

IOH. Adhuc istis recalcitra, quoniam michi videtur quod iste habet hunc titulum sive possessionem ex auctoritate legis, mediante isto iudicio ; et habens auctoritatem legis habet iusticiam ; 35 et ita per istud iudicium efficitur in isto passo una legis iusticia qua iuste possidet seu detinet illud quod sibi est adiudicatum a lege.

RIC. Constat clarius ex premissis quod iste non habet pos- sessionem nec rem ipsam auctoritate legis, nisi per accidens et contra intencionem legis que in eo casu locum non habet ; set 40 forte auctoritate iudicis per se possessionem acquirit : set quia hoc

9. The speech in M begins, ‘Ad hunc punctum gaudeo me venisse, quoniam iam fateris possessionem illam esse iniustum, et negare non poteris illam possessionem esse iustum ex quo iusto iudicio illi conferitur ; quod michi videtur repugnanciam,’ &c.

non est nisi propter ignoranciam invincibilem, et ideo excusa- [41D tam in iudice apud Deum, non est illa possessio per hoc iusta.

IOH. Adhuc contra hoc dictum cum viris mundanis exclamo quod iste conformans se ac conscientiam suam isti legi iuste, isti iusto iudicio, et conscientie iudicis iusti istius, iuste ecam 5 iudicantis, habens tot innocentie sue presidia, nec a Deo nec ab homine poterit condemnari, set innocens ac sane conscientie debet pocius reputari.

RIC. Non sunt ista, ut fingis, innocentie presidia, set vulpine conscientie sunt commenta ; quoniam nec legi, quia non nisi 10 verbis legis (ut diximus), contra intencionem legis, nec iusto ^{supra, p.} iudicio, quatenus est iustum (scilicet, quoad agens) set quatenus 44^a est iniustum (scilicet, quoad passum), nec iudicis conscientie, quatenus est iusta (scilicet, in hoc quod cupit intencionem legis conformiter proferre iudicium) set quatenus est erronea (sci- 15 licet, in hoc quod credit probaciones esse veridicas, cum sint false), ista vulpina conscientia se conformat. Unde clarescit quod conscientia ista nec a lege nec a iusto iudice aut ab eius iusto iudicio tali iniusto actori inprimitur, set a cupiditate terrena configitur ; quoniam, sicut lex talis, quatenus in ea est, 20 tribuit cuique quod est suum, * nullatenus alienum, quoniam non 42A est hoc legis officium, sic omnis iudex iustus et omne iustum iudicium id idem intendit : contra quam intencionem iste ini quis acceptat non sua ; ac contra legem Dei dicentem, *Fraudem ne feceris*, Marc. x. 19, et Exod. xx. 17, *Non concupisces rem 25 proximi tui* ; et contra legem nature que dicit, *Omnia quecumque vultis ut faciant vobis homines et vos facite illis* ; *hec est enim lex et prophete*, Mat. vii. 12, cum non sit quisquam qui alterum vellet iudicio aliquo ab eo sua recipere. Item, ecam contra legem humanam recipit bona non sua aut detinet, affir- 30 mantem, iuxta tenorem iuramenti calumpnie, quod nullus litigans falsidicis probacionibus uti debut ; contra quam legem cum perversa, immo subversa, conscientia iste aut detinet aut recipit ista bona. *Quicunque enim totam legem servaverit offendat autem in uno factus est omnium reus*, Iac. ii. 10. Unde 35 istum transgressor simpliciter legis Dei et hominum esse constat : et quod frustra sibi ipsi blanditur de conscientia quam habet conformem uni legi, immo non legi set verbis legis dumtaxat, aliam impugnando super facto quod lex reprobatur et iudex ignorat, ut ponitur ; quod factum si legi aut iudici ministro legis 40 constaret, nequaquam pro illo talem proficeret sentenciam.

X. IOHANNES. Et legem et iudicem habeo excusatos et *risum* Eccl. ii. 2. *meum repugo iam errorem, et dico gaudio, Quid frustra deci-*

42A] *peris?* et nichilominus satis attendo quod heredes non sunt In the case of an
semper domini: set cur primogenito cuiusquam existente in eldest son being
peccato mortali, cum pater discedat, secundogenitus, si sit iustus, in mortal sin,
in hereditate non succedat paterna, cur insuper iustus quilibet
5 indistincte non possit bona temporalia peccatorum recipere tanquam sua, ex quo possidentes carent illorum bonorum omni dominio et boni habent in illis bonis originale dominium, a te rationem expecto.

RICARDUS. De secundogenito rationem multiplicem facile primogeniture raises a presumption in his favour which ought not to be set aside so long as there is a possibility of his reform.
10 potes advertere; quoniam, lege iusta statuente quod primogenitus in hereditate patri debet succedere, non potest secundogenitus hereditatem paternam sibi auctoritate propria usurpare: insuper, quia de primogeniti penitencia vere apparere non potest atque de eius permanencia in peccato; unde non debet ab aliquo
15 harum condicionum inscio temere spoliari: item, etsi non penitet in presenti, tamen potest in proximo penitere, sicud et secundus nunc iustus potest peccare, si velit, continuo et ius perdere si quod eo modo acquireret; unde non videtur equum quod primogenitus statim iure hereditatis seu titulo perpetuo
20 privaretur, nec quod alias qui facile peccare posset in iure hereditatis statim perpetuo firmaretur.

IOH. Lento gressu mecum hic perge, quoniam videris in premisso dicto ius hereditarium sive titulum a dominio separare, si peccans non statim iure privatur; quia constat quod dominium
25 cum admisso peccato amittitur.

B RIC. Superius * habes ostensum quod, sicud dominium sequitur ymaginem reformatam, ita nudam Dei ymaginem in homine mortali sequitur aliquis titulus seu condicio naturalis minor dominio; preter hoc quod in peccante titulus et ius dominii 30 acquisiti remanent sublato vel non remanente dominio, quoniam ius a iubeo derivatur. Quamdiu igitur ex lege aliqua iusta possent aut debent filii hereditatem paternam habere, tamdiu habent ius et per consequens titulum, scilicet, signum et causam, in ipsa hereditate paterna; et si ex pluribus legibus iustis id 35 habent, iura tot habent ac titulos ad hereditatem paternam habendam sive tenendam: dominium tamen sive dominia similitudine per caritatem seu gratiam omnino non habent. Hoc ius seu titulum hunc ius seu titulum dominii sive ad dominium optimendum nequaquam debes vocare, set ius seu titulum ad rem aliquam civiliter optinendam congrue poteris appellare, quoniam, 40 sicud nullus potest ius habere ad gratiam optinendam, sic nec ad dominium quod gracie est annexum.

IOH. Nescio quo me ducis. Estne titulus iste aut ius istud sufficiens ad dominum optinendum?

The inferior title is accepted as sufficient by human law. RIC. Constat quod non, iuxta premissa; set est quoad leges [42B] humanas sufficiens, quia continet radicem sufficientem, secundum leges humanas, que de solis iudicant manifestis ad hereditatem judicialiter et iusto iudicio optinendam, quamvis sic optinendo titulum dominii sive dominium non acquirat: unde, 5 lege iusta obstante, non potest secundogenitus iustus, primogenito impio existente, hereditatem paternam adire; nec possunt iusti impiorum possessiones diripere sive recipere, nisi indigencia exigente, legibus eciam iustis obstantibus et rationibus supradictis.

IOH. Adhuc quod dicis plene non capio; quoniam ex quo *capit. B.* primogenitus peccando perdit hereditatis paterne si quod habeat dominium, et peccans mortaliter perdit dominium omnium ab *omni B.* eo antea habitorum, illorum dominium in aliquos derivatur sive transfunditur: nec video in primo casu in quem transiret, nisi in propinquorem in sanguine; nec in secundo casu in quos, nisi 15 in iustos.

RIC. Terge oculos tue mentis, et vide quod originale dominium in nullum potest transire cum ab alio quoquam amittitur; quoniam nunquam transit in malum, cum non sit cum peccato mortali quis capax illius, nec transit in bonum, quoniam quilibet 20 bonus optinet ipsum ante. Set cum quis peccat mortaliter, dominium originale ipsius quoad ipsum, sicud paternitas in patre filio moriente, penitus evanescit, licet integrum in omnibus iustis remaneat; sicud eciam in primis nostris parentibus, cum tunc non fuerant in quos posset transire, eorum dominium, cum 25 peccabant, omnino evanuit. Dominium vero adventicum, quia originale * dominium in quocunque ipsum habente supponit, C pariter peccando mortaliter evanescit; nec transit illo peccatore superstite in aliud lege iusta obstante (ut dixi): per mortem tamen illius, nulla lege obstante, transit in proximum si sit 30 iustus cui secundum legem debetur, si in iusticia moriatur; si vero moriatur in scelere, cum tunc dominium nullum optineat, non potest in aliud dominium derivare, set dominium per titulum legis in proximo gracia illustrato oritur de novo seu dignitur, et dominio originali adicitur. 35

XI. IOHANNES. Intelligamne possessionem istam hic positam supra, pp. esse eam quam supra in tercio huius descripseras? 384 seq.

Relation of civil to natural possession. RICARDUS. Possessio facti naturalis et civilis, ipso termino sumpto iuxta usum communem, nullatenus distinguntur; quoniam utraque nichil habet amplius nisi occupationem rerum 40 voluntariam, sive iusta fuerit possessio sive iniusta: possessio vere naturalis, que annexam habet iusticiam est alia a civili, intelligo quod ex alia causa est iusta quam civilis possessio;

42C] quoniam, sicud originali dominio correspondet naturali ibi supra, p. descripta possessio, sic civili dominio civilis, scilicet, positive 393· legis (scilicet, auctorizata lege positiva) possessio correspondet.

IOH. Breviter eam describe.

5 RIC. Sicud possessio naturalis est occupacio sive detencio Description of voluntaria rerum usualium homini subiectarum ex sola auctoritate previa originalis dominii, sic michi videtur civilis sive politica possessio (si puritatem sequamur grammaticae) esse occupacio sive detencio voluntaria rerum usualium homini 10 subiectarum ex iure positivo sive politico seu civili.

IOH. Nemo igitur habet possessionem civilem nisi habeat ius civile.

RIC. Sic sequitur.

15 IOH. Non recte igitur iudicant homines secundum leges politicas, nec leges ipse iuste videntur que uni spoliato rei cuiusquam possessionem adiudicant dominii sive proprietatis seu iuris questione pendente.

RIC. Hoc sequitur, si grammatica recta utamur; quoniam supra, p. 385. possesso a post et sedeo (ut diximus supra) verbo descendit, que 20 nulli congruit eo sensu nisi ei qui circa usum rei illius absolutum aut certum ulterius laborare non eget ut eam acquirat, set quiete poterit ea uti (ut ibi expressimus). Leges tamen humane non sic, ut puto, loquuntur: set possessionem a post et sedeo dictam, ut sessio quietem ab acquirenda occupacione rerum signat, sive 25 iusta fuerit sive iniusta, appellant, conformando se vulgo qui sensuum verborum non potest capere puritatem; quo modo potest iuste uni adiudicari possessio dominio sive iure integro penes alium remanente, et penes unum potest remanere possessio et penes alium rei eiusdem dominium et eciam ius utendi.

D * IOHANNES. Estne ista possessio legis humanae ius aliquod XII. appellanda?

RICARDUS. Raciones quas supra posuimus ad probandum supra, pp. 383 seqq; quod possessio naturalis ius non dicitur affirmant illud idem de ista predescripta possessione civili; licet causa aut titulus, sicud but a title, 35 de possessione naturali expressimus, congrue appelletur.

IOH. Estne titulus communis an proprius?

RIC. Omnis civilis possessio conformatur illi civili a quo pro- common or cedit dominio. Unde est titulus communis vel proprius appellandus: si in domino suo resideat, conformiter suo dominio; si proper according as the lordship from which it proceeds is common or proper, 40 in alio, iuxta concessionem domini uni vel pluribus aut iuxta occupacionem rerum ab uno vel pluribus, similiter est communis titulus vel proprius nominandus. Nunquam tamen est civilis but never common without qualification, possessio communis simpliciter set aliquibus personis dumtaxat

since it always excludes civil possession in others.

vel uni, quoniam est semper exclusiva possessio*nis* civilis in [42D] aliis; eciam si plures rem unam possideant, non sicud possessio naturalis iustis omnibus est iure communis, sicuti suum a quo descendit originale dominium iustis omnibus est commune. *dependit* B. Debes item advertere quod, sicut possessio naturalis a suo 5 originali dominio est distincta, velut effectus a causa, ita civilis sive positive legis possessio a suo positivo dominio est diversa.

IOH. Ad quanta se valet extendere ista possessio?

RIC. Si de illa civili possessione que nunquam est impia, quam hic supra descripsimus, illud queris, tibi respondeo quod supra, p. ad omnia ad que se valet extendere civile a quo procedit domi- 453. nium: illa vero possessio quam leges positive civilem seu pos- *set* B. sessionem facti appellant multo est generalior, set illegalior sepe, quam civile dominium; cum fures et raptiores eo modo plura possideant, quorum non habent civile dominium. 15

IOH. Perge ulterius.

RIC. Verbum *plene utendi* posuimus intelligendo per *plene* facultatem quoad omnes actus dominio competentes, usuarios accomodatarios excludendo, qui actus aliquos set non omnes possunt regulariter exercere. Posui autem *conformiter rationi*, 20 ut irrationabilem usum sive abusum ostenderem a dominio nullo vere procedere.

XIII. JOHANNES. Suspectum habeo verbum *regulariter* quod hic supra ponebas, quia ex eo suspicor quod in casu potest usuarius plenum usum habere. 25

RICARDUS. Infra cito clarescet, quando de iure utendi agetur, quod plenus usuarius habere potest plenum usum.

IOH. De actibus in rebus homini subiectis utendi ostende per ordinem (sicud superius feceras de actibus subiectis originali supra, lib. dominio), quod et quo modo competit huic civili sive positivo iii. 18-34. dominio acquisito, et nunquid aliquis potest donare communicando alteri suum civile dominium; cum enim nullus possit communicare suum originale dominium (sicud supra in secundo supra, p. huius probaveras), quoniam nec iusto potest communicare, cum 36². quisque iustus illud prehabeat, nec iniusto, cum iniustus illud 35 * capere iniusticia stante non valeat, sic nec videtur quemquam 43A posse communicare suum civile dominium.

RIC. Pueriliter ista profers, cum non omnis iustus habeat cuiusque rei donabilis civile dominium; cur igitur habens illud non habenti communicare non possit, non vales ostendere. 40

IOH. Sic esse perspicio; unde confiteor quod per communicationem dominii potest donacio esse actus civilis dominii.

RIC. Cur eciam per communicationem solam possessionis

Of the acts of
civil lordship.

Of giving.

One can give by
communication
of civil lordship,

43A] non potest civilis dominus sua dare (sicud de Adam in statu supra, pp. innocencie supra ostendimus in istius tercio et de hominibus in 414 seqq. presenti), eciā dic, si nosti.

IOH. Quia non est rei cuiusquam donacio, nisi donatarius per 5 donacionem efficiatur dominus rei donate.

supra, pp. **RIC.** Ostensum est supra contrarium; quoniam, cum per 417 seqq. communicacionem aut translacionem possessionis solius est facta donacio, non acquiritur donatario ullum dominium, set sufficit sibi originale prehabitum; non igitur necessarium est 10 donacioni ut donatarius per donacionem aut in donando efficiatur dominus rei donate.

IOH. Sic cerno; et quia in communicacione possessionis civilis dumtaxat non acquiritur civile dominium nec a donatario prehabetur, cum tamen necessarium sit donatario ut sit dominus rei donate, ideo non potest hic, ut ibi ubi dominium prehabetur, per translacionem solam aut communicacionem possessionis fieri proprie dicta donacio.

RIC. Provide hic aptasti tuum ingenium. Cur non potest fieri civilis donacio per translacionem dominii, dic, si habes.

20 IOH. Non id nego set econtra affirmo.

supra, pp. **RIC.** Nonne est ostensum superius quod translacio civilis 421 seqq. dominii non fit per actum dominii, quia non procedit illa translacio ab aliquo originali seu civili dominio, et ob hoc nunquam per donacionem, que est actus dominii, transfertur dominium,

das om. B. nisi forte per accidens? Esto modo, cum tu das michi equum vel asinum sic abdicando a te civile dominium, si ego voluero, illud accepto: set quia ista voluntas non est necessaria michi donatario admittenti, si sola possessione naturali cum prehabito originali dominio voluero contentari, ideo si recepero civile

30 dominium a te abdicatum, equum aut asinum michi donando, aut possessionem civilem, cum neutrum sit michi necessarium, nec tibi donanti, ut donator veraciter affirmeris, non per se transfertur in me civile dominium, set solum per accidens, quia

ig. om. B. volo; non est igitur translacio dominii actus dominii nisi per 35 accidens. Nec Deus potest taliter quicquam dare, qui propriissime ac veracissime est donator. Item, cum non sit completa

donacio in premisso casu antequam sit abdicatum dominium, quoniam donacio accio est et passio, unde non est donacio antequam a donatario sit donum acceptum; quoniam uno con-

40 cedente seu offerente vel, quantum in eo est, per verba donandi expressa donante, nisi alter admittat non est facta donacio, et si

B admi*serit tunc primo est facta donacio, et eo instanti non est -serit om. B. illius civile dominium in donante, set in donatario est si velit, et si nolit illud admittere de medio evanescit, cum in nulla

but not by mere communication of possession.

Transference of civil lordship is no act of lordship unless *per accidens*,

since it depends upon the will of the receiver.

persona remaneat : unde inter actus per se proprie dictos civilis [43B dominii non est computanda donacio, nisi que fit per communia pers. om. B. cacionem dominii rei donate, nec alias (ut est dictum) donacio supra, pp. a dominio in donante procederet. 421 seq.

When great lords
make liberal
gifts

Ioh. Unde est ergo quod dominos magnificos ex liberalitate 5 laudamus, non cum communicant aliis set cum transferunt in *cum comm.*: alios magna donaria, si translacio dominii a domino non procedat?

This proceeds
from their virtue
of magnificence,
not from their
lordship.

Ric. Immo econtra dominii translacio aliquando procedit a domino et magnificencie in ipso virtute, non autem ab eius 10 dominio ; et ob hoc dans a magnificencie virtute laudatur : sic quod, licet civilis donacio qua rei cuiusquam transfertur dominium suo modo per accidens non sit actus dominii, non minus est actus virtutis. Unde in casu ubi donator nonnisi unum haberet donarium, et illum ex caritate indigenti donaret, eius 15 civile dominium abdicando ac transferendo in pauperem illud volentem admittere, esset quedam donacio et actus virtutis magnifice ; set non esset actus originalis dominii aut civilis, quoniam (iuxta premissa) ipsa donacionis complecio supponeret supra, p. in donatario civile dominium, et dominium a donatario tunc 455. habitum non posset in donatarium transferre se ipsum, nec originale dominium potest esse talis translacionis principium, cum civile dominium nunquam originali dominio, nisi adventicie et per accidens, coniungatur et ob hoc eius abdicacio sive translacio ad dominium originale non pertinet. 25

Ioh. Istud intelligo ; set nunquid translacio possessionis civilis per donacionem hoc casu aut alio est actus civilis dominii?

Ric. Supra hic claruit quod vera civilis possessio pro possidente, p. dentis persona nunquam habetur sine iure utendi civili ; quoniam, sublato omni iure civili a quavis persona quoad rem occupatam per eam, non remanet in illa persona nisi naturalis possessio aut nulla penitus possessio pro se ipsa. Si ergo ad licenciam seu ad commodacionem sequatur civilis possessio, ipsa possessionis translacio, sicud translacio sive concessio iuris 35 utendi ad quam ipsa consequitur, est actus dominii in taliter concedente ; non tamen vera donacio, quia retinetur proprietas a donante. Si vero (sicuti in nostro casu) donatarius admiserit civile dominium, ad ipsum civile dominium consequitur conformis possessio re recepta, non aliter : cum ergo suum principium ad quod solum hoc casu consequitur, scilicet, translacio civilis dominii, non sit actus dominii, satis claret quod ipsum, fit B. annexum non est actus illius dominii, scilicet, possessionis translacio.

43C] IOH. Grata hec habeo; set dic nunquid * hoc casu civilis possessionis translacio sit appellanda donacio.

RIC. Nequaquam, set modus donacionis apcius appellatur.

IOH. Nunquid possessionis naturalis translacio, cum quis rem sibi donatam sive oblatam admittit, renuendo admittere civile dominium, sit appellanda donacio?

RIC. Utique, sicut translacio civilis dominii quedam donacio congrue dici potest; set magis propri evoluntas donantis, qua abicit a se dominium seu possessionem, cupiens illud transferre 10 in alium, donacio appellatur: est enim dominii ac eciām possessionis translacio donatarii passio a donante; set voluntas sic transferendi est accio in donante; ideo nomen dacionis pocius promeretur.

IOHANNES. De permutacione parumper commoneor; quoniam XIV.

15 michi videtur quod permutatio rerum habet dominiorum trans- lacionem annexam; et ob hoc quod permutatio est actus civilis dominii sequi videtur quod translacio civilis dominii est actus civilis dominii, contra nunc supra ostensa.

Argument on the position that giving takes place not by the transference of civil lordship

supra, pp. 323 seqq. RICARDUS. Iuxta declarata in primo de permutacione, quod ipsa duplēm donacionem contineat, ita de permutacione sicuti de donacione per omnia respondebis, scilicet, quod translacio dominii non nisi per accidens est actus dominii; quia in permutantibus dominium propria voluntate, non necessitate, efficitur, et si alter permutancium velit admittere civile rei recepte 25 dominium et alter id nolit, si vult cum possessione rei recepte suo originali dominio contentari, non erit translacio duplex civilis dominii, set una dumtaxat, voluntarie non necessario, sicud nec in suo socio de novo effecta.

IOH. Nunquid ergo per communicacionem solius civilis do- minii potest fieri civilis vera donacio?

but by its com- munication.

RIC. Ex ostensis in huius secundo apparet quod Adam prius lib. ii. 5. rerum dominium quam earum possessionem actualem accepit, nec minus ibi constituit quod Deus in creacione sua primaria vite necessaria sibi dedit; unde consequitur quod per solam comunicacionem dominii fiebat Ade a Deo rerum donacio. Cur 35 igitur pariter homines non possunt donare aut sic permutare civiliter, dic, si habes.

IOH. Quia leges positive sive leges civiles statuunt donaciones, permutaciones, ac vendiciones per tradicionem debere fieri; 40 ideo non potest sine tradicione rei, scilicet, possessionis acceptio, fieri civilis permutacio, vendicio, sive donacio.

RIC. Antequam lex talis fuerat instituta erant dominia civilia et possessiones civiles, quoniam talis lex ea supponit; et for-

Although some human laws require that gifts, barter, and sales should be effected by the handing over of the thing dealt with, this conveyance is not of

the essence of
the transaction,
nor do we know
that the practice
is universal.

tassis sunt plura imperia in presenti in quibus non est lex talis [43C] aliqua positiva, licet sit in Romano imperio: nec ambigis quin quandocunque fuerant aut sunt in presenti dominia positiva, et possessiones civiles fieri poterant ac possunt donaciones, et ceteri actus civiles; quoniam tunc * nichil prohibuit nec prohibet in locis talibus in presenti quin quisque civilis dominus poterat dare civiliter sua bona, permutare, ac vendere, eciam si consequenti tempore id fieri nequivisset.

IOH. Sic esse confiteor; set loquimur de presenti tempore in quo lex donacionem iubet sic fieri.

10

RIC. Apostolus Paulus dicit, Rom. iii. 19, *Scimus quod quecunque lex loquitur, hiis qui sub lege sunt loquitur*: unde cum sint multa regna atque imperia in orbe terrarum que non sub-sint om. B. sunt Romano imperio, homines illorum regnorum non artantur hac lege, et forte de ea nunquam loqui audierant; igitur apud 15 eos hoc tempore fieri possunt donaciones, permutaciones, et vendiciones civiles per solam communicacionem civilis dominii, licet talis donacio non sit tam perfecta seu plena, aut saltem non ita secura mundanis, sicud quando cum communicacione dominii eciam communicatur possessio aut omnino transfertur. 20

IOH. In locis ubi lex talis statuitur, si fiat donacio, permutacio, sive vendicio transferendo dominium, possessione non tradita, non minus potest donator rem ita donatam iuste ac libere retinere, cum lex talis eum excuset.

RIC. Non excusat eum lex talis, quoniam nec precipit nec 25 consultit nec concedit quod, facta tali donacione, donator rem sibi retineat, cum sit impium rem donatam taliter detinere; set *impium* B. lex talis rem detinere permittit impune (intelligo, quoad legem huiusmodi, scilicet, regni illius): set illa impietas per legem superiorem est nichilominus reformanda. Quis enim potest 30 ambigere quin dominus rei habet in re sua titulum meliorem quam habeat in ea quisvis non dominus, aut quod impediens dominum a possessione rei cuius est dominus, nulla previa sua culpa, nullo previo suo preiudiciali facto aut dicto, infert illi iniuriam, cum dominio possessio debeatur? Unde constat quod 35 donator quoad retencionem nullatenus excusatur.

IOH. In hoc tibi resisto, quoniam videtur donator, non obstante tali donacione minus completa, dominium retinere, ex quo lex non affirmat eum carere dominio; et si cum donatario contendat ad iudicium evocatus, si testes deponant quod donatarius possessionem non habuit, donator a iusto iudice iuxta legem a petitione donatarii debet absolviri: unde videtur quod remanet dominus talis rei sibi taliter iudicate.

RIC. Nequaquam ex hoc quod lex talis non affirmat donatorem

43D] carere dominio potest affirmative inferri quod habeat rei illius *inferre* b. dominium ; quia lex talis super tali dominii titulo non inquirit (ex quo statuit tradicionem actum donacionis exerceri debere seu fieri), set solum de possessione seu tradizione donatario 5 facta inquirit, et si nullam sibi factam reperit, donatorem a donatarii petricione absolvit, quia donatarius donacionem, per 44A mutacionem, seu * vendicionem sibi factam secundum legem non probat : ex quo nequit inferri quod donator habet dominium (cum de hoc iudex nichil inquirat nec dominium sibi adiudicet), 10 set tantummodo eum a donatarii petricione absolvit ; unde ^{supra, p.} sequitur (ut supra conclusimus) quod donator hoc casu a 458. donatario in permutacione ac vendicione, eciam iudicio huiusmodi non obstante, rem suam subtrahit impie ac iniuste, cum donatarius seu permutarius per donacionem rei illius vere sit 15 dominus.

IOH. Igitur iudicium huiusmodi est iniquum, per quod dominus rei a re sua et omnimodo fructu eius seu commodo est exclusus.

RIC. Nequaquam tali iudicio est omnino exclusus, set solum 20 excluditur a repeticione rei cuius est dominus iudicio legis illius, que lex recuperacionem non tollit per legem superiorem dictam.

JOHANNES. Immo econtra lex regia talem recuperacionem XV. fieri per leges ecclesie non permittit.

RICARDUS. Non est ita ut astruis : quoniam lex nulla regalis 25 recuperacionem fieri per legem confessionis prohibet, set permittit, cum hoc iuste prohibere non possit, quin taliter prohibere esset in legem divinam, salvaticem animarum, impingere. Nec a prelato donatoris taliter re:inentis donatum debet aliqualiter tollerari lex talis, si esset : set fidenter, si res esset aperta, contra talem 30 per censuras teneretur aperte procedere, sicuti, si esset occulta, secrete in foro conscientie teneretur eum corrigere, si id sibi per confessionem panderet in secreto ; quoniam non posset eum a peccato absolvere nisi veraciter peniteret, nec potest quisquam fideliter penitere de retencione rei alienae eam taliter retinendo 35 (nullus enim penitet veraciter de eo quod agit) ; et si nolit absolvi nec fideliter confiteri, corripiendus est iuxta nostri Salvatoris doctrinam, primo adhibitis duobus aut tribus testibus, et consequenter ab ecclesia ; et si persisterit in peccato, ut publicanus et ethnicus est habendus.

40 IOH. Adhuc fluctibus undequaque immergor, quoniam istum donatorem, quia rem detinet, de impietate redarguis ; et michi ^{1. In the sup-} videtur quod donatarius talis, qualis est ille quem ponis, est ^{posed case, is} not the receiver ^{at fault} pocius de negligencia arguendus, ex quo legem scire deberet et

The errors of
civil laws can be
redressed by
ecclesiastical
discipline.

for not making
sure that he is
put in possession?

Besides,
2. what business
has the church
to pronounce
things to be
impious which
are in themselves
neither good nor
bad, and are
thus the proper
subject of legal
enactment?

legem transgreditur, aut saltem se legi non subicit. Debuit [44A] enim (ut michi videtur), tam in donacionis actu quam eciam in empacione, vendicione, et permutacione, et locacione, et eis similibus, in quibus lex statuit ut tradicionibus corporalibus rerum fiant, attendere quod possessionem acciperet; aut 5 alias a re donata seu permutata secundum legem esset exclusus: quod quia in effectu non fecit, negligencie sue, non legi iuste, suum dampnum debet ascribere, aut lucri careciam; quoniam dampnum non puto dicendum carere indebito. Preterea miro modo conturbor quod asseris quod lex talis, 10 que prohi*beret hominem in foro conscientie ad restitucionem B compelli, impingeret in legem anime salvaticem; quoniam, sicud lex aut legislator potest iuste precipere quod donaciones, empaciones, et permutaciones tradicionibus rerum fiant, sic potest precipere sancte et iuste, ne lites in populo 15 oriantur, quod non aliter fiant huiusmodi actus, aut saltem si fiant iritti habeantur, cum ad quietem populi talis lex tendat. In philosophia enim didicimus quod aliqua in suo genere bona et iusta censemur, et tamen, si postmodum sint lege prohibita, sunt iniusta. Immo lex divina id habet; non enim de cigno aut 20 porco comedere peccatum fuerat ante legem, et ex prohibicione legis divine comedere de talibus factum est sub lege peccatum: unde ob hoc intelligo, et multi intelligunt, dixisse apostolum quod *lex subintravit ut abundaret delictum* (ad Rom. v. 20), quia facit plures actus esse delicta quam ante fuerunt. Sic 25 michi videtur quod aliqua fuerunt in lege antiqua mala et impia, quia a lege prohibita, et in nova lege sunt sancta et iusta, quia concessa, ut dixi de commestione animalium predictorum; et econtra similiter aliqua in lege fuerunt sancta et iusta, sicud circumcisio et ceremonie infinite, et in nova lege sunt impia et 30 iniqua, quia prohibita.

Answer:

1. The receiver
is no doubt to
blame; but his
loss is only that
of legal remedy.

2. The case in
question involves
not matters
which are
indifferent,

RIC. In primo tuo obiectu recte concludis quod careciam lucri iste donatarius debet sibi seu negligencie sue ascribere, set non aliam careciam nisi quam ex lege iuste incurrit: illa autem non est absoluta exclusio a re sibi donata sine possessione 35 accepta (ut diximus), set est exclusio cuiusque remedii legis supra, p. illius; et illud non est sibi dampnum proprio (ut prudenter 459. affirmas), quoniam propter suam negligenciam remedium illius legis non sibi debetur. In secundo vero obiectu tuo deciperis, quoniam, sicud in philosophicis didicisti quod asseris, sic ibi 40 legisti quod sunt aliqua ad que nunquam recipi debet compulsio, nec aliquo casu fieri possunt iusta, quia sunt involuta cum malo, sicud homicidium, furtum, mendacium; talia vero statui a lege iusta non possunt: que vero bene fieri possunt et male, quainvis

44B] sint bona, prohiberi possunt per legem ex causa. De primo ^{but such as are}
 genere est actus de quo nobis est sermo, quoniam semper est
 malum homini cuicunque atque peccatum rem tenere cuius non
 est dominus; et hoc colore dominii eciam quod dominus rei
 5 sine suo facto preiudicativo a rei possessione perpetuo et in-
 voluntarie excludatur: et ideo homini nulla lex iusta tale, aut
 aliquid unde necessario sequitur, potest iuste statuere. Altera
 vero distinccio[n]is a te concluse particula, scilicet, *aut saltem si*
fiant quod irriti habentur, de irrito absolute non sequitur, cum
 10 tali modo decernere ad hominum legem nequaquam pertineat,
 C * licet de irrito quoad legem huiusmodi fortassis posset constitui
 quod non aliter fierent actus huiusmodi. Est hic aliud quod
 forsitan non advertis, videlicet, quod non pari regula ut tibi
 videtur potest currere prohibicio bonorum et malorum precepio;
 15 quoniam mali precepio ad malum agendum et ad peccandum
 coartat: bonorum vero actuum aliquorum prohibicio nequaquam
 artat hominem ad peccandum, quoniam non est homo ad quocunque
 bonum agendum, sicud est ad quocunque peccatum
 vitandum, artatus. Unde bonum certum omittere ex causa utili-
 20 precipi potest iuste, set malum certum agere precipi iuste non
 potest, pro bono eciam acquirendo; ait enim apostolus, *Non,*
sicud blasphemamur et sicud aiunt quidam nos dicere, faciamus
mala ut veniant bona; quorum dampnacio iusta est (ad Rom. iii.
 8): ubi non tantum dampnacionem asserentis set blasphemiam
 25 reputat affirmare quod mala fierent ut bona venirent. Nec ea
 que de antiqua lege aut alia que adducis probant contrarium,
 scilicet, quod ea que sunt semper mala (scilicet, de se mala)
 precipi possunt; set quod ea que mala sunt, quia prohibita,
 fieri possunt iusta si venerint sub precepto, hoc satis affirmant.
 30 Unde clarescit quod donator post donacionem qua transfertur
 dominium, seu permutans re permutata non tradita, si invito
 donatario seu permutatario rem ita concessam ab eo detineat,
 facit illi iniuriam et delinquit rem alienam impie detinendo.

IOH. Scriptura aut rationibus fige, si placet, robustius istud If the lawgiver
 35 dictum; quoniam, ex quo dominia civilia pendent a lege posi- has not power to
 tiva sive civili, legis lator seu positor, sicud potest variare lay down and
 leges quas ponit, ita potest variare iura dominiorum civilium. alter laws,
 Cur igitur reges, a Deo aut ab ecclesia auctoritatem habentes ad
 gubernacionem temporalem populi illis subiecti, leges pro suo and prescribe the
 40 voto statuere ac mutare non possunt, ac circa dominia rerum manner of con-
 civilia legibus suis pro voluntate sua subiecta taliter ordinare ve yeyance of lordship,

34. *Ioh.* The manuscripts here mark the beginning of ch. xvi.; but M repeats the numeral later on (*infra*, p. 466), and this division, as agreeing with the table of contents (*supra*, p. 435), appears to be the correct one.

quod non transcant de persona in aliam nisi mediante tradicione [44C]

is it not false to
say that lordships
and rights
depend on the
will of the
lawgiver?

1. They do not
so depend, for
the law pre-
supposes the
existence of
civil lordship.

2. Those who
first laid down
civil laws touch-
ing lordship
could prescribe
nothing contrary
to the higher
law of God or of
nature.

3. Supposing
such a law could
exist, it could not
place conditions
on the transfer
of lordship which
would, as these
would, if carried
out, lead to im-
possible results.

seu possessione corporali, non video; quoniam e contrario con-
sequitur, si non possunt, quod ipsa dominia et iura eorum non
pendent a voluntate legis latoris sive datoris: unde non michi
videtur quod talis lex iniquitatem contineat, ut dixisti. 5

RIC. Nonne in inicio questionis istius tibi expressimus *Nonne in:*
quod lex talis civilis, contingens modum translacionis civilis *Nonne iam*
B. dominii, civile dominium presupponit? alioquin legis lator circa ^{supra, p.} translacionis ipsius modum nonnisi inaniter seu retrogrado ^{487.}
(ut so' emus dicere) ordine laboraret, ut ad profectum populi ¹⁰
* civilem legem habentis de rerum dominiis superadderet ^D talēm legem. Item, esto quod primi conditores legis civilis super
rerum dominiis simul cum prima lege dominii modum dona-
cionis, vendicionis, ac permutacionis huiusmodi statuissent,
alios reprobando: nequaquam tamen poterant modum illum ¹⁵
taliter reprobare quod apud legem superiorem reprobus habe-
retur; cum auctoritatem non habeant homines contra Deum
aut legem ipsius aut contra legem nature statuere, qua quisque
verus dominus (cum amor proximi aut aliter observancia legis
divine et sue salutis utilitas aut saltem necessitas hoc requirant) ²⁰
bona sua conformiter legi divine possit conferre, existencia in
loco distante ab eo, cum corporalem occupationem rei donare
donatario tradere tunc non possit.

IOH. Perge quo tendis.

RIC. Esto insuper quod lex humana posset legem statuere ²⁵
quam finxisti, nequaquam tamen posset statuere quod nullus
posset sine tradicione corporalis possessionis rerum suarum
proprietatem seu civile dominium a se perpetuo abdicare; cum
ad hoc (sicud in sexto huius, Luce duce, clarescat de lege
divina) plurimi sint astricti, aut saltem, non obstante quacunque ³⁰
lege humana, per legem divinam de superioris precepto iuste ac
sancte poterunt obligari. Igitur, lege quam fingis statuta,
scilicet, quod non nisi tradicionibus rerum transferantur rerum
dominia, si contra hanc legem quis tenetur donando, permu-
tando, seu vendendo transferre suum dominium, omnino conse- ³⁵
quitur quod ipse abdicat a se sic agendo suum civile dominium
et ius utendi civile totum quod habet, licet propter legis pro-
hibicionem aliter non possit illud admittere: et pariter, cum
civilis vera possessio sine iure utendi civili remanere non possit
in aliquo, consequitur quod iste volens ita donare omni iure ⁴⁰
utendi civili rei illius quam cupit donare remanet denudatus;
et nulla remanet in ipso rei illius quoad dominium aut ius
utendi sive possessionum proprietas, nisi possessionis proprie ^{que om. B.} ^{supra, p.}
tantum de facto proprietas, que (ut in tertio huius apparuit) ab ^{382.}

44D] usu aut iure utendi nullum alium iustum excludit. Habet ergo ille in quem cupit transferre dominium equale ius per omnia, sicut ipse, in re illa. Igitur nec potest esse lex iusta que illum cui cupit donare equale ius cum eo ad usum rei illius habentem ab usu rei sue excludit hoc casu; nec occupans sic de facto potest sine iniuria a iure utendi et usu alium qui par ius ad usum rei habet cum eo per omnia cohibere; quin pocius, cum lex ipsa affirmet quod res que non est sub alicuius dominio occupanti conceditur, rem istam huic donatario libere occupandam concedit.

10 IOH. Ex eodem principio affirmo contrarium, quoniam iuxta **45A** illud principium utroque eorum a civili dominio evacu*ato potest occupans civile dominium in se ipso pro voto efficere, et per consequens alium sic iuste potest ab usu rei illius excludere.

RIC. Sic potest alter econtra in se civile dominium libera **15** voluntate efficere, et ita ad minus ambo simul habebunt commune civile dominium, si simul agere sic tenentur aut alterum preveniens pocior erit in iure. Nec dubium quin in permutacione ac venditione uterque permutans ac vendens, et sic rei sue dominium civile abiciens, vult rei quam conatur accipere **20** habere dominium: unde secundum regulam supratactam consequamom.^b quitur quod tunc uterque, cum rei sue, quam vendere seu permutare conatur, dominium abicit, rei alterius permutantis sive vendentis, civile dominium non habentis, civile dominium libera voluntate sibi acquirit, cum nullum civile in altero sibi obsistat.

25 Et ita consequitur quod permutans seu vendens hoc casu quoad rem recipiendam pocior est in iure, et ita precludens eum supra, p. a re cuius eo modo est dominus infert illi iniuriam (ut supra **461.** conclusimus). Et ita sequi videtur de donacione per omnia.

IOH. Crederem sic concludi, nisi fortassis donans, permutans, **30** seu vendens, legem agnoscens et volens agere iuxta legem, suum dominium non intendat transferre neque a se omnino abicere, licet cupiat rei recipiende ab alio dominium optinere; in quo casu regula supradicta, quod res carens domino occupanti conceditur, locum non habet, quia a tali rei dominium retinetur.

35 RIC. Fraudem in sic agente supponis, qui aperte donat, permutat, aut vendit rem suam, volens nichilominus ipsius rei dominium retinere; cum nec donare civiliter nec permutare nec vendere ita possit. Unde apud legem et quemcunque iustum legis ministrum haberi debet atque censeri abdicator sui **40** dominii; cum hominibus ita appareat et non possit contrarium apparere, et hoc diffinit dominus Nicholaus III. in decretali infra, p. 475. *Exiit* (ut infra cito patebit): nec legis patrocinio excusatur, ex supra, p. quo contra legem donacionem aut alium actum nititur exercere. **461.** Unde clarescit quod alteri infert iniuriam (ut supra conclusimus),

rem alienam impie detinendo; quoniam casus iam positus [45A] supponit actum ab eo exercitum per quem suum ab eo rei illius dominium abdicatur.

IOH. Premissam rationem accepto.

RIC. Ex quo possessio, tanquam effectus seu sequela dominii, 5 debetur domino sive dominio, cum sit donacio modo primo predicto sine corporali tradicione rei donate (ut ponis), non fit talis donacio sine translacione possessionis omnino: set est ipso facto in donatarium translata civilis possessio, si inter partes (ut ponitur) servetur iusticia; quoniam facta tali dona- 10 cione, si donator rem donatam permutatam seu venditam adhuc detineat, aut iure suo id agit aut * iure donatarii, permutarii, B aut eamentis. Proprio iure non potest, cum per donacionem totum ius civile quod habuit in donatarium sit translatum, si cf. supra, donatarius illud velit, aut si nolit saltem evanescit a persona P. 455. donantis. Si iure donatarii rem donatam detineat, omnino consequitur quod non pro se set pro donatario rem retinet seu conservat, et ita donatarius per donantem, veluti per suum ministrum, a donacionis momento rem possidet. Nunquam ergo donator, permutator, aut vendor poterit pro se rem illam iuste 20 ulterius possidere, omni civili iure illius nudatus et civili dominio in alio existente: nec unquam in aliud potest plus iuris transmittere quam habeat in se ipso; unde consequitur quod in quemcunque heredem seu alium transeat occupatio talis rei, sine aliquo iure transit et a quoconque tali semper detinetur 25 iniuste.

IOH. Non video quomodo possunt ista dissolvi. Cur igitur ita errant regum ministri, iudices, in talibus deputati?

RIC. Hoc est querendum ab eis: nos vero ostendimus quid sit agendum ab eis, scilicet, quod non solum debent inquirere de 30 corporali tradicione, quam seysinam appellant; set de donacionis seu permutacionis aut vendicionis forma et modo; et fraudem, si reperiatur, detegere; et donatorem, si de donacione *fraude* B. simplici facta modo premisso a testibus convincatur, ad redditionem rei donatario iudicio iusto compellere: et pariter de 35 permutante atque vendente. Nec estimo quod sit lex aliqua hominum que contrarium statuit aut diffinit; quamvis fortassis sic agere aut taliter donatorem seu venditorem ita compellere sit aliqualiter preter legem, quia preter que sunt in tali lege humana expressa: unde iudices colorem accipiunt ad talia 40 omissenda, quamvis generalibus legibus precipientibus unicuique sua reddi debere sic agere esset conforme, et divinis legibus ac animarum saluti.

IOH. Igitur peccant mortaliter tales iudices talem sentenciam

Judges are to consider not merely of the seisin but of the form and manner of the gift.

45B] proferentes qua donatarium huiusmodi a petitione donantis absolvunt.

RIC. Si lex talis civilis solam affirmativam contineat, scilicet, quod donaciones, permutaciones, ac vendiciones corporali tradicionis gerantur; non video qualiter iudex a mortali crimen excusatur qui nulla lege artatus iuste petentem ab eo quod sibi debetur repellit, et hoc propter raciones pretactas. Si vero lex cum affirmativa contineat negativam, scilicet, quod non aliter fiant aut validi habeantur actus huiusmodi, cum id per legem 10 hominum statui non possit simpliciter, ita ut sic precludere insupra, p. 46². tendat donatario omne remedium; non video quin lex ita diffiniens sit iniqua, iuxta hic probata superius, et iudex sic

C * iudicans peccat mortaliter legem divinam offendens. Si vero solum statuat quod actus tales contra formam illam exerciti sint 15 irriti quoad remedium legis illius seu legis regni sive imperii, non excludendo set libere concedendo legis divine seu ecclesie sue remedium, et iudex se huic legi conformet, scilicet, donatorem quoad suum iudicium a petitione donatarii absolvendo; iudicem non puto peccare, qui facit quod sibi incumbit:

20 set legis latorem propter diminucionem legis puto peccare, ex quo posset iuste ac sancte conformiter legi Dei legem regiam tali donatario providere ne compelleretur laboribus et expensis legis Dei seu sue ecclesie remedium procurare; et si remedium

Ve: ut b. prohibeat procurare, apertissime sub illo titulo continetur, *ve*

25 *hiis qui condunt leges iniquas* (Ysa. x. 1). Quid enim iniquius quam hominem prohibere ne legem Dei de iniuria sibi facta prosequatur remedium, cum ipse sit ut pauper querens in tribulacione refugium? Qui insuper sic prohibet impingit in legem nature, que legem continet et prophetas (*Omnia quecumque*

30 *vultis ut faciant vobis homines vos facite illis: hec est enim lex et prophete*, Mat. vii. 12); nemo est enim qui vellet a remedio illate sibi iniurie prohiberi: et cum timore debet attendere quod

quarto capitulo Danielis Nabugodonosor glorianti hoc modo, *Nonne hec est Babilon civitas magna quam ego edificavi in domum regni in robore fortitudinis et in gloria decoris mei? De celo est dictum, Regnum transiit a te, et ab hominibus eiciunt te, et cum bestiis feris erit habitatio tua: senum quasi bos comedes, et septem tempora mutabuntur super te donec scias quod dominetur Excelsus in regno homini*ū, et cuiuscumque voluerit det illud.

40 Si enim Excelsus in regnis homini dominatur, qua fronte audent reges, nonnisi Dei ministri, contra domini Dei sui legem ita statuere, aut legem plene apud homines exerceri tam impie prohibere? Regem pocius Deo ceteris predilectum audiant proclaimantem, *Et nunc, reges, intelligite; erudimini, qui iudicatis*

*Non b.
Dan. iv.
27-29.*

*Ps. ii.
10-12.*

terram : servite Domino in timore et exultate ei cum tremore ; [45C] apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, et percatis de via iusta. Numquid est erudicio, numquid est servitus Domini in timore, numquid apprehensio discipline, ne quis exquirat legis Dei remedium de sibi illata iniuria prohibere ? 5 Veraciter non est *hec sapientia desursum descendens, sed terrena*, Iac. iii. 15. *animalis, diabolica*, et hominibus a diabolo inspirata. Constat igitur donaciones, permutaciones, * ac vendiciones posse vera- 10 citer exerceri sine tradizione corporali rerum communicacione seu translacione solius dominii, nisi quatenus possessio actui 10 tali de iusticia est annexa, ut diximus. supra, p. 10.

Of the other acts
of lordship.

JOH. Placeet michi ista, quasi aliqualis extra nostram materiam 464. digressio. Et de consumpcione rei, qualis competit creature mortali; et de multiplicacione ac conversione earum, quales cernimus per colonos exerceri; et de permutacione rerum et 15 vendicione, in pignoracione, locacione, quas mercatores domini bonorum suorum de illis seu in illis exercent; et de proteccione ac *de om. B.* repetitione, quales exercentur per dominos; et breviter de omnibus actibus competentibus dominio originali et humano, dominis quo de illis loquens in primo huius ac tertio nominasti,— 20 satis videor michi videre quod competit civili dominio suo modo et sub usus nomine continentur. Unde michi videtur dominium hereditarium sive paternum ita posse describi, quod est rationalis creature mortalis ius, sive auctoritas legis positive, libere possidendi hereditatem paternam (et ea plene utendi con- *et ea... rac.* formiter rationi) ac dominium rei donate sive legate: et ita de *om. M.* ceteris, scilicet, emptis, commutatis, laboricio seu alio quocunque legali iusto titulo acquisitis, michi videtur quod ipsorum dominium, addita huiusmodi differencia per quam restriccio fit ad possessionem rerum illarum, possunt describi. 30

Description of
hereditary
lordship.

XVI. RICARDUS. Provide hec tibi videntur: et nichilominus ex pre- XVII. om. missis in quocunque genere adiecti dominii potes perpendere quod ^{B.; cf. supra,} illud dominium adventicium originali dominio seu adiectum non ^{P. 461, n. 34.} necessario set voluntarie dominio originali annexitur; cum voluntarium sit cuique tale dominium acceptare sive respuerre, 35 quando aut hereditacione aut mercacione aut remuneracione seu legacione aut permutacione seu mendicacione vel donacione acquiritur. Scriptum est enim, *Cedo iuri propinquitatis; tu meo utere privilegio quo me tacere libenter profiteor* (Ruth iv. 6): ubi constat quod dominium hereditarium fuerat abdicatum, si 40 ille dominium prius habebat; si vero non habuit nisi ius propinquitatis, consequitur quod ad illud ius non sequitur nisi mediante voluntate dominium. Dominium autem originale abdicari non

Civil lordship
can be freely ac-
cepted or refused
when offered.

45D] potest (ut superius est probatum); nec dubium quin, sicuti supra, pp. dominium hereditarium abici potest postquam fuerit acquisitum, 362 seq. dominio originali retento, sic a principio cum dominio originali adicitur, stante originali dominio, voluntate libera poterit refutari.

5 Nemo enim artatur legis positive dominium recipere pocius quam tenere; et ob hoc, sicud homo habitum tale dominium potest libere abdicare, ita potest illud, cum posset de novo hereditario recipere, libere recusare; et sicud istud est evidens in dominio M.

46A hereditativo, ita simili * racione in dominio mendicativo ac do-
10 nativo (ut ita loquamur) et ceteris omnibus locum habet.

IOHANNES. De proprietate, si placet, iam tracta; et dic XVII. primo in quo distinguitur rei cuiusvis proprietas ab eius do-
minio: puto enim quod hec duo se habent secundum subtus et supra, quoniam michi videtur quod omnis proprietas est domini-
15 nium, non econtra; sic quod proprietatem non debo appellare nisi proprium rei dominium, scilicet, dominium quod uni soli convenit dominanti.

RICARDUS. Cum ergo unius rei plura sint dominia, quorum If lordship were
quodlibet convenit uni soli—sicud unius baronia baro habet the same thing
20 dominium proprium, dominus eius comes habet eiusdem baronie with property,
sibi proprium dominium, dux eius habet ipsius baroniae proprium then, where a
sibi dominium, et rex eius eciam habet sibi proprium regale baron holds of
dominium,—ita consequitur quod quisque istorum habet propri-
tatem huiusmodi baronie. Nemo autem (ut puto) ambigit quin freely enjoy the
25 habens proprietatem rei cuiusvis potest re ipsa uti sine alterius revenues of their
cuiusque iniuria; et ita consequitur quod quisque istorum potest
uti baronia sine cuiusque alterius eorundem iniuria; et ita qui-
libet maiorum predictorum potest sine baronis iniuria redditus
baronie (ut videtur) accipere et eis uti: quod veritatem non habet.
30 IOH. Sic sequi videtur: et tamen non video quomodo possit
id stare, quoniam baro uti potest et debet libere redditibus
baronie; non eius superiores domini, nisi velit.

RIC. Non recte hec astruis; quoniam si baro vellet regi, The king has
duci, aut comiti suo resistere ne usum congruentem suo dominio lordship over the
35 in baronis redditibus exerceret, ita baro suo domino iniuriam baron,
irrogaret, cum usus sui dominii in subiectis suo dominio sibi sit iustus and can bid him
debitus. Verbi gratia, si comes, dux, aut rex ad par- supply monies
liamentum suum aut ad guerram iustum et eis communiter con- for a war;
gruentem baronem vocaret, et stipendia rationabilia certo numero
40 militum de redditibus baronis pro communi guerra gerenda
statueret, iuste id ageret nec baro sine eius iniuria ei posset
obsistere: sic in aliis casibus satis multis; et ita rex, dux, et
comes suo casu possent uti libere redditibus baronie, eciam ipsa

But he has not
property in
the baron's
revenues:

he cannot give
away or sell the
baron's lordship.

The baron thus
has immediate
lordship in his
barony;

his superior lords
have only medi-
ate lordship.

This immediate
lordship is
property.

XVIII. Of the right of
use.

A man may have
a civil right of
use without
either lordship
or possession,

persona baronis; et tamen non habent proprietatem in redditibus baronicis neque in corpore baronis, licet quisque eorum habeat super baronia proprium sibi dominium, et eciam super persona baronis; unde consequitur quod non omne dominium proprium uni soli est aut dici debet proprietas. 5

IOH. Sic cerno; quia dominium superiorum predictorum, licet sit singulis dominium proprium, non est respectu baronie plenum aut integrum, cum non possit quisquam illorum maiorum baroniā illam dare aut vendere, neque aliquem actum dominii in ipsa baronia integre sive generaliter exercere, sicuti potest 10 baro: sic quod michi videtur quod dominium * baronis in ipsa B baronia immediatum, per quod dominium baro potest omne genus usus in baronia generaliter, immediate, et integre exercere, dici debet proprietas, non aliud mediatum dominium aliud B.

RIC. Hoc bene advertis: quoniam, sicud quisque istorum habet proprietatem sive immediatum civile dominium in rebus dominio suo immediate subiectis, sic habet et baro solitudinem, singularitatem, sive immediatum dominium baronie; quia pro voto suo rationabili potest omne genus usus in baronia immediate et libere exercere. *Proprietas enim a proprie, et proprie a prope* descendit; quoniam quod uni est proprium est sibi prope, quia ad votum eius reponitur, iuxta vel prope voluntatem eius, ad similitudinem rei iuxta vel prope quemquam in loco reponite: unde consequitur quod proprietas rerum ditancium est dominium 25 civile immediatum integrum rerum ipsarum. 15

XVIII. IOHANNES. Istam conclusionem attendo: dic nunc de iure utendi, quid est, ut sciam quomodo a dominio, a proprietate, et a possessione distinguitur.

RICARDUS. Habes supra in fine tertii huius ostensum quod supra, lib. iii. 2. ius utendi in Adam non fuit nec esse potuit cum dominio, proprietate, aut possessione idem omnino essencialiter: idem, intelligo, quia ius tale utendi potest esse in eo qui omnibus istis caret, scilicet, in usuario, accommodatario, locatario, aut habente licenciam. Nec dubium quin eadem racio locum habet de iure 35 utendi civili, quoniam illud ius in non domino et non possessore sepius reperitur; et per consequens non est cum dominio, proprietate, aut possessione idem omnino. Unde felicis recordacionis *ideo B.* dominus Nicholaus III, libro sexto de verborum significacio- 6 Decr. v. nibus, *Exit qui seminat* (ut supra posuimus), ista quinque contra se aperte distinguit hoc modo: *Nam cum in rebus tem-tit. xii. 3. poralibus sit considerare precipuum, proprietatem, possessionem,supra, p. 438. usus fructum, ius utendi, et simplicem facti usum.* M.

46B] IOH. Cerno quod ius utendi contra ista distinguitur : set ius illud estimo particulare, non plenum ; scilicet, non sufficiens ad omnem actum dominii. Nec enim accommodarius nec locatarius nec licenciatus potest res sibi concessas a dominis vendere aut donare neque consumere, et ob hoc non habent nisi ius utendi insufficiens, non perfectum aut plenum. Set quo modo quis posset ius ad plenum usum rerum, specialiter quoad donationem, vendicionem, et consumpcionem earum habere sine dominio non perpendo.

10 RIC. Prepositi et ministri alii dominorum res dominorum as servants have,
ac om. B. suorum commedendo ac bibendo consumunt, et sepius eas vendunt ac donant ad dominorum suorum commodum aut honorem ; et tamen in eis rebus non habent dominium.

C * IOH. Immo illi ministri omnes habent in omnibus bonis dominorum suorum commune cum dominis suis originale dominium, vigore cuius possunt sic agere.

RIC. Si sint in peccato mortali non habent tale dominium (*ut even though they superius est ostensum*) ; et tamen in peccato mortali nichilominus ita agunt, preter hoc quod ministri ratione sui originalis dominii tale ministerium non exercent : et nos loquimur ubi ministri auctoritate dominorum suorum ministerialiter huiusmodi actus exercent, ad quos sic ministerialiter exercendos originale ipsorum dominium nichil prodest, set est omnino impertinens.

25 IOHANNES. Quoad actus donationis et vendicionis esse sic XIX.
video, scilicet, quod illi ministri non sua auctoritate, et ob hoc non Of the act of consumption. vigore alicuius in eis dominii, illos actus exercent, set tanquam instrumenta dominorum suorum sic agunt ; unde michi videtur quod hii actus magis dicuntur actus utendi dominorum quam ministrorum, cum omnis actus magis proprie debeat principali agenti quam suo instrumento ascribi : verumptamen, si isti ministri suo iure sic agerent, actus illi actus utendi ministrorum proprie dicerentur ; set certe essent iniusti, cum sua auctoritate sic agere potestate carerent. Set de actu consumpcionis rerum 35 a talibus prepositis seu ministris aliter michi videtur et aliis doctis multis, scilicet, quod sine dominio rei consumpte iuste exerceri non possunt.

RICARDUS. Actus consumpcionis nullum exigit in consumente A man may dominium ; cum illum possit impius exercere, et latro in iniuriam 40 domini rei cuiusque potest de facto rem illius consumere, ut consume things without having lordship over them.

Nec iusticia consumpcionis exigit in consumente dominium, quoniam homo potest ministerialiter hominem occidere, civitates

exterminare, et cuncta earum bona sive vivencia sive vita [46C]
renacia ferro, aqua, ac flammis consumere, sicuti in Scripturis
claret propriissime de factis Saul, Iosue, et plurium aliorum, qui
auctoritate Dei, non ipsorum propria auctoritate, sic egerunt.
Unde consequitur quod aliqua huiusmodi poterant eciam den-
tibus lacerari et in stomacho suo digerere, et sic ministerialiter
ea consumere commedendo sive bibendo. Que enim racio esse
posset quod tales ministri possent bona Dei huiusmodi flammis
aut ferro vel aqua, non dentibus et stomacho, ubi minor vio-
lencia adhibetur, iuste consumere, omnino non video. 10

IOH. Immo racio est aperta; quoniam Saul, Iosue, Gedeon,
Sampson, Iepte, ac ceteri, civitates, homines, et iumenta sepius
de mandato Dei penitus consumendo in cinerem redegerunt,
sola auctoritate Dei suffulti, nichil sibi commodi acquirentes, nec
ipsorum adhuc im*pellente natura: econtra autem de alimentis D
et vestibus per eos consumptis, quoniam non ea consumebant
ex divina auctoritate preceptiva sive precepto, set de Dei licencia
atque iusticia (*Dignus est enim operarius cibo suo*), ipsorum Mat. x.
natura consumpcionem huiusmodi exigente; et ob hoc ad talem 10.
consumpcionem iustum exigitur in consume plena auctoritas, 20
cum nichil maius possit circa rem consumptam ab aliquo exer-
ceri quam quod quis eam consumat. Unde consequitur quod
actus huiusmodi plenam auctoritatem recipit.

1. Consuming
does not involve
the entire de-
struction of the
thing consumed.

RIC. Falleris in duobus. Primo quidem improvide asseris
talem actum consumpcionis maximum actum esse, et ob hoc 25
maximam auctoritatem exigere; quoniam actus vendicionis eo
modo est maior, quoniam in actu vendicionis civilis tocius rei
vendite necessario abdicatur dominium: in consumptione vero
iam tacta non propter sufficientem auctoritatem in consume
ad actum illum necessario abdicatur rei tocius dominium, quin supra, lib.
(iuxta in secundo huius tractata) possit alimentorum assumen- iii. 20.
dorum, vestium consumptarum, et simi atque urine consump- al. ass.:
assumētor
torum ciborum, civile dominium in concedente licenciam B.
remanere. Esto quod propter consumptionem iustum in
consume aliqualle dominium exigeretur, quoniam dominium rei 35
consumpte posset concedi homini consumenti, quatenus neces-
sarium esset ad actum, retento dominio tocius materie remanentis
actu consumptionis completo; sicuti eo modo res consumenda
uni per alium vendi posset, ita quod non acquireret emptor materie
vendite rei dominium; set sic non esset plena civilis vendicio, 40
quia non esset dominii pleni translacio, quin verius censeretur
aliqualis locatio. Unde constat quod vendicio rei maior est
actus quoad dominium exigendum quam rerum consump-
tione qualem homo efficit in alimentis corporis et vestitu. Falleris

46D] secundo in eo quod astruis pretactos Dei ministros nichil per ^{z. a.} Saul, Joshua, and others gained glory by consuming that of which they were not lords.
 suum ministerium sibi commodi acquisisse, cum propter ea optimuerint gloriam plurimam et honorem, ad quas, sicud ad vestitum et victimum, natura cuiusque impellit. Item, constat ex ^{A.} Original lordship is sufficient for all use,
 5 premissis originale dominium ad omnem usum rerum iustum sufficere et esse sufficiens ius utendi, nullo alio iure acquisito obstante; sicuti suffecit in nostris primis parentibus et, si in innocencia perstitissent, in suis posteris suffecisset: propter so that civil lordship is not required for it.
 10 usu nequaquam exigitur civile dominium, set potest quoad hec in altero remanere. Item, potest quis (ut diximus) alteri consumptionem rerum, scilicet, librorum aut vestium aut aliarum huiusmodi alicui sibi dilecto pro sua persona concedere, non concedendo illi auctoritatem donandi aut alienandi res illas.

47A cum voluntarium sit * cuique taxare pro voto suo donacionem sive concessionem rerum suarum: qui autem caret auctoritate ad actus tales dominii, quia non habet plenam auctoritatem supra, p. (iuxta descripcionem dominii civilis cuiuslibet supractam), non 440. habet civile dominium nisi forsitan talliatum sive taxatum, non 20 verum aut plenum. Constat ergo quod actum consumendi iustum, sicud actus donacionis et vendicionis, potest homo sine civili dominio exercere; intelligo, sine omni civili dominio ad hoc essencialiter requisito. Item, non eo ipso quod aliquis concedit alteri rebus suis sufficiens ius utendi (scilicet, ad omnimum actum utendi), concedit illi rerum illarum dominium aut ex toto illud abdicat a se ipso; cum possit cum hoc modo concedere quod si alter actus consumptionis, vendicionis, aut donacionis, seu distraccionis cuiusque non exerceat in eisdem, ad concedentem libere revertantur; et erit commodatio, non 30 plena donacio, usualis talis concessio, quoniam in plena donatione civili, cui translacio dominii est annexa et que communiter exercetur a donatore, nichil de civili dominio retinetur.

dni B. IOH. Si donans non concedit rerum illarum dominium, tunc potest eas, cum libet, repetere; et ita alter non habet in eis 35 sufficiens ius utendi.

RIC. Veritas habet contrarium; quoniam, si donator sufficiens (ut diximus) ius plene rebus utendi concedat, non poterit altero superstite illas repetere, quoniam alter tunc habet ius eas res detinendi dum vivit sufficiens; licet debeant ex forma concessio- 40 nis ad concedentem redire, cum alter discedit.

supra, p. 469.

IOHANNES. Nescio repugnare: set (ut iam dixi) hii actus in XX.

ministerium exercente non sunt eius actus utendi, set sunt do- Are not such acts
mini sui usus per ministrum exerciti; sic quod adhuc michi of use really the
acts of the lord of

<sup>the thing used,
though exercised
through a
deputy?</sup> videtur quod in iuste consumente rem aliquam ea utendo oportet [47A] adesse dominium, et sic sufficiens ius est cum possessione dominium.

RICARDUS. Verum affiras de originali dominio, quod in omni usu iusto de facto exigitur; de civili nequaquam. Set nec 5 per hoc evacuat quod diximus, scilicet, quod potest ius consumendi rem esse in aliquo angelo aut alia creatura factibili sine dominio; quoniam sic posset esse in istis ministris, si dominus eorum non ministerium set potestatem consumendi ac plene utendi sic rebus suis committeret. ¹⁰

IOH. Tunc, taliter committendo a se illarum rerum, suum dominium abdicaret, et illi quibus ita committeret haberent dominium.

<sup>No, for Satan has
the power of use
though he has no
lordship.</sup> RIC. Annon Sathanas, qui *expetivit ut sicud triticum cribaret* Luc. xxii. apostolos, qui porcos de Salvatoris licencia in mari submerserat 31.

et demoniacos occupat, eis et aliis peccatis obnoxiiis utens ad votum, potestatem seu facultatem utendi vel verius abutendi rebus aliquibus potest habere sine dominio? Utique. Cur igitur angelus bonus ius utendi talibus rebus a * Deo ipsarum vero B domino absque dominio non posset accipere, habes ostendere; *accipe* B. quod non vales, ut estimo: non igitur plenum ius utendi concedens abdicat a se necessario suum dominium. Illoc eciam

<sup>Nicholas III ex-
pressly states
that use can
exist without
lordship.</sup> dominus Nicholaus III in predicta decretali *Exiit* expresse supra, p. diffinit in maiori, scilicet, quod vita mortalium carere potest pro- 438.

prietate, possessione, usufructu, et iure utendi, et habere potest 25 pro iusto usu simplicem facti usum cum licencia dominorum, sicud infra clarescat. Secundum quod astruis veritatem non habet, scilicet quod ex concessione pleni iuris utendi aliquibus haberent in rebus concessis dominium, quoniam dominium tale a quocunque libere voluntatis (ut supra patuit) potest libere supra, pp. respui cum offertur. Non ergo quisquam cui ius utendi conce- 455, 466. ditur, propter rem in possessionem admissam ut ea plene utatur, dominium necessario a concedente admittit; quoniam, habita possessione cum suo previo originali dominio, sublatu titulo dominii civilis in domino concedente, habet ille licenciatus suffi- 35 ciens ius utendi; cum suo iure originali nichil obsistat in alio obtenta licencia ad utendum, et ob hoc non solum non necessario *hoc om.* n. dominium civile admittit, set eciam admittere esset illi superfluum: et sic dominium vel retinetur a concedente aut penitus evanescit, sicud in multis casibus supratactis, in quo casu ille 40 donatarius (si liberet eum ita vocare) aut licenciatus libere potest in se efficere, quandocunque voluerit, civile dominium, cum sibi nichil obsistat in altero, ut supra expressimus. Et ita per omnia est censendum de omni acquisito iure utendi, quoniam nullus

47B] magis tale ius, cum res ad usum sibi conceditur, artatur admittere quam civile dominium.

IOHANNES. Nescio istis obsistere; verumtamen te rogo ob-XXI.
nixius ut me loquente aliquanto protractius in negocio isto
5 sustineas. Si enim quisquam donet michi equum aut quamvis
rem aliam, et ego nolim civile dominium rei illius admittere,
possumne nichilominus rem illam accipere et vigore inabdica-
bilis in me originalis dominii illa uti?

A man may receive a gift refusing civil lordship of it,

RICARDUS. Hoc ex predictis clare sequitur; quoniam, ex quo
10 donator libere potest a se omne positive legis dominium abdicare
et id vult facto efficere, tu consequenter et ille commune in re
illa originale dominium dumtaxat habetis; quo dominio ipse
non vult uti in re illa, set vult pocius quod tu re illa placite
15 tibi utaris: iuste igitur et sancte, si re illa indigeas, uti poteris
tanquam tua. Nec ipse per hoc in te aliquod ius transmittit;
set, quia dominium omne positive legis in ipso respectu rei
evanescit penitus, nec vult uti originali dominio, ideo originale
dominium quod prius habueras cum possessione sibi conformi-
sit b. fit tibi ad iustum usum rei illius sufficiens ius utendi.

20 IOH. Set quid si donare volens nolit a se civile transferre do-
minium, nisi ego illud velim admittere? Numquit virtute mei
originalis dominii potero re illa recepta, si ea eguero, iuste uti,
C et eam usu meo * consumere nullum adventicium dominium
admittendo?

25 RIC. Quamvis ipse nolit in te transferre civile dominium, and use it by
sicud nec transfert, eo ipso quod tu recipiendo taliter es artatus
virtue only of
(scilicet, ipsa re indigens), ipse civile perdit dominium quoad
his original
usum ipsum et tibi pro consumpione rei illius sufficit tuum
originale prehabitum. Pro quo Luc. vi. 3, 4 dicit Salvator (et
30 idem habetur Mat. xii. 3, 4 et Marc. ii. 25, 26), *Nec hoc legistis
quod fecit David cum esuriret, ipse et qui cum ipso erant, quo-
modo intravit in domum Dei et panes proposicionis sumpsit et
manducavit, et dedit eis qui cum ipso erant, quos non licebat ei
manducare nisi tantum sacerdotibus?* Marcus dicit, *Cum neces-
sitatem habuit et esuriri* (hoc ponitur 1 Reg. xxi. 3-6); nec
35 necessitatem aliud intelligo quam indigenciam: ex quo duo
evangeliste non dicunt Christum posuisse pro causa nisi esuriem.
Et videtur quod dominus Nicholaus III in decretali *Exiit* istam
necessitatem sive indigenciam *extremam necessitatem* appellat,
40 in qua necessitate dicit licere unicuique uti *tute poli*; dominium
originale (ut michi videtur) vocans ius poli, quia venit de dono
supererno. Unde michi videtur quod, quamvis habens adventi-
admitt. m. cium dominium sive civile rei illius nolit dominium tale amit-

tere, nisi tu velis illud admittere, tu iuste re uteris et ^[47C] *eam* consumis ut tuam, sine civili dominio contra originale distincto, aut alio titulo iuris necessario acquisito; quoniam etsi licencia nolis uti, habes ius utendi eo casu sufficiens, et ob hoc titulo acquisito non indiges in hoc casu. Si vero non indiges ⁵ *usu rei illius*, set ad commodum aliquod temporale aut alias ad voluptatem usum reciperes rei illius, si in casu voluptatis cadere possit usus, puto quod eo casu re illa uti non poteris non acceptato dominio; quin pocius rem illam iniuste consumeres contra rei ipsius domini voluntatem, quia nec tunc ex originali dominio ¹⁰ extra casum indigencie constitutus titulum sufficientem ad usum haberet, civili dominio tibi obstante in alio.

XXII. IOHANNES. Assencio: set quid si dominus *usum rei* vult ¹⁵
Of conditional gifts. michi concedere, eciam *consumpcionem ipsius*, retento sibi dominio? Numquid potest?

RICARDUS. Hoc est probatum in decimo nono capitulo. Verumtamen debes attendere quod dominus rerum varie tibi potest suam concessionem exprimere: aut modificando eam taliter quod ratione modificationis remaneat penes eum dominium donec res ipsa consumatur si donetur aut aliter distra- ²⁰ hatur dominium; ut si dicat, Concedo tibi *consumpcionem rerum istarum*, et ut possis eas vendere et donare aut aliter, prout tibi libet, distrahere, ita tamen quod, si ego *consumpcionem*, *vendicionem*, *donacionem*, aut aliam quamvis *distraccionem* petendo res ipsas preveniam, eas libere ut meas recipiam. ²⁵ Quo modo parentes filii suis, quos forsitan * de prodigalitate Dhabent suspectos, retento sibi dominio, res plures sepe concedunt; et multi mundani timentes confiscacionem bonorum suorum ea simpliciter donant suis amicis, de quibus plenam gerunt fiduciam, ut ipsi bonorum illorum usum et omne com- ³⁰ modum econtra illis concedant aut eos habere permittant, retento nichilominus penes illos amicos secundum leges civiles civili dominio. Quo modo eciam dominus Nicholaus III in decretali *Exiit*, de peccunia fratribus minoribus pro eorum preteritis necessitatibus relevandis concessa, statuit fratribus ³⁵ observandum, scilicet, quod semper donec pecunia in fratrum usibus sit expensa sine contradictione fratrum libere sit elemosinam facientis, ita quod concedens elemosinam dominium habeat et possit cum libuerit, donec expensa fuerit illa pecunia, *eam* libere revocare ut suam. Unde hoc modo bene potest ⁴⁰ quis *consumpcionem rei* tibi concedere sibi retento dominio. Aliter potest tibi absolute *consumpcionem rei* sue cuiusquam concedere, nichil aliud penitus exprimendo per quod poterit

47D] apparere ipsum velle rei ipsius dominium retinere: et adhuc bifariam potest id facere, aut voluntate verbis conformi, sic quod nichil in voluntate gerat interius per quod apud Deum censetur retinere dominium; aut quod in voluntate habeat solam commoditatem usus et consumpcionis tibi concedere, non donandi, vendendi, aut distrahendi modo alio facultatem, sicuti iuxta casus superiores faciunt homines sepe cum suis filiis et aliis suis servitoribus de quibus confidunt. In quorum casuum primo est abdicacio vera dominii, cum concedat simpliciter 10 antecedens ad amissionem, nichil sibi retento. In secundo casu non abdicatur dominium, cum id nolit nec quicquam facit unde abdicacio talis consequitur, iuxta exempla premissa: verumptamen in hoc casu secundo, quia in facto videtur esse abdicacio dominii secundum iura humana, que de manifestis 15 iudicant, censebitur dominium abdicatum, et hoc debet verisimiliter estimari. Unde idem dominus Nicholaus III in decretali predicta *Exitit dicit quod semper quando pecunia fratribus ipsis mittitur vel offertur, nisi expresse per mittentem vel offerentem aliud exprimatur, prorsus oblata intelligatur vel missa.* Et 20 ante in eadem dicit, *Ad hoc cum fratres ipsi nichil sibi in speciali acquirere vel eorum ordini possunt eciam in communi,* et tam: et cum B. vel donant. addidi e Decr. fuisse esse et a se abdicet ac in alios transferre cupiat propter Deum. Ex codd. quo ergo dicit quod ea verisimiliter credatur esse offerentis

48A intencio, satis innuit quod potest alia esse intencio, ita * ut non sit abdicacio vera dominii: unde videtur quod potest penes 30 unum rei unius remanere civile dominium, et penes alium plenus usus iustus cum dominio originali annexo.

JOHANNES. Adhuc non capio quid dicere debeam ius utendi; XXIII. cum nec sit proprietas neque dominium neque possessio, et tamen in casu ius sufficiens ad plenum usum rei cuius esse 35 dicitur ius utendi, iuxta premissa. Si enim dixero quod ius utendi ab istis iuribus pretactis distinctum est licencia domini suis rebus plene utendi aut accommodacio sive locacio aut verius unum commune ad ista, nescio an id recte sentirem.

RICARDUS. Bene ita sentires, quoniam (iuxta iam tractata superius) ius utendi contra iura priora distinctum est ius a rerum domino et earum dominio in alium derivatum, quo quis rebus alterius domini plene seu ad actus certos libere uti potest in genere: igitur vere ipso utendo ius utendi commune est

The right of use,
as distinguished
from property,
lordship, and
possession,

proprietati, dominio, et licencie, commodacioni, ac locacioni, sive [48A] ad omnem usum sive ad usum aliquem singularem; quoniam conducens equum ad decem miliaria transeunda, sive equum accomodans aut habens ad illum actum equo utendi licenciam, ius habet equo utendi, sicud habet ille qui habet licenciam 5 absolutam equo utendi retento dominio penes licenciam concedentem.

Of simple actual use without right. IOH. De usu volo ut dicas numquid sit aliquis simplex facti usus, scilicet, facti tantum nomen habens, non iuris, sicud dicitur in decretali predicta *Exitit*. Supra enim, loquens de usu supra, p. procedente ab originali dominio, affirmasti omnem usum iustum 47². existere: unde sequi videtur quod in sic utente est usus illius iusticia, et per consequens ille utens habet in re qua utitur ius utendi; et ita nullus potest habere simplicem usum facti, sicud decretalis illa affirmat. 15

RIC. Usus simplicitas sicuti aliarum rerum dupliciter apte potest intelligi, aut per privacionem compositionis omnimode, quo modo solus Deus simplex potest dici; aut per privacionem solius compositionis cum aliquo sibi extrinsecus accedente, quo modo omne id simplex poterit apte dici, quod preter sibi 20 naturaliter inherencia aliud non habet inherens sive annexum, quo modo elementa pura dicuntur simplicia corpora a nostris philosophis, set si fuerint alterata in aliquo non dicuntur simplicia. Hoc modo secundo possunt homines habere simplicem usum facti, scilicet, usum talem cui nichil preter condiciones 25 naturales adheret, scilicet, nullum ius abextra sive civile usum *scil. om. B.* ipsum iustificans illi adherens, per quod neque dominium originale neque possessio naturalis ab usu iustificans ipsum usum excluditur, cum naturaliter consequantur ad usum (iuxta superius *obseq. B.* declarata): unde veraciter conclusisti quod nunquam poterit 30 esse usus iustus nisi in utente fuerit ius utendi; nec hoc dominus Nicholaus III negare volebat in fratribus minoribus, set omne ius civile volebat ab eis secundum regulam ipsorum in B suo usu excludere; et recte (ut michi videtur) in septimo fiet sermo de isto. 35

Explicit liber quartus.

ADDITIONS AND CORRECTIONS.

- Page 42, line 22, *for est read et.*
 43, l. 19, *for verbo read Verbo.*
 83, l. 11, *for cre ta read creata.*
 131, l. 4, *for conting ibus read contingentibus.*
 190, l. 4, *for intellect m read intellectum.*
 219, l. 20, *for ncessario read necessario.*
 237, l. 10, *for beneficienciam read beneficenciam.*
 256, l. 7, *for , talia read talia,*
 278, l. 35, *for creatoris read Creatoris.*
 300, l. 22, *for regimini read regimen.*
 371, l. 20, *for interductum read introductum.*
 385, l. 10, *for dominium read dominum.*
 390, l. 27, *for ; licet . . . patenter read , licet . . . patenter ;*
 430, l. 28, *for causa sufficiencie read sufficiencia.*

Page 18, n. 28, *for b read b².* P. 75, *last note, for capitulo read capituli.*
 P. 77, n. 6, *for pursuascrunt read persuaserunt.* P. 249, n. 1, *read 8.* P. 336,
inner margin, against l. 12, add supra, p. 299. P. 340, *inner margin, for ori*
read oriū. P. 385, *omit note in inner margin.* P. 430, *add against l. 28,*
Ante suff. b causa inserit.

- Page 17, n. 8. The reference is rather to lib. viii. 11 § 24, Opp.
 3 (1) 234 E.
 80, n. 30. *For Op. read Opp.*
 108. *Add n. 9:* Compare Geoffrey Hardeby, de Vit. evang., iii., cod. Digb. (Bodl. libr.) 113, f. 5 b: ‘Nam secundum Tholomeum octava spera movetur precise in 100 annis gradu uno, et per consequens iuxta eum motus completeretur iste in 36000 annorum: patet consequentia, quia, multiplicando gradus orbis stellati, qui sunt 360, resultabunt 36000; et tantus annorum assignatur ad complectionem motus octave spere.’ The reference is to Ptol. Almagest. vii. 2, Opp. p. 158 b, ed. Schrekenfuchs, Basle 1551, folio.
 —, n. 18. *Add:* Cf. Bradwardine, de Causa Dei, i. 1 coroll. 40 p. 120, where reference is made to Algazel, Metaphys. i. def. vi.
 114, n. 14. *For Tum read Tam.*
 128, n. 10. *For 104 read 106.*
 145. *Add note 12:* Cf. Serm. 4. 348.
 187, n. 16. *Add:* De Euchar. vii., pp. 209 seqq.
 224. *Add note 12:* The reference is to book iii. of the Summa. The subject is in fact treated in the first book of the De civ. Dom. ch. vi.
 255. *Add note 21:* The reference is perhaps to the De civ. Dom. i. 19, p. 134.

The following corrections concern the analysis in the outer margin:

P. 52. <i>For things common read the species.</i>	the beginning?
P. 54. <i>Omit the words printed.</i>	P. 290. <i>Before is inalienable insert It.</i>
P. 197. <i>For beings read being.</i>	P. 366. <i>For diminished read increased or diminished.</i>
P. 206. <i>For given read lent.</i>	P. 389. <i>For without use read without possession.</i>
P. 289. <i>Under VII. insert Had God possession of the whole world at</i>	

GLOSSARY TO WYCLIFFE'S TREATISE DE DOMINIO DIVINO.

WORDS or significations not found in Ducange's Lexicon mediae et infimae Latinitatis (ed. 1883–1887) are distinguished by an asterisk prefixed. In the case of words which though rare have still classical or sub-classical authority, such authority, taken from Lewis and Short's Dictionary, is added within square brackets. This glossary does not include words which form part of the accepted scholastic terminology. The large and small numerals refer to the pages and lines of the edition.

- *ACCEPTIVUS, *apt to receive*, 216³⁰.
ALIETAS, 'otherness' ('*diversitas, differencia*, illa praesertim quae est inter alia et alia individua,' Ducange), 96¹; De civ. Dom. i. 1 p. 4. So Averr. in Arist. de Anima iii., Arist. Opp. 6 f. 164 A, l. 60.
ALTERARE, *to change, alter*, 149¹⁴.
AMPULOSUS, *bombastic* ('*am-pouli*', Ducange), 179¹⁰.
*ANULLABILIS, *litable to be annulled*, 149⁸.
*APPENDICIA (v. l. APPENDENCIA), fem., *an appertinance*, 185²⁹ (probably a mistake).
APPREHENSIVUS, *capable of apprehending*, 191²⁹.
*ARISMETRICUS = arithmeticus, *an arithmetician*, 22¹⁷.
*ARRALIS (in the legal sense): 'per modum arralis comercii,' *by means of a payment by way of earnest-money*, 235¹.
AUTHONOMATICE, *in the strictest sense of the word*, and so used as equiv. to *κατ' ἑξοχήν*, 185¹⁶, 217²⁴; not (as Ducange) '*suo nomine*'. The spelling alternates with '*antonomatice*' which in-

dicates possibly the original and correct form of the word (cf. Mr E. C. Thomas's note to Rich. de Bury, Philobiblon, p. 25, 1888); but the figure of speech known as *ἀπροσῳασία* is not appropriate to the later usage of the word, which seems to require a derivation from *ἀντός* and is regularly written with a *u* in Wycliffe. Cf. 'Aristoteles... antonomatice, id est excellenter, *philosophus* appellatur,' Ioh. Saresb., Metalog. ii. 16; 'Antonomasice Paulum solemus vocare *apostolum*', Otto Frising., de Gest. Frid. i. 53 [54]. The termination varies between *-tice* (De civ. Dom. i. 11 p. 74, 12 p. 84, 24 p. 172; De Eccl. p. 178, de Euch. p. 97), *-sice* (Will. de Conch., Comm. in Tim., Cousin's Fragm. philos. 2. 358, 5th ed., 1865; Thom. Aquin., de Reg. Princ. i. 1), and *-stice* (De Eccl. p. 400, and elsewhere as a v. l.).

BALLIVUS, *a bailiff, steward*, 255¹².

- BAPTISARE, *to name a thing*, 256⁷.
 BINARIUS (*sc. numerus*), *the number two*, 22¹⁷, 45²¹: so *an association of two things*, 22¹⁵; Hug. de s. Victor., Excerpt. ii. 5, Migne 177, 206.
- BONIFICARE, *to make good*, 14².
- BRAVIUM, *a prize*, Ducange; * *a goal*, 228³¹.
- CARITATIVUS, * *pertaining, or conforming to charity or the law of grace*, 8², De civ. Dom. i. 20 p. 154; not quite (as Ducange) '*ex caritate procedens*'.
- *CATHETCHETICUS, apparently = *categoricus*, 156⁷.
- *CAUSANCIA, *the act of causing*, 32⁶, De civ. Dom. i. 9 p. 64.
- CENTENARIUS, *a hundred years' old* (from Vulg.), 80⁷.
- *CITERITAS, *the condition of being earlier*, 106²⁹. Cf. SEROITAS.
- *COASSISTERE, *to be present with*, 178³¹.
- COEXEMPLARIS; as '*raciones co-exemplares*' Deo, 137¹⁹.
- *COGNITIVE, *knowingly* (as though, by the exercise of cognition), 237¹⁹.
- *COINTELLIGERE, *to understand together with*, 96²¹.
- *COMMUNICABILITAS, *communicality*, 46¹².
- COMODIFER, *advantageous*, 225²⁰.
- *CONCAUSARE, *to cause together with*, 161²⁵. Ducange has subst., '*concausa*'.
- *CONDISTINCTUS, *distinct* (used of a class or aggregation of things, of all the members of which distinctness is alike predicated), 60¹¹, 116²⁶, 137¹⁸.
- *CONPOSSIBILIS, *compatible*, 231¹⁵. Cf. '*incompossibilis*', I. Duns Scot. in lib. i. Sentent., dist. ii. 3, and Wycliffe, de civ. Dom. i. 5 p. 38.
- *CONPRODUCERE, *to produce together with*, 44⁴.
- CONREGNARE, *to reign together*, 223²⁰ [Tertull.].
- *CONREPUGNARE, *to be alike repugnant*, 231¹⁴. Cf. CONDISTINCTUS.
- *CONSERVANCIA, *the act of keeping or maintaining*, 14²³, 35²⁹.
- *CONTRADICTORIE LIBER, *free from all contradiction*, nearly equiv. to *absolute*, 166¹¹⁻¹⁹, 172⁴⁻⁶. Cf. 'libertas contradictionis', 43²⁹, 166¹⁴, 167³² (the last cited from Bradwardine).
- CONVERTIBILITER, *convertibly, reciprocally*, 27³³.
- CORAULA = χοραύλης, *a flute-player*, cited as from Arist. de Mundo, where however the word is κορυφαῖος, 73²¹. Cf. Bradward., de Causa Dei, i. 9 p. 191, where 'choraula' is likewise cited as from Arist. de Mundo xiii.
- CORPOREITAS, * *corporeity* (not, as Ducange, '*densitas*', '*statura*'), 48⁶.
- *CORRELARIUM = corollarium, *a corollary*, 220¹⁸.
- *CREANCIA, *the act of creating*, 14²³, 35²⁹.
- CREMENTUM, *increase*, 52¹¹ [Varro ap. Non., Plin.].
- CURVABILIS, *capable of being bent*, 149⁸ [Pallad.].
- *DATRIX, *a giver*, in apposition with a feminine word, 210³².
- DEMERERI, *to deserve evil*, 228¹⁷, opposed to 'promereri.'
- DEOBLIGATUS, *free from obligation* (in compar.), 24²⁶.
- *DEPERDICIO, *loss*, 26¹⁶.
- DEPURATUS, *purified*, 231¹².
- *DESICIO, *an end*, 44²⁶, De civ. Dom. i. 43 p. 363. So 'desicio', ibid. i. 31 p. 220.

- *DIAFANEITAS, *transparency*, 187¹². Cf. 'dyafanitas,' De civ. Dom. i. 43 p. 377.
- *DIGNIFICANCIA, *the act of making worthy*, 230⁹.
- DIVISIBILIS, *susceptible of division*, 213²⁵ [Tertull., Hil.].
- DIVISIVUS, *causing division (?)*, 171⁴.
- DOMINABILIS, *subject, or susceptible of subjection, to lordship*, 16¹⁶, 17³¹; not (as Ducange) *pertaining to a lord by virtue of lordship*.
- *DONABILIS, *capable of being given*, 208²⁷; not (as in Ambr.) *deserving of being presented*.
- *DONABILITAS, *capacity of being given*, 208²⁷.
- *DONANCIA, *the act of giving*, 214¹⁶.
- DONARIUM, *a thing given*, 212³³, 252¹⁸; De civ. Dom. i. 9 p. 60, 13 p. 96.
- DONARIUS, *a grantee*, 211⁹.
- DONATARIUS, *a grantee*, 10¹⁰; often in FitzRalph, e.g., p. 455¹⁰.
- *DONATIVUS, *capable of giving*, 216²⁹.
- DONATORIUS, *a grantee*, 212²⁹, 214²¹; De civ. Dom. i. 6 p. 40, 18 p. 127.
- DUCIBILIS, *capable of being led*, 149⁹.
- *EPIKEIA = ἐπιείκεια, *equity*, 202²⁰.
- EXEMPLARE, * *to furnish an example of*, De civ. Dom. i. 21 p. 150; * *to serve as a model to*, ibid. i. 1 p. 1: in pass. * *to follow the example of, to be modelled upon*, 33². EXEMPLATUS, the passive correlative to 'exemplaris,' 56⁴.
- EXEMPLARITER, *by way of example*, 27²⁹; De civ. Dom. i. 26 p. 186.
- FACESIA (*for facetia*), *courtesy*, 215³²; De civ. Dom. i. 32 p. 229. Cf. Wycliffe's use of the English *curtesye*, Engl. Works, pp. 291, 340, ed. F. D. Matthew, 1880.
- *FACTIBILIS, *makeable*, 47¹². Ducange has the neut. as subst.
- *FANTASIARE, *to form in imagination*, 63³¹, 68¹¹. Ducange has 'phantasare.'
- *FANTASMATICE, *fantastically*, 64¹². 'Phantasmaticus' occurs in Isid.
- FONTALIS, *original ('capitalis,' Ducange)*, 182¹⁹.
- FRUSTRABILIS, *liable to be made vain*, 149¹⁰ [Arnob.].
- FRUSTRATORIUS, *vain, unprofitable*, 36⁷. So FitzRalph, 398⁴ [Tertull., Arnob.].
- *FUTURICIO, *the state of futurity*, 170¹; in plur. 56³⁵.
- *GRACIUS, compar. of 'gratis,' taken as an adv. (not apparently as from 'grate'), *more freely* 204⁶. So GRATISSIME, 225¹⁰.
- *GRATIFICABILIS, *capable of receiving grace*, 239¹¹.
- GRATIFICARE, *to give grace*, 239⁶, 240⁴; De civ. Dom. i. 1 p. 1.
- GRATISSIME, see GRACIUS.
- *GRATUANTER, apparently *thankfully*, 237¹⁹.
- GROSSUS, *big*, De civ. Dom. i. 11 p. 74; in transferred sense, * *crass, thickwitted*, 6⁹, 239¹³. So GROSSE, 215¹².
- GUBERNABILIS, *governable*, Sen.; 149⁹.
- GUBERNANCIA, *the act of governing*, 14²³, 35²⁹.
- *HABITUDINALITER, *with respect to habit*, 236²².
- IMPEDICIO, *hindrance*, 225¹⁸ [Vitr., Cic.].

- ***IMPUGNABILIS**, *irrefragable*, 217²⁹; De civ. Dom. i. 35 p. 254.
- ***INCORRIGIBILITER**, *without need of correction*, 45¹⁷.
- ***INEVITABILITARE**, *to make inevitable*, 124²⁷.
- ***INFERIBILIS**, *capable of being inflicted*, 118¹⁴.
- ***INFINICIES**, *an infinite number of times*, 37¹⁷, 109¹². So Averr. in Arist. Metaph. ii. 11, Opp. 8. f. 16 D; Bradwardine, de Causa Dei, i. 1, coroll. 40, p. 123.
- ***INFINITACIO**, *a making infinite*, 109¹⁴.
- ***INNIXUS**, *a goal*, 33³¹.
- LATITACIO**, *a lying hid*, 49¹⁴ [Quintil.]. So in the Lat. vers. of Arist. de Coelo, iii. summ. viii. 1, Opp. 5 f. 101 D.
- LATRIX**, **a bearer*, in apposition with a feminine word, 210³².
- ***LICENCIABILIS**, *capable of being given leave*, 149¹⁰.
- ***LIMITATE**, *in a limited sense*, 226²⁷.
- MILLENIARIUS**, *sc. numerus, a thousand, a chiliad* (on the analogy of 'denarius,' a *decad*, &c.); 109⁷⁻¹¹ [August., Tertull.].
- ***MINISTRATIVUS**, *capable of ministering*; in compar. 221¹⁸.
- MINORARE**, *to diminish*, 23³¹; De Euch., p. 299 (coupled with 'maiorari') [Tert., Vulg.].
- MODERNUS**, *modern*, 55²³ [Cassiod.].
- ***MONASTICUS**, *pertaining to a single household, domestic*, 16³.
- MORULA**, *a brief pause*, 235⁹; De civ. Dom. i. 24 p. 175.
- ***NEUTRALITER**, *apparently without respect to gender*, 5¹¹.
- NONAGENARIUS**, *ninety years old* (from Vulg.), 80¹.
- NOVACIO**, *renewal*, 52¹⁴ [Tertull.].
- ***OBEDITIVUS**, *capable of obeying*, 149⁸.
- OMELIA** = *homilia, a homily*, 77²⁴. So Vinc. Bellovac., Spec. natur., xxx. 46, 87 (Nuremberg, 1483).
- PARICIO**, *obedience*, 139⁷.
- PARIFICARE**, *to make equal*, 162²⁵; De civ. Dom. i. 44 p. 419.
- PARTIBILITER**, *by division into parts*, 189¹; cf. De civ. Dom. i. 12 p. 86. Ducange has 'partibilis, in partes dividuus.'
- PASSIONATUS**, **endowed with passion*, 57¹³.
- PASSUS**, as subst., **a patient*, 2¹².
- POMPARE**, *to boast*, 93². So 'pompator,' De civ. Dom. i. 15 p. 105.
- POSSE**, as though act. (with infin., such as 'agere,' understood), 190³¹.
- POSTILLACIO**, *a commentary*, 2⁴; De civ. Dom. i. 44 p. 431.
- POTENTATUS**, *one endowed with power*, 150¹⁵ [Lact., Cypr.].
- ***POTESTATUS** (genit. -us), *the act of power*, 159³.
- PRECARIUM**, *a thing given upon request and at the will of the grantor*, 226³; [Dig. xlivi. 26. 1].
- ***PREDICAMENTALIS**, *predicamental, belonging to a category*, 66⁴.
- ***PREDONARE**, *to give beforehand*, 251²⁹.
- PREMIARE**, *to reward*, 227¹.
- ***PRESTABILIS**, *capable of being lent*, 226¹ (not as in class. usage).
- PRESTARE**, *to lend*, 224²². See Ducange, *in voc.*
- ***PRESTARIUS**, *a borrower*, 225³⁰; De civ. Dom. i. 2 p. 9.
- ***PRETERICIO**, *the state of being past*, 56³⁵ (not as post-class. 'praeteritio').
- PRINCIPIARI**, **to be acted upon by a principle*, 38²³ (not as defined in Ducange, 'incipere, oriri, principium ducere').

- PROPORCIONALITAS, *proportionality*, 163¹⁷ [Boeth.].
- PSEUDO, *falsely*, 136⁷.
- *PULCRIFICACIO, *beautifying*, 32²⁸. Ducange has 'pulchritudine' from a comm. on Mart. Capella.
- QUARTA, *sc. pars*, * *a quarter of the globe*, 46⁸.
- RECAUSARE, * *to cause in return*, 161⁶.
- REGIBILIS, *capable of being subject to rule*, 149⁹ (not easily ruled, tractable, as in Ammian.).
- REMURMUR, *repining*, 126²⁴.
- *SEPTIPEDALIS, *seven-feet-high*, 46⁷. So De Apost. p. 100, De Euch. pp. 301 seq.
- SEQUESTRARE, *to withdraw*, 215²⁹; De civ. Dom. i. 20 p. 147 [Macrob., Vulg.].
- *SEROITAS, *the condition of being later*, 106³⁰. Cf. CITERITAS.
- *SIMBOLUS, adj. *having fixed relations*, 48¹¹ (apparently from a mistaken translation of σύμβολα in Arist. de Gener. et Corrupt. ii. 4 p. 331 a).
- SIMILITUDINARIE, *by way of likeness*, 156⁴.
- *SINONIMICE, *synonymously*, 180⁸.
- SOLARIUM, apparently *a place to live in*, 18¹⁷.
- SOPOSITUS (if the reading be correct) = *suppositum, a subordinate member*, as of a university, 26¹⁶.
- SPECIALITAS, *the belonging to a species*, 180³³; not *particularity, peculiarity*, as in Tertull., Isid.
- *SPECULARITER, *in a glass*, 3²⁰, 187²³.
- SUBIECTARE, * *to make subject*, 142¹⁵.
- *SUBSERVITOR, *an under-servant*, 223¹³.
- SUI, SIBI, SE, used for the third personal pronoun without reflexive sense, *passim*.
- *SUPERDOMINARE, *to hold lordship over*, 22²⁵.
- *SUPERENS, *above ens*, 195²³.
- *SUPERSUBSTANCIA, *a being above substance*, 42¹⁰.
- *SUPERSUBSTANS, *above substance*, 195²³.
- *SUPPOSITALIS UNITAS, *unity with respect to the suppositum* (of the union of Christ's deity with his human nature), 42²⁰.
- *THEOLOGICA, *sc. ars=theologia*, 43¹⁶.
- THETRAGRAMATHON = τετραγράμματον, the divine name ΤΙΤΑΝ, 19¹⁹, 100⁹.
- TIRIACA or TYRIACA = theriaca, θηριακή, *an antidote*, and so a panacea, 18³², 178¹⁹; De civ. Dom. i. 33 p. 240.
- *TRAHIBILIS, *drawable*, 149⁸.
- VERILOQUUS, *truthful*, 161¹⁰ [Fronto, Hieron.].
- VIANS, *travelling upon earth, living in this present life*, 3²⁰, 42².
- VIATOR, *a traveller upon earth*, 27³⁰.
- *VINCIBILIS, *conquerable*, 149⁹ [not easily conquered, as in Ter.].
- VIOLENTARE, *to force*, 121²⁸.
- *VOLITIVUS, *capable of volition*, 8¹². Potencia volitiva, *the power of volition*, 131³¹, 239³¹; Dante, de Monarch. i. 17.
- VOLUNTATIVUS, *capable of will*, 137¹⁰.

INDEX OF AUTHORITIES CITED.

REFERENCES to the numbers of pages within parentheses, when they follow the author's name, denote indirect references or allusions rather than strict citations; when they follow the title of a book, they indicate that the particular work cited is not named in the text. Quotations from the Bible are excluded. References to numbers after 256 are to the work of FitzRalph.

ALEXANDER APIRODIENSIS, 108.

ALGAZEL, 108.

AMBROSIUS, S., (77), (177).

PSEUDO-AMBROSIUS, 177.

AMMONIUS (Annomius), 128.

ANSELMUS, S., 64, 69, 77:

de Concordia, 147.

Cur Deus homo, 80, 375.

de lib. Arbitr., 132.

Monolog., 10, 11, 65, 81.

Proslog., 63, 92.

de Verit., 93.

PSEUDO-ANSELMUS, [vel EADMERUS]:

de Similitud., 100.

ARISTOTELES, 99, (103), (147), 160, 163, (191), (192):

Anal. Post., 68, 77, 80, 159.

de Anima, 34, 86, (386), (390).

Categ., 4, 174, 230.

de Coelo, 108, 111; ('de Coelo et Mundo') 301.

Eth. Nicom., 33, 199, 217, 223, 300, 401.

de Gener. et Corrupt., 48, 49, 108.

Metaphys., 4, 33, 62, 68, 80, 85, 101, 110, 158, 167, 183, 365.

Phys., 15, 26, 49, 66, 71, 83, 92, 99, 103, 106, 111, 116, 159, 161, 189, 215, 244, 281, (301), 302, (417).

PSEUDO-ARISTOTELES:

de Causis, 177; cf. 42, n. 5.

de Mundo, 73.

— Commentator in [i.e. AVERROES, q. v.].

in Metaphys., 15, 91, 243.

in Phys., 183.

ARMACHIANUS *v.* RADULPHI, R. FILIUS.

AUGUSTINUS, S., (63), 77, 81, 94, 160, 164, (177), (240), 310, 318, (365) :
de Civit. Dei, 7, 8, 89, 103, (203), 364, 388.

Confess., 84.

de Disc. Christ., 1.

de div. Quaestt., 83, 102, 160.

Enchir., 132.

Epist., 17, 31, 178.

contra Faust., 184, 217.

de Gen. ad litt., 17, 66, 101, 115, 179, 187, (283).

de Gen. contra Manich., 160.

de Haeres., 239.

in Ioh. Evang., 77, 159, 209, (210).

contra Julian., 141.

de lib. Arbitr., 22.

contra Maximin., 178.

de Musica, 83.

de Quant. Anim., 152.

Retractt., 132, 135.

Soliloq., 91, 93.

de Trin., 10, 31, 37, 82, 96, 146, 147, 156, 209, 211.

de ver. Relig., 92.

Unde Malum [?], 70.

PSEUDO-AUGUSTINUS :

contra Felician., 65.

de Mirabil. s. Script., 48.

Quaestt. Vet. et Nov. Test., 88.

AVEROES, 82, (103), 108. Cf. Aristot., Comment. in.

AVICENNA, 103, 108, 110.

BOETHIUS, 87.

BRADWARDINE, THOMAS, archiepiscopus Cantuariensis, 115, 116, 136 seq., 148, 153 seq., 162, 167 seqq.

CHURCH SERVICES, 5, 19, (227), 345.

CICERO ('*Tulius*', cf. Buddensieg, pref. to Wycliffe's Polem. Works, 1. p. xxx), 87.

CLEMENS, S., 400 seq., 428.

DECRETALES, LIBRI, 273, 277, 278, 318, 366, 400 seq., 436, 438 seq., 463, 468, 472-476.

DIONYSIUS :

de divinis Nominibus, 42, 195, 207, 310, (318).

DOCTOR PROFUNDUS, *see* BRADWARDINE, T.

DOCTOR SUBTILIS, *see* next art.

DUNS SCOTUS, JOHANNES, 88, 137.

GRIGORIUS I, papa, 76, 79 seq., 121.

GROSSETESTE, ROBERTUS, episcopus Lincolniensis, 115, 195 :

Hexaëmeron, 42, 198.

Dictt., 213, 236, 237, (238), (240), 247 seq.

HERACLITUS ('*Eraclius*'), 104.

HIERONYMUS, S. ('*Ieronimus*'), 77, (177).

HUGO DE S. VICTORE, 77.

ISIDORUS ('*Ysidorus*'), 203.

IOACHIM, Abbas, 94.

JOHANNES CHRYSOSTOMUS, S., 29.

- IOHANNES XXII. papa, (273), 277, 318.
LINCOLNIENSIS, *see* GROSSETESTE, R.
LYRA, NICOLAUS DE, 19.
MAGISTER SENTENCIARUM, *see* PETRUS LOMBARDUS.
NICHOLAUS III. papa, (273), 277, 278, 366, 436, 438 seq., 468, 472-476.
PETRUS LOMBARDUS, 208, 209, 310, 344, 346.
PHILOSOPHORUM, LIBER XXIV., 84.
PLATO, (84), 102, (103), 108:
 Timaeus, 42, 186.
PORPHYRIUS, 6, (103).
RADULPHI, RICARDUS FILIUS, archiepiscopus Armachanus, 115, 116, 136, 138:
 de Pauper. Salvat., (12), 30, 36, 50.
 de Quaestt. Armen., 114, 128, 137.
THOMAS AQUINAS, S., 116, 137, 146, (240 seq.).
TULIUS, *see* CICERO.
VITELLO ('Vitulio'), 188.
WYCLIFFE, IOHANNES:
 de humano Dominio, 204, 224, 255.
 de Ideis, 197.
 de Incarn. Verbi, 55.
 de Perplexitate [?], 126.
 de Tempore [?], 112.

INDEX OF SUBJECTS.

- Actus transcendentis*, 41 seq., 191.
Adam, his *dominium*, 310 seqq., 325,
334-337, 424; his possession, 393-
403, 407 seqq.; his acts of *domi-
nium*, 414-417, 423, 426-429;
his use, 430 seqq.; formation of
Eve from, 305 seq. See *Dominium
originale*.
Angels, 67, 71, 240, 294 seqq., 347
seq., 371 seq., 412; their *domi-
nium*, 4, 15, 287; not properly
dominium, 292 seqq., 296 seq.,
370.
Annihilation, impossible, 233; not an
act of *dominium*, 298 seqq.
Atoms, 49, 72.
Baptism, 3, 235. Cf. Graee.
Blessed, The, their state, 129 seq.,
223; how attained, 230 seq.,
238 seqq.:
their knowledge, 127;
their vision of God, 187.
Causes, Relations of, 13, 15, 159-162,
165 seq., 171, 183, 365.
Charity, 211 seq., 346 seq. Cf. Grace.
Chimæra, 61, 63, 182.
Christ, the subject of theology, 42,
198; and of metaphysic, 43; in
what sense 'omnia in omnibus,'
39;
as man knew all things, 131; as
man served God, 220 seqq.;
held no property, 203 seq.;
his riches, 219 seq.; his *dominium*,
350 seqq., 355 seqq.;
his kingdom, 222 seq.;
his merit, 232 seq. See also Word,
the.
his vicar the pope, 221.
- Clement VI., 273.
Complex and incomplex, in logic,
154, &c.
Composition and division, in logic,
90 seq., 168 seq., &c.
Concepts of God and created objects,
40 seq.
Contingency, doctrine of, 166-172;
cf. 111.
Creation, 13, 65 seqq.; the attribute
of God alone, 71 seq.; the Father's
act, 14; the beginning of *domi-
nium*, 10 seq., 281-285. See also
World.
Creature, meaning of the word, 66;
the creature only *ens* by participa-
tion, 98 seq.; only good by
participation in God's goodness,
21; limitations to its power of
production, 72-75; all creatures
are in God, 215.
Czech notes in cod. B, 75 n. 31, 89 n.
29, 204 n. 3, 249 n. 8. Cf. pref.
pp. x.-xii.
- Dominium*, description of, 4 seq., 10
(cf. 6); its divisions, 15 seq.: a
habit, 4; not a power, 9; nor
simply a right, 8 seq., 281, 389;
not eternal, 10 seq., 281 seq.; be-
longs only to the rational nature,
4, 407 seq.; founded in grace,
441, 451, and lost by sin, 452:
its relation to possession, 35, 281,
388 seqq.; and to use, 5, 281,
300, 389, 408-413, 468-476:
not necessarily proprietary, 17, 201-
205, 279, &c.; distinguished from
proprietas, 279 seq., 281, &c. (see
Proprietas); not necessarily lost

by giving, 200-205, 307 seqq., 417-425; not conferred by human laws, 443:
 the various acts of, 199, 336, 408-433:
 mendicant controversy concerning, 273, 277.
Dominium accidentale, 26.
angelicum, 15, 280.
caritativum, 8.
civile, 16, 370, 394: description of, 440 seq.; not truly *dominium*, 419; founded in grace, 441: relation to *dominium originale*, 419-425, 430 seqq., 436 seq.; relation to possession, 419 seq., 436-476.
coactivum, 8, 15.
divinum. See God.
domesticum, 280.
essentiale, 26.
evangelicum, 15.
hereditarium, 466 seq.; cf. 441 seqq., 451 seq.
humani, 15 seq., 280.
monasticum, 16. Cf. *domesticum*.
naturale, 15; *sive originale*, 280.
originale, 280: description of, 335, 390 seqq., 407-411; distinguished from God's *dominium*, 334 seq.: authority, not power, 338 seqq.; does not admit of increase or diminution, 366 seqq.: founded in grace, 344-348; inabdicable except by sin, 362 seq., 416 seq., by which it is lost, 352-355; restored by repentance, 356-362; does not involve *proprietas*, 436 seq.: the acts of, 408-432.
politicum, 15 seq., 280, 438 seq. See *civile*.
positivum et privativum, 2 seq.
regale, 16, 370 seq.
successivum, 25.
vicarium, 8, 15.
Dominus, derivation of, 4, 299, 336, 441.

Empire, the Roman, 458.

Ens analogum, 55 seq.; the subject of metaphysic, 191; the first among universals, 173, 179 seqq., but not

prior to God, 196 seq.; not a genus, 196: is it common to God and to the creature? 38, 189-193, 197.

Ens communissimum, God himself, 194.

Ens commune analogum, 195 seq.

Ens creatum analogum, 58 seq., 66, 177; the subject of metaphysic, 39.

Entity precedes quiddity, 58.

Esse, distinguished from *essentia*, 56; posterior to *posse esse*, 67 seqq.; better than *esse bonum*, 21: of God and of his creatures, 185, 193; of the latter incomplete, 39. Cf. *Ens*.

Esse actuale, 57, 93.

Esse intelligibile, 21, 56, 60, 93; essentially the same with God, 21, 43, 207, 215 (cf. 61): its relation to *posse esse*, 60 seq.

Essentia distinguished from *esse*, 56.

Evidence, 87; in matters of faith, 77 seq., 81-86.

Exclusives and exceptives, rule concerning, 96 seq.

Faith, meaning of, 77 seq.; the act of, how to be understood, 87 seq.; vision by, 188 seq.: articles of, capable of demonstration, 81-89: lawfulness of enquiry in matters of faith, 76 seq., 79 seq., 160; but for the learned only, 80 seq. (cf. 84).

Father, the, his relation to the Son, 94 seqq., 154 seq.

Forma substantialis, 48, 49, 178, 181.

Free will, the power of choosing concerning good and evil, 131 seq.; how compatible with the doctrine of necessity, 125 seq., 169: its relation to God's will, 148-153, 159, 160 seqq.: could not exist if the world were an eternal emanation from God, 111 seqq.: had man free will at the first instant of his being? 364 seq.

Gift, meaning of, 210.

Giving, 206 seq., 252 seq., 255, 414

- seq., 418, 421 : an act of *dominium*, 199, of civil *dominium*, 454-457 : man's giving is the repaying of a debt, 255 seq.; does not necessarily involve abdication of lordship in the thing given, 200-205, 306-309, 312 seqq., 417-424; without surrender of lordship more liberal, 313, 418, 420.
- God : unchangeable, 22 seq.; the beginning and end of every creature, 37; not to be confounded with the creature, 197: how perceived by the creature, 39 seqq., 187 seqq., 191: all things with him are present, 106, 126 seqq., 148, 178 seq.: alone of creative power, 71 seqq.; absolutely free in producing that which he produces, 43 seq., 111 (but see 44 seq., 46 seq., 66 seq.): not the author of sin, 114; he does not make the evil act but the act which by the sinner's default becomes evil, 133 seq.; does not necessitate any man to do wrong, 117; wills not sin but only the punishment of sin, 120-125; judges human acts by their conformity with his will, 150, and by the motive which actuates them, 151: why he permits sin, 121 seq., 134 seqq.
- his being, 20, 98 seqq.; transcends being, 42, 195 seq.; cannot be denied, 90.
- his buying and selling, 319 seqq., 323 seqq., 326 seq.
- his commands, how to be understood, 139 seq.
- his co-operation with the creature, 72-75.
- his 'courtesy' (*facetia*), 215.
- his creation of the world, 65 seqq.
- his *dominium*, not eternal, 10, 197 seq., 281 seqq.; but dependent on creation, 10-15, 17 seq., 281-286: accidental, 11 (cf. 34); not a *relatio*, 20: how acquired, 25 seq., 321 seqq.; extent of, 32 seq., 65 seqq.; universal, 5 seq., 8, 291; of all creatures immediate, 33; its pre-eminence, 16-20, 22, 31 (cf. 149, 173); his *dominium* of the universal prior to his *dominium* of the particular, 51 seqq., 173, 174, 184 seq.; (denied, 311); inabdicable, 17 seq., 290 seq., 312 seq., 334; indistinguishable from his possession and use, 35 (but see 286, 289 seq., 297 seq., 329): the acts of, 298-331: his lordships infinite, 36 seq. (cf. 290). his giving, 199 seqq., 235 seqq., 291, 306-315, 418 seq.; how distinguished from man's, 205 seqq.: his gift of himself, 207-210, 213 seqq., 310; his gifts to his creatures, 175 seqq., 211 seq., 226, 335.
- his governance of his creatures, the work of the holy Spirit, 14; not the cause of his *dominium*, 11-15, 284 seqq.
- his grace, *see* Grace.
- his justice, 152.
- his knowledge, 63 seq., 92 seq., 138, 142-148, 154-158, 166 seq., 183.
- his lending, 225 seq., 315.
- his maintenance of his creatures, the work of the Son, 14; not the cause of his lordship, 11-15, 285 seq., 297 seq.
- his possession, 35, 286, 329, the safekeeping of the world, 297 seq., 329 seq.
- his power, 47, 150.
- his promises, how to be understood, 175 seqq.
- his receiving, 216-219, 319 seqq., 323 seq., 330 seq.
- his relation to his creatures, 16 seq., 18 seqq., 25, 33.
- his riches, 218 seq.
- his thought implies the existence of the thing thought, 142 seq.; antecedent to the creature's thought, 92 seq.
- his use of lordship, 30 seqq., 51, 225, 286, 289, 298, 305, 314.
- his will, 136-151, 153-156, 158-172; distinct from his essence, 140 seqq.; unchangeable, 143 seq., 147 seq., 149 seq., 183.

Grace, God's, doctrine of, 235-249; its excellence, 20; the source of all merit, 19, 241 seqq.; the title to receiving gifts, 217 seq., 231; the foundation of lordship, 344-348, 441: to whom given, 135; could not be refused by man, 363 seq.: lost through sin, 352 seq.; restored by repentance, 357-362. of baptism, 360; of predestination, 237.

through congruity, 170, 226 seqq.
See Merit.

Gregory IX., 436.

Hebrew, the divine name in, 19; the original language of man, 339.

Ideas, see *Rationes exemplares*.

Innocent VI., 273.

John XXII., 273, 277 seq. Cf. 270 seqq.

Justification, the process of, 246 seq.
See Grace, Merit.

Knowledge, 137 seq., 191 seq.: order of, 77 seqq., 85 seqq., 185 seq.; of past and future, 127 seq.; needs the light of faith, 86 seq.

Laws, positive, 362, 461 seq.; advantages of, 368 seq.; relation to *dominium*, 440-452; their bearing on property, 436, 439 seq.; civil laws in relation to church laws, 459 seqq.

Lending, 315, 425-430; different sorts of, 224 seq.: man's *dominium* really lent him, 206, 315 seq., 335, 409.

Lordship. See *Dominium*.

Man, in what sense like unto God, 192 seq.; his *dominium* over the species, 52 seqq. (denied, 311); only a steward of that which he possesses, 206 seq., 250 seq., 253, 255; his *dominium* strictly a loan from God, 206, 315 seq., 335, 409. See *Dominium*, &c.

Mendicant orders, controversy in, 273.

Merit, 245: through God's grace, 213, 227 seqq., 241 seqq. (cf. 19); dependent on the merit of Christ, 232 seq.; conditioned by man's free will, 112, 234; through congruity, 226 seq., 249-254; not of works but through works of grace, 244 seq.: the necessary antecedent of man's reward, 229-232.

Metaphysic, 'una scientia,' 38, 191: Christ its subject, 43; the *ens analogum* its subject, 38 seq., 191. Moses, the lawgiving of, 88 seq.

Natures, their specific distinction, 48 seqq.

Necessity, 115 seqq.; *absolute* and *ex suppositione*, 112 seq., 116, 183: how compatible with free will, 125, 148 seq., 166, 169.

Nicholas III., 273, 277. Cf. 270 seqq.

Oxonia, 26.

Pelagius, 239, 243.

Phoenix (*Fenix*), 44, 179, 181.

Possession, meaning of, 35, 385, 453; in its proper sense righteous, 385 seq.: kinds of, 382 seq.: not a right, 383 seq., 389, 403 seq., but a title, 384 seq., 419; relation to lordship, 35, 281, 297, 388, 389 seq., 437 seq.; distinguished from property, 404 seq.; man's possession really a loan, 19: man's possession of the whole world, 388 seq.

original possession, description of, 392 seq., 406 seq.; held in common, 395-403; its extent, 406.

civil possession, description of, 453, 440-452; not a right, 453; relation to original possession, 452 seq.

Is it lawful to defend possessions? 317 seqq.

Potentia, 190 seq.; meanings of, 98; prior to *actus*, 67 seqq.

Poverty, controversy concerning, 273, 277 seq.

Predestination, grace of, 237.

Priest, the, has the *potestas clavium*, 9.

- Primogeniture, 442 seq., 451 seq.
Proprietas, derivation of, 437, 468, meaning of, 437-440: argument concerning its origin, 395-403, and nature, 403 seq.: its relation to *dominium*, 437-440, 467 seq.: not involved in original *dominium*, 436; introduced by reason of sin, 203 seq., 394, 437.
- Rationes exemplares*, 38, 65 seq., 142 seq.; in God, 55, 59 seq., 102; in Christ, 39, 219: are essentially God himself, 196, 215: their relation to external *essentiae*, 60, 62 (cf. 66).
- Relatio*, 9, 20 seq.
- Resurrection of the dead, 233, 302.
- Righteous, the, has all things, 53 (cf. 388); has original *dominium* of all things, 437, and the use of all things, 213.
- Sacrament of the altar, conversion of the elements in the, 303: its ministry not affected by the character of the minister, 254.
- Scripture, holy, absolutely true, 128 seq.; the theologian's guide, 1 seq., 43, 76, 179, &c.
- Seisin (*seysina*), 464.
- Service, meaning of, 6 seqq.; correspondent to *dominium*, 6, 53: the service of God, 16 seq., 18 seqq., 22, 23, 29; are there degrees in his service? 23-30.
- Servitium accidentale et essentiale*, 25, 26 seq.
- Servitude, distinguished from service, 7, 30.
- Sin has no *esse* but only *dcesse*, 120; not a creature, 65, 101; not necessitated by God, 117 seq., 133 seq., nor willed by him, 120, 122-125, but only permitted, 121 seq., 134 seq.: in what sense capable of *dominium*, 2 seq., and of serving God, 22, 27-30: how far possible in a state of innocence, 374-377, 394.
- Sinner, the, as such is no *ens*, 100 seq.; in what sense he serves God, 22, 27: his possession, 391 seq., why permitted, 215 seq.: can one mortal sin deserve grace? 245.
- Soul, the, 107 seqq.; erroneous opinions concerning, 108.
- Spirit, the holy, grace increase, 236; how given, 207-210; his operation, 210 seqq.: the baptism of, 235.
- Supererogation, works of, 76.
- Theology, order of, 43; its subject Christ, 42 seq., 198; not complete in this life, 198.
- Time, 36 seq., 104-107, 126 seqq., 161, 178 seq., 181 seqq.
- Trinity, the, 167, 209, 210; 'semper Augustus,' 222: interdependence of the Persons of the, 13, 93-98; their several relations to the creature, 14, 32, 57 seq.: the doctrine proved by arguments from nature, 81-84.
- Universal, the, antecedent to the particular, 50, 174, 177.
- Universals, 59; their existence, 173-179; their order, 179-183.
- Usus*, meaning of, 410-413: relation to *dominium*, 408 seq., 468-476; to original *dominium*, 409-412, 430-433: does not necessarily involve *dominium*, 5, 281, 389.
- Vision, man's, 187 seq.
- Volition, 125 seq., 148-153, 169 seq.
See Free will, God's will.
- Word, the, his being, 98; his unity, 42, 198; his relation to the Father, 94-98, and to the creature, 237 seq.
- World, the, not eternal, 104-115: manner of its creation, 67, 102 seq.; erroneous opinions concerning, 103. Cf. 46 seq.

 The Society's Issues for 1889 and 1890, etc., will be sent only to those Members who have paid their Subscriptions. The Subscriptions for 1890 became due on Jan. 1, and should be paid at once to the Hon. Sec., J. W. STANDERWICK, Esq., GENERAL POST OFFICE, LONDON, E.C. Cheques to be crossed, 'London and County Bank.'

The Wyelif Society.

*Eighth Report of the Executive Committee, for 1890.
(October, 1890.)*

1. *The Society level with its work, tho' failure of Advance Subscriptions.*
2. *Urgent need of Advance Subscriptions for five or ten years.*
3. *The Books for 1889—94 (those of '91—4 to be ready in '90—1).*
4. *Copying nearly done. Future Income for printing and editing.*
5. *Mode of Subscription and List of Publications.*

1. The Society has at last been brought level with its work by an unexpected cause, the failure of Members to pay enough subscriptions in advance to enable the necessary copying for future years to be done, while the current year's printing and editing are paid for. Hitherto, by the delay in the issue of the Society's books, the income of every year has been in great part applied to the printing and editing of a past year's volumes, while the rest has gone to pay for the formerly-advanced charge for copying for its own and future years. But the late push to bring the Society's work more forward, to have 7 or 8 years' copying in hand, and to get every year's books out in their own year—the 1890 ones in 1890 for instance—has led to the exhaustion of the last year's balance and the present year's income, so that the Society now finds itself with only a nominal sum at its bankers to pay for *a.* this year's book—of which the estimated cost is £210,—*b.* the editing of the volumes which will be ready this year for 1891 and 1892, and *c.* the moderate amount of copying that has still to be done to clear all Wyelif's Latin works.

2. This being the case, the only way out of the difficulty is to appeal to Members for advance Subscriptions for at least Five Years, to enable them to get their books as soon as the Editors finish them. And all Members who can spare Ten Years' Subscription in advance will greatly help the Society by at once paying it. The Executive Committee are but asking Members to do what they have already done themselves, they have paid their ten guineas each in advance to the Hon. Sec.

3. For 1889, Members must, of necessity, be content with the book already issued to them, Vol. IV. of Wyelif's Sermons, completing the Work, edited by Prof. Loserth.

For 1890, Dr. R. A. Poole's edition of Wyelif's *De Dominio Divino*, with an Appendix of the first four books of *De Pauperie*

Saluatoris of Richard Fitz-Ralph, Archbishop of Armagh—to whose doctrine of Dominion, Wyelif owed much—will be issued; 28 sheets of it are printed off, the remaining $5\frac{3}{4}$ are in type. It will be ready in October, and is estimated to cost £208 1s. 11d., which (with the binding, etc.) must be paid out of the income of 1891.

For 1891, Dr. Beer's edition of *De Ente Predicamentali* and *Quaestiones Logicae* will be ready this year. The text is all in type, half the Introduction is in hand, and the rest is nearly ready.

For 1892, Prof. Loserth's edition of *De Eucharistia* has the text all in type, and the Indexes and Introduction will be ready soon, so that the book of 21 sheets should be out by Christmas.

For 1893, Mr. Dziewicki's edition of *De Blasphemia* has 10 of its 18 sheets in type, and will probably be finished before the end of the year.

For 1894, Dr. Herzberg-Fränkel's edition of *De Simonia*, $8\frac{1}{2}$ sheets, has been long in type, and really ought to be completed next year. By 1894 the Executive Committee confidently hope that Members' support, and the help promised from America, will enable them to resume the past issue of two volumes a year; and if so, Mr. Dziewicki's edition of Wyelif's *Logica*, 18 sheets, will no doubt be the second book, as it can be ready in 1891.

The matter is entirely in Members' hands. They see the present state of things, and the way out of it, and to the end of the Society's work. *Liberal and prompt payment of advance Subscriptions is the one thing now needed.* And every Member of the Society who cares for Wyelif should make such payment forthwith.

4. As to copying, M. Patera has completed *De Potestate*; Mr. Austin has but another 6 weeks' work at the long *De Ente* in the big Trinity MS.; Mr. Dziewicki has nearly finished *Logicae Continuatio*—which turns out to be Wyelif's most interesting Latin work, inasmuch as he treats of many things in it, astronomy, astrology, a little political economy, and so on,—but the very crabbed writing and the bad state of the latter part of the MS. have given infinite trouble. These long treatises once done, only a few shorter ones remain to be copied; but some collation, and foreign Editors will still have to be paid. The past years have—by paying copiers—done much of the future years' work, so that the income of these years can be devoted to printing, binding, and editing only, besides the usual incidental expences.

Members are asked to make a present sacrifice to ensure a future benefit, the payment of the debt they owe to Wyelif's memory. He must often have made like sacrifices in his life. His honourers should not shrink from them now.

The Society's Cash Account for 1890 will be duly audited early in the New Year, and sent to Members with the next Report.

5. The Subscription to the Society is One Guinea a year, payable on every First of January. The payment of five or ten years' Subscriptions in advance will greatly help the Society's work. All Subscriptions and Donations,—which are much desired,—should be paid to the Hon. Sec., J. W. Standerwick, Esq., General

Post Office, London, E.C.; and Members will save both him and themselves trouble by sending him an Order on their Bankers, in the following form, to pay their subscriptions:—

1890.

To Messrs. _____

Till further order, pay to the London and County Bank for The Wyclif Society, One Guinea now, and One on every following First of January.

(Signed) _____

The Society's Publications for 1882—1890 (£1 1s. each year) are :—

- 1882.* 1. Wyclif's *Latin Polemical Works*, vol. I, edited by Dr. R. Buddensieg.
- 1883.* 2. " " *De Civili Dominio*, Lib. I., vol. 2, edited by Dr. Reginald L. Poole.
- 1884. 3. Wyclif's *De Compositio Hominis*, edited by Dr. Rudolf Beer.
- " 4. Wyclif's *De Ecclesia* (with Facsimile of the MS.), ed. Prof. Loserth.
- 1885. 5. Wyclif's *Dialogus, sive Speculum Ecclesiae Militantis*, edited by A. W. Pollard, M.A.
- 1886. 7. Wyclif's *De Benedicta Incarnatione*, edited by the Rev. E. Harris, M.A.
- " 8. Wyclif's *Sermones*, Part I., edited by Prof. Loserth, Ph.D.
- 1887. 9. Wyclif's *Sermones*, Part II., edited by Prof. Loserth, Ph.D.
- " 10. Wyclif's *De Officio Regis*, edited by A. W. Pollard, M.A., and C. Sayle, B.A.
- 1888. 11. Wyclif's *Sermones*, Part III., edited by Prof. Loserth, Ph.D.
- " 12. Wyclif's *De Apostasia*, edited by M. H. Dziewicki.
- 1889. 13. Wyclif's *Sermones*, Part IV. and last, edited by Prof. Loserth, Ph.D.
- 1890. 14. Wyclif's *De Dominio Divino*, edited by Reginald L. Poole, M.A., Ph.D.

The Society's Future Publications will be :—

- 1891. Wyclif's *Quaestiones* and *De Ente predicamentali*, edited by Dr. R. Beer.
- 1892. Wyclif's *De Eucharistia*, edited by Prof. J. Loserth, Ph.D. (*At press.*)
- 1893. Wyclif's *De Blasphemia*, edited by M. H. Dziewicki. (*At press.*)
Wyclif's *De Simonia*, edited by Dr. Herzberg-Fränel. (*Text all set.*)
Wyclif's *Logica, et Logicae Continuatio*, edited by M. H. Dziewicki.
Wyclif's *De Eute*, edited by M. H. Dziewicki.
Wyclif's *De Mandatis Divinis*, edited by F. D. Mathew.
" *De Status Innocentiae*, edited by F. D. Mathew.
- " *De Civili Dominio*, Lib. II., edited by R. L. Poole, M.A., Ph.D.
- " *De Veritate S. Scripturæ*, edited by Dr. R. Buddensieg.
- " *De Potestate Papæ*, edited by A. Patera, Ph.D.
- " *Opus Evangelicum*, edited by Prof. J. Loserth, Ph.D.
- " *Miscellanies I.*, edited by the Rev. H. Schnabel, Dresden (Nos. 54–61 in Shirley's Catalogue).
- " *Miscellanies II.*, edited by C. Sayle, B.A. (Nos. 43, 44, 49, 56, 68, 77, 95, in Shirley's Catalogue).
- " *De Actibus Animae*, edited by M. H. Dziewicki.

And the rest of Wyclif's Latin Works.

* The very heavy outlay for copying in these years,—£295—made the issue of more volumes in them impossible.

THE WYCLIF SOCIETY.

Patron.—His Grace the Lord Archbishop of Canterbury.

President.—His Grace the Lord Archbishop of York.

Vice-Presidents.—Most Rev. Lord Plunket, Archbishop of Dublin; His Grace the Duke of Devonshire, K.G.; Right Rev. Lord Bishops of Bath and Wells, Carlisle, Durham, Liverpool, London, St. Davids; Rt. Hon. Lord Ebury.

Executive Committee.—F. J. Furnivall, 3, St. George's Square, Primrose Hill, London, N.W., *Director*; Prof. Montagu Burrows, 9, Norham Gardens, Oxford; F. D. Matthew, 4, Lancaster Place, Belsize Park, London, N.W.

Honorary Secretary.—J. W. Standerwick, General Post Office, London, E.C.

Local Honorary Secretaries.—*United States*—Rev. G. R. Crooks, Madison, New Jersey; *Canada*—Rev. W. Clark, Trinity College, Toronto; *Ireland*—The Rev. C. H. H. Wright, D.D., 33, Mespil Road, Dublin; *Scotland*—The Rev. James Kerr, 53, Dixon Avenue, Crosshill, Glasgow; *Wales (North)*—Principal Reichel, University College of North Wales, Bangor; *New South Wales*—Rev. E. Harris, Sydney; *Cheshire*—Rev. A. MacKenna, Beechwood, Bowdon, Cheshire; *Derby*—Rev. W. R. Linton, Shirley Vicarage, Derby; *Gloucester*—The Rev. J. J. Mercier, Kemerton, Tewkesbury; *Lancashire*—Jos. Thompson, Esq., 23, Strutt Street, Manchester; *Middlesex (West)*—The Rev. E. Chester Britton, Hermosa, Ealing; *Norfolk*—Rev. O. W. Tancock, Norwich; *Yorkshire (East Riding)*—The Rev. Horace Newton, Driffield; *Yorkshire (West Riding)*—Rev. J. N. Worsfold, Haddlesey, Selby.

Bankers.—The London and County Bank, Aldersgate Street, London, E.C.

OTHER SOCIETIES.

Early English Text, founded by Dr. Furnivall in 1864. *Director*, F. J. Furnivall. *Hon. Sec.* W. A. Dalziel, 67, Victoria Road, Finsbury Park, N. £1 1s. a year for the *Original Series* of Prints of MSS. only, and £1 1s. for the *Extra Series* of reprints.

Chaucer, founded by Dr. Furnivall in 1868. *Hon. Sec.* W. A. Dalziel, 67, Victoria Road, Finsbury Park, N. £2 2s. a year.

Ballad, founded by Dr. Furnivall in 1868. *Editor*, The Rev. J. W. Ebsworth. *Hon. Sec.* W. A. Dalziel, 67, Victoria Road, London, N. £1 1s. a year.

New Shakspere, founded by Dr. Furnivall in 1873. *Hon. Sec.* K. Graham, 65, Chelsea Gardens, Chelsea Bridge Road, London, S.W. £1 1s. a year.

Browning, founded in July, 1881, by Dr. Furnivall and Miss E. H. Hickey. Subscription, £1 1s. a year. *President*, F. J. Furnivall. *Hon. Sec.* E. E. Davies, 2, Wallace Road, Canonbury, London, N.

Shelley, founded by Dr. Furnivall in Dec. 1885. *Hon. Sec.* T. J. Wise, 127, Devonshire Road, Holloway, London, N. £1 1s. a year.

Philological, founded in 1842. *Hon. Sec.* F. J. Furnivall, 3, St. George's Square, Primrose Hill, London, N.W. £1 1s. entrance, and one a year. Vol. I. of the Society's English Dictionary, ed. Dr. J. A. H. Murray, is publisht by the Clarendon Press, Oxford. Vols. II. and III. are in the press. Mr. Hy. Bradley is now Joint Editor.

Shakspere Quarto Facsimiles, 10s. 6d. each, or 6s. if the whole series of forty-three is taken, edited by F. J. Furnivall, Prof. Dowden, Mr. P. A. Daniel, Mr. H. A. Evans, Mr. Arthur Symons, Mr. T. Tyler, and other Shakspere scholars. B. Quaritch, 15, Piccadilly, London, W. (Two more Facsimiles will complete the Series.)